

CÍRKEVNÍ PRÁVO KATOLICKÉ.

Napsal dr. EDWARD RITTNER,
profesor university Lvovské.

Přeloženo na jazyk český dle vydání z roku 1878—79 péčí
Právnické Jednoty v Praze.

→→ D11 II. ←←

Přeložil

JUDr. EMANUEL ZÍTEK.

V PRAZE, 1889.

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ JEDNOTY. — TISKEM F. ŠIMÁČKA.

Předmluva překladatelova.

Žiž dávno byla pocítována potřeba učebnice práva církevního jazykem českým sepsané. Proto také s radostí byl uvítán návrh ve valné schůzi „Jednoty Právníké“ r. 1886 náměstkem starosty panem dr. Ludvikem rytířem Aullem učiněný, aby nákladem „Jednoty Právníké“ opatřena byla učební kniha práva církevního. Návrh tento přijat byl jednomyslně, uskutečnění jeho pak svěřeno bylo zvláštní komisi, ve které kromě pana navrhovatele jako předsedy zasedali ještě pp. profesori: dr. Ott, dr. Pražák a dr. Heyrovský, pak jednatel „Jednoty Právníké“ p. Rudolf Vyšín a po jeho odstoupení s úřadu jednatelova pan dr. Trakal. Po pilné úradě komise k návrhu p. prof. dra. Otta zvolila dílo slovatného učenice polského dra. Edvarda Rittnera, tehdejšího profesora na universitě Lvovské a nyní c. k. dvorního rady v ministerstvu vyučování, „Prawo kościelne katolickie,“ dílo to, které všm právem čítá se k ozdobám literatury církevního práva a které jak pro svůj jasný a konkrétný sloh, tak obzvláště proto nejlépe hodí se k účelu svému, že také ku právu rakouskému přihlíží.

Ovšem dlužno, co se okolnosti posléze dotčené týká, podotknouti, že dílo jazykem polským r. 1878 a 1879 vydáno bylo, od kteréžto doby v zákonodárství rakouském co do věcí církevních vážné udály se změny. Změny tyto nebylo lze vykonati v textu, aniž by se tím zasáhlo v právo autorovo, který jedině k nim jest oprávněn. Překladatel omezil se tudíž na to, že dotčené pozdější zákony rakouské pouze citoval.

Při té příležitosti pokládá překladatel za milou povinnost připomenouti s vděkem vzácného přispění, jehož se mu hlavně

VI.

při revisi překladu dostalo od p. dra. Kamila H e n n e r a, od něhož také všechny závorkou lomenou [] označené dodatky pocházejí.

Na kolik se terminologie týká, byl překladatel pamětliv účelu, jemuž kniha sloužiti má, pročež přidržel se, kde název český dosud ustálen není nebo pojem latinský nevystihuje úplně, názvosloví latinského.

Co pak se týče překladu samého, nescházelo překladateli na dobré vůli, aby dostál, seč jest, nejlépe úkolu, kterým byl poctěn.

V P r a z e, v prosinci 1888.

JUDr. EMAN. ZÍTEK.

OBSAH.

Část druhá.

	Str.
Vykonávání vlády v církvi.	
A) Pojem jurisdikce §. 84.	1
B) Jurisdikce řádná a přenesená §. 85.	3
C) Jednotlivé směry vlády církevní §. 86.	10

Oddíl I.

Moc zákonodárná.

A) Zákonodárství obecné §. 87.	12
B) Zákonodárství partikulární a autonomní §. 88.	18
C) Výsady a dispense §. 89.	21

Oddíl II.

Moc soudní.

Titul I.

Příslušnost církevní.

A) Povšechný rozhled §. 90.	27
B) Vývoj historický §. 91.	28
C) Nynější obor soudnictví církevního §. 92.	38

Titul II.

Ústroji soudů duchovních §. 93.	43
---	----

Titul III.

Soudnictví ve věcech sporných.

A) Proces kanonický a jeho význam §. 94.	48
B) Nástin řízení soudního.	
I. Řízení řádné.	

	Str.
A) Hlavní zásady §. 95.	51
B) Sporné strany §. 96.	54
C) Příslušnost soudu §. 97.	56
D) Průběh sporu.	
a) Jednání přípravné §. 98.	58
b) Důkaz.	
I. O důkazu a průvodním břemenu §. 99.	61
II. Jednotlivé prostředky průvodní.	
1. Soudní ohledání, svědkové, znalci §. 100.	69
2. Listiny §. 101.	73
3. Přísaha §. 102.	75
c) Rozsudek a exekuce §. 103.	79
d) Právní prostředky proti rozsudku §. 104.	82
II. Mimořádné formy procesuální §. 105.	88

Titul IV.

Soudnictví ve věcech trestních.

A) O trestech církevních vůbec §. 106.	94
B) Jednotlivé tresty.	
a) Censury.	
1. Klatba §. 107.	100
2. Interdikt §. 108.	107
3. Suspense §. 109.	111
b) Tresty v užším slova smyslu §. 110.	113
C) Církevní přečiny §. 111.	117
D) Řízení ve věcech trestních §. 112.	123
Mimořádné soudy proti kacířům §. 113.	132

Oddíl III.

Moc správní.

Přehled všeobecný §. 114.	137
Jednotlivé předměty správy církevní.	
A) Řád společenský §. 115.	137
B) Kult veřejný §. 116. a 117.	143
C) Vyučování §. 118.	158
D) Právo majetkové.	

Titul I.

Stanovisko církve ohledně práva majetkového.

1. Jmění církevní vůči právu soukromému §. 119.	167
II. Podmět majetku církevního §. 120.	175

Titul II.

Jednotlivé části jmění církevního.

I. Rozdělení věcí církevních §. 121.	180
II. Zřídla majetku církevního.	
a) Jméni nadační §. 122.	183
b) Poplatky štolní §. 123.	190
III. Náboženský fond §. 124.	200

Titul III.

Církevní potřeby a jejich úhrada.

I. Zaopatření duchovních.

A) Beneficiátů.

1. Kongrua §. 125.	203
2. Majetková práva beneficiátova §. 126.	206
3. Důchody interkalární §. 127.	214

B) Zaopatření jiných duchovních §. 128.	217
---	-----

II. Fabrica ecclesiae §. 129.	220
---------------------------------------	-----

Titul IV.

Správa majetku církevního.

a) Orgán správu vedoucí §. 130.	226
b) Způsob správy §. 131.	230
c) O seizování zvláště §. 132.	232

Oddíl IV.

Církevní vláda na venek.

A) Poměr církve ke státu.

a) Historický rozhled §. 133.	239
b) Povšechné úvahy §. 134.	266

B) Poměr církve k jiným vyznáním §. 135.	271
--	-----

Část třetí.

Právní poměry mimo hierarchii.

Všeobecně §. 136.	275
---------------------------	-----

Oddíl I.

Právo manželské.

Titul I.

O manželství vůbec.

X.

	Str.
a) Podstata manželství §. 137.	276
b) Manželské právo církevní a státní §. 138.	280

Titul II.

Uzavírání manželství.

A) O překážkách vůbec §. 139.	285
B) Jednotlivé důvody neplatnosti.	

I. Se zřetelem na způsobilost osobní.

a) Obecná nespůsobilost ku právním jednáním §. 140.	287
b) Zvláštní nespůsobilost uzavírati manželství.	
1. Nedospělost fyzická §. 141.	288
2. Svazek manželský §. 142.	289
3. Příbuzenství a švakrovství.	
aa) Přírozené §. 143.	291
bb) Poměry obdobné §. 144.	297
4. Vyšší svěcení a slavné sliby §. 145.	302
5. Různost náboženství §. 146.	304
6. Zločin §. 147.	305
7. Únos §. 148.	307

II. Co do projevu vůle.

1. Nedostatek opravdového svolení a omyl §. 149.	310
2. Donucení čili přimůs §. 150.	317
3. Nesplněná podmínka §. 151.	313

III. Z ohledu na formu.

a) Právo předtridentské §. 152.	319
b) Platné právo.	
1. Pravidelná forma §. 153.	322
2. Formy mimořádné §. 154.	329

C) Žaloba o neplatnost §. 155.	333
--	-----

D) Odstranění neplatnosti.

a) Dispense §. 156.	335
b) Konvalidace §. 157.	340
E) Zapovězená manželství §. 158.	343
F) Zasnoubení §. 159.	348

Titul III.

Právní účinky manželství.

a) Poměr pravidelný §. 160.	352
b) Rozvod od stolu a lože §. 161.	356

Titul IV.

Rozloučení manželství §. 162.	358
---------------------------------------	-----

Titul V.

Řízení soudní ve věcech manželských §. 163.	361
--	------------

Oddíl II.

Náhoženská tovaryšstva.

A) Řády.	
I. Vývoj historický §. 164.	366
II. Řády dle platného práva.	
a) Zřízení řádů a klášterů. §. 165.	371
b) Kterak se příslušnosti řeholní nabývá. §. 166.	373
c) Organizace řádů. §. 167.	378
d) Právní poměry v řádech.	
1) V oboru práva majetkového. §. 168.	380
2) Ohledně správy a kázně. §. 169.	384
B) Bratrstva. §. 170.	386

D o d a t e k.

Různost ritu. §. 171.	389
--------------------------------------	------------

Část druhá.

Vykonávání vlády v církvi.

ÚVOD.

A) *Pojem jurisdikce.* *)

§. 84.

Pojem církevní vlády je dvojí; v širším smyslu rozumíme tím všelikou činnost, která směřuje k uskutečnění podstatných účelů církevních, ať pak již odnáší se ke vnitřnímu či vnějšímu životu věřících. Vládu v církvi vykonává teda, kdo v jakémkoli směru vykonává moc církvi svěřenou; tudíž nejen ten, kdo zákony dává a je vykonává, nýbrž i ten, kdo ve víře vyučuje, svátostmi přisluhuje a jiné služby duchovní koná, byť i neměl jiné pole působnosti než zpovědnici. V těch mezích však přestává býti pojem vlády pojmem právním, neboť právo dle podstaty své odnášeti se může jenom ke zjevům zevnějšímu a nikoli k oboru výlučně du-

*) Literatura (ku §§. 84. 85.) Bernardi Comment. in jus eccles. univers. (1766. nova ed. Laureti 1847) ad lib. I. et II. decret. dissert. I. et proemialis de ecclesiastica jurisdictione. — Mache De delegata episcoporum jurisdictione dissertatio 1859. — Bethmann-Hollweg Der Civilprocess des gemeinen Rechts t. I—III. (1864 až 1866). — München Das canonische Gerichtsverfahren und Strafrecht (1865—66). — Gitzler De fori interni et externi differentia et necessitudine, dissert. inaug. 1867. — Kampfe Die Begriffe der Jurisdictio ordinaria, mandata u. delegata (1876). — Phillips II. §. 66. 77. VI. §. 341 nsl. — Hinschius I. §. 20. 21. — Encyclopædia kościelna. v. Jurysdykcya kościelna IX. 305.

chovnímu, k poměrům společného života a nikoliv ke sféře čistě individuální. Se stanoviska právního rozumíme tudíž vládou církevní jediné onu činnost, jejíž bezprostředním a nejbližším cílem jest: tvořiti a zabezpečovati společenstvu církevnímu veškeré zevnější podmínky existence. Zevnější tento obor vládní působnosti nazývá se *forum externum*, obor pak zaujímající pouze život duchovní *forum internum* (též *forum conscientiae*, *for. poli*). Pojmu vlády církevní v obou zde vytčených směrech odpovídá technický název *jurisdictio* (pravomoc), kteroužto nazývají *jurisd. externa*, je-li oborem jejím *forum externum* a *jurisd. interna*, odnáší-li se ke *forum internum*. Ten kdo *jurisdikci* č. *pravomoc* vykonává, nazývá se *judex*. Mluvíce o *jurisdictio interna* míváme obyčejně na mysli vykonávání její při zpovědi; to sice jest obyčejný, nikoliv ale jediný její obor, poněvadž i mimo zpovědnici jest ještě pole pro působnost čistě duchovní. *Forum internum* je tudíž *poenitentiale* a *extrapoenitentiale*.¹⁾ Zmínili jsme se již, že vládou v právním slova smyslu jest jenom *jurisd. externa*, a proto v právu znamená též výraz *jurisdictio* i bez bližšího označení *pravomoc zvanou externa*. V tomtéž smyslu i v tomto spise názvu toho užíváme.²⁾ Třeba ale dodati, že, ačkoli *jurisdictio interna* co do obsahu svého z dědiny práva se vysmyká, přece aspoň potud v obor jeho zasahá, pokud otázka, kdo k jejímu vykonávání povolán jest, jest otázkou právní (srovnej I. §. 23.)

¹⁾ Sr. Ferraris *Prompta biblioth. v. forum* 62. 63.

²⁾ Co do významu výrazů *jurisdictio* a *judex* dlužno ještě uvážiti: V právu římském vztahuje se *jurisdictio* na spravování soudnictví v záležitostech civilních, značíc v užším a obyčejném smyslu vlastní *ius dicere* v řádném procesu oproti *extraordinaria cognitio*, v širším smyslu pak i tato a dále ještě též celé *officium ius dicentis*. (Bethmann-Hollweg II. §. 70. Keller *Der römische Civilproc.*, 5. vyd. 1870. str. 10. 11). Někdy vyskytuje se však *jurisdikce* i ve smyslu nejširším znamenajíc veškeré atribuce moci vládní spadající pod pojem *imperii meri et mixti* (Kämpfe str. 4). — Právo kanonické přijalo právě co možná nejširší význam názvů *jurisdictio* a *judex*, naznačujíc jimi správu veškeré vlády, tak jako římské *imperium*; tak již od časů Řehoře Vel. (epist. 8 lib. XIV. ad Bonif. Constant. Diac. opera ed. Bened. II. col. 1266). Sr. c. 1. de foro competenti in Clement. II. 2. a tituly apud Gregor. de officio et potestate iudicis delegati I. 29 a de officio iudicis ordinarii I. 31., kde se mluví o nejrozmanitějších funkcích vládních. Vedle tohoto povšechného jsou

§. 85.

Vykonávání pravomoci ve smyslu výše vytklého církevního úřadům, jež jsou spolu organicky sloučené, bromady hierarchie jurisdikce (por. I. str. 85). Sezna je jednotlivě v části první. Vládní moc, která již po právu samém s určitým úřadem je spojena, tedy moc, kterou někdo třímá proto, že mu dotyčný úřad dán byl, nazývá se řádnou, *jurisdictio ordinaria*. Ten pak, kdo pravomoc vykonává po právu svém vlastním, může ji co do výkonu jejího buď úplně nebo částečně přenést na někoho jiného, který ji pak vykonává nikoli ve jménu svém vlastním, nýbrž ve jménu toho, kdo jej zmocnil. Tato pravomoc, jež nevyplývá z předpisu samého práva, nýbrž zakládá se pouze na vůli toho, jenž vlastně jest oprávněn, jest jurisdikce přenesená či přikázaná, *jurisdictio delegata s. mandata*.

Delegace zvláště papežské jsou v církvi známy od časů nejstarších;¹⁾ že pak se jich užívalo častěji než v organismu úřadů státních, vysvětluje se rozsáhlostí teritoriálního obvodu pravomoci papežské, jež osobní vykonávání nepřipouštěla vždy a všude. Rovněž i jiní vrchní církevní, mající hlavně ve středověkém ústrojí státním na péči přerozmanité záležitosti veřejné, bývali zhusta nuceni v plnění svých povinností úředních dáti se zastupovati delegáty.²⁾

Nicméně teprve počínajíc stoletím XII., kdy pravomoc církevní zabravši cizí jí dosud dědiny, rozšířila nad míru obor působnosti své (viz d. I. §. 7.), přijaly delegace povahu takofka pravidelné instituce církevní. Věda práva církevního tehdy právě se rozvíjející, chtěla dotyčné předpisy shrnouti v pevnou soustavu,

ještě významy užší: 1) jak již v textu podotknuto, značí *jurisdictio* především *jurisd. externam*; 2) někdy též samu správu soudnictví c. 16. X. de officio judicis ordinarii I. 31.

¹⁾ Nejstarší příklad podává usnesení synody sardijské z r. 343. c. 35. C. 2. qu. 6. (Hefele Conciliengesch. I. 568.); jiné příklady u Phillipsa VI. 686. nsl. Sr. ostatně, co jsme pověděli o legátech v díle I. §. 45.

²⁾ O delegaci biskupové zmiňuje se již c. 39 (Řehoře I.) c. 11. qu. 1.

hledala teoretický jich základ ve právu římském. Avšak právě proto zavtládnul v tomto odlišné vědy zmatek pojmů právních, z něhož ani nynější věda nebyla dosud s to úplně se vymaniti. Právu římskému nebyl sice pojem pravomoci přenesené cizím, avšak jurisdikce souvisela zde co nejtěsněji se zřízením soudním a vůbec s celým právem procesuálním. Neohlížeje se ani na zcela jinou tvářnost procesu kanonického, ani na rozdíl mezi organizací úřadů římských a církevních, přidržovali se kanonisté houževnatě římských forem jurisdikce, hledajíce pro ně analogii v právu církevním. Ve skutečnosti nebylo té analogie, neboť nebylo analogie institucí, s nimiž ve právu římském různé směry jurisdikce sloučeny byly. Mezi jiným přijalo se z práva římského rozdělení pravomoci přenesené na mandata a delegata, jež ohledně práva církevního vlastně nemá žádného smyslu a jež zavdalo odtud podnět k četným kontroverším.³⁾ Většina spisovatelů novějších zavrhlá sice toto bezohledné analogisování pojmů římských, avšak nedospěla přes to uspokojivého cíle. Zdá se, že hlavní toho pří-

³⁾ Přenesená pravomoc práva římského jest *jurisdictio mandata*, od níž dobře různiti třeba *judicis datio* a. *delegatio*, to jest povolávání soudců nn způsob našich porotců, jež opět je výsledkem rozdělení řádného procesu na jednání *in jure* a *in judicio*. Jmenování porotců není vůbec žádným druhem přenesené pravomoci, ježto porotce nevykonává funkce oné magistratury, která ho jmenovala. Úplně jiný význam má již *delegatio principis* v pozdějších dobách císařství, když (v III. století éry křesťanské) pominuly dřevní formy procesuální a jich místo zaujala *extraordinaria cognitio*. Delegace tato byla jaksi sloučením starších institucí: *jurisd. mandata* a *judicis datio* (Bethmann-Hollweg II. §. 70. 71. III. §. 181.) Kanonisté přijali, považujíce již starší *judicis datio* za pravomoc přenesenou, rozdělení na *jurisd. mandata* a *delegata*. Poněvadž ale proces kanonický zvláštního řízení *in judicio* neznal, bylo třeba utvořiti pro tyto pojmy nový podklad. Ten byl nejčastěji spatřován v okolnosti, že *jurisd. mandata* týkala se celé jurisdikce mandantovy, *delegatio* pak jednotlivých záležitostí. *Jurisdictio mandata* nazývalo se tedy u kanonistů zmocnění *ad universitatem causarum*, *delegata* zmocnění *ad unam causam*, oba výrazy ve smyslu užším pojímajíc, any ve smyslu širším jak *mandata* tak *delegata* označují přenesenou pravomoc vůbec. Srov. Reiffenstuel *Jus canon. univ. lib. I tit. 29. n. 3.* Bouix *Tractat. de principiis juris can. p. 530.* (Avšak definovalo se také jinak srov. Kämpfe cit. str. 223.) Vzhledem ku právu římskému bylo to formulování zcela mylné a vedlo k mylným závěrkám. Vůbec neposkytují prameny žádného podkladu k rozrůžňování *jurisd. delegatae* a *mandatae*, sr. Hinschius I. 182.

čina vězí v nesprávném pojímání názvu *jurisd. ordinaria*. Směšují tu dva různé pojmy, vyrozumívajíce jednou pojmem *jurisdiction ordinaria* jurisdikci obyčejnou oproti mimořádné, pak zase pravomoc řádnou oproti přenesené. A přece tyto dva pojmy nijak nejsou totožné: úřad může býti mimořádný, t. j. taký, který jen za určitých okolností bývá zřizován, přes to ale držitel úřadu toho vykonává pravomoc svou jako řádnou.⁴⁾ Stotožňováním jurisdikce přenesené s jurisdikcí mimořádnou poskytovalo se přechasto prvjmenované pole nad míru široké, nebo též generalisovaly se nesprávně jednotlivé předpisy. Bludu tomuto možno se vyhnouti přidržíme-li se přesně zásady, že každá pravomoc — bez ohledu na řádný a mimořádný charakter toho kterého úřadu — jest *ordinaria* (lépe *propria*), jakmile vyplývá ze samého práva, a *delegata* č. *mandata*, opírá-li se o cizí vůli. Pročež vykonávají koadjutor biskupův nebo kapitolní vikář, jakkoliv úřadové jejich jsou mimořádní, *jurisdictionem ordinariam*, generální vikář ale, ačkoli úřad jeho není mimořádný nýbrž obvyklý, *jurisd. delegatam*.⁵⁾ Co však se týká úředníků, jimž moc bezprostředně od papeže byla

⁴⁾ Pročež nespátřuji v tom žádný pokrok, že v nejnovější době, Hinschius I. §. 21. a po něm Kämpfe §. 16. a 17. Vering str. 612. kladou vedle *jurisd. ordinaria* a *delegata* (či *delegata* a *mandata*) jako třetí způsob *jurisd. quasiordinariam*, počítajíce k ní úřady, jež toliko za okolností mimořádných povstávají, ač jinak přívlastky *judicis ordinarii* na sobě mají. Je to logický omyl a popletení zásady rozdělení. Jedno či druhé: buď učiníme zásadou rozdělení pravidelnost úřadu, a pak není v něm místa pro jurisdikci delegovanou — nebo podstatu moci úřední, a pak není místa pro jurisdikci mimořádnou č. nepravidelnou.

⁵⁾ Právě ohledně jurisdikce generálního vikáře různí se náhledy velice; pokládají ji buď za vlastní — jako z novějších Bouix cit. p. 361. Moy de Sons v Archiv IV. 402. Kober Der Ursprung u. die Stellung der Generalvicare v Tübinger theol. Quartalschrift 1853. str. 588.; anebo přenesou jako Schulte II. 273. Phillips Lebrb. 438. Maché cit. str. 11. Friedle v Archiv XV. 337; — anebo přiznávají ji povahu smíšenou jako Devoti Instit. I. 28. §. 3. München cit. I. §. 16. Ginzel Kirchenr. I. 280; — anebo konečně počítají ji ke *quasiordinaria* jako Hinschius a Kämpfe cit. — Dle mého náhledu moc vikáře gener. je povahou svou beze vší pochyby pravomocí přenesenou; důvod pak, že obor působnosti jeho právem je vytčen, není případný. Právě naopak závisí obor činnosti vikářovy úplně na biskupovi a právo vymezujíc jej jen pro ten případ že biskup vůli svou zřejmě neproblásí, utvrzuje jaksi domněnku, že

svěřena, nelze na základě svrchu dotčeném udati přesnou hranici mezi pravomocí vlastní a příkázanou; to pochází odtud, že papež mocí své zákonodárné svrchovanosti každému příkazu svému povahu zákona dáti může a může tudíž, přenášeje na někoho moc nějakou, svěřiti mu ji jako moc vlastní nebo jako moc přenesenou, nebo vůbec také zvláštním zákonem jaksi ad hoc vydaným její obsah a rozsah vymeziti. Takovým způsobem může pak moc, jsouc povahou svou mocí přenesenou, přibrati ráz moci vlastní, jako na př. moc stálých legátů papežských, anebo navzájem mohou činnosti, které po samém zákonu s nějakým úřadem jsou sloučeny, státi se delegovanými, chtěl-li tomu zákonodárce.⁶⁾ Tak přidělil sbor Tridentský biskupům rozmanité funkce s výslovným doložením a výhradou, že v té příčině jednati mají tamquam delegati sedis Apostolicae.⁷⁾ Otázka tudíž, do jaké kategorie spadá pravomoc úřadův a úředníků papežem bezprostředně povolaných, je právě tak quaestio facti jako další otázka, zdali a pokud na ně vztahovati dlužno právní předpisy o delegaci. To posuzovati dlužno se zřetelem na dotýčný úřad dle jeho podstaty.⁸⁾ Bezohlednou platnost

biskup příkazu svému takové a nikoli jiné meze chtěl položit. Zvláštnost postavení vikářova zakládá se jedině na tom, že jeho pravomoc není jen přenesenou, ale zároveň i náměstnou, vicaria, o čemž níže str. 8.

⁶⁾ Delegaci takovou nazývají delegatio a jure, oproti ní vlastní příkaz del. ab homine srov. Ferraris prompta bibl. v. delegare n. 5.

⁷⁾ Srov. Trid. de reform. sess. 5. c. 2., sess. 6. c. 2. 3., sess. 7. c. 6. 8. 14., sess. 13. c. 5., sess. 14. c. 4., sess. 22. c. 5. 6., sess. 24. c. 9. 11. 14., sess. 25. c. 9., sess. 25. c. 9. de regularibus. Na jiných místech (de reform. sess. 6. c. 4., sess. 21. c. 3. 4. 5. 7. 8., sess. 22. decretum de observandis et evitandis in celebratione missae) přiznávají se opět biskupům určitá oprávnění s dodatkem „etiam tamquam sedis Apostolicae delegatis“. To vysvětlují nejčastěji v ten smysl, že mohou biskupové ohledně oněch oprávnění pokládati se buď za iudices ordinarii, nebo za delegati (srov. Bouix p. 535, Phillips VI. 810), což ale s právního stanoviska bylo by úplně nesprávné. Lépe v té příčině přidržeti se výkladu Hiuschiova I. 177, že jsou to atribuce příslušící jurisdikci vlastní a dodatek pak etiam tamquam atd. že má značiti, že ony přísluší biskupům i vůči těm osobám a korporacím, které jinak z moci biskupovy vyjmuty jsou, tedy jako delegatům papežským.

⁸⁾ Zejména jasně jeví se to ve vývoji vyšších úřadů papežských, hlavně kongregací, jichž moc prvotně vesměs byla delegovanou, až později se přeměnily ve stálé úřady s méně či více samostatným oborem působnosti. Srov. d. I. §. 43.

mají tedy řečené předpisy pouze ohledně delegace jiných vrchních církevních, ohledně papežské však jenom tehdy, má-li příkaz nepochybnou povahu delegace, což opět nastane zvláště tehdy, přikáže-li papež někomu nikoli úřad vůbec, leč jen provedení jednotlivých činností.

Majíce tudíž na mysli výše dotčená ohraničení, můžeme ohledně delegace vytknouti následující povšechná pravidla:

a) Právo delegovati má každý *iudex ordinarius*; ⁹⁾ delegátovi pak dovoleno je jenom v případech určitých moc jemu svěřenou dále přenášeti, t. j. subdelegovati. Především smí to z důležitých příčin učiniti delegát papežský, ¹⁰⁾ nebylo-li mu delegací právo toto odňato, nebo pak-li delegace právě z ohledu na osobu delegátovu se nestala. ¹¹⁾ Z ostatních delegátů může jen *delegatus ad universitatem causarum* a tudíž i generální vikář provedení jednotlivých úkonů přenést na někoho jiného. ¹²⁾

b) Delegátem může býti ustanoven z pravidla jen klerik; ale z papežského zmocnění také osoba světská. ¹³⁾ Delegát má mít ukončený 20. rok, 18. rok stačí pro delegáty papežské ostatně jen tenkrát, jsou-li s tím všechnyúčastněné strany výslovně srozuměny. ¹⁴⁾ Papežové volí ale své delegáty jen z vyššího duchovenstva, zejména z biskupů, prelátů, kanovníků, generálních vikářův a opatův. ¹⁵⁾ Delegováno může býti také více osob najednou a sice opětne buď tak, že každá z nich jest oprávněna a že tudíž považuje se za delegovaného ten, kdo první podjal se

⁹⁾ C. 11. X. de officio iudicis ordinarii I. 31., c. 7. h. t. in VIto. I. 16.

¹⁰⁾ C. 3. 28. 43. X. de officio et potestate iudicis delegati I. 29. (titul ten citován je níže h. t.), c. 62. X. de appellationibus II. 28.

¹¹⁾ C. 3. 43. X. h. t., c. 12. b. t. in VIto. 14.

¹²⁾ Výslovný předpis o tom není, ale uznává se to bezmála všeobecně, sr. Hinschius I. 192. Kaempfe str. 214.

¹³⁾ Phillips VI. 765. Hinschius I. 187. Richter §. 209. n. 14.; pouze vykonávání soudnictví v záležitostech čistě světských může i laikům býti svěřeno, sr. glossa ad. c. 2. X. de iudicis II. I. — V Rakousku bývaly v dobách pokonkordátových osoby světské povolávány za soudce při soudech manželských srov. Schulte Lehrb. 380 n. 8.

¹⁴⁾ C. 41. X. h. t.

¹⁵⁾ C. 15. h. t. in VIto, c. 11. princ. de rescriptis in VIto I. 3. c. 2. de rescriptis in Clement 1. 2.

záležitosti dotčené,¹⁶⁾ anebo také tím způsobem, že delegování tvoří jedno těleso a vyřizují záležitost tu kolegiálně.¹⁷⁾

c) Delegace týká se může všech záležitostí administrativních i soudních; avšak obvod její je různý. Nejnížší jaksi stupeň delegace zakládá se na tom, že správce úřadu sám záležitost řídí, delegátovi pak světuje pouze provedení jednotlivého úkonu, jako na př. vynesení rozsudku, výslech svědkův a p. V případě takovém nazývá se delegát *executor*, je-li v provedení přikázané činnosti zároveň i zahrnuto rozhodnutí nějaké právní otázky, jinak ale *auditor*.¹⁸⁾ Důležitější je delegace, týká-li se celé, byť i jednotlivé záležitosti, *delegatio ad unam causam*, anebo dokonce celé kategorie záležitostí, *delegatio ad universitatem causarum*. Kanonisté nazývají zhusta prvnější způsob delegace *jurisd. delegata* v pravém slova smyslu, druhý *jurisd. mandata*; však rozdělení toto je zcela bezdůvodné.¹⁹⁾ Držitel úřadu však nesmí se zhostiti úplně povinností svých tím, že by ustanovil zástupce pro všechny záležitosti, které jsou mu svěřeny, ježto by takto hrozila pohroma celému ústrojí hierarchickému a v nic by se obrátil účel předpisů, vyžadujících po kandidátech církevního úřadu příslušné spůsobilosti. Výjimečné případy zřízení zástupce ospravedlňující jsou v zákoně stanoveny a seznali jsme je v části první. Jde-li ve případech takových o *jurisdictio delegata*, je tato zároveň *jurisdictio vicaria*, pravomoc náměstná.²⁰⁾

d) Z důvodů právě vytčených plyne dále, že ani v těch případech, kde delegace je dovolena, nesmí delegující o své újmě

¹⁶⁾ Srov. c. 8. h. t. in VIto, c. 12. de haereticis in VIto. V. 2. Commissorium obsahuje v případě takém formuli: „ut omnes aut duo aut unus mandatum exequantur“, nebo „vobis et vestrum singulis“.

¹⁷⁾ To opětně buď simpliciter, to jest, že bezvýjimečně musí jednati jenom všichni najednou (c. 16. 42. X. b. t.), anebo s klausulí „ut si omnes interesse nequiverint, unus aut plures nibilo minus exequantur“ (tak zv. klausule „quod si non omnes“) c. 21. pr. X. h. t., c. 13. X. de rescriptis I. 3.

¹⁸⁾ Srov. c. 27. X. b. t., c. 43. X. de appellationibus II. 28.

¹⁹⁾ Srov. výše p. 3.

²⁰⁾ Neopodstatněno jest omezování *jurisdict. vicariae* na případ, jestliže *ordinarius* ustanoví *delegata* v sídle svého úřadování „in eodem loco ac tribunali, in quo consuevit *Ordinarius* sedere“, jakož mezi jinými Reiffenstuel I. 28. n. 17. I. 29. n. 28., Bouix p. 534.

se sebe svaliti rozhodnutí sporné záležitosti. Proti výrokům delegátovým lze se totiž z pravidla odvolati k delegujícím, tak že delegací nová instance povstává.²¹⁾ Jen v následujících případech považují se delegovaný i delegující za instanci jedinou, tak že odvolání jde přímo k úřadu, kterému delegující je podřízen:

1) Při pravomoci generálního vikáře a to proto, že pravomoc jeho není jen delegata, nýbrž zároveň i vicaria (sr. d. I. str. 199).

2) Jestliže papežský delegát subdelegoval celou mu přikázanou jurisdikci, jde apelace přímo k papeži.

3) Totéž platí v případě částečné subdelegace, jestliže subdelegující zemřel, anebo byl-li dán do klatby větší,²²⁾ nebo je-li právě důvodem apelačním neuznání pravomoci subdelegujícího.²³⁾

c) Delegace zaniká:

1) Jakmile delegát příkaz splnil, anebo lhůta delegace uplynula, nebo nastaly okolnosti v listě zmocňujícím č. komisorním vyčtené.²⁴⁾

2) Odvoláním delegace, jež může se státi každou dobu²⁵⁾ s tím toliko obmezením, že subdelegant subdelegaci ad totam causam toliko re integra zpět vzíti může, to jest nezapočal-li ještě subdelegát činnost svou.²⁶⁾ Odvolání účinkuje právně teprve od okamžiku, když delegovaný o něm vědomosti nabyl; jednání jeho před tím předsevzatá zůstanou platna

3) Smrtí delegujícího, ale jenom re integra.²⁷⁾ Mandátu nepozbývá ale ani smrtí papežovou executor gratiae, t. j. onen, jemuž papež přikázal provedení reskriptu milosti,²⁸⁾ rovněž nepomíjejí literae dimissoriae smrtí biskupa, který je vydal.²⁹⁾

4) Má-li delegátova smrt v zapětí pominutí delegace, či přechází-li delegace i na jeho nástupce v úřadě, posuzovati dlužno

²¹⁾ C. 18. 27. X. h. t.

²²⁾ C. 10. h. t. in VIto.

²³⁾ C. 14. h. t. in VIto.

²⁴⁾ C. 4. 9. 26. X. h. t., c. 12. X. de appellationibus II. 28.

²⁵⁾ C. 4. X. ut lite pendente nihil innovetur II. 16.

²⁶⁾ C. 6. 7. h. t. in VIto. Za započetí sporu považuje se již vydání předvolání c. 20. X. h. t. (c. 19. eod. mluví o litis contestatio, srov. o sloučení obou odstavců Phillips VI. 789.)

²⁷⁾ C. 30. X. h. t.

²⁸⁾ C. 9. h. t. in VIto.

²⁹⁾ Srov. Hinschius I. 97. p. 2.

Část druhá.

Vykonávání vlády v církvi.

ÚVOD.

A) *Pojem jurisdikce.*)*

§. 84.

Pojem církevní vlády je dvojí; v širším smyslu rozumíme tím velikou činnost, která směřuje k uskutečnění podstatných účelů církevních, ať pak již odnáší se ke vnitřnímu či vnějšímu životu věřících. Vládu v církvi vykonává teda, kdo v jakémkoli směru vykonává moc církvi svěřenou; tudíž nejen ten, kdo zákony dává a je vykonává, nýbrž i ten, kdo ve víře vyučuje, svátostmi přisluhuje a jiné služby duchovní koná, byť i neměl jiné pole působnosti než zpovědnici. V těch mezích však přestává býti pojem vlády pojmem právním, neboť právo dle podstaty své odnášeti se může jenom ke zjevům zevnějším a nikoli k oboru výlučně du-

*) Literatura (ku §§. 84. 85.) Berardi Comment. in jus eccles. univers. (1766. nova ed. Laureti 1847) ad lib. I. et II. decret. dissert. 1. et proemialis de ecclesiastica jurisdictione. — Mache De delegata episcoporum jurisdictione dissertatio 1859. — Bctbm ann-Hollweg Der Civilprocess des gemeinen Rechtes t. I—III. (1864 až 1866). — München Das canonische Gerichtsverfahren und Strafrecht (1865—66). — Gitzler De fori interni et externi differentia et necessitudine, dissert. inaug. 1867. — Kaempfe Die Begriffe der Jurisdictio ordinaria, mandata u. delegata (1876). — Phillips II. §. 66. 77. VI. §. 341 nsl. — Hinschins I. §. 20. 21. — Encyclopædia kościelna a. v. Jurysdykcy kościelna IX. 305.

chovnímu, k poměrům společného života a nikoliv ke sféře čistě individuální. Se stanoviska právního rozumíme tudíž vládou církevní jediné onu činnost, jejíž bezprostředním a nejbližším cílem jest: tvořiti a zabezpečovati společenstvu církevnímu veškeré zevnější podmínky existence. Zevnější tento obor vládní působnosti nazývá se *forum externum*, obor pak zaujímající pouze život duchovní *forum internum* (též *forum conscientiae*, *for. poli*). Pojmu vlády církevní v obou zde vytklených směrech odpovídá technický název *jurisdictio* (pravomoc), kteroužto nazývají *jurisd. externa*, je-li oborem jejím *forum externum* a *jurisd. interna*, odnáší-li se ke *forum internum*. Ten kdo *jurisdicti* č. *pravomoc* vykonává, nazývá se *jud ex*. Mluvíce o *jurisdictio interna* míváme obyčejně na mysli vykonávání její při zpovědi; to sice jest obyčejný, nikoliv ale jediný její obor, poněvadž i mimo zpovědnici jest ještě pole pro působnost čistě duchovní. *Forum internum* je tudíž *poenitentiale* a *extrapoenitentiale*.¹⁾ Zmínili jsme se již, že vládou v právním slova smyslu jest jenom *jurisd. externa*, a proto v právu znamená též výraz *jurisdictio* i bez bližšího označení *pravomoc* zvanou *externa*. V tomtéž smyslu i v tomto spise názvu toho užíváme.²⁾ Třeba ale dodati, že, ačkoli *jurisdictio interna* co do obsahu svého z dědiny práva se vysmyká, přece aspoň potud v obor jeho zasahá, pokud otázka, kdo k jejímu vykonávání povolán jest, jest otázkou právní (srovnej I. §. 23.)

¹⁾ Sr. *Ferraris Prompta biblioth. v. forum* 62. 63.

²⁾ Co do významu výrazů *jurisdictio* a *judex* dlužno ještě uvážiti: V právu římském vztahuje se *jurisdictio* na spravování soudnictví v záležitostech civilních, značíc v užším a obyčejném smyslu vlastní *jus dicere* v řádném procesu oproti *extraordinaria cognitio*, v širším smyslu pak i tuto a dále ještě též celé *officium jus dicentis*. (*Bethmann-Hollweg II. §. 70. Keller Der römische Civilproc., 5. vyd. 1870. str. 10. 11*). Někdy vyskytuje se však *jurisdikce* i ve smyslu nejširším znamenajíc veškeré atribuce moci vládní spadající pod pojem *imperii meri et mixti* (*Kämpfe str. 4*). — Právo kano-nické přijalo právě co možná nejširší význam názvů *jurisdictio* a *judex*, naznačujíc jimi správu veškeré vlády, tak jako římské *imperium*; tak již od časů Řehoře Vel. (*epist. 8 lib. XIV. ad Bonif. Constant. Diac. opera ed. Bened. II. col. 1266*). Sr. c. I. de foro competenti in Clement. II. 2. a tituly apud Gregor. de officio et potestate judicis delegati I. 29 a de officio judicis ordinarii I. 31., kde se mluví o nejrozmanitějších funkcích vládních. Vedle tohoto povšechného jsou ale

B) *Jurisdikce řádná a přenesená.*

§. 85.

Vykonávání pravomoci ve smyslu výše vytčeném je svěřeno církevním úřadům, jež jsouce spolu organicky sloučeny tvoří dohromady hierarchii jurisdikce (por. I. str. 85). Seznali jsme je jednotlivě v části první. Vládní moc, která již po právu samém s určitým úřadem je spojena, tedy moc, kterou někdo třímá proto, že mu dotyčný úřad dán byl, nazývá se řádnou, *jurisdictio ordinaria*. Ten pak, kdo pravomoc vykonává po právu svém vlastním, může ji co do výkonu jejího buď úplně nebo částečně přenést na někoho jiného, který ji pak vykonává nikoli ve jmenu svém vlastním, nýbrž ve jmenu toho, kdo jej zmocnil. Tato pravomoc, jež nevyplývá z předpisu samého práva, nýbrž zakládá se pouze na vůli toho, jenž vlastně jest oprávněn, jest *jurisdikce přenesená* či *příkázaná*, *jurisdictio delegata s. mandata*.

Delegace zvláště papežské jsou v církvi známy od časů nejstarších;¹⁾ že pak se jich užívalo častěji než v organismu úřadů státních, vysvětluje se rozsáhlostí teritoriálního obvodu pravomoci papežské, jež osobní vykonávání nepřipouštěla vždy a všude. Rovněž i jiní vrchní církevní, mající hlavně ve středověkém ústrojí státním na péči přerostmanité záležitosti veřejné, bývali zhusta nuceni v plnění svých povinností úředních dáti se zastupovati delegáty.²⁾

Nicméně teprve počínajíc stoletím XII., kdy pravomoc církevní zabravši cizí jí dosud dědiny, rozšířila nad míru obor působnosti své (viz d. I. §. 7.), přijaly delegace povahu takoruka pravidelné instituce církevní. Věda práva církevního tehdy právě se rozvíjející, chtěíc dotyčné předpisy shrnouti v pevnou soustavu,

ještě významy užší: 1) jak již v textu podotknuto, značí *jurisdictio* především *jurisd. externam*; 2) někdy též samu správu soudnictví c. 16. X. de officio judicis ordinarii I. 31.

¹⁾ Nejstarší příklad podává usnesení synody sardijské z r. 343. c. 35. C. 2. qu. 6. (Hefele Conciliengesch. I. 568.); jiné příklady u Phillipsa VI. 686. nsl. Sr. ostatně, co jsme pověděli o legátech v díle I. §. 45.

²⁾ O delegaci biskupově zmiňuje se již c. 39 (Řehoře I.) c. 11. qu. I.

hledala teoretický jich základ ve právu římském. Avšak právě proto zavládnul v tomto odříle vědy zmatek pojmů právních. z něhož ani nynější věda nebyla dosud s to úplně se vymaniti. Právu římskému nebyl sice pojem pravomoci přenesené cizím, avšak jurisdikce souvisela zde co nejtěsněji se zřízením soudním a vůbec s celým právem procesuálním. Neohlížeje se ani na zcela jinou tvářnost procesu kanonického, ani na rozdíl mezi organizací úřadů římských a církevních, přidržovali se kanonisté houževnatě římských forem jurisdikce, hledajíce pro ně analogii v právu církevním. Ve skutečnosti nebylo té analogie, neboť nebylo analogie institucí, s nimiž ve právu římském různé směry jurisdikce sloučeny byly. Mezi jiným přijalo se z práva římského rozdělení pravomoci přenesené na mandata a delegata, jež ohledně práva církevního vlastně nemá žádného smyslu a jež zavdalo odtud podnět k četným kontroverším.³⁾ Většina spisovatelů novějších zavrhl sice toto bezohledné analogisování pojmů římských, avšak nedospěla přes to uspokojivého cíle. Zdá se, že hlavní toho při-

³⁾ Přenesená pravomoc práva římského jest *jurisdictio mandata*, od níž dobře rāzniti třeba *judicis datio* z. *delegatio*, to jest povolávání soudců na způsob našich porotců, jež opět je výsledkem rozdělení řádného procesu na jednání *in jure* a *in judicio*. Jmenování porotců není vůbec žádným druhem přenesené pravomoci, ježto porotce nevykonává funkce oné magistratury, která ho jmenovala. Úplně jiný význam má již *delegatio principis* v pozdějších dobách císařství, když (v III. století éry křesťanské) pominuly dřevní formy procesuální a jich místo zaujala *extraordinaria cognitio*. Delegace tato byla jaksi sloučením starších institucí: *jurisd. mandata* a *judicis datio* (Bethmann-Hollweg II. §. 70. 71. III. §. 181.) Kanonisté přijali, považíce již starší *judicis datio* za pravomoc přenesenou, rozdělení na *jurisd. mandata* a *delegata*. Poněvadž ale proces kanonický zvláštního řízení *in judicio* neznal, bylo třeba utvořiti pro tyto pojmy nový podklad. Ten byl nejčastěji spatřován v okolnosti, že *jurisd. mandata* týkala se celé jurisdikce mandantovy, *delegatio* pak jednotlivých záležitostí. *Jurisdictio mandata* nazývalo se tedy u kanonistů zmocnění *ad universitatem causarum*, *delegata* zmocnění *ad unam causam*, oba výrazy ve smyslu užším pojímajíc, any ve smyslu širším jak *mandata* tak *delegata* označují přenesenou pravomoc vůbec. Srov. Reiffenstuel *Jus canon. univ. lib. I tit. 29. n. 3.* Bouix *Tractat. de principiis juris can. p. 530.* (Avšak definovalo se také jinak srov. Kämpfe cit. str. 223.) Vzhledem ku právu římskému bylo to formulování zcela mylné a vedlo k mylným závěrkám. Vůbec neposkytují prameny žádného podkladu k rozrůžňování *jurisd. delegatae* a *mandatae*, sr. Hinschius I. 182.

čina vězí v nesprávném pojmání názvu *jurisd. ordinaria*. Směšují tu dva různé pojmy, vyzumívajíce jednou pojmem *jurisdiction ordinaria* jurisdikci obyčejnou oproti mimořádné, pak zase pravomoc řádnou oproti přenesené. A přece tyto dva pojmy nijak nejsou totožné: úřad může býti mimořádný, t. j. taký, který jen za určitých okolností bývá zřizován, přes to ale držitel úřadu toho vykonává pravomoc svou jako řádnou.⁴⁾ Stotožňováním jurisdikce přenesené s jurisdikcí mimořádnou poskytovalo se přechasto pramenované pole nad míru široké, nebo též generalisovaly se nesprávně jednotlivé předpisy. Bludu tomuto možno se vyhnouti přidržíme-li se přesné zásady, že každá pravomoc — bez ohledu na řádný a mimořádný charakter toho kterého úřadu — jest *ordinaria* (lépe *propria*), jakmile vyplývá ze samého práva, a *delegata* č. *mandata*, opírá-li se o cizí vůli. Pročež vykonávají koadjutor biskupův nebo kapitolní vikář, jakkoliv úřadové jejich jsou mimořádní, *jurisdictionem ordinariam*, generální vikář ale, ačkoli úřad jeho není mimořádný nýbrž obvyklý, *jurisd. delegatam*.⁵⁾ Co však se týká úředníků, jimž moc bezprostředně od papeže byla

⁴⁾ Pročež nespátřuji v tom žádný pokrok, že v nejnovější době, Hinschius I. §. 21. a po něm Kämpfe §. 16. a 17. Vering str. 612. kladou vedle *jurisd. ordinaria* a *delegata* (či *delegata* a *mandata*) jako třetí způsob *jurisd. quasiordinariam*, počítajíce k ní úřady, jež toliko za okolností mimořádných povstávají, ač jinak příslastky *judicis ordinarii* na sobě mají. Je to logický omyl a popletení zásady rozdělení. Jedno či druhé: buď učiníme zásadou rozdělení pravidelnost úřadu, a pak není v něm místa pro jurisdikci delegovanou — nebo podstatu moci úřední, a pak není místa pro jurisdikci mimořádnou č. nepravidelnou.

⁵⁾ Právě ohledně jurisdikce generálního vikáře různí se náhledy velice; pokládají ji buď za vlastní — jako z novějších Bouix cit. p. 361. Moy de Sons v Archiv IV. 402. Kober Der Ursprung u. die Stellung der Generalvicare v Tübinger theol. Quartalschrift 1853. str. 588.; anebo přenesou jako Schulte II. 273. Philippe Lehrb. 438. Maché cit. str. 11. Friedle v Archiv XV. 337; — anebo přiznávají jí povahu smíšenou jako Devoti Instit. I. 28. §. 3. München cit. I. §. 16. Ginzel Kirchenr. I. 280; — anebo konečně počítají ji ke *quasiordinaria* jako Hinschius a Kämpfe cit. — Dle mého náhledu moc vikáře gener. je povahou svou beze vši pochyby pravomocí přenesenou; důvod pak, že obor působnosti jeho právem je vytčen, není případný. Právě naopak závisí obor činnosti vikářovy úplně na biskupovi a právo vymezujíc jej jen pro ten případ že biskup vůli svou zřejmě neprohlásí, utvrzuje jaksi domněnku, že

svěřena, nelze na základě svrchu dotčeném udati přesnou hranici mezi pravomocí vlastní a příkázanou; to pochází odtud, že papež mocí své zákonodárné svrchovanosti každému příkazu svému povahu zákona dáti může a může tudíž, přenášeje na někoho moc nějakou, svěřiti mu ji jako moc vlastní nebo jako moc přenesenou, nebo vůbec také zvláštním zákonem jaksi ad hoc vydaným její obsah a rozsah vymeziti. Takovým způsobem může pak moc, jsouc povahou svou mocí přenesenou, přibrati ráz moci vlastní, jako na př. moc stálých legátů papežských, anebo navzájem mohou činnosti, které po samém zákonu s nějakým úřadem jsou sloučeny, státi se delegovanými, chtěl-li tomu zákonodárce.⁶⁾ Tak přidělil sbor Tridentský biskupům rozmanité funkce s výslovným doložením a výhradou, že v té příčině jednati mají tamquam delegati sedis Apostolicae.⁷⁾ Otázka tudíž, do jaké kategorie spadá pravomoc úřadův a úředníků papežem bezprostředně povolaných, je právě tak quaestio facti jako další otázka, zdali a pokud na ně vztahovati dlužno právní předpisy o delegaci. To posuzovati dlužno se zřetelem na dotýčný úřad dle jeho podstaty.⁸⁾ Bezohlednou platnost

biskup příkazu svému takové a nikoli jiné meze chtěl položit. Zvláštnost postavení vikáře zakládá se jediné na tom, že jeho pravomoc není jen přenesenou, ale zároveň i náměstnou, vicaria, o čemž níže str. 8.

⁶⁾ Delegaci takovou nazývají delegatio a jure, oproti ní vlastní příkaz del. a b homine srov. Ferraris prompta bibl. v. delegare u. 5.

⁷⁾ Srov. Trid. de reform. sess. 5. c. 2., sess. 6. c. 2. 3., sess. 7. c. 6. 8. 14., sess. 13. c. 5., sess. 14. c. 4., sess. 22. c. 5. 6., sess. 24. c. 9. 11. 14., sess. 25. c. 9., sess. 25. c. 9. de regularibus. Na jiných místech (de reform. sess. 6. c. 4., sess. 21. c. 3. 4. 5. 7. 8., sess. 22. decretum de observandis et evitandis in celebratione missae) přiznávají se opět biskupům určitá oprávnění s dodatkem „etiam tamquam sedis Apostolicae delegatis“. To vysvětlují nejčastěji v ten smysl, že mohou biskupové obledně oněch oprávnění pokládati se buď za iudices ordinarii, nebo za delegati (srov. Bouix p. 535, Phillips VI. 810), což ale s právního stanoviska bylo by úplně nesprávné. Lépe v té příčině přidržeti se výkladu Hinscbiova I. 177, že jsou to atribuce příslušící jurisdikci vlastní a dodatek pak etiam tamquam atd. že má značiti, že ony přísluší biskupům i vůči těm osobám a korporacím, které jinak z moci biskupovy vyjímty jsou, tedy jako delegatům papežským.

⁸⁾ Zejména jasně jeví se to ve vývoji vyšších úřadů papežských, hlavně kongregací, jichž moc prvotně vesměs byla delegovanou, až později se přeměnily ve stálé úřady s méně či více samostatným oborem působnosti. Srov. d. I. §. 43.

mají tedy řečené předpisy pouze ohledně delegace jiných vrchních církevních, ohledně papežské však jenom tehdy, má-li příkaz nepochybnou povahu delegace, což opět nastane zvláště tehdy, přikáže-li papež někomu nikoli úřad vůbec, leč jen provedení jednotlivých činností.

Majíce tudíž na mysli výše dotčená ohrazení, můžeme ohledně delegace vytknouti následující povšechná pravidla:

a) Právo delegovati má každý *iudex ordinarius*; *) delegátovi pak dovoleno je jenom v případech určitých moc jemu svěřenou dále přenášeti, t. j. subdelegovati. Především smí to z důležitých příčin učiniti delegát papežský, **) nebylo-li mu delegaci právo toto odňato, nebo pak-li delegace právě z ohledu na osobu delegátovu se nestala. ***) Z ostatních delegátů může jen *delegatus ad universitatem causarum* a tudíž i generální vikář provedení jednotlivých úkonů přenést na někoho jiného. ***)

b) Delegátem může býti ustanoven z pravidla jen klerik; ale z papežského zmocnění také osoba světská. **) Delegát má mít ukončený 20. rok, 18. rok stačí pro delegáty papežské ostatně jen tenkrát, jsou-li s tím všechny súčasnné strany výslovně srozuměny. **) Papežové volí ale své delegáty jen z vyššího duchovenstva, zejména z biskupů, prelátů, kanovníků, generálních vikářův a opatův. **) Delegováno může býti také více osob najednou a sice opětně buď tak, že každá z nich jest oprávněna a že tudíž považuje se za delegovaného ten, kdo první podjal se

*) C. 11. X. de officio iudicis ordinarii l. 31., c. 7. h. t. in Vlto. l. 16.

**) C. 3. 28. 43. X. de officio et potestate iudicis delegati l. 29. (titul ten citován je níže h. t.), c. 62. X. de appellationibus II. 28.

**) C. 3. 43. X. h. t., c. 12. b. t. in Vlto. l. 14.

**) Výslovný předpis o tom není, ale uznává se to bezmála všeobecně, sr. Hinschius l. 192. Kaempfe str. 214.

**) Phillips VI. 765. Hinschius l. 187. Richter §. 209. n. 14.; pouze vykonávání soudnictví v záležitostech čistě světských může i laikům býti svěřeno, sr. glossu ad. c. 2. X. de iudicis II. l. 1. — V Rakousku bývaly v dobách pokonkordátových osoby světské povolávány za soudce při soudech manželských srov. Schulte Lehrb. 380 n. 8.

**) C. 41. X. h. t.

**) C. 15. h. t. in Vlto, c. 11. princ. de rescriptis in Vlto l. 3. c. 2. de rescriptis in Clement I. 2.

záležitosti dotčené,¹⁶⁾ anebo také tím způsobem, že delegování tvoří jedno těleso a vyřizují záležitost tu kolegiálně.¹⁷⁾

c) Delegace týká se může všech záležitostí administrativních i soudních; avšak obvod její je různý. Nejnižší jaksi stupeň delegace zakládá se na tom, že správce úřadu sám záležitost řídí, delegátovi pak světuje pouze provedení jednotlivého úkonu, jako na př. vynesení rozsudku, výslech svědkův a p. V případě takovém nazývá se delegát *executor*, je-li v provedení příkázané činnosti zároveň i zahrnuto rozhodnutí nějaké právní otázky, jinak ale *auditor*.¹⁸⁾ Důležitější je delegace, týká-li se celé, byť i jednotlivé záležitosti, *delegatio ad unam causam*, anebo dokonce celé kategorie záležitostí, *delegatio ad universitatem causarum*. Kanonisté nazývají zhusta prvnější způsob delegace *jurisd. delegata* v pravém slova smyslu, druhý *jurisd. mandata*; však rozdělení toto je zcela bezdůvodné.¹⁹⁾ Držitel úřadu však nesmí se zhostiti úplně povinností svých tím, že by ustanovil zástupce pro všechny záležitosti, které jsou mu svěřeny, ježto by takto hrozila pohroma celému ústrojí hierarchickému a v nic by se obrátil účel předpisů, vyžadující po kandidátech církevního úřadu příslušné způsobilosti. Výjimečné případy zřízení zástupce ospravedlňující jsou v zákoně stanoveny a sezнали jsme je v části první. Jde-li ve případech takových o *jurisdictio delegata*, je tato zároveň *jurisdictio vicaria*, pravomoc ná-městná.²⁰⁾

d) Z důvodů právě vytčených plyne dále, že ani v těch případech, kde delegace je dovolena, nesmí delegující o své újmě

¹⁶⁾ Srov. c. 8. h. t. in VIto, c. 12. de haereticis in VIto. V. 2. Commissorium obsahuje v případě také formulí: „ut omnes aut duo aut unus mandatum exequantur“, nebo „vobis et vestrum singulis“.

¹⁷⁾ To opětne buď simpliciter, to jest, že bezvýminečně musí jednati jenom všichni najednou (c. 16. 42. X. h. t.), anebo s klau-sull „ut si omnes interesse nequiverint, unus aut plures nibilo minus exequantur“ (tak zv. klausle „quod si non omnes“) c. 21. pr. X. h. t., c. 13. X. de rescriptis I. 3.

¹⁸⁾ Srov. c. 27. X. h. t., c. 43. X. de appellationibus II. 28.

¹⁹⁾ Srov. výše p. 3.

²⁰⁾ Neopodstatněno jest omezování *jurisdict. vicariae* na případ, jestliže ordinarius ustanoví delegata v sídle svého úřadování „in eodem loco ac tribunali, in quo consuevit Ordinarius sedere“, jakož mezi jinými Ricffenstuel I. 28. n. 17. I. 29. n. 28., Bouix p. 534.

se sebe svaliti rozhodnutí sporné záležitosti. Proti výrokům delegátovým lze se totiž z pravidla odvolati k delegujícím, tak že delegací nová instance povstává.²¹⁾ Jen v následujících případech považují se delegovaní i delegující za instanci jedinou, tak že odvolání jde přímo k úřadu, kterému delegující je podřízen:

1) Při pravomoci generálního vikáře a to proto, že pravomoc jeho není jen delegata, nýbrž zároveň i vicaria (sr. d. l. str. 199).

2) Jestliže papežský delegát subdelegoval celou mu přikázanou jurisdikci, jde apelace přímo k papeži.

3) Totéž platí v případě částečné subdelegace, jestliže subdelegující zemřel, anebo byl-li dán do klatby větší,²²⁾ nebo je-li právě důvodem apelačním neuznání pravomoci subdelegujícího.²³⁾

e) Delegace zaniká:

1) Jakmile delegát příkaz splnil, anebo lhůta delegace uplynula, nebo nastaly okolnosti v listě zmocňujícím č. komisorním vytkené.²⁴⁾

2) Odvoláním delegace, jež může se státi každou dobu²⁵⁾ s tím toliko obmezením, že subdelegant subdelegaci ad totam causam toliko re integra zpět vzíti může, to jest nezapočal-li ještě subdelegát činnost svou.²⁶⁾ Odvolání účinkuje právně teprve od okamžiku, když delegovaný o něm vědomosti nabyl; jednání jeho před tím předsevzatá zůstanou platna.

3) Smrtí delegujícího, ale jenom re integra.²⁷⁾ Mandátu nepozbývá ale ani smrtí papežovou executor gratiae, t. j. onen, jemuž papež přikázal provedení reskriptu milosti,²⁸⁾ rovněž nepominí její literae dimissoriae smrtí biskupa, který je vydal.²⁹⁾

4) Má-li delegátova smrt v zapětí pominutí delegace, či přechází-li delegace i na jeho nástupce v úřadě, posuzovati dlužno

²¹⁾ C. 18. 27. X. h. t.

²²⁾ C. 10. h. t. in VIto.

²³⁾ C. 14. h. t. in VIto.

²⁴⁾ C. 4. 9. 26. X. h. t., c. 12. X. de appellationibus II. 28.

²⁵⁾ C. 4. X. ut lite pendente nihil innovetur II. 16.

²⁶⁾ C. 6. 7. h. t. in VIto. Za započetí sporu považuje se již vydání předvolání c. 20. X. h. t. (c. 19. eod. mluví o litis contestatio, srov. o sloučení obou odstavců Phillips VI. 789.)

²⁷⁾ C. 30. X. h. t.

²⁸⁾ C. 9. h. t. in VIto.

²⁹⁾ Srov. Hinschius I. 97. p. 2.

dle obsahu příkazu.³⁰⁾ Bylo-li více delegátův in solidum ustanoveno, zaniká delegace již smrtí jednoho z nich, leda že nebožtík subdelegoval některého z delegátův a sporná záležitost ještě před jeho úmrtím byla započata.³¹⁾

O delegovaných soudech pojednáme ještě zvláště v nauce o soudnictví.

C) *Jednotlivé směry vlády církevní.*

§. 86.

Pravili jsme, že nejbližší cíl vlády církevní jest zabezpečiti společnosti církevní veškeré zevnější podmínky existenční. První podmínkou existence pak v každé společnosti jest utvrzení právního pořádku. Ve směru tom má každá vláda a tudíž i vláda církevní dvojí úkol: předně upravit zákonem poměry, které vytvářejí život společenský a vytknouti, co v tom ohledu platí za právo; za druhé zajistiti vykonávání, uskutečnění práva toho i u těch, kdož dobrovolně se mu nechtějí podrobiti. Moc církevní je tedy buď zákonodárnou nebo soudní. Avšak těmito dvěma funkcemi není celá činnost vládní dokonce ještě vyčerpána; jako ve státu, tak ani v církvi nepostačí pouhé stanovení zákonův a konání spravedlnosti. Jsou to sice nezbytné podmínky její existence, ale podmínky negativní; zabezpečujíc pořádek právní odstraňuje výkonná moc pouze překážky působnosti individuální v cestu se stavící. Společnosti třeba však něčeho více, třeba jí nejen odstranění překážek, ale i přímé podpory. Jest povinností vlády vytvořiti poměry a instituce takové, které jsou s to usnadniti dosažení společných cílů. Ve svazku státním značí právě tento směr moci vládní nepřehledný obor působnosti, který uvykli jsme nazývat názvem administrace č. správa, název to, který ohledně práva církevního není vesměs případný. Administrace čili správa církevní nemá tak široké pole jako správa státní — nikoli proto, že by snad společností církevní bylo domáhati se cílů méně důležitých, nýbrž poněvadž jsou to cíle výlučně duchovní, které většinou také duchovních vyžadují prostředků, tyto ale v předpis právní po-

³⁰⁾ C. 14. X. h. t., c. 7. X. de rescriptis I. 3.

³¹⁾ C. 20. 30. X. h. t.

jmouti nelze. Jest ale přece odvětví správy č. administrace církevní, jež takto stanoví třetí funkci moci vládní.

Vylíčené výše jednotlivé směry vlády církevní budou předmětem následujících tří oddílů; tak nabudeme obrazu úplného o její působnosti, pokud se týká společnosti církevní samé. Dlužno ještě vylíčiti zvláště stanovisko její na venek: totiž vůči ostatním společnostem náboženským a vůči státu.

Oddíl I.

Moc zákonodárná.

A) *Zákonodárství obecné.*)*

§. 87.

Především dlužno dohodnouti se o významu, jež přikládáme pojmu zákona církevního. Přes velikou svou různorodost dají se předpisy církevní směstnati ve dva hlavní směry: týkají se buď věcí víry, nebo společného pořádku. První z nich — zvané dogmata, anathematismi na sněmu Tridentuském, doctrinae, canones — nespádají vlastně v dědinu práva dílem proto, že předmětem právních předpisů vůbec mohou býti toliko poměry vnější, dílem také proto, že ve věcech víry církev nic nového nevytvořila, nýbrž pouze autenticky potvrdila zásady své, které vždycky jsou jedny a tytéž. Nepravíme tím, že by zásady dogmatické v ohledu právním pozbývaly všeho významu. Neboť mají význam a sice z dvou příčin: jednak že tvoří naprostou hranici práva pozitivního, mez, kterou zákonodárce přes to, že formálně co do moci své je neobmezen, nikdy nesmí překročiti, jednak proto, že právě samo formální uznání dogmatů bez ohledu na víru je požadavkem práva církevního, které v neuznávání dogmatu vidí nejen porušení povinné víry, ale nejednou i přestupek proti společenskému pořádku. Avšak sformulování dogmatu nemá povahu právního předpisu, není zákonem ve smyslu právním. Z toho plyne důslednost — o jejíž vytčení nám tu právě běží — že vše, co se týká for-

*) Literatura Phillips III. §. 152—156. V. §. 204. 205. — Schulte I. §. 11—21, — Richter 166.

mální stránky zákonů, zvláště jich závazné moci v ohledu místním a časovým, z povahy věci samé nevztahuje se na věty dogmatické, že vůbec otázka, v co a jak dlužno věřiti, není otázkou právní. Mluvíce tudíž o zákonech, rozumíme tím předpisy upravující poměry církevní společnosti, tedy to, co se obyčejně zahrnuje v název kázně č. discipliny církevní.¹⁾ Dříve sluly *canones* nebo *decreta*, ode sněmu tridentského *decreta de reformatione* (srov. d. I. 58).

V oboru práva obecného přísluší moc vydávati zákony sněmu obecnému a papeži, se svolením papežským a v jeho jmeně též některým vyšším úřadům papežským

I. O právním stanovisku obecných sněmů, jejich složení, způsobu rokování a usnášení se pojednali jsme již na místě jiném (§. 58 d. I.). Jako každý jiný zákon tak stává se i nález sněmu závazným pod tou podmínkou, že byl náležitě prohlášen. Jestliže v té příčině sněm sám nic neustanovil,²⁾ závisí způsob publikování na papeži, který vůbec zaříditi má vše, čeho třeba k uskutečnění a provedení usnesení na sněmu přijatých a jím schválených. Platí tedy o zákonech synodálních to, co níže povíme o publikování zákonů papežských. Zákon, byv prohlášen, platí v celé církvi, leda že by byl výslovně obmezen na určité území, nebo že by měl ráz práva výpomocného č. podpůrného, jehož jenom v nedostatku předpisů partikulárních užito býti má.³⁾

II. Pro označování papežských předpisů neustálila se žádná technická terminologie. Nazývaly se původně *epistolae synodicae*, *decreta synodica* (srov. d. I. str. 17), později ustálil se více název *epistolae decretales*, anebo krátce *decretals*. Jiné názvy jsou: *constitutiones*, *statuta generalia*, *mandata*, *edicta*, *encyclicae*.⁴⁾

¹⁾ Pojednání o výkladu zákonů, o analogii a působnosti zákonů co do místa a času a o jich zrušování tu mlčením se pomijí, neboť v tom ohledu platí obecné zásady právní, jichž vylíčení nachází se v každé příruční knize práva římského. Ostatně pojednává o tom Schulte I. zvláště v §§ 34. 35.

²⁾ Na př. ustanovení tridentská o residenci měla býti publikována na synodách provinciálních a diecézních sess. 23. c. 1. de reform., zákon o formě sňubu manželského v každé farnosti, sess. 24. c. 1. de reform. matrim.

³⁾ Tak na př. v zákonech trident. o formě procesu předcházejícího konfirmaci biskupovu (sess. 24. c. 1. de reform.), o formě zkoušky konkurzní sess. 24. c. 18. de reform.

⁴⁾ Zvláště Phillips III. §. 153.

Nejobyčejnější název je *constitutio*, což značí ustanovení všeobecné oproti *rescriptu* m, jež vyvoláno bylo zvláštní záležitostí.⁵⁾ Reskripty pak jsou opět buď *rescripta gratiae*, jsou-li výsledkem milosti papežovy, nebo *rescripta iustitiae*, zakládají-li se na předpisu právním.

Co do formy zevnější dělíme listy papežské ve *bullae* a *brevia*.⁶⁾ Hlavní rozdíl mezi nimi je v pečeti; při *bullách* totiž přivěsena je pečeť olověná (odtud *litterae sub plumbo*), na níž s jedné strany vytisknuto je jméno papežovo, s druhé obraz sv. Petra a Pavla, *brevia* pak mají ve vosku vytisknutou tak zvanou pečeť rybářskou (*annulus piscatorius*) s obrazem sv. Petra na lodi.⁷⁾ Olověná pečeť stanoví podstatnou formálnost *bully*, tak že dokud pečeť není připevněna, *bully* vůbec není a *bulla* platnosti své pozbývá, jestliže pečeť odpadne, nebo značně byla porušena.⁸⁾ Kromě pečeti jsou ale ještě jiné známky, jimiž se liší *bulla* od *breve*. *Bulla* psána je na tvrdém pergameni, vážným slohem⁹⁾ a starožitným písmem bez interpunkce, nemá žádný nápis, nýbrž text počíná se na prvním řádku slovy *N. (na př. Leo bez číslovky) Servus Servorum Dei*. Vyhotovování *bull* přísluší papežské kance-

⁵⁾ Srov. nadpisy titulů X. de constitutionibus (tit. X. I. 2. in VIto 1. 2) a de rescriptis (tit. X. I. 3. in VIto I. 3. in Clem. I. 2.)

⁶⁾ Srov. o tom: Mabillon De re diplomatica libri VI. 1681. (supplementum 1704), Marini Diplomata pontificum Romanorum 1841. Bangen Die römische Curie (1854) str. 430. nsl., Phillips III. 386. nsl.

⁷⁾ *Bulla* značí vlastně pouzdro určené k uschování pečeti srov. Du Cange Glossarium mediae et infimae latinitatis v. *bulla*. Obyčej připojovati olověné pečeti visací sahá do pradávných časů; pečeti rybářské pak užívali papežové nejprve pouze při listech soukromých, později — bezpochyby od XIII. století — též při listech úředních. Dříve bývalo na pečetích *bull* s jedné strany jméno papežovo, s druhé kříž a „Papa“, počínaje Urbanem II. (1088—1099) pak jména sv. Petra a Pavla, jež později nahrazena jich podobiznami. Někdy užilo se na místě olověné pečeti zlaté („zlaté *bully*“) na př. *bulla* Klementa VII. „Cum proximo“ z r. 1530. (Bull. I. 683) o kornatovací Karla V.

⁸⁾ C. 5. X. de crimine falsi V. 30.

⁹⁾ Z pravidla po latinsku v záležitostech církve východní také někdy po řecku a v záležitostech týkajících se výhradně státu papežského po vlasku.

láti; ¹⁰⁾ z pravidla nepodepisuje je papež sám, ¹¹⁾ nýbrž jen několik kuriálních úředníků a pouze některé, na př. ty, jimiž sněm se svolává a bully kanonisační podpisuje papež s kardinály; ty pak slují *consistoriales*. *Bullae dimidiaae* pak jsou bully vydané papežem před jeho korunovaci; na pečeti schází v tom případě jméno papežovo (srov. d. I. 253). Záležitosti menší důležitosti vyřizují se ve formě *brevium*, ¹²⁾ jež vydává sekretariát *brivium*; pší se na tenkém pergamenu, obyčejným písmem, latinsky nebo vlasky, mají nápis *N. Papa* (na př. *Leo Papa XIII.*) a jsou podepsány kardinálem státním sekretářem nebo jeho náměstkem. Obyčejné listy papežské, které nejsou vydány ani ve formě bully ani breve, slují *literae Apostolicae*, mezi nimiž ty opět, jež papež sám podpisuje, slují *chirographa*.

Ustanovení papežova nabývají významu zákona teprve okamžikem svého prohlášení (*publicatio, promulgatio*). Způsob prohlášení není zákonem předepsán, závisí tudíž na vůli papežové, pokud ovšem výjimečně zákon sám formu publikace neurčil. ¹³⁾ Od XIII. století ustálil se obyčej ¹⁴⁾ publikovati zákony přibitím jich na dvéře hlavnějších kostelů (*ad valvas basilicae Vaticanae ecclesiae Lateranensis*), apoštolské kanceláře jakož i na náměstí *Campi Florae* (in acie *Campi Florae*), někdy též předčítáním jich mezi bohoslužbou. ¹⁵⁾ Zákon takovým způsobem v Římě prohlášený pokládá se za promulgovaný celému světu (*urbi et orbi*), ačkoliv obyčejně také a zvláště v novějších dobách se kromě toho papežský list po diecésích rozesílá. ¹⁶⁾

¹⁰⁾ Někdy vydávají se však i s pominutím kanceláře a pak nazývají se *bullae curiales, camerales, secretae*, ty pak, jež pravidelně byly vydány, *bullae communes*.

¹¹⁾ Koncept podepisuje papež, připojuje své jméno a slůvko „*placet*“.

¹²⁾ Jaké záležitosti ve formě breve vyřizovány býti mají, vypisuje konstituce Benedikta XIV. „*Gravissimum ecclesiae*“ z 26. listopadu 1745 (*Bull. Bened. XIV. t. I. 591*). To prakticky je důležité, poněvadž sdělování bull způsobuje značné útraty a poplatky kancelářské.

¹³⁾ Srov. na př. c. 13. X. de poenitentibus et remissionibus V. 38., c. 40. X. de simonia V. 3.

¹⁴⁾ První příklad, který lze prokázati, je konstituce Martina IV. „*Michaelem*“ z r. 1281. proti císaři Michalu Paleologovi (*Bull. I. 157.*)

¹⁵⁾ Bully obsahují obyčejně příslušnou klasuli publikační na př. bulla „*Aeterni patris*“ z 29. června 1868, svolávající sněm Vatikánský

Okamžikem publikace nabývá zákon sice platnosti, ale ne vždycky také moci závazné. Ustanoví-li sám zákon lbůtu jinou, počíná jeho moc závazná pro každého jednotlivce tím okamžikem, kdy o něm vědomosti nabyt, v každém případě však nejpozději dva měsíce po jeho prohlášení v Římě.¹⁷⁾ S tímto obmezením dlužno vykládati pravidlo: *publicatio urbi facta est orbi facta*.¹⁸⁾ Jakmile zákon papežský byl publikován, splněny jsou veškeré podmínky jeho platnosti a není vůbec potřebí formálního jeho přijetí se strany provinciálních synod nebo biskupů jednotlivých diecézí. Opačné mínění neshoduje se s podstatou církevního zřízení, podvracuje úplně hlavní zásadu papežství a jest pouhou konsekvencí teorií Febronianských.¹⁹⁾ Poněvadž se ale státi může, že zvláštní poměry jednotlivých diecézí naprostému provedení zákonů obecných se přiči, dovoluje právo církevní biskupům, aby provádění zákona, který se jim zdá býti dobru církve na úkor, ve své diecézi stavili. V případě takovém vznese biskup věc tuto na

„mandamus, ut in patriarchalibus basilicis lateranensi, Vaticana et liberiana, cum ibi multitudo populi ad audiendam rem divinam congregari solita est, palam clara voce per curiae nostrae cursores, aut aliquos publicos notarios legantur, lectaque in valvis dictarum ecclesiarum, itemque Cancellariae Apostolicae portis et Campi Florae solito loco et in aliis consuetis locis affigantur“ . . . (Archiv. XX. 340.)

¹⁶⁾ Žo ku platnosti zákona publikace po diecézích nezbytně třeba není — jak mezi jinými tvrdil Van Espen (*Tractatus de promulgatione legum ecclesiasticarum*) — o tom zajisté není pochybnosti, srov. Seitz *Revision der Theorie über die Promulgation der Kirchengesetze* v *Zeitschrift für Kirchenrechts- u. Pastoralwiss.* I. (1842) str. 90.

¹⁷⁾ Srov. c. 3. 10. X. ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant III. 50., c. 49. X. de sententia excommunicationis V. 39. Lbůta tato přijala se odtud, že novella 66. ji ustanovila pro zákony testamentů se týkající, což teorie středověká obrátila na zákony vůbec (částečně jiného mínění je Walter §. 179).

¹⁸⁾ Srov. ostatně o této částečně sporné otázce důkladné vývody Schultebo I. 76. I bulla v pozn. 15. citovaná obsahuje ustanovení „Non enim per huiusmodi lectionem, publicationem affixionemque omnes, et quoscunque quos praedictae nostrae literae comprehendunt, post spatium duorum mensium a die literarum publicationis et affixionis ita volumus obligatos esse et adstrictos, ac si ipsismet illae coram lectae et intimatae essent.“

¹⁹⁾ Výslovně je zavrhuje bulla Pia VI. „*Auctorem fidei*“ z r. 1794 čís. 11. (*Bull. Contin.* II. 895).

papeže, čili, jak se říká, učiní remonstranci; rozhodnutí papežovo ale je pak pro biskupa neodvolatelně závazným.

Každý zákon tvoří právo nové ruší zároveň všechny předpisy, jež nesnášejí se s jeho obsahem. Platí ale v právu církevním zásada, že nový zákon obecný ruší jen tehdy starší předpisy a obyčej je partikulární, obsahuje-li v té příčině zvláštní ustanovení. Odtud pocházejí stálé klausule zákonů církevních týkající se zrušení předpisův opačných.²¹⁾

Zvláštní odrůdou předpisů papežských jsou tak zvané *regulae Cancellariae*, totiž instrukce vydané pro kancelář papežskou a jiné úřady kuriální.²²⁾ Tyto liší se od jiných zákonův takto:

a) Platí v první řadě jenom pro ten úřad, pro který byly vydány. Jestliže zavírají ustanovení práva hmotného, pak mají ovšem moc práva všeobecně závazného ale jenom potud, pokud v jednotlivých zemích jiná praxis právní se neustálila. Viděli jsme na př., že regule týkající se rezervátů papežských bezmála všude pozbyly své moci závazné.

b) Ba i v mezích výše dotčených platí regule kancelářská vlastně jenom na čas života papeže, který ji vydal, a může se i pro budoucnost udržeti v platnosti pouze tím, že ji nástupce potvrdí výslovně (srov. d. I. str. 52).

c) Regule kancelářské vízí úřad, pro který byly vydány, již od okamžiku, kdy je papež schválil. Pokud ale regule ustanovují též nějaký přímus ohledně osob třetích, nabývají moci závazné teprve publikací, kterou vicekancléř nebo v jeho zastoupení děkan kolegia kardinálů předsevzítí má.²³⁾

d) Regule kancelářské nevztahují se na kardinály, ač nestanoví-li to výslovně.²⁴⁾

²⁰⁾ C. 5. X. de rescriptis l. 3. srov. Bened. XIV. De synodo dioec. lib. 9, c. 8. nr. 3. Tak remonstrovali na př. biskupové polští proti zákonům tridentickým o residenci a hromadění beneficií, srov. díl I. str. 326. 346.

²¹⁾ Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque a p.

²²⁾ Historická zpráva o nich v d. I. str. 52.

²³⁾ Righanti. Commentaria in regulas Cancellariae Apost. (1744 až 1747) Prooem. nr. 39. sq.

²⁴⁾ Regula cancell. 70.

III. Papežské úřady smí vydávati předpisy všeobecně závazné jenom, jestliže k tomu papežem výslovně zmocněny byly. Kterým úřadům a v jakých mezích moc zákonodárná se přiznává, okazuje obvod působnosti jednotlivých kongregací a úřadů kuriálních, o čemž podrobně již bylo jednáno (d. I. §. 43. 44).

B) *Zákonodárství partikulární a autonomní.* *)

§. 88.

I. Právo vydávati zákony v obvodu partikulárním mají kromě úřadů v předchozím §. vyjmenovaných též synody provinciální a biskupové a to zase tak, že prvé jde před druhým, že tudíž biskup nemůže sám vydávati zákony, které by odporovaly uchvalám synody provinciální. Co se týče synod provinciálních, odvoláme se na to, co jsme pověděli výše v §. 59. (d. I. str. 232). Usnesení čili uchvaly synodální publikuje s mocí pro celou diecési závaznou metropolit; vedle práva nynějšího nesmí ale k publikaci té přikročiti, dokavad nezískal schválení kongregace Tridentské (I. 234). Toto schválení, ano i výslovná aprobace papežova je pouze dosvědčením, že nálezy synody neobsahují nic, co by se přičilo právu obecnému; tím ale nepozbývají rázu práva partikulárního. — Od té doby, co pominulo pravidelné odbývání synod provinciálních, spočívá zákonodárná moc v obvodu diecése výlučně na biskupovi, který ji vykonává ve všech směrech církevního života. Stejně právo s biskupy mají v té přičině praelati nullius (d. I. str. 147), apostolští vikáři (d. I. str. str. 221) a vikář kapitolský, který ale jenom z přičin důležitých práva toho smí užiti dle zásady: *ne sede vacante aliquid innovetur.* *) Biskup vydává někdy své zákony, vyslechnuv dříve synodu diecéšní, k čemuž ale po právu není povinen; má-li před vydáním zákona dříve vyžádati si souhlasu nebo rady kapitoly, záleží na předmětu (d. I. str. 195). Zákony biskupské vydané na synodách nazývají se *statuta synodorum dioecesanarum*; biskup prohlašuje je ve formě pastýřských

*) Literatura. Phillips III. §. 157. Schulte I. §. 22—31. Richter §. 167.

*) Tit. X. *ne sede vacante* III. 9.

listů (lit. pastorales), aneb okružníků k duchovenstvu (lit. encyclicae, currendae), nebo je v zastoupení biskupově vydává ordinariát & konsistoř. V novějších dobách bývaly nařízení biskupská a konsistorní obyčejně také otisknuta v diecézním věstníku. U vykonávání moci zákonodárné bývá biskup někdy vázán zákony státními, stanovíci, že každé nařízení od něho vydané nebo publikované má býti předloženo úřadům státním ke schválení (t. zv. placetum.²⁾ Toto obmezení pomínulo v Rakousku r. 1850;³⁾ nyní nařizuje pouze zákon ze dne 7. května 1874 (§. 16.), že biskup vydávaje nějaké nařízení zároveň je politickému úřadu zemskému poslati má, aby je vzal na vědomost.⁴⁾

Co do předmětu není zákonodárný obor synod provinciálních a biskupův obmezen, nesmí však nikdy překročiti hranici právem obecným stanovenou. Platí v té příčině zásada, že předpisy partiкулярní mohou býti vydány *secundum ius commune*, to jest za účelem provedení nebo bližšího vymezení zákonů obecných, anebo též *praeter ius commune*, to jest o předmětech, které právem obecným vůbec nebyly vymezeny, nebo při nichž právo obecné sobě toliko význam práva podpůrného osobuje, že však nikdy směřovati nemohou *contra ius commune*.

II. Církev přiznává korporacím v jejím lůně utvořeným — jako kapitolám katedrálním a kolegiátním, klášterům a tovaryštvům čistě náboženským — autonomní povahu, to jest dovoluje jim upravovati samostatně vnitřní své poměry, *ius statuendi*, *ius statuta condendi*. Pravidla vydaná korporacemi na základě příslušné jim samosprávy nazývají se *statuta* (stanovy) v užším smyslu.⁵⁾ Pro členy spolku & korporace dotčené jsou tato *statuta* právem závazným.⁶⁾ Platnost jejich záleží na těchto podmínkách:

²⁾ Srov. ještě níže v oddíle o poměru státu k církvi.

³⁾ Cís. nař. z 18. dubna 1850. č. 156 ř. z.

⁴⁾ Totéž ustanovovalo cís. nař. v předchozí poznámce citované, jakož i list papežský „*Optime nocetis*“ z 5. listop. 1855 (Heyzmann *Najnowsze prawa* str. 46). Srov. I. str. 237.

⁵⁾ V širším smyslu značí význam *statuta* veškeré předpisy papežské, srov. výše str. 14.

⁶⁾ V teorii vede se spor, je-li závazná moc stanov výsledkem poměru kontraktního (tak mezi jinými z novějších Gerber v *Archiv für civilistische Praxis* d. 37 (1854) a v *Jahrbücher für Dogmatik des heut. röm. u. deutsch. Privatr.* III. (1859), Stobbe *Deutsches*

1) Předmětem jejich mohou, jak řečeno, býti jenom vnitřní poměry korporace.

2) Obsah schválených stanov nesmí v ničem odporovati ustanovením práva obecného, aniž býti na újmu právům církevní vrchnosti (*contra jura superiorum*), nebo právům již nabytým (*contra jura quaesita*). Vyšší úřad může též za neplatný prohlásiti každý statut, jenž prospěchu církve se přičí.

3) Při schvalování stanov dlužno zachovati formu zákonem předepsanou. O tom rozhodují především stanovy již stávající; není-li jich, anebo jest-li ničehož v té příčině neustanovují, platí ohledně kapitol ustanovení podaná v §. 47 (d. I. str. 192), jichž i ohledně jiných korporací analogicky užití lze.

Dle novějšího práva třeba k platnosti stanov z pravidla schválení biskupova, ⁷⁾ obsahují-li pak ustanovení právu obecnému se přičící, také schválení papežova. V jiných případech není třeba aproby papežské, ačkoli kapitoly nejednou o ni se ucházely, chtěje svým zákonům zjednatí větší vážnosti. ⁸⁾ Aproba tato však nepozbavuje kapitolu práva změnití své stanovy způsobem předepsaným a není kapitola povinna změny tyto k opětné aprobaci předložit, nepřekračují-li meze jí vytyčené.

Ohledně korporací řeholních platí částečně jiné předpisy, o nichž bude jednáno při právu řeholním.

Privatr. I. § 19. 20), anebo je-li též výsledkem moci zákonodárné. Náhled poslednějši je více odůvodněn (srov. *Windscheid Pandecten* I. § 19). Co do práva církevního aspoň nemůže o tom býti pochybnosti; srov. tit. X. de constitutionibus I. 2.

⁷⁾ Z práva obecného nelze vyvozovati předpis, že by vůbec aproba biskupské bylo nezbytné třeba (co do c. 9. X. de consuetudine l. 4. srov. s jedné strany *Phillipsa* III. 671, s druhé *Schulteho* I. 130). V dobách novějších obsahují však obyčejné bully, jimiž diecéšní poměry se upravují, odstavec, který výslovně pro statuty kapitolní předpisuje konfirmaci biskupskou; tak n. př. v bulle Pia VI. „*In suprema beati Petri*“ z 13. března 1785, týkající se biskupství *Tarnovského* (Bull. Cont. VII. 392). Totéž ustanovila provinciální synoda *Vídeňská* r. 1858 tit. 2. cap. 5. (Archiv IV. 626.)

⁸⁾ Breve „*In Apostolicae sedis*“ z 12. července 1874 upravující ruské kapitoly ve *Lvově* a *Přemyšlu* (znění ve *Wiadomości kościelne* 1875 Nr. 38 a v Archiv d. 38 str. 121) ustanovuje, že biskupové spolu s kapitolami statuty sdělávají a je ku schválení kongregaci de propaganda fide zasílají.

C) *Výsady a dispensae.* *)

§. 89.

Probravše v §§. předchozích nauku o zákonodárství obecném a partikulárním, máme nyní ještě zvláště pojednati o jednom druhu zákonů, který v právu církevním veliké nabytí důležitosti totiž o privilejiích č. výsadách a dispensích.

Výsada (privilegium, *lex privata*, *lex specialis*) v užším slova smyslu, ve kterémž ji zde právě pojímáme, ¹⁾ je zákon *juris specialis*, totiž tvoří právo pro určitý, v zákoně samém již individuelně poznačený podmět, tak že v případě tom vzniká na jednou a současně následkem samého zákona právo ve smyslu podměttném i předměttném. ²⁾ Rovněž oprávnění z takového zvláštního zákona vyplývající nazývá se výsadou. Privileje práva církevního ³⁾ jsou buď osobní, *personalia*, pojí-li se těsně k určité

*) *Literatura Savigny System des heutigen röm. Rechts I. (1840) §. 10. — Unger System des österr. allg. Privatrechts (1856) I. 587. II. 312. — Windscheid Lehrbuch des Pandektenrechts I. (4té vyd. 1875) §. 135. 136. — Schlayer Darstellung der Lehre von den Privilegien nach den Quellen des gemeinen Rechts, v Zeitschrift f. Civilrecht u. Process, neue Folge XII. (1855). — Schulte I. §§. 32. 33. — Vering De principiis dispensationum v Archiv. I. (1857) str. 577. — Phillips V. 147. — Schulte Lehr. §. 104 až 106. Fredro Const Dissertatio inauguralis juridica de episcoporum dispensando libertate. Viennae 1783. Encyklopedya kościelna v. Dyspensa in IV. 424.*

¹⁾ V širším slova smyslu značí privilegium zákon *juris singularis* poskytující celé kategorii osob, věci nebo poměrů výjimečné v ohledu právním stanovisko — tak jmenovitě v právu římském; l. 12 D. de minor. 4. 4., l. 7. D. de injusto 28. 3., l. 196. D. de reg. jur. 50. 17. V tom významu mluvíme na př. o výsadách stavu duchovního, o privilegovaném postavení klášterův atd.

²⁾ Z pravidla věc má se jinak: právo objektivní stanoví jen abstraktně a bez ohledu na osobu podmínky, pod jakými možno práva nějakého nabýti a teprve když podmínky tyto se splnily, nastává právo subjektivní. *Jus generale (commune)* dí: kdokoli zmocní se věci ničí, stává se jejím vlastníkem; *lex specialis* pak: X. má býti vlastníkem té či oné věci.

³⁾ V corpus juris pojednávají ex professo o výsadách: tit. X. de privilegiis et excessibus privilegiatorum V. 33. in VIto V. 7., in Clem. V. 7., apud Joann. XXII. tit. 11, in Extrav. comm. V 7.

osobě, nebo věcné, realia, druží-li se k nějakému místu nebo úřadu — na př. privilegium exemptionis kostela nebo kláštera — nebo konečně, smíšené, mixta, jestliže jsou uděleny členům korporace v ten způsob, že oprávněným stává se každý, kdo ku korporaci řecené přistoupí. — Dřívější teorie o výsadách ocitla se v mnohém ohledu na scestí a dospěla také k mylným důsledkům, čehož příčina byla chybné pojmání podstaty práv z výsady vyplývajících. Práva tato považovala se za zvláštní druh práva a usilováno tudíž o vytvoření úplné soustavy co do obsahu, vykonávání a žalování jich. Tomu ale není tak. Práva privilejová liší se ode práv vyplývajících z práva obecného jenom způsobem vzniku, vzniknuvše ale jednou jsou s nimi na rovní. Není tudíž možno stanoviti pro všechna tato práva pravidla jednotejná, nýbrž dlužno hleděti k podstatě každého zvlášť. A tak může výsledkem privileje býti vlastnictví, nebo jus in re, nebo nějaká pohledanost, nebo i jakés oprávnění z práva veřejného, nikdy ale není možno pro různorodá práva stanoviti tatáž pravidla. Vlastnictví vznikající mocí výsady je právě tak vlastnictvím a v ohledu právním za totéž se má považovati jako vlastnictví beroucí počátek svůj z práva obecného. Co se tedy týká obsahu práv privilejem nabytých, dlužno při nich užiti předpisů příslušných práv se týkajících,⁴⁾ nauka pak o výsadách zanášeti se může pouze otázkou: jak výsada vzniká a pomíjí.

Udílení výsad je výsledkem moci zákonodárné a náleží tudíž v mezích zákonodárství partikulárního biskupovi, ostatně ale toliko papeži. Co do formy předpisuje právo církevní, že privilej má býti udělen listem,⁵⁾ který se zove rescriptum (srov. výše str. 14). Reskript a tudíž tím i výsada je neplatna:

a) Byl-li ten, jemuž privilej udělen byl, stížen klatbou větš, ⁶⁾

⁴⁾ Pročež mylný je náhled, že k ochraně výsady byla zvláštní žaloba, actio confessoria. Oprávněný má žalobu vyplývající z jeho práva samého a tedy podle okolností rei vindicatio, actio confessoria, actio in personam atd. srov. Schulte I. 162.

⁵⁾ Reg. Canc. 27. 52. Konstituce Řehoře XV. „Romanus Pontifex“ z 2. července 1622 (Bull. III. 476.), Urbana VIII. „Alia felicia recordationis“ z 20. prosince 1631 a z 11. dubna 1635 (Bull. V. 232 268) a Klementa XII. „Romanus Pontifex“ z r. 1732 (Bull. Cont. XI. 215) odvolaly veškeré výsady, jež nebyly uděleny písemně.

⁶⁾ C. 26. X. de rescriptis L. 3., c. 1. in Vito I. 3. Platí to jak o excom. ferendae, tak o excom. latae sententiae (srov. níže); obdobně

vyjma kdyby byl žádal právě o reskript klatbu zdvibající, nebo o reskript povolující apelaci. 7)

b) Jestliže okolnosti, které vydání reskriptu způsobily a v něm byly vyjmenovány, okáží se býti nepravdivými. 8) Vylákání reskriptu nazývají *aubreptio*, jestliže prosebník zatajil okolnosti takové, které odřeknutí reskriptu za následek míti mohly, 9) *obreptio*, jestliže uvedl okolnosti, jichž není. 10) Ustanovení výše dotčené ale ovšem neplatí, obsahuje-li reskript klausuli „*motu proprio*“, což znamená, že papež nebyl prosbou obdařeného k vydání reskriptu pohnut (*ad preces, ad instantiam*). 11) Avšak i reskript *motu proprio* je neplatný, obsahuje-li pohnutku, o níž vyjde na jevo, že se skutečností se neshoduje, anebo nemá-li obdařený podmínek obecným právem předepsaných, reskript pak ho těchto výslovně nesprošťuje. 12)

Výsada pomíjí:

a) Uplynutím času, na který byla určena, nebo splněním podmínky rozvazné, zejména též smrtí udílejícího. bylo-li to výslovně ustanoveno. 13)

b) Odvoláním, které může nastati následkem zneužívání výsady, nebo z ohledu na dobro církve, nebo z jiných důležitých příčin. Výsada musí však v odvolání podrobně býti vytčena, bylo-li to privilejem výslovně ustanoveno, nebo byla-li připojena klausule „*donec revocavero*“; jinak postačí příslušná všeobecná klausule

poslednějších bývá obyčejně v reskriptě dispensační klausule: „*a quibusvis excommunicationis censuris, quovis modo et qualibet de causa latis, si quas forte incurristi, hujus tantum rei gratia absolventes*.“

7) C. 1. de rescriptis in VIto I. 3.

8) C. 2 X. de rescriptis I. 3., c. 5. X. de cohabitatione clericorum et mulierum III. 2. Odtud klausule „*si ita est*“, „*si preces veritate nitantur*.“ Neplatnost nastává při reskriptech *gratie ipso jure*, při reskriptech *justitiae per exceptionem*, c. 9. 23. 31. X. de rescr. I. 3.

9) Na př. zamlčí-li ten, kdož za *beneficium* prosí, že jiné *beneficium* již drží.

10) C. 20. X. de rescriptis I. 3.

11) C. 23. de praecendis in VIto III. 3.

12) Na př. nabude-li někdo privileje na *beneficium* a jest *irregularis*.

13) Byla-li výsada udělena papežem „*ad suae voluntatis bene placitum*“, pomíjí jeho smrtí, nikoliv ale, zni-li klausule „*ad sedis Apostolicae bene placitum*“, c. 5. de rescr. in VIto I. 3.

zrušovací (clausula derogatoria).¹⁴⁾ Zákon pak všeobecný nebo zvláštní, který neobsahuje klausuli derogacní, neruší výsadu, ani kdyby byl s ní v odporu.

e) Vzdáním se.

d) Výsada čistě osobní pomíjí též smrtí oprávněného

Druhdy shledáván často důvod pominutí výsady v nevykonávání jejím (non usu).¹⁵⁾ Náhled tento jest mylný: nevykonáváním výsada sama nikdy nepomíjí; pominouti mohou pouze práva z výsady té vyplývající právě tak, jako kdyby byla nabyta na základě práva obecného. Může totiž právo výsadou udělené bez ohledu na výsadu pominouti na základě všeobecných pravidel, vztahujících se na příslušný poměr právní, tak na př. vlastnictví scizením, pohledávka zaplacením a pod.

Zvláštní odrůdou výsad je dispensa, t. j. propuštění osoby individuálně označené ze závaznosti právní.¹⁶⁾ Dispensa děkuje ze vzniku svého pravdě, že bezohledné provádění zákonů v praxi mnohdy příliš krutým býti se jeví a že tudíž dlužno nesrovnalost z toho se vyvíjející vyrovnati způsobem mimořádným. Zákon sám o sobě může býti úplně spravedlivým a ve většině případů i vhodným; přece však mohou nastati případy výjimečné, jež jej za daných okolností příliš krutým činí. Dispensi má tudíž odstraněn býti onen rozpor mezi ideou spravedlnosti samou a požadavky slušnosti (aequitas); zákon zůstává ve své moci a váze, ale přestává působiti v případě určitém. Prvotně užívalo se v právu církevním dispensa jen velmi zřídka, buď že vůbec kázeň církevní byla přísnější, buď že právní organismus nebyl ještě úplně vyvinut. Počínajíc věkem XIII. nabývá již udílení dispensí větších a větších rozměrův a ve století XV. slyšíme již ze všech stran na to žalovati, ježto udílení dispensa záviselo na Římu a spojeno bývalo nejen se značnými na ony časy obtížemi, ale i s velikými útra-

¹⁴⁾ non obstantibus privilegiis quibuscunque. "

¹⁵⁾ Srov. o tom Fritz Ueber den Verlust der Privilegien durch Nichtgebrauch v Zeitschrift für Civilr. u. Process IV. (1831) str. 201. — Stoppes Ueber c. 6. et 15. X. de privilegiis V. 33., tamtéž XIV. (1840) str. 126. — Schulte I. 168.

¹⁶⁾ Dispensa liší se od ostatních výsad právě tím, že ruší právo všeobecné pouze ohledně jednotlivého případu, kdežto výsada ruší je trvale, nebo též jen ohledně osoby individuálně označené. Jinak je dispensa dle pojmu svého výsadou, srov. Rittner Oesterreichisches Ebrecht (1876) str. 147.

tami.¹⁷⁾ Tomu odpomohlo se později poněkud tím, že odstraněny byly mnohé nešvary, jež do praxe kuriální se vkradly, jakož i tím, že ve mnoha případech biskupové k udílení dispensí byli zmocněni. Přes to však přece nedá se upříti, že instituce dispense zvláště v některých oddílech, jako na př. ve právu manželském, překročila daleko hranici skutečné potřeby, ježto jsou případy, kdež úřad církevní dispensi takřka nikdy neodpírá, čímž na jevo dává, že příslušný předpis měl by jednou pro vždy cestou zákonodárnou zrušen býti.¹⁸⁾

Co do příslušnosti čili kompetence dlužno přidržovati ze zásady: že sprostiti někoho závaznosti zákona může jedině zákonodárce sám, anebo ten, koho zákonodárce k tomu oprávnil. Z toho jde, že od předpisů juris communis dispensovati může jen papež; biskup pak jenom tenkrát, jestliže buď zákon sám práva toho mu poskytuje,¹⁹⁾ nebo jestliže papež zvláště k tomu jej oprávnil. Oprávnění toto zvané *facultates*²⁰⁾ týká se buď jednotlivého případu, neb udílí biskupovi moc dispensovati v různých z předu již naznačených případech a na delší čas. Takové všeobecné *facultates* udílí papež na dobu pěti let — *facultates quinquennales* — biskupům německým a rakouským.²¹⁾ Biskup udíleje di-

¹⁷⁾ Srov. mezi jinými *Concordia Constantiensis* §. 22. bulla Eugena IV. ze 7. února 1447. Německá gravamina z r. 1522 (Münch Concordate str. 344 nsl.), punktace Emžská (tamtéž str. 408).

¹⁸⁾ Na sněmu Vatikánském byly o tom předmětu ze strany biskupů německých a francouzských různé návrhy, o nichž ale porada zahájena nebyla. Srov. *Martin Omnium conc. Vaticani docum. collectio* ed. 2. p. 154 163. 177.

¹⁹⁾ Tak na př. obledně *irregularitates* srov. díl I. 99. Ve spojení s teorií episkopální objevilo se úsilí zvrátiti tento poměr úplně, ano se tvrdilo, že biskupům přísluší právo dispense z pravidla, papežům pak jenom v případech zákonem naznačených; proti tomu srov. bullu Pia VI. „*Auctorem fidei*“ následkem Emžských punktací.

²⁰⁾ Historicky o nich pojednává Mejer *Die Propaganda* (1852) d. II. 201 nsl. — Okružník Lvovské metrop. konsistoře lat. ze dne 27. května 1862 č. 33. vypočítává všechny *facultates* učiněné arcibiskupovi na dobu určitou nebo neurčitou.

²¹⁾ Text *facultatem quinquennialium pro foro interno et externo* podává Heyzmann *Najnowsze prawa* str. 293. Kromě toho mají rakouští biskupové zvláštní *facultates* tříleté obledně zkoušek konkursních (d. I. 316) a desítileté vztahující se na alienaci majetku církevního (srov. níže).

spens na základě tomto má výslovně odvolati se na mandát papežský. — Jinak sáhá dispensační právo biskupů jenom na předpisy jich vlastního zákonodárného obvodu.

Dispense papežská může udělena býti ve formě dvojí a sice: buď in forma gratiosa, to jest bezprostředně tomu, jemuž dispensa se uděluje, což jest forma výjimečná,²²⁾ neb in forma commissoria, tak totiž, že papež uloží biskupovi, by vyšetřiv stav věci dispensa ve jménu papežově udělil, a to je pravidelná forma dispensa.²³⁾ Ostatně může býti dispensa i podmíněnou (clausulae dispensationum).

Účinky dispensa mohou působiti buď jenom pro foro interno, nebo též pro foro externo. V případě prvé jsou k uspokojení svědomí a možno ucházeti se o ně i se zamlčením jména, na př. skrze zpovědníka. Dispensa pro foro externo však má úplnou moc právní i na venek a poměr bezprávný tudíž stává se právním. Dispensa, jejímž cílem je pouze odpuštění viny — o čemž ještě v trestním právu jednáno bude — zove se absolutio. Dispensa nabytí lze buď ohledně právního poměru, který ještě neexistuje, neb ohledně jednání již předsevzatého, jež ale podmínkám právním nevyhovuje, tak že dispensa dovoluje se další trvání poměru, který by jinak byl bezprávným. V případě posléze dotčeném týká se dispensa buď jenom budoucnosti, nebo působí nazpět, to jest činí právní skutek platným od počátku, což nazývají dispensatio in radice.

Zvláštního významu dostalo se dispensám v právé manželském, o čemž ještě bude řeč na místě příslušném.

²²⁾ V té formě dostávají dispensa obyčejně biskupové a kněžíta panující.

²³⁾ Trid. sess. 22. c. 5. de reform.

Oddíl II.

Moc soudní.

Titul I.

Příslušnost církevní.

A) *Povlechný rozhled.*

§. 90.

Kouání spravedlnosti — *jurisdictio* v nejužším slova smyslu — stane se nutným, jakmile skutečný stav neshoduje se se stavem právním. Moc soudní je tu povolána, by požadavkům práva zjednala zadostiučinění, buď že spory porovnává, buď že jménem uraženého práva jakožto moc trestající vystupuje. Odtud rozdělení na soudnictví ve věcech sporných a trestních: onde jedná se pouze o obnovu práva porušeného, tu kromě toho též o to, aby bylo zadost učiněno ideí spravedlnosti potrestáním vinníka.

Nicméně ale nepodléhají všechny spory mezi členy církve vznikající, ani všechny trestuhodné činy jimi spáchané také již církevní pravomoci. Neboť příslušníci církve jsou zároveň též příslušníky státu, který především je strážcem práva a bdí nad konáním spravedlnosti. Jsou totiž poměry, které toliko v lůně společnosti církevní za právní se považují a tudíž pouze právem církevním se chrání, a naopak jsou též takové poměry, které jakožto výlučně světské jediné zákonodárství státnímu podléhají. Není pochybnosti, že prvnější spadají pod pravomoc církevní. druhé pod státní. Ale je také značný počet poměrů právních, kteréžto

zavírajíce moment mravní jak právem církevním tak i státním jsou vymezeny: ohledně těchto i stát i církev pravomoc sobě osobují. Rozdíl jeviti se může dále co do posuzování podstaty poměru právního a vyplývající odtud příslušnosti církevní nebo státní. Věta tedy, že záležitosti církevní pod pravomoc církevní, světské pak pod světskou přísluší, je ovšem správná, ale přecasto nedostatečnou býti se okazuje — a také za různých podmínek různé z ní pro praxi se vyvozovaly důsledky. Ostatně i to na zřeteli míti třeba, že moc církevní nevládne sama prostředky donucovacími č. exekutivními a že tím soudnictví církevní, aby i na venek s výsledkem mohlo býti činným, nejednou přispění a pomoci moci státní (*brachium saeculare*) potřebovalo. Poskytuje či odřikaje pomoc svou rozšiřoval či sůžoval stát obvod soudnictví církevního. Tím, co řečeno, vysvětluje se, proč soudnictví církevní v dějinném vývoji svém tak různými bralo se směry.

B) *Vývoj historický.*)*

§. 91.

V dobách, kde církev v říši římské nedosáhla ještě uznání, mohla moc duchovní rozhodovati spory pouze jakožto soud smírčí a výroky její měly význam jen pro ty, kdož se jim dobrovolně podrobiti chtěli. Avšak mohutně probudilý duch náboženský nedovoloval zavlačeti spory před tribunál pohanský a křesťané řídíce se předpisy apoštolskými raději biskupa k rozhodnutí pře povolávali.¹⁾ Byly-li zákony církevní překročeny, pokáral biskup vin-

* *Literatura* Thomassin *Vetus et nova ecclesiae disciplina* P. II. l. 3. c. 101. — Hebenstreit *Historia jurisdictionis ecclesiasticae ex legibus utriusque codicis illustrata* 1773—78. — Schilling *De origine jurisdictionis ecclesiasticae in causis civilibus* 1825. — Dove Rich. *De jurisdictione eccles. apud Germanos Gallosque progressu* 1855. — Bouix *De judiciis ecclesiasticis* 1855. — Molitor Wilb. *Ueber canonisches Gerichtsverfahren gegen Kleriker* 1856. — Friedberg *De finium inter ecclesias et civitatem regundorum judic.* 1859. — Tenze *Grenzen zwischen Staat u. Kirche* 1872. — Fessler *Der canon. Process nach seinen positiven Grundlagen u. seiner älteren Entwicklung in der vorjustin. Periode* 1860. — München *Das canon. Gerichtsverfahren* 1865. — Sohlm *Die geistliche Gerichtsbarkeit im fränkischen Reiche*, v Doveho *Zeitschrift f. Kirchenr.* IX.

mka, zbaviv ho buď částečně neb úplně práva účastniti se bohoslužeb, anebo vyloučiv jej v případech provinění těžšího ze společnosti církevní vůbec.³⁾ Duchovní kromě toho mohl i zbavit úřadu.³⁾

To, co dosavad bylo skutečností, nabylo od časů císaře Konstantina Vel. též platnosti formální. Uznáv smírcí soud biskupův dovolil stranám, aby mu i tenkrátě poddávati se směly, když již spor na soud řádný vznesen byl.⁴⁾ Na tom nepřestalo však pozdější právo římské; především byla uznána příslušnost soudů církevních ohledně všech záležitostí výlučně duchovních;⁵⁾ kromě toho dostalo se duchovenstvu soudnictví privilegovaného, privilegium fori, zakládajícího se na zásadě, že klerik jenom před klerika může býti pohnán. Zásadu tuto vyslovily již některé partikulární synody čtvrtého století.⁶⁾ sněm Chalcedonský pak schválil j. r. 451;⁷⁾ kdežto právo světské z prvu biskupovi pouze přístupky proti povinnostem úředním a tudíž jen lehčí provinění

(1869) 193. — Grashof Die Anerkennung des privileg. Gerichtsstandes des Klerus durch die röm. Kaiser. Archiv. d. 38 (1877) str. 3. nsl. — Bandtkie Historia prawa polskiego (1850) str. 208. 442. Hube Romuald Prawo polskie w wieku XIII. (1874) blavně str. 53. 201. Encyklopedya kościelna v. Deputaci duchowni na trybunał w Polsce IV. 151. — Phillips Lebrh. §. 175 nsl. — Richter §. 206 nsl.

¹⁾ Joann. XX. 23. Math. XVIII. 15., 1. Corinth. VI. 1.

²⁾ Tak již za časů apoštolských 1. Corinth. IV. 21. V. 1—5. 1. Tim. I. 20.

³⁾ C. 9. D. 28. (conc. Noecs. a. 314—325), c. 5. D. 81. (conc. Nicaen. 325.).

⁴⁾ Dotýčnou konstituci (z r. 321) u Haenela XVIII. constitutiones, quas Jacobus Sirmondus . . . a. 1631 divulgavit (1844) c. 17. Pozdější konstituci (z r. 331) připustil Konstantin soud biskupský již tenkrátě, jest-li jen jedna strana k němu se odvolala, u Haenela cit c. 1. (srov. o autentičnosti této konstituce, jež drubdy se popírala, Haenel De constitutionibus, quas Sirmondus . . . edidit, 1840 col. 433. sq.) Ustanovení toto zrušila však konstituce císaře Arkadia a Honoría z r. 398 (l. 7. Cod. Just. de episcopali audientia I. 4) jakož i novella Valentiniána III. z 452 (ve vydání Haenelově tit. 34. col. 244).

⁵⁾ L. 1. Cod. Theod. de religione 16. 11. (konst. Arkadia a Honoría z r. 398) a citovaná v předchozí poznámce novella Valentiniánova.

⁶⁾ Srov. c. 43. C. 11. qu. 1. (conc. Carthag. III. r. 397.)

⁷⁾ C. 46. C. 11. qu. 1.

proti kázni k rozhodování přikazovalo,⁸⁾ vyžadující v případech jiných výslovný kompromis, který ostatně dle tehdejších zásad právních i provinění, v pojem soukromých deliktů spadajících týkati se mohl.⁹⁾ V zákonodárství Justiniánovu nalézáme privilegium fori již značně rozšířené: spory mezi duchovními jakož i žaloby osob světských na duchovní náležejí vesměs před soud duchovní. Pro zločin obecný mohl býti klerik pohnán jak před soud duchovní tak před soud světský. V případě prvnějším měl soud uznáv jej vinným sesaditi jej s úřadu a vydati soudu světskému. V případě druhém vedl vyšetřování soudce světský, dříve však, nežli vynesl rozsudek, předložil záležitost k rozhodnutí biskupovi, biskup pak sesadiv vinníka s úřadu, vrátil jej soudci světskému zpět. Jenom když biskup obžalovaného za nevina uznal, šla záležitost až k císaři.¹⁰⁾

Leč vrcholu svého soudnictví církevní teprve ve středověku dostoupilo; od času Karla Vel.¹¹⁾ rozvíjí se stále na širších a širších základech kofistíc zprvu ze přátelského poměru k moci státní, později pak opírajíc se o převahu moci papežské. Na sklonku XI. a během XII. věku rozšířila se kompetence církevní bez mála ve všech zemích tou měrou, že soudnictví státnímu zbyl jen význam zcela podřízený. Těchto mezi přidržují se zásadně předpisy papežské obsažené v corpus juris canonici, s nimiž i více méně shodna je

⁸⁾ I. 12. 23. 41. 47. Cod Theod. de episcopalis 16. 2

⁹⁾ Novella Valentiniánova 12. de episcopali iudicio.

¹⁰⁾ Nov. 79. 83. pr., nov. 123 c. 8. 21—23. Duchovní měli i tu výsadu, že jejich soudcem byl pouze náměstek provincie, v Římě pak praefectus urbi I. 33. pr. § 1. c. Just. de episcopis I. 3., nov. 23. c. 24. Srov. ostatně Bethmann-Hollweg Der Civilprocess d. IV. §. 139. a cit. článek Grashofův.

¹¹⁾ V říši francké zakazovaly synody duchovním souditi se před sondy světskými, srov. synody v Auxerre (r. 578) c. 85, v Maçon I. (r. 581) c. 8. II. (r. 585) c. 10. (Monum. Germ. III. p. 77), čímž ale prvotně soudnictví světské nebylo vyloučeno, jest-li se mu duchovní podrobili dobrovolně. Žalovala-li duchovního osoba světská, měla záležitost nejprve biskupovi přednésti za účelem smírného jejího urovnání (synoda orleánská III. r. 538, c. 32. IV. 541 a. 20., v Auxerre r. 578. c. 43 a jiné). Klotar II. zakázal soudům světským rozhodovati ve sporech proti duchovním dříve, než biskup byl ke sprostředkování smíru vyzván (edict. Clothari II. z r. 614 c. 4. Mon. Ger. III. 14.). Teprve od Karla Vel. přijata všeobecně zásada, že klerika jenom zase klerik souditi může. Srov. v cit. článku.

praxis oněch dob zejména v Německu, ve Francii a v Anglii. — Příslušnost soudní odůvodňovala se hlavně buď vzhledem ku podmětu, buď vzhledem ku předmětu sporu. V obojím směru jeví se nám soudnictví oněch dob takto:

1) Co do podmětu bylo privilegované forum duchovenstva uznáváno v mezích co nejširších. Civilní spory příslušely před soud duchovní, byl-li žalovaný klerikem,¹³⁾ bez ohledu na to, byl-li žalován z poměru osobního či věcného¹⁴⁾ a vyjímaje pouze záležitosti lepní.¹⁵⁾ Byl-li žalován laik, zachovávala se vůbec zásada, že příslušnost soudu osobou žalovaného se řídí, actor sequitur forum rei, tak že klerik, nastupuje žalobou na laika, měl ji podati u soudu civilního. Avšak i v tom ohledu připouští právo kanonické výjimku na základě zvláštního práva obyčejového.¹⁶⁾ V trestních věcech měl klerik státi pouze soudu duchovnímu.¹⁷⁾ Privilegium fori nemělo významu výsadu osobní, nýbrž stanovilo prerogativu stavu, tak že se klerik práva tohoto ani zříci nemohl.¹⁸⁾ Kompetenci soudů duchovních byly též přikázány spory osob, jimž obzvláštní péče je třeba, jako chudých, vdov a sirotek (personae miserabiles).¹⁹⁾

2) Co do předmětu jest rozšířena příslušnost soudů církevních na záležitosti církevní, causae ecclesiasticae, kterémužto pojmu ale význam velice široký byl přikládán. Obsahovaly ony nejprve záležitosti čistě duchovní, causae spirituales, merae ecclesiasticae, to jest záležitosti týkající se svátostí, nauky církevní, bohoslužby a církevní kázně. Patřily k nim ale též tak zvané causae spiritu-

¹³⁾ C. 17. X. de iudiciis II. 1., c. 1, 2, 9. X. de foro competenti II. 2.; privilegium fori uznává též výslovně konstituce císaře Bedřicha II. z r. 1239, auth. statuisimus ad l. 32. Cod. de episcopis I. 3. (Krueger p. 513).

¹⁴⁾ C. 6. 7. X. de foro competenti II. 2.

¹⁵⁾ C. 5. X. de foro competenti II. 2.

¹⁶⁾ C. 4. 8. 10. 17. X. de iudiciis II. 1., c. 12, 13. de foro competenti II. 2. O vývoji soudnictví trestního v říši francké srov. Sohlm cit. str. 247.

¹⁷⁾ C. 12, 18. X. de foro competenti II. 2.

¹⁸⁾ C. 38. X. de officio iudicis delegati I. 29., c. 15. X. de foro comp. II. 2., c. 26. X. de verborum significatione V. 20. S počátku ustanovovali obhájce, defensores, těm osobám biskupové; tak v Africe již v V. století c. 10. C. 23. qu. 3. (conc. Carthag. V. r. 401), později též v říši francké, synody v Tournai r. 567, v Maçoné r. 612.

alibus annexae, to jest záležitosti světské, které s náboženstvím ~~a s poměry nebo se zřízeními církevními~~ v jakémkoli bytí i se vzdálením byly svazku. Tak počítány ke kompetenci církevní nejen spory o benefícia,¹⁸⁾ patronát,¹⁹⁾ desátky,²⁰⁾ ale i žaloby, jimiž někdo z jakéhokoliv důvodu právního ~~domáhal se práva k věci v držení církve se nalézající,~~²¹⁾ jakož i veškeré případy, v nichž někdo závazek u sebe přijatý přísahou stvrdil.²²⁾ anebo bylo-li vůbec lze nesplnění nějakého závazku považovati za hřích.²³⁾ Rovněž podrobovaly se i věci testamentární rozhodnutí církevnímu, poněvadž se splnění testamentů považovalo za věc svědomí.²⁴⁾ Záleželo-li dále rozhodnutí záležitosti sporné od předchozího ocenění poměru, který kompetenci církevní podléhal, pak podléhala jí i celá záležitost jako na př. závisel-li spor o dědictví, věno neb alimenta na otázce platnosti manželství.²⁵⁾ Kromě toho byla též přijata zásada, která jen kratinký čas v právu římském platila, že bez ohledu na podstatu poměru právního straně ponecháno je na vůli potáhnouti spor před soud duchovní²⁶⁾ a dále zásada, že s každou záležitostí možno utéci se k soudu duchovnímu, ~~pak-li že soud světský právo odepřel~~²⁷⁾ V obvodu práva trestního byly ~~vyhrazeny výlučně soudům duchovním zločiny proti víře nebo základním zásadám církve, kdežto při jiných proviněních proti církvi nebo duchovním žalobce měl právo volby mezi soudem ducho-~~

¹⁸⁾ C. 3. X. de institutionibus III. 7., c. 21. X. de jure patronatus III. 38.

¹⁹⁾ C. 3. X. de judiciis II. 2., c. 15. X. de jure patronatus III. 38.

²⁰⁾ C. 15. X. de decimis III. 30.

²¹⁾ C. 5. X. de foro competenti II. 2. Byla-li žalobcem církev, byl příslušným soud světský, pokud opačný neplatil obyčej.

²²⁾ C. 13. X. de judiciis II. 1., c. 3. ~~da~~ ~~foro~~ ~~competenti~~ in Vlt II. 2.

²³⁾ C. 13. X. de judiciis II. 1. Innocenc III. odvolává se tu za příkladem Benedikta Levity (Capitul. II. 366) na předpis Konstantinův jako na konstituci Theodosiovu, schválenou Karlem Vel. Srov. c. 35. 36. 37. C. 11. qu. 1.

²⁴⁾ C. 3. 6. 17. X. de testamentis et ultimis voluntatibus III. 26.

²⁵⁾ C. 5. 7. X. qui filii sunt legitimi IV. 17., c. 3. 7. X. de donationibus inter virum et uxorem IV. 20.

²⁶⁾ C. 13. X. de judiciis II. 1.

6. 10. ²⁷⁾ C. 6. 10. X. de foro competenti II. 2.

vní a světským.²⁸⁾ Přes to ale rozeznávala se mimo to celá řada tak zvaných delicta mixti fori t. j. skutků takových, které jak se stanoviska práva světského, tak se stanoviska práva církevního za trestuhodné považovati dlužno. Ohledně těchto deliktů rozhodovala o příslušnosti soudu pravence totiž rozhodoval buď soud duchovní nebo světský podle toho, který z nich dříve započal vyšetřování.²⁹⁾

Že v případech výše dotčených zasahovalo soudnictví církevní ve sféru státní, zajiště nikdo nebude popírat. Soudili bychom ale příliš jednostranně, kdybychom v tomto rozšíření příslušnosti duchovní na předměty jí cizí spatřovali jenom nešvár vyplývající z panovačnosti. Toť značilo by přikládati míru dnešní na poměry uplynulých věků. Nyní jest vykonávání spravedlnosti v rukách úřadů státních jsouc zákonitě uspořádáno a prostředky exekutivními zabezpečeno. Uvažme však, na jak nízkém stupni rozvoje nalézaly se ve středověku všechny poměry veřejné, obzvláště pak správa soudnictví, s jakými obtížemi spojeno bylo dosažení práva a jak slabé v každém směru výrok soudní poskytoval záruky. To platí zejména o provádění moci trestní. Vypořádání právní považováno v první řadě za záležitost soukromou mezi vinníkem a poškozeným nebo jeho rodinou, tam pak, kde moc veřejná podjala se rozsouzení záležitosti, dělo se to způsobem obyčejně krutým, duchu času odpovídajícím. Vůči poměrům takovým církev berouc

²⁸⁾ C. 8. X. de foro competenti II. 2.

²⁹⁾ C. 8. X. de foro competenti II. 2., c. 2. de exceptionibus in VIto II. 12. Jmenovitě považovány za delicta mixti fori: vražda, zabití a těžké poškození na těle (tit. X. de his qui filios occiderunt V. 10., de infantibus et languidis expositis V. 11., de homicidio voluntario vel casuali V. 12., in VIto V. 4., in Clement. V. 4. tit., X. de torneamentis V. 13. in Extrav. Joannis XXII. tit. 9., tit. X. de clericis pugnantibus in duello V. 14., de sagittariis V. 15), cizoložství, konkubinát, násilí a jiné zločiny proti přirozenosti (tit. X. de adulteriis et stupro V. 16.), krádež (tit. X. de furtis V. 18., in Extrav. commun. V. 5.), loupež a zhřafství (tit. X. de raptoribus, incendiis et violatoribus ecclesiarum V. 17), lichva (tit. X. de usuris V. 19., in VIto V. 5., in Clement. V. 5.), falšování a podvod (tit. X. de crimine falsi V. 20., in Extrav. Joannis XXII. tit. 10., in Extrav. commun. V. 6); křivá přísaha (c. 10. X. de jure jurando II. 24), rozhání (tit. X. de maledicis V. 26), kouzla a čáry a p. (tit. X. de sortilegiis V. 21), injurie a poškození majetku (tit. X. de injuriis et damno dato V. 36, in VIto V. 8).

na se vykonávání spravedlnosti. plnila jen své civilizační poslání; soudnictví duchovní bylo za oněch časů pravým dobrodiním lid-skosti. Ale právě proto, že pravomoc církevní v záležitostech světských nebyla výronem zásadních ideí, nýbrž konsekvencí skutečných poměrů, pozbývala změnou těchto poměrů důvodu svého bytí. A proto vidíme, že tou měrou, s jakou v tom kterém státě moc státní se vyvíjela, soudnictví církevní čím dále tím více na pole čistě duchovní ustupuje. Tento přechod neodbyl se bez násilných sporů, neboť držení moci budí chuť udržeti se při ní a vědomí síly svádí přecasto k jejímu zneužívání. Spory o soudnictví tvoří díl onoho zápasu mezi církví a státem, který vyplňoval dějiny lidstva a až do našich protáhl se časů.

Již z toho, co jsme dosud pověděli, plyne samozřejmě, že kompetence církevní nevyvíjela se všude stejným způsobem; to záviselo na poměrech státních vůbec a na stanovisku, které stát oproti církvi zaujal, zvláště. Reakce proti hranicím církevního soudnictví přes příliš rozšířeným jeví se v Anglii již od XII., ve Francii hlavně od XIV., v Německu od XV. století a směřuje odtud důsledně k zeslabení kompetence církevní.

Později nežli v jiných zemích vyvinulo se soudnictví duchovní v Polsko, ježto tam teprve ve století XIII. a jmenovitě za vlády arcibiskupa Hnězdenského Jindřicha Kietlicze († 1219) duchovenstvu obsáhlých v té příčině dostalo se výsad. Záby prikazují zákonové sypodálui soudům duchovním veškeré spory kleriků proti klerikům a zakazují volati klerika před soud světský ve věci kriminální nebo v záležitosti mající ráz církevní.³⁰⁾ Odtud nabývalo soudnictví duchovní stále víc a více půdy; v jeho obvod počítaly se kromě již dotčených záležitostí též veškeré žaloby proti klerikům ze závazků právních, dále spory o držení věcí církevních, rovněž i spory personarum miserabilium; výsada pak duchovním přiznaná rozšiřována též na osoby na statcích duchovních usídle.³¹⁾ Úsilí kompetenci církevní rozšířiti se strany jedné, s druhé strany pak neurčitý pojem o „res spirituales et spiritualibus annexae“ vedly nezbytně ke srážce se soudnictvím řádů světských; proto také již od časů Kazimíra Vel. nepřestávají hádky a spory o meze forum duchovního a světského a to spory zhusta velmi prudké, jež ani církevní ani světské zákony, zakazující pod

³⁰⁾ Srov. ustanovení synody Sěradské r. 1262 §. 4. Helcel I. 359 a synody Vratislavské r. 1267 §. 9.—11. tamtéž str. 362.

³¹⁾ Hube cit. str. 201.; srov. dále nařízení synody Unějovské r. 1326 pod arcib. Janislavem, §. 4. 9. Helcel I. 400. a sbírku Mikuláše Tráby I. II. tit. de foro competentí (a Wężyka p. 113, vydání Heyzmannova p. 201).

krutými tresty vznášeti spory na soud nepřislušný, a to nebyly usmířiti.³²⁾ Aby tyto záповědi měly též praktický význam, bylo především třeba stanovit zákonem hranici obapolné kompetence. Nezbytnost toho uznal sněm Krakovský r. 1532, neboť jmenující komisi pro vymezení práv koruně přikázal jí též obzvláště přesně vytknutí záležitostí příslušejících soudnictví duchovnímu a světskému.³³⁾

Projekt následkem toho sdělaný (t. zv. statut Taszyckiego) ne-nabyl sankce zákonné, ale právě ta ustanovení jeho, která týkala se církevního soudnictví,³⁴⁾ přijala synoda konaná r. 1542 v Piotrkově pod arcibiskupem Petrem Gamratem,³⁵⁾ a konstituce Zikmunda I. vydaná r. 1543 na sněmu Krakovském.³⁶⁾ Tato přikazuje duchovním soudům a) ohledně podmětu: zabiti, poranění neb udeření kněží, spory personarum miserabilium et derelictarum, jakož i těch, již užili

³²⁾ Tak již v statutu biskupa Krakovského Bodzanta z r. 1369, schváleném Vladislavem Jagelou r. 1433 art. de saecularibus non claudendis „Practera volumus, quod laici deinceps pro dobitis et in aliis causis civilibus per clericos, ad forum ecclesiasticum non trahantur, nisi forte sit causa spiritualis, vel spirituali anexa, aut debitum fuerit decimale“ (Volum. leg. I. 102). Podobně statut Jana Olbracht z r. 1496. art. de inhibitionibus ecclesiasticis ad iudicia (Vol. I. 277) statut Alexandra na sněmu Radomském r. 1505 čl. de causis saecularibus in iudicio spirituali non iudicandis (Vol. I. 304) Konstituce sněmu Piotrkovského r. 1510., art. ut homines saeculares ad iudicia spiritualia pro re mere saeculari non evocentur (Vol. I. 370) a sněmu Piotrkovského r. 1519 art. poena contra evocantes pro re mere saeculari (Vol. I. 387). Srov. ve směru opačném nález synody Leučické z r. 1523 u Wężyku p. 115.

³³⁾ Snescení sněmu z r. 1532, art. Prospicientes... „Et ut rectores iurium per Nos designati secernant, definiant et conscribant diligenter, quae causae saeculares et foro saeculari pertinentes, quaeque spirituales vel spirituali annexae et ad forum ecclesiasticum pertinentes censeri debeant, ut nemo deinceps ignorantium iuris competentis praetendere et poenam in se constitutam declinare possit. (Vol. I. 506).

³⁴⁾ Lib. I. t. 3. de sacrosanctis ecclesiis, episcopis et clericis c. 82—91. (vydání Bobrzyňského Starodawne prawa polskiego pomniki d. IV. 1874, p. 26).

³⁵⁾ Sbírká Wężykova p. 119.

³⁶⁾ Art. Differentias iudiciorum, Vol. I. 578. 581. Mezi ustanoveními této konstituce s jedné a statutem Taszyckého a synodálním s druhé strany je jenom ten důležitější rozdíl, že posléz jmenované přikazují spory o věno po zrušení manželství soudům duchovním, kdežto konstituce Zikmundova obsahuje obmezení: „Cognitio tamen seu iudicium de dote personae per divortium separatae, remitti debet ad tribunali S. M. Regiae, secundum veterem consuetudinem.“ Za to Taszy-

práva asylního (o čemž níže); b) ohledně předmětu: kacířství, rozkol, odpadlictví, bludařství, symonii a svatokrádež, kouzla a čáry, kupčení s věcmi posvátnými a lichva, záležitosti jsoncí ve styku se svátostmi, hlavně pak z důvodu toho též spory manželské, a s těmito opět souvisící spory o fádne zrození, dále spory o benefícia a práva náležející k dotaci kostela (desátek, kostelů činže, štolné a pod.), o prebendy, místa duchovní, právo patronátu a rovněž i spory vyplývající ze smlouvy před soudem duchovním uzavřené. Záležitosti testamentní byly uznány za mixti fory vyjma testamenty *ad pias causas*, které vylučně před soudy duchovní příslušely a testamenty sdělané před soudem zemským, kteréžto opětne pouze před forum světské příslušely.

Kdežto tedy, jakož jsme viděli, konstituce Zikmundova příslušnost cirkve v mezích velmi rozsáhlých uznávala, utrpěla tato během století XVI. značné obmezení. Zejména dvě fakta oslabila význam duchovního soudnictví. Nálezy sněmů Piotrkovských z r. 1562 a 1565 za Zikmunda Augusta zrušily starší právo, moci kteréhož byli starostové povinni výrokům soudů duchovních exekuci ajednati platnost.³⁷⁾ Druhým faktem bylo nové zřízení soudnictví, jmenovitě zřízení tribunálu korunního r. 1578 a Litevského r. 1581.³⁸⁾ Zvláštní senát sestávající z deputovaných světských a duchovních³⁹⁾ (*judicium compositum*) soudil v tribunále tom spory kleriků; ale právě proto, že mělo nyní duchovenstvo v nejvyšší instanci soudní zvláštní své representanty, neváháno přikázati foru světskému mnoho záležitostí, které před tím kompetenci církevní byly přiděleny. Odtud povstávaly zase obapolné stížnosti, jež měly urovnány býti dohodnutím se stavu světského s duchovním; ale tato „*compositio inter status*“, ku které již na sněmu Varšavském r. 1607 a i později několikrát delegati byli ustanoveni,⁴⁰⁾

ckébo a synodální statuty vyhražují ve smyslu statutu Alexandrova z r. 1505 (*art de injuriis spiritualium jure terrestri definiendis* Vol. I. 304.) výslovně formu světské v záležitostech držby a vlastnictví dle práva obecného, o čemž konstituce Zikmundova nečiní zmínky.

³⁷⁾ Vol. leg. II. 621. 692.

³⁸⁾ Konstituce sněmu Varšavského 1578. Vol. II. 962 a sněmu Varšavského 1581 II. 1020. Země pruské jakož i vojvodství Braclavské a Volyňské obdržely tribunál konstitncí sněmu Varšavského z r. 1589. (Vol. II. 1269. 1271), vojv. Kyjevské usnesením sněmu Varšav. 1590 (Vol. II. 1340).

³⁹⁾ Deputované duchovní volily kapitoly po dvou podle ustanovení sněmu v Grodně r. 1726 (Vol. VI. 418) na 4 leta.

⁴⁰⁾ Konstituce sněmu Varšavského r. 1607 tit. *compositio inter status* (Vol. II. 1601), sněmu Varšav. r. 1609 tit. *reassumpcyi konstytucyi de compositione inter status* (II. 1675), sněmu Varš. 1618 (III. 325), sněmu Varšav. 1631 (III. 668), sněmu korunovačního 1633 (III. 812), sněmu konvokačního r. 1764 (VII. 89) a sněmu korunovačního 1764 (VII. 312.)

nepřišla k místu. Během těchto sporů vyhradila ustanovení sněmovní soudům světským spory o desátky, spory duchovních pochodící z držení statkův a jmenovitě žaloby věcné, spory hraničné a spory o sběhlých poddaných;⁴¹⁾ sněm v Grodně r. 1726 přikázal dokonce kompetenci tribunálu in composito iudicio žaloby z arianismu, odpadlictví, jakož i z porušení *immunitatis ecclesiasticae*⁴²⁾ a traktát s Ruskem z r. 1768 prohlášením přestoupení od církve římské k jinému náboženství za skutek kriminální ustanovil pro věci tyto forum tribunálu koronního a Litevského.⁴³⁾ Kromě toho zůstal duchovním soudům až do pádu Polsky široký obor působnosti, jemuž vláda nekladla překážky. Docílena pouze od papeže Urbana VIII. (r. 1634) výsada, že kriminální záležitosti rozhodovány býti musí konečně v zemi samé a sice v instancích vyšších soudy duchovními, k tomu zvláště delegovanými.⁴⁴⁾

V jiných zemích nalézáme v těchto dobách soudnictví duchovní již nepoměrně více omezeno; zejména od časů reformace postupuje omezování pravomoci církevní i v zemích katolických krokem rychlým. Pode vlivem těchto činitelů, které v novějších dobách úplně přetvořily poměr státu k církvi, nabyla moc státní i na tomto poli úplné převahy nad církví. Nespokojujíc se již nabytím jurisdikce v záležitostech svého obvodu, osobovala si ji

⁴¹⁾ Konstituce sněmu Varšavského 1607 lit. Duchowni w koronie dobra dziedziczne trzymający (Vol. II. 1603), sněmu Varšav. 1635 tit. Forum ludzi stanu szlacheckiego z duchownymi in civilibus reabilibus (Vol. III. 857), sněmu Grodzieńskiego r. 1678 tit. Objaśnienie apellacyi z stanem duchownym do tribunalu (Vol. V. 637), sněmu Varšav. 1768 tituly: forum osób świeckich z duchownymi a o dzieścianach (Vol. VII. 729.).

⁴²⁾ Art. trybunal W. ks. Litewskiego compositi iudicii Vol. VI. 486.

⁴³⁾ Akt osobny I. traktátu 1768 art. I. §. 3. (Vol. VII. 571) a akt osobny II. Prawa kardynalne III. (tamtéž 596). Spolu byl zřízen smíšený soud, který měl rozhodovati v instanci II. spory katolíků s dissidenty „cum religione et rebus ecclesiasticis connexum habentes,“ a v první instanci spory katolíků a dissidentů ohledně statků církevních a fundací (Akt osobny I. §. XIII. Vol. VII. 579.). Traktát r. 1775 zrušil toto iudicium mixtum a přikázal záležitosti výše dotčené královské assessorii (Art. I. §. 3. Vol. VIII. 61).

⁴⁴⁾ Breve „Singularia atque eximia“ ze dne 5. ledna 1634, první instancí je biskup, druhou metropolita, třetí nuncius; tam, kde první instancí je metropolit, spravuje soudnictví jeden z biskupů neb sufragánů jako delegát papežský. Srov. konstituci sněmu Varšavského r. 1635 tit. Forum ludzi szlacheckich z duchownymi in personalibus criminalibus (Vol. III. 857).

zhusta ve věcech, které nedotýkajíce se nijak sféry státní beze vší pochybnosti v kompetenci církve spadají. Směr tento dostoupil svého vrchole ve státoprávních teoriích XVIII. století, jichž honem praxe se chopila a jež teprve v druhé polovici našeho století musily ustoupiti svobodomyslnějším ve příčině této názorům. Seznáme blíže tyto protivné proudy ve zvláštním oddíle pojednávajícím o poměru státu k církvi; teď dlužno vylíčiti, jakým jeví se onen poměr soudnictví duchovního ke světskému podle nynějšího zákonodárství církevního a státního.

C) *Nynější obor soudnictví církevního.*

§. 92.

Změny, jimž během dějin soudnictví duchovní podlehlo, udály se skoro všeměs bez dobrovolného spolupůsobení církve a za spolupůsobení moci státní. Vůči skutečným poměrům, jež takto nastaly, netrvá sice církev houževnatě na dávne kompetenci; ale proto ještě nevzdává se jí též úplna. — Hlavní zásady, jichž v té příčině přísně církev šetří, lze obsáhnouti následujícími větami:

a) že výlučné kompetenci duchovní podléhají veškeré záležitosti vyplývající z poměrů čistě církevních a tedy ty, které týkají se víry, svátostí, bohoslužby, poměrů hierarchických a institucí naprosto církevních;

b) že tím náleží před forum církevní taktéž zločiny proti víře a překročení zákonů církevních, zejména disciplinární provinění duchovních;

c) že nelze sice ohledně privilegium fori¹⁾ tvrditi, že by forum církevní pro světské záležitosti duchovenstva ze zásady mělo pominouti,²⁾ že však, pokud nejde o záležitosti pod a) a b)

¹⁾ Srov. Hirschel Die heutige Anwendbarkeit des privilegium fori, Archiv. VII. (1862) 200.

²⁾ Syllabus complectens praecipuos nostrae aetatis errores (encyclica „Quanti cura“ z 8. prosince 1864) čítá k náhledům v odstavci 31. (Archiv. XIII. 316) zavrženým „Ecclesiasticum forum pro temporalibus clericorum causis sive civilibus sive criminalibus omnino de medio tollendum est, etiam inconsulta et reclamante Apostolica sede.“

vyjmenované, dá se příslušnost světská srovnati se zásadami církevními a že tudíž v tom ohledu možné je dohodnutí se.

d) že konečně soudnictví, jež přes meze výše výtčené v dobách dřívějších církev vykonávala, nemělo základ zásadní a nezbytný, nýbrž že bylo jen výsledkem skutečných poměrů, zejména nedostatečné organizace státní a pozbývalo tudíž důvodu existence tou měrou, jakou se měnili tyto poměrové.

To jsou v povšechných rysech zásady, jimiž vymezuje církev poměr svůj k soudnictví státnímu^{a)} a jež zejména tam zajisté mohou se uskutečniti, kde vzájemné styky mezi církví a státem na oboplné úmluvé spočívají. Abychom okázali, jak v jednotlivostech svých utváří se ve smyslu zásad výše dotčených soudnictví církevní, připojíme předpisy, jež v té příčině platily v Rakousku dle konkordátu z r. 1855.

a) Soudci církevnímu přísluší rozhodovati všechny záležitosti církevní, zejména pak ty, jež se týkají víry, svátostí a církevních obřadů; pak také o právech a povinnostech s úřadem církevním spojených. K soudu církevnímu náležejí též spory manželské, vyjma civilní následky manželství, dále výrok o existenci zasnoubení a jeho významu jako překážky manželské.^{b)} Jakožto záležitosti církevní počítají se rovněž ku kompetenci duchovní záležitosti patronální; pouze spory o následnictví ve světském patronátu jsou přikázány soudům světským a sice jak v případě sporu mezi několika pretendenty, tak mezi duchovními, kteří od nich byli presentováni.^{c)}

b) Biskupům je dovoleno uvalovati tresty církevní na ty věřící, již přestoupili zákony a předpisy církevní. Mimo to vykonávají nad duchovními moc disciplinární a mohou u provádění jejím duchovní vězniti v klášterích, seminářích, anebo v domech

^{a)} Všem, kdož přímo nebo nepřímě omezují pravomoc církve ve věcech jí příslušejících, vyhrožuje církev klatbou, které sprostí toliko papež může; tak dříve bulla zvaná *coenae* čili *in coena domini*, která až do času Klementa XIV. vyhlášovala se s kazatelnou každý zelený čtvrtek (poslední její formu ustálil Urban VIII. v r. 1627. Ball. IV. 118) a nyní konstituce „*Apostolicae sedis moderatione*“ z 12. října 1869. Archiv. XXIII. 326.

^{b)} Čl. 10 konkordátu.

^{c)} Čl. 12. konkordátu; prohlášeno to výslovně za koncesí se strany papeže. „*De jure patronatus iudex ecclesiasticus cognoscet; consentit tamen sancta sedes*“ ...

k tomu cíli určených. V případě potřeby mohou k tomu cíli i za pomoc úřadů státních žádati.⁶⁾

c) Privilegium fori bylo přiznáno toliko biskupům ohledně těžších provinění kriminálních; řízení v takových případech, kdyby ukázala se toho potřeba, měli ustanoviti papež a císař.⁷⁾ Ostatně uznal ale papež „temporum ratione habita“ příslušnost světskou ohledně duchovních v záležitostech čistě civilních jakož i ohledně zločinův a vůbec skutků takových, které zákony státními zapovězeny jsou.⁸⁾ Na žádost biskupovu, v každém případě však, byl-li vynesen ortel smrti nebo žaláře výše než 5 let, musily rozsudek i spisy soudní biskupovi dodány býti, aby mohl též trest církevní vyměřiti.⁹⁾ Bylo-li ale provinění toho způsobu, že zároveň i na pole náboženské zasahovalo, tož měl soudce světský odevzdati záležitost tuto biskupovi a sečkati s prohlášením rozsudku tak dlouho, dokavad biskup ve věci této nerozhodnul podle zákonů církevních.¹⁰⁾ Trest žaláře měli duchovní odbyvati v místech zvláště k tomu určených; trest vězení pak v klášteře, nebo v nějakém jiném domě církevním.¹¹⁾

d) Všechny ostatní záležitosti, ať církev je žalující či žalovanou, náleží před soud světský.

⁶⁾ Konkordát čl. XI. a list. arcib. Rauschera jakožto plnomocník císařova při uzavírání konkordátu ku plnomocníkovi papežovu kardinálovi Viale Prelà z 18. srpna 1855 (Heyzmann p. 37) odst. 13.

⁷⁾ Konk. čl. XIV. Jakožto *causae majores* určeny byly ty, které příkruul sném Tridentský kompetenci papežové totiž „*causae criminales graves, etiam haeresis, quae dispositione aut privatione dignae sunt.*“ Trid. sess. 24. c. 5. de reform. Ku čl. 14. vztahuje se tajný dodatek, že, kdyby se biskup dopustil velezrády nebo urážky Veličenstva, mŕžo císař, dříve ještě než by se dorozuměl se stolicí Apoštolskou, zaříditi proti viníkovi, co vyžaduje interes veřejný, aniž by se jinak porušoval čl. XIV. (Archiv. d. 22. str. 324).

⁸⁾ Konk. čl. XIII. a XIV.

⁹⁾ Konk. čl. XIV. Výjimka jest jen v právu státném, srov. cit. list arcib. Rauschera odst. 11.

¹⁰⁾ V konkordátě o tom neděje se zmínka, nýbrž jen v cit. listě arcib. Rauschera odst. 10. V odpovědi své dodává kardinál Viale Prelà (Heyzmann p. 44) „*per se autem patet, causas religionis et fidei qua tales ad competentiam iudicis saecularis non pertinere.*“

¹¹⁾ Konk. čl. XIX. a nař. min. z 25. ledna 1850 čís. 1371. (Heyzmann p. 51).

V jiném světle jeví se nám příslušnost duchovní v oněch zemích, kde církev neměla bezprostřední vliv na její vymezení, kde tudíž rozhodným bylo jediné stanovisko státní. Toto vychází především ze zásady, že provádění zákonů státních toliko úřadům státním svěřeno býti může, že tudíž veškeré poměry, jež zákony státními jsou upraveny, tím také již pod pravomoc státní náležejí. Pravomoc tato sahá proto ve věcech církevních tak daleko jako kompetence zákonodárná, kterou si stát ve věcech těchto osvojuje a která opětně různá jest podle toho, jak stát poměr svůj k církvi pojímá. Teprve za touto hranicí, to jest co se týče předmětů zákony státními nedotknutých, připouští stát kompetenci církevní a to opět buď tak, že se chová vůči ní trpně, nebo že jí pomoci své poskytuje. Zásady tyto přijalo zákonodárství rakouské základním zákonem z r. 1867¹²⁾ a rozvinulo je v zákonech pozdějších.¹³⁾ — Tím udály se vzhledem k výše vylíčenému právu konkordátovému zejména následující změny:

ad a) Světské příslušnosti byly přikázány záležitostem manželské a patronátní: nálezy úřadů duchovních v záležitostech těchto nemají v obvodu státním význam ni žádný. O věcech manželských bude se jednati ještě zvláště; záležitosti patronátní náležejí ke kompetenci soudů, vznikne-li spor mezi několika pretendenty; před úřady zeměpanské pak, týká-li se spor otázky, zdali existuje patronát, anebo libera collatio. Úřad politický má dříve, než nález vydá, vyslechnouti též příslušnou vrchnost církevní. Rovněž rozhodují úřady politické v tom případě, jde-li o prestace s patronátem spojené.¹⁴⁾ V ostatní vyjmenované tam čistě církevní záležitosti vláda se nemíchá, nýbrž zůstává je kompetenci cír-

¹²⁾ Srov. jmenovitě zák. zákony z 21. prosince 1867 o moci soudcovské (čl. 1. „Veškeré soudnictví v říši vykonává se jménem císaře“) a o výkonu moci vládní. Ř. z. č. 144. 145. Srov. ohledně uvedeného článku spis rakouských biskupů k předsedovi ministerstva z 30. března 1868 v Archiv. XIX. 461.

¹³⁾ Patří sem zejména zákon z 25. května 1868 č. 47. ř. z. o soudnictví ve věcech manželských a zák. ze dne 7. května 1874, č. 50., ř. z. o zevnějších právních poměrech církve katolické (p oslěze dotčený zákon cituju jako zákon květnový).

¹⁴⁾ Srov. zákon květnový §§. 32—34. O příslušnosti ve věcech patronátních srov. Rittner Glossen zu den Erkenntnissen des Verwaltungsgerichtshofes, v oesterr. Zeitschrift für Verwaltung 1876 čís. 50.

kevní, žádá však, aby vrchnost církevní vykonávajíc pravomoc užívala jen prostředků duchovních, nikoliv ale zevně donucovacích.¹⁵⁾

ad b) Totéž obmezení stihlo soudnictví trestní; smí tudíž vrchnost církevní vynášeti toliko tresty čistě duchovní, jichž provedení nevyžaduje prostředků donucovacích a jimiž v žádném směru zákon státní není porušen.¹⁶⁾ Totéž platí o řízení disciplinárním proti duchovním, že nemohou proti své vůli ani svobody zbaveni, ani vůbec tresty fysickými stíženi býti.¹⁷⁾ Ve dvou toliko případech může býti proti duchovním užito prostředků donucovacích, to však pouze prostřednictvím úřadů vládních (politických). Úřadové tito jsou totiž povinni přispěti vrchnosti církevní svou pomocí: předně k cíli provedení disciplinárního vyšetřování, na př. předvedení obžalovaného nebo svědků, vydání potřebných listin atd., při čemž vyjímaje duchovenstvo katolické výslech úřadem státním se děje, za druhé jestliže příslušný přednosta církevní prohlásil složení duchovního s úřadu nebo prebendy, tento pak dobrovolně tomuto výroku podrobiti se nechce, má zemská vláda vykonati právoplatný výrok církevní, pakli jen v obou případech postupování úřadu církevního úplně dle práva se dělo.¹⁸⁾

ad c) Privilegium fori pomínulo též ohledně biskupů;¹⁹⁾ na místě výše dotčených ustanovení stran spolupůsobení soudů světských a církevních platí nyní §. 29. zákona ze dne 7. května 1874 ustanovující, že, bylo-li proti některému duchovnímu zavedeno trestní vyšetřování pro nějaký zločin, přečin nebo přestupek, má soud o tom zpravit příslušného vrchního církevního a zaslati mu též rozsudek s důvody; dále že při zatčení jakož i věznění duchovních dlužno šetřiti všeho toho, co vyžaduje vážnost jejich stavu náležející.²⁰⁾

¹⁵⁾ Zákon květnový §. 19.

¹⁶⁾ Zák. květnový §§. 18. 19. 28.

¹⁷⁾ Nař. min. ze 7. června a 7. srpna 1869, č. 134. 185., ř. z.

¹⁸⁾ Zákon květnový §. 27.

¹⁹⁾ První příklad, kde biskup před soud světský byl postaven, je proces proti Lineckému biskupovi Rudigierovi pro zločin rašení veřejného pokoje pastýřským listem ze dne 7. září 1868. Viz o tom Archiv d. XXII. str. 166. 323.

²⁰⁾ Nař. min. vnitra ze dne 24. května 1869, č. 2196. (Sbírka nařízení min. kultu a vyučování z r. 1869, č. 45.) prohlašuje, že ve

Titul II.

Ústrojí soudů duchovních.*)

§. 93.

Jakož v církvi veškerá vláda vůbec, tak zejména i správa soudnictví spočívá na bedrách biskupův a papeže. V praxi však nicméně nabývá ústrojí soudů duchovních tvaru spletitějšího; když totiž s vývojem hierarchie vedle biskupův a papeže celá řada jiných úřadů prostředních a pomocných se vyvinula, přešlo částečně i na tyto vykonávání moci soudní.

I. Ve věcech civilních platí zásada, že každá záležitost přísluší v první instanci před soud biskupa nebo ustanoveného jím delegata. Zásada tato, ač uznávala se od samého počátku, přece náležitě scbválena byla teprve ustanoveními sněmu Tridentského. Ve středověku doznalo totiž soudnictví biskupské ve dvojm směru obmezení: od arcijáhnů s jedné a od konkurující pravomoci papežův a jich legátů s druhé strany. Instituce arcijáhnů nabyvši v nepravdělném rozvoji svém moci zcela samostatné, provozovala právě na poli soudnictví činnost největší. Viděli jsme, jakým způsobem tato moc arcijáhnů byla zlomena (d. I. §. 48); co do pravomoci soudní pak nejrozrodnějším způsobem sněm Tridentský moc jejich zmenšil, přikázav záležitost před ně náležející biskupovi samému.¹⁾ Ne méně byla pravomoci biskupské na újmu okolnost, že podle středověké praxe bylo lze všelikou záležitost s pominutím nižších instancí vnést přímo před forum papežské, a to i tebdá, když spor již před jiným soudem se projednával a bez ohledu na stádium procesu.²⁾ Právě tak bylo též možno zá-

smyslu čl. 2. základ. zákona z 21. prosince 1867, č. 142 ř. z. (Všichni občané před zákonem jsou sobě rovni) dlužno za zrušené pokládati ustanovení o odděleném věznění duchovních odsouzených soudem trestním.

*) Literatura. — Walter §. 181—184. 193. Schulte Lehrb. §. 100. — Phillips a. Lehrb. §. 179. 198.

¹⁾ Trid. sess. 24. c. 20. de reform.

²⁾ C. 1. X. de officio legati I. 30. c. 5. 7. 66. X. de appellationibus II. 28.

ležitost na místě na papeže vznést na soud papežského legáta (d. I. str. 185). Následkem toho nejen že pravomoc biskupská pozbyvala svého významu, ale spolu i dosažení spravedlnosti velice bylo znesnadněno a svárlivcům takofka otevřeno pole sužovati protivníka neustálým vnášením sporu na soud papežský i ohledně jednotlivých úkonů procesuálních. Papežové sami konečně uznali za nutné státní v té příčině některá obmezení;³⁾ avšak rozhodně teprve sněm Tridentický zrušil pravomoc papežů v záležitostech, o nichž biskup ještě nerozhodl, ustanoviv, že každá v církevní příslušnost spadající záležitost v první instanci rozhodnuta býti má biskupem a toliko kdyby se vlékla déle dvou let, že dovoleno je vznést ji na stolicí vyšší.⁴⁾ Projednati spor bezprostředně před soudem papežským lze jenom tenkrát, jestliže i biskup i obě strany na tom se shodli.⁵⁾ Podle novějšího práva nabyli tudíž biskupové zase oné pravomoci, která jim nepopíratelně přísluší podle základních zásad zřízení církevního a kterou drželi od počátku křesťanství. —

Obyčejně nevykonávají biskupové soudní moc sami, nýbrž skrze ustanovené k tomu cíli delegáty. Zejmena může správa soudnictví býti svěřena biskupskému oficiálovi čili generálnímu vikáři. Kde na místě generálního vikáře nebo vedle něho zřízen je zvláštní ještě úřad (konsistoř, ordinariát, vikariát, oficialát), tam je buď tento úřad spolu soudem biskupským, anebo existuje též pro záležitosti soudní zvláštní kolegium (sr. d. I. str. 201) a to opět buď jedno pro veškeré záležitosti, nebo dvě, jedno pro záležitosti manželské, druhé pro záležitosti ostatní. V novějších dobách, kdy okruh církevního soudnictví valně byl sázen, pomínuly též ve větší části diecézí zvláštní soudy diecéšní a udržely se obyčejně jen soudy manželské. Tak zejména i v Rakousku; konkordát z r. 1855 přikázav soudům církevním záležitosti manželské i pro foro civili, učinil tím trvalou organizaci soudů manželských nezbytnou. Pročež předpisovala instrukce vydaná pro soudy duchovní⁶⁾ (v §. 97), že biskup má v každé diecézi ustanoviti soud

³⁾ Srov. c. 59. 66. de appell. II. 28.; uděleno též osobní privilegia de non evocando.

⁴⁾ Trid. sess. 24. c. 20.

⁵⁾ Srov. deklaraci kongregace Trident. ze dne 4. srpna 1691. Trid. ed. Richter p. 389.

⁶⁾ O této instrukci níže ve právu manželském.

skládající se z předsedy a nejméně ze čtyř, nejvíce pak ze šesti radů. Soudy na tom'o základě zřízené působí dosud, ačkoliv nálezy jejich v okruhu státním pozbyly významu svého. Za to pro jiné záležitosti soudní zvláštní soudy jenom v některých diecésích existují;⁷⁾ ostatně rozhoduje biskup nebo delegát ad hoc ustanovený. —

V dalším pravidelném postupu instancí mají záležitosti biskupem rozhodnuté jíti před metropolitu jakožto druhou⁸⁾ a před papeže jakožto třetí instanci.⁹⁾ Proti tomuto pořádku však zhusta bylo jednáno, jelikož, jak jsme o tom již mluvili, spory libovольně na soud papežský se vnášivaly. Proti nepřístojnostem a zlořádům odtud vyplývajícím záhy povstala reakce a naléháno na to, aby se v procesech kanonických nejen šetřilo pravidelného pořadu instancí, ale aby vůbec zachována byla možnost rozhodovati spory konečně v obvodu provincie, neb alespoň v obvodu jedné a téže země a to soudci z kruhu duchovenstva jejího delegovanými (*judices in partibus*).¹⁰⁾ V tomto duchu stala se již na sněmích Kostnickém a Basilejském usnesení;¹¹⁾ sněm Tridentský pak ustanovil, že synody diecéšní a provinciální navrhnouti mají kandidáty, z nichž papež jmenuje delegáty k vykonávání soudnictví v jeho jméně,¹²⁾ *judices synodales*. Když později pravidelné odbyvání synod přestalo, byli biskupové zmocněni navrhovati kan-

7) Tak jmenovitě v Praze soud arcibiskupský pro záležitosti sporné i trestní vyjma záležitosti manželské a sice a) jako soud první instance pro arcidiecési Pražskou; b) jako metropolitní soud druhé instance pro sufragány provincie Pražské; c) jako delegovaný soud druhé stolice pro diecési Solnohradskou a Vídeňskou; d) jako delegovaný soud třetí instance v záležitostech rozhodnutých v druhé instanci metropolitě Olomouckým a Lvovským lat.; srov. instrukce pro tento soud v Archivu XXII. 429.

8) Drubdy soudíval metropolita na soudě provinciálním, později sám nebo skrze svého zástupce; srov. c. 15. D. 18., c. 35. C. 2. qu. 6., c. 66. X. de appellationibus II. 28; c. 1. de officio ordinarii in VIto I. 16., c. 3. de appellat. in VIto II. 15.

9) C. 1. X. de officio legati I. 30. c. 52. 66. X. de appellat. II. 28. srov. ostatně Phillips V. §. 214—218.

10) Obyčej ustanovovati takové soudce sahá až do XII. století; srov. c. 28. X. de rescriptis I. 3., c. 11. de rescriptis in VIto I. 3.

11) Srov. konkordát Kostnic. 1418. c. 4. conc. Basil. sess. 31. decretum de causis et appellationibus.

12) Trid. de reform. sess. 24. c. 20. sess. 25. c. 10.

didáty v souhlasu s kapitolou,¹³⁾ *judices prosynodales*; rakouští biskupové mají k tomu právo mocí zvláštního plnomocenství papežova, jež každé tři roky se obnovuje.¹⁴⁾ Aniž by se tedy tím porušovala zásada, že papež mocí své svrchovanosti každou záležitost před soud svůj může potáhnouti,¹⁵⁾ byl v právě novějším pořad instancí následovně upraven:

a) První stolicí je v diecésích biskup, v arcidiecésích metropolita.

b) Druhou stolicí pro soudy diecéšní je metropolita; tento spravuje soudnictví druhé instance buď skrze týž soud, jenž jest ustanoven jako první instance pro záležitosti jeho arcidiecése, nebo skrze zvláštní soud metropolitní.¹⁶⁾

c) Je-li první stolicí metropolita (v jeho arcidiecési), nebo biskup, který nenáleží k žádnému svazku metropolitnímu, může se někdy státi, že v jedné a téže diecési zřízen je zvláštní soud jako soud druhé instance; tak na př. jest v arcidiecési Hnězdensko-Poznaňské, kde soud Hvězdenský rozhoduje v druhé instanci o záležitostech soudem Poznaňským rozhodnutých a naopak soud Poznaňský zase druhou instancí témuž soudu Hnězdenskému. Častěji stává se, že papež k tomu cíli deleguje jiné biskupy; taká praxe je od r. 1856 hlavně v Rakousku, kde papež pro každou arcidiecési delegoval druhé instance na dobu 10 let, později na dalších 10 let prodloužených. Co se týká diecésí haličských, je na základě tom druhou instancí arcibiskup Olomúcký pro latinskou arcidiecési Lvovskou,¹⁷⁾ arcibiskup Lvovský lat. pro tutéž arcidiecési arménskou, jakož i pro rakouské části diecése Krakovské, konečně biskup Prešovský (Eperies) pro arcidiecési ruskou.¹⁸⁾

¹³⁾ Srov. o tom bulla Benedikta XIV. „*Quamvis paternae*“ z 26. srpna 1741. Bull. XVI. 41.

¹⁴⁾ Text *tēcbo facultates triennes u Heyz manna Najnowsze prawa* p. 302. Srov. okružník metrop. konsist. Lvovské lat. z 27. května 1862 č. 33.

¹⁵⁾ Zásadu tuto opakuje breve papežské „*ad Romanum pontificem*“ (srov. níže pozn. 20) „*Porro non obstante hac delegatione liberam esse volumus fidelibus facultatem Nostrum, et apostolicae sedis iudicium implorandi.*“

¹⁶⁾ Na př. ve Lvovské diecési lat. je zvláštní soud manželský diecéšní a metropolitní, v ruské pak jen jediný soud.

¹⁷⁾ Breve „*Vicario munere*“ ze dne 28. listopadu 1856 (Archiv II. 457).

¹⁸⁾ Brevia ze dne 18. března a 24. dubna 1857, dále 18. prosince 1866, 11. února a 28. dubna 1868 a 28. února 1871. Pro

d) Soudnictví ve třetí instanci spravují nejčastěji jménem papeže delegovaní k tomu konci biskupové rakouští na dobu 10 let. Tak jsou delegáty v haličských diecésích: arcib. Pražský pro záležitosti diecése Přemyšlské lat., Tarnovské a lat. arcidiecése Lvovské;¹⁹⁾ arcib. Olomúcký pro záležitosti diecése Krakovské, biskup Ungvarský (Munkáčský) pro záležitosti ruské diecése Přemyšlské a arcidiecése Lvovské a ruský metropolita Lvovský pro záležitosti arménské arcidiecése.²⁰⁾

II. Podobně jako ve věcech sporných vyvinulo se zřízení soudů duchovních i ve věcech trestních. Laiky soudil původně arcijáhen, později biskup sám nebo skrze zástupce (oficiála); ohledně kleriků platila ve starším právu zásada, že trestní záležitosti jejich souditi má biskup spolu s jinými biskupy²¹⁾ neb alespoň se svým presbyterstvem,²²⁾ anebo též na synodě. V pozdějším právu rozhoduje biskup sám, nebo soud jím delegovaný.²³⁾ a pouze v tom případě, jde-li o degradaci klerikovu, má přizvati několik prelátů.²⁴⁾ Trestní záležitosti biskupů náležely prvotně před shromáždění biskupů okolních,²⁵⁾ a když zřízení metropo-

areidiecési raskou byl druhdy druhou instancí Lvovský arcib. lat. (třetí Olomúcký). Pro Krakovskou diecési zase byl prvotně zvláštní soud druhé instance zřízený v Krakově, jako delegovaný soud metropolitou Varšavského, srovn. list téhož metropolitou k administrátora diecése Krakovské z 6. března 1857 (Heyzmann p. 278). V jiných provinciích jsou tyto druhé instance: arcib. Olomúcký pro Pražskou, arcib. Pražský pro Vídeňskou a Solnohradskou, arcib. Vídeňský pro Olomúckou a Gorickou diecési jakož i pro záležitosti rozhodnuté v první instanci soudem polního vikáře.

¹⁹⁾ Breve z 22. září 1857.

²⁰⁾ Breve „ad Romanum Pontificem“ ze 4. prosince 1857 (Archiv. II. 636.) a z 28. května 1868. [Pro Pražskou diecési jako 2. instanci jest ve věcech fádňích arcibiskup Vídeňský, ve věcech delegovaných Olomúcký třetí instanci.]

²¹⁾ C. 3. 4. 5. C. 15. qu. (7. conc. Carth. 348., 390., 397).

²²⁾ C. 23. D. 86., c. 2. C. 15. qu. 7.

²³⁾ C. 13. X. de foro competendi II. 2.

²⁴⁾ C. 1. do haer. in VIto V. 2., Trid. sess. 23. c. 4. de ref. Že tito přivolaní preláti nejsou jenom svědky činnosti biskupovy, nýbrž i spolusoudci, srov. Benedikt XIV. De synodo dioec. I. 9. c. 4. a Kober Die Deposition u. Degradation nach den Grundsätzen des kaiserlichen Rechts 1867.

²⁵⁾ C. 3. 4. C. 15. qu. 7.

litní se vyvinulo, před synodu provinciální; ²⁶⁾ v poslední instanci nebo žádal-li za to poškozený, šla záležitost ku papeži. ²⁷⁾ Avšak již záhy byla přijata zásada, která pode vlivem předpisů pseudo-isodorových se ustálila, že o těžších proviněních biskupů výlučně papež rozhodovati má. ²⁸⁾ Totéž ustanovil sněm Tridentský, vyhradiv kompetenci papežové heresi jakož i jiné důležitější skutky trestní, které se trestají trestem sesazení s úřadu. Ano i když papež některého metropolitu či biskupa k provedení vyšetřování delegoval, může toliko sám vynést konečný rozsudek. Lehčí skutky trestní biskupů přikázal sněm Tridentský synodám provinciálním. ²⁹⁾ Ostatné je v záležitostech trestních též pořad instancí jako ve věcech sporných, obzvláště též co do delegování soudů instancí vyšších.

Titul III.

Soudnictví ve věcech sporných. *)

A) Proces kanonický a jeho význam.

§. 94.

Vyžaduje toho bezpečnost právní, aby nikdo, kdo za to má, že se mu na právích jeho křivda činí, nedomáhal se spravedlnosti sám, nýbrž pomocí soudu. Způsob, jakým se to státi má, jakož i další chod řízení soudního jest určitými formami právními vázán. Souhrn úkonů předepsaných k cíli dosažení práva před soudem

²⁶⁾ C. 1. 5. C. 6. qu. 4., c. 46. C. 11. qu. 1.

²⁷⁾ Tak již synoda konaná v Sardice r. 343 (c. 3.); o překlad tohoto usnesení je velký spor, srov. nyní obzvláště Hefele Concilien-gesch. I. §. 64. a Walter §. 19. pozn. 27.

²⁸⁾ C. 2. de translatione episcopi l. 7.

²⁹⁾ Trid. de reform. sess. 13. c. 8., sess. 24. c. 5.

*) Literatura. Tu jmenovati dlužno především díla týkající se obecného procesu a mezi nimi obzvláště: Linde Lebrbuch des deutschen gemeinen Civilprocesses 8. vyd. 1850. — Briegleb Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse 1859. — Martin Lebrbuch des deutschen gemeinen bürgerl. Processes 13. vyd. 1862.

nazýváme řízením čili procesem,¹⁾ a jsou-li to práva soukromá, procesem občanským čili civilním.

Již několikráte měli jsme příležitost okázati, jak ve středověké teorii a praxi hranice mezi právem soukromým a veřejným kolísaly. V souhlasu s tehdejšími zřízeními státním a společenským pohlíženo na všechna práva a na všechny poměry, třeba byly i rázu veřejného, se stanoviska individuálního, soukromého, jako na př. považován byl obor činnosti úředníkovy za právo, které právě tak jako jiná práva individuální podléhá těmže pravidlům a týmž způsobem jest zabezpečeno. Proto také pojem řízení čili procesu občanského vzhledem k oněm dobám a zejména také vzhledem ke právu kanonickému nynějšího je daleko širší. Neopřestáváť na právech soukromých, nýbrž předmětem jednání soudního může býti všeliké právo, jakmile o ně počal se spor. Název civilní čili občanský k označení procesu kanonického není tedy případný. K cíli rozrůznění procesu toho od řízení ve věcech

— Bayer Vorträge über den deutschen gemeinen ordentlichen Civilprocess, 10. vyd. 1869. — Wetzels System des Civilpr. 3. vyd. 1872. — Renand Lehrb. des Civilpr. 2. vyd. 1872. — Endemann Das deutsche Civilprocessrecht 1868. — Specieľné o kanonickém procesu z novějších: Bouix De judiciis ecclesiasticis II. 397, — Fessler Der canonische Process in der vorjustinianischen Periode. 1860. — München Das canon. Gerichtsverfahren und Strafrecht, 1865. — Gross Die Beweistheorie im canonischen Process I. Allg. Theil 1867. [II. Bes. Th. 1880.] Mächel Das Verfahren bis zur Litiscontestation im ordentl. can. Civilprocess 1870. — Permaneder Handbuch d. Kirchenrechts (4. vyd. 1865) §. 301—322. — Ginzel. Handbuch des neuesten in Oesterr. geltenden Kirchenr. d. II. (1862) §. 433—449. — Szamotulski Grzegorz (p. d. I. 84. n. 14) Processus juris brevior Ioannis Andreae, v Krakově 1524 1531, 1537. — Janidłowski Jakób (d. I. 84. n. 15). Processus judicarius ad praxim fori spiritualis regni Poloniae conscriptus, Cracoviae 1619, 1643. Mamczyński Stanisł. Praxis commissorialis fori spiritualis titulos tres complectens, v Poznani 1745, 1755. — Zgierski Winc. z Ciochanowa Kiszka. Proces kanoniczny rządowy i sądowy w teorii i praktyce zastosowanej do ustaw rossyjskich ve Varšavě 1820.

¹⁾ Teprve kanonické právo užívá výrazu toho v technickém smyslu, srov. obzvláště c. 22. X. de rescriptis I. 3. tit. X. ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitivam II. 6., c. 18. X. de officio iudicis ordinarii I. 31., c. 2. de verborum significatione in Clem. V. 11.

trestních lépe hodí se užívati výrazů: záležitosti sporné, řízení ve věcech sporných.²⁾

Řízení soudů duchovních původně přijalo základní zásady procesu římského, změnilo se však úplně pod vlivem germánských institucí procesuálních. Když ve století XII. a XIII. následkem rozšířené působnosti soudnictví církevního nezbytně třeba bylo formy procesuální přesněji vytknouti, vyvinul se z oněch prvků — římského a germánského — samostatný proces kanonický. Byť dekretály papežskými a teorií glosatorů proveden až do nejmenších podrobností, stal se v Německu hlavním pramenem procesu obecného a vůbec historickým základem všech pozdějších zákonů procesuálních. Z toho ohledu je znalost procesu kanonického nezbytnou podmínkou náležitého porozumění vývoje zákonodárství procesuálního a klíčem většího dílu institucí procesuálních.³⁾ Tuto stránku procesu kanonického však vyličit lze pouze ve spojení s celou teorií a historií procesu občanského; v pojednávání o právu církevním není pro to místa.

Pohlížeje však na proces kanonický nikoliv s onoho všeobecného stanoviska historicko-právního, nýbrž se stanoviska nynějšího práva církevního, nemůžeme mu přikládati již tak značný význam. Pozbyl ho v novějších dobách z různých příčin. Především následkem zmenšení kompetence církevní; záležitosti soukromoprávní, tudíž vlastní předmět sporného jednání odpadl soudům duchovním naprosto. Zůstaly jim sice ještě záležitosti čistě církevní; ale v ohledu tomto zavládl o podstatě práv, jež nejsou rázu soukromého, názor jiný, než-li ve středověku panoval. Mělo se všim právem za to, že jest nepřistojností spory, jichž předmětem je věc duchovní, rozhodovati dle vzorce ustanoveného se zřetelem na práva soukromá. Čím dále tím více uchylovali se úřadové církevní ve věcech toho druhu od předpisův obyčejného

²⁾ Mluvíme též o řízení ve věcech nesporných, *jurisdictio voluntaria* oproti *contentiosa*: jsou to záležitosti, při nichž zákon buď vyžaduje, nebo dovoluje spolupůsobení soudu neb jiného veřejného úřadu k cíli úředního stvrzení určitých okolností nebo zabezpečení práv atd. V případech takových není procesu, (neboť není sporu).

³⁾ Srov. Mittermayer *Die Bedeutung des canon. Rechts als Hauptquelle des gem. bürgerl. Processes*. Archiv f. civil. Praxis d. 40. (1858). Gross cit. p. 3.

procesu kanonického; od té doby pak jmenovitě, co kongregací římským připadla převalná část soudnictví, vytvořila se tamtéž i zvláštní praxe postupování soudního. Proces kanonický stal se normou toliko pro ty záležitosti, které svou podstatou blíží se více právům soukromým, jako především záležitosti patronátní a manželské. ačkoliv co se posléze dotčených týče, zvláštnost poměru manželského též důležité modifikace v ohledu procesuálním přináší sebou.

Toutéž měrou, jakou proces kanonický počal ztráceti svou bezprostřední praktickou důležitost, počínal i v přednáškách o právu církevním zaujímati menší místo. Kdežto starší kanonisté velmi obšírné traktáty právu procesuálnímu věnovali,⁴⁾ pomíjejí je novější spisovatelé učebnic obyčejně naprosto, neb odbývají je několika slovy. Půjdeme cestou střední, nastíníme bez rozboru jednotlivostí hlavní obrysy procesu kanonického.

B) *Nástin řízení soudního.*

I. Řízení řádné.

a) *Hlavní zásady.*

§. 95.

Z jednotlivých ustanovení procesuálního práva sruje nauka určitá základní pravidla, z nichž některá z podstaty civilního procesu samé vyplývají a pročež i všechněm právům procesuálním jsou společná, jiná opět stanoví známky, jimiž jeden systém ode druhého se liší. Ohledně procesu kanonického lze vytknouti tyto hlavní zásady:

1) Soudce nezakročuje z povinnosti úřední, leč jen k návrhu stran. Nazývají to zásadou projednací (*Verhandlungsprincip*) oproti zásadě vyšetřovací, která soudci velí záležitost z povinnosti úřední zkoumati. Zásada posléze dotčená platí v řízení trestním, kdežto zásada projednací z podstaty práv soukromých vyplývá. Poněvadž totiž v oboru práva soukromého každému jest

⁴⁾ Srov. na př. Reiffenstuel *Jus canon. univ. in l. II. decretalium.* — De voti Institut. can. I. II.

volno práva svého se vzdáti, musí mu býti též zůstaveno na vůli, zdali a pokud práva toho soudně chce se domáhati. Ale právě proto nelze zásady této užívatí tam, kde poměr, který má býti předmětem sporu, nemá tohoto rázu soukromého. Tak shledáváme, že v procesu manželském zásada projednací zásadě vyšetřovací docela musila ustoupiti a to právě proto, že právní poměry vyplývající z manželství unikají volné dispozici stran.

Ze zásady projednací vyplývají zvláště tyto důsledky:

a) Zahájení sporu závisí na vůli stran; nikdo tedy nemůže býti nucen, aby práv svých domáhal se soudně, *invitus agere vel accusare nemo cogitur*.¹⁾ Výjimku činí řízení vyzývací, o čemž níže.

b) I v dalším průběhu sporu je soudce povinen řídit se pravidlem: ne *procedat ex officio*. Při rozhodování záležitosti nesmí tudíž soudce přihlížeti k okolnostem, jichž strany neuvedly, byť mu i odjinud známy byly: *quod non est in actis, non est in mundo*. Právo samo mírní někdy příkrost pravidla tohoto, dovolujíc výjimečně soudci — buď vzhledem k záležitosti, buď se zřetelem na strany sporné — opustiti toto trpné stanovisko a případnými otázkami obrátiti pozornost stran na okolnosti, které přispěti jim mohou k dosažení cíle.²⁾

c) Toutéž zásadou je ovládáno též řízení důkazní, ježto soudce z pravidla nesmí důkaz naříditi, nýbrž musí přestati pouze na těch prostředcích průkazních, které strany samy nabídly. Výjimky seznáme níže.

d) Konečně je soudce i při rozsudku vázán návrhy stran nemoha jíti *ultra petitem*; můžeť přisouditi straně nanejvýše to, co žádala, byť i strana podlehlá prokázala, že vítězi více náleží. Výjimku činí pouze náklady sporu, ježto je soudce může straně přisouditi, i kdyby za ně výslovně nežádala.

2. Dříve nežli soudce spor rozhodne, má slyšeti obě strany. Zásada tato, slyšeti strany obě, netýká se jen vlastní prosby tvořící předmět sporu, nýbrž ovládá vůbec proces celý. O každém návrhu jedné či druhé strany jednati dlužno *contradictorie*, totiž odpůrce musí býti zpraven o každém úkonu procesuálním, o každém vývodu a prohlášení strany druhé, by s to byl prohlásiti mínění

¹⁾ L. un. C. Just. nt nemo invitus 3. 7.

²⁾ C. 10. X. de fide instrumentorum II. 22. c. 2. de verborum significatione in Clement. V. 11.

své, nebo učiniti návrh opačný a vůbec aby mu nebyla vzata možnost hájiti se. Patrně, že zásadě této stane se žádost, poskytne-li soudce straně možnost, aby obrany své uvedla; nekořistí-li ale z toho strana, nebo nečiní-li to způsobem zákonitým, vydává se sama v nebezpečí, že spor projednán bude bez ní, na př. že vydán bude proti ní rozsudek ob *contumaciam*.

3. Jedna z nejhlavnějších známek procesu kanonického je dále zásada písemnosti, to jest pravidlo, že soudce rozhoduje jedině na základě podání písemných. Pivovní proces kanonický rovněž jakož i proces římský byl převážně procesem ústním;³⁾ záležitost přednesla se bezprostředně soudci, který o ní měl rozhodovati, návrhy a průvodní prostředky předneseny ústně a soudce pak na tom základě rozhodnul. Čím spleťitějšími však stávaly se formy procesu kanonického, tím více ustupovala řízení ústní písemnému a během století XIII. opanovala zásada písemnosti proces kanonický ve všech jeho stadiích.⁴⁾ Ano i ve výjimečných případech, v nichž zákon žalobu nebo jiný procesuální návrh ústně podati dovoluje, nezavrhne tím ještě zásadu písemnosti: neboť podkladem rozsudku nejsou tu ona ústní podání, nýbrž listina o nich sepsaná (protokol), obyčejně pak úředník, který protokol píše, není soudcem rozhodujícím. I v tomto případě tudíž nikoli slovo, nýbrž listina je podkladem rozhodnutí soudcovy.

4. Nezbytným důsledkem písemného řízení jest zásada *soustřeďovací* (*Eventualprincip*). Poněvadž totiž každý spis odpůrci k vyjádření se o něm dodán býti má (výše ad 2.), nebylo by konce této výměny spisů, kdyby strana každý návrh svůj zvláštním podáním písemným mohla činiti. Pročež stanoví zákon pro každou činnost procesuální určitě stadium, tak že později předse vzata býti nemůže. Může-li tudíž strana sporná cíle svého dosíci různými prostředky procesuálními, musí je vesměs udati současně, třebas i měly význam eventuelní, to jest byť i potřeba jednoho nestávala teprve tehdy, když druhý okázal se býti nedostatečným. Tak musí žalovaný, který proti žalobě bráníti se může námitkou neplatnosti právního jednání a námitkou promlčení, obě tyto námitky uvést v odpovědi své a musí je dokázati ve předepsaném

³⁾ C. 45. C. 11. q. 1., c. 43. X. de testibus et attestationibus II. 20.

⁴⁾ C. 11. 15. X. de probationibus II. 19., c. 1. X. de libelli oblatione II. 3., c. 2. de verborum significatione in Clement V. 11.

stadiu procesuálním, ačkoli by dokázav jednu svou námitku neměl zapotřebí dovolávati se druhé. Nechce-li tedy někdo pozbyti prostředku útočného neb obranného, musí jej z opatrnosti uvést i již během sporu a to i tehdy, má-li po ruce i jiné ještě prostředky k témuž cíli směřující, jichž v první řadě hodlá užiti. Výjimku ze zásady této tvoří námitky čili excepce spor vylučující (str. 60).

B) *Sporné strany.*

§. 96.

Proces je boj o právo mezi dvěma stranami. Strana, která útočí domáhajíc se u soudu práva svého, zove se žalobcem, actor; strana pak, proti níž nárok žalobcův čelí, jejíž stanovisko je tudíž více obranné, sluje žalovaným, reus. Mnohdy však vystupuje v témže sporu osob několik buď jako žalující buď jako žalovaní, tak sice, že jeden žalobce snaží se prosaditi tentýž nárok proti několika žalovaným, nebo na opak několik žalobců proti jedinému žalovanému, nebo konečně několik žalobců proti několika žalovaným; strany, které ve sporu stejné zaujímají postavení, nazýváme společníky v rozepři, litis consortes. — Počet sporných stran může se též tím zvětšiti, že do sporu vedle žalobce a žalovaného ještě někdo třetí přistoupí jakožto účastník sporu (interveniens). Důvodem intervence čili poskytování zastoupení bývá okolnost, že jakési právo intervenientovo závisí na úspěchu nebo neúspěchu žalujícího neb žalovaného, nebo též v tom, že v případě neúspěchu intervenient k náhradě škody by mohl býti potahován. Přistoupením svým ke sporu stane se jaksi pomocníkem strany, jejíž vítězství též o jeho právech rozhodne.¹⁾ Intervence osoby třetí jest buď dobrovolná, buď jest vyvolána žádostí strany spor vedoucí, což děje se opovědí sporu, litis denuntiatio. Pro případ neúspěchu bývá opověď sporu podmínkou domáhání se regresu.

Vedle vlastních stran sporných účastní se mnohdy sporu činně ještě jiné osoby a to buď vedle stran, nebo jako jejich zá-

¹⁾ C. 38. X. de testibus et attestationibus II. 20., c. 2. ut litis pendente nihil innovetur in VIto II. 8. — Ještě i tak může někdo přistoupiti do sporu, že vedle žalobce a žalovaného zdvihá nárok na předmět sporný; je to tak zvaná intervence blavní.

stupcové. K prvnějším náležejí obba jcové, advocati (též juris-consulti, oratores, patroni, causidici), kteří stranám při vymáhání práva radou jsou nápomocni. Obhájci před soudy duchovními býti nemohou židé,²⁾ heretikové³⁾ a exkomunikovaní.⁴⁾ Něco jiného jsou zástupcové stran, procuratores,⁵⁾ totiž ti, kteří nikoliv po boku, nýbrž na místě strany v jejím jméně nebo zastoupení jednají. Zastupuje-li prokurator osobu právnickou či hromadnou, nazývá se obyčejně syndicus, zástupce nepřítomného pak, jenž dobrovolně sporu se podjal, defensor. Zastupování je buď nutné, to je, zakládá se buď na zákoně nebo výroku soudcovském, anebo dobrovolné, totiž zakládá se na plnomocenství. Nutné zástupce určuje zákon nebo soud osobám, jež způsobilé nejsou samy před soudem projednávat, jako nezletilí neb osoby na mysli choré, často též osobám nepřítomným. Takovým zástupcem jest otec, poručník, opatrovník (curator); tito považují se za úplně rovné těm, již ve vlastním jméně spor vedou. Plnomocníkem či mandátařem pak může býti někdo ustanoven buď pro všechny spory (procurator omnium rerum), anebo jen pro určitý úkon (procurator specialis). Jsouť určité úkony procesuální, k nimž třeba vždycky zmocnění zvláštního, jako na př. soudní smír, snesení se stran o rozsudího, ukládání, vracení nebo přijímání přísah a žádost za restituci.⁶⁾ Všeobecný mandát, byť i neobmezený, neopravňuje předsebráti řečené úkony procesuální, jestliže v klausuli neobmezenost plnomocenství vyslovující nebyl na př. jmenován aspoň jeden úkon, k němuž třeba jest mandátu speciálního.⁷⁾ Pokrevenci v pokolení vstupném a sestupném, pak sourozenci, dále sešvakření v pokolení vstupném a sestupném a v pobočném do druhého stupně (ale jenom pokud trvá manželství poměr švakrovský zakládající), konečně manžel v zastoupení manželky považují se za zástupce dokud osoba jimi zastupovaná tomu se neopře (mandatum prae-sumtum).

²⁾ C. 16. 18. X. de judaeis V. 6.

³⁾ C. 13. §. 6. X. de haereticis V. 7.

⁴⁾ C. 8. de sententia excommunicationis in Vito V. 11.

⁵⁾ Srov. tit. X. de procuratoribus I. 38., in Vito I. 19., in Clement. I. 10.

⁶⁾ C. 4. de procuratoribus in Vito I. 19., c. 9. X. de arbitris I. 43., c. 3. de juramento calumniae in Vito II. 4.

⁷⁾ C. 4. de procur. in Vito I. 19., c. 2. b. t. in Clement. I. 10.

C) *Příslušnost soudu.*

§. 97.

Příslušnost soudu dlužno uvažovati ve dvojitým směru. Jsou totiž především soudy různé kategorie, jimž také přikázán je různý obor působnosti. Patrně, že tento obor překročiti nemohou, že totiž jeden soud nemůže potáhnouti na sebe záležitost, která náleží před soud zcela jiné kategorie. V tom směru jest ale soudnictví církevní mnohem jednodušší nežli soudnictví státní. Shledali jsme, že pro veškeré záležitosti jest vlastně jen jediný soud první instance, totiž biskup, tak že rozdíl v příslušnosti vzniknouti může jenom tehdy, vykonává-li biskup soudnictví skrze soudy delegované, jež mají různý obor působnosti. Tato kompetence in abstracto však nepostačuje; nastává otázka, který soud z více soudů téže kategorie jest povolán rozhodovati nějakou záležitost in concreto, který soud právě pro tuto záležitost je příslušným, *forum competentis*.¹⁾ V tom ohledu platí všeobecná zásada, že příslušnost soudu řídí se bydlištěm, tak že každý má své *forum* před tím soudem, v jehož obvodu trvale se usadil, *forum domicilii*. Mají-li sporné strany různá bydliště, rozhoduje bydliště žalovaného: *actor sequitur forum rei*.²⁾ Osoby nemající stálé bydliště lze žalovati v místě, kde byly postizeny, nebo kde mají nějakou drzebnost.

Kromě tohoto řádného soudu (*forum generale*) jsou pro záležitosti určitého druhu soudy zvláštní, *fora specialia*. Tak obzvláště:

a) *forum rei sitae*: totiž soud, v jehož obvodu nalézá se věc, jež býti má předmětem sporu;³⁾

b) *forum contractus*: pro žaloby ze smlouvy soud toho místa kde smlouva splněna býti má;⁴⁾

¹⁾ Srov. tit. X. in VIto in Clement. de foro competenti II. 2.

²⁾ C. 5. 8. 13. 17. 20. X. h. t.

³⁾ C. 3. X. h. t.; v právo kanonickém je *forum toto* výhradně a vylučuje tudíž *forum domicilii*.

⁴⁾ C. 1. §. 3. h. t. in VIto; žalobce má právo volby mezi tímto *forum* a *forum domicilii*, vyjma že bylo místo placení ujednáno jediné na prospěch žalovaného, c. 17. X. b. t.

c) *forum gestae administrationis*: pro spory vyplývající ze správy cizího nebo společného jmění, soud v jehož obvodu spravování se dělo;

d) *forum delicti*: pro záležitosti civilní plynoucí z deliktů, soud, v jehož obvodu delikt spáchán byl;⁵⁾

e) *forum continentiae sausarum ex connexitate*: to jest záležitosti, jež souvisí spolu tak, že jednu bez druhé rozhodovati nelze, mohou býti vneseny na tentýž soud;⁶⁾

f) *forum reconventionis*: pro žaloby na vzájem (srov. str. 60); příslušen je soud první žaloby.⁷⁾

Někdy bývá pro určité osoby nebo určité záležitosti zvláštní výsadou určen soud výjimečný, *forum privilegiatum*; týž bývá jmenovitě výsledkem výjimečného hierarchického zřízení; tak na př. duchovní vojenští v Rakousku nepodlehají soudnictví biskupův diecésních, nýbrž soudu polního vikáře (srov. d. I. str. 221).

Fora, o nichž dosaváde se mluvilo, zakládají se na zákoně (*fora legalia*); však stranám je dovoleno podrobiti se dobrovolně pravomoci soudu nepřislušného pod tou podmínkou ovšem, že soud tento vůbec je působitý záležitosti toho druhu rozsuzovati. Takový soud, zakládající se na dobrovolném poddání se stran, nazývá se *forum conventionale s. prorogatum*.⁸⁾ Prorogace pak děje se buď výslovně, nebo mlčky, což zejména v tom případě se předpokládá, když žalovaný pustil se ve spor před soudem nepřislušným, neučiniv námitku nepřislušnosti.

⁵⁾ C. 14. X. b. t.

⁶⁾ A to opět buď tak, že na rozhodnutí jednoho sporu závisí rozhodnutí sporu druhého, c. 21. X. de judiciis II. 1., c. 3. X. de ordine cognitionum II. 10., srov. c. 1. X. de causa possessionis et proprietatis II. 12., c. 1. X. de sequestratione possessionum et fructuum II. 17., c. 5. X. qui filii sint legitimi IV. 17., c. 3. X. de donationibus inter virum et uxorem IV. 20; anebo že dva spory zakládají se na técbže základech právních a faktických a tudíž stejně mají se projednávat, c. 43. X. de rescriptis I. 3.

⁷⁾ C. 1. 2. X. de mutuis petitionibus II. 4., c. 3. X. de ordine cognitionum II. 10.

⁸⁾ C. 18. X. b. t. c. 32. 40. X. de officio et potestate iudicis delegati I. 29.

D) *Průběh sporu.*

a) *Jednání přípravné.*

§. 98.

Rízení ve věcech sporných má hlavně tři stadia: řízení přípravné čili instrukci procesu, řízení průvodní čili důkazní a rozsudek. Účelem řízení přípravného je vlastní vylíčení sporu, to jest vytčeni nároků žalobce i žalovaného, jakož i všech okolností skutečných a právních, jež ve sporu tom jsou rozhodné, konečně pak prozkoumání, pokud okolnosti tyto sporny jsou a důkazu vyžadují, vůbec tudíž podrobné objasnění sporné záležitosti, status causae et controversiae. To děje se výměnou spisů sporných.

1) Prvním úkonem procesuálním je žaloba actio, to jest (ve smyslu procesuálním)¹⁾ onen úkon, jímž strana žalující před soudem uznání práva svého se domáhá. Z pravidla má žaloba podána býti písemně, pak i toto písemné podání nazývá se žalobou, libellus.²⁾ Žaloba má obsahovati: a) skutečný základ, totiž vylíčení všech okolností, na nichž žalobce nárok svůj buduje (fundamentum agendi proprium)³⁾, b) základ právní, o nějž nárok svůj opírá (fundamentum agendi remotum)⁴⁾ a konečně c) vlastní prosbu, petitum, totiž naznačení toho, čeho se vlastně na soudě domáhá. Domáhati může se ale pouze uznání svého práva, jako na př. při žalobách prejudiciálních, anebo kromě toho též, aby odpůrce k jakémusi konání neb opomenutí přidržen byl. Kromě těchto podstatných náležitostí má žaloba i v ohledu formálním býti bez vady, jmenovitě pak má obsahovati přesné udání stran žalujících i žalovaných, jakož i označení příslušného soudu. Ža-

¹⁾ Ve smyslu práva hmotného značí žaloba právo domáhati se nároku svého před soudem; srov. Inst. de actionibus IV. 6. „Actio nihil aliud est, quam ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.“

²⁾ Byla-li žaloba ústně podána, sepíše úředník soudní protokol, který zaujímá místo žaloby písemné, c. 2. de verborum significatione in Clement. V. 11.

³⁾ C. 6. 15. X. de iudiciis II. 1., c. 2. 3. X. de libelli obligatione II. 3.

⁴⁾ Srov. citát. v pozn. 3.

lobu, která co do formy nebo co do obsahu nevyhovuje podmínkám výše dotčeným, má soudce buď prostě zamítnouti, nebo při vadách menší důležitosti žalobci k opravě vrátiti.

2. Žalobu, které v ohledu formálním nic nelze vytýkati, soudce dekretuje, to jest dodá ji žalovanému s vyzváním, aby ji v určité lhůtě zodpovídal. V kanonickém procesu bývá dekretování žaloby obyčejně spojeno s pŕihonem čili obsýlkou, *citatio*, totiž s vyzváním, aby strany osobně k soudu se dostavily, ⁶⁾ ať proto, by potřebná vysvětlení poskytly, nebo ku pokusu smíru, o nějž soudce jak před počtím sporu, tak i v dalším jeho průběhu usilovati je povinen. ⁶⁾ Již samo doručení žaloby žalovanému, *insinuatio*, má v zápětí některé procesuální důsledky, ⁷⁾ tak zejména: a) soud zůstane příslušným, i kdyby potom žalovaný přešel pod příslušnost soudu jiného; ⁸⁾ b) delegace nepomijí následkem smrti delegujícího (srov. výše str. 9); c) s předmětem sporu nesmí se ni žádná změna předsevzíti. ⁹⁾

3. Vlastní spor počíná se teprve tenkrát, prohlásí-li žalovaný, že nárok žalobcův neuznává a žádosti jeho učiniti zadost nechce; prohlášení toto zove se *litis contestatio*. (láti se ve spor). ¹⁰⁾ Nehledíc k účinkům na poli práva hmotného, ¹¹⁾ má *litis contestatio* i v právu procesuálním značný význam, totiž: a) dav se ve spor nemůže již žalovaný užiti práva odmítnouti soud (*recusatio judicis*), leda by teprve potom se vyskytly nebo známými

⁶⁾ C. 3. X. de dolo et contumacia II. 14.

⁶⁾ C. 11. X. de transactionibus I. 36., c. 1. X. de mutuis petitionibus II. 4.

⁷⁾ Jsou též určité následky práva hmotného; ty však sem nepatří.

⁸⁾ C. 20. X. de officio et potestate judicis delegati I. 29. c. 10. X. de officio legati I. 30., c. 19. de foro competenti II. 2.

⁹⁾ C. 2. ut lite pendente nihil innovetur in Clement. II. 5.

¹⁰⁾ Ve starém právu římském značila *litis contestatio* úkon slavnostní, jež zakončoval jednání před magistraturou (in jure) a převáděl záležitost spornou na soudce (in iudicium). Pojem tento změnil se změnou forem procesních. Nyní pojímá se *litis contestatio* buď ve smyslu v textu podaném, nebo ve smyslu širším, totiž vyrozumívá se tím každá odpověď žalovaného na žalobu a tedy i doznání; srov. o tom Arndts Pand. (6. vyd. 1869) §. 113. Windscheid Pand. (4. vyd. 1875) §. 126. Srov. tit. X. de litis contestatione II. 5. in VIto II. 3.

¹¹⁾ Arndts a Windscheid cit.

se staly okolnosti odmítnutí soudu opodstatňující;¹³⁾ b) nastává mlčky prorogace soudu (srov. výše str. 57); c) zástupce k vedení sporu ustanovené smí strany po kontestaci odvolati jenom z důležitých příčin.¹⁴⁾

Žalovaný dav se ve spor, uvádí zároveň svou obranu proti žalobě (*defensio*, *exceptio* v širším smyslu). Obrana pak zakládá se buď na prostém popření fakt žalobcem uvedených, anebo na přednesení takových okolností, které i přes to, že pravdivost fakta se připustí, žádost žalobcovu bezvýslednou činí. Tento obranný prostředek sluje námitkou, *exceptio* v užším smyslu.¹⁴⁾ Námitky jsou vzaty buď z práva hmotného — na př. námitka promíčení, zaplacení a p. — buď z práva procesuálního, na př. námitka nepřislušnosti soudu, nebo že žaloba nemá všechny náležitosti formální atd. Dále je námitka buď *peremptoria*, rozepří zdvibající, totiž taková, jež nárok žalobcův maří na př. námitka zaplacení, nebo *diletoria*, odkladná, již žalovaný zamítnutí žaloby pro tentokráte se domáhá, na př. *exceptio fori*. Žalovaný má v odpověď své vytknouti veškeré své obranné prostředky, ježto později z pravidla již nebude mu lze jich užítí. Jsou však taky námitky spor vylučující, *exceptiones declinatoriae*, jež zdvihají spor a které zbavují žalovaného povinnosti dáti se ve spor; k těmto jmenovitě náležejí v procesu kanonickém námitka nepřislušnosti soudu (*exc. fori*) a námitka věci rozsouzené neb srovnané (*exc. de re judicata s. transacta*).¹⁵⁾

Přichází se také, že žalovaný má vzájemný nárok proti žalobci; v takovém případě je mu dovoleno zažalovati tento svůj vzájemný nárok u téhož soudu, na něž již první proces je vnesen. Taková žaloba, kterou žalovaný během sporu učiní, nazývá se žalobou na vzájem, *reconventio*, *mutua petitio*;¹⁶⁾ lze však ji podati jenom v takových případech, kde jde o záležitosti, pro něž předepsáno je totéž řízení jako pro spor první.¹⁷⁾ Tak na př.

¹³⁾ C. 25. X. de officio judicis delegati I. 29., c. 4. X. de exceptionibus II. 25.

¹⁴⁾ C. 2. de procuratoribus in Vito I. 19.

¹⁵⁾ Tit. X. de exceptionibus II. 25., in Vito II. 12., in Clement. II. 10.

¹⁶⁾ C. 1. 2. de litis contestatione in Vito II. 3.

¹⁷⁾ Tit. X. de mutuis petitionibus II. 4.

¹⁷⁾ C. 4. X. de ordine cognitionum II. 10.

nemůže žalovaný proti žalobě petitorní podati žalobu na vzájem z rušené držby.

Odpověď žalovaného soudce dodá žalobci s vyzváním, aby ji ve lhůtě stanovené zodpovídal; tato odpověď žalobcova na odpověď žalovaného nazývá se replika. Nové prosby v replice nesmí se klásti; nové okolnosti pak jenom potud mohou v ní se přiváděti, na kolik odpovědi byly vyvolány. Jestliže se žalovaný hájil na př. námitkou promlčení, může žalobce v replice uvést okolnosti, jimiž dokazuje, že promlčení bylo přerušeno, nebo že vůbec místa nemá. S replikou dlužno též spojití odpověď na žalobu na vzájem. Repliku zodpovídá opět žalovaný spisem sporným zvaným duplikou, která čeliti má jenom proti faktům a vývodům repliky. Z pravidla ukončuje se duplikou řízení přípravné (*conclusio in causa*); se svolením soudce však může nastati ještě i další výměna spisů, totiž odpověď na dupliku triplika a na tripliku kvadruplika atd.¹⁸⁾

Jakožto prostředek proti procesům vedeným ze svárlivosti nebo k vůli škádlení odpůrce, přísluší jak žalobci tak žalovanému právo žádati po *litiscontestaci* na odpůrci, by složil přísahu bezelstivosti, *juramentum calumniae* (*Gefährdeeid*),¹⁹⁾ totiž přísahu, že jedná z přesvědčení a že vede spor dle nejlepšího svého vědomí a svědomí. Kromě toho může i soudce sám žádati vzhledem k některým úkonům procesuálním ode stran přísahu takovou. Strana pak, která přísahu tu složití nechce, tím i spor ztrácí.

b) Důkaz.

I. O důkazu a průvodním břemenu.

§. 99.

Povinností sporných stran je přesvědčiti soudce o pravdivosti skutečností jimi uvedených. Souhrn průvodů nasvědčujících pravdivosti tvrzení ve sporu učiněného zove se důkazem, *probatio*;

¹⁸⁾ C. 10. X. de fide instrumentorum II. 22.

¹⁹⁾ Tit. X. de juramento calumniae II. 7., in VIto II. 4.

*) Srov. obzvláště Gross Die Beweistheorie im canonischen Process I. díl 1867 [II. díl 1880] a mimo dila při §. 94. cit. též Endemann Die Beweislehre des Civilprocesses 1860.

činnost pak směřující k sebrání a přivedení těchto průvodů sluje dokazováním, nebo též prostě důkazem. Soudce oceniv nálezitě výsledek uvedených průvodů, rozhoduje, co je pravda. V tom ohledu přijala práva procesuální dvě různé soustavy: dle jedné rozhoduje soudce o pravdivosti či nepravdivosti faktu podle vlastního přesvědčení a uvážení, řídě se pouze a jedině všeobecnými zásadami rozumu a logiky, při druhém stanoví zákon již předkem, kdy soudci okolnost nějakou za prokázanou považovati dlužno. Zásada prvnější nazývá se zásadou volného uvažování důkazů, druhá zákonnou teorií průvodní.¹⁾ První teorie jest vlastní procesu římskému²⁾ a prvotnímu církevnímu,³⁾ pozdější proces kanonický však až na řídké výjimky holduje teorii zákonné a víze soudce jak co do prostředků průvodních, tak co do oceňování jich významu. Přijetí této teorie jest jednou z nejhlavnějších známek procesu kanonického a všech práv procesuálních na jeho základě zbudovaných.

Nejdůležitější rozdělení důkazu jsou tato:

a) důkaz přímý a nepřímý. Přímým je důkaz, směřuje-li bezprostředně k prokázání faktu, o němž soudce přesvědčen býti má; nepřímým, pakliže jím předkem jiné faktum se dotvrzuje, z něhož ale faktum, které právě prokázáno býti má, nevyhnutelně vyplývá. Dokážu-li na př., že byl jsem v místě X., dokázal jsem tím také nepřímo, že touže dobou nebyl jsem v místě Y. Spojitost obou fakt musí ale ovšem býti taková, že jedno faktum z druhého plyne s nutností logickou. V opačném případě totiž docílí se snad většího či menšího stupně pravděpodobnosti, nikoliv ale důkazu úplného.

b) Dle výsledku svého je důkaz buď úplný (probatio plena), jestliže soudce úplně přesvědčuje, nebo — což vedle teorie zákonné je totéž — je-li soudce vázán okolnost za prokázanou po-

¹⁾ Zákonnou dělí dále na pozitivní, musí-li soudce okolnost nějakou považovati za dokázanou, nastanou-li okolnosti zákonem vyčleněné a negativní, jestliže soudce sice nesmí faktum nějaké za pravdivé uznati, pak-li nebylo alespoň způsobem legálním prokázáno, a jest-li z druhé strany soudce i přes to, že důkaz zákonný se provedl, jej přece za nedostatečný může uznati.

²⁾ Keller Der röm. Civilprocess (5. vyd. 1876) str. 269. Endemann §§. 5. 6.

³⁾ Endemann §. 8.

važovati. Pakliže však výsledek důkazu není takový, by se jím docílilo pevné přesvědčení o pravdivosti tvrzené okolnosti, avšak přece takový, že u vysokém stupni nasvědčuje její pravděpodobnosti, nazývá jej zákon neúplným č. polovičným (probatio semiplena) a dopouští, by jinými prostředky důkazními doplněn byl.

c) S tímto rozdělením souvisí další rozdělení důkazu na jednoduchý a složitý (probatio simplex et mixta) dle toho, byl-li důkaz proveden jedním čili několika prostředky důkazními.

d) Rozeznáváme dále důkaz hlavní a opačný č. dovod a odvod (probatio — reprobatio). Prokázala-li totiž strana, kterou břímě průvodní tížilo, nějakou okolnost, je přes to odpůrci volno, podjati se důkazu, že okolnost tato pravdivou není. Na první pohled zdá se to býti podivné: neboť dokázalo-li se jednou, že něco je s pravdou, nelze připustiti, že totéž je s nepravdou. Avšak třeba uvážiti, že pravda v procesu není pravdou naprostou, matematickou, nýbrž vždy jen pravdou zvanou formálnou. Proti důvodům nasvědčujícím této pravdě lze někdy uvést důvody jiné, průkaznou moc prvnějších oslabující. Pokusiti se o tento důkaz opačný, není logickým odporem a tím méně při teorii zákonné. Takový důkaz pak, jímž dokázán býti má opak tematu důkazního odpůrcem vytkčeného, nazývá se odvodem.⁴⁾

Velkou důležitost nejen na poli teoretickém ale i praktickém má otázka, na kom spočívá břímě průvodní? Otázka tato souvisí pak s další ještě otázkou, co je předmětem důkazu? Novější teorie formuluje odpověď na otázky tyto následovně: základ každé žádosti procesuální je dvojí: právní a faktický totiž, strana vyvozuje žádost svou ze zákona a z faktických okolností. Zákony nejsou předmětem důkazu, neboť ty soudce z povinnosti úřadu svého znáti je povinen; předmětem důkazu jsou fakta. Pročež musí každý, kdo ve sporu nějakou žádost činí, vykázati a pro případ potřeby i prokázati faktický podklad žádosti své bez ohledu na to, ať je žalobcem či žalovaným a ať uvádí okolnost pozitivní nebo negativní. Tak tedy je na žalobci, by prokázal podklad za-

⁴⁾ Reprobatio má u kanonistů význam užší, ježto značí důkaz namířený proti připustitelnosti nebo věrohodnosti svědků, c. 49. 50. X. de testibus et attestationibus II. 20. O tom však, že pojem odvodu sám kanonistům znám jest, nemůže býti žádná pochybnost, c. 36. X. de officio delegati I. 29., c. 5. 6. 14. X. de probationibus II. 19., c. 10. X. de fide instrumentorum II. 22. Gross str. 24.

loby; však i žalovaného stihá povinnost důkazu, jakmile přivedl na obranu svou okolnost zvláštní. Tak na př. musí prokázati žalobce, žalující ze zápůjčky, že smlouva o zápůjčce stala se skutkem; v tom ohledu dostačí žalovanému prosté popření. Hájí-li se ale žalovaný namítaje zaplacení, tož musí již dokázati tvrzení toto. Co v tom kterém případě jest faktickým podkladem žaloby, čili které okolnosti jsou způsobilé opodstatnění nárok právní, to jest již otázka práva hmotného.⁶⁾

Na místě zásady právě vytčené uvádějí kanonisté za příkladem glosatorů jinou totiž: *affirmanti non neganti incumbit probatio* a tedy, že jen ten, kdo něco tvrdí a nikoliv ten, kdo popírá, nese břímě průvodní.⁶⁾ V tomto rozsahu je názor tento se stanoviska teoretického beze vší pochybnosti mylný, neboť jak z pozitivního tak i z negativního faktu vyvozovati lze právo. Avšak dlužno přiznati, že důkaz faktu negativního zhusta velmi je nesebná, ne-li docela nemožný. Pročež i právo kanonické řídící se raději ohledy slušnosti, než přísnou důsledností právní, sprostuje důkazu stranu, která prosbu svou o faktum záporné opírá, předpokládajíc, že v případě takovém snadněji bude odpůrci dokázati opak a tedy dokázati faktum pozitivní. Avšak od této zásady odchyluje se právo kanonické a vrací se tudíž opět k pravidelnému rozložení břemena průvodního tam, kde právě v případě daném převážné ohledy slušnosti toho vyžadují.⁷⁾

Pravili jsme, že předmětem důkazu jsou jenom fakta a nikoli práva; pravidlo toto však v obou směrech připouští výjimky: někdy právo důkazu vyžaduje a naopak opět bývá strana někdy sprostěna povinnosti dokazovati faktum.

I. Z práv jsou předmětem důkazu:

⁶⁾ Unger *System des österr. Privatr.* II. str. 555. Windscheid *Pand.* §. 133.

⁶⁾ L. 2. Dig. de probat. 22. 3. „*Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat*“, na niž se obyčejně odvolávají, znamená vlastně: ten dokazuje, kdo něco tvrdí a nikoli ten, kdo tvrzení odpůrcovo popírá. Popírati pak není nezbytně uváděním nějaké okolnosti negativní; neboť uvádí-li odpůrce mňj nějaké faktum negativní (nebyl jsem tou dobou ve Lvově), já popírám to tvrdím faktum kladné (byl jsem tam).

⁷⁾ C. 2. C. 6. qn. 5. *quom per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit*, c. 23. X. de electione et electi potestate I. 6. c. 5. X. de renuntiatione I. 9., c. 11. X. de probationibus II. 19. etc. Srov. Gross. cit.

a) Práva cizí, což ale vzhledem ku všeobecnému rázu práva církevního platí pouze o zákonech partikulárních, které neplatí v okrášku soudu rozhodujícího.

b) Právo obyčejové potud, pokud soudce v pochybném případě žádáti je oprávněn, aby se dokládala existence obyčeje.

c) Stanovy korporací.

d) Privileje.⁸⁾

Avšak ani v těchto případech, kde zákon výjimečně předmětem dokazu se stává, nežádá se dokazu přesného v technickém slova toho smyslu jako při dokazu faktických okolností. Ba spíše může soudce v ohledu tom opíti se o vlastní vědění, nebo přestati na tom, že strana na jakýkoliv věrohodný způsob existenci zákona, jehož se dovolává, prokáže.⁹⁾

II. Z fakt dokazovati netřeba:

a) Fakta, notorická. Notorickým je faktum, které určité a všeobecně je známo (*quod omnes sciunt, quod publice constati*, tak že každý za pravdivé uznati je musí a popírati je vším právem za ponhou svědci nebo škůdlem považovati by se mohlo.¹⁰⁾

b) Okolnosti, již nasvědčuje právní domněnka.¹¹⁾ Domněnka liší se od nepřímého důkazu tím, že tento opírá se o nutnou logickou souvislost fakta dokazaného s faktem, které dokázáno býti má, kdežto domněnka opírá se o jedno či více faktů a máme na zřeteli pravidelný běh věcí vede jen k důsledku, že pro pravdivost nějakého fakta svědčí větší pravděpodobnost nežli pro opak. Taková pouze v úslovku založení domněnka nazývá se prostou (*praesumptio hominis s. iudicis*) a nemůže ničímž nečnou pokládána býti za důkaz, i kdyby naprostá pravděpodobnost jí nasvědčovala (*praesumptio violenta*). Soudce smí se na takou domněnku odvolávati jenom, pakli jej zákon k tomu

⁸⁾ C. 1. de praescriptionibus in VIto II. 11. c. 7., de privilegiis in VIto V. 7., c. 13. 18. X. de privilegiis V. 33.

⁹⁾ Slov. ohledně práva obyčejového Windscheid Pandekten §. 17. 133.

¹⁰⁾ C. 22. 23. X. de electione I. 6., c. 10. X. de filiis presbyt. I. 17., c. 3. X. de testibus cogendis vel non II. 21. a četná jiná místa. Druhdy usilováno o přesné určení pojmu notoričnosti, což ale jednak je nemožno, jednak i zbytečno; slov. Gross str. 50.

¹¹⁾ Slov. tit. X. de praesumptionibus II. 23.

výslovně opravňuje, ¹²⁾ nebo vůbec ocenění důkazu výjimečně soudci samému ponechává. Avšak některé domněnky zákon sám potvrzuje; zákon totiž mnohdy ustanovuje, že z jednoho faktu souditi se má na druhé a nařizuje, že tu neb ona okolnost souvisící s jinými prokázanými okolnostmi tak dlouho za pravdivou pokládati dlužno, pokud opak její prokázán nebude. Tak na př. předpisuje zákon, že z faktu tělesného obcování souditi se má na otcovství dítěte v určitém čase narozeného. Domněnky takové slovy právními, *praesumptiones juris*, a sprostňují stranu důkazu přemáhající břímě právoční na odpářece. Je na místě, že dokazující sprostěn je toliko důkazu právě té okolnosti, které domněnka nasvědčuje, nikoliv ale důkazu faktických základů, o něž se domněnka opírá, na př. ten, kdo žaluje na uznání otcovství, má dokázati jediné faktum tělesného obcování, nemusí ale dokázati zplození. Ostatně jsou i domněnky takové, jež nezakládají se na spojitosti okolností, nýbrž přímo na zákoně, jenž stanoví, že nějaká okolnost potud za pravou považována býti má, dokud opak její se nedokaže. Tak na př. domněnka *bonae fidei* při vydání, která předpokládá se dotud, dokud odpárec malum fidem neprokázal. — Již z pojmu domněnky jde na jevo, že odvod není vyloučen: *praesumptio celit veritati*. Výjimečně velí zákon nějaké faktum naprosto za pravé pokládati a důkaz o opaku nepřipouštět; ačkoli v případě takovém vlastně o domněnku ani mluvíti nelze, nýbrž spíše o právní fikci, ¹³⁾ tož přece užívá se i k označení takových ustanovení zákoných názvu *praesumptiones* a vzhledem k tomu pak dělí se *presumpce* na *praesumptiones juris tantum*, totiž domněnky, při nichž odvol se připouští, a *praes. juris et de jure*, domněnky nezvratné, při nichž důkaz opaku místo nemá.

c) Dokazovati třeba jenom okolnosti sporné a netřeba tudíž dokazovati okolnosti stranou odpárci doznané. Doznání, *confessio*, je prohlášení strany, jímž za pravdivou uznává okolnost odpárcem v procesu uvedenou. Podstatou svou tudíž není

¹²⁾ Tak na př. instrukce pro soudy manželské uznává za dostatečný důkaz cizoložství k cíli *separatio* „*praesumptiones violentae*“ (§. 221).

¹³⁾ Různí pak se od fikce jediné v tom, že domněnka pokládá za pravdivé faktum pochybné, fikce ale káže přijmouti za faktum, co bezpečně pravda není.

doznání žádným důkazem, nýbrž činí spíše důkaz zbytečným, po-
něvadž soudce tím již okolnost onu za pravou považovati musí.¹¹⁾

Avšak ne každé doznání samo sebou již také nahraňuje
důkaz, čili, což jest ostatně totéž, má moc průvodní. V tom ohledu
velmi důležitý rozdíl je mezi doznáním soudním a mimo-
soudním (*confessio in iudicio, conf. extrajudicialis*). Soudním je
doznání, bylo-li učiněno před soudem a sice průběhem téhož
sporu; každé jiné doznání — a tudíž i doznání před soudem sice,
ale v jiné při učiněné — dlužno považovati za mimosoudní. Na-
proč tou mocí průvodní má pouze doznání soudní¹²⁾ a to jedine
pod následujícími podmínkami:

1) Doznaváč musí býti úplně způsobilý nakládati právem,
k němuž se právě doznání odnáší (*Dispositionsfähigkeit*). Doznání
učiněné nezletilým, jenž ukoučel 14. rok, je však platné, ačkoliv
snad podle okolností restituční zvráceno býti může. Zástupcové osob,
jež nejsou svéprávní, mohou jménem jejich doznání činiti; jinak
třeba k tomu zvláštního zmocnění,¹³⁾ leda že by zástupce doznání
nečinil u přítomnosti své strany a tato se proti tomu ani hned ani
během tří dnů neohradila.¹⁴⁾

2) Doznání musí býti výsledkem svobodné vůle; omyl a do-
mncení jeví při něm tytéž účinky jako při jiných jednáních práv-
ních.¹⁵⁾

3) Doznání nemá význam nižádný, nemohou-li strany po-
měrem právním, jehož se týká, libovolně nakládati. Proto nemůže
na př. ve sporech manželských soudce rozsudek na doznání stran
budovati.

¹¹⁾ Kanonisté počítají doznání tak jako notoričnost a presumpci
k prostředkům průvodním, ba nazývají je i nejčestnějším prostředkem,
regina probationum, optima probatio, liquidissima probatio, na př.
Reiffenstuel II. 18. §. 1. pozn. 12.; novější teorie klouje se a o
k rádku v textě uvedenému; alespoň ohledně doznání soudního.
Jestli to ostatně otázka výlučně teoretická. Srov. Savigny *System
des heutigen röm. Rechts* t. VII. str. 6. nsl. Endemann §. 33.
Gross str. 67

¹²⁾ Tit. X. de confessis II. 18, in VIto II. 9.

¹³⁾ C. 62. X. de appellationibus II. 28. c. 20. X. de censibus,
exactionibus et procurationibus II. 39.

¹⁴⁾ „In continenti, id est triduo proximo“ glossa ad c. 42. X.
de electionibus I. 6., ad c. 7. X. de testibus cogendis II. 21.

¹⁵⁾ C. 1. C. 15. qu. 6., c. 4. C. 31. qu. 2., c. 3. X. de con-
fessis II. 19.

Následek doznání soudního, majícího všechny náležitosti je, že v dalším průběhu sporu okolnost doznaná za dokázanou se považuje bez ohledu na objektivní pravdu a tudíž i, je-li soudce o opaku přesvědčen. Doznání není totiž pouhým svěděctvím, rybní má spolu i ráz právního jednání. Poněvadž pak strana právy soukromými libovolně může nakládati, může ovšem i ve formě doznání odpůrci činiti ústupky, aniž by soudce oprávněn byl tomu přikázeti.

Zcela jiný význam má doznání mimosoudní: nelze je totiž bezvýjimečně považovati za výslovné prohlášení strany, že chce, aby soudce okolnost považoval za pravou. To závisí spíše na okolnostech prohlášení ono provázejících, měla-li strana opravdu úmysl doznávací, *animum confitendi*, neb učinila-li prohlášení své vědouce, že jím vázána nebude. Vedlo by to k největším nesprávnostem a ohrožovalo svobodu slova, kdyby každé nahodilé propovědění mělo se již státi po právu závazným a stanoviti podklad výroku soudního. Z té příčiny přiznává právo doznání mimosoudnímu průvodní moc pouze v případech výjimečných, zejména tehdy, není-li pochybné, že strana měla úmysl doznávací. Kanonické právo přenechává posouzení toho správně soudcovu volnému uvážení; tento má po uvážení veškerých okolností rozhodnouti, zdali a pokud doznání mimosoudnímu moc průvodní přiznati dlužno. Rozumí se ovšem, že faktum doznání musí v případě popření dokázáno býti podle týchž pravidel jako kterákoliv jiná okolnost.

Po vyloučení okolností výše pod a) b) a c) vyjmenovaných tvoří tedy ostatní během sporu vytčené okolnosti vlastní materiál průvodní. Náležitě uspořádání jeho děje se v procesu kanonickém tak zvaným řízením *per positiones et responsiones*; ¹⁹⁾ účelem jeho jest označiti přesně ty okolnosti, které dokázány býti mají, aby se spor neprotahoval dokazováním okolností nerozhodných nebo nesporných. Po kontestaci sporu má tedy každá strana ve stručných větách (*positiones*) naznačiti zvláště jednotlivé okolnosti, z nichž žádost svou vyvozuje; soudce pak vyloučiv posice nepřislušné, vyzve odpůrce, aby k soudu osobně se dostavil a každé tvrzení zvláště zodpovídal stručně a rozhodně (*responsiones*). Odepření odpovědi takové pokládá se za doznání. ²⁰⁾ Soudce smí

¹⁹⁾ Tit. X. de litis contestatione II. 5.

²⁰⁾ C. 2. de confessis in VIto II. 9.

také k cíli objasnění sporné záležitosti sám klásti stranám případné otázky.²¹⁾ Tvzení, jež zůstanou sporná, nazývají se průvodními články, articuli probandi, a odtud i celé toto řízení sluje řízením artikulo vým. Předmětem důkazu jsou tudíž tvrzení způsobem výše dotčeným sformulovaná. Strana má přesvědčiti soudce o jich pravdivosti a sice pomocí prostředků průvodních, právem uznaných. V procesu kanonickém jsou průvodními prostředky: soudní ohledání, dále seznání osob třetích, najmě svědkův a znalců, pak listiny a konečně přísaha.

II. Jednotlivé prostředky průvodní.

1) Soudní ohledání, svědkové a znalci.

§. 100.

I. Nejjednodušším a spolu nejvíce přesvědčivým prostředkem průvodním jest bezprostřední, očitě přesvědčení se soudce o stavu věci, prohlédnutí sporného předmětu čili soudní ohledání (inspectio ocularis, probatio per aspectum), jež děje se k návrhu stran. Avšak tohoto prostředku průvodního jen zřídka lze užiti a sice jenom tehdy, když jde o zjištění stavu věci, během sporu ještě trávajícího na př. hranic sporného pozemku, stavu stavení a p., kdežto z pravidla v procesu nejčastěji asi jde o zjištění skutečností minulých. Ohledání dlužno předsevziti ve formě předepsané, zejména mají k němu býti předvolány obě strany jakož i svědkové a má se výsledek ohledání protokolárně zjistiiti.

II. Častěji nastane ve sporu potřeba dovola vati se svědků. *) Svědkem, testis, je ten, kdo, ač sám nevede spor, před soudem pravdivost fakta nějakého z vlastního uázoru potvrzuje. Věrohodnost svědectví závisí především na věrohodnosti svědkové; svědek pak je úplně věrohodou, lze-li o něm říci, že pravdu povědětí může a chce. V případě opačném pozbývá svědectví významu buď zcela, neb alespoň jest závadné. Máje tyto okolnosti na zřeteli, rozeznává zákon vedle svědků zcela věrohodných (testes

²¹⁾ C. 11. C. 30. qn. 5.

*) Tit. X. de testibus et attestationibus II. 20., in VIto II. 10. in Clem. II. 8., tit. X. de testibus cogendis vel non II. 21.

circumscripti et omni exceptione majores, testes classici). též svědky nespůsobilé (testes inhabiles) a vadné (t. suspecti).

K nespůsobilým svědkům čítá právo kanonické:

a) Děti a nedospělé;²⁾ vydal-li zletilý svědectví o faktu, jehož svědkem byl v době své nezletilosti ale po skončeném 7. roce, je na soudeci, aby určil, na kolik seztalí tomu dítě možno víry.

b) Lidé na duchu choré a ty, kdož nalézají se ve stavu pomějeví nepřičetnosti.

c) Ty, kdož zbaveni jsou právě onoho smyslu, jehož se týká poznání jejich, na př. hluchí a slepci.

d) Ty, kdož odsouzeni byli pro křivou přísahu, nebo zločin mající v zápatí ztrátu cti občanské jakož i ty, kdož jsou ve vyšetřování pro takové zločiny.³⁾

e) Ty, kdo se již jednou dali úplatou svěsti ko křivému svědectví.⁴⁾

f) Osoby do klatby dané a heretiky, jakož i židy ve sporech mezi křesťany.⁵⁾

g) Z pravidla také ženštiny, z čehož ale čtené jsou výjimky.⁶⁾

Jako svědkové nemohou rovněž slyšáni býti zpovědníci o okolnostech, které ve zpovědi jim byly svěřeny, a úředníci o svěřeném jim tajemství úředním.

K vadným svědkům čítá zákon: osoby příbuzné a sešvagřené, manžely, služebnictvo po čas trvání poměru služebného, dále osoby, které se stranou důkaz vedoucí jsou v důvěrném přátelství, nebo které k odpůrci chovají zášti a nenávisť, dále osoby, které ze sporu užitek nebo škodu k očekávání mají, pak advokáty a prokuratory stran sporných.⁷⁾

²⁾ C. 1. C. 4. qn. 2. c. 3.

³⁾ C. 7. 9. 10. 13. 20. 54. 56. X. do testib. II. 20; c. 1. X. de exceptionibus II. 25.

⁴⁾ C. c. 9. X. do testibus II. 20.

⁵⁾ C. 8. de sententia excommunicationis in VIto V. 11., c. 1. X. de haereticis V. 7.

⁶⁾ Srov. všeobecnou zásadu v c. 10. X. do verborum significatione V. 40. — Výjimka jest zejména ve věcech manželských.

⁷⁾ C. 3. C. 4. qn. 2. 3. c. 1. C. 3. qn. 5. c. 18. C. 3. q. 9. C. 3. do testibus in VIto II. 10., c. 22. 24. X. do testibus II. 20.

Rozdíl mezi nespůsobilými a vadnými svědky je ten, že první má soudce již z povinnosti úřední od svědeckví vyloučiti a k seznání jich, byli-li předce vyslechnuti, vůbec ani nehleděti, kdežto k vadnosti svědka jen tenkrát přikládáno býti může, byla-li vadnost tato výslovně namítána.

Věrohodnost svědeckví je závislá nejen na věrohodnosti seznávajícího, nýbrž i kromě toho na následujících podmínkách:

a) Svědeckví má so vždycky opíratí o vlastní pozorování: svědek dotvrzuje pouze to, co sám viděl nebo slyšel. Svědeckví zakládající se jen na domněnkách nebo na tom, co svědek od jiných ví (testes de credulitate, de auditu), nemají žádnou moc průvodní.⁹⁾

b) Svědeckví má so vykonávati ústně před soudem a so zachovááním předepsaných forem.⁹⁾

c) Má býti určité a jasné a nemá obsahovati žádný odpor, ani dvojsmyl.¹⁰⁾

d) Konečně má svědeckví moc průvodní jen tenkrát, je-li příséžné¹¹⁾, leda by strany svědka přísahy výslovně sprostily.¹²⁾ Ostatně jsou přísahy o svých seznáních sprostěni jediné ti svědkové, kteří seznávají o okolnosti týkající se jich úřadování, ve kterémžto případě postačí připomenuti jich přísahy úřední. Přisahu vykonává svědek před slyšením, slibuje na evangelium, že o věcech, na které tázán bude, sezná úplnou pravdu, nic ani nepřidávají ani neměně.¹³⁾

Plný důkaz činí z pravidla souhlasné, výše dotčenými náležitostmi opatřené seznání nejméně dvou úplně věrohodných svědků.¹⁴⁾ Seznání jen jediného svědka smí soudce jen výjimečně přiznati úplnou moc průvodní, vykonal-li je biskup, aneb úředník ohledně své úřední činnosti.¹⁵⁾

⁹⁾ C. 15. C. 3. q. 9.

⁹⁾ C. 2. 37. 52. X. de testibus II. 20.

¹⁰⁾ C. 48. 53. X. de test. II. 20., c. 9. X. de probationibus II. 19.

¹¹⁾ C. 5. 17. 39. 47. 51. X. de test. II. 20.

¹²⁾ C. 3. 9. cit.

¹³⁾ Slov. rak. instrukce pro sondy manželské §. 162.

¹⁴⁾ C. 4. 10. 23. 28. 47. X. de testibus II. 20.

¹⁵⁾ C. 36. C. 11. qu. 1., c. 23. X. de electione I. 6. c. 11. X. de praesumptionibus II. 23.

Rřízení při důkazu svědeckém je v krátkosti toto: Strana svědků se dovolávající má tyto soudci správně pojmenovati a předložit spolu ve zvláštním spise články průvodní (*articuli capituli*), to jest otázky, které chce, aby svědkům byly dány. Soudec zpravi o tom odpůrce, který může proti přípustnosti svědeckého důkazu vůbec, nebo proti přípustnosti jednotlivých svědků zvláště své námitky učiniti.¹⁶⁾ a mimo to i se své strany připojit otázky (*interrogatoria*)¹⁷⁾. Soudec prohlásí rozsudkem mezitímním (*sententia interlocutoria*), připouští-li důkaz svědecký a kteří svědkové a o kterých článcích slyšení býti mají. Kdo ze svědka je volán, musí k soudu státi a může k tomu i donucen býti tresty církevními.¹⁸⁾ Při roku k tomu cíli položeném přijímá nejprve soudec u přítomnosti stran ode svědků přísahu, načež vyslyší každého svědka v nepřítomnosti ostatních svědkův a stran zvláště,¹⁹⁾ kladá mu nejprve otázky všeobecné (*ad generalia*), týkající se oboby a poměrů svědkových, potom otázky zvláštní (*ad specialia*) ve smyslu průvodních článkův a interrogatorií. Výslech svědků může se konati také před soudcem k tomu cíli delegovaným. Po výslechu všech svědků sestaví soudec seznání týkající se téhož článku (*rotulus examinis testium*), načež je stranám publikuje. Stranám je volno ve zvláštních spisech z výsledku výslechu koristiti.

III. Ku posouzení stavu věci, o který soudec rozsudek opíráti má, nepostačí vždy obvyčejné schoposti pozorovací rybné třeba jest vědomosti odborných. Ooby k tomu povolane nazývají se znalci (*arte periti, experti*); liší se od prostých svědků tím, že svědek dosvědčuje vždycky jen faktický stav věcí, znalec ale na jeho dává názor svůj, opírající se o faktické okolnosti a důsledky. Právo kanonické, ačkoliv důkaz znalecký není mu neznám.²⁰⁾

¹⁶⁾ C. 9. X. de probationibus II. 19., c. 3. X. de testibus II. 20., c. 1. X. de except. II. 25.

¹⁷⁾ C. 2. de testibus in VIto II. 10.

¹⁸⁾ Tit. X. de testibus cogendis vel non II. 21.

¹⁹⁾ Taká vytvořila se praxe; srov. instrukci pro soudy manželské §. 164. 218. Ve starším právu vyslyšeli se svědci u přítomnosti stran, c. 2. 41. X. de testibus II. 20.

²⁰⁾ Srov. c. 4. 14. X. de probationibus II. 19., c. 42. X. de testibus II. 20., c. 3. 6. 7. X. de fragilis et maleficiis IV. 15., c. 18. X. de homicidio voluntario vel casuali V. 12.

přece nic určitého v tom ohledu nestanoví, a dlužno tudíž při znalcích užiti všech ustanovení platících o svědcích.²¹⁾ Obzvláště je třeba k úplnému důkazu souhlasného výroku nejméně dvou přísedících znalců. Soudec jmenuje sice znalce k návrhu stran; volno mu ale povolati je též z moci úřední, což zejména tehdy nastává, jestliže znalci stranami označení různí se v náhledech. Jako znalec nesmí býti slyšán, kdo ku svědectví je nespůsobilý, nebo kdo jako svědek byl by vadný.

2) *Listiny.*

§. 161.

Listinou (*instrumentum, documentum*) ve smyslu procesuálním nazývá se každá písemnost, již pravdivost nějakého fakta dokázána býti má.¹⁾ Co do původu je listina buď veřejnou (*instr. publicum*), vydal-li ji úřad nebo nějaká osoba veřejně důvery požívající v oboru svého úřadování; jinak je listina soukromou.

Listiny lze jako prostředku průvodního užiti jen pod následujícími výjimkami:

a) Především musí býti pravá č. autentická (*veritas documenti*): to jest musí opravdu pocházeti od toho, kdo na listině jako vydavatel její je podepsán. V tom ohledu liší se valně listiny veřejné od soukromých; prvníjší totiž pokládají se za autentické, jsou-li formálně bezvadny, kdežto autentičnost listiny soukromé v případě popříem teprve prokázána býti musí.

b) Vzhledem ku předepsané formě má listina býti platná (*fides documenti*). K podstatným znakům listin veřejných náleží pokaždé udání místa a času vydání, pak podpis a pečeť úřední.²⁾

²¹⁾ V pramenech často nazývají se též znalci *testes* a jejich nálezy *testimonium*; c. 4. X. de probationibus II. 19. c. 42. X. de testibus II. 20. c. 7. X. de frigidis et maleficiis IV. 15. Srov. §§. 163. 227. instrukce.

¹⁾ O listinách srov. tit. X. de fide instrumentorum II. 22. — V širším smyslu značí „*instrumentum*“ vše, co podává zprávu o jakémisi faktu, na př. svědectví osob, srov. I. Dig. de fide instrum. 22. 4.

²⁾ C. 2. 6. X. h. t., c. 11. X. probationibus II. 19.

Kromě toho ustanovují zhnsta zvláštní předpisy, jakých forem při určitých listinách setřítí dlužno, žádající na př. přivolání svědkův, aktu notářského a p.

c) Nesmí mít vad zevnějších, které vzhruují podezření, že jest podvržena, nebo padělkina. Dle váhy těchto vad je soudce oprávněn odepřít listině moc průvodní buď docela, neb aspoň částečně.³⁾

d) Moc průvodní má toliko originál listiny; opis č. kopie pak jenom tehdy, jestliže úřad, který listinu vydal, potvrdí, že opis s originálem souhlasí. Jinak nemají kopie (exemplar, copia), ani ověřené (copia fidelata, videmata) váhu originálu.⁴⁾

Průvodní moc listin majících náležitosti výše dotčené posuzuje se jinak při listinách veřejných a jinak při listinách soukromých. Listiny veřejné tvoří úplný důkaz o okolnosti, o které byly sdělány,⁵⁾ několi nevylučují odvod.⁶⁾ Listiny soukromé pak mají co do průvodnosti různý význam dle toho, jaký jest jejich obsah. Tak může býti listina toliko prostým písemným potvrzením nějakého faktu učiněným osobou třetí, na sporn nijak nesúčastněnou. V případě takovém má vydatel listiny povahu svědka; ježto ale jen ústní, bezprostředně před soudem vydané svědectví má cenu důkazn, nelze listiny takové užiti za prostředek průvodní. Avšak listina může též pocházeti od samé strany sporné a jeviti se jako doznání. Je patrné, že v případě takovém není důkazem na prospěch vydatele, scriptura privata pro scribente non probat; že ale může mít moc průvodní proti vydateli, má-li vůbec všeobecné náležitosti platného doznání, zkrátě, byl-li vydavatel spůsobilý činiti doznání a vydal-li listinu cum animo confitendi, to jest v úmyslu, aby sloužila za důkaz. Konečně může listina býti důkazem, byla-li zachována písemná forma, již zákon u některých jednání právních vyžaduje.

³⁾ C. 3. G. h. t., c. 7. X. de religiosis domibus III. 36.

⁴⁾ Ustanovuje to výslovně c. 1. X. de fide instrumentorum II. 22. „Si scripturam authenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus. Někteří hájící náhled, že ověřená kopie je na rovní s prvopisem, čtou na místě ad — aut a kladou čárku po exemplaria, na př. Linder §. 273. pozn. 5. Permaneder §. 315. Srov. c. 16. h. t.

⁵⁾ C. 2. 10. X. h. t., c. 11. X. de praesumptionibus II. 23.

⁶⁾ C. 10. X. h. t.

Při důkazu listinném dlužno především zjistiti autentičnost listiny. Za tím účelem je strana povinná při roka čili státi k tomu cíli položením ukázati odpůrci originál listiny, aby jej ohledal (*agnitio, recognitio*). Je-li to listina veřejná, která prosta je vad formálních a popřel-li odpůrce autentičnost její, musí tvrzení své a tudíž neautentičnost listiny dokázati. Při listinách soukromých však spadá břímě důkazu na stranu dokazující, pakli jen odpůrce věrohodnost listiny popřel. Dokázati pak lze věrohodnost listiny svědky, znalci, to jest srovnáním písma, nebo přísahou (*juramentum diffusionis*), totiž vyzváním odpůrce, aby přísahal, že listinu nepodepsal a že mu vůbec o její autentičnosti nic známo není. Nevkoná-li odpůrce přísahu tu, platí listina za autentičnou.

§) *Prísaha.*)*

§. 102.

Přísaha (*jusjurandum, juramentum, sacramentum*) je slavné deklarování pravdy dovoláváním se svědectví samého Boha. Přísaha sluje slibnou (*juram. promissorium*), jestliže se odníží k učiněné příповідi; stvrzovací (*juram. assertorium*), dosvědčuje-li pravdivost nějaké okolnosti. Mluvíce o přísaze jakožto prostředku průvodním, máme vždy jen přísahu stvrzovací na mysli.¹⁾

O cerě a významu přísahy jakožto prostředku průvodním různá jsou mínění: prohlašuje se za důkaz nejspůsobilejší, poněvadž obsahuje seznání právě té osoby, která o pravdě nejlepší má vědomost, onle zase poukazuje se ku pokušení křivé přísahy, ježto připuštěním strany ku přísaze tuto součtem ve vlastní při činíme. Nelze upříti, že oba tyto argumenty jsou oprávněny, a proto také zákonodárci, připouštějící důkaz přísahou, obmezují užití jeho na určité materiální a formální podmínky. Tyto jsou různé dle různých

*) Srov. kromě cit. při §. 99. Hinschins Beiträge zur Lehre von der Eidesdelation mit besonderer Rücksicht auf das canonische Recht. 1860.

¹⁾ O přísahách vůbec srov. tit. X. de iurjurando II. 21. in Cito II. II. in Clem. II. 9.

nosti přísahy; různost pak přísah ve procesu vyplývá dílem z významu, jež má okolnost, která přísahou dokázána býti má, pro rozhodnutí sporu (na př. přísaha rozhodovací, přísaha oceňovací, přísaha vyjevovací). dílem z poměru přísahy k ostatním prostředkům průvodním (přísaha rozhodovací a doplňovací).

I. Přísaha rozhodovací (*juramentum litis decisorium*, *jur. delatum*) sluje přísaha dobrovolná a uložená, která má činiti úplný důkaz o okolnosti ve sporu uvedené. Jestli dobrovolnou (*juramentum voluntarium*) a nikoli nutnou (*jur. necessarium*), poněvadž ji nenafizuje soudce, nýbrž nabízí ji strana;²⁾ je uložena (*jur. delatum*) a nikoli vlastní, ježto strana důkaz vedoucí v první řadě nepřisáhá sama, nýbrž zůstává odpárci, aby odpřisáhl opak. V právu římském převládá smluvní povaha přísahy: strany dohodnuly se, že v případě vykonané přísahy spor tak či onak skončíti se má.³⁾ Pročež mohla tu strana přísahati nejen o faktech, ale i o právech. Právo kanonické ale pohlíží na přísahu se stanoviska náboženského, pojímá ji za slavnostní svědectví a tedy za pravý prostředek průvodní, který tudíž může se odnášeti pouze k faktickým poměrům. Kromě toho považuje ji právo kanonické za průvodní prostředek poslední, který má býti jen připuštěn, jestliže strana pro dolíčení tvrzení svého nemá žádný jiný prostředek.⁴⁾ Přísaha dále nemůže sloužiti za důkaz ve věcech, při nichž takéž doznání nestanoví důkaz, jež nemají ráz soukromý, nýbrž vyžadují úředního vyšetření.

Důkaz přísahou děje se takto:⁵⁾

1) Strana důkaz vedoucí ukládá přísahu odpárci, to jest vyzývá jej, aby přísahou potvrdil opak thematického (*juramentum deferre*); ukládající sluje *deferentem*, odpárci *delatam*.

2) Jiný význam mají tyto výrazy ve právu římském: *ius j. necessarium* značí přísahu nabídnutou *in iure*, kterouž musil odpárci buď přijati nebo vrátiti, *voluntarium* pak přísahu *in iudicio*, umluvenou.

3) Týká se to zvláště přísahy *in iure delatum*, neboť *ius jurandum in iudicio* mělo již více ráz prostředku průvodního. Srov. Keller *Civilpr.* str. 301. 315. V podstatě nezměnila se přísaha *in iure* okolnosti, že byla-li přísaha nabídnuta, *praetor* odpárci přiměl ji buď přijati nebo vrátiti l. 34 §. 6. de *jurej.* 12. 2.

4) Srov. c. 2. X. de *probationibus* II. 19, kterýžto odstavec ale dle Hirschia cit. str. 4. netýká se přísahy uložené.

5) V právu kanonickém je velmi málo předpisů odnášejících se ke přísaze rozhodovací; ba zdá se i, že se ji ve středověku jsou po-

Ukládati přísahu může každý, kdo je spôsobilý před soudem jednati; plnomocníku třeba je mandátu speciálního (str. 55).

2) Strana, již přísaha byla uložena, má na vůli: a) buď přísahu přijmouti, to jest oznámiti, že ji vykoná; b) nebo ji vrátiti (*juramentum referre*), to jest žádat, aby deferent sám své tvrzení odpřisáhl; c) nebo konečně podjati se na místě přísahy jiného důkazu, což nazývají důkazem v zastoupení svědomí (*probatio pro exoneranda conscientia*). Pakli by se mu důkaz ten nezdařil, může ještě přísahu přijati nebo vrátiti. Nevypádlí-li se delát ve lhůtě určené vůbec, pokládá se okolnost za doznanou. Deferent (relát) musí přísahu mu vrácenou přijmouti, jinak ztrácí důkaz; jen kdyby se již po delaci dověděl o jiných prostředcích průvodních, může uchopiti se důkazu pro *exoneranda conscientia*, ale podlehnuv jím, nemůže již ku přísaze býti připuštěn. K žádosti delátově má deferent vykonati *juramentum calumniae*.

3) Může-li přísaha přijatá či vrácená býti vykonána, rozhoduje soudce. Tyž připustí pak přísahu jenom o okolnostech pro spor rozhodných, není-li jiných prostředků průvodních a nenaskytnou-li se mu během sporu oprávněné pochybnosti o pravdivosti faktů, jež přísahou stvrdili se má. Ku přísaze nemá býti připuštěn, kdo nemá patřičnou vědomost o tom, co činí (*judicium in jurante*), jmenovitě děti do 14 let a osoby na mysli choré a ucpřičetné;⁶⁾ rovněž vylučuje zákon toho, kdo již jednou dopustil se křivopřisežnictva.⁷⁾ Rozhodnutí o tom, má-li přísaha připuštěna býti, nevydává soudce zvláště, nýbrž až v rozsudku, který proto v případě takovém je podmíněný. Není tu tedy jako při důkaze svědeckém a znaleckém rozsudku mezitímného. Znělka přísazní (*rota*) musí v rozsudku přesně být udána.

4) Jakmile rozsudek moci práva nabyt, má strana k tomu povinná vykonati přísahu při stání jí položeném. Jen *juramentum*

fídku užívalo, srov. Hirschius cit. článek. Teprve pozdější doktrína opírajíc se o právo římské, ale přizpůsobujíc je pojmům práva církevního, vytvořila v té příčině zvláštní předpisy, které pak praxe soudní přijala.

⁶⁾ C. 14. 15. 16. C. 22. qq. 5.

⁷⁾ Z delaco nejsou vyloučeni křivopřisežníci, teč jen z přísahy samé. Křivopřisežník může tudíž přísahu ukládati, ale delaco pozbude významu, vrátí-li delát přísahu, nebo žádá-li pouze *juramentum calumniae*. Dyla-li křivopřisežníku přísaha uložena, musí ji vrátit, anebo podjati se důkazu pro *exoneranda conscientia*.

calumniatio m^ožo vykonáno brti s'arzo zástupce; *) ostatné ale n^eleží vykonávaní přísahy osobně způsobem slavnostním, při čemž ruká evangelii se dotýká (proto juram. corporale) a na konci ra'y připojí se slova: „Tak mně dopomáhaj B^oh a ta svatá evangelia!“ *) Kdo tu stání se nedostaví nebo při něm přísahu nevykoná, doznává tím opak fakta, které odpřisáhnouti měl, leda by mu odpůrce vykonání přísahy výslovně prominul.

II. Kdežto přísaha, o níž dosud mluvilo se, sama sebou je důkazem, slouží v případech jiných jediné k doplnění důkazu jiného a to buď ve smění kladném, nebo záporném. Jestliže totiž strana, která důkaz na se vzala, neprovedla jej sice úplně, ale přece tak, že jejím tvrzení nasvědčuje pravděpodobnost větší než tvrzení opačnému, čili jak se obyčejně říká, provedla-li více než polovici důkazu (probatio plus quam semiplena), může zbytek doplniti svou přísahou, která v případě tom nazývá se přísahou doplňovací (jur. suppletorium). Je-li ale stupeň pravděpodobnosti menší, nebo jsou-li důvody pro a proti stejné váhy, připouští soudce odpůrce k přísaze očištné (jur. purgatorium), která důkaz vedený zbaví veškerého významu. ¹⁰⁾ Tu i onu přísahu připouští soudce z moci úřední a nikoliv tedy jako při rozhodovací přísaze teprve na návrh stran: jsou to tudíž přísahy nutné. O tom, ná-li v případě daném připuštěna býti přísaha doplňovací neb očištná a které z nich náleží přednost, rozhoduje sice soudce dle pravidla výše dotčeného, ale ocenění stupně pravděpodobnosti je ponecháno jeho přesvědčení. Pravidla, která v té příčině se uvádějí, jsou jen jaksi všeobecnými pokyny soudci laickým, jimiž ale dokonce není vázán. A tak z pravidla tvoří seznání jednoho svědka věrohodného polovici důkazu, a je-li zesíleno seznáním ještě jednoho svědka vadného, více než polovici důkazu; kromě toho nepřipustí soudce dle okolností na tom základě přísahu doplňovací, uyrž nařídí přísahu očištnou. ¹¹⁾

*) C. 6. 7. X. de juramento calumnie II. 7. c. 3. de cod. in VI. II. 4.

⁹⁾ C. 4. X. de iurjurando II. 24.; srov. konstituci Pia IV. „Injunctum nobis“ ze 15. listop. 1564. Br^l. II. 138. O starších a novějších formulích sr. Arnold Die christliche Eidesformel 1851.

¹⁰⁾ C. 36. X. de iurjurando II. 24.

¹¹⁾ Taktéž v odstavci v předchozí poznámce citovaném „Sano si actor omnino in probatione defecerit, reus debet etsi nihil praestiterit, obtinere. Praesumptione vero faciente pro illo, reo deferri potest

Nevykoná-li strana, již přísaha byla uložena, přísaha tuto, pokládá se tvrzení strany druhé za dokázané. Ostatně platí co do vykonání přísahy to, co pravili jsme o přísaze rozhodovací.

III. Základním druhem přísahy je přísaha oeeňovací (*iuramentum in litem*). Strana, která dokázala, že odpórce je povinen vyhradit jí škodu, smí býti připuštěna ku přísaze za přičinon vytčení výše této škody. Od přísahy rozhodovací různí se tato přísaha tím, že je přísahou vlastní, může však býti buď dobrovolnou nebo nutnou. Soudec smí též dle vlastního soudu určití maximální hranici, až po kterou strana výši škody mohla by odpřisáhnouti.¹²⁾

IV. Kromě toho jsou ještě jiné přísahy, které netýkají se vlastních okolností sporných, jež jsou základem rozsudku, kč některých okolností nahodilých (incidentních), jež nastati mohou během sporu, jako *iuramentum calumniae*, *iuramentum confessionis*, přísaha vyjevovací (*iur. editionis*), kterou někdo stvrzuje, že určitou věc uení a přísaha chudinská (*iur. paupertatis*), aby se zbavil útrat sporných.

c) Rozsudek a exekuce.

§. 103.

Po skončení průvodního řízení prohlásí soudec aktem formálním spor za zralý pro rozsudek, *conclusio causae*¹⁾ a proces nastoupí v nové stadium: soud má rozhodnouti, zdali a pokud žádosti žalobcově státi se má zalost. Toto rozhodnutí soudní nazývá se rozsudkem, *sententia*; ježto pak zavírá v sobě rozhodnutí hlavního sporu samého, sluje rozsudkem konečným, *sententia definitiva*, oproti rozhodnutí v otázkách sporu nahodilých, to jest rozsudku mezitímnému, *sententia interlocutoria*.²⁾ Rozsudek řídí se

*ad ostendendum sciam innocentiam iuramentum, nisi iudex inspectis personarum et causae circumstantiis illud actori videat deferendum.*³⁾

¹²⁾ Srov. c. 7. X. de his quae vi metusre causa fiunt I. 40.

¹⁾ Srov. c. 5. X. de causa possessionis et proprietatis II. 12., c. 9. X. de fide instrumentorum II. 22.; že konkluse má býti konstatována protokolárně, srov. c. 11. X. de probationibus II. 19.

²⁾ Na pr. rozsudek připouštějící důkaz svědky, rozsudek rozhodující otázku příslušnosti. Jiná ustanovení soudní, jež nemají za účel

úplně žádostí, kterou žalobce v žalobě učinil, je odpovědí na jeho návrh a může tudíž co do obsahu býti trojího způsobu: a) Soudce přidá se k žádosti žalobcové a tudíž rozhodne, že žalovaný je povinen uznati právo žalobcovu, neb učiniti, čeho žádá: rozsudek je tu ořizující, *sententia condemnatoria*; nebo b) zavrhne žádost tu, rozhodne tudíž dle návrhu žalovaného, že tento povinen není učiniti žádost žalobcové: rozsudek jest osvobozující, *sententia absolutoria*; nebo konečně c) rozsudek může býti smíšený, připojí-li se soudce jenom částečně k žádosti žalobcové. Nikdy ale nemůže rozsudkem přiznáno býti více nebo něco jiného, než-li žalobce žádal,³⁾ tak jako ani s druhé strany nemůže rozsudek jíti dále nežli k osvobození žalovaného: žalobce nemůže býti odsouzen. Jedinou výjimku činí útraty sporu; z pravidla odsouzí soudce k náhradě útrat stranu, jež ve sporu podlehlá, vítěz pak nese jen ty útraty, jež sám zavmíl.⁴⁾

Vynáší-li rozsudek soud shorový, děje se to absolutní většinou hlasův a podkladem porady a usnesení je návrh jednoho ze soudců (*referens ponens*). Podrobnosti stanoví instrukce. Co do formy je předepsáno, že rozsudek má vždy vydán býti písemně a že má býti opatřen pečeti soudní jakož i podpisem soudcův a zapisovatelovým.⁵⁾ Dříve býval rozsudek stranám čten.⁶⁾ dle pozdější praxe však doručí jim jej soudní služba.⁷⁾ Originál usnesení a koncept rozsudku mají byt uchovány ve spisech soudních. Z pravidla mají býti stranám dodány též důvody rozsudku (*rationes dubitandi et decidendi*).⁸⁾

rozhodovati o bodech sporných, nýbrž jen určovati směr procesu jako: citace, určení lhůt, předvolání svědkův a t. p. služí dekrety neb *interlocutiones merae*.

³⁾ C. unic. X. de plus petitionibus II. 11.

⁴⁾ C. 4. X. de poenis V. 37. Během sporu lze každou stranu vyzvat k udání útrat; c. 11. X. de accusationibus V. 1., c. 11. §. 8. de rescriptis in VIto I. 3.

⁵⁾ C. 11 X. de probationibus II. 19., c. 5. X. de sententia et re judicata in VIto II. 14. c. 2. de verborum signif. in Clem. G. 1. Srov. instr. rak. §. 194. 243.

⁶⁾ C. 5. de sententia et re judicata in VIto II. 14.

⁷⁾ Rak. instr. §. 195.

⁸⁾ Což ale není nezbytně nutno; srov. c. 16. 18. 22. X. de sententia et re judicata II. 27. c. 68. X. de appellationibus II. 28.

Rozsudkem spor jest ukončen: věc je rozsouzena, res judicata.⁹⁾ To, co rozsudek ustanoví, je pro sporné strany právem, *sententia ius facit inter partes*, tak že ani žalobce ani žalovaný povinni nejsou dáti se do opětného sporu o tutéž záležitost.¹⁰⁾ Naprostá platnost rozsudku však nenastává vždycky hned, poněvadž mohou strany spor na soulece vyšší instance vznést, v takovém případě pak není rozsudek ještě právoplatným. Právoplatným stává se tedy rozsudek:

a) nemá-li výjimečně strana právo odvolati se k vyšší stolici;

b) neužila-li práva toho v určité době nebo způsobem předeepsaným;

c) vynesla-li rozsudek instance poslední.

Tyto podmínky objasní nám ještě blíže §. následující.

Nejhlavnějším následkem právoplatnosti je, že žalovaný může donucen býti splnit, co rozsudek ustanovuje, čili jinými slovy, že nastoupiti může exekuce rozsudku. V tom ohledu nesmí však jednotlivec sám k právu svému si dopomáhati, nýbrž náleží mu žádati za přispění soudu.¹¹⁾ Příslušným je soudce, jenž rozsudek vynesl, neb jeho delegát;¹²⁾ na něho obrátí se strana s žádostí (a nikoliv jako v právu římském s formální žalobou, *actio iudicati*) o nucené provedení rozsudku, vykazujíc jeho právoplatnost a dle okolností též i splnění podmínek, na nichž podle osnovy rozsudku povinnost odsouzeného závisí. Soudce vyzve odsouzeného, by rozsudku učinil zadost a určí mu k tomu lhůtu;¹³⁾ po bezvýsledném uplynutí této lhůty zařídí soudce na opětnou žádost strany donucovací prostředky exekuční. Způsob exekuce řídí se jejím předmětem: je-li odsouzený povinen vydati věc movitou nebo nemovitou, nařídí soudce v prvním případě sluhovi soudnímu, aby věc odejmul a exekventovi vydal, v druhém pak zbaví žalo-

⁹⁾ Srov. tit. X. de sententia et re iudicata II. 27. in Vltio II. 14. in Clem. II. 11.

¹⁰⁾ Podrobnější rozbor účinků, jež v tom ohledu spojeny jsou s rozsudkem, jest otázkou práva občanského; srov. obzvláště Savigny System des heut. röm. Rechts t. VI. (1847) §. 280—301. Windscheid Pand. §. 127. nsl.

¹¹⁾ L. 6. §. 2. Dig. de re iudicata 42. 1.

¹²⁾ C. 5. X. de sententia et re iudicata II. 27. c. 28. §. 3. X. de officio iudicis delegati 1. 29.

¹³⁾ C. 15. X. de sententia et re iud. II. 27.

vaného držby a zavede v ni exekventa. Je-li předmětem exekuce plnění peněžité, nastoupí zájem věcí odsouzeného a po případě i jich prodej; ¹⁴⁾ plnění jiného způsobu konečně vynucují se tresty peněžitými, vězením anebo též tak, že někdo jiný ovšem na útraty odsouzeného plnění vykoná. ¹⁵⁾ Nepodléhá-li odsouzený pravomoci soudu exekučního, nebo nalézá-li se předmět exekuce v jiném okrese, má exekuční soud dožádati onen jiný soud za provedení exekuce. Během řízení exekučního lze činiti jen takové námitky, které vlastně proti způsobu provádění exekuce směřují, nebo které zakládají se na okolnosti, jež teprve po rozsudku nastala, na př. dokáže-li odsouzený, že zaplatil. Soudce vyslechnuv obě strany rozhodne, je-li námitka oprávněna a má-li tudíž exekuce býti zastavena.

d) Právní prostředky proti rozsudku.*)

§. 104.

Kdo pokládá se rozsudkem za stížena, může změnění jeho se domáhati; prostředky k tomu určené nazývají se prostředky právními (*remedia juris*). O žádosti takové rozhoduje buď též soudce, který vydal rozsudek, nebo — což je pravidlem — soudce vyšší instance; v případě posléze dotčeném sluje prostředek právní devolutivním. Co do bezprostředního účinku dělíme prostředky právní na odkladné (*remedia suspensiva*) a neodkladné (*rem. non suspensiva*) dle toho, zda-li jimi další průběh sporu, zvláště pak exekuce se staví či nestaví. Napadajíc rozsudek, zakládá strana námitky své na dvojitým základe: buď prohlašuje jej za nespravedlivý, nebo za neplatný. V případě prvému nazývá se prostředek právní odvoláním čili *apelaci*, ve druhém stížností zmatečnou čili *nulitou*. Mimořádným prostředkem právním je ještě žádost za vrácení ku předešlému stavu čili žádost za *restituci*.

¹⁴⁾ Vazba osobní není v právu kanonickém prostředkem exekučním, srov. c. 2. X. de pignoribus et aliis cautionibus III. 21. „Lex habet, ut homo liber pro debito non teneatur, etsi res defuerint, quae possint pro debito addici.“

¹⁵⁾ C. 3. X. de testamentis et ultimis voluntatibus III. 26.

*) Hergenröther, Die Appellationen nach dem Dekretalen-rechte 1875.

I. Odvoláním (*appellatio*) nazývá se žádost sporné strany, by soudce vyšší stolice spor opětne rozhodnul a křivdu, kteráž jí rozsudkem soudu nižšího způsobena byla, odčinil.¹⁾ Die staršího práva bylo lze odvolati se z každého nařízení soudního, bez ohledu na to, bylo-li takové učiněno ve sporu hlavním, anebo rozhodovalo-li jen o okolnosti podřízené, čisté formální.²⁾ Ba co více, bývaly i přijímány protesty proti možným poškozením, během sporu teprve započatého nebo vůbec ještě ani nezahájeného,³⁾ čímž ovšem soudce první stolice pravomoci své v dotýčné záležitosti byl zbaven. Sněm Tridentský obmezil právo odvolací ustanoviv, že apelace má se připouštěti jediné proti rozsudkům konečným, proti rozsudkům mezitímným pak jen takovým, které pre-judikují sporu hlavnímu; všechny ostatní stížnosti dlužno spojití s apelací proti hlavnímu rozsudku.⁴⁾

Odvolati lze se z každého rozsudku bez ohledu na důležitost sporu, nebo cenu sporného předmětu;⁵⁾ jen v následujících případech apelace nemá místa:

- a) proti rozsudkům vydaným na základě doznání;⁶⁾
- b) proti rozsudkům pro nestání čili kontumačním;⁷⁾
- c) v případech, kde papež, ustanoviv delegáta, apelaci výslovně vyloučil („*appellatione remota*“);
- d) zřekne-li se strana sama apelace;⁸⁾

¹⁾ Tit. X. de *appellationibus, recusationibus et relationibus* II. 28., in VIto II. 15., in Clement. II. 12.

²⁾ Srov. c. 10. X. b. t., c. 19. X. de *judiciis* II. 1., c. 1. X. de *dilationibus* II. 8., c. 7. X. de *testibus et attest.* II. 20., c. 15. X. de *sententia et re judicata* II. 27.

³⁾ C. 5. 12. X. b. t.

⁴⁾ Trid. sess. 24. c. 20. de *ref.* . . . „*nisi a definitiva sententia vel a definitiva vim habente et cujus gravamen per appellationem a definitiva reparari nequeat.*“

⁵⁾ C. 11. b. t.

⁶⁾ C. 25. 41. C. 2. qu. 6., c. 61. §. 2. X. h. t., c. 3. §. 6. h. t. in VIto, c. 10. X. de *probationibus* II. 19. — Tato místa týkají se vlastně řízení trestního; užívalo se jich však všeobecně i při věcech sporných. Rozumí se ale, že apelace jen tehdy je vyloučena, když žalobce práva žalobcova dozná, nikoliv ale v tom případě, když doznal faktum, na němž soudce výrok svůj zakládá.

⁷⁾ L. 23. §. 3. Dig. de *appellationibus* 49. 1.

⁸⁾ C. 20. X. de *officio et potestate judicis delegati* I. 29.

e) byl-li všemi třemi stolicemi vynesena rozsudek stejně znějící.⁹⁾

Kdo práva apelace užiti chce, musí se k ní nejdéle do desátého dne po obdržení rozsudku u soudce, který rozsudek, jemuž se odporuje, vynesl (*judex a quo*) ohlásiti; zmeškání této lhůty má za následek ztrátu práva apelace a tudíž i právoplatnost rozsudku.¹⁰⁾ Jestliže však jedna strana se odvolala, může druhá strana i po uplynutí lhůty a vůbec během celého jednání apelačního k odvolání se připojiti (*adhaesio*).¹¹⁾ Ohlášením k apelaci, *interpositio*, oznamuje pouze strana, že obměšlí odvolati se. *Judex a quo* rozhoduje, bylo-li odvolání podáno v čas a zdali nastaly okolnosti, jež odvolání vylučují; pročež soudce apelaci buď prostě zamítne, nebo vydá apelantovi písemné vyřízení zmocňující jej k polání apelace k soudci vyšší instance (*judex ad quem*) v naznačené lhůtě. Vyřízení toto *Apostoli* neboli *literae dimissoriae* zvané vydá však soudce teprve k opětné žádosti, kterou apelant nejdéle do 30 dnů po ohlášení odvolání učiniti musí. Ježto se po uplynutí této lhůty za to má, že od apelace upustil.¹²⁾ Obdržev *apostoli* má odvolatel ve lhůtě mu ustanovené odvolání své soudci *ad quem* podati. Úkon tento nazývá se *introductio*; odvolatel může v ní přestati na pouhém vyčtení oněch bodů rozsudku, jimiž za stížena se pokládá, *prose* za lhůtu k odůvodnění a provedení svých námitek, *justificatio*.¹³⁾ Soudce apelační, nezamítne-li odvolání prostě z důvodů formálních, určí odvolateli k odůvodnění lhůtu nejdéle jednoho roku a z příčin důležitých i dvouletou¹⁴⁾ a dožádá zvláštním přípisem (*literae compulsoriales*) soudce *a quo* za zaslání spisů procesuálních a jeho vlastní zprávy. Praxe soudní zjednodušila v novějších dobách tento rozvláčný postup; obyčejně zašle soudce *a quo*, jakmile ohlášení k apelaci u něho se stalo, ohlášení toto spolu s akty vyšší stolicí a určí apelantovi lhůtu k podání provedení apelace na soud apelační.¹⁵⁾ Obdržev

⁹⁾ C. 39. 65. X. h. t., c. 1. de sententia in Clem. II. 11

¹⁰⁾ C. 8. b. t. in Vito, c. 15. X. de sententia et re iudicata II. Tuto lhůtu nemůže soudce prodloužiti; mohou tak ale učiniti strany dohodnouce se oboplně; c. 4. h. t. in Clem.

¹¹⁾ C. 4. de electione in Vito I. 6.

¹²⁾ C. 1. 6. b. t. in Vito, c. 2. 6. h. t. in Clem.

¹³⁾ C. 4. 33. 44. 57. X. h. t.

¹⁴⁾ C. 5. 57. X. h. t., c. 3. h. t. in Clem.

¹⁵⁾ Viz rak. instr. §. 102.

toto provedení apelace dodá je soudce odpůrci k podání obrany a nepřipustiv žádných spisů dalších, přistoupí k rozhodnutí sporu na základě spisů první stolice.

Z pravidla není stranám dovoleno v řízení odvolacím uváděti nová fakta nebo nové průvody (nova); ¹⁶⁾ výjimkou připouští se však takové novoty, souvisí-li s okolnostmi, jež byly předmětem jednání před první stolicí, ¹⁷⁾ jakož i tehdy, jestliže teprve po skončení jednání nějaká nová okolnost se vyskytla, nebo strany nových průvodů nabyly. ¹⁸⁾ Rozhodnutí odnáší se jediné k té části rozsudku, na niž si bylo stěžováno tak sice, že jej buď potvrzuje, nebo mění.

Odvolání působí odkladně: soudce i strany mají se zdržeti všech dalších úkonů procesuálních, což soudce apelační po introdukci zvláštním příkazem (literae inhibitoriales) nařídí. ¹⁹⁾ Každý čin proti tomu předsevzatý (innovata, attentata) je neplatný a vyšel-li od apelanta, pozbývá jeho odvolání za trest právní moci. ²⁰⁾

Tak jako z rozsudku první stolice lze se odvolati též z rozhodnutí vyšších instancí, pokud nevyšla tři stejné znějící rozhodnutí. ²¹⁾

II. Stížnost zmatečná (querela nullitatis) má za účel zrušení rozsudku, tak že spor znovu v první instanci rozhodnut býti musí. Zmatečnost rozsudku jest odůvodněna, jestliže byly během sporu opomenuty podstatné formálnosti, nebo bylo-li pochybeno proti zásadním pravidlům procesuálním. Důvody zmatečnosti odnášejí se buď k osobě soudcové na př. projednávali se spor před soudcem nepřislušným nebo nespůsobilým; ²²⁾ buď ke stranám ²³⁾ na př. nebyla-li strana spůsobilá před soudem

¹⁶⁾ C. 5. h. t. in Clem., c. 2. de testibus in Clem. II. 8.

¹⁷⁾ C. 10. X. de fide instrumentorum II. 22.

¹⁸⁾ C. 17. X. de testibus II. 20., c. 4. de exceptionibus II. 25., c. 4. 8. de electione in Vito I. 6.

¹⁹⁾ C. 3. §. 3., c. 7. h. t. in Vito.

²⁰⁾ C. 7. b. t. in Vito, c. 42. X. h. t.

²¹⁾ Srov. pozn. 9.

²²⁾ C. 13. X. de rescriptis I. 3., c. 24. X. de sent. et re iudicata II. 27., c. 2 de sententia in Clem. II. 11.

²³⁾ C. 1. X. de procuratoribus I. c. 38., c. 3. de iudiciis in Vito II. I.

jednati; nebo k samému jednání²⁴⁾ na př. jestliže soudce nevyšlel obě strany, jestliže nepřipustil právní prostředky průvodní a pod.

Účinky zmateční stížnosti a řízení o ní jsou různé vedle toho, podali-li ji strana ve lhůtě 10denní k apelaci určené, či později. V prvním případě má zmatečná stížnost tak jako apelace charakter devolutivní a stavící: to jest sporná záležitost přejde na vyšší instanci a působnost rozsudku zůstane zatím ve své míře. Soudce apelační rozhodne pak, je-li rozsudek platný či neplatný; pak-li jej však prohlásí za neplatný, nerozhodne, při sám, nýbrž tato vrátí se opět k instanci první. Je také možno spojit stížnost zmatečnou s odvoláním, tudíž napadnouti jak platnost, tak i spravedlivost rozsudku. V případě tom má soudce, neuzná-li stížnost zmatečnou za odůvodněnou, rozhodnouti při in merito jako při obyčejném řízení apelačním. Na zmatečnost samu lze stěžovati si též při rozhodnutí poslední stolice, která v tom případě sama o tom rozhoduje. Ostatně má soudce z povinnosti úřední zkoumati, zdali rozsudek odpovídá požadavkům právním; pročez může zrušiti rozsudek nižší stolice i kdyby strana za to výslovně nežádala a toliko apelaci podala.²⁵⁾

Po uplynutí lhůty apelační může sice strana podati stížnost zmatečnou, avšak to nestaví pravomoc rozsudku a nemá to vůbec účinek odkladný. V případě takovém možno vznést stížnost buď na soud, do jehož rozsudku se stěžuje, nebo na instanci vyšší, ačkoli praxe soudní prohlašuje se většinou pro kompetenci vyšší instance.²⁶⁾ Zmatečnou stížnost ztrácí strana teprve promlčením, tedy po uplynutí třiceti let a nakolik se týče církve po 40 letech; později smí se však dovolávati neplatnosti jen ve způsobě excepce.

III. Navrácení se ku předešlému stavu (in integrum restitutio)²⁷⁾ je mimořádný prostředek, kterého poskytuje zákon výjimečně z ohledů slušnosti i proti právoplatnému rozsudku, při-

²⁴⁾ C. 22. X. de rescriptis l. 3., c. un. X. de litis contestatione II. 5., c. 2. X. ut lite non contestata non procedatur II. 6., c. 10. 18. X. de sententia et re iudicata II. 27., c. 7. X. de confirmatione utili vel inutuli II. 30., c. 2. de sententia in Clem. II. 11.

²⁵⁾ C. 18. X. de sententia et re iudicata II. 27.

²⁶⁾ Reiffenstuel Com. in l. II. tit. 28. n. 31.

²⁷⁾ Tit. X. de in integrum restitutione l. 41., in VIto l. 21. in Clem. l. 11).

pouštěje jeho zrušení a opětové rozhodnutí sporu. Jdouc za právem římským, připouští právo kanonické v procesu restituci pro nezletilost,²⁸⁾ nepřítomnost,²⁹⁾ pak z důvodu podvodného jednání (*praevaricatio*) advokátova,³⁰⁾ a konečně je-li strana s to novými prostředky průvodními prokázati křivost přísahy, svědectví, u nebo listin, o něž rozsudek se opírá;³¹⁾ právo příslušící nezletilým přiznáváno je též kostelům a ústavům dobročinným.³²⁾ Za restituci žádati lze během čtyř let,³³⁾ počítajíc ode dne, kdy strana zvěděla o okolnosti restituci odůvodňující, u nezletilých ode dne dosažení zletilosti; jenom z důvodu křivého svědectví přísluší restituce do dvaceti let.³⁴⁾ Žádost za restituci lze podati buď u soudce, který rozsudek vynesl, neb u instance vyšší; předmětem rozhodování pak jest otázka, má-li restituce připuštěna býti či nepřipuštěna. Připustí-li se, vrátí se spor ve stav předešlý, jako by rozsudek ani vydán nebyl. Restituce má potnd účinek odkladný, že dlužno sečkatí s exekucí, nebyla-li ještě provedena úplně.³⁵⁾

Ostatně je restituce právním prostředkem nejen proti rozsudkům, nýbrž lze užiti jí i proti jednotlivým úkonům procesním, jmenovitě pro nezaviněné zmeškání lhůty. O připuštění této restituce rozhoduje soudce, před nímž spor se projednává.

²⁸⁾ L. 9. pr., l. 29. §. 1., l. 42. Dig. de minoribus viginti-quinque annis 4. 4., Cod. tit. si adversus rem judicatum 2. 27., c. 8. X. h. t. I. 41.

²⁹⁾ Tit. Cod. quibus ex causis majores in integram restituantur 2. 54.

³⁰⁾ L. 1. C. de advocatis diversorum judiciorum 2. 7.

³¹⁾ Tit. C. si ex falsis instrumentis vel testimoniis judicatum erit. 7. 58., l. 31. Dig. de iurejurando 12. 2., c. 9. X. de testibus II. 20., c. 3. 6. X. de exceptionibus II. 25.

³²⁾ C. 1. 2. 3. 7. X. h. t.

³³⁾ L. 7. C. de temporibus in integram restit. II. 53., c. 1. 2. b. t. in Vito, c. 1. h. t. in Clem.

³⁴⁾ C. 3. X. de exceptionibus II. 25.

³⁵⁾ Tit. C. in integram restitutione postulata ne quid novi fiat 2. 50., c. 6. X. h. t.

II. Mimořádné formy procesuální.

§. 105.

Řízení řádné, zvláště tak formální a rozvleklé jako v obecném procesu, nehodí se úplně pro záležitosti, které vyžadují rychlého rozhodnutí. Z té příčiny vytvořily se vedle řízení řádného zvláštní formy procesuální pro určité záležitosti a spory. Ježto společná jim známka na tom se zakládá, že dovolují projednati věc s pomínutím nepodstatných formálností a tudíž jednání samo zkracují, dostalo se jim společného názvu procesů sumárních.¹⁾ V právu kanonickém vzalo řízení sumární svůj počátek od toho, že papež deleguje soudce, často jej též zmocnil, aby záležitost prozkoumal beze všech přesných forem procesuálních způsobem co možno nejkratěji k cíli vedoucím („de plano et sine strepitu iudicii“). Později stalo se toto zkrácené řízení pravidelným obzvláště ve sporech o beueficia, desátky a v záležitostech manželských.²⁾ Nehledíc k vedlejšími známkám, liší se pak proces sumární od řádného hlavně tím, že vyhrazuje soudci větší na průběh sporu vliv, že mu je zejména možno v širších od řádného řízení mezích korigovati z práva klásti otázky a že má větší volnost ve volbě průvodních prostředků stranami navržených, vše za tím účelem, aby skončení sporu urychleno bylo; z téže příčiny vyřčeny jsou pro jednotlivé úkony procesuální kratší lhůty.³⁾

Avšak nejen snaha zkrátiti proces vedla ke zvláštním formám procesuálním, ale někdy i zvláštnost otázky sporné samé. A tak jsou vedle řízení sumárního i jiná ještě řízení mimořádná. Totiž:

I. Zálležitosti posesorní.⁴⁾ Dvojí zásadou právní řízení se může strana zahajující spor před soudem: buď opíná se

¹⁾ Bayer Theorie der summarischen Prozesse, 7. vyd. 1859. Biegler Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse (1859 mnoho o právu kanon). — München cit. I. 334.

²⁾ C. 2. de iudiciis in Clem. II. 1.

³⁾ C. 2. de verborum significatione v. 11.

⁴⁾ Z civilní seu spadající literatury jmenujeme jakožto zvláště o právu kanonickém pojednávající kromě děl cit. v pozn. 1.: Savigny Recht des Besitzes 7. vyd. (Rudorffovo) 1865. Bruns, Recht des Besitzes im Mittelalter (1848). Týž, Die Besitzklagen des römischen und

o právo, jež přísluší jí proti odpůrci a žádá za uznání práva toho, neb odvolává se na pouhé faktum držení a domáhá se jeho zachování. V prvním případě sluje proces petitorním (in petitorio), ve druhém posesorním (in possessorio). Z přirozenosti věci plyne, že soudní ochrana držby nemůže podléhati týmž pravidlům právním jako spor petitorní. Již z ohledu na veřejný pořádek musí právo poskytnouti držiteli různé pomoci a tudíž především rychle projednati spor. To závisí opětne nejen od zjednodušení řízení v ohledu formálním, nýbrž vyžaduje spolu, aby sama sporná otázka nepůsobila v ohledu materiálním velké nesnáze. Z toho důvodu odlišuje zákon sporné otázky držby od otázek právních, ustanovuje k ochraně držby zvláštní prostředky právní. Tak na př. nemusí vlastník z držby věci své vypuzený provésti spor o vlastnictví, chce-li vystoupiti s žalobou posesorní; zákon dovoluje mu žalovati na rušenou držbu a tak cestou kratší cíle svého, totiž opětneho nabytí svého vlastnictví, dosáhnouti. Jaké prostředky přísluší držiteli jako takovému, je vlastně otázka práva občanského; avšak nepotajíme ji přece mlčením úplně, a to zejména proto, že právě v tomto směru působilo právo kanonické rozhodně na rozvoj zákonodárství novějších.

Interdicta, jež dle římského práva sloužila k ochraně držby, přešla též do práva kanonického: jako interd. retinendae possessionis, to jest k ochraně rušené držby *interdictum uti possidetis*,⁵⁾ jako interd. recuperrandae possessionis, totiž k ochraně ztracené držby *interdictum unde vi*; ⁶⁾ obě podlehla v právu kanonickém a ještě více v teorii středověké v mnohém ohledu podstatným změnám.

heutigen Rechts 1874. Maassen, Zur Dogmengeschichte der Spolienklage v Jahrb. des gemeinen deuts. Rechts III. (1859). Witte, Das interdictum uti possidetis als Grundlage des heutigen possessorium ordinarium.

⁵⁾ Vlastně interd. uti possidetis ohledně nemovitostí, interd. utrubi ohledně věcí movitých; avšak rozdíl mezi nimi otřel se již ve právu Justinianovu a ve právu obecném užívalo se již všeobecně názvu uti possidetis.

⁶⁾ Interd. de precario nemá již, jak se zdá, ani v právu římském povahu posesorní, sr. Bruns, Besitzklagen §. 14. Určitě pak neexistuje jako zvláštní právní prostředek v právu obecném, kdež actio spolii jej činila zbytečným.

a) Ochrana rušené držby. K tomu účelu sloužil římský interdikt *uti possidetis*; to jest, kdo ve svém držení byl znepokojován — ať již odpůrce sám na jeho věcech držbu vykonával, anebo mu ve vykonávání držby překážel — mohl se domáhati odstranění překážky, náhrady útrat a zákazu dalšího rušení. Soudce má rozhodnouti, byla-li držba rušena; poněvadž ale z pravidla obě strany úkony, jež před se berou, vyličují za projev svého držení, bude vlastním předmětem soudního rozhodnutí otázka, kdo je držitelem? Odpůrce, i kdyby silnější měl na věc právo, musí ustoupiti držiteli a musil by domáhati se práva svého žalobou *petitorní*, ježto právní nároky nejsou předmětem sporu *prosesorního*. Hájiti může se jen námitkou, že sám odpůrce způsobem nepravým (*vi, clam, precario*) z držby jej vypudil.⁷⁾ Spor projednává se dle zásad řízení *sumárního*.

Od XIII. století přibyl k interdiktu *uti possidetis* nový prostředek ochranný, později (od XIV. století) *possessorium summarissimum* zvaný. Tento byl původně rázu soudně-policejního; stalo-li se totiž, že následkem sporného držení mezi stranami prudké hádky se strhly, mohl soudce i kdyby žádná strana pomoci jeho se nedovolávala, z moci úřadu svého zakročiti a prozatímná opatření učiniti, jichž strany až do konečného vyřízení sporu *posesorního* či *petitorního* šetřiti musily. Podobně i během sporu býval často soudce nucen upravití *provisoré* poměry držební mezi stranami. Základ těchto *prozatímných* opatření stanovil poslední čin *pokoje* držení. Později přiznalo se pak straně v každém případě právo žádati za *prozatímnou* ochranu držby, a to pouze na tom základě, že byla s to prokázati *pozdější* výkon držení nežli odpůrce.⁸⁾ Soudní řízení obmezovalo se tehdy pouze na vyšetření této okolnosti, bylo tudíž ještě zkrácenějším řízením *posesorním* a odtud dostalo se mu názvu *summarissimum*, řízení *provisorí*, kdežto *prvnější* nazýváno odtud *possess. ordinarium*.⁹⁾ Rozdíl mezi jedním a druhým zakládá se na tom,

⁷⁾ L. 1. pr. 1. 2. 3. pr. Dig. *uti possidetis* 43. 15. O sporné otázce, slouží-li interdikt *uti possidetis* též výjimečně k nabytí držby totiž proti tomu, kdo drží *vitiose* srov. Windscheid, §. 159. pozn. 10.

⁸⁾ Srov. c. 6. X. de institutionibus III. 7.

⁹⁾ *Possess. ordinarium* znamená tudíž tolik co *interd. retinendae possessionis*. Kromě toho vyskytuje se tento výraz ještě v jiném významu to jest *jaksi* oproti *interd. uti possidetis*. Pozdější teorie há-

že v *possessorium ordinarium* rozhodoval soudce, kdo držitelem jest, v *summarissimum* však pouze, kdo zatím za držitele jmín býti má. Pročež mohly obě strany po skončeném *summarium* začítí nejen proces petitorní, ale i řádnou žalobou posesorní (*interdictum uti possidetis*) nastupovati.

b) Větší ještě měrou rozšířilo právo kanonické ochranu držby ztracené. V právu římském sloužil k tomu jako prostředek posesorní interdikt *unde vi*; žalobce domáhal se vrácení věci nemovitě na tom, kdo jej z držby násilně vypudil, nebo na jeho dědicích. Na místo tohoto interdiktu vstoupil v pozdějším právu kanonickém jiný prostředek právní: *actio spolii*.¹⁰⁾ Počátky její sahají až ke sbírce Pseudoisidorově; několikrát opakuje se tam totiž náhled, že biskup své diecése nebo svého majetku bezprávně zbavený nemůže být žalován, dokavad nebyla mu navrácena jeho práva.¹¹⁾ V tomto v oněch dobách odůvodněném ustanovení je ten smysl, že biskup zbaven jsa své moci, není s to hájiti se proti obžalobám svých nepřátel a snadno by i nevinně mohl býti odsouzen. Teorie generalisující tento předpis pseudoisidorův učinila z něho všeobecný ochranný prostředek držby, a to nejprve ve formě excepce. Byla totiž přijata zásada, že kdo z držby svémocně byl vypuzen, může se brániti proti všem nárokům žádosti navrácení do předešlého stavu. Obrana tato nazývala se *exceptio spolii*; zákony církevní uznaly ji nejprve v celém jejím

jila totiž zásadu, že navrácení držby může se domáhati každý, kdo dokáže, že držel na základě právního titulu, kdežto odpůrce drží bez titulu; k tomu cíli mělo právě sloužiti *posses ordinarium* jako prostředek petitorní. Náhled tento však zakládá se hlavně na mylné interpretaci decretále Innocence III. c. 9. X. de probationibus II. 19.; srov. obzvláště Maassen *Das Interdictum uti possidetis und die Decretale Licet causam*, v *Jahrb. des gemeinen deutschen R.* II. (1858) a Bruns *Der ältere Besitz u. das possessorium ordinarium* tamtéž IV. (1860).

¹⁰⁾ Prameny hlavně: C. 2. qu. 2., C. 3. qu. 1., C. 3. qu. 1., tit. X. de restitutione spoliatorum II. 13., in VIto II. 5., c. 3. X. de causa possessionis et proprietatis II. 12.

¹¹⁾ Srov. c. 3. C. 3. qu. 1. „Redintegranda sunt omnia exspoliatis vel ejectis episcopis praesentialiter ordinatione pontificum, et in eo loco ubi abscesserant, fonditus revocanda, quacunque conditione temporis, aut captivitate, aut dolo, aut violentia majorum, aut per quascunque injustas causas res ecclesiae vel proprias, aut substantias suas perdidisse noscuntur.“

objemu; ¹²⁾ papež Innocenc IV. přičinil později (1245) omezení, že exc. spolií užiti lze jen proti samému spoliatorovi a že excipující musí během 15 dnů prokázati učiněné mu násilí. ¹³⁾ Ve směru výše dotčeném šlo se dále a hnedle přijat na témž základě k ochraně držby samostatný prostředek, tak že vypuzenému z držby poskytla se nejen excepce, ale též posesorní žaloba zvaná *actio spolií*. ¹⁴⁾ Žalobou touto lze domáhati se navrácení ztracené držby a v tom ohledu vykonává tedy funkci dřívějšího interdiktu *unde vi*, avšak pod výminkami úplně jinými. Liší se od dotčeného interdiktu tím. a) že slouží nejen k ochraně vlastního držení, ale i k ochraně detence a držení práv (*quasi possessio*), b) nejen ohledně nemovitostí, ale i ohledně věcí movitých, c) nejen v případě násilného vypuzení z držby, ale i v každém jiném případě, kde někdo bezprávně z držby byl vypuzen. d) že konečně možno ji nastupovati nejen na toho, kdo bezprávi se dopustil, ale i proti osobám třetím, pokud ovšem o bezprávi vědomost měly. ¹⁵⁾ Tak tedy posunulo právo kanonické ochranu držby, či spíše faktického držení k nejzažším hranicím. Toto rozšíření pak tím větší má význam, že i sám pojem držení co do předmětu nabyt v právu kanonickém rozměrů, jež právu římskému byly neznámý. Nejen věci a práva věcná mohou býti v právu kanonickém předmětem držení, ale veškerá práva vůbec, která nepominíjejí jednotlivým výkonem. Tak mluví prameny o držení úřadův a církevních hodností, ¹⁶⁾ jednotlivých práv jurisdikčních anebo čestných, ¹⁷⁾ o dr-

¹²⁾ Tak v dekretu Graciánovu.

¹⁴⁾ Excepce a žaloba *spolií* výslovně jsou již odděleny v c. 2. X. de ordine cognitionum II. 10. (Innoc. III.) Žaloba *spolií* nazývala se též *condictio ex canone* jaksi oproti nadpisu titulu *digest: de conditione ex lege* (13. 2.)

¹⁵⁾ O jednotlivých otázkách srov. zvláště Bruns *Besitzaklagen* §. 20. nsl.

¹⁶⁾ Na př. c. 37. X. de officio et potest. iudicis delegati I. 29. (držení biskupství), c. 30. X. de testibus II. 20. (archidiakonátu), c. 46. X. de appellationibus II. 28. (prelatury). Srov. ostatně d. I. §. 81.

¹⁷⁾ C. 17. X. de restitutione spoliatorum II. 13. (*possessio juris parochialis*), c. 21. X. de sententia II. 27. (*opiscopum quasi possessionem obedientiae in monasterio habuisse*), c. 1. X. ut lite pendente nihil innovetur II. 16. (*possessio juris, cruce ante se ferendi*).

žení práva presentačního či práva volby.¹⁸⁾ práva bráti desátky neb jiné dávky,¹⁹⁾ ano i vzájemná práva manželská považují se za možný předmět držení.²⁰⁾ Kdo tedy na př. staví překážky vykonávání pravomoci, kdo přestane odváděti berně, kdo svémocně opustí manžela — ruší oprávněného v držení. Poněvadž pak, jak jsme podotknuli, *actio spolii* sloužila též k ochraně držení práv, bylo vlastně možno žalovati ji posesoruš bezmála každé rušení práva.²¹⁾

II. Spory vyzývací (*provocationes*) Je pravidlem, jež plyne z podstaty práva občanského, že nikdo proti své vůli k vedení sporu nucen býti nemůže. Výjimku z pravidla toho činí tak zvané provokace, jež poskytují práva přinutiti někoho, by žalobu podal a tudíž jako žalobce spor započal. Provokace zakládají se na právu občejevém, jež opět počátek bere z teoretických vývodů glosatorů.²²⁾ Zdali v tom kterém případě jsou dány podmínky provokace, o tom rozhoduje soudce po provedeném řízení sumárním, jež v případě tom nazývá se řízením vyzývacím. Toto nastává ve dvou případech:

a) Následkem vychloubání se odpůrcova, jestliže rozhláší, že mu proti vyzývateli přísluší nějaký nárok právní. Technický název této provokace je *provocatio ex Lege diffamari*, a to proto, poněvadž ji glosatoři vyvozovali z ustanovení kodexu Justinianova počínajícího slovem „*diffamari*“ (l. 5. *Col. de ingenuis manumissis* 7. 14.), ačkoliv interpretace jich byla úplně mylná. Vyzývatel činí tu žádost (žalobu vyzývací), by soudce odpůrce buď přidržel podati žalobu o právo, kterým se vychloubal, anebo mu věčné mlčení nložil (*imponere silentium*). Žádost tato je předmětem sporu vyzývacího, v němž především dlužno stvrditi faktum vychloubání se samo. Po skončeném jednání ve směru tomto soudce

¹⁸⁾ C. 24. X. de electione l. 6., c. 3. X. de causa possessionis et proprietatis II. 12., c. 3. X. ne sede vacante aliquid innovetur III. 9.

¹⁹⁾ C. 19. X. de restitutione spoliatorum II. 13., c. 2. h. t. in VIto II. 5., c. 31. X. de privilegiis V. 33.

²⁰⁾ C. 8. 10. 13. 14. X. de restit. spol. II. 13.

²¹⁾ Srov. jmenovitě c. 2. 3. 4. 7. 13. 17. 19. X. de restit. spol. II. 13., c. 10. X. de decimis III. 30. i více jiných.

²²⁾ Srov. obzvláště Muther *De origine processus provocationis ex l. diffamari quem vocant commentatio* 1853. — Týž *Die Diffamationsklage*, v *Jahrbuch. des gem. deutschen R. t.* II. (1858).

žádost vyzývatelovu buď zamítne, buď jí vyhoví a vyzvanému k podání žaloby lhůtu ustanoví s dodatkem, že po promeškání této lhůty nebude již moci udanlivého práva svého se domáhati. Podá-li vyzvaný žalobu, dostává se spor na cestu pravidelnou, při čemž vyzývatel získá toho, že má v tomto sporu výhodnější postavení žalovaného.

b) Provokace může nastati dále, jestliže někdo se žalobou tak dlouho otálí, že nastává obava, že odpůlce pobude prostředků obranných. Také tuto provokaci odvozovali mylně z práva římského, jmenovitě pak z fragmetu pandektového počínajícího slovy „si contendat“ (l. 28. Dig. de fidejussoribus et mandatoribus 46. 1), odkud opět název provocatio ex Lege si contendat. Vyzývatel má v tom případě vykázati, že mu hrozí nebezpečí ztratiti námitku proti žalobě odpůrcově; soudce pak určí vyzvanému lhůtu k podání žaloby s dodatkem, že by v případě promeškání excepce vyzývatelova v platnosti se zachovala a že by tudíž, kdyby žalobou nastoupil později, pozbýval práva této námitce odporovati.

III. Zvláštní řízení je též předepsáno ve sporech manželských, o čemž ale pro lepší spojitost až v právu manželském.²³⁾

Titul IV.

Soudnictví ve věcech trestních.*)

A) O trestech církevních vůbec.

§. 106.

Moc trestati patří k nejpodstatnějším známkám každé vlády; ani církev nemůže se obejít bez ní, neboť tvoříc jsoncnosti i povoláním svým společnost na venek, musí též nezbytně míti za-

²³⁾ V právu obecném jsou ještě jiné výjimečné formy procesuální, jako řízení rozkazné (Mandatsprocess), obstatkové (Arrestprocess), exekuční atd., jež ale počátek vzala z práva německého a s právem kanonickým nijak nespojují.

*) Literatura. Van Espen Tractatus de censuris ecclesiasticis (Opera VI. p. 89.) — Thesaurus A. De poenis ecclesiasticis Praxis absoluta et universalis . . . ed. ab Ubaldo Giraldis 1760 —

jištěné podmínky své existence. Vláda církevní pozbyla by úplně významu, kdyby jí nebylo poskytnuto prostředků proti členům, usilujícím vymknouti se z jejich práv. Ale jako vůbec pravidla, jimiž se církev spravuje, jsou dvojí povahy, tak i porušení jich dvojité na se vzíti může ráz. Předkem týkají se totiž předpisy církevní jakožto zásady víry a ethiky vnitřního života věřících, směřují k jich duchovní dokonalosti a obejmají tudíž celé pole lidského činnosti a myšlení; za druhé mají jakožto předpisy právní účel zabezpečovati pořádek společenský a odnáší se tudíž pouze k zevnějším projevům; překročení prvnějších je hříchem, druhých trestním skutkem.¹⁾ V tom i onom případě je nutno, aby se církev postavila na odpor, avšak proti hříchu prostředky výhradně duchovními, proti skutku trestnému i prostředky zevnějšími: totiž proti hříchům působí církev pro foro interno, přisluhujíc svátosti pokání, proti trestním skutkům in foro externo, vykonávajíc soudnictví trestní.²⁾ Tato posléze dotčená působnost spadá v obor práva.

Co do pojmu je každý trest zadostiučiněním právu a spravedlnosti, odplatou viny, zlem za zlo. Avšak myšlenka odvety není jediné rozhodnou při ustanoveních trestních; církev obzvláště nemůže pomíjeti hlavního cíle svého, k němuž směřuje všechna její činnost, totiž mravního zdokonalení členů, trestajíc má tudíž také nápravu vinníkovu na zřeteli. Tito dva činitelé — idea spravedlnosti z jedné a polepšení vinníkovu z druhé strany — spolu-

Riegger *Dissertatio de poenitentiis et poenis eccles.* 1772. — Bonix de *judiciis* 1855. — Eck *De natura poenarum secundum j. can.* 1860. — Stremler *Traité des peines ecclesiastiques, de l'appel et des congrégations romaines* 1861. — München cit. t. II. — Schulte II. §. 74—81. Lehrb. §. 93—100. Phillips Lehrb. §. 180—200. — Richter §. 212—224. *Encyklopedya kościelna* v. Cenzury kościelne III. 184. *Kary kościelne* X. 138. — Krasiński str. 332. násl. Srov. mimo to níže literaturu jednotlivých materiál.

¹⁾ Rozdíl tento vytknul sv. Augustin c. I. D. 81. „Apostolus Paulus quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, et quicumque ordinandos est ad praeposituram ecclesiae, non ait: Si quis sine peccato est — hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur — sed dicit: Si quis sine crimine est, sicut est, homicidium, adulterium etc.“

²⁾ Že církvi přikázáno je nejen spravování svědomí, ale i moc vyměřovati tresty, vyslovuje mezi jiným též breve Benedikta XIV. „Ad assiduas“ ze 4. března 1755 k biskupům polským (Bull. Ben.

působily tudíž při trestních ustanoveních práva církevního,³⁾ ale poměr jich vzájemný není vždycky týž. Jsouť tresty, při nichž právě polepšení je cílem nejpřednějším a bezprostředním: církev zbaví vinníka možnosti těžiti z určitých výhod církevních, dokud požadavkům práva neučiní zadost. Při jiných trestech opět převládá činitel odvety: účel polepšení ustupuje do pozadí před ohledy na prospěch církve a společenský pořádek.⁴⁾ Na tomto rozdílu zakládá se rozdělení trestů i vzhledem ku praktickým důsledkům důležité na tresty polepšovací č. censury, poenae medicales a censurae⁵⁾ a tresty v pravém slova smyslu, poenae vindicativae. K prvnějším náležejí: klatba, interdikt a suspense.

Vyměřování trestu závisí hlavně na dvou podmínkách: a) na trestuhodnosti činu; trestuhoden jest ale skutek nějaký jen tenkrát, jestliže jej zákon výslovně za skutek trestný prohlásí, nikoliv ale, jestliže jej pouze se stanoviska náboženského a etického zavrhuje; b) na přičetnosti pachatelově, totiž lze-li dle okolností pachateli přičítati vinu onoho skutku.⁶⁾ Rozsudkem soudu má býti zjištěno, že dotčené podmínky jsou splněny a teprve na základě rozsudku lze vynésti trest.

Zásada právě vytkená nepřipouští ohledně vlastních trestů (poenae vindicativae) žádné výjimky: bez řízení a rozsudku není trestu a teprve od vydání rozsudku počíná se trest. Jinak tomu při censurách. S některými proviněními spojuje právo církevní ten účinek, že vinník již samým dopuštěním se skutku propadá censurám a že tudíž účinky trestu již před rozsudkem počínají. Roz-

IV. p. 266) „*non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam jubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore iudicio ac salubribus penis coercendi atque cogendi*“, a breve Pia VI. „*Anctorem fidei*“ z 28. srpna 1794 (Bull. Cont. II. 394), jež na ono breve se odvolává. Srov. též syllabus art. 24. (Arch. XXIII. 315.)

³⁾ Srov. c. 35. C. 23. qu. 4. (sv. Augustin) „... Quia peccator est, corripe, quia homo est, miserere... Non ergo suscipiamus peccatores propterea quod sunt peccatores, sed tamen eos ipso quia et homines sunt, humana consideratione tractemus.“

⁴⁾ Mnohdy též smysl odstrašiti jiné od zločinu c. 2. X. de calumniatoribus V. 2.

⁵⁾ C. 17. 18. C. 2. qu. 1. c. 1. de sententia, excommunicationis in VIto V. 11., c. 20. X. de verborum significatione V. 40.

⁶⁾ Podrobněji naznačiti tyto podmínky [není nám možno na tomto místě; to náleží do teorie práva trestního.

sudku soudního třeba jen potud, pokud jde o zjištění fakta, ale rozsudek má jen význam *sententiae declarativae non constitutivae*, což znamená, že *censura* nenastala teprve rozsudkem, což je pravidlem, nýbrž deklaruje jediné, že *censura* existuje již od okamžiku, kdy skutek byl spáchán. Tresty toho druhu nazýváme *censurae latae sententiae*; oproti tomu pak *censury* nastupující teprve na základě rozsudku soudního: *censurae ferendae sententiae*. Prvnější jsouce jen výjimečným a zosťřeným vykonáváním spravedlnosti, obmezovaly se prvotně jen na nejtěžší provinění;⁷⁾ od časů Bonifáce VIII. počato je stále víc a více rozšiřovati, tak že novější kanonisté vypočetli více než dvě stě případů, na které již dle obecného práva ustanoveny jsou *censurae latae sententiae*.⁸⁾ Vším právem neschvalovalo se toto neodůvodněné přituzení systému trestního, které v praxi mělo právě opačný účinek, nežli docíliti se obmyslelo, a jež za následek mělo právě zlehčení trestů církevních;⁹⁾ tím více pak usilováno o reformu, ježto dotyčné předpisy v praxi zadržovaly podnět k nescetným pochybnostem a mimo to i větší jich část již ani neodpovídala změněným poměrům. Reformy té dokonil teprve papež Pius IX. bullou „*Apostolicae Sedis moderatione*“ z 12. října 1869,¹⁰⁾ byť i ne tak rozhodně, jak se všeobecně očekávalo.¹¹⁾ Bulla vy-

⁷⁾ Sáhají až do IV. století, srov. nálezy synody v Gangře (roku 365) c. 1—15 D. 30.

⁸⁾ Před vydáním sbírky Bonifáce VIII. (1298) bylo asi 26 zločinů, na něž vyměřena byla *censura latae sententiae*; k těmto přibýlo již v liber sextus 32, v klementinách 50 a v zákonech pozdějších (zejména v bulle „*In coena domini*“, v. výř. str. 39 pozn. 3) ještě více. Picbler *Candidatus jurisprudentiae sacrae* l. V. tit. 39. vypočítává 223 případů.

⁹⁾ Srov. mezi jinými Benedikta XIV. de Synodo dioeclesana l. 10. c. 1. n. 4. Platí tu, co prohlásil sněm Tridentský o uvalování kladeb z ledabylych nepatrných příčin „*quoniam experientia doceat, si temere ant levisus ex rebus incutiatnr, magis contemni quam formidari, et perniciem potius parere quam salutem.*“

¹⁰⁾ Text její v Archiv. d. XXIII. str. 326. O výkladu její: Avanzini *Constitutio qua censurae latae sententiae limitantur*, ed. 2. Romae 1871. Mittermüller *Ueber die Reformen der kirchl. Censuren*, Arch. XXVI. (1871) 153. *Constitutio Sanctiss. Dom. N. qua censurae latae sent. limitantur, documentis omnibus munita... nonnullis illustrata commentariis*, Cracoviae 1851.

¹¹⁾ Zpráva, že papež provedení bully (Archiv. d. 24. p. CXIX) stavil, okazala se býti mylnou; srov. list Nina (redaktora bully) k biskupu Řezenskému ze 26. března 1871 v Archiv d. 25. p. CXLVIII.

počítává asi 50 případů, v nichž censura nastává ipso facto a zrušuje zároveň starší censury toho druhu vyjma však a) ty, které ustanovil sněm Tridentský, b) ty, jež týkají se volby papeže jakož i vnitřních záležitostí v klášterích a jiných korporacích a ústavech duchovních.

Mezi tresty a censurami církevními jsou takové, jež lze uvaliti jak na osoby světské tak na osoby duchovní, jiné zase týkají se výhradně duchovenstva; tamty nazývají se poenae, censurae ecclesiasticae communes, tyto pak particulares. Podotknouti dlužno, že censura latae sententiae toliko tehdy se týká biskupův a vyšších prelátů, jestliže to zákon výslovně ustanovuje.¹³⁾

Poněvadž bezprostředním účelem censury je náprava vinníková, měla by pomínouti, jakmile účelu toho bylo dosaženo.¹⁴⁾ V případech takových vrchnost církevní osvobozuje od censury, čili udílí absoluci (absolutio, relaxatio).¹⁵⁾ Ohledně censur ferendae sententiae přísluší právo absoluce tomu, kdo rozsudek vynese, jakož i vyšší instanci, každým způsobem však papeži. Jenom in articulo mortis, to jest nalézá-li se ten, kdož censurou je stížen, v nebezpečení smrti, může jej sprostiti každý kněz; trestu sprostěný má ale vyjda z nebezpečení prositi příslušného soudce za schválení absoluce, ježto by jinak censure opětně propadl.¹⁶⁾ Co pak se týče censur latae sententiae, mohou nastati tyto případy:

a) Absoluce je výslovně vyhrazena papeži. Dle práva nyní na základě výše dotčené bully „Apostolicae Sedis“ platného dlužno rozeznávati dvě kategorie výhrad č. reservatů papežských;¹⁷⁾ absoluce je papeži vyhrazena buď:

¹³⁾ C. 37. de electione in VIto I. 6., c. 4. de sententia excommunicationis in VIto V. 11.

¹⁴⁾ C. 15. X. de sententia excommunicationis V. 39. c. 25. X. de appellationibus II. 28.

¹⁵⁾ Srov. Kober Der Kirchenbann str. 447. nsl. Buehler Die Lehre von den Reservatfällen 1859. — Hausmann Gesch. der päpstl. Reservatfälle 1868. — Friedle Ueber die absolutio a censuris in articulo mortis, Archiv XXX. (1873) str. 185., jakož i spisy o bulle „Apostolicae sedis“ uvedené v pozn. 10.

¹⁶⁾ Trid. sess. 14. c. 7. de poenitentia.

¹⁷⁾ Upozorňuji na technický výraz „reserváty papežské“, s nímž tuto již po druhé se setkáváme, srov. d. I. str. 333.

1) *Simpliciter*; v případě takové: mohou vzdor vyhrazení biskupové sprostřovati pro *foro externo* mocí papežského mandátu opravňujícího je dispensovati vůbec v případech papeži vyhrazených, pro *foro interno* pak již mocí zákona *sa. ého*, zůstalo-li provinění v tajnosti;¹⁷⁾ buď

2) *Speciali modo*, což má ten účinek, že biskup i pro *foro inte* no dispens udělití může jen na základě zvláštního zmocnění papežského. Takových případů jmenuje *bull* a třinácte.¹⁸⁾ Veškeré starší zákony a výsady ustanovením výše dotčeným odporující byly zrušeny; pouze *facultates triennales* a *quinquennales* byly zachovány v platnosti.¹⁹⁾

b) Absoluce je výslovně vyhrazena biskupovi, což nastane buď mocí zákona všeobecného neb ustanovením biskupovým.

c) Zákon nevyhrazuje absoluci nikomu; v případě takovém přísluší absoluce pro *foro externo* biskupovi, pro *foro interno* každému zpovědníkovi.²⁰⁾

d) *In articulo mortis* pomíjejí veškeré rezerváty; každý kněz²¹⁾ má právo absoluce i v případech *speciali modo* papeži vyhrazených.

Absoluce bývá též dána podmíněčně, nebo s výhradami, tak jmenovitě *absolutio ad cautelem*, není-li si někdo jist, propadnul-li *censuře*,²²⁾ *ad reincidentiam* s dodatkem *totiž*, že sprostěný propadne *censuře* nanovo, nesplní-li všechny sliby při absoluci dané.²³⁾

¹⁷⁾ *Trid.* sess. 25. c. 6. de ref.

¹⁸⁾ *Totiž* dvanácte případů klatby a jeden interdikt.

¹⁹⁾ Srov. list citovaný v pozn. 11.

²⁰⁾ C. 29. X. de *sententia excommunicationis* V. 39. Někteří (na př. *Phillips Lehrb.* 389. *Kober cit.* 469) vztahují výrazy „a proprio sacerdote“ jedině na faráře.

²¹⁾ Každý kněz „omnes sacerdotes“ (*Trid.* sess. 14. c. 7. de poenit.) a tudíž nikoliv jako v případě předchozím jen aprobovaný zpovědník.

²²⁾ C. 40. 52. X. de *poenitentia excomm.* V. 39., c. 2. 7. §. 2. eod. in *Vito.* V. 11.

²³⁾ C. 11. 26. X. de *sent. exc.* V. 39. c. 22. eod. in *Vito* V. 11.

B) *Jednotlivé tresty.*

a) *Censury.*

1. *K l a t b a.* *)

§. 107.

Jako každá jiná společnost má i církev moc vyloučiti ze svého středu členy, již nechť se podrobí jejím zákonům, anebo se okazali býti nehodnými náležeti do svazku věřících.¹⁾ V prvních dobách křesťanství, kde církev prosta byla vši moci na venek, kázeň pak opírala se ne tak o předpisy zákonné jako spíše o zásady náboženské a etické, nečinil se ještě tak přesný rozdíl mezi hříchem a trestním skutkem; v tom i onom případě bylo zadosti- učiněním pokání (a sice při proviněních veřejných pokání veřejné).²⁾ S pokáním byla spojena úplná nebo částečná ztráta práva míti podíl na bohoslužbě neb alespoň na některých církevních milostech a svátostech. Kdo však tomuto pokání podrobí se zpěchoval, anebo se dopustil provinění velmi těžkého, ten vyloučen byl úplně ze spolku s věřícími, „byl uťat od těla Kristova“.³⁾ Toto částečné neb úplné pozbavení účastenství v životě církevním nazývalo se vyobcováním z církve čili klatbou, excommunicatio. Když

*) Literatura. Kober. Der Kirchenbann 1857. — Schilling Der Kirchenbann 1859. — Fessler Der Kirchenbann u. seine Folgen 2. vyd. 1860. (Vermischte Schriften 1869). — André Droit canon III. 320. — Molitor Ueber die Folgen der excommunicatio major, Archiv. t. IX. (1863) str. 1. — München cit. d. II. str. 156. nsl. — Phillips. Lehrb. §. 95. — Richter §. 214. — Kotwicz Mikuláš Decisiones de interdicto et oxcommunicatione (srov. níže str. 106) Encyklopedya kościelna v. Exkommunika V. 194.

¹⁾ Math. XVI. 19. XVIII. 15—18. 1. Cor. V. 11., 2. Cor. XIII. 2. 10.

²⁾ O pokání nebudeme pojednávat, majíce za to, že nenáleží v obor práva. Srov. ostatně Morinus Commen. histor. de disciplina in administratione sacramenti poenitentiae XIII. prim. saec. observata v Paříži 1681 (v Benátkách 1702). — Phillips Lehrb. §. 243.

³⁾ C. 18. C. 2. qu. 1., c. 32. 33. C. 11. qu. 3.

později veřejná pokání přestala a zároveň i právo církevní, vyvinuvši se samostatně, vytvořilo zvláštní soustavu trestů, byla i klatba uznána za prostředek trestní.⁴⁾ Vedle původního jejího objemu rozeznávaly se pak dva stupně: větší, *excommunicatio major* s. *anathema*, a menší, *excom. minor*.⁵⁾ Posléze jmenovaná zbavuje jen práva účastniti se svátostí a odnímá způsobilost k úřadům církevním,⁶⁾ neruší ale jiná práva proklatého, zejména ne jurisdikci;⁷⁾ prvnější ale je naprostým vyloučením ze společenství církevního a obsahuje tudíž vlastně záповěď veškerého styku s proklatým taktéž v poměrech všedního života.⁸⁾ V tom ohledu však opouštějíc poněmáhlu dávnou přísnost, uakloňuje se právo církevní stále k mírnějším a mírnějším zásadám. Tak trestalo prvotní právo obcování s proklatými exkomunikací větší,⁹⁾ pozdější nejen že ji zmírnilo na menší,¹⁰⁾ ale do-

⁴⁾ Srov. tit. X. de sentent. excomm. V. 39., tit. de sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti in Vito V. 11., in Clem. V. 10. apud Joann. XXII. tit. 13., in Extrav. commun. V. 10. (Citujeme tyto titule v §. tomto h. t.)

⁵⁾ Co do terminologie (srov. obzvláště Kober cit. str. 32) znamená: *Anathema* vždycky úplné vyloučení ze svazku církevního a tudíž klatbu větší, — *excommunicatio* pak v starších pramenech buď klatbu větší nebo menší, tuto poslednější jmenovitě stojí-li proti *anathema*; na př. 3. C. 3. qu. 4., c. 41. C. 11. qu. 3. — Řehoř IX. ustanovil ale (c. 59. X. h. t.), že tam kde zákony užívají výrazu *excommunicatio*, rozuměti dlužno klatbu větší. Odtud, kde stojí *anathema* vedle *excommunicatio*, znamená první klatbu větší vyslovenou formou slavnostní; srov. Pontificale Rom. P. III. Ordo excommunicandi. Výrazu „*Anathema sit*“ užívá se jmenovitě při reprobeci učeních kacířského; tak zvláště na sněmu Tridentském a vatikánském. Někdy připojují zákony k *anathema* jaksi k zosíření ještě slovo „*ma tui a tui*“ (na př. c. 30. C. 23. qu. 4.) jež se obyčejně překládá „*donec Dominus redeat*“; jesti to pouhé zosíření formy exkomunikace a vyslovuje se takto, že proklatý tak těžce se probřešil, že nemá naděje návratu do společnosti církevní.

⁶⁾ C. 2. X. de exceptionibus II. 25., c. 10. X. de clerico excommunicato, deposito vel interdicto ministrante V. 27.

⁷⁾ C. 56. X. h. t.

⁸⁾ C. 32. 107. C. 11. qu. 3. c. 2. X. de exceptionibus II. 25. Glossa ad c. 3. h. t. vyjadřuje zákaz ten veršem: *Si pro delictis anathema quis efficiatur, Os, orare, vale, communicio, mensa negatur* (t. j. rozmluva, účastenství v bohoslužbě, odznaky pocty, společnost interestů, poměry, přátelské).

⁹⁾ C. 6. 16. 18. 19. 26. C. 11. qu. 3.

¹⁰⁾ C. 2. X. de except. II. 25. c. 29. X. b. t. c. 3. h. t. in Vito.

volilo v četných případech i beztrestně obcovati s proklatým hlavně osobám takovým, jež s ním úzkými svazky rodinnými jsou spojeny, jako hlavně manželům a dětem a dále vůbec tenkrát, když toho vyžaduje duchovní prospěch proklatého, nezbytná nutnost, nebo zvláštní poměr závislosti.¹¹⁾ Ještě dále šel papež Martin V. zrušiv na sněmu Kostnickém¹²⁾ zákaz obcovati s těmi, kdož nebyli dáni do klatby jmenovitě a když nebyl rozsudek veřejně prohlášen. To platilo též o exkomunikaci latae sententiae tak sice, že teprve veřejné její prohlášení za následek mělo zá-pověď obcování, vyjímajíc pouze případ exkomunikace pro násilnou a notorickou pohanu klerika („notorii clericorum percussores“). Dle toho rozeznávali se excommunicati vitandi, t. j. takové do klatby dané osoby, jichž každý vyjmouc případy výše dotčené strauiti se má a excom tolerati, s nimiž obcovati jest dovo-leno. Nyní platí v té příčině na základě bully papeže Pia IX. „Apostolicae Sedis“ v předchozím §. dotčené následující ustanov-ení; Vitandi jsou sice dosud ještě ve smyslu konstituce Marti-novy jen ti, kdož jmenovitě do klatby dáni byli, qui nominatim sunt denunciati, ale styk s nimi považuje se, vyjímajíc případy zákonem stanovené, pouze za přestupek svědomí a jen výjimečně v případech v konstituci „Apostolicae Sedis“ vyjmenovaných spadá týž pod rigor zákona. Obzvláště dlužno poznamenati:

a) V případě klatby od papeže nominatim vyslovené upadá ve klatbu každý, kdož do klatby danému u provedení zlo-činu je nápomocen. Klatba tato není však tak jako ve starším právu minor,¹³⁾ nýbrž excom. major latae sententiae, jejíž abso-luce papeži je simpliciter vyhrazena.¹⁴⁾

¹¹⁾ C. 103. 110. C. 11. qu. 3., c. 31. 34. 43. 54. X. h. t.; glossa ad c. 15. X. h. t. takto opět stanoví dotčené případy: Utile, lex, humile, res ignorata, necesse, Haec quinque solvunt anathema, ne possit obesse.

¹²⁾ Bulla „Ad evitanda“ z r. 1418. stanoví c. 7. koutkordátu Kostnického. (Hardouin t. VII. col. 892. srov. Häbler Constancer Reformation str. 186.)

¹³⁾ Byl vůbec jen jediný případ, kde excom. minor již v zákoně samém byla stanovena; nyní může nastati jen ve případech, kde určití censury závisí na biskupovi.

¹⁴⁾ Cit konstituce: (Excommunicationi latae sententiae Romano Pontifici reservatae subjacere declaramus) nr. 16. „Communicantes

b) Taká klatba stihne též duchovního, který vědomě a dobrovolně připouští k bohoslužbě, nebo vůbec vykonává funkce duchovní pro ty, kdož nominatim od papeže byli exkomunikováni.¹⁶⁾

c) Pakliže v jiných případech klatby nominatim prohlášené připustí duchovní prokletého k bohoslužbě nebo ke svátostem, padá ipso jure v interdictum ab ingressu ecclesiae, čehož sprostí jej může jen ten, kdo klatbu vynesl.¹⁶⁾

Mimo zákaz obcování a souvisícího s tím vyloučení z účastenství na bohoslužbě a svátostech má větší klatba ještě tyto právní účinky v zápětí, totiž: a) Vyloučení z církevního pohřbu, ač-li prokletý před smrtí nedosáhl absoluce; to platí však jen o excomm. vitandi, nikoliv o tolerati.¹⁷⁾ Kdo by takový pohřeb vynutil ať rozkazem ať násilím, propadá dle bully „Apostolicae Sedis“ klatbě větší latae sententiae (nemini reservatae),¹⁸⁾ duchovní pak, jenž by osobu nominatim do klatby danou pohřbil, interdiktu ab ingressu ecclesiae.¹⁹⁾ b) Duchovní zbavuje větší klatba práva plniti funkce sakramentální²⁰⁾ pod trestem irregularity (srov. d. I. str. 99) dále c) všeliké jurisdikce,²¹⁾ d) práva volebního,²²⁾ což jediné při volbě papeže místa nemá (srov. d. I. str. 247) a e) spů-

cam excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem.“

¹⁶⁾ Cit. nr. 17. „Clericos scientes et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes.“

¹⁸⁾ Cit. bulla (Interdicta latae sententiae reservata nr. 2) „Scientes . . . nominatim excommunicatos ad divina officia, sen ecclesiastica sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu ecclesiae ipso jure incurrant, donec ad arbitrium ejus cujus sententiam contempserunt competenter satisfecerunt.“

¹⁷⁾ C. 12. X. de sepulturis III. 28. („quibus non communicavimus vivis, non communicemus defunctis“).

¹⁸⁾ Cit. bulla (Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subiacere declaramus: nr. 1.) „Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos.“

¹⁹⁾ Srov. pozn. 16.

²⁰⁾ C. 32 59. X. h. t.

²¹⁾ C. 24. X. de sententiis et re judicata II. 27., c. 1. de supplenda negligentia praelatorum in VIto I. 8.

²²⁾ C. 23. X. de appellationibus II. 28., c. un. ne sede vacante aliquid innovetur in VIto III. 8.

sobilosti nabývati beneficií.²³⁾ Za to beneficia před klatbou nabytého nepozbývá proklatý ipso jure, nýbrž teprve, jestliže setrvává v odporu, nepečuje o absoluci.²⁴⁾ f) Reskript, jenž proklatému byl udělen, je neplatný (srov. výše str. 22.) g) Proklatý není způsobilý nabývati a vykonávati patronát (d. l. str. 290. 312). h) I co do jednání před soudem je proklatý obmezen, čili jak to kanonisté vyslovují, nemá úplnou *communicatio forensis*. Tak jmenovitě soudce duchovní nepřijme žalobu od proklatého netolerovaného, nepřipustí ho ke svědectví — vyjímaje procesy o heresi — ani k zastupování.²⁵⁾ Byl žalován musí však proklatý spor přijati a může v případě takovém apelovati proti rozsudku první instance.²⁶⁾ i) Jestliže někdo přes rok zarytý vytrvá ve klatbě, má proti němu býti zahájen proces jako proti osobě z kacířství podezřelé.²⁷⁾

Dříve byly kromě toho spojeny s klatbou i dalekosáhlé účinky co do práva světského: proklatého, který do určité doby nevymohl si absoluci, stihly citelné tresty: konfiskace majetku a velmi zhusta též vypovězení ze země. V Německu ustanovovalo tak jmenovitě nařízení císaře Bedřicha II. z r. 1220.²⁸⁾ V Polsku ukládal statut Vladislava Jagelly z r. 1433 Kazimírem Jagelloncem potvrzený starostům, aby těm, kdož do klatby dáni byli a v klatbě této přes rok setrvali, aniž by absoluce získali a církvi nahradili škodu jí způsobenou, majetek pobrali a tak dlouho jej spravovali, dokud se proklatý s církví nesmíří. Na starostu, který by tak nejednal, měl biskup uvaliti klatbu.²⁹⁾ Poměr zákonodárství světského k církevnímu v tom ohledu vyznačuje okolnost, že král Alexandr na sněmu Radomském r. 1505 v statutech království kázal umístiti výňatek ze statutů synodálních „*decisiones de interdicto et excommunicatione*“, složený kanovníkem Mikulášem

²³⁾ C. 7. X. de clerico excommunicato ministrante V. 27., c. 26. X. de rescriptis I. 3., c. 1. de resc. in Vito I. 3.

²⁴⁾ C. 36. C. 11. qu. 3. c. 7. de haereticis in Vito V. 2.

²⁵⁾ C. 1. C. 4. qu. 1., c. 12. X. de exceptionibus II. 25., c. 15. X. de procuratoribus I. 38., c. 5. de haereticis in Vito V. 2. Namitku, že žalobce je v klatbě, dlužno prokázati během 8 dnů c. 1. de exceptionibus in Vito II. 12.

²⁶⁾ C. 7. X. de iudiciis II. 1., c. 5. 10. 11. 15. de exceptionibus II. 25.

²⁷⁾ Trident. sess. 25. c. 3. de reform.

²⁸⁾ Constit. Frider. 1220. c. 7. Monum. Germ. t. IV. p. 236.

²⁹⁾ Vol. leg. I. 193.

Kotwiczem.³⁰⁾ Teprve ustanovení sněmů Piotrkovských z r. 1562 a 1665 (viz výše str. 26) zrušila tento zákon.³¹⁾ Rovněž i v jiných zemích pozbyla klatba během věků dávného svého významu. Teď vláda světská, jakož vůbec nevykonává rozsudky duchovní, tak zvláště nepřiznává ani klatbě před svým forem významu právního. Zhusta však obmezují světská zákonodárství pravomoc církevní potud, pokud zakazují vynesení neb alespoň publikování exkomunikace.³²⁾ V právu rakouském obmezení takového není a vynesení klatby bylo by teprve tehdy bezprávným, kdyby bylo na úkor ustanovením §§. 18. a 19. zákona ze 7. května 1874. Prvnější stanoví, že moci duchovní užiti se může jediné proti příslušníkům církve, nikdy ale k tomu konci, aby se někomu překázelo zachovávatí zákony a úřední nařízení, nebo volně vykonávati práva občanská; druhý §. vyslovuje všeobecnou zásadu, že při vykonávání pravomoci církevní nelze užívati prostředků donucovacích. Přidrží-li se prohlášení klatby těchto mezí, dlužno je i se stanoviska práva rakouského pokládati za dovolené (srov. výše str. 42).

Právo exkomunikace mají především papež a biskupové, onen v celé církvi, tito ohledně osob jich jurisdikci podrobených a tudíž v jejich diecési se zdržujících,³³⁾ ohledně osob cizích pak jen tenkrát, jestliže skutek klatbou stížený spáchán byl v obvodu diecése.³⁴⁾ Ty, kdož z moci biskupovy jsou vyřati, soudí biskup jako delegát papežský;³⁵⁾ naproti tomu vyhrazena je praxí exkomunikace osob panujících papeži. V zastoupení biskupa vyslovuje klatbu kapitolní vikář, generální vikář jenom mocí zvláštního zmocnění (d. I. str. 198). Vedle biskupů mají právo exkomunikace též kardinálové ohledně osob jejich pravomoci podro-

³⁰⁾ Vol. leg. I. 318. Por. t. I. 54. ozn. 6.

³¹⁾ Na sněmu Piotrkowském r. 1562 ustanoveno též: „Poněvadž poslancové sobě stěžují, že proklatcové k soudům se nepřipouštějí a tím o spravedlnost přicházejí, poněvadž o tom zákonů jasných není, jestli by v té příčině abusy nějaké byly: nalézáme, aby stranou byly odloženy.“ Vol. II. 625. Jako svědky slyšení dovoluje proklatce již statut Kazimírův Vol. I. 18.

³²⁾ Tak jmenovitě zákon pruský z 13. května 1873.

³³⁾ C. 16. X. de officio ordinarii I. 31., c. 2. X. de constitutionibus in VIto l. 2.

³⁴⁾ C. I. 2. 4. 5. C. 6. qu. 3.

³⁵⁾ Trid. de ref. sess. 6. c. 3. sess. 14. c. 14.

bených,³⁶⁾ jakož i představení klášterů rovněž jen v jejich jurisdikčním obvodu.³⁷⁾ Metropolitům zbyla podle nyní platného práva mimo vlastní diecési jen moc exkomunikovati generální vikáře své provincie a to jen za přečiny porušující práva metropolitní.³⁸⁾ Za to však neobmezuje se klatba prohlášená příslušnou vrchností na její území, nýbrž jeví účinky právní též v teritoriích cizích, byla-li tam jen publikována.³⁹⁾

Klatba jsouc nejtěžším z trestů církevních, má se též vyměňovati jen za těžká provinění. Ve středověku často v ohledu tom zneužívalo se klatby; přiházivalo se totiž často, že hodnostáři církevní používali klatby k tomu, aby donucovali k ústupkům nebo ku konáním, která s právy církve nijak nesouvisela, ba že nejednou i vlastní své nároky jí podpírali. Zákony církevní, hlavně pak sněm Tridentský, zatracují rozhodně takové zneužívání exkomunikace: není dovoleno vysloviti ji ve vlastní věci, ani k dosažení osobních interesů, a nemá býti vyslovena jinak, než po zralém uvážení a teprve v nejzávažším případě, když se někdo hrubě proti církvi prohřešil a jinak nápravy jeho nelze docíliti.⁴⁰⁾ Odtud předpis, že klatbu předcházeti má trojí, neb alespoň dvojí napomenutí, *canonica monitio*,⁴¹⁾ že vyjma zločiny notorické dlužno před vynesením rozsudku obeslati obviněného k slyšení jeho obrany a že konečně faktum provinění jeho musí býti prokázáno.

Exkomunikace může stihnouti pouze křesťany, poněvadž ten, kdo pokřtěn nebyl, nepovažuje se za příslušníka církve, z níž

³⁶⁾ C. 11. X. de majoritate et obedientia I. 33. por. t. I. str. 136.

³⁷⁾ C. 10. X. de majoritate et obedientia I. 33., c. 8. X. de statu monachorum III. 35., c. 33. X. de simonia V. 3.

³⁸⁾ C. 1. de officio vicarii in VIto I. 13. srov. Kohler str. 70. — Druhdy mívali právo exkomunikace též faráři c. 3. X. de officio iudicis ordinarii I. 31.

³⁹⁾ C. 1. X. de treuga et pace I. 34., c. 8. X. de off. iud. ord. I. 31.

⁴⁰⁾ C. 4. 8. X. h. t., c. 1. 6. h. t. in VIto, Trid. sess. 25. c. 3. de reform.

⁴¹⁾ Srov. c. 26. 61. X. de appellationibus II. 28., c. 48. X. h. t., c. 5. 9. h. t. in VIto; Trid. sess. 25. c. 3. de ref. V mimořádných okolnostech dostačí jedno napomenutí, musí býti však podotknuto výslovně, že má zastupovati všechny tři. Mendelsohn-Bartholdy De monitione canonica 1860.

vlastně exkomunikace vylučuje.⁴²⁾ Z podstaty klatby — která i jako latae sententiae má povahu trestu — plyne dále, že do ní neupadne, kdo skutku dopustil se ve stavu nepřítěčném⁴³⁾ a že vůbec jen na vinníka uvalena býti může, z čehož opět další konsekvence, že nelze ji uvaliti na korporaci jakožto takovou, nýbrž jen na jednotlivé členy.⁴⁴⁾

Co do formy dlužno rozeznávatí rozsudek exkomunikaci vynášející a prohlášení rozsudku. Rozsudek má býti vydán písemně;⁴⁵⁾ prohlášení pak je buď obyčejné, nebo slavnostní, to jest spojené s určitými ceremoniemi a symbolickými úkony. Formy této — a nathema v užším smyslu — užívá církev chtěc okázalým způsobem na jevo dáti svůj hněv a označiti velikost provinění.⁴⁶⁾

2. Interdikt. *)

§. 108.

Interdikt je záповěď vykonávati funkce duchovní. Týká se buď místa, *interdictum locale*, neb osob, *interdictum personale*; prvním zakazuje se vykonávání funkcí na místě na-

⁴²⁾ C. 14. X. de iudiciis V. 6., Trid. sess. 14. c. 2. de sacr. poen.

⁴³⁾ C. 12. X. de poenitentiis et remissionibus V. 38.

⁴⁴⁾ C. 5. b. t. in Vltó, že nelze vyřknouti exkomunikaci nad mrtvými. Srov. Kober str. 90.

⁴⁵⁾ C. 1. h. t. in Vltó.

⁴⁶⁾ Obřady při tomto slavném proklínání změnily se. Formule pak zní nyní dle pontificale Romanum P. III. takto: Ordo excommunicandi et absolvendi „Idcirco eum cum universis complicibus, fautoribusque suis iudicio Dei omnipotentis Patris et filii et Spiritus Sancti et beati Petri Principis Apostolorum, et omnium Sanctorum nec non et mediocritatis nostrae auctoritate et potestate ligandi et solvendi in coelo et in terra nobis divinitus collata, a pretiosi corporis et sanguinis Domini perceptione et a societate omnium Christianorum separamus, et a liminibus sanctae matris ecclesiae in coelo et in terra excludimus, et excommunicatum et anathematizatum esse decernimus, et damnato cum diabolo et angelis eius et omnibus reprobis in iguem aeternum iudicamus, donec a diaboli laqueis respiscat et ad emendationem et poenitentiam redeat, et ecclesiae Dei, quam laesit, satisfaciatur, tradentes eum sathanae in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fiat in die iudicii.

*) Literatura. Kober das Interdict, v Archiv. d. XXI. str.

značeném bez ohledu na osobu, druhým pro určité osoby bez ohledu na místo. Jak místní tak i osobní interdict je buď všeobecný, interd. generale, nebo zvláštní, interd. particulare. Místní interdict všeobecný týká se celého místa (města, vsi), neb i většího území jako farnosti, diecése, provincie, neb i celé země; zvláštní pak jednotlivého kostela, nebo jednotlivé budovy. Rovněž osobní interdict je zvláštním, je-li vyměřen pro jednotlivou osobu, nebo sice pro několik osob, ale jednotlivě naznačených, kdežto všeobecný čelí proti celé třídě nebo kategorii osob, jako obyvatelům nějakého města, členům některé korporace nebo spolku, tak že každý, kdo k této kategorii náleží, interdiktů podléhá. Mnohdy bývá interdict místní spojen s osobním; všichni neb určitá část obyvatel místa interdiktém stíženého podléhají mu také osobně, kdyby i místo ono opustili; takový interdict nazývají mixtum s. ambulatorium.

Ačkoliv byl interdict v církvi ode dávna znám,¹⁾ přece v úplnou instituci právní jmenovitě v podobě své jako interdict všeobecný vyvinul se teprve od XI. století v čas válek, které bojovala církev s mocí světskou. Byla to za oněch dob výdatná zbraň v rukách církve; velice probudil cit náboženský nedovolil obejít se delší čas bez duchovních milostí a stalo se nejednou, že lid odepřel vladaři poslušnost, aby se jen sprostil censury, kterou církev uložila. Zvláště interdict uvalený na celou zem pokládán byl za nejhorší pohromu, před jejíž hrůzou nejmocnější monarchové ustupovali. Dějiny středověku poskytují nám četných toho příkladův a ukazují nám zároveň, že častěji nežli pro účely duchovní užívalo se prostředku toho k uskutečnění politických záměrů, nebo dosažení osobních prospěchův. Ale nehledíc ani k tomuto zneužívání jeho, neshoduje se všeobecný interdict již sám o sobě s požadavky spravedlnosti, neboť spolu s vinníky trestá i nevinné a přiči se tudíž jistě poslání církve, která nesmí odříkati věřícím potěchy náboženské. Těmto obledům nebylo zákonodárství církevní s to vzdorovati dlouho a tak neuchoval se inter-

3. 291. d. XXII. str. 1. — Phillips §. 186. — Richter §. 215. — Encyklopedya kościelna v. Interdykt VIII. 216.

¹⁾ Příliš daleko jdou kanonisté kladouce počátek interd. generale do století IV.; neboť první historický prokázaný případ jest interdict, který byl uvalen na město Ronen r. 586. O tom jakož vůbec o historickém vývoji viz Kober cit. XXI. str. 3. nsl.

dikt ve právu pozdějším v celé své dřívější přísuosti. Ve století XIII. hlavně ale za Bonifáce VIII.³⁾ zmírněny předpisy dotyčné v mnohém ohledu; obzvláště bylo dovoleno přísluhovati svátostmi křtu, břimování a pokání,⁴⁾ umírajícím též svátostí oltářní,⁵⁾ uzavíratí v kostele sňatky manželské, avšak jen bez benedikce, sloužití tichou mši s vyloučením exkomunikovaných a osobně interdíkovaných, ba o některých svátcích i slavné služby boží.⁶⁾ V dobách poreformačních konečně kázala opatrnost vyhýbatí se vypořádání censur, poněvadž takto obyvatelstvo katolické, jehož náboženské potřeby nebyly následkem censury uspokojeny, snadno by se dalo popuditi k přijmutí jiného vyznání křesťanského. Proto interdikt povšechný z praxe církevní ponenáhlu úplně vymizel; proti celému státu užil prostředku toho naposledy papež Pavel V. r. 1606 uvaliv interdikt na republiku Benátskou.⁶⁾ V nynější praxi tudíž jest místní interdikt již jen jako partikulární, totiž proti jednotlivým kostelům nebo hřbitovům, aby takto nepřímou potrestání a k nápravě přinucení byli ti, jimž tyto kostely nebo hřbitovy náležejí.⁷⁾ Ve starším právu byl v některých případech ustanoven interdikt jako *censura latae sententiae*,⁸⁾ což ale nyní dlužno pokládati za zrušeno bullou „*Apostolicae Sedis*“.

Za to udržel se osobní interdikt i ve právu novějším v obou svých podobách: jako povšechný i zvláštní. Lze jej tudíž stále ještě vyměřiti kapitolám a tělesům sborovým jako takovým vůbec,

³⁾ Srov. obzvláště konstituci Bonifáce VIII. „*Alma mater*“ (c. 24. de *sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti in VIto*. V. 11.)

⁴⁾ C. 11. X. de *sponsalibus et matrimoniis* IV. 1., C. 43. X. de *sententia excommunicationis* V. 39., c. 19. 24. h. t. in VIto.

⁵⁾ C. 11. X. de *poenitentibus et remissionibus* V. 38. (ohledně pokání zrašeno cit. konstitucí Bonifáciovou).

⁶⁾ C. 24. h. t. in VIto. Slavné bohoslužby byly dovoleny o svátcích vánočních, velkonočních, svatodušních a na nebe vzetí Panny Marie a to konstitucemi Martina V. „*Ineffabile*“ z r. 1429 a Eugena IV. „*Excellentissimum*“ z r. 1433 (Bull. d. I. p. 308. 323.)

⁶⁾ Bullarium d. V. p. III. 252; později udály se ještě případy interdiktu, ale ne proti celé fšii, nýbrž jen proti jednotlivým diecésím aneb okresům, viz Kober XXII. 48.

⁷⁾ Tak uvalilo na př. breve z 12. března 1873 interdikt na všechny kostely, v nichž starokatolíci konají služby Boží.

⁸⁾ Kober cit. 34.

zejména pak tehdy, jestliže provinění nedopustili se pouze jednotliví členové, nýbrž buď všichni, neb alespoň ti, jež dlužno pokládati za zákonné representanty onoho tělesa.⁹⁾ Jako *censura latae sententiae* jest interdikt tento nyní — ve smyslu bully „*Sedis Apostolicae*“ — již jen na dva případy obmezen:¹⁰⁾ dle ustanovení sněmu Tridentského¹¹⁾ upadnou totiž ipso jure v interdikt kapitoly, jestliže v době, kdy stolec biskupský je uprázdněn, bezprávně vydají *dimissorie* (d. 1. str. 108) a dle jmenované bully všechny korporace, jestliže z nálezů nebo příkazů papežových apelují k příštímú sněmu; absoluce ve případě posléze dotčeném vyhrazena je papeži speciální modo.¹²⁾

Interdikt uvalený na jednotlivou osobu, vylučuje ji z účastenství bohoslužby a svátostí, jakož i pohřbu církevního.¹³⁾ Jestliže to vlastně jen mírnější útvar exkomunikace — a sice mírnější ani ne tak z ohledu na vinníka, jako spíše z ohledu na ostatní: je-li totiž při bohoslužbě přítomen někdo, kdo jmenovitě do klatby dán byl, musí bohoslužba býti přerušena, kterýžto účinek ale nejeví přítomnost někoho, kdo stížen jest interdiktem.

Proti duchovním bývá interdikt vyměřen jako *interdictum ingressus in ecclesiam*, zapovídá jim totiž vstup do kostela a tím i vykonávání funkcí duchovních.¹⁴⁾

Interdikt osobní partikulární je nyní vždy jen *censura ferendae sententiae* a pouze *interd. ingressus in ecclesiam* ve dvou případech *latae sententiae*; dle ustanovení sněmu Tridentského¹⁵⁾ totiž stihne metropolitu, kdyby opomenul podati papeži zprávu o sufragánovi, který nezachovává předpisy o residenci (d. I. str.

⁹⁾ C. 16. h. t. in VIto.

¹⁰⁾ O starším právu v. Kober cit. 34.

¹¹⁾ Trid. sess. 7. c. 10. de reform.

¹²⁾ Cit. bulla „(Interdicta latae sententiae reservata) 1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso jure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocunque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis ejusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.“

¹³⁾ C. 24. X. de privilegiis C. 33. c. 8. de privilegiis in VIto V. 7., c. 43. X. de sententia excomm. V. 39., c. 1. de sepultura in Clem. III. 7.

¹⁴⁾ C. 48. X. de sententia excommunicationis V. 39., c. 20. h. t. in VIto.

¹⁵⁾ Trid. sess. 6 c. 1. de ref.

343) a vedle bully „Sedis Apostolicae“ kleriky, kteří vědomě vykonávají služby Boží na místech interdiktem stížených, anebo připouštějí osoby jmenovitě do klatby dané k službám Božím, ku svátostem a ku pohřbu církevnímu. Absoluce v případě tomto náleží tomu, kdo klatbu neb interdikt vynesl.¹⁶⁾ Následky výše dotčené nastanou ale v každém případě jen pod tou podmínkou, že rozsudek vinníka udává jmenem a že byl náležitě publikován.¹⁷⁾

Násilné přestoupení interdiktů má ohledně laiků za následek tresty na úsudku a ocenění biskupovu závislé, ohledně duchovních pak iregularitu (d. I. str. 98), suspensi, ztrátu práva volebního a církevního pohřbu,¹⁸⁾ a v případech výše dotčených interdikt ingressus in ecclesiam.

Interdiktů blízka, přece však od něho rozdílna je tak zvaná cessatio a divinis to jest stavení bohoslužeb v kostele znesvěceném; tato není řádným trestem, nýbrž jen znamením žalosti, a lze ji uchýliti jen zvláštním úkonem slavnostním, o čemž ještě na jiném místě pojednáme. Přerušení služeb Božích může být též projevem žalu nad křivdou církvi způsobenou; ukládá ji buď biskup, anebo sněm provinciální a na základě partikulárních práv obyčejových též kapitola.¹⁹⁾

3) *Suspense* *)

§. 109.

Proti duchovním ustanovuje právo církevní kromě trestů dosud jmenovaných ještě censuru zvláštní totiž zákaz vykonávati práva se svěcením a úřadem církevním spojená čili suspensio.

¹⁶⁾ Srov. výše str. 103 pozn. 16.

¹⁷⁾ Bulla Martina V. „Ad evitanda“, srov. výše strana 103 pozn. 16.

¹⁸⁾ C. 1. 18. 20. h. t. in Vito.

¹⁹⁾ C. 55. X. de appellationibus II. 28. Srov. c. 2. 8. de officio ordinarii in Vito l. 16., c. 1. de sententia excommunicationis in Clem. V. 10.

*) *Literatura.* Kober Die Suspension der Kirchendiener nach den Grundsätzen des can. Rechts 1862. — München II. 222. 228. — Phillips Lehrb. §. 187.

Zákaz tento platí buď pro celou úřadní působnost klerikou, nebo týká se jen jednotlivých směrů jejích. Dle toho rozeznáváme následující druhy suspense:

a) *Suspensio ab ordine* (a *divinis*) zavírá v sobě jen zákaz vykonávati funkce svátostné a nedotýká se dokonce nijak jurisdikce.

b) *Suspensio ab officio* zapovídá vykonávati práva jurisdikční: suspendovaný s úřadu jest však *eo ipso* též suspendován u vykonávání funkcí svátostných, čili jinými slovy *suspensio ab officio* zavírá v sobě vždycky také *suspensio ab ordine*.¹⁾

c) *Suspensio a beneficio* ubírá dočasně právo bráti důchody a spravovati obročí, nezabavuje však povinnosti nésti břemena.²⁾ — Každá z dotčených suspensí může ostatně býti částečnou, to jest může se týkati jen některých funkcí svátostných nebo jurisdikčních, anebo jen části důchodů, na př. *suspensio a collatione ordinum*, a *jure confirmandi*, suspense jen od jednoho benefícia.³⁾

d) *Suspensio plena s. generalis* staví vykonávání všech práv sakramentálních, jurisdikčních i majetkových, jesti tudíž suspensí *ab officio et beneficio*. A v tomto rozsahu dlužno též pojímati suspensi, není-li v zákonu či rozsudku [připojeno bližší omezení.

K suspensi odsouditi možno veškeré duchovní všech stupňův a to jak jednotlivé osoby, tak i celé korporace duchovní.⁴⁾ Zákon vyhrožující suspensí má ohledně biskupů platnost jen tenkrát, jestliže se o nich výslovně zmiňuje.⁵⁾

Jako každá *censura* vůbec, tak i suspense zvláště pomíjí absoluci, kterážto opět je závislá na polepšení se vinníkově. Z toho jde, že suspense vyněruje se na čas neurčitý. Je-li však termin

¹⁾ C. 1. de sententia et re judicata in VIto II. 14.

²⁾ C. 1. §. 2., c. 16. de electione in VIto I. 6.

³⁾ Příklady: c. 13. 14. 15. X. de temporibus ordinationum I. 11., c. 1. ib. in VIto I. 9., c. 37. 40. 44. de electione in VIto I. 6. Trid. sess. 23. c. 8. de ref.

⁴⁾ C. 3. 40 X. de electione I. 6., c. 1. ne sede vacante in VIto III. 8., c. 1. de electione in Extrav. comm. I. 3., Trid. sess. 23. c. 10. de ref.

⁵⁾ C. 4. de sententia excommun., interdicti et suspensi in VIto V. 11., c. 37 de electione in VIto I. 6.

její zákonem již z předu stanoven,⁶⁾ přestává suspense býti censurou a přibírá charakter poenae vindicativae; v případě tom polepšení se vinníkovo neopravňuje ho žádati za absoluci, anobrž trvají účinky suspense až po určený čas.

Případy, v nichž suspense nastává ipso jure, udává bulla „Sedis Apostolicae“ z 12. října 1869; kromě toho může na ni uznati příslušný soudce, napomenuv dříve obviněného tak jako při exkomunikaci⁷⁾ (srov. výše str. 106) a dokázav pravidelným řízením soudním jeho vinu.⁸⁾ Výjimku činí tak zv. suspensio ex informata conscientia, o čemž ještě níže (v §. 112).

Ten, kdo nedbaje suspense, vykonává funkce jemu zapovězené, upadá v irregularitu a může dokonce i úřadu pozbyti.⁹⁾ Někdy nemívá suspense význam ani censury ani trestu, nýbrž bývá jen prozatímním zařízením, prostředkem preventčním. Bylo-li tudíž s klerikem zavedeno trestní vyšetřování, bývá po čas vyšetřování sesazen s úřadu.¹⁰⁾

b) Tresty v užším slova smyslu.*)

§. 110.

Trestní prostředky dávného práva církevního odpovídaly současnému právu světskému: odsuzováno k pokutám peněžitým,¹⁾

⁶⁾ Na př. c. 3. §. 2. X. de clandestina desponsatione, IV. 3., c. 23. X. de clerico percussore V. 25., Trid. aas. 43. c. 8. 10) de reform.

⁷⁾ C. 26. X. de appellationibus II. 28.

⁸⁾ C. 4 X. de judiciis II. 1. Totéž týče se deklarace suspense latae sententiae.

⁹⁾ C. 13. X. de vita et honestate clericorum III. 8., c. 1. de electione in VIto I. 6., c. 1. de sententia et re iudicata in VIto II. 14.

¹⁰⁾ C. 10. X. de purgatione canonica V. 34.

*) Literatura (při §. 106. a kromě toho:) Kober Die Degradation u. Degradation nach den Grundsätzen des kirchlichen Rechts 1867. — Týž Die körperliche Züchtigung als kirchl. Strafmittel gegen Kleriker und Moenche v Theolog. Quartalschrift 1875. — Týž Die Gefängnisstrafe gegen Kleriker und Moenche, tamtéž 1877. — Encyklopedya kościelna v. Degradacya, Depozycja d. IV. 102. 150.

¹⁾ Srov. c. 55. C. 16. qu. 1., c. 18. X. de officio iudicis ordin. I. 31., c. 2. 3. X. de poenis V. 37. Tresty peněžité zastupovaly

vězení,²⁾ vypovězení,³⁾ a trestům tělesným;⁴⁾ zapovídalo se však zmrzačení a trest smrti (*judicium sanguinis*)⁵⁾. Trestům těm podléhaly jak osoby světské, tak i duchovní. Změnou, jež později nastala v soudnictví církevním, musila nastati též změna soustavy trestní. V novějším právu činí se v té příčině rozdíl mezi osobami světskými a duchovními. Co se týká osob světských, zmizely dřívější tresty z praxe úplně: neboť tou měrou, jakou církev pozbývala kompetence v záležitostech světských, přestávala též užívat trestních prostředků z práva světského vzatých, užívajíc v záležitostech duchovních prostředků povahy více duchovní, tudíž *censur*. Jenom odřeknutí křesťanského pohřbu zůstalo ještě trestem (*poena vindicativa*), ačkoliv i v tomto ohledu — jak ještě níže povíme — stanoví zákony světské jistá obmezení. Zcela jiný za to jesti poměr trestní moci k duchovenstvu. Církev snadno zanechati mohla trestání provinění všeobecných, ježto je stát sám na sebe potáhl, nemohla se ale vzdáti trestních prostředků vůči duchovním, kteří proti povinnostem svého stavu neb úřadu, vůbec proti kázni církevní se prohřešili. Pročež udržely se vůči duchovním i ve právu novějším zvláštní tresty, ačkoliv neobjevují se vždycky v téchže formách a rozměrech.

Účinným prostředkem trestním proti duchovním jeví se býti především odejmutí jistých práv příslušících jim mocí jich úředního postavení. V ohledu tom liší se dnešní právo od staršího. Je známo, že prvotně musil každý duchovní míti nějaký úřad; *ordinationes absolutae* (d. I. str. 101) byly zapovězeny. Ve shodě s touto

často veřejné pokání zvláště u těch, kteří se mu nemohli podrobiti buď pro slabost nebo pokročilý věk.

²⁾ C. 3. de poenis in Vito V. 9.; pro kleriky byly určeny za vězení zvláštní domy, *decanica*. Trestem samostatným, nebo spojeným se složením s úřadu ustanoveno bylo uzavření v kláštere, *detrusio in monasterium* c. 28. C. 27. qn. 1., c. 7. D. 50., c. 6. 10. X. de purgatione canonica. V. 34.

³⁾ C. 13. C. 26. qu. 5., c. 1. X. de calumniatoribus V. 2., c. 2. X. de clerico excom. V. 27.

⁴⁾ C. 8. D. 45., c. 6. C. 11. qu. 1., c. 1. X. de calumn. V. 2., c. 4. X. de raptoribus V. 17.

⁵⁾ C. 1. 2. 3. 7. C. 23. qu. 5., c. 5. 9. X. ne clerici vel monachi III. 50., c. 4. X. de raptoribus V. 17., c. 3. X. de crimine falsi V. 20.

zásadou musila ztráta úřadu (*depositio, degradatio*)⁶⁾ mít za následek i ztrátu ostatních práv duchovním příslušících, ten pak, kdo s úřadu byl sesazen, vrátil se tudíž do stavu světského, což se nazývalo *reductio ad communionem laicam*.⁷⁾ Když ale později udělení úřadu odděleno bylo od úkonu svěcení, když tedy nastali duchovní, kteří vůbec žádný úřad nadrželi, mohla i ztráta úřadu býti trestem buď sama o sobě, nebo ve spojení s jinými ještě následky. V novějším právé od XII. a XIII. století je tedy více stupňů tohoto trestu, totiž:

a) *Privatio beneficii s. officii*, to jest sesazení s úřadu nebo prebendy, jež ale nezbavuje působivosti nabýti úřadu jiného.⁸⁾ Mnohdy bývá dokonce se ztrátou úřadu spojeno též udělení benefícia jiného buď s menší působností, nebo s tenčími důchody; jesti to tak zvané přeložení z trestu, *translocatio* (srov. d. I. str. 352). Lehčím trestem je sesazení s práv úředních na dobu předem určenou, o čemž již v předchozím §. se jednalo.

b) *Depositio* znamená složení s úřadu spojené se zápočtem vykonávati jakékoli funkce svátostné a spolu i s nespůsobivostí nabýti úřadu jiného.⁹⁾

c) *Degradatio* jest nejostřejší formou sesazení s úřadu, poněvadž přivodí nejen účinky deposice, ale i ztrátu všech práv a výsad stavu duchovního.¹⁰⁾ Povaha svěcení je sice dle učení církevního nesmazatelná (*character indelebilis*), tak že klerik, i kdyby nejpřísnějším trestem byl stížen, nedovolené sice, avšak

⁶⁾ Výrazu *depositio* v technickém smyslu užívají již kanony 6. století, na př. c. 35. C. 12. qu. 2. (z r. 506); vedle toho vyskytuje se však též výraz *degradatio*. Až do XII. století nečinil se mezi těmito názvy žádný rozdíl; teprve v c. 10. X. de *judiciis* II. 1. (Celestýn III. r. 1192) má *depositio* pozdější, v textu užitý význam, sr. Kober *Deposition* str. 130.

⁷⁾ C. 7. 8. D. 50. c. 13. D. 55. Někdy vracel se klerik za trest na nižší stupeň svěcení, *regradatio*.

⁸⁾ C. 13. X. de *vita et honest. cler.* III. 1., Trid. de *ref. sess.* 21. c. 6., *sess.* 23. c. 2., *sess.* 25. c. 14.

⁹⁾ C. 13. X. de *vita et honest. cler.* III. 1., c. 3. 4. 5. X. de *clerico excom.* V. 27.

¹⁰⁾ C. 10. X. de *judiciis* II. 1., c. 9. X. de *haereticis* V. 7., c. 7. X. de *crimine falsi* V. 20., c. 27. X. de *verborum significatione* V. 40.

přece platně vykonává funkce duchovní. leč co do postavení svého na venek může býti klerik zbaven všech práv svého stavu, tak že takto klesne na roveň osobám světským. Degradace přispěla zejména často k uhájení zásady, že klerik pouze soudem duchovním souzen býti může. Dopustil-li se totiž klerik nějakého zločinu obecného, vyřknul soud duchovní degradaci, vyloučil jej tím způsobem ze stavu duchovního a tím vydal jej též do rukou soudce světského. —

Rozeznáváme: *degradatio verbalis* a *actualis* s. *realis*: nejsou to dva zvláštní druhy degradace, nýbrž naznačujeme tím spíše dvě různá dějství téhož trestu. Rozsudek totiž, vyslovující degradaci, zove se *degradatio verbalis*; slavnostní úkon pak, jenž je symbolickým výkonem rozsudku, *degrad. actualis*.¹¹⁾ Praktický rozdíl ale zakládá se na tom, že *degradatio verbalis* je úkonem jurisdikce, *degr. actualis* pak funkcí sakramentální (*ordinis*). Prvnější sní tedy předsevzítí ten, kdož má jurisdikci biskupskou, kdežto k druhé nezbytně třeba je míti svěcení biskupské. Prohlašuje degradaci, má však biskup přizvati několik prelátů (viz výše str. 44). Degradace pozbyla dávného významu svého, když klerikům odňato bylo *privilegium fori* ve věcech trestních.¹²⁾

Na lehčí provinění duchovních stanoví zákony církevní ještě jiné tresty, jako: pokuty peněžité, jichž musí se užití k účelům církevním anebo dobročinným,¹³⁾ trest vězení,¹⁴⁾ který si odsouzení odbyvají v klášterích, seminářích, nebo v domech k tomu určených (*domus poenitentiae*, *domus corrigendorum*, *demeritorum*) věnující se při tom rozjímáním a cvičením duchovním (*rekolekcím*); u mladších kleriků též tresty tělesné.¹⁵⁾ Vykonávání těchto trestů

¹¹⁾ Srov. o této dle sporné otázce (ještě někteří, na př. z novějších Phillips Lehrb. 397. Vering str. 628, pokládají *degradatio verbalis* za mírnější formu degradace blíže *deposici*) Benedikta XIV. De synodo dioec. I. 9. c. 6. n. 3. Kober *Deposition* str. 178. Obřady při degradaci uvádí *Pontificale Romanum* tit. de *degradationis* forma; srov. c. 2. de *poenis* in VIto V. 9.

¹²⁾ Degradace vykonaná ještě r. 1852 ve Španělsku vylíčena je v encyklopedii církevní IV. 103.

¹³⁾ Trid. de ref. sess. 23. c. 1., sess. 25. c. 3. 14.

¹⁴⁾ Trid. sess. 25. c. 14. de ref.

¹⁵⁾ Srov. o tomto trestu obzvláště cit. pojednání Kobrovo; ve smyslu příkázání Mojžíšova (II. Mos. 25. 3.) bylo dovoleno dáti nejvíce 39 ran c. 6. C. 11. qu. 1., c. 2. 37. C. 23. qu. 7.

v praxi valně však nyní jest obmezeno, ježto nyní vláda nevykonává rozsudky soudů duchovních, tak že přijetí trestu závisí jedině na vůli odsouzeného (srov. str. 42).

C) *Církevní přečiny.*

§. 111.

Z četných oněch skutků trestních. jež vypočítávají zákony středověké, jmenovitě pak *decretalia* v *corpus juris*, nenáleží již velká část pod pravomoc církve, nýbrž podléhá nyní soudnictví světskému; týká se to především tak zv. *delicta mixti fori* (výše str. 33). Jiné, jež dříve velice často zaměstnávaly soudy světské i duchovní, jako čary a kouzla a p. ztratily za našich dnů úplně charakter trestních skutků, poněvadž v nich spatřujeme nyní spíše nízký stupeň vzdělanosti nežli úmysl zločinný. Církevním přečinem je totiž každý čin přičiněný se zákonům církevním, jež buď samy vyslovují zároveň sankci trestní, nebo přenechávají vyměření trestu úřadu rozhodujícímu. Zmíníme se tu jen o některých činech směřujících přímo proti základům společnosti církevní nebo zásadním nařízením církevním, jež proto vždycky uchovávají povahu deliktů církevních. Nazývají je *delicta mere ecclesiastica*.

a) K deliktům těmto počítá církev předkem zločiny proti víře, totiž heresi čili kacířství, schisma čili rozkol a apostasii čili odpadlictví.¹⁾ Pojmeme kacířství (*haeresis*)²⁾ vyrozumíváme všeliké vyznávání zásad nauce církevní odporujících; za zločin má však právo církevní toliko vědomé bludařství totiž jestliže někdo zarytý a s úplným vědomím a přesvědčením odchyluje se od nauky církvi přijaté. Takovou heresi nazýváme formálníou na rozdíl od materiální, která vyplývá z nedostatečné znalosti nauky cír-

¹⁾ Srov. tit. X. de haereticis V. 7. in VIto V. 2. in Clement. V. 3. in Extrav. commun. V. 3., tit. X. de schismaticis et ordinatis ab eis V. 8. in VIto V. 3. in Clem. V. 4.; tit. X. de apostatis et reiterantibus baptisma V. 9.

²⁾ Název *haeresis* pochází od *αἵρεσις* voliti, srov. c. 27. C. 24. qu. 3. (Hieronimus ad Galatas) „*Haeresis graece ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam quam putat esse meliorem*“. Výraz kacířství (*Ketzerei*) pak má původ od sekty katarů, vlastky gazzari, gazzeri.

kevní.³⁾ — Schisma jest odtržení se od jednoty církevní, které se značí v neuznávání moci papežské a svazku hierarchického vůbec. Zločinem je rozkol již sám o sobě, obyčejně však bývá spojen s heresí. Dále než haeresis a schisma jde apostasia (správněji apostasia a fide), kterážto je úplným odpadnutím od víry křesťanské.

Jako každá společnost činění, jež proti vlastní její existenci jest namířeno, za největší zločin pokládati musí, tak počítá i právo církevní k nejtěžším proviněním zločiny proti víře, jakožto proti kardinálnímu základu společnosti církevní. Za trest stanoví na ně klatbu větší latae sententiae, jejíž absolve vyhrazena je nyní papeži speciali modo,⁴⁾ odepření křesťanského pohřbu,⁵⁾ nespůsobilost k úřadům církevním, jež sáhá až na děti heretiků (srov. d. I. str. 258); proti duchovním kromě toho též irregularitas (d. I. 97), ztrátu úřadu a obrocí, dle okolností též deposici.⁶⁾ Tytéž tresty stihnou též, kdo jakkoliv heretikům přispívá nebo nadržuje „receptores, fautores, defensores“⁷⁾ Ve starších dobách nebyly to však jediné tresty kacířův; úzký svazek církve se státem a vůbec se všemi poměry společenského žití způsobil, že útok na společenstvo církevní pokládán byl též za útok na pořádek státní a proto byly i zločiny proti víře kladeny na roveň s velezrádou a zločinem proti majestátu. Tím vysvětluje se krutost zákonů světských proti kacířům. Již právo římské hrozí jim konfiskací majetku, ztrátou cti občanské a spůsobilosti pořizovati, ba i smrtí.⁸⁾ S podobnými ustanoveními setkáváme se též velmi zhusta v zákonech středověkých, jmenovitě v Německu v konstituci

³⁾ C. 29. 30. 31. C. 24. qu. 3.

⁴⁾ Bulla „Apostolicae Sedis“ z 12. října 1869. „Excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subiacere declaramus: 1. Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocunque nomine censeantur, cujuscunque sectae existant, eisque credentes, eorumque receptores, fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores . . . 3. Schismaticos et eos qui a Romani Pontificio pro tempore existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt“. Por. c. 7. 8. 9. 13. 15. X. h. t.

⁵⁾ C. 8. X. h. t., c. 2. h. t. in VIto.

⁶⁾ C. 9. 13. X. h. t., c. 12. h. t. in VIto.

⁷⁾ Srov. citát v pozn. 4.

⁸⁾ Cod. Theod. de haereticis et 16. 2., C. Just. de haer. manichaeis et samaritis I. 5. de apostatis 1. 7.

Bedřicha II. z r. 1220,⁹⁾ jež schválena¹⁰⁾ byvši papeži, jiným zemím sloužila za vzor. V Polsku byl prvním zákonem proti kacířům edikt Vladislava Jagelly, vydaný ve Wieluui r. 1424, nakažující trestati heretiky a jich společníky „velut Regiae Majestatis offensores.“¹¹⁾ Později, zejména od XVI. století následkem různé změny poměru státu k církvi pozbyla haeresis a jiné zločiny proti víře před zákony světskými kvalifikace trestní. Ba právní pojem kacířství vůči rovnoprávnosti všech vyznání a vůči úplné svobodě přestupovati z jedné víry na druhou nedal se ani udržeti. Na tomto stanovisku stojí také zákonodárství rakouské; za zbytek dávných poměrů lze považovati ještě ustanovení občanského zákoníku (§. 768 lit. a), že odpadlictví od víry křesťanské jest důvod vydědění, a ustanovení trestního řádu (§. 122 lit. c. d.), že dopouští se zločinu ten, kdo popouzí k odpadlictví od křesťanství nebo rozširuje nauku zásadám náboženství křesťanského odporující. Ustanovení tato však zrušena byla r. 1868.¹²⁾

b) Na roveň se zločiny právě vyjmenovanými klade právo církevní svatokupectví čili simonii, to jest překupnictví a prodej ve věcech duchovních.¹³⁾ Nejčastěji týká se simonie udílení beneficií a většina ustanovení odnáší se právě k simonii tohoto druhu.¹⁴⁾ Avšak pojem její širší jest: simonie dopouští se, kdo za odevzdání nebo přijetí nějaké věci, která má ráz duchovní (spiritualia),¹⁵⁾ přijímá neb dává plat, nebo vůbec nějaký prospěch

⁹⁾ Pertz Monum. Germ. Leges II. 243. (taktéž Krüger Codex Justin. p. 512.)

¹⁰⁾ Srov. o tom Martens Hat die im Mittelalter geübte strafrechtliche Behandlung der Haeretiker einen dogmatischen Anhaltspunkt v Archiv. VIII. (1862) str. 201.

¹¹⁾ Volum. legum. I. 85. O pozdějších zákonech proti heretikům v Polsce srov. encyklopedii církevní článek Dyssidenci w Polsce IV. 432. a Herezye VII. 221.

¹²⁾ Čl. 7. zák. z 25. května 1868, č. 49. ř. z.

¹³⁾ Z literatury: Pertsch De crimine simoniae, praemissa J. H. Bochmeri dissertatione de intentione patrum circa doctrinam de simonia 1710, — van Ketwich De simonia 1846. — München cit. II. 274. — Phillips Lehrb. §. 193. — Richter §. 221.

¹⁴⁾ Srov. obzvláště C. l. qu. 1., tit. X. de simonia et ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur V. 3. in Extrav. commun. V. 1.

¹⁵⁾ Název od černokněžníka Šimona, který od apoštolů chtěl za peníze dosáti moci duchovní, Acta Apost. VIII. 18. sq.; srov. tamtéž

hmotný (temporalia). Simonie jeví se tudíž býti kupčením s věcmi duchovními, ať jsou to již svátosti a vůbec funkce duchovní, nebo patronát (srov. d. l. str. 311), úřady, hodnosti církevní, přijetí do kláštera, dispense a p., začez vzájemnou odsluhou, cenou býti může vše, co prostředně či bezprostředně přináší prospěch nějaký a tudíž nejen peníze nebo věci cenné (munus a manu), ale i všeho druhu službičky (munus ab obsequio), ano i příslibení protekce nebo přímluvy u mocných osob (munus a lingua).¹⁶⁾ Podstatná známka svatokupectví v tom právě zakládá se, že jedno prokazování něčeho závisí na druhém: do ut des, čili jinými slovy, že strany jednají ze smlouvy. Nebyla-li tudíž ani výslovně, ani mlčky uzavřena taková smlouva, není ani simonie ve smyslu právním. i kdyby pobudkou samého jednání byla ziskuchtivost; jednání takové nazývají simonií mentalis, která sice je hříchem, nikoliv ale zločinem.¹⁷⁾ Je patrné, že o simonii mluvíti nelze při oněch platech a dávkách, které samo právo za určitá konání stanoví, o čemž ještě později ve právu majetkovém pojednáme.¹⁸⁾ S druhé strany pak sama smlouva svatokupecká — simonia conventionalis — pokud nic k jejímu uskutečnění se nepodniklo, nepřekročuje meze fora interna; zločinem spadajícím pod přísnost práva stane se smlouva tato teprve tehdy, když byla splněna, neb alespoň pokus splnění učiněn, což nazýváme simonia realis. Ostatně neztrácí čin známku svatokupectví tím, že nikoliv účastník sám, leč někdo jiný, třeba i mino jeho vůli a souhlas, k jeho prospěchu dopustil se svatokupectví.

Zvláštním druhem simonie je tak zv. simonia confidentialis, jíž se dopouští, kdo dává nebo přijímá beneficia pod podmínkou, že důchody buď zcela nebo z části zůstati mají kolatorovi, nebo připadnouti někomu třetímu, nebo že beneficium po

slova sv. Petra: „Pecunia tua tecum sit in perditionem quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.“

¹⁶⁾ Srov. c. 113. 114. C. 1. qu. 1. „Munus a manu est pecunia, munus a lingua favor est, munus ab obsequio est subjectio indebite impensa“ (c. 114. cit.)

¹⁷⁾ C. 34. X. h. t. „quia nobis datum est de manifestis tantum modo judicare.“

¹⁸⁾ Zvláště bylo vysloveno, že není simonií darování, jež čini ženy vstupující do kláštera; srov. deklaraci kongregace Tridentské v Richtrově vydání p. 417. pozn. 5. a Benedikta XIV. De synodo dioec. l. 11. c. 7.

některém čase přejíti má na jiného; ¹⁹⁾ obzvláště patří sem též *resignatio cum reservatione pensionis* a *cum reservatione regrussus*, nedostává-li se právních podmínek (d. I. str. 349).

Tresty za *simonii* jsou různé dle aktů, při nichž byla spáchána; totiž :

1) Při udělení *beneficii* stihne svatokupce klatba větší *latae sententiae*, nyní *simpliciter* papeži vyhrazená, ²⁰⁾ toho, jenž *beneficia* nabyt, kromě toho *irregularitas* (d. I. 98). Udělení *beneficia* je neplatno, i kdyby nabyvatel o *simonii* ani nevěděl (d. I. 323).

2) Rovněž *simonie* při udělení svěcení má trestati se větší *exkomunikací latae sententiae*, ²¹⁾ kromě toho stihne udíleče doživotní *suspense* a *collatione ordinum*, ²²⁾ jakož i *interdikt ingressus in ecclesiam*, přijímate pak *suspense* od vykonávání *nabytých svěcení*. ²³⁾

3) Udála-li se *simonie* při skládání řeholního slibu, je *profese* platna, *vinníky* stihne však *exkomunikace latae sententiae* papeži *simpliciter* vyhrazená; ²⁴⁾ lze dále vyloučiti je z řehole a celý konvent pak může soudním rozsudkem zbaven býti *práv jurisdikčních*. ²⁵⁾

4) Svato kupecká ujednání o *patronát* mají v zápětí ztrátu práva (d. I. 311).

V ostatních případech vyměřuje trest soud.

c) K *trestním skutkům čistě církevním* dlužno počítati dále *provinění duchovních proti povinnostem stavu a úřadu*, zvané

¹⁹⁾ Srov. *konstituce Pia IV. „Romanum Pontificem“* z r. 1564 (Bull. IV. p. II. 191) a *Pia V. „Intolerabilis“* z r. 1569 (tamtéž p. III. 67).

²⁰⁾ C. 6. h. t. in *Extrav. comm.*, *konstituce Pia V. „Cum primum“* z r. 1566 (Bull. IV. p. II. 270), nyní pak *konstituce „Apostolicae Sedis“* z r. 1869. „*Excommunicationi latae sententiae Romano Pontifici reservatae subjacere declaramus . . . 8. Reos simoniae realis in beneficiis quibuscunque, eorumque complices. 9. Reos simoniae confidentialis in beneficiis quibusbet cujuscunque sint dignitatis. 10. Reos simoniae realis ob ingressum in religionem.*“

²¹⁾ C. 37. 38. 45. X. h. t., *Trid. sess. 21. c. 1. de ref.*

²²⁾ *Konstituce Sixta V. „Sanctum et salutare“* z r. 1588. (Bull. V. p. I. 40.) a *Klementa VIII. „Romanum Pontificem“* z r. 1595 (tamtéž p. II. 97); před tím byla *suspense tříletá*, c. 45. X. h. t.

²³⁾ C. 7. 8. 9. C. I. qu. 1, c. 37. 38. 45. X. h. t.

²⁴⁾ Srov. pozn. 20.

²⁵⁾ C. 1. h. t. in *Extrav. commun. c. 25. 40. X. h. t.*

excessus.³⁶⁾ Tyto povinnosti jsou dílem všem duchovním společné (I. 116), dílem odnášejí se k jednotlivým úřadům zvláště Trest za porušení těchto povinností vyměřuje vůbec představený úřad církevní podle vlastního uznání a přiměřeně k velikosti provinění; při některých přečinech stanoví trest právo samo. K nejtěžším počítají zákonové církevní kromě zločinů obecné tyto:

1) Odpadlictví klerika majícího vyšší svěcení ode stavu duchovního, apostasia ab ordine, a clericatu, jakož i samovolné vystoupení z řádu, apostasia a religione, a monachatu, což má v zápětí exkomunikaci a ztrátu výsad řeholních;³⁷⁾ uzavře-li klerik nebo řeholník sňatek, stihne je klatba latae sententiae, jejíž rozřešení zachováno je biskupovi;³⁸⁾

2) konkubinát, který dle ustanovení Tridentského sněmu trestati se má stupňovitě ztrátou důchodu, suspensí a beneficio et officio, odejmutím úřadu.³⁹⁾

3) crimen sollicitationis č. sollicitatio ad turpia, jehož dopouští se duchovní navádějící ve zpovědi k necudnosti; trestem má býti dle okolností suspence, ztráta benefícia, ano i degradace.⁴⁰⁾

³⁶⁾ Tit. X. de excessibus praelatorum et subditorum V. 31. in Vito V. 6. in Clement. V. 6.

³⁷⁾ Tit. X. de apostatis et reiterantibus baptismu V. 9.

³⁸⁾ Konstituce „Apostolicae Sedis“ z r. 1869. „Excommunicationi latae sententiae episcopis sive ordinariis reservatae subjacere declaramus: I. Clericos in sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.“

³⁹⁾ Trid. sess. 24. c. 8. de ref. matr. sess. 25. c. 14. de ref.

⁴⁰⁾ Srov. konstituce Pia IV. „Cum, sicut“ z r. 1561 (Bull. IV. p. II. 77), Řehoře XV. „Universi dominici“ z r. 1622 (Bull. V. 54.) a Benedikta XIV. „Sacramentum poenitentiae“ z r. 1741. „Etsi pastores“ z r. 1742 a „Apostolici muneris“ z r. 1745. Dekretem kongregace inkvisiční z 20. února 1867 byla vydána instrukce o řízení v takových případech (text v Archiv. d. 21. str. 74). — K tomuto zločinu odnášejí se též ustanovení bully „Apostolicae Sedis“, že propadají klatbě větší latae sententiae, vyhrazené papeži speciálním modo „Absolventes complices in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem“, taktéž klatbě nemini reservatae „negligentes sive culpabiliter ommittentes denunciare infra mensem confessarios sive sacerdotes a quibus sollicitati fuerint ad turpia.“

4) porušení zpovědního tajemství, což trestá se vězením a deposicí.³¹⁾ Majíce zřetel na tuto povinnost duchovenstva katolického, nedovolují též obyčejné zákony světské, by duchovní jako svědek slyšán byl o tom, co mu buď ve zpovědi nebo vůbec jako duchovnímu pod podmínkou zachovati o tom tajemství (d. I. 115) bylo svěřeno.

Byl-li duchovní soudem světským odsouzen ke trestu, nesprošťuje ho to ještě zodpovědnosti vůči vrchnosti církevní, která zkoumá a ocení jeho skutek se stanoviska zákonů církevních a uzná-li jej vinným, též sama trest mu vyměří. Obyčejně žádají též zákonové státní, by duchovní, jenž pro obecné skutky trestní byl odsouzen, také zbaven byl svého církevního úřadu. Rakouský zákon ze 7. května 1874 obsahuje v té příčině tato ustanovení: Byl-li by držitel úřadu církevního nebo prebendy vinným nalezen nějakým zločinem nebo nějakým jiným skutkem trestným vzešlým ze ziskuchtivosti, urážejícím mravopoctnost, anebo zavadávajícím podnět k veřejnému pohoršení, má státní správa (místodržitelství) žádat, aby byl s úřadu nebo s prebendy sesazen. Dále ještě jde zákon ohledně duchovních správců; opravňuje totiž státní správu žádati od vrchnosti církevní, by od vykonávání úřadu církevního odstranila takového správce duchovního, jehož chování vládá za ohrožující pořádek veřejný považuje. Ustanovení výše uvedená platí též o duchovních, kteří dočasně nějaký úřad spravují, neb jiným na výpomoc jsou přidáni. Kdyby vrchnost církevní ve lhůtě určené žádosti vlády ne učinila zadost, má vláda úřad onen, co se státu týče, za uprázdněný považovati a někoho jiného k vyřizování záležitostí, jež zákony státními farářům jsou svěřeny, ustanoviti.

D) Řízení ve věcech trestních.*)

§. 112.

Již jednou (viz str. 51) jsme se zmínili, že základem řízení civilního je zásada projednací, řízení trestního pak zásada vyše-

³¹⁾ C. 2. 6. 12. D. 6. de poenitentia, c. 12. X. de poenitentis et remiss. V. 38., c. 13. X. de excessibus praelatorum V. 31.

*) Literatura. Biener Beiträge zur Geschichte des Inquisitionsprocesses 1827. — Hildebrand Die purgatio canonica und

třovací, což značí, že onde zakročuje soudce teprve k návrhu stran, tu ale z povinnosti úřední věc vyšetřuje. Rozdíl tento pochází odtud, že předmětem procesu civilního je poškození práv soukromých, jimiž oprávněný z pravidla volně může nakládati, kdežto předmětem procesu trestního je porušení právního řádu křivda způsobená celku, jež vyžaduje zadostiučinění bez ohledu na interesy soukromé. Leč tento názor náleží teprve dobám novějším; starší zákonodárství pokládají potrestání provinění nejčastěji za záležitost soukromou mezi pachatelem a uktivděným a přidržují se tudíž i ve věcech trestních zásady, že bez žaloby není soudu. Řízení založené na této zásadě nazýváme řízením obžalovacím (akusačním) oproti řízení z povinnosti úřední, čili procesu inkvisičnímu, jakým jest i trestní řízení dnešní. ¹⁾ Přeměna prvního ve druhé děla se pozvolna a mělo v tom ohledu právo církevní vliv nemalý.

Prvotní jednání před soudy církevními, jak nám je vyličují konstituce Apoštolské, ²⁾ spočívá na zásadě obžalovací: biskup přivolav několik duchovních, vyslechl žalobce i obžalovaného, vyslechl jejich důvody a průvody a vynesl rozsudek. Prostý tento způsob ustoupil sice později během VI. století římským formám procesuálním; ³⁾ ježto však trestní proces práva římského právě

vulgaris 1841. — Molitor Ueber canonisches Gerichtsverfahren gegen Kleriker 1856. — Týž Ueber das strafgerichtliche Procedere bei den bischöflichen Officialaten, Archiv. V. (1860) str. 344. — Marx De denuntiatione juris canonici 1859. — Fessler Der canonische Process nach seinen positiven Grundlagen u. seiner ältesten historischen Entwicklung in der vorjustin. Periode 1860. — Kellner Das Buss- und Strafverfahren gegen Kleriker in den sechs ersten christlichen Jahrh. 1863. — Gross Die Beweistheorie im canon. Process. 1867. — Münch cit. t. I. — Bouix de judiciis ecclesiasticis (1855) II. — Walter §. 194. Richter §. 226.

¹⁾ K zamezení nedorozumění podotýkáme, že i v procesu inkvisičním provéstí lze zásadu akusační tím způsobem, že žalobu učiní z povinnosti úřední úřad k tomu zřízený (na př. u nás státní zastupitelství). V tomto smyslu mluvíme nyní o procesu obžalovacím, který proto není prost rázu inkvisičního.

²⁾ Const. Apost. II. 47. sq.

³⁾ Dobu recepce nelze celkem určití přesně; tomu však, že za časů Řehoře Vel. († 604) již byla dokonána, nasvědčuje c. 7. C. 2. qu. 1. (Greg. I. a. 592), srov. Devoti Institut. I. IV. t. I. §. 5.

hlavuími svými základy na zásadě obžalovací spočíval, *) upevnilo přijetí tohoto práva obžalovací charakter procesu kanonického tím více.

Avšak výlučná platnost zásady obžalovací okázala se v životě církevním ještě dříve nežli ve státním bytí nedostatečnou. Udržení kázně církevní a neméně i ohled na důstojnost stavu duchovního vyžadovaly, aby provinění kleriků v zájmu veřejném byla trestána a to i tehdy, když nikdo s žalobou nevystoupil. Odtud bylo již v oněch dobách nutno učiniti v systému procesuálním všeobecně přijatém trhlínu, která čím dále tím více se rozšiřujíc vedla konečně k přijetí formálního řízení inkvisičního. Za zárodek tohoto řízení dlužno jmenovitě pokládati ustanovení církevního práva o přísaze očistné, *purgatio canonica*. Jestliže totiž o klerikovi šel jeden hlas, že dopustil se nějakého trestního skutku, zahájil biskup vyšetřování z povinnosti úřední; obviněný pak nezdolal-li jinak úplně svaliti se sebe podezření, musil dotvrditi svou nevinu přísahou. *) Podobné tomuto řízení proti duchovnímu bylo řízení proti osobám světským na soudech synodálních (*Sendgerichte*), které v říši francké a německé konali biskupové a později arcijáhnové visitující diecése. *) V každé obci byli ustanoveni mužové do přísahy vzatí, by na těchto soudech biskupovi podávali zprávu o trestních skutcích, o nichž se dověděli. Tito mužové vystupovali ve svém veřejném charakteru jako svědkové z povinnosti úřední a z té příčiny také nepadalo na ně břímké průvodní, nýbrž vyšetřování dělo se z povinnosti úřední. Přiznal-li se obviněný, byl mu vyměřen trest; v případě opačném musil se očistiti přísahou, kterážto ale vedle práva německého vykonávala se s přísaznými pomocníky (*Eideshelfer*); lidé stavu podanského jakož i svobodníci, kteří již jednou skutku trestního vinnými se stali, musili se na místě přísahy podrobiti očistě, *) kterážto ale přispěním papežů, kteří od samého počátku těmto Božím nálezům

*) Srov. obzvláště Geib *Geschichte des römischen Criminalprocesses* 1844.

*) C. 20. C. 2. qu. 1., c. 5.—8. C. 2. qu. 5., c. 46. C. 2. qu. 7. Srov. obzvláště cit. dílo Hildebrandovo.

*) Srov. Dove *Beiträge zur Geschichte des deutschen Kirchenrechts* v jeho časop. d. IV. V., Phillips VII. §. 367. 370.

*) C. 15. C. 2. qu. 5.; srov. ještě Brunner *Zeugen u. Inquisitionsbeweis der karolingischen Zeit* 1866.

byli nepřítelové, již ve XIII. století vyšla z užívání.⁹⁾ Zároveň rozšířena i *purgatio canonica* kleriků, ježto i klerik, byl-li obžalován a nevykázal-li úplně svou nevinu, přísahal s pomocníky.⁹⁾ — Přísaha s pomocníky jakož i očista skrze ordály nazývány teď *purgatio vulgaris* oproti pravé přísaze očištění, *purgatio canonica*. Tyto výjimečné formy trestního řízení nebyly ještě zákonem přesně upraveny, řádným, pravidelným procesem bylo vlastně toliko obžalovací řízení práva římského.¹⁰⁾ Teprve papež Innocenc III. rozhodnou v té příčině učinil reformu a jeho ustanovení jsou též hlavním zřídlem novějšího procesu kanonického.¹¹⁾

Innocenc III. rozeznává tři hlavní formy procesuální: *per accusationem*, *per inquisitionem* a *per denuntiationem*, ku kterýmž ještě přidává řízení *in notoriis* a *per exceptionem*. Vylíčíme je zde v hlavních rysech.

a) Řízení obžalovací, *per accusationem*, udrželo dávny svůj ráz; spočívajíc ve všech svých stádiích na zásadě projednací, nerůznilo se co do podstatných známek od procesu civilního, nebylo vyšetřováním, nýbrž jen sporem mezi stranami.¹²⁾ Poškozený domáhal se žalobou (*libellus accusatorius*) potrestání obžalovaného, jeho povinností bylo podle zásad řízení civilního opodstatniti svou žádost a zejména odůvodniti skutečný podklad žaloby své, jestliže obviněný čin za vinu mu kladený popřel. Výměna sporných spisů, nabízení a připouštění důkazů a vůbec všechny úkony procesuální konaly se úplně týmž způsobem, jakýmž ve věcech sporných: úloha soudcova byla převážně trpnou. Před svévolným pro-

⁹⁾ C. 7. 20. 22. C. 2. qu. 5. 2. tit. X. de purgatione vulgari V. 35. C. 9. X. ne clerici III. 50.

⁹⁾ Conc. Mogunt. r. 851. Pertz. Monum. III. p. 410. c. 12., 13. C. qu. 5.

¹⁰⁾ C. 4. 5. 7. C. 2. qu. 1. „Nihil contra quemlibet accusatum absque legitimo et idoneo accusatore fiat.“

¹¹⁾ Srov. obzvláště tit. X. de accusationibus, inquisitionibus et denuntiationibus V. 1. de calumniatoribus V. 2. de purgatione canonica V. 34. de purgatione vulgari V. 35.

¹²⁾ Slavný kanonista XIII. stoloti *Durantis* ve spise *Speculum juris* (srov. d. I. 73) praví o procesu akusačním: „Qualiter autem in accusatione procedendum sit, facile est videre. Nam vere eadem in ea servanda sunt quae etiam in civili actione.“ Taktéž dekretály pojednávají zároveň o procesu civilním i trestním, srov. *Molitor* str. 118. 138. *Gross* 32.

následováním chránilo ustanovení vzaté z práva římského,¹³⁾ že, nedokázal-li žalobce vinu, stihla jej poena talionis, to jest tentýž trest, jaký by byl v případě opačném stihl žalovaného. V žalobě podroboval se žalobce skrze tak zvanou subscriptio výslovně této přísnošti.

b) Na zcela jiných základech spočívá řízení per inquisitionem.¹⁴⁾ Jestliž ono vyšetřováním v plném slova toho smyslu, kdež soudce z vlastního popudu, nejso vázán vůlí osob soukromých, o pravém stavu věci dochází vědomí. Dle ustanovení Innocence III. může ono míti místo, roztrousila-li se o někom pověst, že se dopustil skutku trestného. Jestli to nezbytná podmínka řízení inkvisičního, kterou proto soudce náležitě zjistiti musí dříve, nežli k vlastnímu vyšetřování přikročí.¹⁵⁾ Inkvisice sama pak děje se tak, že soudce snaží se všemi právními prostředky vyšetřiti stav věci jak co do předmětu tak co do podmětu, sbíraje se stejnou opatrností vše, co nasvědčuje vině i nevině obviněného. Soudce trestní nespokojí se tudíž jako soudce civilní jen formálnou pravdou, nýbrž může nález viny opíratí jedině o pravdu úplnou, materiální, na kolik ovšem tato vůbec člověku je přístupnou. Snaží se nabýti jí obyčejnými průvodními prostředky: seznáním svědkův a znalců, listinami a ohledáním; vynášeje rozsudek, pak oceňuje nahromaděný materiál průvodní buď dle pokynů stanovených zákonem, anebo dle vlastního přesvědčení. Církevní právo žádá nezbytně pouze ohledně důkazu svědeckého seznání dvou věrohodných osob,¹⁶⁾ čehož analogicky užití dlužno též při znalcích,¹⁷⁾ ostatně ale ponechává soudci úplnou volnost v oceňování moci průvodní, připouštějíc zejména též důkaz ze shody okolností.¹⁸⁾ Nicméně nade všechny průvodní prostředky nepoměrně větší záruku pravdy poskytuje doznání samého obviněného. Pročež také starší práva procesuální vycházejíce ze zásady, že rozsudek trestní na kolik

¹³⁾ L. 7. D. de accusationibus et inscriptionibus 48. 2.

¹⁴⁾ Upraveno bylo řízení toto zvláště usnesením IV. sněmu late-ranského r. 1215 (c. 24. X. de accusationibus V. 1.) Srov. nad to c. 1. X. ut. ecclesiastica beneficia sine deminutione conferantur III. 12. c. 17. 21. X. de accus. V. 1., c. 31. X. de simonia V. 3., c. 10. X. de purgatione canonica V. 34., c. 1. 2. de accusationibus in VIto V. 1.

¹⁵⁾ C. 21. 24. X. de accusat. V. 1.

¹⁶⁾ C. 23. X. de testibus II. 20.

¹⁷⁾ Srov. Gross str. 126.

¹⁸⁾ C. 12. 14. X. de praesumptionibus II. 23.

možno o doznání obžalového se má opírat, pokládala za nejblavnější úlohu vyšetřování přiměti obžalovaného k doznání. Podivná předpjatost v tom směru spolu s barbarským duchem času upravila cestu zavedení tortury. Pode vlivem praxe světských soudů přijaly ji též soudy církevní;¹⁹⁾ v XVI. století však přestalo se jí užívat.

Proces inkvisiční lfsil se od obžalovacího též co do výměry trestu: z pravidla totiž neužil soudce v těch případech úplné přísnosti trestu, nýbrž vyměřil trest mírnější.²⁰⁾

Vedle inkvisice a částečně i s ní ve spojení udržela se dřívější přísaha očistná;²¹⁾ soudce totiž mohl, zjistiv faktum diffamační, na místě vlastního vyšetřování uložit obžalovanému, by vykonal přísahu o nevině, což když učinil, uznán byl za nevina;²²⁾ pakliže se ale zdráhal přísahu vykonati, považovala se tím vina za dokázanou.²³⁾ To však nebylo zvláštností procesu inkvisičního, neboť vyjímaje případ notoričnosti zločinu připouštěla se přísaha očistná i při jiných formách řízení, jakmile vyšetřování neposkytlo dostatečný průkaz viny, leč zjistilo přece existenci *malae famae*.²⁴⁾ Přivolávaní pomocníky později ustalo a v století XVII. přestalo se přísahy očistné užívatí vůbec.²⁵⁾

c) Střední místo mezi procesem obžalovacím a inkvisičním zaujímá řízení *per denuntiationem*. Stopy jeho nalézáme již v nejstarším právu: mohl totiž každý křesťan, aniž by byl musil formálnou žalobu podati, zpravit biskupa o trestném skutku svého souvěrce, jestliže jej ve smyslu předpisu evangelia dříve napo-

¹⁹⁾ Glosátoři odůvodňující užívání tortury odvolávali se na c. 6. X. de regulis juris V. 41. (Řehoře VII. z r. 1081) „In ipso causae initio non est a quaestionibus inchoandum;“ srov. ale o výkladu tohoto článku Biener cit. str. 55. (který žte „quaestibus“). Tortura uznává c. 1. X. de haereticis in Clement. V. 2.

²⁰⁾ C. 21. 24. X. de accusat. V. 1., c. 30. 32. X. de simonia V. 3., c. 10. X. de purgatione canonica V. 34. c. 3. de poenis in VIto V. 9.

²¹⁾ C. 36. X. de accusat. V. 1., c. 31. X. de simonia V. 3.

²²⁾ C. 8. X. de cohabitatione clericorum et mulierum III. 2. c. 19. 21. X. de accus. V. 1. c. 10. X. de purgatione canonica V. 34.

²³⁾ C. 8. X. de cohab. cler. III. 2.

²⁴⁾ C. 23. X. de accus. V. 1., c. 10. 12. E. X. de purg. can. V. 34.

²⁵⁾ P. Hildebrand cit. str. 151. nst.

menul mezi čtyřma očima a toli nespomohlo u přítomnosti svědkův.²⁶⁾ O takovém udání však jednalo se za starodávna mimosoudně,²⁷⁾ biskup netrestal vinníka kriminálně. nýbrž uložil mu pokání. Teprve od Innocence III. může i denunciace zavdati podnět k řízení trestnímu²⁸⁾ a nazývá se v případě takovém *denuntiatio judicialis* na rozdíl od starší *denun. evangelica*. Podmínkou její bylo vždycky předcházející napomenutí, *monitio caritativa*. Další řízení vedlo se pak buď dle vzoru procesu obžalovacího, neb inkvisičního. Dotvrdila-li totiž denunciace zároveň i *factum diffamační*, mohl soudce na základě toho započítati inkvisici. V případě opačném udavatel sice nevystupoval v charakteru žalobníka měl však přece v řízení samém účast a zejména mohl se podjati důkazů. Později říkalo se tomu *inquisitio cum prosequente*. Ta okolnost pak, že nebylo žádné formální žaloby, měla účinek, že vinník odsuzován býval k mírnějším trestům. Pak-li však udání ukázalo se býti smyšleným, nestibla sice denuncianta poena *talionis*, byl ale trestán jako na cti utrhač.²⁹⁾

d) Vedle dotčených tří druhů trestního procesu jmenují ještě nikoliv zcela správně jako zvláštní formy procesuální řízení i *notorii* a *per exceptionem*. Prvnější zakládá se na tom, že soudce, když zločin je notorický, vydati může rozsudek ihned, aniž by vyčkal žalobu a vůbec formální řízení ani rezapočav.³⁰⁾ Pojem notoričnosti, jak jsme jej výše naznačili, nebyl však ustálen a rozšiřovali jej často na fakta stvrzená doznáním, svědectvím soudním, nebo rozsudkem.³¹⁾ Praxe sama také, nemajíc v té příčině dostatečné opory, velmi zřídka užila tohoto způsobu procesuálního. Řízení *per exceptionem* pak má místo tenkrát, byla-li proti žalobníku nebo svědkovi učiněna námitka zločinu k tomu cíli, by

²⁶⁾ Math. XVII. 15—17. srov. c. 17. D. 45. c. 18. 19. C. 2. qu. 1.

²⁷⁾ Srov. ale cit. pojednání Marxovo str. 45., který považuje řízení na základě denunciace za prvotní *modus procedendi ordinarius*.

²⁸⁾ C. 13. X. de *judiciis* II. 1., c. 16. 19. 20. 24. de *accus.* V. 1., c. 31. X. de *simonia* V. 3.

²⁹⁾ C. 2. X. de *calumnia* V. 2.

³⁰⁾ C. 23. X. de *electione* I. 6., c. 21. X. de *jurejur.* II. 24., c. 8. 10. X. de *cohabit. clericor.* III. 2., c. 16. 24. X. de *accus.* V. 1. c. 31. X. de *simonia* V. 3.

³¹⁾ C. 8. 10. X. de *cohabit. cler.* III. 2., c. 24. X. de *verborum sign.* V. 40.

žaloba nebo svědectví bylo zmařeno, nebo učinila-li se námitka taková duchovnímu, který ucházel se o svěcení nebo úřad.³²⁾ Oznamení námitky takové bylo důvodem soudního řízení, které však nemělo ráz řízení trestního, ježto usvědčení mělo jen ten následek, že vinník nebyl připuštěn k žalobě, svědectví, svěcení, nebo k úřadu

Na reformě Innocence III. přestal rozvoj trestního procesu v zákonodárství církevním; za to ale tím větší změna dokonala se na tomto poli v praxi. Řízení inkvisiční, které ještě dle ustanovení Innocence III. počítá se k mimořádným řízením, vytlačilo poneuáhlu všechny ostatní procesuální formy a tvoří od minulého století de facto jediný vzor řízení před soudy duchovními. Tuto přeměnu přiměřenou vůbec podstatě procesu trestního dlužno tím více považovati za odůvodněnou, ježto církevní soudnictví nyní hlavně na disciplinární přestupky duchovenstva obmezeno jest a právě v ohledu tomto užívalo se inkvisice od samého počátku. Co do jednotlivostí řízení vyvíjela se praxe pod vlivem poměrů partikulárních dosti různě. Jmenovitě dlužno ještě zmíniti se o instituci veřejných žalobců, která mnoha duchovními soudy byla přijata. Úředník k tomu zřízený, promotor fiscalis, předstupoval před soud jako žalobce jménem uraženého práva, spojuje takto žalobu se zásadami inkvisičního procesu. V dobách novějších setkáváme se s touto institucí již jen zřídka.³³⁾

Řízení na zásadě vyšetřovací je tudíž v nynější praxi výlučnou a pravidelnou formou procesuální. V některých případech jest ale dle ustanovení sněmu Tridentského biskupovi dovoleno odsouditi klerika i bez soudního důkazu a vůbec s pominutím všech procesuálních forem „extrajudicialiter“, ano i bez udání příčiny, jakmile jen ve svém svědomí o vině jeho je přesvědčen;³⁴⁾ ta-

³²⁾ C. 2. X. de ordine cognitionum II. 10., c. 13. X. de testibus II. 20., c. 7. X. de except. II. 25., c. 16. de accus. V. 1.

³³⁾ O jejím vývoji ve spolku s právem světským srov. zejména Molitor str. 234.

³⁴⁾ Trid. sess. 14. c. 1. de reform. „Quum honestius ac tutius sit subjecto, debitam praepositis obedientiam impendendo in inferiori ministerio deservire, quam cum praepositorum scandalo graduum altiorum appetere dignitatem, ei, cui ascensus ad sacros ordines a suo praelato ex quacunque causa etiam oboccultum crimen quomodolibet etiam extrajudicialiter fuerit interdictus, aut qui a suis ordinibus sea

kové konání spravedlnosti nazývají *ex informata conscientia*.³⁵⁾ Účelem jeho jesti předejiti pohoršlivé a skandalosní procesy; pročez dlužno užiti ho při přechínech tajných.³⁶⁾ Kromě toho jest *sententia ex informata conscientia* obmezena pouze na dva případy a sice je biskup oprávněn:

a) nepřipustiti kandidáta ke svěcení³⁷⁾ (d. I. str. 110);

b) suspendovati klerika,³⁸⁾ však jen ab ordine a ab officio, nikoliv též a beneficio³⁹⁾ a sice alespoň dle novější praxe na dobu předem určenou,⁴⁰⁾ tak že *suspensio ex informata conscientia* spadá v pojem trestu a nikoli censury (srov. str. 113). Všechny ostatní tresty a censury vyžadují již formální trestní řízení.

gradibus vel dignitatibus ecclesiasticis fuerit suspensus, nulla contra ipsius praelati voluntatem concessa licentia de se promoveri faciendo, aut ad priores ordines, gradus, dignitates, sive honores restitutio snffragetur."

³⁵⁾ O tom v novější době dosti bohatá literatura, jež ale přes to, jak pozdější poznámky svědčí, nebyla s to odstraniti veškeré sporné otázky. Srov. obzvláště Benedictus XIV. *De synodo dioecessana* l. XII. c. 8. — *Des sentences episcopales dites de conscience informées par Mons. l'évêque de Luçon 1852.* — Bouix de *judiciis* II. 310. Molitor Ueber das Gerichtsverf. gegen Kleriker str. 221. — Týž Ueber die Sentenz des Bischofs ex informata conscientia 1856. — Roth Ueber die *sententia ex inform. consc.* im Strafverf. gegen Kleriker 1856. Pallottini *Pugna juris pontificii* statuentis suspensiones extrajudicialiter seu ex informata conscientia et imperii easdem abrogare molientis 1863. — Braun *De suspensione ex informata conscientia ob occulta solum crimina inferenda* 1868.

³⁶⁾ Tak Benedikt XIV. a větší část novějších spisovatelů; opačný náhled hájí však přes to arcibiskup z Luçonu, jakož i Molitor v dotčených spisech.

³⁷⁾ V právu předtridentinském týkalo se to pouze řeholníků, c. 5. X. *de temporibus ordinationum et qualitate ordinandorum* l. 11.

³⁸⁾ Text usnesení Tridentského, srov. pozn. 31., činí pochybnost, zda-li slova „*quomodolibet, etiam extrajudicialiter*“, dlužno vztahovati též k *suspensi*; pochybnost tuto však odstraňují nálezy kongregace Tridentské (srov. zvláště deklaraci ze dne 24. listop. 1654 v *Richtrově Trident.*, str. 87. p. 2.), jakož i bulla Pia VI. „*Auctorem fidei*“ z r. 1794, (n. 49) Bull. IX. 305.

³⁹⁾ K tomuto náhledu kloní se větší část novějších kanonistů, srov. Bouix cit. c. 4., Kober *Die Suspension* str. 68. — Walter §. 194. Richter str. 663. Schulte *Lehrb.* §. 96.

⁴⁰⁾ Molitor. *Gerichtsverf.* str. 227.

Co se týče právních prostředků proti rozsudku trestnímu, zvláště apelace, platí tytéž předpisy jako ve věcech sporných (§. 104). Trestnímu řízení vlastní je předpis, že apelace učiněná proti rozsudku, jímž uznáno na censuru, nemá účinek odkladný.⁴¹⁾ Za to lze apelovati s účinkem odkladným proti vyhrůžce těchto censur, tak že prohlášení dotyčné censury je neplatno, dokud o apelaci rozhodnuto nebylo. Proti rozsudku ex informata conscientia vlastně nelze apelovati, odsouzený však smí podati stížnost, recursus, ke stolici papežské. Kongregace Tridentská pak vyzve biskupa, by udal důvody svého výroku a prozkoumajíc záležitost, buď rozsudek biskupův potvrdí, nebo jej vzruší.⁴²⁾

Mimořádné soudy proti kacířům.)*

§. 113.

Pravidelné řízení inkvisiční, jež v předchozím §. jsme seznali, nabylo zvláštního rázu v procesech proti heretikům, inquisitio haereticae pravitatis. Spory o heresi a provinění s ní příbuzná rozsazovali původně biskupové podle zásad řízení trestního nám již známých, nejčastěji na soudech synodálních. Teprve když v druhé polovici XII. století sekty Katarů, Valdenských a Albigenských zaplavily jižní Francii a západní Itálii a odtamtud pod různými názvy do jiných počaly se tlačiti země, jevila se vážnost soudův obyčejných nedostatečnou býti. Papež Innocenc III. jal se tudíž vysílati legáty jako soudce mimořádné ve věcech kacířských, dav takto podnět k soudům inkvisičním, ur-

⁴¹⁾ C. 37. X. de appellat. II. 28., c. 20. de sententia excomm. in VIto V. II. Trid. de ref. sess. 13. c. I. 3., sess. 24. c. 20. a bulla Benedikta XIV. „Ad militantis ecclesiae“ 30. března 1742. Bull. d. l. 34. (Richter Trid. p. 521). Srov. Hergenröther Die Appellationen nach dem Decretalenrechte (1875) str. 54.

⁴²⁾ Trid. sess. 14. c. I. de ref. a dotyčné deklarace kongregace Tridentinské v Richtrově vydání str. 87.

*) Literatura. Nestranné a objektivně zpracované dílo o inkvisici dosud není; není jím jmenovitě ani nejnovější dílo Hoffmanna Geschichte der Inquisition 2. díly, 1878, ani starší šestidílné Florente Histoire critique de l'inquisition d'Espagne 1816—17. — Srov. ještě Paramo de origine et progressu s. inquisitionis, 1598.

čeným výhradně k vyplnění kacířství. Soudy tyto rozvinuly činnost tak energickou a plodnou, že v krátkce nabyly charakteru instituce stálé. Na místě aby vysílali zvláštní legáty, světili papežové počínajíc Řehořem IX. (r. 1232) soudnictví toto řádům Dominikánskému a Františkánskému, kteří vykonávali je jménem papeže jakožto inquisitio delegata. Ostatně nepřestávaly soudy tyto na vlastních přetecích proti víře, nýbrž soudily taktéž přestupky, z nichž na kacířské smýšlení vinníkovo souditi se dalo. Tak zavlekány před soud inkvisiční spory o magii, černokněžnictví, rouhání, mnohoženství, porušení povinností stavu duchovního nanejmé celibátu a mnoho jiných. — Řízení blížilo se co do formy řízení soudů synodálních (Sendgericht): inkvisitoři jezdili po zemi, shromažďovali lid i duchovenstvo a vybízeli k oznamování kacířů. Při vyšetřování samém zachovávaly se zprvu formy obecného řízení inkvisičního, záhy však byly zavedeny důležité výjimky. Se žalobou nebo udáním předstoupiti směl každý a tudíž i ten, koho zákon v případech jiných z toho vylučoval, ba jedenkaždý dokonce byl i povinen pod trestem heresi udati; rovněž i ke svědectví připouštěly se osoby v řádném procesu k svědčení nespůsobilé a jméno udavačovo a svědků zatajilo se obviněnému; ¹⁾ užívati tortury bylo dovoleno zprvu samými inkvisitory, od Klementa V. (r. 1312) za souhlasu biskupova. ²⁾ Různilo pak se řízení toto co do vyměřování trestů; neboť nejen že tresty nebyly mírnější jako v obyčejném procesu inkvisičním (srov. výše str. 128), nýbrž vyměřovány kromě censur čistě církevních nejukrutnější tresty, jako vězení a zabrání majetku (konfiskace), nebo byl odsouzenec odevzdán do rukou spravedlnosti světské, ³⁾ by jej ztrestala smrtí, obyčejné upálením. Provedení rozsudku, které ostatně záležitosti mohlo pouze v činění pokání, nebo prohlášení rozsudku noviny, nazývalo se

Reuss Sammlung der Instructionen des spanischen Inquisitionsg-richtes; aus dem Spanischen mit einer Vorrede von Spittler 1788. Biener Geschichte des Inquisitionsprozesses 1827. — Hefele Cardinal Ximenes und die kirchlichen Zustände Spaniens am Ende des XV. und im Anfange des XVI. Jahrh. 1840 (2. vyd. 1851) Albanese L'inquisizione religiosa nella repubblica dei Venezia 1875. Srovň, ještě níže pozn. 5.

¹⁾ C. 4. 11. 20. de haereticis in VIto V. 2.

²⁾ C. 1. h. t. in Clem. V. 3.

³⁾ C. 14. 19. h. t. in IVto, c. 1. 2. 3. h. t. in Clem.

úkonem viry, *actus fidei* (auto-da-fe). Existovaly tudíž nejen zvláštní tribunály pro záležitosti kacířské, ale i zvláštní řízení soudní.

Právě tyto výjimečné předpisy trestní učinily soudnictví tribunálův inkvisičních tak straslivým. Úplná tajnost vyšetřování, vynucování doznání mučením, úplný nedostatek záruky spravedlnosti soudní — vydávaly obviněného na pouhé, ledabylé ničemné, udání na milost a nemilost soudců, jichž zrak, zatemněn jsa fanatismem, ve vždy byl s to dozíratí pravdy. Kdo měl býti odsouzen, z toho velmi snadno bylo možno učiniti kacíře tím, že se mu dokázala herese při té či oné subtilnosti dogmatické. To také byla vůle inkvisitorů: nescházelo jim pak nikdy obětí. Nesmí se však zapomenouti, že, ačkoliv inkvisice jest původu církevního, není církev samojediná zodpovědna za směr, který jí dán byl. Nejohrožněji, ba často i proti výslovným příkazům papežů rozvinula se inkvisice právě tam, kde opanovala ji moc světská, by jí využítkovala ke svým vlastním účelům. Fanatismus náboženský a despotismus politický mají rovnou účast v rozvoji inkvisice.

Platí to hlavně o inkvisici španělské, která byla sice prováděna skrze duchovní a ve způsobě soudu církevního, ve věci samé však sloužila jen účelům politickým. Již r. 1237 byly zřízeny ve Španělsku inkvisiční tribunály, které však během XIV. století pominuly. Teprve na prosbu Ferdinanda Katolického a Isabely Kastilské obnovil je papež Sixtus IV. (r. 1478), ale tak, že udělil králům španělským právo jmenovati inkvisitory, dovoliv jim zároveň zabíratí pro pokladnu státní majetek inkvisicí skonfiskovaný. Jednotlivé tribunály inkvisiční byly pod vrchní správou generálního inkvisitora a přidáné mu rady inkvisiční. Již za řádění prvního inkvisitora — byl jím Tomáš Torquemada, prior kláštera Dominikánů v Segovii — vystoupila inkvisice s takovou nezřízeností, že papež Sixtus IV. dvakrát (r. 1482 a 1483) odsoudil její postupování tím více, ježto patrně užíval jí král spíše k utvrzení své absolutní moci a za účely fiskálními, nežli v zájmech církve. Tento politický charakter zachovala inkvisice i v dobách pozdějších a proto, jsouc výdatně od králů podporována, udržela se déle než kdekoliv jinde, totiž až do počátků našeho století a ještě r. 1781 upálen byl v Seville kacíř dle rozsudku tribunálu inkvisičního. Dekretem Josefa Bonaparte ze dne 4. prosince 1808 byla sice inkvisice zrušena, ale Ferdinand VII. zavedl ji r. 1814 na novo. Papež Pius VII. přivolil k tomu (r. 1816) zapovědě

ale užívání mučidla. V revoluci 1820 sbořil lid palác inkvisiční v Madridě, konstituce pak byla inkvisice zrušena. Dosáhnuv vlády, chtěl Ferdinand opětne zříditi inkvisiční tribunál, ale zakročení cizích mocností překazilo mu to. Tu zřídili biskupové soudy kacířské na vlastní pěst, kteréž ale nepřetržovaly vládu Ferdinanda VII. († 1833). R. 1834 stalo se konečné zrušení inkvisice a jmění jejího užilo se k umoření dluhu státního.⁴⁾ — Dle vzoru inkvisice španělské byla zřízena též inkvisice v Portugalsku (od r. 1492), ale počínala si nepoměrně mírněji. Formálně zrušil ji teprve Jan VI. r. 1821.

Ve Francii vyvinula inkvisice neobyčejnou činnost proti Valdenským a Albigenům, ale již ve XIV. století pozbyla vlivu svého, narazivši na odpor jak duchovenstva tak i parlamentu. Teprve když v XVI. století počala pronásledování náboženská, povstaly na novo tribunály inkvisiční, nebyly ale s to udržeti se dlouho. Po válkách náboženských zbyly ještě dva tribunály, totiž v Toulouse a Carcassone; poslední ortel smrti byl vykonán roku 1635. Avšak již deset let později byla inkvisici odhata pomoc vlády světské a r. 1772 sesazen byl na návrh parlamentu Toulouského poslední inkvizitor francouzský. V Německu obmýšlel již císař Bedřich II. zříditi inkvisici, však ukrutné soudy Konráda z Marburga, jemuž papež Řehoř IX. poručil zřízení tribunálův inkvisičních, vyvolaly všeobecné vzbouření, jemuž za obět padl Konrád sám, byv r. 1233 zavražděn. Vůbec nedovedla se inkvisice v Německu udržeti; ve XIV. a XV. století vysílali papežové inkvisitory, kteří za příznivých okolností vyvíjeli činnost energickou, ale nebylo jako v jiných zemích zvláštních inkvisičních tribunálův, až reformace úplně moc jejich zkrátila.

Ještě méně zdaru měla inkvisice v Polsce.⁵⁾ Ve století XIV., když počaly se šířiti sekty dulcinistů a begvadů, později pak hu-

⁴⁾ Llorente v cit. díle vypočítává, že od r. 1491. do 1808. bylo ve Španělsku upáleno 31.912 lidí za živa a 17.659 in effigie, jinými tresty pak stíženo 291.450 lidí. O těchto číslicích však srov. Hefele Cardinal Ximenes str. 346. Höfler Zur Kritik der Quellenkunde der ersten Regierungsjahre Kaisers Karls V. rozprav. vid. akademie věd d. XXV. (1876).

⁵⁾ Bzowski Propago S. Hiacynthi 1606. — Czacki O litewskich a polskich prawach wyd. Raczyńskiego (1844) d. I. 318. — Ossoliński Wiadomości histor. kryt. do dziejów litewskich i polskich

sitů, byly na naléhání papežů zřízeny tribunály inkvisiční, jež svě-
řeny byly Dominikánům. Ani Polska nebyla za těch dob prostě
pronásledování náboženských a nejeden výrok smrti vykonán –
ale onoho stupně ukrutenství jako v zemích jiných inkvisice ani
za časů největší své moci v Polsce nedosáhla. Za panování
Zikmunda Augusta, když vláda světská přestala vykonávati roz-
sudky soudů duchovních (viz str. 36), přestala činnost inkvisičních
tribunálů docela; posledním inkvisitorem byl dominikán Melchior
Mościcki († 1591). Odtud měli vlastně biskupové souditi zločiny
proti náboženství; tyto však byly raději soudům světským ode-
vzdávány, ježto tímto způsobem exekuce rozsudku zajištěna byla.

(1819) d. I. 115. — *Dziędożycki Maur.* Zbigniew Oleśnicko
(1858) I. 88. II. 62. — *Barącz Rys dziejów zakonów kaznodziej-
skiego w Polsce 1859.* — *Encyklopedia kościelna v. Inkwizycja i in-
kwizytorowie w Polsce d. VIII. 188.*

Oddíl III.

Moc správní.

Přehled všeobecný.

§. 114.

Církevní správou č. administrací rozumíme veškerou působnost úřadů církevních mimo obor zákonodárný a soudní. S tímto obmezením objímá tudíž administrace veškeré činnosti úřední, které se odnášejí k poměrům církevního života; dají pak se různé její úkoly označiti dle následujících hlavních směrův:

- a) organizace společnosti církevní;
- b) zevní pocta Boží čili kult veřejný;
- c) vyučování a působnost na veřejné vychování; a
- d) správa majetku.

Je na nás, abychom tedy seznali právní předpisy týkající se předmětů právě jmenovaných.

Jednotlivé předměty správy církevní.

A) *Rád společenský.*

§. 115.

I. Mluvíce o organizaci společnosti církevní, setkáváme se především s otázkou, koho dlužno považovati za člena této společnosti a tudíž jak nabývá a pozbývá se příslušnost do svazku církevního?

Členem společnosti církevní možno se státi jediné křtem. Význam úkonu tohoto v ohledu dogmatickém a liturgickém nespadá v obor naší nauky; ¹⁾ tu uvažujeme o křtu jen se stanoviska právního a tudíž jako o formě, kterouž přistoupení ke svazku církevnímu zevně na jevo se dává. Zásad dogmatických dotekneme se tu jen potud, pokud nám toho třeba k odůvodnění předpisů právních. — V ohledu právním třeba rozeznávati křest dětí a křest dospělých, a co se týče křtu dětí, křest dětí rodičů křesťanských a nekřesťanských.

Že možno křest přijímati i ve věku dětském a v tom případě tedy bez spolupůsobení přijímače, to již praxe dob nejstarších uznávala ²⁾ a sním Tridentský dogmaticky stvrdil. ³⁾ Rodičové vyznání křesťanského jsou zákonem vázáni pečovati o pokřtění novorozenátka, a sice pokud zákony diecéšní lhůtu nestanoví, ⁴⁾ v době co možná nejkratší. ⁵⁾ Zdráhají-li se však, mohou k tomu býti donuceni všemi prostředky, jimiž církev vládne. Oproti tomu zakazují zákony církevní křtiti děti nekřesťanů proti vůli jich rodičů vyjímajíc v brozícím nebezpečení smrti, nebo bylo-li dítě rodiči úplně opuštěno. Pakliže ale i přes tento zákaz dítě přece bylo pokřtěno, křest zůstane platným a církev tudíž považuje pokřtělé dítě za svého úda. ⁶⁾ — Osobám dospělým může býti křest udíleu jeů, mají-li vůli (intentio) jej přijmouti; jinak je křest neplatn. Kromě toho mají se vykázati dostatečnou zná-

¹⁾ Srov. tit. X. de baptismo et ejus effectu III. 42. Trid. sess. 7. decretum de sacramentis, de baptismo, Catechis. Rom. P. II. c. 2. qu. 4., Rituale Rom. tit. de sacramento baptismi rite administrando.

²⁾ Bingham Origines sive antiquitates eccles. (z anglického) 1724—81. I. II. c. 4. (d. IV.) Höfling Das Sacrament der Taufe. (2. vyd. 1859) 1. 98.

³⁾ Trid. I. c. c. 12. 14. sess. 5. decr. de peccato originali §. 4.

⁴⁾ Na př. provinciální synoda Vídeňská z r. 1858 tit. 3. c. 2 dva dny.

⁵⁾ Rituale Rom. cit. Bened. XIV. De synodo dioec. I. 12. c. 6. n. 7.

⁶⁾ Srov. c. 10. C. 28. qu. 1. c. 2. X. de conversione infidelium III. 33., obzvláště pak konstituci Benediktu XIV. „Postremo mense“ z 28. února 1747 (Bull. II. 186). Velice rozblášen byl r. 1858 případ žida Mortary v Bologni, který byl násilím rodičům odňat, poněvadž byl služkou pokřtěn, srov. Archiv III. 644. IV 291 a Delacouture Abbé, Le droit canon et le droit naturel dans l'affaire Mortara 1858.

mostí zásad křesťanského náboženství; vyjímajíc případ nebezpečí smrti náleží též ještě před udělením křtu žádati za svolení biskupovo.⁷⁾ Za dospělé v tom ohledu pokládá právo církevní osoby, které mají náležité ponětí o tom, co činí; pokládá tudíž za dostatečný sedmý rok života.⁸⁾

Docela jinak má se to s přijetím osob vyznání nekatolického ale křesťanského. Je známo, že dle učení církve katolické křest je platen bez ohledu na osobu toho, kdo jej udílí a tudíž i tehdy, byl-li udíleč heretikem nebo nevěrcem.⁹⁾ Dále učí církev, že křest, an znamená nezrušitelné (*character indelebilis*) vtiskuje, jen jedinkrát přijat býti může¹⁰⁾ a že dále každý, kdo platně pokřtěn byl, tím již náleží k církvi, třeba by k ní ani náležeti nechtěl.¹¹⁾ Ve smyslu těchto dogmatických zásad pokládá církev osoby v jiném vyznání křesťanském pokřtěné tím také již za příslušníky společnosti katolické a tudíž i za poddané své pravomoci,¹²⁾ upírá jim ale, dokud autoritu její neuznají, práva řádných členů. Křesťan tudíž chtěje přijati víru katolickou nemusí a ani nemůže přijmouti opětně křest, nýbrž postačí, jestliže výslovně uzná učení církevní.¹³⁾ K tomu slouží slavné odřeknutí se bludů kacířských a vyznání víry.¹⁴⁾

Příslušnosti k církvi katolické jednou nabyté nelze pozbyti jinak nežli smrtí. Se stanoviska církevního je přestoupení na jinou víru nemožné, neboť účinky křtu nepochybují, přijetí víry jiné pak je před tváří církve trestním skutkem, heresí, neb apostasi, jež

⁷⁾ C. 3. X. de bapt. III. 42., cit. Catech. Rom.

⁸⁾ Srov. konstituci Benedikta XIV. v pozn. 6. cit.

⁹⁾ C. 19. 20. 21. 28. 32. D. 4. de consecr. Trid. I. cit. 4.

¹⁰⁾ Trid. I. cit. 11. Catech. Rom. I. c. qu. 54. V případě pochybnosti dovozen je křest podmíněčný „Si baptizatus es, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo etc.“ c. 2. X. bapt. III. 42.

¹¹⁾ Trid. I. cit. 11. 14.

¹²⁾ Praktické důležitosti nabývá tento názor tehda, když církev katolická má se vysloviti o poměru právním, jehož podmětem jsou křesťané nekatolíci, na př. o platnosti manželství protestanty uzavřeného. V případě takovém posuzuje se úplně dle práva svého.

¹³⁾ C. 9. X. de haereticis V. 7. formu předpisuje nyní Pontif. Rom. Ordo ad reconciliandum apostatam, schismaticum vel haereticum.

¹⁴⁾ Nyní dle symbolu Tridentského sformulovaného v bulle Pia IV. „Iunctum nobis“ srov. díl I. str. 347.

zbavují sice práv, nesprošťují však povinností. Proto také na př. odpadlík (apostata), jenž zavrhnul víru křesťanskou, pak ale zase a církvi se smířil, tím již bez formálního přijetí vrací se do společenstva církevního.¹⁵⁾ — Praktickému provedení výše dotčených zásad práva církevního však klade překážku moderní zákonodárství státní, které na vzájemný poměr vyznání jím uznaných s jiného nežli církev stanoviska musí pohlížeti. Uznáv svobodu náboženskou, nemůže stát nikoho nutit, aby proti své vůli při té neb oné společnosti náboženské setrval; přiznáváje pak všeobecnému vyznání stejné právo, stanoví též stejné zásady co do přestupování z jednoho vyznání na druhé. V Rakousku platí v té příčině zákon z 25. května 1868 čís. 49 ř. z., vymezující poměry interkonfesionelů a minist. nařízení z 18. ledna 1869 čís. 13. ř. z., na jeho základě vydané. Dle těchto zákonů třeba co do vyznání rozlišovati tři kategorie věku, totiž do sedmého roku, mezi sedmým a čtrnáctým rokem a konečně věk po skončeném čtrnáctém roku.

1) Děti pod sedm let náležejí k témuž vyznání náboženskému jako rodiče; rodiče jsou tudíž povinni vychovávat je v tomto náboženství.¹⁶⁾ Změní-li rodičové víru, jdou též za nimi děti mající méně než sedm let.¹⁷⁾ Při dětech nemanželských je náboženství matčino rozhodné. V manželstvech smíšených následují synové náboženství otcovo, dcery matčino; však manželé smí před nebo po uzavření manželství se smluviti, že bude míti místo poměr opačný, nebo že všechny děti budou vychovány v náboženství otcové, nebo všechny v náboženství matčiné. Smlouva tato pozbývá však platnosti, změní-li rodičové nebo jeden z nich náboženství, o dětech pak mladších sedmi let pokládá se v tom případě, jako by přišly na svět teprve po této změně.

¹⁵⁾ Srov. Trid. I. cit. c. 11. „Si quis dixerit, verum et reti collatum baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negaverit, quum ad poenitentiam convertitur, anathema sit.“

¹⁶⁾ Úřady státní vyslovily několikrát, že rodičové vyznání křesťanského jsou povinni děti své pokřtiti dáti a že k tomu i úřadem donuceni býti mohou; srov. jmenovitě záležitost podanou v Oesterr. Zeitschrift f. Gesetzgebung und Rechtsprechung auf dem Gebiete der Verwaltungsrechtspflege d. I. (1877) 316.

¹⁷⁾ Správní soudní dvůr však rozhodl, že, vystoupí-li rodičové z vyznání svého a nepřijmou-li jiné (bezkonfesionelní), musí nechat děti své méně než 7 let staré v dřívějším náboženství; rozhodnutí ze dne 26. dubna 1877. Budwiński Sammlung der Erkenntnisse des Verwaltungsgerichtshofes d. I. Nr. 69.

2) Mezi sedmým a čtrnáctým rokem nemá vyznání náboženské býti měněno. I kdyby tedy rodičové náboženství změnili, musí děti zůstaveny býti při víře staré — ustanovení to, jež nížádným způsobem ospravedlniti se nedá.

3) Kdo dokoná čtrnáctý rok svého života, může svobodně podle svého přesvědčení změnit náboženství, pokud stav duševní nečiní v om překážku. Vystupující pozbývá všech práv vůči církevní společnosti, ku které až dosud náležel, a navzájem též oběma nemá společnost ta práva užívat. Má-li však změna vyznání mítí právní účinek, musí vystupující oznámiti to politickému úřadu (v městech majících samostatné zřízení magistrátu), který o tom zpraví představeného nebo duchovního správce onoho vyznání, kteréž bylo opuštěno. Vstoupení své pak má vstupující osobně oznámiti příslušnému přednostovi nebo duchovnímu správci. Ostatně je dovoleno zřici se víry a nepřijmouti žádné jiné v rakouském mocnářství uznané vyznání; v případě takovém nenáleží vystupující v ohledu právním k žádnému vyznání, jest — jak se u nás říká — „bez vyznání“. ¹⁸⁾

II. Aby bylo lze přehlédnouti v každém čase stav společenstva církevního a spolu autentickým způsobem stvrditi důležitý úkony v žití církevním, bylo uloženo farářům vésti tak zv. knihy církevní čili farní (*libri parochiales. matriculae*), u nás obyčejně matrikami zvané. ¹⁹⁾ Obyčej zapisovati křtěnce a nebožtíky sahá do dávných dob; avšak pravidelné vedení knih farních počíná teprve XVI. stoletím jmenovitě od té doby, co sňem Tridentský nařídil, že farářové mají každý případ křtu a oddavek ve zvláštní knihu zapisovati. ²⁰⁾ Vedle těchto dvou knih (*liber baptizatorum* a *liber sponsorum*) udržela se i na dále kniha úmrtní

¹⁸⁾ Název tento není případný, ježto do této kategorie též náležejí nejen osoby, jež k žádnému pozitivnímu náboženství se nehlásí, ale i příslušníci náboženství v říši rakouské neuznaného.

¹⁹⁾ Srov. Binterim *De libris baptizatorum, conjugatorum et defunctorum antiquis et novis, de eorum fatis et bodierno usu* 1816. Becker *Wissenschaftliche Darstellung der Lehre von den Kirchenbüchern* 1831. — Uihlein *Ueber den Ursprung u. die Beweiskraft der Kirchenbücher* v *Archiv. f. civilistische Praxis* d. XV. (1832) a XXVII. (1844). Fessler *Stand der Frage wegen der pfarrlichen Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher in Oesterreich* 1869.

²⁰⁾ Tríd. sess. 24. c. 1. 2. de reformatione matrimonii.

(liber defunctorum), kteréžto troji knihy nalézají se v každé farní osadě. Partikulární zákony přidávají k tomu někdy ještě i jiné knihy, jako knihu biřmovanců (liber confirmandorum) a seznam všech osadníků (liber status animarum). Diecéšní instrukce stanoví blíže způsob, jak tyto knihy farní vedeny býti mají. Těmto knihám jakož i výtahům z nich sdělaným přísluší před soudy duchovními důkazní moc veřejných listin.

Knihy, jež faráři vedou, zjišťují valnou částí fakta, která i v ohledu na světské právní poměry soukromé i veřejné velikou mají důležitost, jmenovitě pak matriky křestní, kopulační a úmrtní. Seznamy farní tudíž sloužily zároveň i účelům státním a nabyly též in foro civili moci listin veřejných. Z toho vyvinulo se důsledně dále, že stát pokládá vedení knih farních za činnost vládní a faráře v obledu tom za státní úředníky, tuto činnost též předpisy svými vymezil a svému dozoru podřídil. To vedlo nejednou k rozporům mezi vrchností církevní a světskou, zvláště v dobách novějších, když shoda církevního a státního práva manželského pomínila. Může se totiž přihoditi, že ve smyslu státních zákonů farář je povinen zapsati jako úkon platný úkon takový, který za platný uznáváti zákony církevní mu nedovolují. Aby tato kolise se zamezila, bylo vedení rejstříků stavu občanského svěření úředníkům státním: tak r. 1792 ve Francii, r. 1808 ve velkoknížectví Varšavském, po r. 1848 v několika státech německých a konečně na základě zákona ze 6. února 1875 v Německu celém.²¹⁾ Obvyklejší uskutečnila se tato reforma současně s reformou práva manželského, zejména pak se zavedením sňatků civilních a odtud zdála se na se bráti ráz církvi nepřátelský. Avšak co do věci samé není tomu tak: ba to, že zápisy stavu občanského svěření jsou úředníkům státním, pokládáme za instituci jak státu tak i církvi prospěšnou. Stát má větší záruku, že knihy vedeny budou tak, jak toho vyžadují právě účely a potřeby jeho, církev pak nepotřebuje se ohlížeti na zákony státní, nýbrž hledí si jen práva svého. Zřízení zvláštních úředníků stavu civilního nejsou tedy v cestě žádné překážky zásadní, ono rozbíjí se pouze o nedostatek zodpovědných úředníků, zvláště na vsích. Z toho důvodu zůstává i v Rakousku vedení matrik v rukách farářů, jsouc zákony stát-

²¹⁾ O těchto a jiných zemích obzvláště Friedberg Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung 1865.

ními upraveno; základ těchto zákonů stanoví patent císaře Josefa II. z 20. února 1784 ²⁹⁾

III. Ohledně organizace společnosti církevní jsou nejdůležitějšími zákony, týkající se ústrojí hierarchického a tudíž soustavy církevních úřadů, jich zřizování a udílení. O tom všem jednáno bylo již v části první.

B) *Kult veřejný.*

§. 116.

Přisluhování svátostmi, konání služeb Božích a vůbec vše, čemu říkáme pocta Boží čili kultus, podléhá většinou předpisům dogmatickým, liturgickým, aneb etickým a není tudíž předmětem naší úvahy. Avšak zevnější podmínky, jimiž zajišťuje se pořádek a svoboda ve vykonávání těchto úkonů čistě náboženských, vyžadují poněkud přímusu právního, do té míry pak není ani v tomto oddíle církevní správy nedostatek předpisů majících ráz právní. Kromě toho podléhají mnohé z poměrů sem spadajících obmezení se strany moci státní a zasahují v tom ohledu opět v obor práva. Bude se tudíž zde jednati o právních předpisech týkajících se: a) chrámů, b) některých náboženských úkonů, c) svěcení neděle a svátkův a d) pochovávání mrtvých

I. Budovy službám Božím vyhrazené nazýváme kostelem (ecclesia, basilica), nebo kaplí (capella, oratorium, sacellum), a sice dle rozměrů budovy a konané v nich bohoslužby. Kostely pak samy mívají různá jména dle úřadů, s kterými jsou spojeny, jako: kostely patriarchické, metropolitní, katedrální, kolegiální, farní, filiální a klášterní; kaple jsou buď veřejné nebo soukromé.

Kostely stavěti beze svolení biskupova dovoleno není; ¹⁾ uděleje svolení toto má biskup toho dbáti, by nový kostel byl dostatečnými prostředky nadán a aby jeho zbudováním neutrpěly újmy kostely sousední, jmenovitě farní. ²⁾ Pročež má nejprve vyslechnouti

²⁹⁾ Srov. tyto předpisy v Mayerhoferově Handbuch des politischen Verwaltungsdienstes, (3. vyd. 1875) II. 198.

¹⁾ C. 9. D. 1. de consecr., c. 14. X. de privilegiis V. 33.

²⁾ C. 1. C. I. qu. 2., c. 43. 44. C. 16. qu. 1., c. 8. X. de consecratione ecclesiae vel altaris III. 40., c. 2. X. de ecclesiis aedificandis vel reparandis III. 48.

představené kostelů těch, kteří v případě opačném nejen za zastavení stavby, ale dokonce i za sbourání budovy žádají jsou oprávněni.³⁾ Patrně, že tento ohled na práva jiných kostelů přestává, jakmile duchovní dohro věřících vyžaduje, by nový kostel byl vystavěn, zvláště pak jde-li o erekci nové farnosti. — Dříve nežli v kostele nově zbudovaném služby Boží konati lze, má jej biskup způsobem slavným vysvětit (consecratio), nebo kdyby se to s počátku nedalo uskutečnit, skrze jiného kněze dáti benedikovati (benedictio).⁴⁾ Vysvěcení pokládá se za ztracené a musí býti obnoveno, jestliže kostel buď úplně nebo z větší části zničen byl, jmenovitě jestliže se buď úplně nebo částečně zdi sřítí nebo jestliže vnitřní omítka byla otlučena, nebo požárem zničena.⁵⁾ Tato ztráta vysvěcení sluje z nesvěcením čili execratio. Něco jiného je poskvrnění čili profanace kostela, pollutio, kterážto je následkem určitých skutků v kostele spáchaných, obzvláště pak zločinného krveprolití, úmyslné a zaviněné vraždy nebo samovraždy a smilstva;⁶⁾ rovněž za poskvrněný pokládá se kostel, byl-li v něm pochován nekřesťan nebo někdo, kdo jmenovitě a veřejně dán byl do klatby.⁷⁾ Profanace má ten účinek, že v kostele a na přílehlacím k němu hřbitově⁸⁾ není dovoleno ani služby Boží obdávati, ani mrtvé pohřbívati. Účinky tyto lze odcinit teprve slavnostným aktem biskupským, zvaným reconciliatio; byl-li kostel pouze benedikován, může biskupa s jeho zmocněním zastupovati kněz jiný. -- V kostelích mohou býti konány všeliké funkce církevní, pokud tomu nebrání práva farním kostelům vyhrazená (srov. d. I. §. 53).

Totéž, co jsme pověděli o kostelích, platí i o veřejných kaplích.⁹⁾ K veřejným pak dlužno počítati ony kaple, do nichž

³⁾ C. 1. 2. X. de novi operis nanciatione V. 32.

⁴⁾ C. 4. D. 68., c. 26. C. 16. qu. 7., c. 11. D. 1. de consecrat.

⁵⁾ C. 3. D. 68., c. 24. D. 1. de cons., c. 6. X. de consecrationes eccl. III. 40.

⁶⁾ C. 4. 10. X. de consecr. eccl. III. 40., c. 19. D. 1. de cons. c. un. de consecrat. eccles. in VIto III. 21.

⁷⁾ C. 4. D. 68. c. 27. D. 1. de consecr. c. 7. X. de consecr. III. 40.

⁸⁾ Naopak nemá profanace hřbitova za následek profanaci kostela, c. 1. de consecr. eccles. in VIto III. 21.

⁹⁾ Srov. Abhandlung über die Hauscapellen, z Analecta juris pontificii v Archiv d. III. (1858) str. 501. — Velmi poučná je ko-

přístup není vyhrazen pouze určitým osobám, nýbrž volný je každému, třeba by ostatně budova, ve které se kaple nalézá, byla vlastnictvím soukromým;¹⁰⁾ dále kaple v klášterích, seminářích, nemocnicích, útulnách a těm podobným ústavě veřejných.¹¹⁾ K založení takých kaplí stačí svolení biskupovo.¹²⁾ Jinak má se věc s kaplemi soukromými. Podle ustanovení sněmu Tridentského směji se služby Boží konati v kapli soukromé toliko se zvláštní výsadou papežskou.¹³⁾ Výsada taková, nezavírá-li výslovně práv obšírnějších, opravňuje pouze ke čtení mše sv. každodenně, vyjma větší svátky, avšak ne jinak leč alespoň u přítomnosti jedné z osob, na jejichž jméno výsada zní; se zvláštním svolením biskupa je dovoleno při mši též podati svátost oltářní. Toliko kardinálové a biskupové směji ve svých obydlích zříditi si kaple beze zvláštního papežova svolení.

Domy určené ke službě Boží mají býti tomuto účelu výslovně posvěceny. Proto také nedovolují zákony církevní užívati jich k účelům světským a zároveň i chrání je ode všeho, co by překáželo volnému vykonávání bohoslužby, činíce takto posvátnou nedotknutelnost kostela, *immunitas ecclesiae*. Zvláště není dovoleno odbývati v kostele porady a rozhovory o věcech světských a sondy, tím méně pak pořádati zábavy a představení divadelní, neb obchodovati; vůbec pak nemá se v kostele ani na blízku jeho konati nic, co by bylo na újmu vážnosti bohoslužby,

stituce Benedikta XIV. zaslaná biskupům polským „*Magno cum animi nostro dolore*“ z 2. června 1751, Bull. Ben. d. III. p. 377., též v Richtrově Trident. p. 5.0.

¹⁰⁾ Jakožto kritérium veřejné kaple kladou obyčejně, aby vchod byl z ulice; to však není podmínka nezbytná, je-li jen přístup každému volný; srov. nález kongregace Trident. in causa Florentina z r. 1628 (Richter Trid. str. 130 č. 5) a z 28. května 1853 (Archiv III. 533), dále breve papeže Lva XII. ze 14. února 1826 k biskupu Žmudzkému (tamtéž 639).

¹¹⁾ Srov. nález kongregace v Archiv. d. I. 746.

¹²⁾ C. 4. de privilegiis in VIto V. 7.

¹³⁾ Srov. Trid. sess. 22. decretum de observandis et evitandis in celebratione missae. K tomu srov. nález kongregace Tridentské podaný při tomto sněm. usnesení v Richtrově vydání str. 129, jakož i konstituci Benedikta XIV. dotčenou v pozn. 9. Arcib. Lvovský lat. obdržel bremem z 1. března 1861 sedmileté facultates concedendi oratoria privata (metrop. okružník ze 27. května 1862 č. 33).

neb co by svobodné vykonávání její obmezovalo.¹⁴⁾ Ostatně jest v tom ohledu i policejními předpisy kostelu též ochrana úřadů státních zajištěna. — Budovu chrámovou, již nelze vydržovati, nebo která z jiných příčin bohoslužbě sloužit přestala, lze obrátiti k světským, avšak jen slušným účelům, „non in usus sordidos.“¹⁵⁾

S předpisy o nedotknutelnosti kostelní souvisí tak zv. právo útulku, *jus asyli*,¹⁶⁾ zakládající se na tom, že kdo do chrámu se utekl, nemohl odtamtud býti vyvlečen boze svolení vrchnosti církevní. Již sněm Sardický (r. 344) nařídil přimlouvati se u vrchnosti světské za ty, kdož hledali ochranu ve chrámu;¹⁷⁾ císařové křesťanští dodali této snaze sankce zákonné, zapovídajíce vnikati násilím do chrámu za účelem stíhání zločinců.¹⁸⁾ Totéž stvrdily zákony králů franckých, rozšiřivše právo asyly na hřbitov a obydlí biskupovo.¹⁹⁾ Kofistic z této výsady, působila církev velmi blahodárně na zmírnění krutých trestů starého práva, vydávajíc zločince jen pod tou podmínkou, že soud světský ho ani smrtí ani zmračením nepotrestá. Poněvadž ale právo toto beze všech ohledů vykonáváno bylo a tím mnohdy veřejná bezpečnost trpěla, byly jak církevními tak i světskými zákony ustanoveny ohledné určitých kategorií zločinů jisté výjimky; tak nemohli práva toho užiti lupiči, noční škůdcové polní a ti, kdož spoléhajíce na právo asyly

¹⁴⁾ Srov. tit. X. de immunitate ecclesiarum, coemeteriorum et aliorum locorum religiosorum III. 23. — Z novější doby dekret kongregace sv. obřadů z 31. srpna 1867 zakazuje přechovávání vína neb věcí čistě světských v kostele, ba i ve sklepě, do něhož vchod je zvevčí.

¹⁵⁾ Trid. sess. 21. c. 7. de ref.

¹⁶⁾ Van Espen De asylo templorum 1721. — Assemani de ecclesiis, eorum reverentia et asylo 1766. — Benedictus XIV. De synodo dioec. I 13. c. 38. — Dann Ueber den Ursprung des Asylrechtes und dessen Schicksale und Ueherreste in Europa, v Zeitschrift f. deutsches Recht d. III. (1840) 327. — Bulmerincq Das Asylrecht und die Auslieferung flüchtiger Verbrecher 1853. — Gras-hof Die Gesetze der röm. Kaiser über das Asylrecht, Arch. 37. (1877) I.

¹⁷⁾ C. 28. C. 23. qu. 8.

¹⁸⁾ C. 4. C. Theod. de his qui ad ecclesias confugiunt IX. 45. (srov. k tomu úvahy Hanelovy v jeho vydání kodexu Theodos. str. 969). Cod. Just. I. 12., novella Just. 17. c. 7.

¹⁹⁾ Srov. edict. Clothar. 595. c. 6., cap. Caroli M. 803. c. 3. Mon. Germ. t. III. p. 12. 113.

v kostele samém spáchali zločin.²⁰⁾ S těmito obmezeními uznalo právo asyly i právo polské, jmenovitě nařízení Zikmunda I. z roku 1543 (viz výše str. 35)²¹⁾. — Vůči nynějšímu stavu zákonodárství trestního postrádá právo asylní všeho významu; novější zákonodárství světská ani je neuznávají, ba církev sama, ačkoliv nedotknutelnost svou hájí, nechce provedení spravedlnosti činiti překážky.²²⁾

II. Náboženské úkony.²³⁾ V tom ohledu nedá se se stanoviska právního pověděti mnoho. Z pravidla jsou totiž úkony náboženské otázkou svědomí a jenom některé žádá církev bezohledně, tak že i tresty je vynucuje, čímž na se berou ráz povinností právních. K těmto náleží: a) křest, o němž již bylo jednáno, b) slyšení mše sv. v neděli a v zasvěcený svátek a to dle přesného práva v kostele farním,²⁴⁾ dle nynější praxe pak v kterémkoli kostele,²⁵⁾ a c) zpověď a přijímání velikonoční.²⁶⁾ Ke zpovídání

²⁰⁾ Srov. jmenovitě c. 6. C. 17. qn. 4., c. 6. 10. X. de immunitate eccles. III. 49., c. 1. h. t. in Vlto V. 4.

²¹⁾ Srov. ještě statut Trąbów I. III. tit. de immunitate eccles. vyd. Heyzmannovo 229. Sbirka Węzýka p. 236. Dotčená konstituce Zikmundova vyjímá z práva asyly „quos jus templis defendere non permittit, ut sunt nocturni damnidatores, in segetibus, fundis, vel agris, sicarii, alias dispercussores libere iter facientium, fares publice proclamati, vel ter in registris conscripti, incendarii et violatores libertatum ecclesiarum“ (Vol. I. 578).

²²⁾ Tak ustanovuje rak. konkordát v čl. XV. „ut honoretur domus Dei, qui est Rex regum et Dominus dominantium, sacrorum templorum immanitas servabitur, in quantum id publica securitas et ea quae justitia exigit, fieri sinant.“ Konstituce „Apostolicae Sedis“ z 12. října 1869 vypočítává mezi těmi, co podlébají klatbě papeži simpliciter vyhrazené (p. 5.) „Immunitatem asyli ecclesiastici violare juhentes, aut ansu temerario violantes.“

²³⁾ Helfert Darstellung der Rechte, welche in Hinsicht der heiligen Handlungen, dann der heiligen religiösen Sachen sowohl nach kirchlichen als auch oest. bürgerl. Gesetzen stattfinden 1826. (2 vyd. 1843).

²⁴⁾ C. 4. 5. C. 9. qn. 2., c. 52. 64. 65. D. 1. de cons. c. 2. X. de parochiis et alienis parochianis III. 29. Trid. sess. 22. decr. de observandis et evitandis in celebratione missae.

²⁵⁾ Srov. Benedikta XIV. De synodo dioec. l. 11. c. 14. n. 7—13.

²⁶⁾ C. 12. X. de poenitentia et remissione peccat. V. 38. Trid. sess. 13. c. 9. de sanctiss. Eucharistiae sacramento. Časem velko-

má kněz, ač není-li farářem, zapotřebí zvláštního zmocnění biskupova,²⁷⁾ a kromě toho bývá absoluce v určitých případech vyhrazena biskupovi nebo papeži a to dle těchže pravidel jako při rensurách (srov. výše str. 97). Pod trestem deposice a vězení je zpovědníku zakázáno prozraditi něco, co mu ve zpovědi bylo svěřeno;²⁸⁾ ba ani před soudem nesmí porušiti tajemství čili tak zv. pečeť zpovědní (*sigillum confessionis*)²⁹⁾. Vzhledem k tomu sprostují též obyčejné zákony světské kněze seznávati o něčem, co jim ve zpovědi bylo svěřeno; tak také rakouský řád trestní (§. 152).

Poměr, který dříve panoval mezi státem a církví, způsobil, že zhusta se strany státu nařizováno i vynucováno bývalo přísné plnění náboženských povinností. Četná toho druhu nařízení nalézáme i ve starším právu rakouském.³⁰⁾ Oproti tomu ustanovují základní zákony z 21. prosince 1867, č. 142 ř. z., že nikdo k vykonávání úkonů náboženských nebo k účastenství při slavnosti církevní nucen býti nemůže, ač není-li v ohledu tom podřízen zákonní pravomoci jiné osoby. — Se strany moci světské jest pak provádění veřejné bohoslužby jen potud podroběno obmezení, pokud toho vyžadují ohledy policejní. Policejní opatření jeví se zejména zhusta býti potřebnými při průvodech, procesích, shromážděních na místech poutnických a p.;³¹⁾ konají-li se tato a taková shromáždění obvyklým, obyčejně slavnostním způsobem, není třeba svolení úřadů zeměpanských, jinak náleželo by řídit se zákonem o spolčování se.³²⁾

Vyžadují-li úkony náboženské prostřednictvím duchovních, jsou tito povinni poskytovat jim věřícím tak, jak to jejich úřadni stanovisko vyžaduje; na prvním místě povinen je k tomu farář (srov.

nočním stanoví Bulla Eugena IV. „*Fide digna*“ dobu od neděle květné do neděle po velikonočních; leč biskupové mohou dobu tu prodloužiti, srov. Bened. XIV. De syn. l. 9. c. 16. n. 3., l. 12. c. 6. n. 10.

²⁷⁾ Trid. sess. 23. c. 15. de ref.

²⁸⁾ C. 2. D. 6. de poenit. c. 12. X. de poenit. V. 38. P. Uihlein De sigillo confessionis 1828.

²⁹⁾ C. 13. X. de excessibus prael. V. 31.

³⁰⁾ Srov. obzvláště cit. dílo Helfertovo.

³¹⁾ Srov. Mayerhofer Politischer Verwaltungsdienst II. 755.

³²⁾ Srov. zákon o shromáždování se z 15 list. 1867 čís. 135. ř. z.

d. I. §. 53). Zdali a jaký plat za funkce duchovní duchovním náleží, povíme později.

Jest na nás dotknouti se tu ještě dvou náboženských jednání, jež mohou zároveň býti i povahy právní, totiž přísahy a slibu.

O přísaze svědecké jakožto prostředku průvodním jednání jsme již ve právu procesuálním (§. 102); přísaha připovídací čili slibná pak slouží k utvrzení právních závazků.³³⁾ Neboť ze závazku, který přísežně byl utvrzen, lze žalovati, i kdyby sám o sobě pro nedostatek právních forem byl neplaten, anebo žalobu nezakládal.³⁴⁾ Účinek přísahy pak závisí na tom, aby předně přísahající byl sobě vědom toho, co činí,³⁵⁾ za druhé, by nejednal pod vlivem hrozby, omylu neb podvodu,³⁶⁾ a za třetí, by splnění připovědi nebylo nemravné ani protizákonné a by nebylo na újmu právům třetích osob.³⁷⁾ V případě posléze dotčeném vymáhá však právo soudní deklarace, že vykonání přísahy připustiti nelze, kdežto v případech omylu, podvodu nebo násilí přísaha sice závazek právní nezakládá, ale zavazuje přece ve svědomí potud, dokud vrchnost duchovní od přísahy nesproští (*relaxatio juris iuradi*).³⁸⁾ Pro přísahu mimo-soudní nepředepisuje zákon žádné formy; tato je platná, jakmile něco bylo příslibeno slavnostním dovoláváním se svědectví Božího. — Novější zákonodárství světská nepřiznávají přísaze slibné žádný v ohledu právní význam, kdežto v obecném právu německém předpisy výše dotčené aspoň částečně byly přijaty.⁴⁰⁾

³³⁾ Srov. Bayer *Betrachtung über den Eid* 1829. — Goeschl *Der Eid nach seinem Principe, Begriffe und Gebrauche* 1837. — Marx *Der Eid und die jetzige Eidespraxis* 1855. — Silbernagl *Die Eidesentbindung und das can. Recht* 1860. Richter §. 261. Walter §. 353—355.

³⁴⁾ C. 6. 20. 28. X. de iureiurendo II. 24. c. 2. de pactis in VIto I. 18, c. 2. de iureiur. in VIto II. 11.

³⁵⁾ C. 14. 15. 16. c. 22. qu. 5.

³⁶⁾ C. 8. 28. X. de iureiur. II. 24.

³⁷⁾ C. 1. 2. 12. 18. 19. 24. 27. 28. 33. X. de iureiur. II. 24.

³⁸⁾ C. 12. §. 1. c. 18. X. de iureiur. II. 24.

³⁹⁾ C. 2. 8. 15. X. de iureiur. 2. 24.

⁴⁰⁾ Jak dalece otázka tato je sporná, viz Arndts *Pandekten* §. 240 pozn. 2. Windscheid *Pand.* I. §. 83.; v právě římském neměla přísaha na závazky právní žádný vliv; I. 7. §. 16. D. de pactis 2. 14, toliko vylučuje restituční z důvodu nezletilosti I. I. C. si adversus. v. cnd. 2. 28.

Slib (votum)⁴¹⁾ je převzatý závazek vykonati zbožný skutek, který zákonem předepsán není; předmětem slibu jesti pak buď nějaké konání čistě osobní (votum personale), nebo konání ceny majetkové (votum reale) ve prospěch církve, chudých, dobročinných ústavů, vůbec ke zbožným účelům. Platnost slibu závislá je na těchže podmínkách jako platnost přísahy;⁴²⁾ obzvláště nemohou činiti sliby osoby nalézající se pod mocí osob jiných bez jejich svolení. Protož mohou rodičové žádati za prohlášení neplatnosti slibu nezletilého dítěte⁴³⁾ a představení řádu votum řeholníkov⁴⁴⁾. Manžel může se domáhati neplatnosti votum své manželky jen tenkrát, jestliže se slibem právům jeho stala újma.⁴⁵⁾ Slib liší se od jiných jednání právních tím, že již jakožto akt jednostranný (pollicitatio) rodí úplný závazek právní. Tohoto významu přiznává mu právo římské⁴⁶⁾ a s ním taktéž právo církevní a obecné,⁴⁷⁾ kdežto novější zákonodárství občanská posuzují slib tak jako ostatní jednání právní.

Z příčin vážných lze dosíci buď úplné dispense ode slibu, nebo aspoň přeměnu v konání jiné;⁴⁸⁾ právo dispensační přísluší z pravidla biskupovi a jenom v některých případech vyhrazeno je papeži.⁴⁹⁾ O významu slibu řeholního bude ještě jednáno zvláště ve právu manželském a řeholním.

⁴¹⁾ Menden *Doctrinae de voto explicatio* 1858. Walter §. 352. Richter §. 262. Vering §. 215.

⁴²⁾ C. 1. 5. 12. c. 22. qu. 4. c. 2. 6. c. 33. qu. 5. c. 1. X. de his quae vi metusve causa fiunt l. 40.

⁴³⁾ C. 14. C. 42. qu. 2.

⁴⁴⁾ C. 2. C. 20. qu. 4.

⁴⁵⁾ C. 2. 6. C. 33. qu. 5.

⁴⁶⁾ L. 2. D. de pollicitationibus 50. 12.

⁴⁷⁾ C. 6. 8. X. de voto et voti redemptione III. 34., c. 18. X. de censibus III. 39..

⁴⁸⁾ C. 1. 2. 5. 7. 8. X. de voto III. 34.

⁴⁹⁾ Jmenovitě vyhrazuje c. 5. de poenit. et remission. in Extrav. comm. V. 9. papeži, „peregrinationis ultramarinae, visitationis liminum Apostolorum Petri et Pauli, in Compostella, castitatis et religionis vota.“ Facultates quinquennales biskupů rakouských zmocňují je dispensovati od slibů vyjma slib čistoty a vstoupení do řehole, Heyzmann *Najn. prava* str. 299. č. 9.

§. 117.

III. Neděle a svátky.*) Na památku důležitějších událostí v dějinách křesťanství stanoví církve určité dny sváteční. Kdežto v prvních stoletích křesťanství vyjma neděle slaveno sotva několik svátků zasvěcených památce Kristova života,¹⁾ počala se již ve století V. tímž způsobem uctívati památka Nejsv. Panny, apoštolů, mučovníkův a místních patronů, čímž počet svátků velice vzrostl, zvláště též proto, že vedle svátků v celé církvi přijatých byly bezmála v každé diecési slavnosti zvláštní. Škodlivý účinek, ježž toto množství svátků mělo na poměry společenské a národohospodářské,²⁾ vyvolával časté stesky, kteréžto konečně přiměly zákonodárství církevní ke zmenšení počtu dnů svátečních. Počátek učinil v té příčině papež Urban VIII. r 1642 ustanoviv, které svátky odtud v celé církvi zasvěceny býti mají.³⁾ Hlavní redukce ale nastala v století XVIII. a XIX., nikoli sice cestou práva obecného, leč jako výjimky od papežů pro jednotlivé země obyčejně za spolupůsobení příslušných vlád ustanovené. Počet svátků pak byl zmenšován tím, že buď vyloučeny úplně byly z řady dnů svátečních, buď že byly přeloženy na neděle, buď že více svátků v jediný bylo sloučeno.⁴⁾ Za pontifikátu Benedikta XIV. (1740 až

*) Thomassin *Historia festorum* 1682 (a později). — Lambertini (Benedikt XIV) *Comment. de Jesu Christi Matrisque ejus festis*. 1751 (Opera IX). — Gebert *De diebus festorum numero minuendo, celebritate amplianda*. — Fessler *Ueber die abgeschafften Feiertage und die Messaplication an denselben*, v *Archiv. V.* (1860) a v sebraném vydání 1869.

¹⁾ Prvotně pouze velkonoce a svatodušní svátky, ve IV. stol. vánoce a s nimi zároveň, později ale o sobě, svátek zjevení Páně (tři králův, a něco později svátek nanebevstoupení Páně).

²⁾ Budiž vzpomenu jenom, že se světíl slavně celý týden před i po velkonočích a tudíž bez porašení celých 14 dnů. Jaké svátky světily se ve XIII. stol., vypočítává konstituce Řehořova c. 5. X. de feriis II. 9.

³⁾ Bulla „*Universa per orbem*“ z 13. září 1642. Bull. IV. P. II. p. 341.

⁴⁾ Zásady, jichž se v té příčině přidržuje kurie, vyličuje konstituce Benedikta XIV. „*Non multi*“ ze 14. listop. 1748. Bull. Ben. II. 515.

1758), Klementa XIV. (1769—1774) a Pia VI. (1775—1799) provedla se taková redukce ve Španělsku, Neapolsku a Sicílii, Německu, Rakousku a v Polsce. Co se zejména Rakouska týče, ustanovil Benedikt XIV. (r. 1753)⁵⁾ na přímlyvu císařovny Marie Teresie, že mají se svátosti jako dny sváteční velkonoce, svátky svatodušní, jakož i všechny neděle, mimo to nový rok, svátek tří králů, nanebevstoupení Páně a Boží tělo, svátky vánoční a svátek sv. Štěpána (26. prosince), dále pět svátků na počest Nejsv. Panny Marie (hromnice, zvěstování, nanebevzetí, narození a neposkvrněné početí Panny Marie), svátek apoštolů Petra a Pavla, všech svatých a konečně patronů místních; ohledně ostatních svátků v bulle Urbana VIII. vyjmenovaných ponechána byla pouze povinnost slyšeti mši sv. Klement XIV. zmínil (r. 1771)⁶⁾ předpis výše dotčený potud, že prohlásil za svátky pondělky po Velikonočním a Svatodušním hodu božím, že místo toho povolil jen jediný svátek zemského patrona a zrušil povinnost slyšeti mši o svátcích zrušených. Rakouská vláda prohlásila řečené konstituce papežské za právoplatné.⁷⁾ — Ruské svátky byly upraveny r. 1788 a 1792 (Harasiewicz Annales p. 612. 965) tak, že vyjímaje svátek Všech svatých sv. Rusíni svátky v církvi latinské uznávají a mimo to ještě následující ony, jež v církvi latinské nejsou zasvěcenými svátky: tři biskupů (3. ledna star. stilu), narození sv. Jana (24. června), proměnění Páně (6. srpna), pozdvížení sv. kříže (14. září), sv. Dimitra (26. října), sv. Michala (8. listopadu), obětování Panny Marie (21. listop.), sv. Mikuláše (6. prosince), sv. Josefa (16. prosince, sv. Štěpána připadá na 27. prosince), veliký pátek a úterek po velikonočních. Svátek Božího těla, sv. Jiří (23. dubna), sv. Eliáše (20. července) a Stětí sv. Jana (27. srpna) byly přeneseny na nejbližší neděle. — Stejnou měrou jako v Ra-

⁵⁾ Breve Benedikta XIV. z 1. září 1753, jež není obsaženo v bullarin; uvádí je v německém překladě: Sammlung der k. k. landesfürstl. Gesetze und Verordnungen in publico — ecclesiasticis. II. Abth. (1784) str. 46. jakož i Jaksch Gesetzeslexikon d. II. (1820) 288. Ostatně shoduje se text její do slova s konstitucí Benedikta XIV. „Cum sicut“ z 12. prosince 1748 redukující svátky v Neapolsku. Bull. Bened. II. 518.

⁶⁾ Breve „Paternae charitatis“ z 22. června 1771. Jaksch cit. (text jako konstituce v pozn. 8. jmenované).

⁷⁾ Patenty z 13 listop. 1753 a 21. listop. 1771, ve sbírce Jakschové II. 288.

kousku zredukoval Pius VI. r. 1775 svátky v diecésích polských.⁹⁾ Největší redukce svátků stala se ve Francii: ustanovil totiž Pius VII. (r. 1802) mimo neděle jen čtyři dny sváteční, totiž Božího narození, nanebevstoupení, nanebevzetí Matky Boží a Všech svatých.¹⁰⁾

Neděle a svátky (festa de praecepto) světi církev společnými službami Božími rozkazují zároveň zanechatí obyčejného zaměstnání, jmenovitě vši těžké práce a aspoň po čas bohoslužeb i všelikých zábav veřejných. Výjimky připouštějí se jen v případech nutných, kde jest ohava, že opomenutím nezbytné práce nastala by škoda nenahraditelná.¹⁰⁾ Ruku v ruce s těmito předpisy jdou tu od nejdávnejších časů zákony státní ustanovující se své strany přestávku v obyčejném běhu záležitostí úředních, jmenovitě v soudnictví a zapovídající mimo to veřejné práce, konání trhův a p.¹¹⁾ Z velkého počtu nařízení policejních, která v tom ohledu v Rakousku do nedávna platila,¹²⁾ pozbyla větší část po r. 1867 plat-

⁹⁾ Srov. Indulty z 23. května 1775 (počínají vesměs slovy „Paternae charitati“ a zní zcela stejné) pro diecési Vilenskou (Bull. Cont. V. 58), Poznaňskou (ibid. p. 61), Kujavskou (p. 63), Luckou (p. 65), Krakovskou (p. 66), Plockou (p. 68), Chelminskou (p. 70), Infanskou (p. 73), Chelmskou (p. 75), Hnězdenskou (p. 77), Zmaňskou (p. 78), Kijovskou (p. 80), dále pro část arcidiecése Hnězdenské pod vládou pruskou z 25. května 1776 tamtéž p. 237. Již dříve dovolil papež Benedikt XIV. biskupům Vilenskému a Poznaňskému, by svátky připadající na červenec, srpen a září, vyjma nanebevzetí Panny Marie, přeložili na nejbližší neděli (Breve „Nuper pro parte“ z 1. září 1745. Bull. Ben. I. 552). Srov. ještě nález sněmu Varšavského z r. 1768 tit. „Rekwizycya do stolicy Apostolskiej o przeniesienie świąt na Niedziele“ Vol. VII. 744.

¹⁰⁾ Konst. z 9. dubna 1802 (Bull. Const. XI. 323); svátky Tří králů, Božího těla, Petra a Pavla, jakož i patronů místních byly přeloženy na následující neděli. — Srov. o svátcích ve Francii André Droit canon. III. 406.

¹¹⁾ C. 66. D. 1. de consecr., c. 1. 2. C. 15. qu. 4. c. 1. 35. X. de feriis II. 9. Trid. sess. 25. decr. de invocatione. veneratione et reliquiis sanctorum. Srov. ještě konstit. Benedikta XIV. „Nihil profecto“ z 12. srpna 1742 a „Ab eo tempore“ z 5. listop. 1745. (Bull. Ben. I. 205. 582) pojednávající obzvláště o zábavách, trzích atd.

¹²⁾ Již v právu římském p. tit. de feriis C. Theod. II. 8. C. Just. III. 12., dále četné předpisy králů franekých, na př. Mon. Germ. III. p. 1. 3. 10. 26.

¹³⁾ Srov. Jak sch Gesetzeslex.: II. str. 272 nsl. a v citovaném v předchozím §. p. 23. díle Helfertově Darstellung der Rechte etc. §. 70.

nosti své.¹³⁾ Neporušena zůstala nařízení, jimiž se zapovídá vykonávání funkcí soudních.¹⁴⁾ Kromě toho ustanovuje zákon o poměrech interkonfesionelních z 25. května 1868 č. 49 ř. z., že v neděli nesmí se po čas služeb Božích žádná práce veřejně konati, leda by byla nevyhnutelně nutná a že o svátcích kteréhokoli vyznání náboženského má v době hlavních služeb Božích na blízku chrámu Páně zanecháno býti všeho, co by slavnosti přeházeti mohlo, a toho že dlužno šetřiti též na ulicích a místech, kudy slavnostní průvod se ubírá (čl. 13). Dále nařízeno r. 1868, že v poslední tři dny pašiového tébodne, jakož i o štědrý den nesmí se konati žádné veřejné zábavy, divadla, koncerty a p., představení divadelní pak mimo to o Božím těle vůbec nikoliv, o Božím hodě vánočním, velkonočním a svatodušním pak jenom k dobročinnému účelu a s úředním povolením; veřejné plesy ve všech těchto vyjmenovaných dnech jsou zapovězeny naprosto.¹⁵⁾

Svěcení určitých dnů má ostatně nejen význam náboženský, nýbrž jest i v ohledu sociálním a etickém velice důležitě. Nevhodné rozluštění této otázky brozí společnosti dvojím nebezpečím: velký nadbytek svátků podněcuje k zahálce a stává se obtíží ve všech poměrech veřejného života, kdežto zase úplné jich zanechání neb ignorování se strany státu zavdává často podnět ku nesvědomitému vykořisťování práce lidské. Církev i stát vykonávají tudíž v ohledu tomto velmi důležitý úkol zákonodárný, který vůči nynějšímu rozvoji poměrů národohospodářských a společenských stal se ještě důležitějším.

IV. Pohřeb a hřbitov v. ¹⁶⁾ Pohřbívání mrtvých pokládala

¹³⁾ Srov. Mayerhofer Handbuch f. d. politischen Verwaltungsdienst (1876) II. 754.

¹⁴⁾ Srov. §. 376 nsl. rak. soud. řádu, a §§. 273. a 403. trest. řízení.

¹⁵⁾ Min. nař. z 1. a 15. července 1868, č. 81. 98. ř. z.

¹⁶⁾ Literatura Aichner Das kirchliche Begräbniss und die Coemeterien Archiv. I. (1857) 25—80. — De Ram De sepultura et coemeteriis 1862. — Simor De funeribus et exequiis defunctorum, Arch. XIV. (1864) 52. Ketteler Ueber die Verweigerung des kirchl. Begräbnisses, Arch. XVI. (1866) 323. — Greith Die Begräbnissfrage nach der Satzung und Ordnung der katbol. Kirche 1868. — Phillips Lehrb. §. 288. — Walter §§. 269. 326. — Schulte §. 168. — Krasiński str. 310. Encyklopedia kościelna v. Cmentarz 421. a Cmentarze w Polsce II. 423.

církev vždycky za akt slavnostní,¹⁷⁾ za poslední nebožtíku prokazovanou službu a stanovila obzvláště také, jak pohřeb dítí se má.¹⁸⁾ Především pak žádá, by těla věřících odpočívala na místě posvátném; poněvadž pak již velmi záhy zákony církevními i světskými zapovídáno bylo¹⁹⁾ mrtvoly v samém kostele chovati, určovalo se k tomu cíli nejblíží okolí chrámu nebo kláštera, jež se nazývalo *hřbitovem* (*coemeterium, dormitorium, campus sanctus*). Od té doby dovolovalo se pochovávat v kostele jen výjimečně vyšší a zasloužilé duchovní, zakladatele kostela, panovníky, neb osoby velikých zásluh.²⁰⁾ Později zakládaly se hřbitovy obyčejně dále od kostela, poněvadž ohledy zdravotní nedovolovaly ponechávat je uprostřed města. Rakouské zákony zakazují pochovávat mrtvoly v kostelech a klášterích a velí zakládati hřbitovy za vsí nebo městem.²¹⁾ Zdravotnická a policejní nařízení určují podrobněji způsob, jak hřbitovy zakládány a spravovány býti mají a jak se má dítí pohřbívání mrtvol. Dozor nad plněním těchto předpisů je u nás nyní věcí obecní pod vrchním dozorem úřadů zeměpanských.²²⁾

Místo k odpočinku mrtvých určené má k tomu cíli býti zasvěceno slavnostním úkonem benedikce, kterou před se béře biskup nebo v jeho zastoupení kněz jiný. Tím řadí se hřbitov v počet věcí posvátných, *res sacrae*, a požívá proto jako kostel výsady nedotknutelnosti.²³⁾ Výsadu tuto uznávají též zákony světské; dle rakouského trestního řádu (§. 306) dopouští se přečinu, který vězením od jednoho do šesti měsíců se tresce, kdo zlomyslně nebo svévolně hroby poškozuje, bezprávně je otevírá, mrtvoly z nich

¹⁷⁾ O původních obyčejích křesťanských srov. Binterim *Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkath. Kirche* VI. Abth. 3. str. 362.

¹⁸⁾ Tit. X. de sepultura III. 28. i^o VIto III 12. in Clem. III. 7. in Extrav. comm. III. 6.

¹⁹⁾ Již v právé římské: c. 6. C. Th. de sepulchro viol. IX. 17. c. 2. C. J. de sacrosanctis ecclesiis I 2.; též několik usnesení synodálních, c. 15. C. 13. qu. 2.

²⁰⁾ C. 15. 18. C. 13. qu. 2.

²¹⁾ Dv. dekr. z 9. září 1784 a 15. září 1788.

²²⁾ Zák. z 30. dubna 1870 č. 60 ř. z. Por. Mayerhofer *Handb.* II. 271. 756.

²³⁾ Tit. X. de immunitate ecclesiarum, coemeterii et rerum ad eas pertinentium III. 49. tit. de immunit. eccles. coemeteriorum et aliorum locorum religiosorum in VIto III. 23. in Extrav. comm. III. 13.

odnáší a je zneuctuje. — Podle práva církevního je každému volno voliti si hřbitov, na němž pohřben býti chce.²⁴⁾ Jestliže tak ne učinil a nemá-li hrobku rodinnou, má býti pochován na hřbitově farním, leda že by hřbitov tento velice byl vzdálen a nebo jiné v té příčině okázaly se překážky.²⁵⁾ O poplatcích, jež faráři za pohřeb přísluší, bude promluveno ve právu majetkovém.

K pojmu církevního pohřbu náleží pochování těla v místě posvěceném, pak pohřební obřady rituálem předepsané, jež s větší nebo menší okázalostí provázeny bývají. Takový pohřeb upírá právo církevní nekřesťanům,²⁶⁾ heretikům, odpadlíkům a rozkolníkům,²⁷⁾ těm, kdož zemřeli ve klatbě nebo pod interdiktem, jsou-li excommunicati vitandi (str. 103. 110), notorickým lichvářům²⁸⁾ a samovrahům, kteří byli ve stavu přičetném;²⁹⁾ dále těm, kteří zhynuli v souboji, zjevným hříšníkům, kteří zemřeli, aniž by lítost dali na jevo, zejména pak těm, o nichž je známo, že nechťeli přijati svátost oltářní velkonoční,³⁰⁾ a konečně nekřtěnátkům.³¹⁾ V případech pochybných má farář vyžádati si mínění biskupovo. Co se týče křesťanů nekatolíků, tož odřká jim církev všechno účastenství a tudíž i obřady pohřební. Za to ale vytvořila se mírnější praxis ohledně místa. Je totiž dovoleno pohřbívatí nekatolíky na hřbitově katolickém na místě odděleném; společně s katolíky pak jen tehdy, má-li býti nekatolík pochován ve hrobce rodinné.³²⁾

Výše dotčené, odepření pohřbu církevního se týkající předpisy utrpěly značných obmezení zákony státními, jimž pohřbívaní mrtvých jest nejen úkonem náboženským, ale zároveň i zdravotnicko-policejním. Podle nynějšího stavu rakouského zákonodárství

²⁴⁾ C. 1. 3. 7. X. de sepulturis III. 28. práva toho nemají řebohníci, c. 5. h. t. in VIto.

²⁵⁾ C. 1. 3. 5. X. h. t.

²⁶⁾ C. 27. 28. D. I. de consecr.

²⁷⁾ C. 12. C. 23. qu. 5. c. 8. C. 24. qu. 2. C. 37. C. 11. qu. 3. c. 12. 14. X. h. t.

²⁸⁾ C. 1. h. t. in Clem. c. 3. X. de usuris. V. 19. c. 2. X. de usuris in VIto V. 5.

²⁹⁾ Trid. sess. 25. c. 19. de ref., konstituce Benedikta XIV. „Detestabilem“ z 10. listopadu 1752. Bull. Ben. IV. 36.

³⁰⁾ Rituale Rom. tit. de exequiis.

³¹⁾ C. 1. C. 24. qu. 2.

³²⁾ Srov. resoluce kongregace inkvisiční ze dne 30. března 1859 a 25. dubna 1860, uvedené v minist. listu ze dne 11. září 1860

má se věc takto: Povinnost hřbitovy zakládati a je vydržovati leží na obci;³³⁾ kromě toho dovoleno je však každému vyznání míti svůj vlastní hřbitov. V případě prvním, kde totiž hřbitov jest ústavem obecním, spravuje jej obec výhradně a slouží všem vyznáním, která ho chtějí užívat, nebo pro něž jej obec určila. Má-li ale hřbitov povahu toho či onoho vyznání, vládne jím sice příslušná vrchnost církevní; však tato nesmí odepřítí místo na svém hřbitově osobám vyznání jiného. Na hřbitov katolický musí tedy přijati býti všichni katolíci, i kdyby jím podle zákonů církevních místo tam nenáleželo; obmezení, jež druhdy platila o samovrazích, přestala nyní.³⁴⁾ Jedinou výjimku stanoví trestní řízení, předpisující (§. 404), že tělo popraveného má býti pohřbeno v noci beze všeho hluku a na místě zvláště k tomu určeném; na žádost může býti vydáno rodině, ale i v tom případě smí pohřeb konán býti jen ve vší tichosti a beze vší okázalosti. Ve dvou případech je každé vyznání nuceno přijímati na svůj hřbitov a připustiti průměrný pohřeb i členům cizího vyznání, totiž a) jde-li o pohřbívání ve hrobce rodinné a b) není-li v obvodu obce, kde nebožtík žil dokonal, nebo mrtvola byla nalezena, zvláštní hřbitov pro

č. 1590 ke kardinálu Rauscherovi (Archiv d. XXV. 141) a usnesení ve smyslu těchto resolucí přijatá na synodách v Praze 1860 (tit. 3. c. 13. §. 2) a Baltimore 1866 (tit. 7. c. 2. Collectio Lacensis III. 5041). Ostatně jsou v této otázce náhledy přísnější a mírnější. Velmi poučná je v té příčině korespondence mezi vládou rakouskou a biskupy za panování konkordátu, když se jednalo o provádění zákonů církevních ohledně pohřbů; uvádí ji Archiv v d. XXV. str. 122 nsl.

³³⁾ §. 2. zákona v pozn. 22. cit.

³⁴⁾ Předpisy o pohřbívání samovrahů prošly různými cestami. Zrušiv starší záповědi, nařídil cis. patent ze dne 17. ledna 1850 č. 24. ř. z. (ve čl. XVI.), že samovrahové mají býti pohřbíváni na hřbitově ale ve vší tichosti. Po uzavření konkordátu předepsalo min. nař. ze dne 30. října 1857 č. 1420 (Archiv II. 361), že politické úřady mají zvláštní komisi zjistiti, zdali samovrah ve stavu přičetném na život si sáhl, že výsledek tohoto vyšetřování sděliti mají s farářem, který v případě, že přičetnost se dokáže, pohřbení samovraha na hřbitově má odepřítí. Podobné nařízení vydal Apoštolský vikariát pod datem 2. listopadu 1859 č. 1965 pro vojsko (Arch. VII. 280). — Min. nař. ze dne 25. srpna 1873 č. 11.627 zrušilo uvedené nařízení z r. 1857 a vrátilo se k ustanovením cis. patentu ze dne 17. ledna 1850. (Oesterr. Zeitschrift für Verwaltung 1873 str. 188, Mayerhofer II. 529.) Souhlasné s tím zrušuje též nař. min. války ze dne 22. června 1875 č. 1232 (Mayerhofer cit.) nařízení z r. 1859 a ustanovuje,

členy oné společnosti náboženské, k níž zemřelý náležel.²⁶⁾ Rozumí se však, že v nížádném případě nelze donutiti duchovního, by pobřbu se účastnil, či nějaký obřad pohřební vykonával; vůbec pak závisí odřeknutí pobřbu církevního vždycky úplně na vrchnosti církevní.

C) Vyučování.

§. 118.

Úřadem učitelským vytknula si církev dvojí ákol: předně hlásati a šířiti pravé zásady náboženství křesťanského a za druhé působiti v duchu těchto zásad na veřejné vychování. Ve směru prvním požívá úplně svobody, ve druhém ale zasahuje ve sféru státní a činnost její je tudíž závislá na stanovisku, jaké v té které době a zemi vůči státu zaujala.

I. K vyučování věřících svatému náboženství slouží v první řadě kázání a katechisace. Pečovati o náležité spravování úřadu kazatelského je v první řadě věcí biskupovou, bez jehožto svolení hlásati slovo Boží nikomu není dovoleno.¹⁾ Zmocnění takové čili poslání (missio) udílí biskup především farář, kterýžto má nejen právo, ale i povinnost osadníkům svým kázání činiti nejméně každou neděli a každý svátek, v době adventní pak a postní třikráte za týden.²⁾ Kromě toho může biskup oprávniti ku kazatelství i jiné duchovní, kněze neb jáhny,³⁾ nikdy však osoby světské.⁴⁾ Rovněž katechisaci, to jest vyučování v elementárních

že z pravidla mají samovrahové stavu vojenského býti pobřbíváaci na hřbitově a s vojenským konduktem. Jenom jestli se samovrah dopustil skutku trestuhodného, který všeobecné poboršení vyvolal, anebo jestliže byl k smrti odsouzen, má mu vojenský kondukt odepřen býti.

²⁶⁾ Zákon ze dne 25. května 1868 č. 49 ř. z. o opměrech interkonfesionelních, článek 12.

¹⁾ *Tried. de reform. sess. 5. c. 2. sess. 24. c. 4.*

²⁾ *Trid. sess. 22. decr. de observandis et evitandis in celebratione missae sess. 24. c. 4. 7. de ref.*

³⁾ *C. 3. D. 25.*

⁴⁾ *C. 29. D. 23., c. 19. C. 16. qn. 1., c. 12. 14. X. de haereticis V. 7. c. 2. §. 1. eod. in VIto. V. 2.*

zásadách náboženských, je povinen kněz v neděli a ve svátek konati.⁶⁾ Spravování řádu kazatelského účastnily se horlivě některé řády, z nichž zejména řád Dominikánů právě za tím blavně účelem byl zřízen, tak že se mu dostalo názvu řádu kazatelského. Řády tyto již z moci své řehole mají právo kázati, dle novějšího práva však ve farním kostele jenom se svolením farářovým.⁷⁾ Nepřestávajíc na pouhém vyučování pečuje církev zároveň též o to, aby vyučování náboženství dostalo se pevného základu a předešly se mylné výklady jeho zvláště u těch, jimž nedostává se důkladnějšího teologického vzdělání. Pročež stará se též pečlivě o tak zv. katechismy, totiž knížky určené blavně pro lid a děti, obsahující stručný a prstonárodní výklad náboženských zásad. Jest věcí biskupovou předepsati katechismus pro svou diecesi.⁸⁾ Základ tvoří katechismus římský sdělaný r. 1566 z návodu Pia IV.,⁹⁾ jakož i Bellarminův vydaný (1603) na rozkaz Klementa VIII.,¹⁰⁾ ačkoliv nemají formální moc závaznou.¹¹⁾ — Z podobných pohnutek vyplývají obmezení ohledně čtení písma sv. Dle usnesení sněmu Tridentského a pozdějších nařízení papežských platí v tom ohledu následující pravidla: a) dovoleno je čísti bibli v originále; b) rovněž v překladě latinském, pouze však v překladě zv. vulgata, kteréhožto překladu ode dávna v církvi se užívá a jenž valnou částí od zv. Jeronýma pochází;¹¹⁾ c) v ja-

⁶⁾ Trid. sess. 24. c. 4. de ref., konstit. Pia V. „Ex debito“ 6. října 1571. Bull. IV. p. III. 181.

⁷⁾ C. 2. de sepulchris III. 6., konstit. Pavla III. „Inter cunctas“ 1547. Bull. IV. p. 1.

⁸⁾ Konstit. Klementa XIII. „In Dominico agro“ ze dne. 14. června 1761. Bull. Cont. II. 134

⁹⁾ První vydání: Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. Pont. jussu editus, Romae 1566.

¹⁰⁾ Nejprve vlásky: Dichiarazione piu copiosa della dottrina Christiana composta per ordine die Clemente VIII., 1603, záhy latinsky a v jiných jazycích. O polských překladech obou katechismů srov. důkladnou zprávu v Encyklopedia kościelna d. X. 209 nsl. Katechismus Bellarminův odporučuje zvláště Benedikt XIV. v konstituci „Etsi minime“ ze 7. února 1742 Bull. Ben I. 49.

¹¹⁾ Sepsání malého katechismu dle Bellarmina bylo předmětem porad na sněmu vatikánském, srov. Martin Collectio p. 135. Archiv. d. 24. str. XXIX. Vering Lehrb. 573.

¹²⁾ Trid. sess. 4. decr. de editione et usu librorum sacrorum; oficielní vydání Vulgaty vyšla v Římě 1590. 1592. Srov. Welte

zyku živém dovoleno je čísti bibli jen pod tou podmínkou, že překlad byl schválen stolicí apoštolskou, nebo že jest opatřen vysvětlivkami sv. otců, nebo znamenitých spisovatelů katolických.¹²⁾ Polským textem aprobovaným je překlad Jakuba Wujka (1599) se svolením papeže Klementa VIII. primasem Stanislavem Karnowským za jedině platný uznáný.¹³⁾ [O českém textu bible srov. příslušné články ve Slovníku Naučném.]

Aby nebylo pochybnosti o tom, co v hlavních materiích dogmatických je učením církve, prohlašuje církev tak zv. symboly, v nichž formuluje nejdůležitější zásady víry, potvrzujíc takto autenticky svoji nauku.¹⁴⁾ Takových symbolů je několik, poněvadž církev především vytkla vždy ty pravdy dogmatické, jež právě popírány, nebo mylně vykládány byly. Posléze přijat byl církví symbol Tridentský,¹⁵⁾ to jest vyznání víry, jež ve smyslu ušnesení sněmu Tridentského složil a prohlásil papež Pius IV.

Kirchl. Ansehen der sogen. lat. Vulgata, Tübinger Theol. Quartalschrift 1845. str. 55. Kaulon Geschichte der Vulgata 1868.

¹²⁾ Uvedené náhledy opírají se o nás'edující právní ustanovení: Regule „de libris prohibitis“ vydané Piem IV. (srov. d. I.) zakazují čísti bibli v překladu nelatinském (vulgari lingua) beze zvláštního svolení biskupova; za Klementa VIII. bylo právo schvalovati překlady vyhrazeno stolicí papežské, srov. Observationes ad regulam quartam Clementis Papae VIII. jussu factae, ve vydání indexu z r. 1876 (d. I. 171 p. 10.) p. XIX. — Usnesení kongregace indexu ze dne 13. června 1757 (tamt. 3) dovoluje užívání překladů pod podmínkami v textě uvedenými. Totéž potvrzuje nařízení téže kongregace ze 7. ledna 1836 (Index p. L). Srov. ještě Małou La lecture de la sainte Bible en langue vulgaire 1846. Encyklopedya kościelna II. 212. Starewicz. Rozprawa o czytaniu pisma św. w języku ojczystym 1858. — (Ka. Pobl) Rozprawa, czy wolno wszystkim bez braku czytać księgi pisma św. w językach krajowych drukowane 1817.

¹³⁾ První vydání celé bible vyšlo již po smrti Wujka († 1597) pod názvem Biblia, to jest księgi starego i nowego testamentu, vedług łac. przekładu starego na polski język przełożone, Krakov 1599.

¹⁴⁾ Denzinger Enchiridion symbolorum et definitionum, quae de rebus fidei et morum a conciliis oecumenicis et summis Pontificibus emanarunt 1854.

¹⁵⁾ Kromě toho jsou ještě: symbol Apoštolský z nejstarších ač nikoliv apoštolských dob, symbol Nicejský (r. 325) a Nicejsko-Konstantinopolský (381), Efeský (431), tak zv. symbol sv. Auastasia („Quicumque“). čtvrtého sboru Lateránského r. 1215 (c. I. X. de summa trinitate et fide catholica I. 1.) Vienneského r. 1311 (c. I. h. t. in Clem. I. 1.)

r. 1564.¹⁶⁾ Tento symbol byl nyní zmodyfikován přiměřeně k usnesením sněmu Vatikánského (srov. d. I. 347).

II. Byla též doba, kde nejen nauka náboženská, ale vůbec směr celého veřejného vychování byl v rukou církve. Zejména pečovala církev velmi bedlivě o školy elementární a o celá století dříve, nežli stát pomyslel na školy národní, existovaly tyto již jako ústavy církevní.¹⁷⁾ Zakládaly se při klášterech (jmenovitě řád benediktinský získal si v tomto směru a v každém směru osvěty vůbec neocenitelných zásluh), rovněž při kostelích farních a již ve století IX. byli všeobecně farářové zavázáni, by sami nebo skrze zástupce k tomu cíli ustanovené pracovali o vzdělání lidu.¹⁸⁾ Vyšší ústavy vědecké, odpovídající našim středním školám, byly při kapitolách a byly ovšem v první řadě určeny pro kleriky, nicméně zprvu též byly přístupny osobám světským. Později podjaly se vyučování vyšších nauk některé řády (jesuité a piaristé). Ba i nejvyšší ústavy vědecké, totiž university, měly po celou řadu století výlučně církevní ráz: sám vznik university byl závislý na schválení papežovu.¹⁹⁾ V novější době zvláště od reformace nastal na tomto poli rozhodný obrat: stát ujav veřejné vyučování ve svou správu, vymanil je buď úplně nebo částečně z područí církve. Nejdéle vzdorovaly této změně školy národní, neboť i tam, kde se přetvořily v ústavy státní, byl hlavní dozor nad nimi svěřen nejčastěji církvi. Ale i v tom ohledu nabyl v novějších dobách bezmála všude převahu vliv moci státní. Opouštějíc tuto roli pů-

¹⁶⁾ Konstit. „Injunctum nobis“ ze dne 13. listopadu 1564. Bull. IV. p. II. 204 (též v Richtrově Trid. p. 574).

¹⁷⁾ Srov. Thomassin *Vetus et nova eccles. disciplina* P. II. 1. I. c. 92. — Raumer *Gesch. der Paedagogik*, 3. vyd. 1858—61. — Karl Ueber die alten und neuen Schulen 1846. — Łukasze-wicz *Historia szkół w Koronie i W. ks. Litewskiem od najdawniej-szych czasów do r. 1794*, 4 díly 1849 nsl.

¹⁸⁾ Tak Synoda Mohučská z r. 813. c. 45., Římská z r. 826 c. 34. srov. c. 3. X. de vita et honestate clericorum III. 1.

¹⁹⁾ Tak potvrdil Urban V. akademii Krakovskou konstitucí „In suprema dignitatis“ ze dne 1. září 1364 (Theiner *Monum. Pol.* I. 626. Łukasze-wicz *Historia szkół* I. 36.), Řehoř XIII. akademii Vilenskou konst. „Dum attenta“ ze dne 29. října 1579 (Łukasze-wicz IV. 6), Klement VIII. (r. 1594) akad. Zamojskou (tamtéž I. 127). K historii universit vůbec: Savigny *Gesch. des röm. Rechts im Mittelalter* d. III.

sobnosti své, třímá se církev nezměnitelně zásady, že vyučovati náboženství a naukám s ním spojeným i ve světských ústavech ten jedině může, koho vrchnost duchovní k tomu oprávnila.²⁰⁾ Obvyklejše vyhovuje stát této žádosti, ponechávaje výklad náboženství a nauk teologických pod dozorem církve. — Ostatně byl rozvoj v jednotlivých státech velmi různý; nemůžeme se ponstěti v podrobný rozbor, neboť není úlohou naší vyličovati zde dějiny školství a veřejného vychování. Přestaneme na srovnávacím seřazení zásad, jež v oboru tomto přijalo zákonodárství rakouské za platnosti konkordátu, se zásadami nynějšího práva, zakládajícího se na státním základním zákonu z 21. prosince roku 1867 č. 142. ř. z., a zákoně z 25. května 1868, č. 48. ř. z. o poměru školy k církvi. Srovnání toto okáže nám jednak, jaké jsou ve směru tomto snahy církve a jednak, pokud jim novověký stát je nakloněn.²¹⁾ Za hlavní zásadu ustanovil konkordát (v čl. 5.), že veškeré nauky budou mládeži katolické na všech školách veřejných i soukromých udílány ve shodě se zásadami katolického náboženství a že biskupové pečlivě bděti budou, by se v žádném předmětu nevyučovalo ničemu, co by se přičilo víře katolické nebo čistotě mravní. Obzvláště na školách národních měli všichni učitelé býti podřízeni doзору církve, inspektory školní pak jmenoval císař z kandidátů biskupem mu navržených (čl. 8. konkord.). Na školách středních určených pro katolickou mládež směli profesory neb učitelé jmenováni býti pouze katolíci (konk. čl. 7.). Učitelé náboženství (katechety) ustanovoval na školách národních biskup sám, na středních vláda na základě konkursu biskupem vypsaneho a na jeho návrh.²²⁾ Co do universit bylo sice vysloveno přání,

²⁰⁾ O tom důkladně pojednává Schulte Das Recht der Ertheilung der Befugniss zum Lehramte der Theologie Archiv XLX. (1868) 1.

²¹⁾ Srov. ostatně co do otázky zásadní: Ketteler Die Gefahren der neuen Schulgesetzgebung für die religiös-sittliche Erziehung der Kinder in der Volksschule 1876. — Majunke Die confessionlose Schule vor dem Richterstuhle der Vernunft, der Geschichte und der Gesetze 1870 — a z opačného tábora Gneist Die confessionnelle Schule 1869.

²²⁾ Čl. 7. konkordátu jakož i nař. ze dne 28. června 1850 č. 566. ř. zák., na něž se tento článek odvolává. Srov. též list kardinála Rauschera „Ecclesia catholica“ ze dne 18. srpna 1855 Nr. 8. (Heyzm ann Najnowsze pr. str. 37) a list ministra Thuna ze dne 25. dubna 1856 č. 1371 (tamtéž str. 53).

by se vyučovalo na nich v duchu církevním,²³⁾ to však nemělo na fakultách světských — o teologických hnedle promluvíme — žádný vliv na svobodu vyučování, jež universitám rakouským od r. 1849 byla přiznána; jen na právnické fakultě neměl býti jmenován profesor kanonického práva dříve, než by se vyžádalo dobré zdání biskupovo o jeho víře a nauce. Tam kde po starém zvyku biskupové byli kancléři universitními, jako ve Vídni a v Praze, měla jich práva i na dále zachována býti.²⁴⁾

Předpisy výše dotčené dozaly již před formálním zrušením konkordátu (r. 1874) úplné změny. Zmíněný již zákon z 25. května 1868 odevzdává řízení a vrchní dozor nad celým veřejným vychováním státu a ustanovuje, že vyjma náboženství jest vyučování všem ostatním předmětům nezávislo na vlivu církve (§. 1. a 2.) Školy a ústavy vychovavací, které vydrží stát, země neb obec, jsou přístupny všechněm občanům bez ohledu na jich vyznání (§. 3.), nicméně však dovoleno je každému vyznání zříditi a vydržovati vlastními prostředky zvláštní školy konfesíonelní (§. 4.) Na školách veřejných může bez rozdílu náboženství učitelem býti každý, kdo prokáže předepsanou spůsobilost (§. 6.). Jen vyučování náboženství a náboženská cvičení jsou pod bezprostředním řízením a dozorem dotyčného vyznání (§. 2.); a protož nemůže býti učitelem náboženství nikdo, koho vrchnost duchovní spůsobilým neuznala.²⁵⁾ [Srov. nyní též zákon ze dne 2. května 1883, č. 53. ř. z.] Místo duchovních úřadů dostal se dozor nad školami školním radám místním, okresním a zemským, v nichž ale i duchovním přiznáno bylo míti účast (§§. 10—13). V Haliči reprezentují církve v místní školní radě duchovní správcové mládeže školní; v okresní duchovní každého vyznání a ritu čítajícího více než 2000 (v městech spravujících se vlastním statutem více než 5000) duší a jmenuje je vrchní církevní; v zemské dva císařem jmenovaní duchovní.²⁶⁾ [Co do Čech srov. zemský zákon ze dne 24. února 1873, č. 17. z. z.]

²³⁾ Cit. list „Ecclesia catholica“ Nr. 1. „Majestati Suae cordi omnino est, ut in studiorum universitatibus fides floreat et pietas.“

²⁴⁾ List „Ecclesia catholica“ Nr. I. V.

²⁵⁾ Srov. též zákon o vyučování náboženství na školách národních ze dne 20. června 1872 č. 86. ř. z. §. 6.

²⁶⁾ Zemské zákony o dozorcích úřadech nad školami národními ze dne 25. června 1873 č. 256. halič. zem. zák. §. 4. 22. 24. a orga-

Zásady tu uvedené byly vytknuty zvláštními zákony.²⁷⁾ — Světské fakulty universitní, které i dle konkordátu beztoho jen málo na církvi byly závislé, byly úplně vyproštěny z jejího vlivu.²⁸⁾ Za to zůstaly fakulty teologické tak, jak uspořádaly je zákony za panování konkordátu vydané a ohlášené v té příčině reforma²⁹⁾ uedospěla dosud ke skutku. Zařízení teologických fakult souvisí však s jinými ústavy pro vzdělávání kleriků, o čemž tu předkem mluvíti dlužno.

III. Vzdělávání kleriků³⁰⁾ počítáno ode dávna k nejpřednější povinností úřadu biskupského. Sloužily k tomu školy katedrální, klášterní a kapitolní; místo jejich zaujaly později university, jež pěstující hlavně vědy teologické, kleriky v sobě sbromažďovaly. Když ale university přibraly na se ráz a směr svěštější a když jmenovitě po reformaci i nekatolíci katedry universitní počali zaujímat, bylo přední péčí církve, aby pro kandidáty stavu duchovního pořídila zvláštní vědecké ústavy. Sněm Tridentský nařídil v tom ohledu,³¹⁾ že v každé diecési buď při kostele katedrálním, nebo na jiném místě příhodném má býti zřízen ústav, kdež jinochové, kteří stavu duchovnímu se věnují, po ukončeném 12. roce umístění a přiměřeně k příštímu svému povolání vychovávání býti mají. Ústavy tyto byly nazývány seminaria. Nedostávali se k jich zřízení a vydržování zvláštních prostředků, mají k tomu přispívatí veškerí beneficiáti, platíce k tomuto účelu zvláštní poplatky (seminaristicum, viz níže). Seminář je pod vrchním řízením biskupa, který má sobě ku pomoci přibrati dva kanovníky, z nichž jednoho volí si sám, druhého kapitolu. V záležitostech správy majetkové přidána je biskupovi k ruce rada, v níž kromě

nisační statut o zřízení zemské školní rady ze dne 25. června 1867 č. 12. halič. zem. zák.

²⁷⁾ Zejména zákon ze dne 14. května 1869 č. 62. říš. zák., o školách národních [a zákon ze dne 2. května 1883, č. 53. ř. z.].

²⁸⁾ Ustanovení o profesorech práva kanonického nebyla, pokud mi známo, nikdy zachovávána; úřad kancléřský v Praze a ve Vídni pak obmezil zák. ze dne 27. května 1873 č. 63. říš. zák. na fakulty teologické.

²⁹⁾ Jmenovitě §. 30. zák. ze dne 7. května 1874 o zevnitřních poměrech církve katolické.

³⁰⁾ Joannes de Joanne Historia seminariorum clericalium (z vlastiny) 1787. — Theiner Aug. Geschichte der geistlichen Bildungsanstalten 1835. — Phillips VII. §. 362—363.

³¹⁾ Trid. sess. 23. c. 18. de ref.

jmenovaných kanovníků jsou ještě dva kněží, jeden biskupem a druhý místním duchovenstvem volený.³²⁾

Ve smyslu těchto předpisů povstaly semináře v jednotlivých diecésích, leč ne všude stejnou dobou a stejně četně. Jedním z prvnějších v Evropě a prvním v Polsce byl seminář Vlodavský, který již r. 1568 založil Stanislav Karnkowski, tou dobou biskup Kujavský; v XVII. století byl již velký počet takových ústavů.³³⁾ Avšak nedostatek hmotných prostředků nedovoloval všude, aby nařízení sboru Tridentského přesně se plnilo, ačkoliv církev vždycky na zřízení seminářů velkou kladla váhu.³⁴⁾ Nejčastěji přestaly semináře býti úplnými ústavy vychovacími, leč účelem jejich jest poslední příprava k stavu duchovnímu po čas studií teologických, jež alumnové konají na universitách nebo zvláštních učilištích. — V některých diecésích existují kromě toho ještě též zvláštní ústavy pro chlapce, kteří mají úmysl zasvětit se stavu duchovnímu a dle toho rozeznáváme nyní seminaria clericorum s. majora a seminaria puerorum s. minora. V Rakousku zavedl císař Josef II. r. 1783 reformu seminářů takovou, že zrušil semináře diecéšní a ustanovil pro celé Rakousko několik seminářů generálních; ale již několik let na to stal se návrat ke stavu předešlému. Nyní ponechána je správa seminářů v ohledu vědeckém i administračním úplně biskupovi, který také jmenuje rektory a učitele (čl. 17. konkordátu), nečiní-li vláda z ohledů politických proti kandidátům žádné námitky.³⁵⁾ Není-li k tomu účelu žádná dotace zvláštní, určí vláda příspěvek z fondu náboženského (v. níže).

Co se týče studií teologických, zakládá se zařízení jejich, jak jsme již se zmínili, i nyní ještě na předpisech v dorozumění se s biskupy a ve smyslu ustanovení konkordátu vydaných. Věc

³²⁾ Biskup ale není vázán jich radou, srov. nález kongregace Trident. uvedený ve vydání Richtrově při ustanovení v pozn. 31. citovaném str. 211.

³³⁾ Jen v Krakovské diecési bylo jich šest, srov. Łukasiewicz IV. 282.

³⁴⁾ Srov. mezi jinými konstit. Benedikta XIV. „Creditac nobis“ ze dne 9. května 1725. Bull. XII. 409. a Pia IX. „Optime noscitis“ ze dne 5. listopadu 1855 prolašující konkordát (Heyzmann 46).

³⁵⁾ Cit. breve „Optime noscitis“ jakož i min. nař. ze dne 25. ledna 1856 č. 1371.

má se takto:³⁶⁾ Jsou dva druhy ústavů pro kandidáty stavu duchovního, totiž teologické fakulty tvořící část university a zvláštní ústavy diecéšní nebo klášterní. Tyto posléze jmenované jsou instituty čistě církevními a jakožto takové jsou podřízeny vedení biskupovu. Konference biskupů konaná ve Vídni r. 1856 přijala však ohledně plánu vyučovacího jisté zásady, jež vláda se své strany uznala. Obzvláště bylo vyučování rozděleno na 4 leta a zahrnuje jako předměty povinné: dogmatiku (věrouku), mravouku (morálku) a pastorálku, dějiny církevní, církevní právo, sv. písmo starého i nového zákona, jazyk hebrejský, od kteréhož ale biskup může osvoboditi, liturgiku, pedagogiku a katechetiku. Profesory jmenuje biskup na základě konkursu, ujistiv se dříve, že vláda proti nim z ohledů politických nemá co namítati.

Kdežto ústavy diecéšní poskytují klerikům nezbytného vzdělání odborného, jsou vlastním úkolem fakult vyšší studia teologická. Jestliže však profesori vykládají zároveň též předměty předepsané pro kandidáty stavu duchovního, může dovoliti biskup alumnům svého semináře vzdělávati se tam a v tom případě jest fakulta sloučena s ústavem diecéšním. Profesory jmenuje vláda; uprázdní-li se profesura, která zasahuje v učební plán vyučovací předepsaný pro ústavy diecéšní, dohodne se vláda s biskupem majíc, pokud možno, zřetel k jeho přáním. Ostatní stolice obsazuje vláda samostatně, avšak vždy ze středu kandidátů, jimž biskup k vyučování oprávnění udělil. Biskup bdí nad tím, aby se neučilo ničemu, co se přičí víře; on může též oprávnění k vyučování odvolati. Na Lvovské universitě³⁷⁾ přísluší práva přiznaná biskupům vůči teologickým fakultám arcibiskupu lat. i ruského ritu zároveň. Při obsazování stolic náleží vyslechnouti návrhy obou, oprávnění k vyučování pak udělí ten arcibiskup, jemuž kandidát dle ritu je podřízen. Právo kontroly vykonávají oba bez ohledu na ritus profesorův; soudí-li arcibiskup, že by se mělo profesorovi druhého ritu odejmouti oprávnění, příslušný arcibiskup však na to nepřistupuje, má se záležitost tato vznést na vyšší úřad církevní.

³⁶⁾ Předpisy níže uvedené obsaženy jsou v cís. nař. ze dne 23. dubna 1850 č. 157. ř. zák., v min. nař. ze dne 30. června 1850 č. 319., ze dne 16. září 1851 č. 216. a 29. března 1858 č. 50 ř. z.

³⁷⁾ Min. nař. ze dne 17. února 1857 č. 2076.

D) *Právo majetkové.*)***Titul I.****Stanovisko církve ohledně práva majetkového.****I. Jméni církevní vůči právu soukromému. **)****§. 119.**

Z povahy církve jakožto zevnější společnosti plyne, že k dosažení svých cílů potřebuje též hmotných prostředků, že potřebuje vlastního jmění.¹⁾ Nabývajíce a držíc majetek, zasahuje církev v obor práva soukromého, totiž nabývá a drží jmění tímž způsobem, jakýmž každý jiný podmět právní. Ježto však ke spůsobilosti právní jesti třeba pozitivního uznání, je nutno, by i církev, aby mohla býti podmětem poměrů právních, za osobnost ohledně práva majetkového uznána byla. Přiznání osobnosti ohledně práva

*) *Literatura.* Helfert *Von dem Kirchenvermögen* 3. vyd. 1834. — Evelt *Die Kirche und ihre Institute auf dem Gebiete des Vermögensrechts* 1845. — Maas *Ueber das Rechtssubject, die Vertretung, Verwaltung und Verwendung des kirchen-, Schul- u. Stiftungsvermögens*, Archiv. IV. (1859) V. (1860). — Lobersbinder *Das Kirchenvermögen oder die gesetzliche Art der Erwerbung und Verwaltung des Gottesbaus und Pfründevermögens auf Grundlage des oesterr. Concordats* 1862. — Helle *Das kirchl. Vermögen* 1876. — Schulte §. 91. nsl., Lehrb. §. 180. nsl. — Pachmann III. §. 327. nsl. — *Encyklopedya kościelna* čl. kościelny majątek i kościół prawo praw. XI. 196. 231. — Ostatné srov. literaturu při jednotlivých §§.

**) Kromě oněch v předchozí pozn. citovaných: Schulte *Die Erwerbs- und Besitzfähigkeit der deutsch. kath. Bistümer und Bischöfe* 1860. — Týž *Die jurist. Persönlichkeit der kath. Kirche, ihrer Institute und Stiftungen, sowie deren Erwerbsfähigkeit* 1869.

¹⁾ Syllabus z r. 1864 (Arch. XIII. 309) počítá k mylným názorům (č. 26): „*Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acqui- rendi ac possidendi.*“

majetkového jde obyčejně, nikoliv ale nezbytně,²⁾ ruku v ruce s uznáním církve jakožto společnosti náboženské.

Abstraktně vzato zaujímá církev v ohledu majetkovém totéž stanovisko, jako každá jiná státem uznaná korporace. Historicky jeví se však věc poněkud jinak: vynikající význam církve ve zřízení společenském zjednal ji za okolností příznivých četné výsady, za nepříznivých pak vydalo ji v šanc různým obmezením: mělať církev privilegia favorabilia však i svá privilegia odiosa.

Výsadné postavení církve ve dvojím zrači se směru: ve výsadách při nabývání majetku a v osvobození od jistých břemen a dávek veřejných. Již římské právo,³⁾ přiznavši církvi za Konstantina Vel. spůsobilost majetku nabývati,⁴⁾ ustanovilo na prospěch její určité výsady. Tak bylo poslední pořízení, určující za dědice neb legatáře Boha, svatě nebo Krista, pokládáno za platné učiněné na prospěch kostela místního, ačkoliv vlastně dle práva římského mělo považováno býti za neplatné, poněvadž znělo in incertam personam.⁵⁾ Odkaz ve prospěch církve (vůbec ad pias causas) jest osvobozen ode srážky dle zákona falcidijského.⁶⁾ Nevyplatil-li dědic odkaz během šesti měsícův od insinuace testamentu, měl jej vydati se všemi příbytky a požitky ode dne smrti zůstavitelovy a pakli povinnosti této ani přes vyzvání biskupovo nedostál, musil zaplatiti dvojnásob.⁷⁾ Nemovitosti církevní nepodléhaly řádnému vydržení, k mimofaktnému jich vydržení pak bylo třeba 40letého držení; rovněž i žaloby, jež promlčely se z pravidla v 10, 20 a 30 letech (actiones perpetuae in rem), promlčují

²⁾ Na pf. ve Státech sjednocených nemá katolická církev spůsobilost nabývati majetku, tak že statky církevní jsou v knihách veřejných na jméno biskupa zapsány, srov. Schneemann Das zweite Plenarconcil von Baltimore, Arch. XXII. (1869) 177.

³⁾ Roestell De bonis ecclesiasticis ante Constant. M. 1825. — Braun Das kirchl. Vermögen von der ältesten Zeit bis auf Justinian 1860. — Grashof Die Gesetze der röm. Kaiser über die Verwaltung und Veräußerung des Kirchenvermögens Archiv d. 36. (1876) 193.

⁴⁾ Cod. Theod. 16. 2. Inst. de ss. ecclesiis I. 2.

⁵⁾ L. 26. C. de ss. ecclesiis I. 2.

⁶⁾ L. 49. C. de episcopis et cler. I. 3., novell. 131. c. 12. Legát pokládán ve případě takovém za dluh pozůstalostní; srov. Marezoll Zu der Lehre von den Legaten ad pias causas, ve Zeitschrift für Civilrecht und Process V. (1848) 76.

⁷⁾ L. 16. §. 7. C. de ep. et cler. I. 3., nov. 131. c. 12.

se, jestliže přísluší církvi, teprve ve 40letech;⁸⁾ církev římská dokonce užívala výsady stoletého promlčení.⁹⁾ — Právo germánské přidržujíc se zásady *ecclesia vivit lege Romana*, uznalo tím též výsady ony, právo obecné pak rozšiřovalo je buď na základě zvláštních nadací, nebo všeobecných zásad právních. K poslednějším náleží jmenovitě ustanovení, že testamenty a kodicity ve prospěch církve a dobročinných ústav učiněné jsou prosty všelikých formalností, byl-li jen obsah posledního pořízení seznáním dvou svědků opodstatněn.¹⁰⁾ Konečně bylo církvi též přiznáno právo žádati za restituci dle těchto zásad, jež právo římské přijalo ohledně nezletilých.¹¹⁾ — Z těchto privilegií práva obecného přešly některé do novějších zákonodárství nejčastěji ale tak že prerogativy přiznané církvi slouží zároveň též jiným veřejným korporacím. V rakouském právu udrželo se zejména výsadné postavení církve co do vydržení a promlčení: věci podrobené zpravidla promlčení tříletému, totiž movitosti, pak nemovitosti v knihách pozemkových na jméno držitelovo zapsané a práva lze proti církvi vydržeti teprve v šesti letech, jiné věci pak místo třiceti teprve ve čtyřiceti letech (§. 1472 obč. zák.), žaloby pak církvi příslušící promlčí se až ve 40.letech (§. 1485). Tu možno ještě zmíniti se

⁸⁾ Nov. 111. 131. Ant. ad l. 23. C. de ss. eccles. I. 2. (2. nov. 131, ale se změněným textem, srov. Krügera Cod. p. 510). Věci movité podléhají obvyčnému vydržení, rovněž *actiones personales* obvyčnému promlčení.

⁹⁾ Justinian udělil výsudu tuto prvotně církvi východní (l. 23. C. de ss. eccles. I. 2.), později rozšířil ji též na církev západní (nov. 9), konečně obmezil ji, jak v textě uvedeno, na církev římskou (nov. 111, 131). — Srov. c. 17. C. 16. qu. 3. c. 13. 14. 17. X. de praescriptionibus II. 26., c. 2 h. t. in Vito II. 13. Jiným církvím bylo mnohdy zvláštní výsadou uděleno dobrodíní 100letého promlčení.

¹⁰⁾ C. 11. X. de test. et ultimis volunt. III. 26. Jeť ostatně sporné, zdali svědkové, o nichž v zákoně tom se mluví, jsou *testes solemnes*, či (jak udáno v textě) jsou jen svědky důkazními; srov. o tom Schulte Ueber die testamenta ad piam causam nach can. Recht. v Zeitschrift für Civilr. und Process. VIII. (1853) 157. — *Sintenis Gemeines Civilr.* (2. vyd. 1860) III. §. 170. Richter §. 301. not. 9.

¹¹⁾ Tit. X. de in integrum restit. l. 41. in Vito I. 21. in Clem. I. 11., c. 8. 9. 13. 14. 17. X. praeser. II. 26., c. 11. X. de rebus eccl. alienandis vel non III. 13. — Restituce tato přísluší též proti následkům promlčení; poněvadž pak žádost za restituci podati možno během čtyř let, prodloužila se doba promlčení fakticky na let 44.

o ustanovení, že vydání odkazu účelům zbožným věnovaného zádati lze hned po smrti zůstavitelově (§. 685 obč. zák.), dále že odkaz takový zůstane úplně nebo částečně v platnosti, přes to že testament jinak je neplatný následkem pominutí jediného dědice nepominutelného, o němž zůstavitel nevěděl, nebo který se teprve po sdělení testamentu narodil (§. 778 obč. zák.). Majetek církevní požívá kromě toho v Rakousku té výsady, že zastupování jeho je v určitých případech uloženo úřadům zeměpanským, totiž finančním prokuraturám.¹²⁾

Větší ještě praktickou důležitost, nežli výsady dosud vyličené, mělo sprostění majetku církevního ode břemen, poplatků a daní, t. zv. *immunitas realis*. Tato hlavně ve středověku se vyninula,¹³⁾ neboť právo římské osvobodilo jmění církevní pouze od mimořádných daní a t. zv. *munera sordida*.¹⁴⁾ Za to byla již v říši francké uznána úplná svoboda statků, jež králové církvi darovali, což často zvláštní výsadou královskou i na jiné statky bylo rozšířeno; kostel farní v každém případě měl mítí lán pole (*mansus*), prostý všech břemen.¹⁵⁾ Avšak — jak o tom již dříve bylo mluveno (d. I. 113) — politické stanovisko duchovenstva samo nedovolovalo udržeti si úplně oněch svobod, jež také z různých důvodů zvláště v dobách kritických, když položení státu značnějších obětí vyžadovalo, byly zkracovány. Dobrovolné dávky, které v takových případech duchovenstvo skládalo (*dona gratuita*, *subai-*

¹²⁾ Finanční prokuratura zastupuje jmění výhradně církevní a *beneficiální*, pokud jde o prvotní fundaci, neb o zachování jmění základního, neb o jmění jsoucí pod správou vládní; nepodjímá se však zastupování, jde-li o užívání běžných důchodů při kostelích již existujících. — (Min. nař. ze dne 13. srpna 1851 č. 188. ř. z. a ze dne 16. února 1855 č. 34. ř. z.)

¹³⁾ *Srov. Roth Feudalitaet und Unterthanverband. — Sugenheim Staatsleben des Klerus im Mittelalter 1839. Waitz Deutsche Verfassungsgeschichte d. IV. — Walter §. 256. — Richter §. 304. — Hube Prawo polskie w XIII. wieku (1874). — Encyklopedia kościelna art. Immunitas VIII. 46.*

¹⁴⁾ *C. Th. l. 1. de annona et tributis 11. 1., l. 8. 10. 14. 15. 40. de episc. 16. 2., l. 15. 18. 21. 22. de extraord. sive sordidis muner. 11. 6., l. 3. C. Just. de episc. 1. 3., nov. 131. c. 3. Srov. Grashof Die Gesetze der röm. Kaiser über die Immunitaet der Kirche hinsichtlich ihres Vermögens Archiv. d. 36. (1876) 321.*

¹⁵⁾ *Capit. Ludov. 817. c. 10. Mon. Germ. III. 207. (c. 25. C. 23. qu. 8.) cap. Carol. II. 865. c. 11. Mon. Germ. III. 502.*

dium charitativum), přetvořily se zhusta v trvalé břímě. Nespomohly tu ani zákony papežské domáhající se oněch svobod jakožto práva církvi příslušícího a zapovídající dokonce také dobrovolné sbírky beze svolení papežova: ¹⁶⁾ immunitas duchovních statků stala se ponenáhlu výjimkou. Je patrno, že v jednotlivých státech nastaly v těchto poměrech značné rozdíly dle toho, jaké bylo zřízení státu a stanovisko, jež duchovenstvo v ohledu politickém zaujímal. V Polsce domáhaly se zákony církevní již ve XIII. století osvobození ode všech veřejných břemen; ¹⁷⁾ v právu světském pak vyvinuly se svobody duchovenstva týmž způsobem jako svobody šlechty, totiž opíraly se původně o jednotlivé privileje, jež vladařové poskytli statkům od nich samých neb od někoho jiného ¹⁸⁾ darovaným, později pak přeměnily se ve právo všeobecné. Takové zvláštní privileje pocházejí hlavně ze XIII. století; ¹⁹⁾ ve statutu Vladislava Jagella z roku 1433 ²⁰⁾ setkáváme se s nimi již jako s ustáleným právem obecným. Výsady ty příslušely však pouze statkům šlechtickým, kdežto duchovní, držící statky právu městskému podrobené, byli povinni dávky veřejné platiti; ²¹⁾ jenom místa pod kostely, kláštery a sídla kněžská byla osvobozena od poplatkův a dávek. ²²⁾ Nepříslušela také duchovním immunitas ohledně statků rodinných, ²³⁾ a i co do statků církevních bývala

¹⁶⁾ Srov. usnesení třetího a čtvrtého sboru (c. 4. 7. X. de immunitate ecclesiarum III. 49); první žádal pouze biskupské svolení.

¹⁷⁾ Srov. synodu Vroclavskou pod legátem Kvidonem r. 1267. §. 1. 2. (Helcel I 360), synodu Budskou pod legátem Filipem r. 1279 §. 55. 66. (tamtéž str. 378).

¹⁸⁾ Soukromá darování bývala často ke schválení knížeti předkládána, nebo též odstupovaly se statky knížeti pod podmínkou, že fundaci založí, čímž se poskytovala zároveň příležitost k udělení privileji knížecím, srov. Hube cit. str. 121.

¹⁹⁾ Hube str. 52. 115.

²⁰⁾ Volum. leg. I. 89.

²¹⁾ Konstituce sněmu Varšavského r. 1654. tit. Deklaracya placenia podatkw, Vol. IV. 452.

²²⁾ Konst. sněmu Varšavského r. 1655 tit. O tych placach, na których kościoły zasiadły, Vol. IV. 505.

²³⁾ Tak již statut Kazimíra Vel. tit. de clericis bona haereditaria habentibus ad bellum ituris (Vol. I. 5) a statut biskupa Bodzanty tit. de expeditione ad bellum clericorum (Vol. I. 102); srov. konstit. sněmu Varšavského r. 1607 tit. duchowni w koronie dobra dziedziczne trzymający (Vol. II. 1603) a sněmu Varš. 1635 tit. Ordynacya rzeszypospolitej dóbr ziemskich szlacheckich (Vol. III. 854)

obmezena fundací, která zhusta děla se „salvis oneribus rei publicae“. ²⁴⁾ Ostříhajíc pilně privilegia svá, nevzdalovalo se však duchovenstvo polské přece břemen veřejných, když stát v naléhavé potřebě obětavosti jeho se dovolával. Král Zikmund I. učinil za tím účelem taxaci statků duchovních, ²⁵⁾ a v XVII. a XVIII. století nabyly „subsidia charitativa“ bezmála trvalé povahy. ²⁶⁾

Podle práva rakouského nese jmění církevní z pravidla všechna břemena veřejná, udržely se však přece některé nepatrné výhody. Tak jsou osvobozeny od daně domovní kostely, budovy farní, obydlí biskupů, klášterní budovy řádů žebravých (vyjímaje Dominikány), pokud nevynášejí nájemné, nebo nebyly věnovány jiným účelům; ²⁷⁾ od daně z příjmů důchody takové, jež řády žebravé nebo řehole věnující se vychovávání mládeže neb ošetřování nemocných a chudých dostávají z pokladnice státní či jiných fondů veřejných ²⁸⁾ Správcové duchovní jsou do výše kongruy osvobozeni od obecních přírážek. ²⁹⁾ Obydlí farářovo i s příslušenstvím, kláštery ženské, z mužských pak místa podrobená klausuře nepodléhají v míru ubytování vojenskému. ³⁰⁾ Za to platí benefícia, kostely a korporace duchovní každých deset let poplatek pod titulem náhrady za ztrátu vkladních poplatků při převodu vlast-

²⁴⁾ Srov. konstit. sněmu Varšavského z r. 1667 tit. securitas dóbr duchownych (Vol. IV. 1009). I tam, kde vybrání desátků pozůstávalo, byli duchovní povinni z dosátků těch přispívatí na daně, konst. sněmu Varšavského 1635 lit. kompozycja o dziesięciny (Vol. III. 857).

²⁵⁾ Konst. Zikmunda I. z r. 1527. §. Et quoniam, Vol. I 481.

²⁶⁾ Srov. konstit. sněmů z r. 1670 tit. Hiberna I. (Vol. V. 53), 1676 týž tit. (V. 348), 1677 týž tit. (V. 454), 1717 tit. dyspozycja hiberny (VI. 284), 1775 tit. subsidium charitativum od duchowieństwa (VII. 150) a tit. duchowieństwa prowincyi W. ks. Lit. (VIII. 641). Srovnej též usnesení sněmu čtyřletého ze dne 28. ledna 1789 tit. Ofiara na ten raz uczyniono, ze dne 6. dubna 1789 tit. Ofiara wieczysta, ze dne 27. února 1790 tit. Ofiara. Zbiór konst. i uchwał sejmowych vyd. ve Varšavě 1791 (str. 28. 40 179).

²⁷⁾ Patent ze dne 23. ledna 1820 §. 2., dekr. dv. kanc. ze dne 18. září 1827, ze dne 27. října 1829 a ze dne 20. května 1835.

²⁸⁾ Cís. patent. ze dne 29. října 1849 č. 439. ř. z. §. 6.

²⁹⁾ Obec. zák. halič. §. 83. [Český §. 81., 2. odstavec, vedle něhož jsou příjmy duchovních osvobozeny od přírážek k daním přímým a vůbec od obecních daní až do obnosu 600 zl]

³⁰⁾ Ubytov. zák. ze dne 15. května 1851 a min. nař. ze dne 8. května 1856 č. 79. ř. z. [a zákon ze dne 11. června 1879 č. 93. ř. z.]. U farářů jest dovoleno ubytovati jen vojenské kněze.

nictví čili tak zv. ekvivalent;³¹⁾ dále zvláštní poplatek do náboženského fondu, o němž ještě níže bude jednáno.

Jak s jedné strany právo světské nadale církev výsadami v ohledu majetkovém, tak se strany druhé nejednou ji též obmezilo ve volnosti majetku nabývatí.³²⁾ Statky, jež přešly v držení církve, byly do jisté míry vyjmuty ze všeobecného oběhu jednak proto, že nebylo lze je sciziti buď vůbec anebo jen pod podmínkami velmi nesnadnými, pak ale i proto, že — jakož jsme viděli — byly prosty veřejných daní a břemen; majetek církevní — jak se tomu říkalo — přecházel v mrtvé ruce (*manus mortua*, *main morte*, *todte Hand*). Pečováno tudíž o to, aby se zamezilo přílišné hromadění těchto statků, zákony pak, jež k tomu směřovaly, nazývaly se zákony amortisačními, ježto jaksi odstraňovaly statky a *manu mortua*. Ony zamezovaly buď úplně věnování větších majetků ku prospěchu církve, nebo činily je aspoň závislým na svolení vlády. Platilo to jmenovitě o nabývání majetku posledním pořízením a darováním. Již ve XIII. století setkáváme se s obmezeními toho druhu, nejprve v Anglii,³³⁾ později též v Německu, Francii, Itálii a Polsku. Tu již nařízení Zikmunda I. (roku 1510) zapovídala testamentárně odkazovati statky nemovité;³⁴⁾ n nařízení sněmu Varšavského r. 1635 ustanovuje, že „dědičné statky zemské od stavu rytířského ani darováním, ani prodejem, ani sukcesí pod jakýmkoli pretekstem nelze scizovati, ani odtrho-

³¹⁾ Poplatek tento činí za každé desetiletí při nemovitostech 3%, při movitostech 1%, celé ceny; ekvivalent platt ti, kdož statkův obtížených užívají, v poměru k času držení. Blíže ustanovení jsou obsažena v nařízeních a zákonech [uvedených v Manzově vydání rak. zákonů sv. 12. při T. P. 106. B., e.]

³²⁾ *Glette Legis amortisationis et immunitatis ecclesiasticae anatomia juridica* 1714. — *Hahn Dissert. de eo quod iustum est circa bonorum immobilium ad manus mortuas translatione* 1746. (*Schmidt Thesaurus j. eccl. t. V. 664*). — *Moshamm Ueber die Amortisationsgesetze* 1798. — *Friedberg De finium inter ecclesias et civitatem regundorum iudicio* (1859) 188. sq. *Encyklopedya kościelna art. Amortyzacya* I. 202.

³³⁾ *Srov. Gneist Englisches Verfassungs- und Verwaltungsrecht* (2. vyd. 1866) I. 429.

³⁴⁾ *Konstituce sněmu Piotrkovského* 1510 tit. de testamentis condendis (Vol. I. 369); *srov. konst. sněmu Piotrkovského* 1519 tit. de testam. non confirmandis, Vol. I. 390. Ohledné staršího práva *srov. Hube str. 89*.

vati, ani nabývati³⁶⁾.³⁶⁾ Roku 1676 bylo toto ustanovení i na městské statky rozšířeno,³⁷⁾ konstituce z r. 1726, 1768 a 1776 pak ještě obnovují toto ustanovení,³⁷⁾ vyžadující k platnosti nabytí svolení stavů.³⁸⁾ Ti, kdož do řehole vstoupili, měli hned po noviciátě majetek svůj přenést na dědice, z podílu svého po rodičích pak obdrželi jen desátý díl.³⁹⁾ — Dosud ještě je v mnohých zemích, na př. v Prusku⁴⁰⁾ a ve Francii⁴¹⁾ třeba k platnosti darování a odkazů svolení vládního. V Rakousku všeliká toho druhu ustanovení pominula ve smyslu konkordátu (čl. 29 a 35);⁴²⁾ leč zákon z 21. prosince 1867 čís. 142. ř. z. o všeobecných právech občanů vyslovuje (v čl. 6) zásadu, že se zřetelem na veřejné dobro může zákon omeziti nabývání nemovitostí mrtvou rukou. Zákon takový však nebyl dosud vydán.

³⁶⁾ Cit. konst. tit. Ordynacya rzeczypospolitej dóbr ziemskich dziedzicznych Vol. III. 854.; srov. konstituce sněmu elekčního 1669 tit. Dobra dziedziczne, Vol. V. 16.

³⁷⁾ Sněm Varšavský 1676 tit. O testamentach Vol. V. 368.

³⁸⁾ Sněm v Grodně 1726 tit. Warunek de non alienandis bonis od stanu rycerskiego i miejskiego do duchowienstwa, Vol. VI. 488. sněmu Varšavského 1768 tit. O nieoddalania dóbr ziemskich od stanu świeckiego, Vol. VII. 819. sněmu Varšavského 1776 tit. Transakcyje potestamentowe Vol. VIII. 882.

³⁹⁾ Povolení to udíleli stavové nejednou u velike míře; tak dovoleno Basiliánům r. 1768 nabývati statků za 200.000 zl. (Vol. VII. 815.) Pijaristům r. 1775 za 800.000 zl. v království a 500.000 na Litvě (Vol. VIII. 277. 664)

⁴⁰⁾ Konst. sněmu konvokačního 1764 tit. O młodzi szlach. do zakonu wstępującej Vol. VII. 63.; totéž ohledně jeptišek konst. sněmu Varš. 1768 (tit. v pozn. 37) s dodatkem, že část jich připadne po smrti jejich sukcesorům.

⁴¹⁾ Ohledně nových fundací a darování 1000 tolsrů převyšujících zák. ze dne 23. února 1870.

⁴²⁾ Potřeba svolení vládního při nemovitostech a při movitostech výše 300 fr., srov. blížší André Legisl. eccles. art. Acceptation I. 16.

⁴³⁾ O každém nabytí dlužno však zpravit vládu srov. občansk. min. ze dne 25. ledna 1856 č. 1371. ř. 9., Heyzmannu str. 56.

II. Podmět majetku církevního. *)

§. 120.

Mluvili jsme dosud všeobecně o majetku církevním nepouštějíce se v rozbor otázky, kdo je vlastním podmětem tohoto majetku, to jest, koho se stanoviska čistě právního dlužno považovati za vlastníka věci účelům církevním věnovaných. Otázka tato jest předkem teoretická, leč další konsekvence zásad při jejím řešení přijatých vedou, jak záhy seznáme, k důsledkům i v ohledu praktickém velmi důležitým. Výslovné odpovědi na otázku tuto nedává žádný zákon církevní; rovněž věda nezajímala se otázkou touto, ježto nebyla toho praktická potřeba. Teprve v dobách poreformačních, když dokonaná roztržka v církvi i na majetkové poměry počala jeviti účinek, zejména když z různých stran domáháno se podílu v majetku církevním, naskytla se potřeba položit si otázku, komu vlastně náleží jednotlivé předměty majetku církevního?

V tom ohledu povstaly velmi rozmanité a zhlusta i podivné teorie. Tak možno setkat se s náhledem, že majetek církevní jsa majetkem Božím má samého Boha, neb jak jiní chtí, Krista za vlastníka, ¹⁾ názor to, jehož nesprávnost právníkovi dokazovati netřeba. Hájíce názor tento ovšem v nejlepším úmyslu, nepochopo-

*) Literatura. Evelt Die Kirche und ihre Institute auf dem Gebiete des Vermögensrechts 1845. — Schulte De rerum eccles. domino secundum praecepta juris eccles. cath. communis 1851. — Maas Ueber das Rechtssubjekt, die Veräretung, Verwaltung und Verwendung des Kirchen-, Schul- und Stiftungsvermögens, Archiv IV. (1859) 583. — Sternberg Versuch einer juristischen Theorie vom Eigenthum der röm. kath. Kirche 1860. — Häffer Forschungen auf dem Gebiete des französischen und rheinischen Kirchenrechts 1863. — Uhrig Das Eigenthum am kathol. Kirchengute 1867. — Hübler Das Eigenthum des Kirchenguts. Eine civilist. Antwort auf eine canonist. Frage 1868. — Poschinger Das Eigenthum am Kirchenvermögen mit Einschluss der heiligen und geweihten Sachen 1871. — Hirschel Das Eigenthum am kathol. Kirchengute, Archiv t. 34. (1875) 3. — Brinz Lehrbuch der Pandecten II. 1019. 1050. — Walter § 251. — Richter §. 302.

¹⁾ Tak jmenovitě Seitz Recht des Pfarramts der kath. Kirche B. I. Von den Pfarreien und dem Pfarrkirchenvermögen 1840 sr. 300.

vali přívrženci jeho, že jím vlastnictví církve vlastně se popírá, že klade věci církevní na roveň s věcmi ničími, z čehož by částečně plynula volnost přisvojiti se věci těch. Jiní opět považovali chudé za vlastníky majetku církevního,³⁾ nepomýšlejíce, jak pošetilé podstatě a účelu majetku církevního, který sloužiti má k uskutečnění veškerých účelů církve, naprosto se přičítá konsekvence z toho musily by vyplynouti. — Rovněž neodůvodněna je teorie přiznávající vlastnictví jmění církevního papeži; že papeži ohledně církevního majetku přísluší rozsáhlá práva, nedokazuje ještě dokonce, že papež je jeho vlastníkem. Dotčená práva jsou výronem jeho úřední moci a práva míti nejvyšší dozor nade vším, co se dotýká života církevního, kdežto otázka vlastnictví je otázkou soukromoprávnou, jež se stanoviskem úředním nijak bezprostředně nesouvisí. Se stanoviska soukromoprávního nejen že není vlastnictví papežovo ničím odůvodněno, ale nehledě ani k argumentům jiným, přičít se tomu již i ta okolnost, že by jinak majetek církevní po smrti papežově mohl připadnouti jeho dědicům.⁴⁾

K mylným teoriím o vlastnictví majetku církevního počítati dlužno též náhled, že podmětem majetku toho jsou jednotlivé obce církevní.⁵⁾ Nehledíc ani k tomu, že zřízení církevní obec církevní za samostatnou korporaci ani neuznává, nelze teorii tuto srovnati s faktem, že v mezích téže obce existují zvláštní majetkové masy, s existencí právní úplně samostatnou, že dále jsou ústavy církevní, jež k nížádné církevní obci nenáleží. Jen tolik je pravdy v teorii této, že kde zákonodárství státní uznalo obce církevní za korporace,⁶⁾ jsou tyto již tím způsobem nabývati majetku, kterýžto však dokonce není totožným s majetkem církevním.

³⁾ Tak Thomassiu Nova et vetus eccles. disciplina III. f. 3. c. 26. odvolává se na výraz „patrimonium pauperum“ ve c. 39. C. 19., qu. 1. c. 2. X de rebus eccl. non alienandis III. 13.

⁴⁾ Na to možná odvěti: Vlastnictví přísluší papeži nikoliv jako osobě soukromé, nýbrž jako představiteli církve, přechází tudíž na každého nástupce v úřadě. Teorie takto sformulovaná je totožnou s teorií, že podmětem církevního majetku je celá církev. Proti individuálnímu vlastnictví papežovu mluví výslovně c. 20. C. 12, qu. 2.

⁵⁾ Tak jmenovitě Savigny System des röm. Rechts II 266. — Boehmer Jus eccles. protest. p. II. lib. 3. tit. 5. §. 29. — Týž Jus parochiale, sect. 5. c. 2. §. 9. c. 3. §. 3. — Eichborn Einleitung in das Kirchenrecht II. 648.; ve starších vydáních také Walter.

⁶⁾ V Rakousku není dosaváde takových obcí; avšak zřízení obcí farních přislíbeno je zákonem ze dne 7. května 1874 §§. 35—37.

Zamítajíc veškeré výše dotčené názory jakož i jiné jim blízké,⁶⁾ shoduje se nyní věda na tom, že vlastníkem majetku církevního je církev sama, totiž církev jakožto právnická osoba. Avšak ani v mezích této teorie neustal ještě spor o vlastní podmět církevního majetku, spor tento pak týká se otázky, máme-li za tuto právnickou osobu pokládati církev v celku, či také jednotlivé ústavy církevní a tudíž dlužno-li přijmouti předmět jediný, či tolik předmětů, kolik jest samostatných ústavů církevních?⁷⁾

Přidáváme se k náhledu posléze vytčenému a to z těchto důvodů. Jest nepopíratelným faktem, s nímž setkáme se ještě v §. příštím, že, jakmile v církvi vznikly samostatné úřady a ústavy, byl každému úřadu a ústavu vykázan zvláštní majetek, který nezmeněně při něm zůstal; rovněž uznaným faktem jest, že ústavy tyto měly samostatnou existenci ekonomickou, že nabývaly pro sebe práv majetkových, že zakládaly mezi sebou poměry právní, co by naprosto bylo nemožno, kdyby celé jmění církevní mělo jen jediného vlastníka. Přiznávati církvi vlastnictví všeho, přičilo by se patrně tomuto faktickému stavu věci, od prvních století křesťanství až po dnešní den trvajícimu a pozitivním právem světským i církevním uznanému. Vždyť již římské právo mluvíc o vlastnictví církevním, přenáší je na jednotlivé kostely neb ústavy;⁸⁾ totéž stanovisko zaujímají též veškerá zákonodárství novější, v církevních zákonech pak nalézáme mnoho výroků vlastnických poměrů mezi jednotlivými kostely se týkajících a tedy samostatnou jich existenci majetkovou připouštějících. Jinak musilo by se za dovolené pokládati přenášení vlastnictví církevního s jednoho kostela na druhý třeba i do jiné diecése, kdežto přece právo církevní výslovně tomu odporuje.⁹⁾ — Jediný důvod, který ovšem právem uvádějí odpůrcové tohoto náhledu, je ten, že, ač jednotlivé církevní ústavy majetku jim daného užívají, přece s ním volně nnekládají nemohou. Leč obmezení taková vlastnictví nijak neruší;

⁶⁾ Vlastnictví majetku přísluší sv. Petru nebo všem svatým, tu opět duchovenstvu co korporaci, nebo beneficiátovi atd.

⁷⁾ Přivrženci první teorie jsou mezi jinými: Evolt, Sternberg, Hirschel, v cit. spisech, dále Phillips II. 585. Lehrb. §. 224. 225. Vering str. 658; — druhé zejména Schulte, Poschinger, Brinz, Richter cit.

⁸⁾ Srov. Brinz Pand. II. 1052.

⁹⁾ Conc. Trid. sess. 14. c. 9. de ref.

či není jím právě tak podrobena vlastnictví obce, aniž by tím vlastnictvím obecním býti přestalo? A není i soukromý vlastník častokráté zbaven volné dispozice se svou věcí?

Není tudíž církev jako celek podmětem majetku církevního. nýbrž jsou jím jednotlivé kostely, korporace a ústavy, jež život církevní vytvořil. Může jím býti stolec papežský nebo biskupský, kostel katedrální nebo farní, kapitola, klášter, fundace, beneficium atd. Podotýkáme však, o čemž již jeduou učinili jsme zmínku (str. 167), že osobní povaha církve a tudíž také, jak nyní určitěji říci můžeme, jednotlivých církevních ústavů záleží na pozitivním uznání. Lze li tudíž v daném případě ten či onen ústav pokládati za předmět právní, dlužno posuzovati dle příslušného práva soukromého. Podle rakouského práva není žádné pochybnosti, že každé korporaci nebo duchovní fundaci a každému církevnímu ústavu, jestliže povstaly způsobem zákonným, tím již i právní způsobilost v oboru práva majetkového je přiznána.¹⁰⁾

Ačkoliv ale jednotlivé kostely a církevní ústavy mají každý zvláštní stav majetkový, nepřestávají přece mezi sebou souviseti. Slučují je společný cíl: sloužiti potřebám a prospěchům církve. Ať nejbližší určení jednotlivého majetku jest jakékoliv, onen hlavní účel je vždycky jeden a týž. Z toho jde, že, zanikne-li ústav církevní, nebo nelze-li dosáti bezprostředního onoho účelu, jemuž majetek církevní jest určen, nestává se majetek církevní věcí ničí, nýbrž ponechává se dispozici vrchnosti duchovní, která jej určí k účelům příbuzným.

Mluvíce o předmětu vlastnictví církevního, musíme se ještě zmíniti o jedné teorii, která zvláště na sklonku minulého století mnoho přívrženců čítala. Tvrdilo se totiž, že, ačkoliv majetek církevní je pod bezprostřední správou církve a k jejím prospěchům slouží, přece vrchní vlastnictví jeho náleží panovníkovi, *jus supremi dominii*, *dominium eminens*.¹¹⁾ Praktickým účelem teorie této bylo ospravedlnění různých nároků na jmění církevní a ko-

¹⁰⁾ Podle rakouského práva netřeba výslovného udělení způsobilosti té, ač někdy ke vzniku právnické osoby schválení vládního třeba jest, srov. Schiffuer *Systematisches Lehrb. des oester. allg. Civilrechtes* §. 59. 60.

¹¹⁾ Jmenovitě spisovatelé éry Josefské na př. Eybel *Introductio in jus eccles. cathol.* II. §. 118. — Pratobevera *Die Rechte des Staates über Kirchen- und geistliche Güter* 1792.

nečně i zabráni statků církevních čili tak zv. sekularisace. Již století VIII. podává nám příklad sekularisace v zabrání církevních statků za Karolingů,¹²⁾ ve velkých rozměrech pak počala sekularisace znova na konci minulého století. Obyčejně stát zabrav statky církevní pro fiscus, přijal na sebe též povinnost vydržovati duchovenstvo, nebo jinak na prospěch církve přispívati. Ve Francii dekretována r. 1789 konfiskace statků církevních; část jich, totiž statky fabriční, vrácena byla na základě konkordátu z r. 1801;¹³⁾ v Německu byla provedena sekularisace r. 1803;¹⁴⁾ v Rakousku částečně za císaře Josefa II., z čehož utvořen tak zv. fond čili Matice náboženská, o němž ještě zvláště bude jednáno; v království Polském r. 1865. — Bylo by zbytečno šířiti slov o tom, že výše dotčená teorie nemá ani toho nejmenšího podkladu; na státě záleží, chce-li církvi přiznati spůsobilost nabývati majetku; jakmile však církvi tuto spůsobilost přizná, musí vlastnictví církve šetřiti tak jako každé jiné. Zabrání statků duchovních lze tudíž připustiti jen za takých okolností, které ospravedlňují porušení vlastnictví soukromého.¹⁵⁾ Každá teorie, která v tom ohledu státu větší práva vůči majetku církevnímu přiznává než k majetku soukromému, jest jen pláštíkem bezprávi. Při ospravedlňování sekularisace lze snad odvolávati se někdy na nevyhnutelnou

¹²⁾ Srov. Roth Die Saecularisation des Kirchenguts unter den Karolingern 1864. — Waitz Verfassungsgeschichte III. 15. a týž Anfänge des Lebenswesens v Syblové bistor. Zeitschrift XIII. (1865) 90. Srov. též Ficker Ueber das Eigentum des Reichs am Reichskirchengut 1873 a k tomu recenzi Waitzovu v Goettinger gelehrte Anzeigen 1873. č. 21.

¹³⁾ Živý spor ale vede se o to, jsou-li statky ty majetkem církevním, či částí jmění obecního; o této otázce je velmi bohatá literatura: srov. Affre Traité de la propriété des biens ecclésiastiques 1837 — Soenens Des fabriques d'églises 1862. — Häffler v cit. díle. — Ducrocq Des églises et autres édifices du culte cath. 1866. — A. J. V. vicaire général de M^r l'évêque de Langres. De la propriété et de l'administration des biens eccles. en France et en Belgique 1872.

¹⁴⁾ Reichsdeputationshauptschluss z r. 1803. §§. 31—37. 61. (Walter Fontes p. 138).

¹⁵⁾ I za panování konkordátu uznáváno, že předpisy o vyvlastnění (expropriaci) platí také ohledně majetku církevního, min. nař. ze dne 19. června 1858 č. 309.

potřebu, na blaho veřejné a na vyšší zřetele státní. avšak nelze nikdy prohlašovati za právo, co právu přímo se přiči. V konstitučních státech zaručují 'nedotknutelnost majetku církevního obyčejně základní zákony.¹⁶⁾

Méně příkře nežli vlastní sekularisace jeví se zabrání majetku církevního tak zv. odúmrtím (Heimfallsrecht), to je zabrání majetku církevního po církevních ústavech, které přestaly existovati. Leč vykonávání tohoto práva odúmrtého přiči se podstatě církevního majetku a vyplývající z něho — jak výše (str. 178) bylo řečeno — souvislosti účelů církevních. I v tomto ohledu vzdaly se v novějších dobách vrchnosti státní dárných svých nároků; rakouský zákon ze dne 7. května 1874 ustanovuje (v §. 53), že, pomine-li korporace neb ústav církevní, jež má své zvláštní jmění, případně toto jmění fondu náboženskému, pokud ovšem nejsou tomu na odpor zvláštní ustanovení fundační.

Titul II.

Jednotlivé části jmění církevního.

I. Rozdělení věcí církevních.

§. 121.

Věci církevní v širším smyslu (bona ecclesiastica, res ecclesiasticae), to jest vše, co náleží k vlastnictví církve a má cenu majetkovou, dělíme na dvě kategorie:

a) věci posvátné (res sacrae), ustanovené bezprostředně ke službám božím;

b) věci čistě majetkové (res eccles. temporales), určené k uspokojování hmotných potřeb života církevního.

I. Věci posvátné nabývají povahy té zvláštním slavnostním úkonem, službám božím je zasvěcujícím; jest jím buď posvěcení čili konsekrace, nebo požehnání čili benedikce, a dle toho též

¹⁶⁾ Rak. státní zák. zák. o obecných právech státních občanů ze dne 21. prosince 1867 č. 142., ř. z. čl. 15.

dělíme res sacrae na consecratae a benedictae. Dle římského práva byly věci posvátné nejen z oběhu vyňaty (res extra commercium), ale nemohly ani býti předmětem vlastnictví, vůbec nezasaňovaly ani v obor práva soukromého.¹⁾ Za to dle práva obecného mohou býti věci posvátné předmětem právních jednání, pokud se taková nepřící jich vlastnímu určení, mohou tudíž býti ve vlastnictví, ano i ve vlastnictví soukromém.²⁾ Právo rakouské vůbec nečítá tyto věci k res extra commercium;³⁾ jen ohledně sv. ostatkův a částek sv. kříže platí obmezení, že nelze je sciziti jinak leč darováním.⁴⁾

II. Vlastní jmění církevní skládá se z různých majetkových podstat a to podle různosti jich určení. Historický rozvoj majetkových poměrů v církvi byl tento.⁵⁾ Původně tvořil všecken církevní majetek v obvodu diecése jeden celek pod správou biskupa, důchody pak dělily se na více dílův, obyčejně na čtyři,⁶⁾ jež určeny byly pro biskupa, pro ostatní duchovenstvo, na udržování kostelů (pro fabrica) a někdy též určen byl zvláštní díl pro chudé. Později, když povstalo více samostatných kostelů farních (d. I. str. 210), bylo jim dovoleno přijímati dobrovolné příspěvky od věřících a koncem V. nebo počátkem VI. století počal se vylučovati

¹⁾ §. 7. 9. Inst. de rerum divisione II. 1., l. 6. §. 2. D. de divisione rerum qual. l. 8.

²⁾ Srov. Wappaens Zur Lehre von den dem Rechtsverkehr entzogenen Sachen (1867) str. 40. — Brinz II. 1046. — Windscheid I. §. 147. — Poschinger v dle cit. při §. 120. str. 307.

³⁾ Srov. Unger. System des oest. Privatr. I. 366. 368. Randa Der Besitz nach oesterr. Recht (1865) 100. 101.

⁴⁾ Dv. dek. ze dne 25. listop. 1826 č. 2234 s. sb. z.; další ustanovení tohoto dekretu, zabrahující nekatolíkům nabývatí řečených předmětů, dlužno považovati za zrušena ve smyslu čl. 14. základního zákona o všeobecných právech občanských ze dne 21. prosince 1867, rovněž jak i předpis (nař. halič. gubern. ze dne 7. října 1806 a 14. ledna 1831, dekr. dv. kancel. ze dne 20. března 1828 a 19. prosince 1839. Sbíрка zákonů polských d. 67 str. 280) zakazující židům nabývatí a držeti předměty určené ku katolické bohoslužbě.

⁵⁾ Srov. Roth Gesch. des Beneficialwesens 1850. — Týž Feudalität und Untertanverband 1863. — Propst Die Verwaltung des Kirchenvermögens in den ersten drei Jahrhund., v Tübinger theolog. Quartalschrift d. 54. (1872) 343. Phillips VII. §. 378.

⁶⁾ V Italii na čtyry, c. 23. 30. C. 12. qu. 2., ve Španělsku na tři, c. 10. C. 10. qu. 1., v říši Francké velmi rozmanitě.

ze společné masy pro jednotlivé kostely zvláštní majetek, zejména pozemky, jež dány v užívání představeným těchto kostelů. ⁷⁾ S počátku žádáno od duchovních, o něž takto bylo postaráno, aby vydali listinu, v níž uznávající vlastnictví církve zavazovali se vrátiti na odvolání svěcené jim statky; takové nadace obdržely název *precaria*. ⁸⁾ Záhy však byla přijata zásada, že jako úřad, tak i spojený s ním majetek udílí se trvale (srov. d. I. str. 139); nedržel jej tudíž duchovní výprosem (*praecario*), nýbrž spíše dle analogie statků lenních. Tento názor měl též změnu názvu v zápětí; od VIII. století nazýval se majetek určitým kostelům aneb úřadům trvale vyznačený *beneficiu* m. Prvotní majetek vzrůstal později vlastními příbytky a soukromými fundacemi, kdežto nová beneficia již při vzniku svém dostatečné důchody zabezpečeny míti musila, ježto po rozdělení společného jmění diecésovního nemohla počítati na přispění biskupovo.

Majetek, který buď následkem onoho prvotného rozdělení, nebo na základě pozdějších fundací při jednotlivých kostelích aneb ústavech církevních povstal, sloužil však nejen k výživě duchovních, ale i k vydržování kostela samého a ku krytí vydání s bohoslužbou spojených. Vzhledem k těmto rozdílným účelům rozeznáváme jmění *beneficiální* čili *prebendu* (obročí) a jmění *zádušní*, též *fabričné* zvané, jehožto hlavním úkolem je krytí nákladů budovy a vydržování kostela čili tak zv. *fabrica ecclesiae*.

Tyto dvě kategorie jmění církevního nutno přesně rozlišovati, aný se jak co do správy, tak co do užívání různými řídí pravidly. Častokráte, a to zvláště při kostelích farních tvořilo však jmění zádušní a obroční fakticky jednu masu, tak že beneficiátovi připadal celý důchod spolu se závazkem nésti náklady kostela a bohoslužby. Tak bylo tomu z velké části ve farnostech polských. V Rakousku ustanovují jak předpisy církevní, jež správy majetku církevního se týkají, tak i zákony státní, jmenovitě pak nyní zákon ze dne 7. května 1874 (§. 39), že jmění zádušní od obročního odděleno býti má, což ale v Haliči dosud nebylo provedeno úplně.

⁷⁾ C. 1. C. 10. qu. 2. (concil. Agath. 506), c. 32. C. 12. qu. 2. (ex eod.) c. 11. C. 16. qu. 3 (ex eod.) c. 12. C. 16. qu. 3. (conc. Aurelian. 511.); ještě Gelasius I. zakázal dávati pozemky v užívání duchovních, c. 23. 25. 26. 27. C. 12. qu. 2.

⁸⁾ C. 61. C. 16. qu. 1., c. 11. C. 16. qu. 3.

II. Zřídla majetku církevního.

a) Jméni nadateli.

§. 122.

I. Prvotní zřídlo majetku církevního tvořily příspěvky věřících (oblationes), něco později též jiné dobrovolné dávky, zejména darování a odkazy. Takto nabyly kostely a benefícia základního jmění, jež poskytovalo stálého důchodu k uhrazení potřeb chrámových. Kromě toho počala se církev již záhy domáhati určitých platů a dávek, tak jakoby jí náležely po právu, a to opět na dvojím základě: jedny považovala za všeobecnou povinnost zakládající se právě na příslušnosti k církvi, jiné za závazky jednotlivých osob vyplývající ze zvláštních poměrů nebo fakt. Do první kategorie, tvořící zřídlo stálého důchodu patří právo desátku,¹⁾ to jest

¹⁾ Literatura. — Zachariac *Aufhebung, Ablösung und Umwandlung des Zehnts* 1831. — Birubaum *Die rechtliche Natur der Zehnten* 1831. — Göschl *Ueber den Ursprung des kirchl. Zehnts* 1837. — Waitz *Verfassungsgeschichte* II. 529. III. 127. IV. 102. Walter §. 247. nsl. Bohatá literatura polská: Lipski *Ondrej Decas quaestionum, in quibus eccles. jura et immunitates ecclesiast. status elucidantur* 1616 (4. vyd. 1647.) (Toto dílo Lipského jakož i více jiných pojednání o desátcích zahrnuje v sobě souborné dílo, které na rozkaz Lvovského arcib. Jana Práchnického složil: Stephanides Melch, *Opuscula tam ecclesiastici quam equestri ordinis, nobilium virorum compositionis inter status negotio servientia*, Crac. 1632). — Markiewicz Jan *Decima cleri saecularis in regno Poloniae, defensa contra exemptiones Patrum Soc. Jesu. Parisiis* 1644. Týž *Decima cleri saec. in judicio* Crac. 1647. — Cichowski Mik. soc. Jes. *Risponsum theol. ad triplex scriptum J. Markiewicz, Romae* 1650. — Zmijewski ks. Jan *Obrona dziesięciny wytocznej pretensjami i poborami w kor. Polskiej uciśnionej* Krak. 1666. — Dunski Alex. *Inrecons. in materia censuum et decimarum* Poznań 1746. — Prawda i sprawiedliwość istotna o dziesięcinach i ich własnej jurysdykcji przez Ziemianina polskiego 1765. (Oleehowski biskup) Dokumenta do spraw dziesięcinnych w Polsce, Krak. 1779. (2. i 3. vyd. od Polanowského ve Lvově 1771, v Lublíně 1788; na jazyk latinský přel. Szabel v Krakově 1798.) — Czacki Tad. *O dziesięcinach, přednáška konaná v sezení Towarz. przyj. nauk., Varšava* 1801 (2. a 3. vyd. tamtéž 1802, ve souborném vydání Raczyńskiego d. III. (1845) str. 31; na jazyk francouzský pod názv. *Des dîmes en général et par-*

právo na odvádění určitého, z pravidla desátého dílu z výtěžku nebo důchodu. Církev žádala, jak to již také zákony Mojžišovy předpisovaly,²⁾ by každý příslušník církve část svého majetku církvi odevzdával. Byl to vlastní desátek duchovní, jehož titul zakládal se jedině na příslušnosti do svazku církevního. Byv považován zprvu za projev dobré vůle a závazek svědomí, přibírá desátek již od VI. století na sebe ráz závazku právního.³⁾ jehož plnění pode trestem klatby rozkazují velmi četné zákony církevní o tomto předmětu vydané, jež zhusta taktéž opíraly se o nařízení vládařů světských, jmenovitě Pipina a Karla Vel.⁴⁾ Avšak i z jiných, speciálních titulů nabývala církev práva k desátku. Vedle duchovního existovaly totiž také desátky světské,⁵⁾ jmenovitě na statcích knížecích; a tu často knížata postupovala církvi své desátky, nebo též udílely statky v léno, zřizovala desátky na prospěch církve. Za jejich příkladem i jiní dědiční držitelé statků

ticuliérement en Pologne et en Lithuanie, traduit en français par Alex. Potocki ve Varš. 1801). — Miączyński Ign. O dziesięcinach z Rozn. towarz. nauk. krakowsk. t. II. 1817. — Skarszewski Expositio iurium cleri latini in regno Poloniae super decimis exigendis a Rutbenis 1820. — Pociej Jan Zbiór wiadomości historycznych i akt dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, Varš. 1845. (srov. recenzi F. Zielińskiego v bibliotece Varš. 1846. II. a tamže 1847 I. odpověď Pociejovu.) — (Kluczycki Jakub.) O dziesięcinach kościoła rzym. kat. w Galicyi austr. Poznań 1854. — Helcel Ant. Zym. Badania w przedmiocie historii dziesięcin w Polsce, szczególnie pod względem tak zw. dziesięciny swobodnej i dziesięciny oddawanej w goniwę, v bibl. Varšavské 1863 t. III. i o sobě. — Lipski J. De jure decimarum eccles. in Polonia animadversiones histor., Vroclav 1852. — Encyklopedia kościelna art. dziesięciny IV. 477.

²⁾ III. Mos. 27. v. 30. IV., Mos. 18. v. 21. V. Mos. 12. v. 6

³⁾ První usnesení toho druhu v Maçonu r. 585 c. 5. Sbirka Sirmondova I. 384.

⁴⁾ Srov. capit. Karol M. a 770. c. 13. Mon. Germ. III. 37., capit. de partibus Saxoniae a 785. c. 16. 17. ib. p. 49. cap. Francof. 794. c. 25., ib. p. 73.

⁵⁾ Počátky již v poměrech římského kolonátu; srov. Waitz Verfassungsg. II. 529.; že i v Polsce světský desátek existoval (což popírá jmenovitě Miączyński cit. str. 54. 62) viz Helcela v cit. pojednání §. 4.

zavazovali nejednou pozemky své desátkem na prospěch kostelů, jež sami založili. Přiházivalo se též, že církev dávajíc v léno své nemovitosti nebo darujíc nesdělané polnosti, desátek sobě vyhrazovala. Byly tudíž desátky, v jichž držení církev byla, různé co do svého původu a právního základu; jedny vyplývaly ze příslušenství k církvi, druhé ze zvláštních právních poměrů; ony měly ráz prestace osobní, tyto břemena reálného. Leč tak jako posléze dotčené desátky nikoli ze práva duchovního, nýbrž na základě různých titulů právních dostaly se v držení církve, tak vracely se opět na totéž základě nejednou v ruce světské. Pochopíme snadno, že tento rozdíl mezi jednotlivými desátky záhy pominul, čímž se stalo, že již nejen desátky původu světského, ale i desátky výhradně duchovní v držení světských osob přešly. Dělo se to mnohdy s vědomím a vůlí samých biskupů, kteří statky své a desátky dávali v léno, aby takto opatřili si válečnou družinu, nebo zakoupili sobě ochranu mocných pánů. Ještě častěji přivlastňovali sobě knížata a šlechta, neohlížeje se na titul právní, přivla k desátkům. Od XI století zahájila církev boj s těmito poměry; pokládajíc pak právě naopak veškeré desátky za statek duchovní, hleděla četnými usneseními synodálními a papežskými nařízeními prosaditi zásadu, že právo desátku výhradně jenom církvi má příslušet.⁶⁾ Bylo tudíž osobám světským zapovězeno desátku nabývat, nebo desátky v dřívějších letech nabyté na osoby světské přenášeti, navrácení desátků neprávem nabytých pak za povinnost svědomí bylo prohlášeno.⁷⁾ Leč veškeré tyto předpisy minuly se s účinkem; jen tu a tam poskytlo se jim pouze osaměle sluchu a vrátilo se právo k desátkům církvi. Celkem ale dřívější stav věcí nezměnil se: to jest vedle desátku církevního byl světský, patřící osobám světským.⁸⁾ Avšak nejen v tomto směru vyvolával

⁶⁾ Srov. tit. X. de decimis., primitiis et oblationibus III. 30. in VIto III. 13, in Clem. III. 8, in Extravag III. 7.

⁷⁾ Tak jmenovitě synoda římská z r. 1078 (c. 1. C. 16. qu. 7.), lateránská z r. 1123 (c. 14. C. 10. qu. 1.) a later. z r. 1179. (c. 19. X. h. t.). Ustanovení sněmu posléze jmenovaného, že desátek nelze přenášeti na laiky, vykládalo se v praxi tím způsobem, že pouze desátky po r. 1179 nabyté nemohou přejíti na osoby světské, že ale jim mohou zůstat desátky před tím nabyté; srov. c. 2. §. 3. h. t. in VIto.

⁸⁾ Někdy byly tytéž nemovitosti stíženy desátkem světským i duchovním; v případě takovém pak stanovila druhý desátek devátá část

desátek rozbroj: i jeho rozsáhlost byla předmětem neustálých sporů. Kdežto totiž zákony církevní břemeno desátků prohlašovaly za všeobecné, že totiž každý pokládán byl za stíženého, kdo neprokázal výjimečné sprostění,⁹⁾ zakořenila se v praxi poněkud zásada zcela opačná, že totiž právní domněnka je pro svobodu a že tudíž platí se desátek jen tam, kde ode dávna již byl obyčejem. Jenom v tom případě, když existence desátku v okrsku farní osady dokázána byla, dlužno za obtížené pokládati všechny grunty, jež neprokáží sprostění buď následkem privileje nebo promlčení.¹⁰⁾ Dále domáhala se církev desátku nejen z plodin zemských (*decimae praediales*) a z dobytka (*decimae sanguinales*), ale i z ostatních důchodů a příjmů (*dec. personales*);¹¹⁾ tento posléze dotčený však neudržel se nikde a i druhé na mnoha místech vyšly z obvyčeje.¹²⁾ Rovněž na způsob vybírání desátku nepřestávaly stížnosti; aby se tímto učinil konec, býval desátek již ve středověku leckdes přeměňován na stálé dávky ve zboží a později na penězích. Všechny tyto spory a nehody pak tím trudněji lze bylo odkliditi, ježto si příslušnost ve věcech desátku se týkajících osobovaly jak soudy světské, tak i duchovní.

I v Polsku byl desátek předmětem častých sporů mezi stavem duchovním a světským.¹³⁾ Za Kazimíra Vel., Vladislava Jagelly a Kazimíra Jagellonce byla v té příčině vydána ustanovení,¹⁴⁾ jimiž právo vybírání desátku v různých bodech bylo vymezeno. Aby se předešly přerůzné nesrovnalosti při vybírání, děly se již od XIII. století úmluvy o směně desátku vybíraného

výtěžku zbylého po odvedení prvního, odtud *decimae a nonae srov.* cap. Karol M. 77) c. 13. Mon. Germ. III. 37., Francof. 794. c. 25. ib. 73. Wormat. 829. c. 5., ib. 380. Waitz Verfassungsg. IV. 364. — O takových dávkách v Polsce srov. Helcel str. 10. pozn. 26.

⁹⁾ C. 29. X. h. t.

¹⁰⁾ C. 10. X. h. t.

¹¹⁾ *Decimae praediales*: c. 20. 22. X. h. t., *sanguinales* c. 5. 22. X. h. t., *personales* c. 5. 20. 22. 23. 28. X. h. t.

¹²⁾ V Polsce již ve XIII. st. existuje toliko desátek snopový srov. Helcel cit.

¹³⁾ Odtud také bohatá o tom předmětu literatura, jak svědčí pozn. 1.

¹⁴⁾ Srov. jmenovitě *arbitratio* Jaroslai archiep. z r. 1359 potvrzená Vladislavem Jagellou r. 1443. Vol. leg. I. 97., privilej Vladislava Jagellonce r. 1453, Vol. 193.

v polních plodinách a na penězích (čili maldratového).¹⁵⁾ Spory tyto nabyly větších rozměrů, když v druhé polovině XVI. st. pod vlivem doktrin reformatorských počalo se napadati samo právo desátku, neb alespoň fakticky nesplňovány závazky právem ustálené. Již r. 1573 ustanoveno srovnati tuto záležitost obapolným dohodnutím se stavu duchovního a světského, tak zv. *compositio inter status*;¹⁶⁾ odtud sněm po sněmu ohlašoval toto dohodnutí,¹⁷⁾ až konečně na sněmě Varšavském r. 1635 se uskutečnilo.¹⁸⁾ Schválení papežova¹⁹⁾ dosáhlo se a bylo ustanoveno, by každý biskup potvrzoval starší i nové úmluvy o směně desátku ze statků šlechtických. Kdyby však některý duchovní shodnouti se byl zpečoval, měl biskup k návrhu držitele statku přibav si dva kanovníky přeměnití desátek naturální v peněžitý. Na statcích královských podržen byl desátek snopový. Pro desátek z komposit určeno bylo forum před soudem Grodenským.²⁰⁾

Podle povahy věci náležel desátek onomu kostelu, s nímž povinnovaný újeji byl spojen a tedy původně kostelu katedrálnímu, s rozvojem poměrů beneficiálních pak (srov. str. 182) kostelu farnímu,²¹⁾ ačkoli i potom čtvrtý díl desátku po dlouhou ještě dobu dával biskupovi (*quarta decimarum*),²²⁾ anebo též

¹⁵⁾ Směnu zapovídá na př. synoda Vroclavská z r. 1267 §. 7. (Helcla Starod. pr. pols. pomn. I. 361), jejíž usnesení obsahuje též sbírka Węzykowa lib. III. tit. de decimis, p. 188; tamtéž obsaženo je též usnesení synody Piotrkovské z r. 1578 (p. 191), která ořizuje přidržovati se v té příčině obyčeje.

¹⁶⁾ Varšavská gener. konfederace z r. 1573, Vol. II. 842.

¹⁷⁾ Tak na sněmu volebním 1576 (Vol. II. 884), Varšavském 1578 (II. 964) a 1581 (II. 1019), gener. konfederaci Varš. 1587 (II. 1058), sněmu Varš. 1607 (II. 1602), 1609 (II. 1675), 1618 (III. 325), 1631 (III. 668), 1633 (III. 812).

¹⁸⁾ Konstit. zvaná kompozycja o dziesięciny Vol. leg. III. 857.

¹⁹⁾ Bulla Urbana VIII. „Cum sicut“ ze dne 27. listopadu 1634, text u Czackého III. 65.

²⁰⁾ Exekuci konstit. z r. 1635 nařizuje sněm Grodenský z roku 1678 tit. O dziesięcinach (Vol. V. 560) a ještě sněm Varšavský z roku 1775 tit. subsidium charitativum (Vol. VII. 150).

²¹⁾ C. 7. 13. 29. X. h. t.

²²⁾ Srov. capit. Wormac. 829. c. 5. Mon. Germ. III. p. 335. conc. Mogunt. 851. c. 3. ib. p. 411. cap. Karol. II. 369. c. 13. ib. 511; kvarta pominula resignací nebo právem obyčejovým.

určité druhy desátku jemu bývaly vyhrazeny.²³⁾ Různé okolnosti však způsobily, že desátek i jiným kostelům byl poskytován, zejména klášterům a kapitolám. Přiházelo se to jmenovitě následkem inkorporace (l. 284) a mimo to i přiházelo se často, že osoby světské zakládající kostel nebo kapli, k jich udržování zřizovaly desátek. anebo též chtěje navrátiti církvi desátek, zříkaly se ho nikoliv na prospěch kostela farního, nýbrž na prospěch jiného kostela nebo kláštera.²⁴⁾ V Polsce užívala šlechta prvotně výsady svobodného desátku, t. j. práva poskytovat desátku kterémukoli kostelu nebo klášteru; však výsada tato zanikla v XV. století následkem odporu duchovenstva.²⁵⁾

Mimo vlastní desátek povstaly nejednou ještě jiné dávky a reální břemena ve prospěch církve a to buď následkem přeměny desátku na stálou dávku, buď následkem rozmanitých forem vlastnictví a držby, jež feudální poměry vytvořily, nebo konečně na základě obyčeje neb úmluv soukromoprávních. Takto nabyly kostely práva na různé dávky, jež měly povahu břemena reálního, nebo koupení osobního, jež existovala nebo dosud existují pod různými názvy.²⁶⁾

Snaha sprostiti nemovitosti všech břemen a zjednoti hospodaření svobodu co možno největší, dotknula se v novějších dobách i desátku a jiných dávek na prospěch církve. Ve Francii za revoluce učiněn v té příčině krok rozhodný ale nespravedlivý, ježto zrušení desátku stalo se beze vší náhrady. Jiná zákono-

²³⁾ Jmenovitě tak zv. *decimae novales*, t. j. desátky z pozemků, které povstaly vymýtním lesů, jež počaly se vzdělávati. Spor o „nowizny“, v Polsce vzniklý mezi Vladislavem Lokýtkem jménem duchovenstva a Janem, biskupem Krakovským, byl rozhodnut smírním soudem arcibiskupa Janislava roku 1330. (Helcel Pomn. I. 405.) v ten způsob, že tam, kde vymýtny byly lesy, měl desátek připadnouti faráři, tam pak, kde nová osada vznikla, biskupovi. Až do XVI. století protáhly se spory o to, až je bulla Lva X. „*Decret Romanum Pontificem*“ ze dne 30. března 1515 (u Węzyka str. 194) tímž způsobem urovnala.

²⁴⁾ K takovému přenesení vyžadovalo se však svolení biskupova c. 2. §. 3. b. t. in Vlto. c. 7. X. de bis quae fiunt a praelato III. 10 c. 3. X. de privilegiis V. 33.

²⁵⁾ O takovém desátku, jehož antitesi značí desátek honební (Helcel v cit. článku) srovn. nálezy Synody Sěradské 1233 a Unějovské 1326, Helcel Pomn. I. 344. 403.

²⁶⁾ Tak na př. v Polsku: *maldraty*, *meszne*, *skopczyzna*, *proskórne atd.* Název *maldraty* pochází od *maldrum*, t. j. míra německá,

dárství hleděla požadavky slušnosti srovnati s ohledy hospodářskými a stanovila při zrušování břemen oprávněným příslušnou náhradu. Tak v Rakousku; r. 1848 a 1849 ²⁷⁾ zrušen byl spolu s osvobozením nemovitostí od dávek poddanských a emfyteutických i desátek a byla na místě něho za náhradu vyměřena peněžitá renta, kterou zavázaný též kapitálem na ni vypadajícím mohl splatiti. Zrušení jiných prestací na prospěch církve (pckud takové nevyplývaly z poměru poddanského neb emfyteutického) mělo nastati pouze k žádosti strany oprávněné nebo povinné, neb příslušné obce. ²⁸⁾ Žádost taková měla se podati v určité lhůtě, v Haliči do konce r. 1854. Když ale po uplynutí lhůty té mnoho prestací v Haliči nevykoupených zůstalo, byly poměry tyto opětne upraveny zákonem ze dne 27. května 1873 č. 253 z. z. Jmenovitě byly výkupu podrobeny roboty, právo meliva, dávky peněžité, které uepochodily z reluce desátku, jakož i dávky naturální zajištěné klášterům, kostelům a farářům; výkup nastal jako dříve ne z povinnosti úřední, nýbrž na žádost stran, jež ale není vázána na určitou lhůtu. ²⁹⁾ Dotyčné kroky úřední byly příkázány státním úřadům správním.

ježto dávka odváděla se dle míry. *Meszne* č. *mszowe* (*missale*) byla daň na obilí nebo na poezích, zvaná tak jak se zdá proto, že když mezi farářem dohodnutí o desátku se stalo, týž na se přijímal závazek mši odbývati (*Czacki III.*) *Skopczyzna* zakládala se na odvádění určitého počtu kop nebo snopů obilí. *Proskurne* (vlastně chléb, z něhož se vykrajovaly částky k obětování při mši svaté) označuje různé dávky v naturálních nebo na penězích. *Skopczyzna* a *proskurne* byly jmenovitě v řeckém obřadu obvyklé; ale ani vlastní desátek nebyl mu cizím, jenom že dle jedněch teprve v XVII. století povstal (tak *Skarszewski* cit.), kdežto dle jiného správného názoru existoval již dříve (srov. *Pocieja* cit.)

²⁷⁾ Cís. patenty ze 7. září 1848 a ze 4. března 1849 č. 152 ř. z., pro Halič z 15. srpna 1849 č. 361 ř. z. Bližší ustanovení obsahuje pro Halič min. nař. ze dne 4. října 1850 č. 1 z. z. z roku 1851 pro obvod Krakovský (kde za času republiky r. 1816 částečně již zaveden byl výkup) patent ze dne 12. března 1851 č. 89. z. z.

²⁸⁾ Rozdíl mezi desátky a vyjmenovanými prestacemi jeví se také ohledně oceňování, srov. cit. min. nař. ze dne 4. října 1850.

²⁹⁾ Jednoroční lhůta určená k přihlášcám má jen ten význam, že po jejím uplynutí ten, kdo za vyvazení žádá, sám musí nésti náklady řízení.

Tam, kde desátek neb jiné prestace kapitálem byly vykoupěny, jest tento částí základního jmění; právo vybíratí úroky pak má jediné ten, jemuž práva zrušená příslušela.³⁰⁾

II. Darování a odkazy, z nichž majetek církevní hlavně povstal, jsou dosud ještě hlavním prameniskem jeho vzrůstu. Předmětem jejich mohou býti veškeré věci a práva, jež mají cenu majetkovou. Lze pak učiniti dar aneb odkaz ku prospěchu církve způsobem dvojím: buď že existující již jmění se zvětší, nebo že zřídí se fundace nová a tudíž i nový podmět majetku církevního (srov. §. 120.) Nadání církevní³¹⁾ jest úkon právní, jímž někdo ustanoví stálé a určité dávky k účelům církevním, určiv k tomu zároveň i přiměřené jmění. Leč nadání zakládajíc práva na prospěch církve, zakládá zároveň též závazek k určitým konáním se strany církve neb jejích zřízenců. Pročež je ke vzniku nadace třeba výslovného schválení příslušného biskupa, který jmenovitě na to má dbáti, zdali závazek je splnitelný a lze-li vzájemné, fundací ustanovené výhody za přiměřené pokládati.³²⁾ Kromě toho je zřízení fundace nejčastěji také závislé na svolení vlády; v Rakousku udílí je zemský politický úřad (místodržitelství) ve srovnání s konsistoří.³³⁾

b) Poplatky štolní.

§. 123.

Zřídlem církevních důchodů jsou též poplatky štolní, poskytované buď jako odměna za určité duchovní úkony neb úřední činnosti, buď jako poplatek na speciální církevní účely.

I. Prvotně přidržovalo se právo církevní zásady, že duchovní povinni jsou bezplatně konati povinnosti jim přikázané.¹⁾ S touto

³⁰⁾ Srov. o tom min. nař. ze dne 24. září 1858 č. 163 ř. l.

³¹⁾ Brendel Das Recht und die Verwaltung der milden Stiftungen 1814. — Roth Ueber Stiftungen, v Jberinga a Gerbers Jahrb. f. Dogmatik I. (1857). Walter §. 328.

³²⁾ Dekret kongr. Tridentské ze dne 21. června 1625. Bull. V. 89.

³³⁾ Dv. dek. z 21. května 1841.

¹⁾ C. 99. C. 1. qu. 1. c. 3. C. 1. qu. 2., c. 8. 9. 10. X. de simonia V. 3.

zásadou však bylo lze srovnati přijímací dobrovolných příspěvků, které skládali věřící přistupující k určitým úkonům náboženským.²⁾ Tyto dobrovolné dávky sevšeobecněly; ustálivše se pak jednou, vzaly na sebe záhy ráz právního závazku.³⁾ Tím způsobem vznikla t. zv. *jura stolae*,⁴⁾ totiž poplatky, jež vybíraly se při křtu, zpovědích, oddavkách, pohřbu, jakož i za listiny o těchto úkonech vydávané. Poněvadž pak jsou to funkce, jež spadají v obor farářův, náleží též řečené poplatky jemu; avšak v nížádném případě nesmí odepřiti duchovní funkci proto, že se mu předkem štolní poplatek nezaplatil.⁵⁾ Chudí jsou poplatku toho vůbec sprostěni. Obecné právo neobsahuje zvláštních ustanovení ohledně *jura stolae* a rozhodují tedy v té příčině nařízení biskupův a obyčejé partikulární. Nejčastěji poskytuje stát při vybírání štolního svého příspěví; za to však také všim právem žádá, by je vrchnost církevní v dorozumění s vládou ustanovovala. Zákonodárství rakouské šlo v té příčině ještě dále, když v minulém století, jmenovitě za panování císaře Josefa II., vláda sama vydala pro jednotlivé země *taxy* (tak zv. *Stoltaxordnungen*), vymezující přesně právo bráti štolné za funkce duchovní. Pro Halič byla taková taxa prohlášena cís. patentem ze dne 1. července 1785,⁶⁾ jímž se dovolovalo vybírati poplatky za pohřeb, oddavky, ohlášky jakož i za vydání listu křestního (za křest sám neplatil se žádný poplatek), oddacího neb úmrtního. Předpisy tyto zachovaly se dosud v platnosti, ačkoliv velice nízká sazba poplatků štolních, pocházející ještě z minulého století, v patrném jest odporu s nynějšími poměry. Podle zákona ze dne 7. května 1874 (§. 24) má vláda právo vyslechnuvši biskupy změnití tento řád štolní; vyjednávání v té pří-

²⁾ C. 103. C. 1. qu. 1, c. 1. 2. 4. C. 1. qu. 2.

³⁾ C. 42. X. de simonia V. 3. (Innoc. III. a 1216.)

⁴⁾ Grollmann *Kurze Geschichte der Stolgebühren* 1785. — Baldauf *Die kirchlichen und pfarrherrlichen Stolgebühren in den west. Provinzen* 1837. — Helfert *Kirchenverm.* II. §. 35. — Schulte II. §. 104. — Pachmann III. §. 354. 355.

⁵⁾ C. 13. X. de sepultaris III. 28.

⁶⁾ *Handbuch aller unter der Regierung Joseph II. ergangenen Verordnungen und Gesetze* t. X. str. 793. V obvodu Krakovském byly min. nařízením ze dne 10 října 1856 č. 10838 zachovány v platnosti staré předpisy z doby Krakovské republiky. [Co do Čech, srov. patenty z 21. dubna 1747 a 30. května 1750 a nařízení z 12. dubna 1822].

čině dějí se již delší dobu, neměla však dosud žádný výsledek. Konečně obsahuje dotčený zákon z r. 1874 ještě následující ustanovení (§§. 23—26). Jura stolae, faráři podle předpisů státních příslušející, exekvují k jeho žádosti úřady politické. Osoby požívající práva chudých však jsou těchto poplatků sprostěny. Z pravidla není dovoleno nějaký úkon úřadu farního činiti závislým na předchozím zaplacení poplatku. Toliko když se žádá za nějaký výkon v takové formě, za kterou není vyměřen nejnižší, nýbrž vyšší poplatek (na př. za asistenci více kněží při pohřbu), má se ona vyšší taxa na požádání zaplatiti napřed. Jde-li o vydání nějaké listiny farního úřadu, dovoleno je také žádati, aby kolek byl napřed zapraven. Přestoupení předpisů týkajících se vybírání stolů, pokud nepodléhá stíhání trestnímu, trestati mají úřady zeměpanské po vyslechuutí konsistoře pokutami až do výše 100 zl.; zároveň má též úřad rozhodnouti o náhradě škody. Dopustil-li se někdo provinění takového několikrát, může vláda žádati, aby byl s vykonáváním svého úřadu složen právě tak jako v případech uvedených na str. 123.

Kromě jura stolae vybíral farář dříve též tak zv. *portio canonica* čili *quarta funeraria*. Jestliže totiž někdo chtěl býti pohřben nikoli při svém kostele farním, nýbrž při jiném a tomuto kostelu, jakož bývalo zvykem, učinil nějaký odkaz, náležela vlastněmu faráři část tohoto odkazu, pokud takový zvláštnímu účelu nebyl určen.⁷⁾ Výši jeho podílu stanovil místní obyčej; obyčejně připadal mu čtvrtý díl a odtud název *quarta funeraria*. Většinou vyšel poplatek tento z obyčeje.⁸⁾

Týž charakter právní jako poplatky štolní mají též poplatky za mše, které slouženy jsou k žádosti jednotlivců, *stipendia s. eleemosynae missarum*.⁹⁾ Tyto vyvinuly se z dávek, které dávali první křesťané *in natura*, přinášejíce jmenovitě chléb, víno a olej při společném konání nejsv. oběti. Čeho se při tom neužilo, připadlo na udržování duchovenstva. Později byly k témuž účelu skládány peníze a to v ten způsob, že kněz vybíral po-

⁷⁾ C. 1. 8 10. X. de sepulturis III. 28., c. 2. cod. in VIto III. 12.

⁸⁾ Sněm Tridentský, nařídil, aby se kvarta odváděla tam, kde již 40 let před tím (tedy od r. 1523) existovala, sess. 25. c. 13. de ref.

⁹⁾ Srov. Geyer de missarum stipendiis 1864. Vering §. 170. Krasínski str. 215.

platek se závazkem, že se mše sloužiti bude za dárce. Církev schvaluje tento obyčej,¹⁰⁾ nebéře poplatky mešní jako plat, nýbrž pokládá jich za obětování po straně dárce a za almužnu (odtud *elemosyna*) po straně přijímacího, ačkoliv s tímto darem a almužnou je spojen právní závazek sloužiti mši. Poplatky čili stipendia mešní jsou dosud zřídlem důchodů; však platí v té příčině určitá obmezení. Nejprve je kněz povinen za každé stipendium sloužiti zvláštní mši,¹¹⁾ a za druhé smí ji sloužiti toliko toho dne, kdy jinak již k tomu není zavázán.¹²⁾ Závazek takový pak především má farář ohledně mše pro populo (srov. d. I. 213), a kromě toho vyplývá takový též ze zvláštních fundací mešních, jež existují opět buď o sobě jako beneficia simplicia, nebo tvoří část dotace jiného benefícia. Mnohdy bývají při témže beneficiu nahromaděny tak četné fundace mešní, že beneficiát není s to, by všem závazkům z toho vyplývajícím dosti činil; nebo též plnění těchto povinností stane se beneficiátovi obtížným břemenem, poněvadž cena majetku fundacího valně klesla. V takových výjimečných případech nastati může redukce mší fundacíh, k čemuž ale podle nynějšího práva třeba je svolení papežova, leda by byl již sám fundator biskupa k takové redukci oprávnil.¹³⁾ V Rakousku mají kromě toho povinnost sloužiti určitý počet mší beneficiáti, kteří dostávají dotaci z fondu náboženského, což pochází odtud, že k fondu tomu (srov. §. následující) byly přivtěleny též

¹⁰⁾ Srov. jmenovitě Trid. sess. 22. decr. de sacrif. missae c. 2. 3., decr. de observandis et evitandis in celebr. missae.

¹¹⁾ Ano i tehdy, kdyby mu výjimečně příslušelo právo binace, to jest odbývání dvou mší jednoho dne, smí přece jen jedno stipendium přijmouti; srov. nálezy kongr. Tridentské uveřejněné v Archiv d. VIII. 32. 335., d. IX. 445.

¹²⁾ Dovoleno je přijati jen tolik stipendií, by jim bylo lze učiniti zadost „infra modicum tempus.“ Srov. dekret kongregace trid. ze dne 21. června 1625. Richter p. 145.

¹³⁾ Konstit. Urbana VIII. „Cum saepe contigat“ z r. 1625. (Bull. V. p. 335); ještě sbor Tridentský přiznává biskupům právo redukce, sess. 25. c. 4. de ref., sess. 22. c. 6. de ref. Někdy bývají k tomu zmocněni na základě udělených fakult. Návrhy v ohledu tom na sněm Vatikánský ucbystané, srov. Martin Collect. p. 142. Lvovský arcib. lat. obdržel dekretem kongregace Trident. ze dne 23. března 1860 facultates triennales reducendi et transferendi onera missarum a sice dle dekretu ze dne 1. března 1861 i onera in fundis et agris radicata.

statky a kapitály mešními fondacemi zavazené. Počet těchto mší stanoven je zákony státními.¹⁴⁾ Výši poplatku určuje v každé diecési biskup tak, že duchovní nesmí bráti menší stipendium, ani větší žádati, leda by mu někdo dobrovolně více nabídl.¹⁵⁾ Kněz, který stipendium obdržel, může se jiným zastoupiti dáti, má však vydati celé stipendium; toliko jestli důchod z fundací mešních tvoří část jeho důchodu, smí dáti zástupcovi pouze stipendium ordinarium, podržev přebytek pro sebe.¹⁶⁾

II. Z povahy věci plyne, že v nedostatku jiných pramenů ti, kdož k církvi náležejí, jsou povinni též poskytovat hmotných prostředků k účelům církevním. V zásadě nemůže tudíž býti žádné pochybnosti o tom, že biskup v okrsku diecése, papež v celé církvi mají právo ukládati berni. Avšak ne vždy kořistilo se z práva toho stejným způsobem, a to nejen proto, že změnily se potřeby církevní a prostředky k jich upokojení, ale i že často-kráte ti, kdož k vybírání byli oprávněni, nešetříce hranice potřeby, usilovali především o zvýšení svých vlastních příjmů. Tak vznikly různé daně církevní, tížící hlavně nižší duchovenstvo. Větší část jich vyšla později z obyčeje, buďto že se učinila přítrž nadznívání, buď že vůbec změnily se poměry, s nimiž daně ty souvisely.

Zvláště byly na prospěch biskupa následující dávky:

a) Quarta decimarum, legatorum, mortuuariorum, to je čtvrtý díl toho, co kostelům nebo beneficiím připadlo z práv desátkových (srov. výše str. 187), z odkazů,¹⁷⁾ neb dávek po-

¹⁴⁾ Zejm. v ten způsob, že beneficiáti, kteří z náboženské matice 600 zl. dostávají, jsou povinni konati ročně 180 mší, 400 zl. 105, 300 zl. 90, 250 zl. 75, 200 zl. 60 a 100 zl. 30 mší. Pakli ale počet mší pro populo a fundací převyšuje 265, počítá se faráři za přebytek stipendium ordinarium po 50 kr za mši. Srov. dv. dek. ze dne 4. října 1843 a min. nař. ze dne 10. července 1872 č. 5024 a 4. února 1864 č. 1275. Srov. též §. 10. min. nař. ze dne 25. března 1875 č. 39 ř. z. o vybírání příspěvků k fondu náboženskému [a §. 12. min. nař. ze dne 21. srpna 1881 č. 112. ř. z.].

¹⁵⁾ Srov. nález kongr. Trid. 21. června 1625 §. 6. ve vydání Richtrové p. 142 a Benedikt XIV. de syn. dioec. l. 5. c. 9.

¹⁶⁾ Cit. konst. Urbana VIII. §. 4. a nález kongreg. trident. ve vydání Richtrové p. 136. 19.; srov. Archiv d. 29. str. 285.

¹⁷⁾ C. 16. X. de officio iudicis ordinarii I. 31., c. 14. 15. X. de testamentis III. 26.

smrtných (mortuarium).¹⁸⁾ Byl to pozůstatek z dob, kdy příjmy církevní vůbec na čtyři díly byly děleny, z nichž jeden dostával biskup (srov. str. 181). Dávky tyto nyní všude pominuly; někde jen udrželo se právo na určitou část z pozůstalosti po duchovních, o čemž níže bude jednáno.

b) Rovněž pominulo bezmála všude tak zv. jus deportum, to jest právo bráti důchod z neobsazených beneficií (srov. o tom níže §. 126).

c) Dokavad biskupům příslušelo právo dispensovati od povinnosti sídelní, brali za to od beneficiátů zvláštní plat absenční (Absenzgelder);¹⁹⁾ totéž platilo, pokud trval obyčej udílení komend, to jest udílení beneficií dočasně beze stálé provise, kdež komeodati každoročně musili si vymoci potvrzení komendy své a při té příležitosti biskupovi peněžitě se odsloužiti.²⁰⁾

d) Cathedratium je poplatek, jež platí beneficiáti na znamení uznávání kostela katedrálního; ²¹⁾ poněvadž poplatek tento odváděl se dříve na synodě biskupem odbyvané, nazýval se též synodaticum.²²⁾ Od sněmu Tridentského však není biskupovi dovoleno vybírat poplatek tento při visitaci. Dosavad platí se katedratik v některých diecésích, na př. v Bavorsku; v Polsce zřídka býval vybírán,²³⁾ a v Rakousku zrušil jej císař Josef r. 1783.²⁴⁾

¹⁸⁾ Mortuarium vyskytuje se v pramenecích ve dvojnásobném významu: t. jako odkaz vůbec (glossa ad c. 16. X. de off. iud. I. 31), nebo jako dávka posmrtná ve smyslu práva německého (Besthaupt), to jest jako právo vybrati sobě určité věci z pozůstalosti (na př. nejlepší kus dobytka, nejlepší oděv, stříbrné náčiní a t. p.) I kostely vybíraly z rozličných titulů takovou posmrtnou dávku, nejčastěji proto, poněvadž nebožtík byl ku kostelu v jakémisi poměru poddanském nebo lenním.

¹⁹⁾ Jaeger Ueber Absenz- und Tafelgelder 1825.

²⁰⁾ C. 54. X. de electione l. 6.

²¹⁾ C. l. 8. C. 10. qu. 3., c. 16. X. de officio iud. ord. I. 31. c. 9. 20. X. de censibus, exactionibus et procurationibus III. 39.

²²⁾ V dobách, kdy arcijáhnové byli na vrcholu své moci, náležela jim visitace diecésí a následkem toho i vybírání katedratika, biskupovi připadalo pak pouze vždy po několika letech, obyčejně v roku přestupném, když diecési sám visitoval, od něhož jsou názvy bissexus, exitus episcopi.

²³⁾ Srov. Encyklopedya kośc. t. X. 233, t. II. 387; toliko ruští biskupové vybírali takovou dávku od svých beneficiátů, což konstituce sněmu Varšavského z r. 1775. (Volum. leg. VIII. 651) za bezprávi pokládá.

²⁴⁾ Dv. dek. ze dne 16. července 1783.

e) *Procuratio canonica*. Již staré zákony církevní ustanovují, že biskupům po čas visitace přísluší výživa od duchovenstva.²⁵⁾ Z počátku vybíral ji biskup *in natura*; ode XIII. století bylo dovoleno na místě výživy dávat peníze²⁶⁾ Daň tato udržela se pod různými názvy (*procuratio, comestio, servitium, circuitio*); stávala se však zhusta duchovenstvu velikým břemenem, poněvadž biskupové žádávali obyčejně pro sebe a svou četnou družinu nádherné přijetí, nebo příslušný plat peněžitý. Proti těmto nešvarům namířena jsou ustanovení třetího a čtvrtého sněmu Lateránského;²⁷⁾ rovněž i sněm Tridentský, potvrdiv právo skládati prokuraci v penězích, nařídil biskupům, aby se spokojovali se skromným přijetím a visitaci rychle konali.²⁸⁾ Jmenovitě smí biskup jen jednou do roka žádati prokuraci a visituje-li týž den více kostelů, má právo pouze ku prokuraci jediné, již nesou kostely společně visitované.²⁹⁾

f) *Seminaristicum* čili *alumnaticum*, totiž dávky na vydržování semináře; vybíratí dávku tuto od beneficíátů své diecése je biskup oprávněn mocí ustanovení sněmu Tridentského (srov. str. 164). V Rakousku skládala do nedávna tento poplatek beneficia a kláštery podle svých příjmů;³⁰⁾ teprve zákon ze dne 7. května 1874 č. 51. ř. z., ustanoviv nové poplatky na fond náboženský, zrušil (v §. 25.) povinnost platiti *alumnaticum*.

g) *Taxy kancelářské*, jež vybíratí je biskupům dovoleno za sdělení některých listin a dekretů,³¹⁾ jmenovitě při udělení dispensí, beneficíí atd.; pro každou diecési platí v tom směru stálý tarif.

h) Konečně má biskup též právo v případech mimořádné potřeby uložití duchovenstvu své diecése zvláštní poplatek, *subsidiu charitativu* m.³²⁾

²⁵⁾ Tak uchvaly synod Toledských z r. 586. a 646. (c. 6. 8. C. 10. qn. 3.); c. 6. 26. X. de cens. exact. et procur. III. 39.

²⁶⁾ C. 3. de cens. in Vito. III. 20., záповěď přijímatí peníze obsahují ještě c. 1. 2. h. t.

²⁷⁾ C. 6. 23. X. de cens. III. 49.

²⁸⁾ Trid. sess. 24. c. 3. de ref. dekret. kongreg. Trident. ve vydání Richtrově p. 335.

²⁹⁾ Benedikt XIV. de synodo dioec. I. 10. c. 10. §. 6.

³⁰⁾ V Hallei na základě dv. dek. ze 16. července 1812, č. 8423.

³¹⁾ Trit. sess. 21. c. 1. de ref.

³²⁾ C. 16. X. de off. iud. ord. I. 31., c. 6. X. de cens. III. 39. dekr. kongr. Trid. ve vydání Richtrově p. 336 Nr. 27.

K vypsaání nových poplatkův a daní jest obyčejně též třeba schválení státního; v Rakousku nyní jen tenkrát, má-li těmto poplatkům dostati se výsady politické exekuce (§. 23. zák. ze dne 7. května 1874).

Neméně četné poplatky vznikly ve středověku na prospěch papeže, nebo papežských úřadů; vyjmenujeme z nich jen ty, jež nabyly rázu povšechnějšího.³³⁾

a) Svatopetrský haléř (denarius S. Petri, Peterspfennig)³⁴⁾. Tímto názvem naznačujeme ony obvyklé dávky, jež skládali knížata i celí národové buď na znamení obzvláštní oddanosti ke stolici Apoštolské, buď na základě právních titulů, majících opětně původ svůj ve středověkém poměru papežství k moci světské. Tak se stalo, že knížata světská dávali země své papeži v léno, zavazující se zároveň k ročnímu platu, nebo přijímali na sebe takový závazek za udělené výsady, neb za titul královský, jehož od papeže nabyli.³⁵⁾ Jakožto poplatek pravidelný udržel se svatopetrský haléř po dlouhé věky v Anglii, Dánsku, Švédsku a Norvéžsku ve formě daně domovní; dále v Portugalsku, království Arragonském a v Neapoli. Odváděla jej též Polsko, jak se zdá, hned od přijetí víry křesťanské; na prosbu Zimkunda I. dovolil papež Lev X., aby se užilo haléře svatopetrského k vydržování zámku kamenického, tak že se od té doby odváděl do pokladny královské. V druhé polovici XVI. století pominulo však úplně v Polsce odvádění haléře svatopetrského. Vůbec pozbylo takové v dobách novějších rázu poplatku povinného a má nyní jen znak dobrovolné oběti.

b) Některé poplatky povstaly na ten způsob, že byvše dříve požadavkem biskupovým, později papeži byly vyhrazeny; tak jme-

³³⁾ Literatura. Muratori *Antiquitates medii aevi*. t. V. diss. 69. De censibus ac redditibus olim ad ecclesias Romanam spectantibus. — Hurter Innocenz III. t. III. str. 121. — Bangen *Röm. Curie* §. 124. nsl. — Phillips t. 5. §. 235—238. — Richter §. 236.

³⁴⁾ Srov. kromě citovaných: Splitter *Von der ehemaligen Zinsbarkeit der nordischen Reiche* 1797. — Czacki v cit. článku o desátcích str. 57. pozn. 82. — Lipiński *Tim. Nieco o świętopietrzn w Polsce*, v bibliotece Varšavské 1847 d. 1. 276.

³⁵⁾ Též kostely a kláštery zavazovaly se někdy osobně k takovým dávkám dávající se ve zvláštní ochranu stolice apoštolské neb za výsady, kterých od ní nabyly, srov. c. 8. X. de privilegiis V. 33.

novité právo na pozůstalost po duchovních, kteří zemřeli bez posledního pořízení (*jus spoli*), a právo bráti důchody z beneficií uprázdněných (*jus deportus*). K vůli vhodnější souvislosti bude o tom jednáno na místě jiném (§. 126. 127.).

c) Bohatý pramen důchodů papežských stanovily poplatky skládané při udílení beneficií náležejících ku kolaci papežské čili *annatae* v širším smyslu. Výrazu tohoto užívá se k poznačení následujících dávek:

1) *Servitia communia*. Ode dávna existoval obyčej, že biskupové a klerikové přijímající svěcení skládali oběti a dary: na východě *intronistica*, *emphanistica*, *insinuativa*; na západě *oblaciones*, *benedictiones* zvané.³⁶⁾ Od té doby však, co právo konfirmovati biskupy stalo se výhradou papežskou, přeměnily se ony dobrovolné dávky na povinný poplatek, jež skládali biskupové při konfirmaci. Ode století XIV. rovnal se tento poplatek co do výše jednoročnímu příjmu z biskupství a obdržel název *servitia communia*, poněvadž dělili se o něj kardinálové s papežem. Tentýž poplatek skládají opati papežem v konsistoři kardinálů jmenovaní. Basilejský sněm usnesl se na zdvižení *serviti* jakož i vůbec všelikých *annátů*;³⁷⁾ avšak již Vídeňský konkordát (r. 1448) uznal je v dřívější jich rozsáhlosti, povoliv pouze, aby se směly spláceti ve dvou lhůtách během prvních dvou let.³⁸⁾ Opravdově neodpovídá však taxa ročnímu důchodu, poněvadž je vypočten jednou pro vždy velmi nízko. V novějších konkordátech bývá zhusta na místě dřívější taxy stanovena určitá kvota, kterou

³⁶⁾ C. 4. C. I. qu. 2. (conc. Roman. 595) Justinian označil jako maximum výši ročních důchodů, *novella* 123. c. 3. 16.

³⁷⁾ Conc. Basileense sess. 21. Hardouin VIII. col. 1196.

³⁸⁾ Walter Fontes p. 113. — Francie dosáhla na sněmu Kostnickém snížení *serviti* na polovici ročního důchodu, sess. 43. Hardouin VIII. col. 886. V Polsce počala od XVI. stol. oposice proti *annátům* (vlastně *servitia communia*): konstituce sněmovní z r. 1544 (Vol. I. 285), 1567, 1569, 1576 (Vol. II. 729. 782. 908) nařídily, by vymoženo bylo svolení papežovo, by *annáty* místo do Říma platily se do pokladny státní; když to se nezdařilo, ustanovila konstituce sněmu Varšavského r. 1607 tit. O *annátach* (Vol. II. 1602), že biskupové „takou *summa*, jako dávají do Říma *nomine annatae*, mají dávat i sice korunní do pokladny korunní, Litevští do pokladny Litevské na obranu státu“. Avšak konstituce té nebylo šetřeno a *annáty* tak jako dříve putovaly do Říma. Srov. Encykl. koše art. *annaty* t. I. 250.

má biskup po konfirmaci složit do pokladny papežské.³⁹⁾ Nyní rozdělují se *servitia communia* na tři rovné díly: jeden obdrží kardinálové, kteří mají své sídlo v Římě, druhý *clerici Camerae* (srov. d. I. 178) a třetí vyšší úředníci Apoštolské kanceláře.⁴⁰⁾

2) *Servitia minuta*. Vedle poplatku právě dotčeného platí biskupové ještě taxu pro nižší úředníky Apoštolské kanceláře; nyní obnáší taxa tato $3\frac{1}{2}$ procenta hlavní taxy.⁴¹⁾

3) *Annatae* v užším slova smyslu jsou poplatky při udílení *beneficií*, jež udílí papež beze spolupůsobení kousistofe. Původ jich připisuje se obyčejně Bonifácii IX. (1389—1404) a nazývají je odtud taky *annatae Bonifacianae*, ačkoliv — jak se zdá — existovaly již v první polovici XIV. století. Rovnaly se polovici ročního příjmu. Na sněmu Kostnickém⁴²⁾ bylo ustanoveno podržeti sice *annáty* v dosavadním objemu, leč sprostiti jich veškerá *beneficia*, jichž roční důchod činí méně nežli 24 dukátů římských. Přes ustanovení sněmu Basilejského, kterýmž veškeré *annáty* zrušeny byly, stal se v konkordátě Vídeňském návrat k usnesením sněmu Kostnického. Poněvadž ale ten, kdo za instituci žádal, sám udati měl důchod *prebendy*, vytvořila se praxe, že téměř všechna *beneficia* byla oceněna níže než na 24 dukátů⁴³⁾ ročního důchodu, čímž i poplatek onoho sprostěna byla.⁴⁴⁾ Tím způsobem by i *ne de jure*, přece *de facto* přestaly *annáty* bezmála všude existovati.⁴⁵⁾

4) S *annáty* souvisí též poplatek zvaný *quiudecia*. Podle konstituce Pavla II. (z r. 1469)⁴⁶⁾ měla jej odváděti každých 15 let inkorporovaná *beneficia* jaksi za náhradu za to, že ne-

³⁹⁾ Na př. V arcidiecési Hnězd.-Poznaňské vynáší taxa ta 1000 dukátů, bulla „*de salute animarum*“ ze dne 16. července 1821.

⁴⁰⁾ Bangen str. 454.

⁴¹⁾ O způsobu rozdělení Bangen 459.

⁴²⁾ V konkordátech uzavřených s Francií (sess. 43. Bardouin VIII. 886) a s Německem (sess. 43. Hardouin VIII. 891. Walter Fontes 92).

⁴³⁾ Římský dukát rovná se $8\frac{1}{3}$ frankům.

⁴⁴⁾ Praxi tuto potvrzuje obzvláště ohledně Polsky Rigaňti Comment ad reg. cancell. 55. n. 57. (t. IV. p. 65).

⁴⁵⁾ Obzvláště nevybírá papež *annáty* při udílení kapitolních hodností v Rakousku jeho kolaci vyhrazených, srov. list minist. zabran. záležitostí k minist. osvěty ze dne 24. února 1857 č. 2350 uveřejněný v Archivu XIV. 422.

⁴⁶⁾ Konstit. „*Decet Romanum*“ Bull. III. p. III. 126.

podléhala annátům. Avšak poplatek tento v mnoha zemích ani v život nevstoupil, v jiných pak pominul zároveň s annátý.

d) Archiskupové platí taxu za udělení pallia; tato obnáší nyní 5% ze sta ročního příjmu.

e) Konečně vybírají úřady papežské též taxy při udělení dispensí, a to některé ve formě kancelářských poplatků za sdělení příslušných listin (pro scriptura), jiné jako poplar na prospěch římských dohročinných ústavů (compositiones). Výše poplatků těch řídí se podle stavu a majetkových poměrů petentových; chudí ohdrží dispensi bezplatně in forma pauperum.⁴⁷⁾

III. Náboženský fond.*)

§. 124.

V Rakousku existuje k úhradě potřeb církevních, jež jinak nejsou kryty, zvláštní fond zvaný náboženský fond nebo náboženská matice. Fond tento byl založen za císaře Josefa II. ze jmění pozůstalého po zrušených tehdy klášterech,¹⁾ prostých beneficiích, prebendách kapitolních, kostelích a kaplích, jež vláda pozamykati kázala, pokládajíc je za zbytečné, jakož i z prodeje určité části nákladnějších věcí kostelům věnovaných.²⁾ Kromě důchodů z tohoto prvotního základního jmění přikázány jsou náboženskému fondu tyto další prameny důchodů:

a) Interkaláry, to jsou důchody z beneficií po čas jich uprázdňování se, o čemž níže (v §. 127);

⁴⁷⁾ Podrobnosti uvádí B a n g e n §. 125—129.

*) Důkladnou zprávu o fondu náboženském podává (Kutscher) Gesetzliche Bestimmungen über die Errichtung, Verwaltung und Verwendung der Religionsfonde der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder 1871.

¹⁾ Dv. dek. ze dne 28. února, 27. března 1782, 7. ledna 1783; jmění po zrušených bratrstvech nepřipadlo náboženské matici, nýbrž dílem fondu chudinskému, dílem školnímu (dekr. 3. března 1783). Jméni řádu jezuitského odevzdáno fonder studijnímu.

²⁾ Dekr. ze dne 10. května 1784. V Čechách byla mimo to k fondu náboženskému přivtělena též tak zvaná kasa solná, totiž fond vzrostlý ze cla, které na prospěch církve katolické platilo se ze soli mocí konkordátu mezi Urbanem VIII. a Ferdinandem II. z r. 1630.

b) jmění po církevních korporacích a ústavách, jež by přestaly existovati (srov. výše str. 180);

c) daň, kterou platí držitelé obročí a řeholní komunity ve smyslu zákona ze dne 7. května 1874 č. 51 ř. z.³⁾ Daň tato vyměřuje se na základě ceny majetku beneficiálního (nikoliv tedy čistě kostelního) neb řeholního, čítajíc v to fundace, z nichž beneficiát požitky bere, nepočítajíc ale v to ceny biblioték, sbírek vědeckých a předmětův uměleckých. Daň ta činí za deset let při majetku do výše 10.000 zl. půl percenta, do výše 20 000 zl. půl druhého, dále až do výše 30.000 tří, do 40.000 čtyři, do 50.000 pět, do 60.000 šest, do 70.000 sedm, do 80.000 osm, do 90.000 devět a ze jmění více obnášejícího deset ze sta. Desátý pak díl kvoty takto vypočtené tvoří roční kvotu dotčené daně, kterou beneficiát nebo řád platiti mají napřed ve lhůtách čtvrtletních do pokladny státní. Nepřesahuje-li však roční důchod beneficiátův příslušející mu kongruu (srov. §. 125), nebo jestliže přebytek jednorocní kvotě daně se nerovná, je v prvním případě od příspěvku úplně osvobozen, v druhém pak platí jenom onu přebývající částku. Totéž platí o řeholních komunitách, jimž zůstati má takový daně prostý důchod, který odpovídá sumě kvot pro členy řádu z titulu kongruy vypočtených. Řádům, které dle řehole své zanášejí se ošetřováním nemocných, dlužno ponechati nadto důchody k tomu cíli věnované nedotknuty; rovněž volné jsou důchody, jichž řád užívá na potřeby kostelní, které by jinak hradit musil fond náboženský, nebo k účelům vědeckým, jež vláda za potřebné uznala. Podle těchto předpisů vyměřuje daň tu v každé zemi každých deset let⁴⁾ zemská vláda; proti nálezu jejímu možno odvolati se k ministerstvu kultu.⁵⁾

Účelem náboženského fondu jest, jak jsme se již zmínili, poskytovat prostředků k účelům církevním, na něž se nedostává

³⁾ Dříve odváděli tento poplatek, avšak dle velice úzké stupnice, pouze arcibiskupové dotovaní nad 18 a biskupové dotovaní nad 12 tisíc, jakož i kláštery, jimž po uhrazení všech vydání zbyl čistý důchod.

⁴⁾ Poprvé byl však příspěvek vyměřen na 6 let, totiž od 1. ledna 1875 do posledního prosince 1880 [pak min. nař. ze dne 21. srpna 1881 č. 112 ř. z. na desíletí 1881—1890].

⁵⁾ Bližší ustanovení obsahuje citovaný zákon jakož i min. nař. ze dne 25. března 1875 č. 39 ř. z. [a z 21. srpna 1881 č. 112 ř. z.].

prostředků jiných. K důležitějším břemenům, která již dle všeobecných předpisů nésti má náboženský fond, náleží jmenovitě: poskytování nebo doplňování dotace duchovenstvu, jemuž se nedostává příslušné výživy (o čemž v následujících §§.), úplné neb částečné náklady na semináře a vědecké ústavy,⁶⁾ podpory řádům jmenovitě žebravým,⁷⁾ náklad na kancelář konsistorní a p.

Fond náboženský je ve správě vlády⁸⁾ a to v ten způsob, že každá země má svůj zvláštní fond; v Haliči existuje mimo to zvláštní fond náboženský Krakovský. Větší část těchto fondů a zejména fond haličský jsou pasivní, to jest vydání jich přesahují příjmy.⁹⁾ Schodek hraší stát z důchodů státních.

⁶⁾ K nákladům teologických fakult přispívá náboženský fond kvotou 5600 zl. (min. nař. ze dne 3. září 1867 č. 7075); ústavy diecéšní pak a semináře udržuje, není-li zvláštních prostředků pro to, fond sám (dv. dek. z 2. dubna 1802)

⁷⁾ Příspěvky tyto jsou hlavně náhradou za to, že bylo řečeným klášterům zapověděno sbíratí almužnu (dekr. z 13. září 1782, ze dne 17. ledna a 24. října 1783 a 6. října 1789).

⁸⁾ Srov. konkordát čl. 31. „Bona, quae fundos, uti appellant religionis et studiorum constitunt, ex eorum origine ad ecclesiae proprietatem spectant et nomine ecclesiae administrantur, episcopis inspectionem ipsis debitis exercentibus juxta formam de qua Sancta Sedes cum Majestate Sua Caesarea conveniet.“ Příslíbené tu předpisy nebyly však vydány.

⁹⁾ [Srov. vůbec finanční zákony uveřejněné v říšském zákoníku.]

Titul III.

Církevní potřeby a jejich úhrada.

I. Zaopatření duchovních.

A) *Beneficiátů.*

1) *Kongrua.*

§. 125.

V církevním právu platí zásada, že každý duchovní musí mít zajištěnou výživu odpovídající jeho stavu vůbec, postavení pak, jež zaujímá v hierarchii, zvláště.¹⁾ Beneficiátům poskytuje této výživy v první řadě obročí (praebenda) čili vlastní beneficium, tožž důchody, které s každým úřadem trvale jsou spojeny. (Srov. d. I. str. 138 139, d. II. 182). Dotace beneficií zakládala se dříve většinou na vlastnictví nemovitostí, nebo na právech s vlastnictvím nemovitostí spojených, zřídka na kapitálech. V novějších dobách převládá právě dotace peněžní, jmenovitě v zemích, kde stát zabírá statky církevní, vyznačil na místě nich duchovním stálé platy buď z pokladnice státní nebo ze zvláštních fondů. V Rakousku udržely se dosavad dotace smíšené. — Kromě této dotace tvoří pramen důchodů beneficiátových též poplatky, k jichž vybírání moci svého úřadu jest oprávněn (srov. §. 124.).

Poněvadž každé beneficium, jsouc zvláštním podmětem majetkovým (§. 121), může nezávisle na jiných nabývatí majetku, povstaly značné rozdíly vzhledem k mohovitosti jednotlivých beneficií téže kategorie a tím i značné rozdíly v důchodech beneficiátů. Minimální hranice však stanovena je zásadou předem vytknutou, že beneficiát v každém případě zajištěnou mít musí přiměřenou výživu. Tento minimální důchod nazývá se kongrua (congrua scil. portio reddituum, fructuum); pokud pak neposkytuje ji důchod

¹⁾ C. 12. 16. 23. X. de praebendis et dignitatibus III. 5., c. 1. h. t. in VIto III. 1. Trid. sess. 21. c. 4. de ref., sess. 24. c. 13. de ref.

z benefícia, dlužno postarati se o doplnění její z jiných pramenův.

Obecné právo církevní vyslovujíc nutnost kongruy, nenaznačuje číselně její výši,²⁾ poněvadž tato podle povahy věci samé řídí se poměry časovými a místními. Pročež má čas od času vyměřiti kongruu, a sice ohledně vyšších beneficií papež, ohledně nižších biskup. Ježto však za nynějších poměrů nejčastěji nebývá církev s to poskytnouti prostředků k doplnění kongruy, nýbrž tyto na státě jsou závisly, určují také bezmála všude zákony státní tuto výši kongruy. V Rakousku císař Josef II., nařídív tak zv. regulaci far,³⁾ vymezil zároveň též kongruu pro nově zřízená benefícia farní, jmenovitě pak farářům z pravidla 400 zl., kaplanům (d. I. str. 217) 300 zl. konv. m. čili 420 a 315 zl. r. č.⁴⁾ Pokud příjmy z benefícia nedosahují této kongruy, doplatí zbytek fond náboženský. Za to zůstala starodávná benefícia („altgestiftete“) při dávných svých důchodech, nemají tudíž vlastně žádné právo na doplnění kongruy. Bylo jenom ustanoveno, že, pokud důchod z těchto beneficií nedosahuje výše 315 zl. r. č., vynahradí jim náboženský fond ztrátu, kterou utrpěla následkem nařízení vládních na př. zrušením dávek čili poplatků, daní a pod., ostatně dostává se jim jen podpor z milosti. Rozdíl tedy mezi beneficií starodávnými a nově založenými zakládá se na tom, že při těchto doplnění kongruy závazkem právním býti se jeví, při oněch ale jen náhradou za úbytek, aneb úkonem z milosti.⁵⁾

Zvláštními předpisy stanoven je způsob vypočítávání čistého důchodu za účelem vyšetření příspěvku z fondu náboženského.

²⁾ Určité měřítko stanoví sněm Tridentský, že důchod biskupa do 1000 dukátů, farářův pak do 100 dukátů římských má zůstati prostý od pensí církevních a t. p. břemen. Trid sess. 24. c. 13. de ref.

³⁾ V Haliči dv. dekrety ze dne 7. a 14. dubna a 8. září 1787.

⁴⁾ Jsou však četné výjimky zvláště ve větších městech; v Dol. Rakousích vynáší kongrua farářů 630 zl.; kaplanů 367½ zl. Za to farářům vyznání řec.-kat. vyznačil císař Josef kongruu pouze 300 zl.; r. 1836 bylo dovoleno zvýšiti jednotlivým farářům a kaplanům kongruu na 400 zl., dotyčně 300 zl. (dv. dekret ze dne 7. prosince 1836 č. 29.031.) [Srovn. nyní sehemu I. zákonem ze dne 19. dubna 1885 č. 47 ř. z. Pak srovn. též zákon ze dne 10. prosince 1887 č. 142 ř. z. a nař. min. ze dne 30. března 1888 č. 36. ř. z.].

⁵⁾ Dv. dek. ze dne 13. ledna 1820, min. nař. ze dne 27. prosince 1866, 19. února 1867 c. 3563.

Kromě důchodu z obročí počítají se jmenovitě beneficiátoři v kongruu: a) důchody z jura stolae, převyšují-li ročně částku 50 zl.;⁶⁾ b) důchody z fundací mešních, které povstaly před r. 1852.⁷⁾ Za to dlužno odraziti z důchodu náklady správy, daně a všeliká jiná břemena, tak aby kongrua zůstala beneficiátovi prosta všech břemen.⁸⁾

Zvýšení kongruy farních beneficií již od několika desíletí je na denním pořádku, rozbíjí se ale stále o nedostatek prostředků. Také daň zřízená r. 1874 na podporu fondu náboženského (srov. §. 124) má v první řadě sloužiti ke zlepšení dotace duchovenstva; dosud nebylo ještě v té příčině nic ustanoveno. Chudí beneficiáti dostávají jednotlivé podpory z fondu náboženského nebo z fondů státních. [Srov. ale nyní vůbec zákon ze dne 19. dubna 1885 č. 47. ř. z., kterým se prohlašují provisorní ustanovení o dotaci katolického duchovenstva, správu duchovní konajícího s příslušnými nařízeními provádějícími, na př. v 26. svazku Manzova vydání rakouských zákonův.]

Co se týče obročí kapitolních a vyšších beneficií, není všeobecného předpisu výši kongruy stanovícího; při nových erekcích vyměřuje se obyčejně dotace z fondu náboženského pro prosté kanonie 1000 zl., pro prelatury 1200 zl., pro biskupství 12.000 zl., pro arcibiskupství 18.000 zl.

Aby se zvýšila dotace beneficií, jež mají méně než kongruu, aniž by se tím uvalilo břemeno na fond náboženský nebo pokladnu státní, ustanovuje zákon ze dne 7. května 1874 v §. 22., že může vláda vyslechnouc příslušnou konsistoř provést změnu v dotaci existujících beneficií se správou duchovní, jestliže změna tato neztenčujíc kongruu a nejsouc na škodu ustanovením nadačním sprostuje břemena fond veřejný. Jinými slovy, vládě je dovoleno pod podmínkami dotčenými odejmouti beneficiu část dotace a přikázati ji beneficiím, jimž dostává se podpory z fondu náboženského nebo jiného fondu veřejného. Z pravidla dlužno to však provést v době uprázdnění.

⁶⁾ Dv. dek. ze dne 30. dubna 1840 a min. nař. z 19. února 1853. [Srov. nyní §. 3. cit. zákona z r. 1885 a prováděcí nařízení.]

⁷⁾ Min. nař. ze dne 29. prosince 1851 č. 161 nenařizuje totiž odečísti příjmy z budoucích fundací. [Srov. nyní §. 3. cit. zákona z r. 1885.]

⁸⁾ Jestliže beneficiát je povinen konati více nežli 265 mší ročně

2) Majetková práva beneficiátova. *)

§. 126.

Okamžikem kanonické instituce (d. I. str. 331) nabývá beneficiát práva na všechny důchody z prebendy. Vzhledem ku právu majetkovému srovnává se stanovisko toto často s požíváním, ano se beneficiátovi přiznává jus utendi fruendi salva substantia; jiní spatřují tu spíše analogii poměru lenního. Ačkoliv jsou mezi těmito poměry určité body společné, tož přece jsou též zásadní mezi nimi rozdíly, jež pocházejí jmenovitě odtud, že beneficiát není jen poživitelem, alebrž spolu i právním zástupcem vlastaika, totiž benefícia jakožto právnické osoby. Pravda sice, že beneficiát bera užítky prebendy, nemá právo porušiti její substantii, ¹⁾ avšak on přece touto podstatou vládne, tak že nelze říci, že beneficiát nemá též práva k substantii, byť i práva ta, jak následující titul okáže, podrobena byla důležitým obmezením. Substancí pak vládne, pokud mu dovoleno jí vládnouti, jménem církve. důchody jménem svým vlastním a k vlastnímu užítku. Důchody tyto stávají se jeho vlastnictvím. Způsob užívání pak řídí se způsobem dotace. Nejjednodušeji jeví se věc, je-li beneficium dotované kapitálem; v tom případě přísluší beneficiátovi právo bráti úroky bez porušení kapitálu. Tvoří-li dotaci pozemky, může jich beneficiát užívati dle libosti své, ale tak, aby jeho nástupce v úřadě neutrpěl újmy; ²⁾ jest zodpověděn za deteriorace pozemků a budov, za zlepšení ná-

(srov. výše str. 194 pozn. 14), může stipendia za přebytek počítati mezi pasiva svého benefícia — (min. dek. ze dne 14. února 1864 č. 1275). [Srov. nyní §. 3. cit. zákona z r. 1885].

*) Literatura. Hirschel Staats- und Gemeindeeinkommen der Geistlichen nach canonischem und französischem Recht 1808. — Lingen. Ueber den Umfang der Rechte eines Beneficiaten an dem zum Beneficium gehörigen Grundstücke, Archiv XX. (1868) 79. — Schulte II. §. 102. 103. Lehrb. §. 187. Phillips Lehrb. 233. Richter §. 315.

¹⁾ C. 5. X. de peculio clericorum III. 25.

²⁾ Zvláště nemohou smlouvy nájemné a pachtové býti na újmu právům nástupce; Trid. sess. 25. c. 11. de ref.; srov. ještě §. 131.

leží mu náhrada.³⁾ Pokud beneficiát též k udržování budov je povinen, potíme v §. 129. Beneficiátovi přísluší též veškeré žaloby petitorní a posesorní k obraně obročí a práv s ním spojených; nakolik žaloby tyto k substantii odnášejí se, má k jich podání za potřeby svolení biskupova.

I. Ačkoliv ale majetek nabytý z důchodův obročních, vůbec z důchodův úřadu, stává se vlastnictvím beneficiátovým, tož přece starší zákony církevní, majíce zřetel na původ tohoto majetku, nařizovaly duchovním, aby to, čeho by jim k výživě nebylo nezbytně třeba, obětovali opětně k účelům zbožným.⁴⁾ Pokud předpisové tito obmezovali beneficiáta již za živa u volnosti vládnouti majetkem, nebylo lze provésti je přesně již z toho důvodu, že nebylo možno kontrolovati beneficiáta ohledně jeho příjmův a nezbytných vydání. Závazek dávatí církvi nebo chudým přebytný důchod pozbyl tudíž záhy rázu právního a zachoval se v zákonech církevních jen jako závazek morální.⁵⁾ Za to mnohem větší význam měla obmezení stran posledních pořízení.⁶⁾ V tom ohledu byl ode dávna činěn rozdíl mezi majetkem beneficiátovým nabytým z důchodův úřadu a majetkem otcovským, vůbec majetkem, jehož nabyl beneficiát z důvodu soukromého; prvnější, *peculium* (*bona ecclesiastica, beneficialia*) zvaný měl zůstati církvi nebo chudým. o druhém, *patrimonium*⁷⁾ zvaném bylo dovoleno pořizovati testamentárně. Předpis tento nalézáme nejen v zákonech církevních,⁸⁾ ale i v právu Justiníanském.⁹⁾ Ježto však i ve státech německých

³⁾ C. 2. X. de donationibus III. 24., c. 5. X. de peculio clericorum III. 25.

⁴⁾ C. 22. 23. 28. C. 12. qu. 1.

⁵⁾ Srov. jmenovitě Trid. sess. 25. c. 1. de ref.

⁶⁾ Moy Die Verlassenschaft der Geistlichen, insbesondere in Oesterreich, Archiv. II. 429. Schulte Ueber das Recht der Geistlichen in Oesterr. zu testiren, und das Recht der Kirche, ab intestato zu erben, tamtéž III. 284. Lovenbeck Ueber die canon. Bestimmungen für die Errichtung der Testamente der Geistlichen 1857.

⁷⁾ C. 19. 21. C. 12. qu. 1. c. 1. C. 12. qu. 3.; c. 1. C. 12. qu. 5., c. 1. X. de testamentis et ultimis voluntatibus III. 26.

⁸⁾ L. 42. §. 2. C. de episcop. et clericis l. 30. nov. 131. c. 33.; předpisy ty odnášejí se k biskupům, s rozvojem poměrů beneficiálních ale nžívalo se jich též ohledně nižších beneficií, srov. tit. X. de peculio clericorum III. 25.

⁹⁾ P Thomassin Vetus et nova eccl. discipl. p. III. l. 2. c. 51. Sugenheim Staatsleben des Klerus im Mittelalter, str. 237.

soukromoprávní poměry duchovenstva posuzovaly se podle práva římského (*ecclesia vivit lege Romana*), přidržováno se též ve středověku zásady, že *peculium* připadnouti má církvi. Později však uskutečnění zásady této bylo na překážku tak zv. *jus spolii* s. *exuviarum*, to jest právo z různých stran k pozůstalosti po duchovních osvojované.¹⁰⁾ Činili tak nejprve králové a samostatná knížata ohledně pozůstalosti po biskupech, pokládajíce je za své lenníky, a jejich příklad následovali též jiní pánové zejména patronové a *advocati*. osobující si týmž způsobem právo k pozůstalosti po nižších duchovních. Zákony církevní zavrhlly tyto nároky,¹¹⁾ přes to ale častokrát sami biskupové, ba i papežové dožadovali se pro sebe práva na pozůstalost a brali úděl v rozboru pozůstalého majetku. Vůči takovým okolnostem bylo již od XII. století péčí duchovenstva opatřiti sobě zvláštní výsady, knížecí nebo papežské, jimiž by nabývali práva svobodně testovati; někdy také ti, již vykonávali *jus spolii*, zříkali se ho dobrovolně. Tím způsobem přestávala ponenáhlu starší obmezení a svoboda testování stala se všeobecným právem obyčejovým. V Polsce přiznává již statut Trąbów držitelům beneficií úplnou volnost činiti poslední pořízení.¹²⁾ Tato nabytá svoboda odnášela se podle zákonů církevních vlastně jen ke jmění patrimoniálnímu; *peculium* stále ještě připadnouti mělo církvi.¹³⁾ Ale záhy přestal se činiti rozdíl mezi jedním a druhým majetkem a na místě závazku zanechávati církvi celý majetek *peculiární*, obyčej nebo zákony diecéšní klerikovi

Waitz *Der Ursprung des sog. Spolienrechts*, *Forschungen zur deutschen Gesch.* t. XIII. str. 494.

¹⁰⁾ C. 2. X. de success. ab intestato III. 27., kdež opětována uchvala synody Triburské z r. 895. (Srov. Hilse *Quidam patres Tribur. in c. 2. concilii inibuerint atque disposuerint* 1867) c. 46. 47. C. 12. qu. 2.

¹¹⁾ C. 7. 9. 12. X. de testam. et ultimis volunt. III. 26., c. 2. X. de success. ab intest. III. 27.

¹²⁾ Lib. 3. tit. de testamentis et ultimis voluntatibus, Heyzmann p. 214. Wężyk p. 173.; přece ještě synoda Piotrkovská z roku 1557 želi toho, že biskupové duehovním u sdělávání testamentu překážejí, Wężyk p. 176.

¹³⁾ Rozeznávají přesněji: a) *bona patrimonialia*, totiž nabytá dědictvím nebo darováním; b) *bona industrialia*, s *quasi patrimonialia*, jichž klerik nabyl vlastním přičiněním; c) *bona parsimonialia*, jichž klerik skromně žijící uspořil z toho, čeho vlastně ke své výživě apotřebiti mohl.

buď za povinnost ukládaly, aby církvi neb ad pias causas nějaký odkaz zanechal, buď ustanovovaly poplatky posmrtné na prospěch biskupa (ferdo, ferto), jež zastupovaly jaksi dávné jus spolií, nebo konečné vyžadovaly schválení testamentu biskupem, začež někdy zvláštní poplatek určovaly (nummus vicesimus). I tato obmezení zřídka udržela se, zvláště když pozůstalostní záležitosti duchovních přikázány byly soudnictví světskému. Nejčastěji dovolováno duchovním pořizovati o majetku svém, ježto zanechání majetku k účelům církevním za závazek svědomí se pokládalo. Právo toto platí nyní ve všech diecésích rakouských.¹⁴⁾ Výjimka jest jen (vedle čl. 21. konkordátu) stran jednotlivých, biskupům patřících předmětů, jmenovitě odznaků biskupského důstojenství a rouch pastýřských, a kde taký obyčej panuje též stran knížek, poněvadž řečené předměty mají býti považovány za vlastnictví mensae episcopalis a tudíž přecházejí na nástupce v úřadě, tak že ani biskupovi nepřisluší právo v poslední vůli o nich pořizovati, ani nemohou na ně činiti nárok dědicové netestamentární. Bližší usta-

¹⁴⁾ Konkordát ustanovoval v té příčině ve čl. 21.: „In cunctis imperii partibus archiepiscopis, episcopis et viris ecclesiasticis omnibus liberum erit, de his, quae mortis tempore relicturi sint, disponere juxta sacros caones, quorum praescriptiones et a legitimis eorum haeredibus ab intestato successuris diligenter observandae erunt.“ Ustanovení toto zavdalo podnět ke dvěma kontroverším: 1) Tvrdilo se, že ježto se konkordát odvolává na právo kanonické (juxta sacros canones), volnost testovati odnáši se pouze k patrimonium, nikoliv k peculium. Již Schulte v cit. článku ukázal mylnost tohoto tvrzení dokázav, že, slova „juxta sacros canones“ měla vlastně odstraniti obmezení, která ještě v některých částech monarchie, hlavně v Uhrách, existovala. Provincionální synody Vídeňská (tit. 7. c. 4.), Pražská a Ostrřihomská konané po uzavření konkordátu přijaly tento výklad. 2) Poslední odstavec (quorum praescriptiones etc.) vztahuje jedni k dílu povinnému a vykládají jej tak, že nepominutelný dědic duchovního nemá práva odporovati závěti, kdyby i tato jeho dědičných práv porušovala; jiní vztahují odstavec tento k poslušnosti zákonné (srov. též překlad toho článku v Heyzmannových b. Najn. pr., str. 25). Náhled poslednější pokládám za jedině odůvodněný, ježto by zajisté změna občanských zákonů o poslušnosti tak důležitá byla vyslovena rozhodněji a to tím spíše, ježto dědičné záležitosti duchovenstva v čl. 13. konk. soudům civilním byly přikázány. ● Statně nemá tato otázka po zrušení konkordátu již žádný praktický význam.

novení zavírá papežské breve z 1. června 1847¹⁵⁾ a na jeho základě vydané min. nař. z 2. února 1859 č. 33 ř. z.¹⁶⁾

Co se týče dědění po duchovních, kteří bez testamentu zemřeli, tož byl i v této příčině prvotně činěn rozdíl mezi patrimonium a peculium; k onomu byli povoláváni příbuzní, k tomuto církev, již i v nedostatku zákonných dědiců připadla celá pozůstalost.¹⁷⁾ Později ovšem násilné zabírání pozůstalostí osobami vykonávajícími jus spolii rušilo stejné právo posloupnosti příbuzných jako církve. Když ale jus spolii vyšlo z užívání, přestal se též při posloupnosti ab intestato činit rozdíl mezi patrimonium a peculium a buď byli k dědictví celému povoláváni příbuzní pořadem práva zemského a teprve když jich nebylo, církev, anebo bývalo dědictví rozdělováno mezi příbuzné a církev a někdy též mezi chudé. Rozhoduje pak v příčině této právo partikulární. V Polsce přikazovaly zákony synodální pozůstalosti duchovních k dispozici biskupům, nařizující jim však, aby po odrážce útrat pohřbu pozůstalého majetku neužívali k účelům jiným leč na zaplacení dluhů zemřelého, ku podpoře jeho příbuzných hlavně chudých, ke spáse jeho duše, konečně ke fabrice kostela, k němuž zemřelý náležel.¹⁸⁾ Nařízením z r. 1768 bylo pak ustanoveno, že z pozůstalosti po duchovních stavu šlechtického patří tři čtvrtiny příbuzným, čtvrtina

¹⁵⁾ Breve to (Quum illud primi^a) zakládá se opět na starších konstitucích jmenovitě Pia V. „Romani Pontificia providentia“ z roku 1567. Bull. II. 253 a Pia VII. z roku 1807. Bull. XIII. 167.

¹⁶⁾ Nařízení ta jdou vlastně dále nežli ustanovení konkordátu, neboť čítají ku předmětům mensae episcopalis nejenom odznaky a roucha biskupská (infule, ornáty, pluvíaly, dalmatiky, pontifikální stěvícce a rukavice, alby, humerály a p.) a některé knížky (mešní, graduály, knihy sloužící ke zpěvu a hudbě církevní, knihy pontifikální a misály), ale i náčiní a nářadí určené k užívání při bohoslužbě (kalichy, monstrance, svícny atd.). Náčiní a nářadí pokládá se ale za soukromé vlastnictví biskupovo, dokáže-li se, že je zemřelý biskup pořídil z peněz nikoliv kostelních, nýbrž vlastních a že je kostelu nedaroval. Biskup může též volně naložiti s prsteny a kříži náprsními, i kdyby v nich ukryty byly ostatky.

¹⁷⁾ C. 2. C. 12. qu. 2., c. 1. X. de succes. ab intestato III. 27. Justinian přiznal církvi právo děditi v nedostatku jiných zákonných dědiců. Nov. 131. c. 13.

¹⁸⁾ Srov. ustanovení sněmu Unějovského pod arcib. Janislavem r. 1326. §. 10. (Helcel Pomn. I. 400) a synody Piotrkovské z roku 1551. Węzyk III. tit. de successionibus ab intestato p. 178.

církvi.¹⁹⁾ V Rakousku platí v té příčině tyto předpisy, které i konkordát i pozdější zákonodárství v platnosti zůstavily.²⁰⁾ Po zůstalost po duchovních, kteří v čas smrti nebo před tím měli trvalé benefícium, rozdělí se na tři díly, z nichž jeden připadne kostelu, při němž beneficiát posléze byl ustanoven, druhý příbuzným a třetí chudíně; neměl-li ale beneficiát trvalé benefícium - (jako na př. vikář, administrátor), připadne třetina chudým a dvě třetiny příbuzným.²¹⁾ Jsou-li někteří mezi příbuznými sami chudí, náleží jim též z oné třetiny chudých tolik, mnoho-li by jim dle zákonné posloupnosti připadlo.²²⁾ Bylo-li beneficiátovi podřízeno několik kostelů, podrobených různým patronům, dělí se podíl kostela mezi tyto všechny kostely dle poměru počtu osadníků. Výše uvedené předpisy netýkají se duchovních vojenských, po nichž dědí příbuzní podle občanského práva povolání.²³⁾ Taktéž i po duchovních řecko-kat. ritu nastává řádná sukcese ab intestato, zanechali-li ženu a děti; jinak platí o nich tytéž předpisy jako o duchovenstvu latinském.²⁴⁾

¹⁹⁾ Konstit. tit. „O nieoddalaníu dóbr ziemskich od stanu świeckiego“ Vol. VII. 819. „Konstituci z r. 1768 zachoval sněm v Grodně r. 1784 v platnosti (tit. Uchylene rezolucyi Rady nieustajacej) zrušiv odporující tomu ustanovení stálé rady, srov. konstit. toho sněmu str. 11.

²⁰⁾ Jsou to nařizení níže citovaná. Že čl. 21. konkordátu je nezrušil, jak časem se tvrdí, srov. min. nař. ze dne 9. listopadu 1859 č. 15837 (Arch. XVII. 86). Srov. ještě §. 58 zák. ze dne 7. května 1874.

²¹⁾ Dv. dek. ze dne 27. listop. 1807 č. 828 s. sb. z. V prvném případě připadá třetina chudých ústavu nebo fondu toho místa, jemuž přísluší třetina kostelů, v druhém případě toho místa, kde duchovní zemřel.

²²⁾ Dv. dek. ze dne 6. ledna 1792 č. 259 s. ob. z. a ze dne 16. září 1824 č. 2040 s. sb. z. Příslušnost ve věcech těchto jest vymezena v ten způsob, že rozhodnutí, který fond chudých děditi má, přísluší soudu (§ 125. 126. pat. ze dne 9. srpna 1854 č. 208 ř. z.), rozhodnutí pak, zdali příbuzné za chudé pokládati dlužno, úřadům správním (dv. dek. ze dne 23. srpna 1799 č. 475 s. sb. z.) Srov. rozhodnutí říšs. soudu ze dne 26. ledna 1872. Sbírka náleží č. 23.

²³⁾ Okružník dv. vojenské rady ze dne 20. února 1779.

²⁴⁾ Dv. dek. ze dne 30. prosince 1784 (Sbírka Pillerova 1785 č. 8), ze dne 17. října 1799 č. 489 s. sb. z. a ze dne 14. června 1843 č. 712 s. sb. z.

II. Z pravidla náleží beneficiátovi celý důchod z obročí; zmenšení obročí, *deminutio beneficii*, jest výslovně zakázáno. Výjimku činí tyto případy:

1) *Dismembratio* v užším smyslu,²⁵⁾ to je změna beneficie zakládající se na zmenšení dotace leč beze změny vlastního úřadu, a to jedině k tomu účelu, aby takto zvětšeny byly důchody jiného beneficie nebo jiného kostela. *Dismembratio* závisí na těchže podmínkách jako každá jiná inovace (srov. d. I. §. 57), nesmí však býti uskutečněna beze svolení beneficiátova, leč by beneficium bylo uprázdňeno.²⁶⁾ Kromě toho má si biskup vyžádati konsensu kapitoly (d. I. 195), při beneficiích světského patronátu má též vyslechnouti patrona a při farních také osadníky. V každém případě musí pozůstalé důchody dosahovati kongruy. Jakým způsobem vláda podle zákona ze dne 7. května 1874 působí na změnu beneficií, jednali jsme na str. 205.

2) *Pensio* nazývá se právo třetí osoby vybíratí část důchodů obročí ku své výživě.²⁷⁾ Závazek takový měl se vlastně obmezovati na případy mimořádné, k nimž obzvláště počítati dlužno resignaci beneficiátovu, narovnání rozepře o beneficium, směna beneficí různých co do důchodů a podporování klerika ve studiích.²⁸⁾ Avšak ani biskupové, ani papežové nešetřili těchto mezi a hojně plynuli pensemi²⁹⁾ na útraty klášterů, kapitol a nižších beneficí, jež takto nejednou přinuceny byly vzdáti se větší části svých příjmů. Zvláště ve XIV. století za schismatu papežského dosáhlo udílení pensí velkých rozměrů. Pozdější zákonodárství opřela se těmito nešvarům. Tak jmenovitě nedovolil sněm Tridentský obtížiti pensemi biskupství a farnosti, pakliže první nevnášela tisíc, farnosti pak 100 dukátů římských ročně.³⁰⁾ Papež

²⁵⁾ *Moy Canonische Grundsätze über die Dismembration der Pfarreien*, Archiv II. (1857) 17. 129. *Molitor Ueber Dismembration des Beneficiums*, Arch. VII. (1862) 400. Srov. d. I. §. 57.

²⁶⁾ Srov. d. I. str. 225.

²⁷⁾ Srov. obzvláště *Phillips VII.* §. 382.

²⁸⁾ C. 7. X. de censibus, exactionibus et procur. III. 39., c. 21. X. de praeb. III. 5., c. 6. X. de rerum permut. III. 19., c. 4. X. de clericis aegrotante et debilitato III. 6.

²⁹⁾ Ve mnoha zemích, jmenovitě ve Francii, Anglii, Německu činili totéž i panovníci ve prospěch osob světských. („*Panisbriefe*“). *Sugenheim Staatsleben des Clerus im Mittelalter*, str. 363.

³⁰⁾ Trid. sess. 24. c. 13. de ref.

Benedikt XIII. pak rozšířil zákaz tento na všechny farnosti bez rozdílu důchodů.³¹⁾ Jen v jediném případě jest podle nynějšího práva dovoleno se svolením biskupovým pensi ustanoviti, totiž ve prospěch beneficiáta resignujícího cum reservatione pensionis³²⁾ (srov. d. I. str. 349).

Ostatně přísluší právo stanoviti pense papeži, kterýžto ale v novějších dobách neužívá práva toho.

3) Census je stálý poplatek z důchodův obročních. Jím může stíženo býti beneficium jen se svolením papeže,³³⁾ leda že by si patron při fundaci nějaký důchod vyhradil,³⁴⁾ anebo že by biskup při sloučení beneficií census ustanovil.³⁵⁾

III. Poukázali jsme již mnohokrát na těsný a podstatný svazek, který pozůstává mezi úřadem a spojenými s ním příjmy: prebenda neexistuje pro sebe, nýbrž jen jako příslušenství církevního úřadu. Přiházelo se však, že přes to bývaly poskytovány v užívání prebendy, aniž by zároveň též odevzdávány bývaly úřady. Prebenda takto udělená nazývá se *commenda*.³⁶⁾ Zejmena bývaly zhusta dávány důchody z opatství biskupům neb jiným duchovním světským (*abbas commendatarius*) za tím účelem, aby takto zvětšeny byly příjmy chudobných a zasloužilých beneficiátů.³⁷⁾ I v tom ohledu však objevily se záhy křiklavé nesprávnosti: dáváno v komendy stále víc a více beneficií, při čemž jen na zisk hmotný zřetel byl obrácen. Zejmena pak sloužilo udílení komend k obcházení předpisů proti kumulaci beneficií, neboť na oko jich neporušující dosahovaly komendy přece téhož výsledku.³⁸⁾ Mnohdy dostaly se takto i světské osoby v držení statků církevních. Ježto starší zákonové obmezující udílení komend³⁹⁾ málo účinkovali,

³¹⁾ Const. „Quanta“ Ferraris Prompta bibl. v. Pensio Nr. 28.

³²⁾ V Rakousku byla dříve vládní záповeď resignovati cum reservatione pensionis, jež ale konkordátem pozbyla platnosti, srov. min. nař. ze dne 11. září 1857 č. 13211; srovn. ještě níže §. 128.

³³⁾ C. 7. 13. 15. X. de censibus III. 39.

³⁴⁾ C. 23. X. de jure patr. III. 38., (srov. d. I. 309).

³⁵⁾ C. 12. X. de praeb. III. 5., c. 21. X. de cens. III. 39.

³⁶⁾ Thomasius Vetus et nova ecclesiae discipl. p. II. l. 3. c. 10—21. Encyklopedya kościelna v. Kommeuda X. 542.

³⁷⁾ Původně dávala se pouze beneficia uprázdněná v prozatímní správu, c. 3. C. 16. qu. 1. c. 54. §. 5. X. de electione l. 6.

³⁸⁾ C. 1. 2. de praeb. in Extrav. comm. III. 2.

³⁹⁾ C. 15. de electione in Vito l. 6. c. 2. de praeb. in Extr. cemm. III. 2.

ustanovil sném Tridentský, že beneficia klášterní jen řeholníkům konferrována býti mohou a že tudíž dovoleno není opatství dávati v komendu.⁴⁰⁾ Od toho času vracelo se poněnáhu k zásadě, že držitelem prebendy může býti jen ten, komu svěřen je do-
tyčný úřad.

3) *Důchody interkalární.* *)

§. 127.

Intercalaria jsou důchody beneficia ode dne jeho uprázdnění až do dne kanonické instituce nového beneficiáta (medium tempus, odtud též fructus medii temporis). Prvotně bývaly důchody tyto určovány kostelní fabrice neb jiným čistě církevním účelům, anebo zachovávaly se též nástupci.¹⁾ Později vyvinuly se v té příčině různé nároky, zvláště pod vlivem poměrů lenních, s nimiž majetkové poměry v církvi v mnohém ohledu stýkaly se. Jako pán lenní užíval v své užívání uprázdněné léno, tak domnívali se k tomu býti oprávněni též ti, kdož jaksi v léno udíleli beneficia církevní. Víme pak, že činili tak panovníci ohledně beneficií vyšších, patronové a fojtové ohledně nižších (srov. d. I. §§. 64. 67.); tito tedy též, uprázdnilo-li se beneficium, kázali sobě vydávati jeho důchody, což u panovníků slulo jus regaliae. Nároky patronův a advokátů zdolala církev potlačiti již ve XII. a XIII. století;²⁾ v téže době zřekli se též císařové němečtí svého jus regaliae,³⁾ kdežto ve Francii

⁴⁰⁾ Trid. sess. 24. c. 17. de ref., sess. 25. c. 21. de regul. Doplňující ustanovení vydali Řehoř XIII. a Inocenc X. srov. Devoti Instit. II. 686.

*) Literatura Friedberg De finium inter ecclesiam et civitatem regund. judicio p. 220. sq. — G. J. Phillips Das Regalienrecht in Frankreich 1873. — Walter §. 264. 265. — Phillips V. §. 236. Lebrb. §. 217. — Encyklopedya kościelna art. Administrator dyecezyi I. 43. Annus carentine I. 257. Interkalarne fundusze VIII. 221.

¹⁾ C. 16. 19. D. 61. c. 45 C. 12. qu. 2.

²⁾ C. 4. X. de officio jud ordin I. 31., c. 10. X. de poenis V. 37. c. 13. de elect. in Vlt. I. 6. Srov. d. I. str. 280. 282.

³⁾ Tak Otto IV., Bedřich II., Rudolf I. (Monum. Germ. Leg. II. 203. 224. 226. 394.)

právo to zůstalo až do konce minulého století.⁴⁾ Zatím nalezly interkaláry nové nápadníky v lůně samé církve. Nejprve získali biskupové přes záповědi synodální práva *jus deportuum* zvaného, totiž práva bráti důchody vakujících beneficií, a to buď na základě dlouholetého obyčeje, buď zvláštních výsad papežských.⁵⁾ Ve XIV. století pak sami papežové shánějící se ve svých nesnázích finančních po nových zřídlech příjmů, počali vykonávati právo to⁶⁾ skrze zvláštní k tomu zřízené sběratele (*collectores deportuum*). Na sněmě Kostnickém vzdal se papež Martin V. práva na interkaláry;⁷⁾ *jus deportus* biskupů trvalo ještě delší dobu, konečně ale pominulo všude. Odtud je praxe ohledně interkalárů různá: po zaplacení útrat administračních plynou do nějakého fondu kostelního (fond emiritální, fabričný, interkalární, náboženský), nebo mívají zvláštní účel. Tak připadají důchody z uprázdněných biskupství někdy kostelu katedrálnímu, někdy nástupci v úřadě, z prebend kapitolních *mensae communi*, nebo jednotlivým kanovníkům; z beneficií farních kostelů nástupci, děkanovi a p. Při tom dlužno míti zřetel na bývalého beneficiáta, a jestliže se beneficium uprázdnilo smrtí, na jeho dědice. V každém případě náležejí těmto důchody, na něž beneficiát již nabyl práva. Za účelem vyšetření těchto je třeba sčítovati všechny příjmy a vydání posledního roku (*annus deservitus*) a rozdělití je mezi bývalého beneficiáta, dotyčně jeho dědice, fond interkalární a nového beneficiáta v poměru času, jak dlouho beneficium bylo uprázdněno a jak dlouho bývalý a nový beneficiát je drželi. Rok pak počítá se, pokud nepanuje obyčej jiný, ode dne instituce. Někdy však bývá dědicům přiznáno právo k části interkalárů, na př. právo bráti důchody z beneficií ještě měsíc nebo více měsíců po smrti beneficiátově (*Sterbequartal*); při prebendách kapitolních rozšířilo se časem právo toto na celoroční důchody (*annus gratiae*), tak že, byla-li prebenda zatím obsazena, nebral beneficiát nějaký čas

⁴⁾ Sr. André Droit canon. Régale VI. 12. a cit. monografii Philipsovu.

⁵⁾ C. 9. X. de officio ordin. in VIto I. 16., c. 1. de supplenda neglig. prael. in Clem. I. 5. c. 1. de excess. prael. in Clem. V. 6.

⁶⁾ Nejprve přisoudil sobě Klement V. na dobu dvou let důchody z uprázdněných beneficií v Anglii, Jan XXII. rozšířil to (r. 1319) na všechna beneficia rezervovaná.

⁷⁾ Sess. 43. Hardonin VIII. col. 874.

žádné důchody (odtud annus carentiae). Vůbec tedy, jak patrné, bylo právo ohledně interkalářů velmi různé. V Polsce dostávaly se interkaláře z biskupství novému biskupovi kromě malé části, jež připadla kapitole; jestliže tudíž biskup, což v Polsce velmi zhusta se přiházelo, přešel z jedné katedry na druhou, vybíral mnohdy po delší dobu důchody dvou biskupství. Papež Urban VIII. ustanovil (r. 1624), že nominát je povinen během čtyř měsíců získati bulu translační, jinak že další interkaláře věnovány budou fabrice kostelní.⁸⁾ Při jiných beneficiích bývala přiznávána dědicům beneficiáta zemřelého v prvním kvartále po novém roce čtvrtina příjmů, v druhém kvartále polovice, ve třetím tři čtvrtiny a ve čtvrtém celý důchod; zbytek interkalářů připadl nástupci v úřadě.⁹⁾ V Rakousku plynou veškeré interkaláře beneficií světských do fondu náboženského;¹⁰⁾ výjimky, jež ve příčině této připouštěly starší předpisy,¹¹⁾ zrušil zákon ze dne 7. května 1874 (§. 59.). Rok interkalární počítá se v Haliči od 25. března; na příjmech tohoto roku mají podíl podle poměru času bývalý beneficiát neb jeho dědicové, fond náboženský a nový beneficiát, rozdělení provádí úřad zemépanský podle zvláštních v té příčině platných nařízení.¹²⁾

Z vlastních interkalářův a tudíž v Rakousku z oné části, jež připadá fondu náboženskému, dlužno však především uhraditi při beneficiích se správou duchovní náklady administrace po dobu uprázdnění, zvláště náhradu administratorovi. Tato náhrada není ohledně biskupství stanovena; při benediktiních farních řídí se dle příjmův obročních. Činí-li příjem tento v roku interkalárním více než 500 zl. (konv. m.), bře administrator 30 zl. měsíčně, činí-li méně než 500 zl., ale více než 300 zl., bře 25 zl. měsíčně, je-li však příjem ten ještě menší, nebře administrator žádný plat,

⁸⁾ Srov. Benedikt XIV. De synodo dioecesis. l. 13. c. 36.

⁹⁾ Tak již statut biskupa Krakovského Jana Lutka z roku 1466 (Vol. leg. I. 105.) a pozdější zákony synodální. Węzyk l. 3. tit. de anno gratiae p. 177.

¹⁰⁾ Dv. dek. z 28. října 1783, 20. srpna, 28. září 1787, 8. června 1788 a jiné; srov. též čl. 32. konk.

¹¹⁾ Kanovníci dělili se zejména o důchody z uprázdněných prebend kapitolních, dekr. ze 13. září 1792.

¹²⁾ Srov. Helfert Kirchenverm. d. II. §. 115. usl. — Pachmann III. §. 361. — Mayerhofer Hand. f. den politischen Verwaltungsdienst II. 702.

nýbrž obdrží celý příjem z benefícia a fond náboženský doplácí pouze to, čeho se mu nedostává k měsíčnímu příjmu 20 zl., avšak to jen potud, pokud i farář běře podpory z fondu náboženského.¹³⁾ Příjem z fundací mešních počítá se k důchodům interkalárním po odrážce mešního poplatku pro administratora.¹⁴⁾

[Srov. ale nyní §. zákona ze dne 19. dubna 1885 č. 47. ř. z. a §. 16. nař. min. kultu a financí ze dne 2. července 1885 č. 99 ř. z.]

B) *Zuopatrění jiných duchovních.*

§. 128.

Každému duchovnímu zabezpečen je pramen výživy v tituli, na který byl vysvěcen (d. I. §. 26.); poněvadž pak nesmí býti vysvěceno více kleriků, než potřeba káže, nalezne též každý duchovní, který nemá stálé beneficium, zaměstnání při službě duchovní, nebo se mu svěří některé funkce úřední, začež se mu dostane náhrady. Obzvláště duchovní, kteří beneficiátům na výpomoc přidáni jsou, mají z pravidla býti udržováni z důchodův onoho benefícia, pokud jen tyto důchody převyšují kongrun beneficiátovi příslušející.¹⁾ Pod tou podmínkou je biskup povinen dávatí přiměřenou výživu generálním vikáři, sufragánovi,²⁾ koadjutorovi, farář pak přidáným mu pomocníkům a zástupcům (d. I. §. 54); mnohdy bývají k tomu určeny zvláštní fondy. Ostatně

¹³⁾ Dv. dek. ze dne 11. července 1800, 23. června 1841, min. nař. ze dne 21. února 1856 č. 2716, ze dne 27. října 1858 č. 18225 ze dne 10. července 1872 č. 5024. Při ruských farách doplácí náboženský fond administratorovi pouze kvota nedostávající se do 120 zl., při kaplanstvích do 100 zl. ročního důchodu.

¹⁴⁾ Min. nař. ze dne 10. července 1872 č. 5024. Poplatkem tím je stipendium ordinarium; pakliže ale fundační dávka je menší nežli stipendium ordinarium, přísluší administratorovi pouze tatu menší dávku.

¹⁾ C. 12. D. 55., c. 2. D. 70., c. 3. 5. 6. X. de clerico aegrotante III. 6.

²⁾ Kongregační dekreta z dob novějších vyžadují pro sufragána 300 dukátů římských ročního důchodu, srov. Benedictus XIV. De synodo dioec. I. 13. c. 14.

mohou poněkud i stipendia mešní tvořiti zřídlo důchodů duchovních, kteří nemají žádného benefícia. — Ale ani ti duchovní, kteří pro sešlý věk anebo nemoc tělesnou či duševní nejsou již s to plniti svých povinností, nemohou býti zbaveni prostředků výživy. V každém případě zůstává jim titul, beneficiáti pak buď zůstávají při beneficiu jsouce zastoupeni koadjutorem, anebo resignují s výhradou pense ze příjmů obročních (d. I. 349). Někdy bývají též zvláštní ústavy, v nichž emeritovaní kněží nalézají zaopatření (domus bene meritorum, emeritorum),³⁾ kdežto klerikové, kteří z trestu pozbyli úřadu nebo benefícia, obdrží nezbytnou výživu v klášterích, seminářích aneb učilištích k tomu cíli zřízených (domus corrigendorum, demeritorum). Jsoutě to vůbec poměry, jež všeobecnými zákony upravit se nedají, nýbrž které v každém státě, ba v každé diecési bezmála jinou na se berou tvárnost a to tím více, ježto při nynějším stavu věci závisí předkem na zákonech státních. Uvedeme zde pouze některá důležitější ustanovení práva rakouského. Duchovní určené ke službě farní (přiručí, kooperatoři), zaujímají-li místa vládou systemisovaná, berou plat z fondu náboženského a sice exposité č. lokalisté (d. I. str. 217) 250 zl., obyčejní kaplani 200 zl. konv. m.⁴⁾ [Srovn. nyní zákon ze dne 19. dubna 1885 č. 47 ř. z. §§. 1., 2.] Rovněž sufragánům a jiným pomocníkům biskupovým poskytuje výživy fond náboženský, nemůže-li je vyživovati biskup z vlastní dotace; výše platu není stanovena. Z duchovních nespůsobilých k plnění povinností (Deficienten) musejí vikáři, kooperatoři, kaplani přestati na tituli z fondu náboženského, který z pravidla činí 200 zl. konv. m. [Srovn. nyní §. 6. cit. zákona z r. 1885].⁵⁾ Ohledně samostatných správců duchovních ustanovuje zákon ze dne 7. května 1874 (§. 9), že úřad státní a církevní vysloviti má, má-li býti duchovnímu ke službě nespůsobilému zřízen koadjutor nebo náměstek (vikář), nebo má-li se přijati jeho resignace a určiti se mu emeritura.

³⁾ O zaopatření emeritů v Polsce srov. Encyklopedya kościelna art. Emerycy w Polsce, d. V. 6.

⁴⁾ V ruském obřadu vynáší plat vikářů vlastně pouze 150 zl. konv. m.; dv. dekretem ze dne 7. prosince 1836 č. 29031 bylo dovoleno zvýšiti jej v jednotlivých případech na 200 zl. [Srovn. též zákon ze dne 10. prosince 1887 č. 142 ř. z.]

⁵⁾ Dv. dek. ze dne 7. ledna a 15. března 1792.

Podrobněji má se to takto: *) Především třeba hleděti k tomu, zdali nespůsobilost jest jen částečná či časová, nebo úplná a trvalá. V prvním případě nemá farář práva na výslužbu (emerituru), nýbrž má se mu, nemůže-li se dáti nikým zastoupiti, přidati vikář na útraty prebendy, tak ale, aby farářovi zůstalo nejméně 300 zl. [srovn. též §. 6. cit. zák. z r. 1885.], čeho se nedostává doplácí fond náboženský. V druhém případě nastati mohou dvě možnosti: a) farář resignuje: tu obdrží plat deficietní („Deficientengehalt“), který z pravidla činí pouze 200 zl. konv. m., jenž ale zasloužilým duchovním zvýšen býti může. 7) Na kolik prebenda vynáší více než kongruu může býti prebenda tímto platem deficietním obtížena, jinak platí ji fond náboženský. 8) [Srov. nyní §. 6. cit. zákona z r. 1885 a zejména schema II.] b) Farář zůstane při beneficiu; při prebendách vynášejících 600 zl. a více ročně stanoví se v takovém případě zástupce (administrator), který bere polovinu důchodů, při prebendách s menšími příjmy vikář s obvyklým platem; plat tento dává mu farář, má-li příjem větší než 300 zl., jinak fond náboženský. — Nespůsobilost zastávati povinnosti sama neposkytuje ještě práva k výslužbě; ndělení její činí vláda kromě toho závislé na dvou podmínkách: že totiž duchovní po obdržení vyšších svěcení věnoval se duchovní správě nebo povolání učitel-skému na ústavích veřejných a že život bezúhonný vedl. Duchovní nevyhovující těmto podmínkám jakož i ti, již za trest s obročí byli složení, dostávají jenom alimentaci.

Denkmal

*) Srov. obzvláště dv. dek. ze dne 6. července 1785, 26. prosince 1788, 15. března 1792, 2. dubna 1802 a nařízení níže cit.

7) Dekr. z 11. února 1848 č. 4648; o 100 zl. může zvýšiti místodržitelství (v mezích rozpočtu); výjimky dále sábjící povoluje ministerstvo, srov. min. nař. ze dne 20. února 1866 č. 12691 a 22. října 1869 č. 9335 (Mayerhofer II. 684.) [Srov. §. 6. cit. zák. z r. 1885].

8) Min. nař. z 20. února 1866 č. 12691. S výslužby srazí se však důchod z majetku soukromého úředně stvrzený, min. nař. ze dne 6. února 1866 č. 342. Srov. též nálezy správ. soudního dvoru ze dne 9. února 1878 č. 250 ve Shřice Budwiúskébo č. 209. [Srov. §. 6. cit. zák. z r. 1885.].

II. Fabrica ecclesiae.*)

§. 129.

Na vydržování budov kostelních a jiná vydání spojená s konáním bohoslužby, pro fabrica ecclesiae, byla kdysi věnována ze společných důchodů zvláštní, obyčejně čtvrtá část (srov. výše str. 182). I později po vytvoření se samostatných beneficíí existoval při mnoha kostelích vedle jmění obročního (beneficiálního) zvláštní fond pro potřeby výhradně kostelní (jmění zádušní), jemuž taktéž byly přikázány některé prameny příjmů, na př. sbírky v kostele činěné a některé poplatky (za světlo, za zvonění a t. p.) Tam pak, kde takového fondu nebylo, nebo kde týž na všechny potřeby nedostačoval, platila zásada, že závazek fabričný spočívá na celém jmění kostelním, že tudíž každý, kdo z něho užítky bere, je též povinen přispívat k nákladům fabriky. Zapovinná k tomu byl tedy především považován beneficiát sám,¹⁾ avšak neméně i veškeré osoby světské, jež sekularisací nebo na základě jiných titulů dostaly se v držení majetku církevního,²⁾ zvláště pak práva k děsátku.³⁾ Konečně, když i tyto prostředky nedostatečnými býti se

*) Literatura. Helfert Von der Erbauung, Erhaltung und Herstellung der kirchl. Gebäude 1825. (2. vyd. 1834). — Sainte-Marie Eglise Die Pflicht der baulichen Unterhaltung und Wiederausbauung der Kirchengebäude 1832. — Reinhardt Ueber kirchl. Baulast 1836. — Permaneder Die kirchl. Baulast 1838. — Lang Beiträge zur Lehre der Kirchenbaulast, Archiv f. civil Praxis d. 26. (1843). — Helfert Noch einige Worte über die kirchl. Baulast, tamže d. 27. (1844). — Huck Die rechtliche Natur der Kirchenbaulast, Zeitschrift f. deutsches Recht, d. 8. (1843). Mayer Zur Lehre von der Kirchenbaulast, tamtéž d. 10. (1846). — (Denzinger) Beiträge zur Lehre von der Baupflicht der Decimateuren, kath. Wochenschrift 1856, 1857. — Schulte II. §. 109., Lehrb. §. 192. — Phillips Lehrb. §. 218—220. — Richter §. 319. Krzyżanowski H., Zbiór przepisów o fabrykach kościelnych i dozorcach kościelnych w królestwie Polskiem 1863. Dodatek do tego Zbioru 1865. — Encyklopedya kościelna d. X. 232.

¹⁾ C. 22. C. 16. qu. 1.

²⁾ Tak ustanovují četné kapitulária na př. Francof. c. 26. (Mon. III. 74) Longob. 802. c. 6. (ib. p. 104) a j.

³⁾ C. 1. 4. X. de eccles. aedificandis vel reparandis III. 48.

okázaly, musili též osadníci k vydržování kostelů svých přispívatí.⁴⁾ V mezích těchto všeobecných zásad vyvinula se pak práva partikulární velmi rozmanitě; sněm Tridentský nezrušil jich sice, avšak přece vydal ohledně vydržování budov kostelních všeobecná ustanovení, jichž v nedostatku zvláštních práv neb obyčejů partikulárních užívati dlužno jako práva obecného. Ostatně nebylo ani záměrem sněmu tvořiti nové v tom obledu právu, nýbrž spíše potvrditi a sformulovati právní zásady ode dávna uznávané. Ve smyslu tohoto zákona tridentského⁵⁾ platí za právo obecné následující předpisy:

a) Povinnost vydržovati kostely farní spočívá:

1) V první řadě na důchodech jmění čistě kostelního. Nestal-li důchody tyto, je dovoleno sáhnouti na jmění kmenové, pokud není zvláštního ustanovení fundačního.⁶⁾

2) Subsidiárně, to jest v nedostatku prostředků právě vyčtených nesou náklady tyto ti, kdož mají nějaký důchod ze jmění kostelního, („qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt“) a tedy obzvláště farář a jiní beneficiáti, dále ti, kdož vybírají duchovní desátek,⁷⁾ anebo klášter, jemuž beneficium jest inkorporováno.⁸⁾ Sporná jest za to otázka, zdali a pokud jest povinen patron přispívatí k nákladům fabriky.⁹⁾ Podle jednoho náhledu je k tomu povinen tak jako každý jiný, ač užívá-li majetku kostelního, podle mínění druhého je povinen bezvýmínečně, již

⁴⁾ Const. Clot. r. 825. c. 8. (Mon. III. 249), capit. Ludov. II. a. 856. c. 9. (p. 438), cap. a. 875 c. 16. (p. 525).

⁵⁾ Trid. sess. 21. c. 7.; k tomu srov. příslušná rozhodnutí kongregace Trident. ve vydání Richtrové p. 120.

⁶⁾ C. 6. X. de eccles. aed. vel repar. III. 48.

⁷⁾ Kanonické právo vycházejíc ze zásady, že všeliké desátky náležející k majetku kostelnímu (srov. str. 185) pokládá též za povinnoué všechny decimatory, srov. c. 25. X. de decimis III. 30., c. 1. X. de eccl. aed. III. 4., což ale vůči faktickému stavu věci nemohlo se udržeti. Srov. Boebmer Vindiciale libertatis decimarum laicalium a contributione ad refectionem eccles. paroch. Schulte II. 551.

⁸⁾ Srov. nález kongregace in causa Clusina ze dne 22. září 1725, p. 121.

⁹⁾ Srov. o té otázce krom již citov. ještě: Lambertini (Bened. XIV) Institutiones p. 667. — Pözl Ist der Patron als solcher baupflichtig? 1843. — Rittner Ist der Kirchenpatron zur Kirchenbaulast verpflichtet? v. Archiv f. civilist. Praxis, d. 57. (1873), str. 76.

z titule svého patronátu. Zákon tridentský je v tom ohledu nejasný; ¹⁰⁾ uvážíce ale, že patronát po pojmu svém je právem, výsadou za dobrodiní církvi prokázaná (d. I. str. 282), že pojmu tomu přiči se ukládání břemen, jichž patron dobrovolně na se nepřijal, že ve právu předtridentském nenalezneme žádný zákon, jenž by mu závazek ohledně fabriky ukládal, a že by byl tudíž zném Tridentký, kdyby v tom směru byl obmýšlel změnu, jasněji a určitěji vůli svou vyslovil — přiznáme platnost mínění prvnímu totiž, že patron jako takový fabriky je sprostěn. ¹¹⁾ Avšak partikulárně břemeno toto nejobyčejněji bývá s patronátem spojeno a to z důvodů, jež s historickým vývojem patronátu souvisí, jak jsme to objasnili v §. 74 (d. I. str. 310). Ale již podle obecného práva má biskup, nedostává-li se prostředků na znovuzbudování kostela, vyzvat k tomu patrona. Neučiní-li tak patron, může se stavby podjati někdo jiný a následkem toho nabytí práva patronátního, dřívější patron pak buď úplně ho pozbývá, neb alespoň přestává býti patronem výlučným. ¹²⁾ Naznačují to obyčejně tak, že patron sice není zavázán *praecise*, nýbrž *causative*, to jest potud, že zanechaje stavby patronátu pozbytí může. Vlastně ale není tato ztráta následkem nesplnění povinnosti, nýbrž následkem fakta, že někdo jiný kostel znovu vystavěl. ¹³⁾ — Vyjmenované osoby přispívají k nákladům v poměru svých příjmů z jmění kostelního, *beneficiāti* ale jen potud, pokud netrpí *ajnu* ohledně kongruy.

3) Tam kde není fondů právě vyjmenovaných, spadá břímě fabriky na osadníky vyjma ty, kteří jsou velice chudí (*qui nimia egestate laborant*). Povinnost tato vyplývající ze svazku farního

¹⁰⁾ Vypočítává totiž za povinované „*omnes patrones et alios, qui fructus . . . percipiunt*“; jedni jsou toho mínění, že „*qui . . . percipiunt*“ vztahuje se na *omnes patrones et alios*, jiní toliko k *alios* a kladou po *patrones* čárku.

¹¹⁾ K němu blásí se nyní valná většina spisovatelů mezi jinými Lambertini, Permanneder, Pözl, Lang v cit. spisech, Schulte II. §. 109., Richter §. 319; k opačnému náhledu blásí se Philips Lehrb. §. 220. Vering str. 685.

¹²⁾ Pozbývá patronátu úplně, jestliže kostel úplně byl zničen a z jeho fundace nic nezbylo; pakli ale zbylo z něho tolik, kolik je třeba ke vzniku patronátu, zůstane spolupatronem vedle nabyvatele.

¹³⁾ Podrobněji pojednal jsem o této otázce v německém spise cit. v pozn. 9.

má vlastně ráz osobní; zhusta ale přeměnila se v břemeno reáloí, ¹⁴⁾ tak že za zavázané považují se všichni držitelé nemovitostí, i kdyby třeba sami náleželi k jiné osadě (forenses, exteri). ¹⁵⁾ Kromě toho vytvořil se všeobecný obyčej, že farní osadníci v každém případě dodávají potahy a konají práce nádenické. ¹⁶⁾

Kdyby konečně selhaly veškeré výše vyjmenované prostředky a kostel pro nedostatek fondů nemohl býti udržován ve stavu náležitém, má býti zrušen, anebo věnován vhodnému účelu světskému (non in usus sordidos), fara pak má býti přenesena na nejblížejší kostel.

Ačkoliv ustanovení sněmu Tridentského mluví jen o kostelích, užívá se ho též ohledně jiných výhradně kostelních potřeb, jako jsou náklady na vyzdobení kostela, náčiní, roucha, zvony a t. p. Též ohledně budování a udržování budov kněžských přidržuje se právo obecné předpisů výše uvedených, pokládajíc ale menší opravy za výlučnou povinnost farářovu.

b) O kostelích katedrálních a kolegiálních zákon tridentský omezňuje se; podle starého práva mají býti kostely katedrální udržovány, pokud není zvláštního fondu fabričního, biskupem a kapitolou ¹⁷⁾ a sice v poměru obyčejem nebo právem diecésoním stanoveném, kostely kolegiální pak kanovníky pro rata parte důchodů; rovněž jsou kardinálové povinni nésti sami náklady kostelů tvořících jejich titul. ¹⁸⁾

c) Kostely a kaple, nenáležející do kategorií vyjmenovaných, mají udržovány býti z vlastního jich jmění; není-li však takového, mají býti benefícia simplicia přenesena na jiný kostel, s budovou pak náleží naložiti jak povéďeno. ¹⁹⁾

Uvedená ustanovení práva obecného mají však jen význam podpůrný, totiž platí jen potud, pokud není zvláštních ustanovení partikulárních. ²⁰⁾ Tato zakládají se často, zvláště v dobách no-

¹⁴⁾ Srov. Huc k v cit. článku.

¹⁵⁾ Nález kongregace trid., Richter p. 121. p. 8. 9.

¹⁶⁾ Nález kongregace trid., tamtéž pozn. 9.

¹⁷⁾ C. 27. C. 12. qn. 2., c. 4. X. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli III. 10.

¹⁸⁾ Konstit. Sixta V. „Religiosa Sanctorum“ z r. 1587. §. 12. Bull. IV. p. 296.

¹⁹⁾ Trid. cit.

²⁰⁾ V Polsku měli na kostelní fabriku přispívati biskupové $\frac{2}{3}$ a kapitoly $\frac{1}{3}$; tak již ve statutě Trąbové, lib. III. de eccles. aedif.

vějsích, na nařízeních státních; v Rakousku náleží záležitosti fabričné čili, jak se jim tu říká, konkurence stavební k zákonodárství zemskému a byly nedávno v některých zemích upraveny zvláštními zákony, v Haliči zákonem ze dne 15. srpna 1866 čís. 28 zem. zák. Halič., jehož hlavnější ustanovení tu uvedeme.

Náklady stavby a vydržování budov kostelních a benefičiálních, vydání na opatření a vydržování nářadí a náčiní kostelního, jakož i vydání spojená s konáním liturgie, dlužno uhrážovati především z fondu k účelům těmto výhradně určeného, jakož i příspěvky osob, jež na základě zvláštního titulu k tomu jsou povinny. Není-li těch pramenů, nebo jsou-li nedostatečné, dlužno již činiti rozdíl mezi potřebami čistě kostelními a jedné a náklady na tání stavby s drabé strany. K uhrázení prvnějších slouží majetek kostelní tak sice, že nejprv užití se má běžných příjmů kostelních (na př. příjmů ze sbírek konaných během služeb božích, příjmů za užívání světla a t. p.), dále příjmů z majetku kostelního a konečně, kdyby ani to nepostačovalo, jmění kmenového, pokud toto ovšem jiným účelům věnováno není. V případě posléze dotčeném mají však zachována býti ustanovení, ohledně prodeje a zavazení majetku církevního (§. 132). Potřeby čistě kostelní, jež cestou naznačenou nelze uhraditi, mají uhraditi osadníci buď výhradně nebo spolu s patronem. Tak jmenovitě nesou osadníci sami náklady na kostelní náčiní a nářadí, jakož i vydání s liturgií spojená, tato posléze dotčená v ten způsob, že odvádějí farářovi let ročně částku 100 zl., ruskému 50 zl., nebo též mu doplácí tolik, kolik do těchto částek z jiných pramenů se mu nedostává. V ritu lat je farář povinen vydržovati z toho též služebníky kostelní. Společně s patronem pak nesou osadníci náklady stavby a vydržování budov církevních jinak neubrazené; jmenovitě pak nese patron, pokud zvláštní titulé právu jinak nestanovi, šestinu těchto nákladů po odřáze nákladů na potah a ruční práce. Konkurenční povinnost patronova obmezuje se však na vydržování kostela v nynějších jeho rozměrech; okázali se tudíž potřeba kostel rozšířiti, spadá břemeno tím zvětšené výlučně na osadníky, podíl patronův pak vypočítává se tak, jako kdyby kostel byl zůstal ve stavu dřívějším.²¹⁾ — Od úhrady nákladů čistě kostelních liší se způsob úhrady nákladů stavby a udržování budov farních ve dvojím ohledu: že nelze užití při nich důchodů jmění kostelního, že však oproti tomu k nim zavázán je farář, a sice buď sám anebo společně a jinými. Farář sám nese tyto náklady: a) stavby a

(ed Heyzmann a p. 228. Weżyk 233). Ohledně kostolův a staveb farních nebylo vlastně předpisův všeobecných: na prvním místě zavázán byl k jich udržování farář sám, při větších opravách pak přispívali mu patron a osadníci, srov. Encykl. koš. XI. 233.

²¹⁾ Tak rozhodují min. nař. ze dne 27. září a 14. října 1872 č. 1251 a 9087. (čís. 74. a 75. nař. min. kultu) a §. 32. zákona ze dne 7. května 1874.

udržování budov hospodářských na statcích k jeho dotaci náležejících nebo na dvorech od fary oddělených, kryje-li důchod farní kongruu; b) opravy budov obytných nebo hospodářských způsobené vinou nebo nedbalostí faráře, jeho služebníků, nebo příslušníků; c) menší vydání na opravu a udržování budov obytných a hospodářských v dobrém stavu (opravu kamen, dveří a t. p.), nepřevyšují-li vydání tato ročně částku 15 zl., anebo, i když částku tuto převyšují, na jedenkrát nepřekročí částku 10 zl.; jiná vydání této kategorie pak tehdy jen, je-li čistý příjem farářův nejméně o 100 zl. vyšší nad příslušející mu kongruu. Při jiných vydáních konkurují: farář, patron a osadníci, prvnější však jen tehdy, není-li čistý důchod z fary menší než 400 zl. a není-li menší než kongrua jemu náležející. Konkuruje pak v ten způsob, že ze přebytku řečený důchod převyšujícího platí každoročně stálou kvotu do fondu konkurenčního, jmenovitě pak ze přebytku nepřevyšujícího 100 zl. tři, ze přebytku nepřevyšujícího 200 zl. pět, ze přebytku vyššího osm ze sta. Z nákladů takto neuhrazených nese patron šestinu opětně po odřáze nákladů na potah a ruční práce, ostatek musí uhraditi osadníci. — Kostely filiální a přibytky pro duchovní při nich exponované mají stavěti a udržovati ti, v jejich zájmu ony kostely a budovy zřízeny jsou, což je ale nesprošťuje povinnosti konkurovati při vydáních na kostel a budovy farol. — Vydání, jež ve smyslu uvedených předpisů mají nésti osadníci, důžno rozvrhnutí na ně podle poměru přímých daní; s osadníky pak zároveň též konkuruje stát, fond veřejný, společnost, neb obec, jež v obvodu fary mají majetek nemovitý. Při patronátu věcném nese patron připadající na něho náklady bez ohledu na vyznání,²²⁾ třebaž by mu ani nebylo dovoleno vykonávati práva patronátní. Při farářích inkorporovaných nese klášter veškeré náklady, o nichž tu řeč, nesprošťují-li ho od nich zvláštní titule právní. — Pro záležitosti týkající se budování a udržování budov kostelních a farních existuje v každé farnosti zvláštní komitét skládající se ze pěti členů; o nezbytnosti budovy, o nákladech a jejich rozvrhu však nerozhoduje komitét, nýbrž veškeré konkurující strany buď samy nebo skrze zástupce. Zejména mají hlas farář, patron, každý velkostatek²³⁾ a plinomocník každé obce volený osadníky a mimo tyto též zástupce konsistoře. Okresní úřad politický vyřizuje konkurenční řízení, rozhodaje o stížnostech a vymáhá konkurenční příplatky. Péče o vedení a provedení stavby přísluší pak na základě provedeného konkurenčního řízení komitétu. Tento sestává z faráře a patrona vykonávajícího právo presentační, jakož i tři — a pakli patron nevykonává právo presentační ze čtyř — členů volených na šest let konkurujícími stranami. Tento komitét má zároveň též dozor nad budovami kostelními a farními a pečuje, aby zachovávány byly v dobrém stavu.

²²⁾ Zákon ze dne 25. května 1868 č. 79 ř. z. čl. 9.

²³⁾ Haličské místodržitelství správně vykládá zákon tvrdíc, že velkostatek, s nímž ucel spojeno věcné právo patronátní, konkuruje

Titul IV.

Správa majetku církevního.*)

a) Orgán správu vedoucí.

§. 130.

Správa majetku církevního souvisí těsně s rozvojem poměrů beneficiálních. Dříve majetek církevní v jedné diecési tvořil jediný celek, byl též biskup jeho jediným správcem,¹⁾ ačkoliv bezprostřední správu vykonával obyčejně ustanovený jím úředník, oeconomus.²⁾ Když později jednotlivým kostelům a úřadům přikázány byly zvláštní důchody, přešla i jich správa na představené těchto kostelův a úřadův, a to nejen ohledně vlastního obročí poskytnutého v užívání beneficiátovo, ale i ohledně majetku čistě církevního. Avšak správa tato dle povahy věci samé nezbytně utrpěti musila jistá obmezení. Především nemohla býti na újmu zásadě, že biskupova moc rozprostírá se nade všemi směry vlády církevní, že tedy i správa majetková, ať již jinak v číkoli náleží se rukách, podrobena je též jeho vrchnímu dozoru. Kromě toho slušelo se, aby se v tom ohledu též osobám světským přiznal určitý vliv, ať již moci ustanovení fundačních, či proto, že vyžadovala sama slušnost, aby ze správy nebyli vylučováni ti, kdož v případě, že jmění kostelní nepostačuje, na břemena kostelní přispívati musí. To platí obzvláště o osadnících; pročez předpisuje zákon, aby z jejich středu bylo povoláno několik spolehlivých mužů, kteří vedle faráře mají účast ve správě jmění čistě kostelního. Nazývali se různé: vitrici, provisores, jurati, magistri fa-

pouze tenkrát, pakli držitel jeho je farním osadníkem; srovn. mimo jiné nález uveřejněný v Przegląd sądowy i administr. 1878 čís. 42 str. 341.

*) Thomassin Vetus et nova eccl. discipl. III. l. 2. — Wollmann De provisoribus eccles. secundum jus canonicum 1863. — Schulte II. §. 109. Lehrb. §. 192. — Phillips Lehrb. §. 218. — Richter §. 320. Encyklopædia XI. 328.

¹⁾ C. 5 C. 10. q. 1., c. 23. C. 12. qu. 1. (conc. Antioch. 341.)

²⁾ C. 21 22 C. 16. qu. 7.

bricae (zádušní starší, Kirchengväter, Kirchenrätbe, Kirchengeschworene, marguilliers) a neméně různý byl i obor jich působnosti. Vůbec měli spolu s farářem opatrovatí vlastnictví církevní, příjmy jeho jak náleží spravovati a biskupovi neb jeho zástupcům počet klásti. Jmenoval je buď farář sám, anebo je volili osadníci a farář anebo biskup jich potvrzoval; v každém případě však skládali účty biskupovi,³⁾ který je též s úřadu složití mohl. V Polsce existovala instituce zádušních starších již ve XIV. století,⁴⁾ a v statutu Trąbówé bylo nařizeno ustanovovati je při každém kostele;⁵⁾ volili je farní osadníci spolu s farářem.⁶⁾ — Zhusta býval ke správě majetku též patron povoláván, buď že mu právo toto vyhrazeno bylo fundací, buď že na něm ležela povinnost fabriční. V každém případě má právo i povinnost dohlížeti ke správě majetku a oznamovati biskupovi shledané vady.⁷⁾ — Správa majetku obročního za to přísluší samotnému beneficiátovi; zádušní starší a patron mají, aniž by se míchali ve správu, bdíti jedině, aby beneficiát špatným hospodářstvím prebendu nehubil. Ohledně administrace majetku katedrálního, kapitolního a jiných korporací duchovních obsahují obyčejně příslušné statuty zvláštní ustanovení.

Tot jsou ještě podnes hlavní zásady práva církevního ohledně správy majetkové; provedení jich závisí ale nazvíce na zákonodárství státním. Odůvodniti je na tomto poli lze různými zřeteli: především má stát jakožto strážce práva pečovati o to, aby majetku věnovaného zvláštnímu účelu neužilo se k účelům jiným. Poněvadž pak dále stát buď z vlastních fondů nebo z fondů, jež jsou pod jeho opatrováním, přičiňuje k úhradě potřeb církevních tou měrou, jakou se majetku církevního nedostává, musí mu též záležeti na řádném spravování tohoto majetku. Poskytuje konečně církvi pomoci při vybírání rozličných poplatků a dávek a nutě své občany ku konáním na prospěch církve chce, aby jich vymě-

³⁾ C. 2. de religiosis domibus in Clem. III. 11. Trid. sess. 22. c. 9. de reform.

⁴⁾ Srov. statut Krakovského biskupa Nankera z r. 1320, Heyzmann Starod. pr. polak. pomn. p. 25.

⁵⁾ Statut Trąbów I. III. tit. de eccles. aedif. ve vydání Heyzmannově p. 227.; srovn. sbírku Wętykovu p. 233.

⁶⁾ Důkladněji v Encykl. kościelnej XI. 238.

⁷⁾ C. 60. C. 16. qu. 1. c. 31. C. 16. qu. 7.

řování a užívání podrobena bylo též jeho kontrole. V každém případě plyne z toho právo dozoru nad administrací majetku církevního; velmi zhusta však nepřestávají zákonové státní na tom, že toto právo si vyhradili, nýbrž stanoví do nejmenších podrobností způsob spravování majetku církevního, nebo zřizují k tomu cíli zvláštní orgány (komitety, dozorní orgány atd.), obmezující tím obor působnosti vlastních úřadů duchovních. V Rakousku sáhal druhdy vliv úřadů státních v tom ohledu velmi daleko; za to ustanovil konkordát (čl. 30), že statky církevními vládnoucí mají ti, koho k tomu povolávají zákony církevní. Na tom základě schválili rakouští biskupové v konferenci konané ve Vídni r. 1856 hlavní zásady, dle nichž měli uspořádati ve svých diecésích správu majetku církevního a beneficiálního.⁶⁾ První spravuje představený kostela společně s těmi, kdož v nedostatku jmění církevního povinni jsou k úhradě schodku; zvláště mají ke správě přibrání býti ze středu osadníků dva mužové hodní důvěry, které na návrh farářův jmenuje biskup. Jméni beneficiální zůstává pod správou beneficiáta a členové správy mají právo a povinnost bdíti nad tím, aby beneficiát nesáhal na substanci. Vláda schválivši usnesení konference biskupské,⁷⁾ vyhradila sobě právo vrchního dozoru a ustanovila, že patron má míti účastenství ve všech poradách a rozhovorech majetku církevního se týkajících, že má býti slyšán při všech důležitějších opatřeních, že zvláště má býti přítomen při zkoumání inventáře a odevzdání majetku novému beneficiátovi. V Haliči nevešla vesměs nařízení dotčená v život, poněvadž tu rozdíl mezi majetkem čistě církevním a beneficiálním nebyl proveden. — Zákon ze dne 7. května 1874 o zevnějších poměrech církve katolické velí (v §. 43) vyčkati zvláštního zákona o správě církevního jmění. Zatím byly v dotčeném zákonu v té příčině ustanoveny jen hlavní zásady nerůznící se ostatně příliš od zásad přijatých na konferenci z r. 1856. A tak ustanovuje dotčený zákon (v §. 41.), že administraci jmění čistě církevního jakož i církevních fundací vůbec dlužno uspořádati tak, aby v ní účastenství měli správce kostela jakož i zastupitelstvo těch, kdož jsou povinni, kdyby jmění nestačilo, zapravovati náklady na potřeby ko-

⁶⁾ Nálezy ty uvádí mimo jiné též Archiv d. XVI. str. 225.

⁷⁾ Min. nař. z 15. října 1858 (cis. ustanovení ze dne 3. října) č. 1282 v Archiv. XVI. 223.

stelní a kdož subsidiárně ručí za závazky kostela. V souhlase s tím je správa jmění kostelů farních přikázána (v §. 42) faráři, farní osadě a patronovi. Biskup má v té příčině vliv vytknutý zákony církevními, pokud tyto s nařízeními státními nejsou v odporu (§. 43). Obročí spravuje beneficiát pod dozorem patronovým a vrchním dozorem biskupa (§. 46). Administrace majetku biskupského a kapitolního řídí se dotyčnými stanovami (§. 44). Vládě vyhrazeno je v každém případě právo vrchního dozoru; obzvláště bdí nad zachováním jmění kmenového (§. 38).

Po čas uprázdnění se stolce biskupského spravuje statky biskupské administrator zvolený kapitolou ve smyslu ustanovení snému Tridentského (d. I. str. 207); týž vede správu pod dozorem kapitoly. Konference biskupů z r. 1856 obnovivši tento předpis, ustanovila co do prebend jiných, že správu těchto má biskup svěřiti tomu duchovnímu, jež ustanovil za administratora spiritualií. Pod předsednictvím děkanovým vykonává se obvyklý dozor církevní a bdí se nad celistvostí jmění základního. Vláda může v zastoupení fondu náboženského, jemuž přísluší požitky interkalární, zříditi se strany své spoluadministratora temporalíí.¹⁰⁾

Na roveň se jméním církevním byly v dávnějších dobách kladeny fundace k účelům zbožným a dobročinným (*piae causae*);¹¹⁾ to snadno lze si vysvětliti, připomeneme-li si, že chudinství a vůbec záležitosti veřejné dobročinnosti jen tolik nalézaly podpory, kolik jim jí církev dopřávala. Později zvláště od konce XVI. století uvolňoval se neustále svazek tento: jednak proto, že novověký stát vůbec rozšiřoval meze působnosti své, a pak i proto, že změna poměrů majetkových zbavila církve prostředků, jimiž dříve vládnouti mohla. Nyní obmezuje se tudíž působnost církve na fundace výhradně jí svěšené nebo ve prospěch církve a k účelům výlučně církevním zřízené. Tak ustanovuje též rakouský zákon ze dne 7. května 1874 (v §. 47) dokládaje, že v případě pochybném

¹⁰⁾ Cit. min. nař.

¹¹⁾ Brendel *Das Recht und die Verwaltung der milden Stiftungen*. 1814. — Roth *Ueber Stiftungen*, Jahrb. f. Dogmat. des röm. Rechts t. I. (1857) — Moy *Die kirchl. Armenpflege* Arch. t. XII. XIII. Ratzinger *Gesch. der kirchl. Armenpflege* 1868. — Walter §. 328. Richter §. 305.

má úřad zeměpanský rozhodnouti o tom, zdali fundaci za čistě církevní pokládati dlužno čili nic.¹²⁾

b) Způsob správy.

§. 131.

Komukoliv svěřena je správa jmění církevního, ten a takový má spravovati je velmi pečlivě a svědomitě, řídě se při tom předpisy v té příčině platnými jakož i nařízeními představeného církevního úřadu. Podrobněji vytknuta je správa a kontrola instrukcemi provinciálními a diecésními jakož i státními předpisy. V Rakousku, když na základě konkordátu (čl. 30) přestaly z velké části platiti staré, velmi podrobné předpisy vládní, vytkla konference biskupů z r. 1856 (srov. předchozí §.) některé hlavní zásady, ponechávajíc doplnění jich jednomu každému biskupovi.¹⁾ Zvláště bylo usneseno: zřízení spravující majetek výhradně církevní může z důchodů majetku toho činiti vydání až do výše biskupem stanovené; mimo tuto hranici musí míti svolení konsistoře a tato vyslechne nejprve všechny ty, kdož v případě nedostatečnosti majetku církevního schodek mají uhraditi. Půjčovati kapitály na úrok lze jen způsobem, jenž poskytuje jistoty pupilární a ne jinak nežli se svolením biskupovým; svolení toho rovněž je potřeba k započetí procesu. Organové správu církevního majetku vedoucí ručí za přesné šetření předpisů týkajících se administrace, zvláště pak ohledně zabezpečení a udržování majetku kostelního a fundatního²⁾ a mají každoročně dáti počet z jednání

¹²⁾ Dv. dek. ze dne 21. května 1841. vymezuje ostatné kompetenci v záležitostech nadačních v ten způsob, že úřadům politickým přísluší rozhodnutí o přijetí nadace, jež má býti zřízena, zrušení její, jakož i dozor, aby ti, kdož z nadace užítky berou, též povinnosti své plnili; soudy pak mají rozhodovati v tom případě, jestliže fundator či jeho nástupce fundaci nechce splniti, nebo jestliže někdo vystupuje s nárokem na jmění nadační z důvodu toho, že podmínky nadační splněny nebyly, nebo z titulu soukromoprávního.

¹⁾ Srov. mezi jiným ustanovení provinciální synody Vídeňské z r. 1858 (tiř. 7. c. 6), jakož i instrukce pro jednotlivé diecése vydané ve Veringově Archiv d. VI. — X.

²⁾ Míru zodpovědnosti této dlužno posuzovati dle zásad občanského zákoníka: právo obecné užívá ohledně správce jmění církevního

svých, předkládající účet náležitě dokumenty opatřený.³⁾ Účet zkoumá nejprve děkan neb jiný plnomocník biskupa, a na základě poznámek a vysvětlení jím učiněných biskupská konsistoř. Způsob správy prebendy ponechává se beneficiátovi; on jest ale povinen co nejsvédomitěji opatrovati jmění kmenové a budovy v náležitém stavu zachovávat. V tom ohledu je pod dozorem správy církevního majetku a děkana.

Aby stav majetku kostelního každé doby byl patrný, zároveň pak aby získán byl podklad k vykonávání kontroly, jest ustanoveno,⁴⁾ že při každém kostele a každé prebendě má býti pořízen důkladný a podrobný inventář. Jakmile se beneficium uprázdni, má správa na základě inventáře oddělití jmění kostelní a obroční od soukromého majetku umrlého neb odstupujícího beneficiáta; rovněž jest inventář základem při odevzdávání prebendy v držení nového beneficiáta.

Ponechávajíc celkem úřadům církevním správu majetkovou, nezřekla se přece vláda ani za panování konkordátu všelikého v té příčině vlivu. Vyhradila si jmenovitě, jak již podotčeno výše, právo vrchního dozoru směřující především k tomu, aby nic ze jmění kmenového nebylo scizeno. Z toho důvodu nařizují též předpisy vládní náležitě vedení inventáře a nařizeno je též jeho zkoumání po dobu uprázdnění.⁵⁾ Zdali na základě zákona ze dne 7. května 1874 zákonodárství státní nestanoví větší ještě v té příčině obmezení, nelze nyní ještě povědět, poněvadž podrobnější vymezení zásad administracních zůstaveno bylo (v §. 52) zvláštním nařízením a zákonům jež teprve vydány býti mají. Jenom některé předpisy z oboru práva majetkového byly umístěny v samém zákoně ze dne 7. května 1874. Tak *dlužno jmenovitě zpravit vládu o všech důležitějších změnách týkajících se substance jmění církevního, obročního nebo nadačního (§. 49). Co se týče ukládání kapitálů, platí tytéž předpisy jako pro osoby, jež požívají

ního a beneficiálního předpisů týkajících se poručníků a přiznává církvi právo žádati za restituci in integrum proti skutkům, které jí jsou na újmu, c. 4. X. de fidejussoribus III. 22.

³⁾ Jako dle práva obecného, c. 2. de religiosis domib. in Clem. III. 11. Trid. sess. 22. c. 9. de ref.

⁴⁾ Též v ustanoveních v předchozí poznámce citovaných.

⁵⁾ Dv. dek. ze dne 3. října 1801, 22. března 1804, 22. května 1805, 2. července 1830 a mnohé jiné.

zvláštní ochrany právní. Výjimku může připustiti vláda v dorozumění s konsistoří jen tehdy, když jeden kostel má učiniti zápujčku jinému kostelu téže diecése (§. 50). Listina vydaná o právním jednání jménem kostela nebo církevního ústavu uzavřeném musí býti podepsána představeným duchovním a nejméně dvěma členy správy (§. 48). Právní závazky tížící jmění zádušní neb obroční plniti se mají nejprve z užitků a teprve když tyto nestačí, z podstaty jmění. Jestliže však vedle jmění zádušního neb obročního ještě jiní závázání jsou, lze k uhrazení závazků užití jen té části jmění kmenového, jejíž požitků ku krytí běžných potřeb kostela neb obročí třeba není; zbytek nesou ostatní povinnici dle poměru svého závazku (§. 40). Spory týkající se dávek k účelům kostelním rozhoduje úřad zeměpanský, plyne-li závazek ze svazku církevního, a soud, zakládá-li se na důvodě soukromoprávní (§. 34). V každém případě přísluší úřadu zeměpanskému právo, vyžadují-li toho ohledy na náležité vykonávání správy duchovní, zříditi provisorium na základě dočasného pokojného držení, a kdyby toto vyšetřiti se nedalo, na základě faktických a právních poměrů cestou sumární zjištěných.

Zvláštní předpisy církevní a vládní platí o alienaci čili scizování jmění církevního.

c) O scizování zvláště. *)

§. 132.

Majetek církevním účelům věnovaný má určení svému zachován býti trvale a výlučně: pročež také věci církevní jsou nescizitelné. Záповeř alienace jich vyslovují již staré zákony synodální a papežské ¹⁾ jakož i nařízení císařská. ²⁾ Scizeum čili alie-

*) Schulte Lebrb. §. 194. — Phillips Lebrb. §. 221—224. — Richter §. 322. — Encyklopedya kościelna art. Alienacya I. 148.

¹⁾ C. I. C. 10. qu. 2., c. 41. 51. 52. C. 12. qu. 2. c. 39. C. 17. qu. 4.; z pozdějších tit. X. de rebus eccles. alienandis vel non III. 13., de rebus eccles. non alienandis in Vito III. 9. in Clem. III. 4. in Extrav. commun. II. 4.

²⁾ L. 14. 17. C. de sacros. eccles. I. 2. nov. 7. 120.

nací pak rozuměti dlužno každé právní jednání, jímž oprávněný buď celkovitě nebo částečně práva svého se vzdává, nebo je omezuje tím, že zřizuje právo na prospěch osoby jiné.³⁾ Církevní záповěď alienace odnáší se tudíž nejen ku pozbývání vlastnictví — ačkoliv i v tomto užším smyslu výrazu alienatio se užívá⁴⁾ — nýbrž i ke zřízení dědičného pachtu, služebnosti a práva zástavního;⁵⁾ ano zákony církevní pokládají i smlouvu nájemní a pachtovní na delší čas uzavřenou za alienaci,⁶⁾ poněvadž věc pronajatá nebo propachtovaná tím již i z moci církve se vymaňuje. Pouze scizování věcí ceny zcela nepatrné (*res exiguae*)⁷⁾ a takových, jichž scizení vyžaduje řádný způsob hospodářství,⁸⁾ nespadá pod záповěď alienace; totéž platí o udělení uprázdněného léua, neb odevzdání nezdělaných pozemků v dědičný pacht.⁹⁾ Nebledíc k těmto případům jest alienace jmění církevního dovolena pouze výjimečně, svolí-li k tomu formálně příslušný úřad církevní. Konsens tento pak závisí na slušné a důležité příčině; za takovou stanoví církevní zákonové nezbytnou potřebu (*necessitas*), patrný prospěch církve (*utilitas*) a skutky křesťanského milosrdenství (*charitas*), jako jsou úleva všeobecné nouze, výkup otroků nebo zajatců a t. p.¹⁰⁾ Okolnosti, jež scizení opodstatňují, dlužno náležitě prozkoumati a k tomu účelu vyslechnouti všechny osoby

³⁾ O pojmu alienace v právu soukromém srov. Savigny *System des heut. röm. R.* IV. §. 145. — Arndts *Pand.* §. 57. Windscheid *Pand.* §. 69.

⁴⁾ Tak mluví breve Pia IX. (niže cit.) o alienaci oproti obtíženi a propachtování.

⁵⁾ Srov. c. 5. 9. X. h. t., in Vltó, c. 2. h. t., c. 1. h. t. in *Extrav. com.*, c. 1. 5. de his, quae fiunt a praelato III. 10., c. 2. 3. X. de donationibus III. 24., c. 2. X. de locato et conducto III. 18., c. 2. X. de feudis III. 20.

⁶⁾ Jmenovitě byl-li nájem nebo pacht uzavřen na více nežli 3 leta, c. 1. h. t. in *Extr. commun.* Trid. sess. 25. c. 11. de ref.

⁷⁾ C. 53. C. 12. qu. 2., c. 1. h. t. in *extr. comm.*; srov. deklaraci kongregace Tridentské in causa Forisempronienzi, Richter p. 459. N. 3.

⁸⁾ C. 1. h. t. in *Extr. commun.*

⁹⁾ C. 7. X. h. t. c. 2. X. de feudis III. 20.

¹⁰⁾ C. 13. 14. 15. 20. 53. 70. C. 12. qu. 2. c. 8. X. h. t. c. 1. h. t. in Vltó nov. 120 c. 9.

blíže interesované nebo s poměry důkladněji obeznámené,¹¹⁾ obzvláště patrona, jehož souhlasu dokonce třeba si vymoci, kde tak ustanovuje fundace, nebo kde jde o změnu dotace (srov. d. I. §. 67).¹²⁾ Při statcích katedrálních nebo biskupských třeba kromě toho též svolení kapitoly (d. I. str. 194). Právo udělení svolení ke scizení příslušelo druhdy biskupovi,¹³⁾ později stalo se atribucí papežskou zprva na základě přísahy, kterou biskupové papeži činili (d. I. str. 329, 317), v níž příslibovali statky církevní, jmenovitě statky stolní beze svolení papežského nescizovati,¹⁴⁾ později na základě zvláštních předpisů.¹⁵⁾ Podle novějšího práva je tudíž biskup oprávněn svoliti ke scizení jenom ve případech výše dotčených, v nichž alienace vlastně zásadně zapověděna není; přes to ale je koncensu biskupova třeba proto, poněvadž mu vůbec přísluší právo vrchního dozoru nad správou. Obsáhlejší v tom ohledu práva bývají biskupům obyčejně přiznána na základě papežské delegace, jak ihned o Rakousku povíme.

Scizení předsevzaté proti předpisům výše dotčeným není sice samo sebou neplatno, může ale na prospěch církve býti zrušeno;¹⁶⁾ za zrušení může žádati i sám scizovatel anebo ten, kdo bezprávně alienaci stvrdil;¹⁷⁾ osobně však ručí tito za škodu, jež

¹¹⁾ Konstit. Pavla II. „Cum in omnibus“ z r. 1465. (Bull. III. pars. III. 118) a níže cit. breve Pia IX.

¹²⁾ Tak Phillips Lehrb. str. 486; jiní žádají konsens patronův v každém případě, Richter str. 1174, což v zákoně odůvodněno není. Kdyby patron svolení bez vážných příčin odepřel, může je nahraditi nález soudní.

¹³⁾ C. 52. C. 12. qu. 2. c. 1. h. t. in VIto.

¹⁴⁾ C. 8. X. b. t., c. 2. X. de feudis III. 20.

¹⁵⁾ Jmenovitě žádá konstituce Pavla II. „Ambitiosae cupiditali“ z r. 1468 (c. un. h. t. in Extrav. commun.) ke každé alienaci koncensu papežova; ač konstituce tato v mnoha zemích, na př. v Německu (srov. Richter str. 1175) a Polsce (srov. Encykl. kościel. I. 148) nebyla přijata, není přece pochybnosti, že de jure platí a že se jí skutečně užívá, jak zejména to dotvrzují papežské delegace, obzvláště pak breve Pia IX., o němž níže je řeč.

¹⁶⁾ C. 40. 42. 52. C. 12. qu. 2. c. 6. 12. X. h. t., c. 1. 2. h. t. VIto, c. 1. h. t. in Extrav. com. c. 1. 2. 3. X. de his quae sunt aliis cautionibus consensu capituli III. 10, c. 3. X. de pigvoribus et III. 21.

¹⁷⁾ C. 6. X. h. t. c. 9. X. de donationibus III. 24.

z toho jiným povstala.¹⁸⁾ Rovněž může žádati za zrušení nástupce scizovatelův v úřadě, kapitola, klerikové poškozeného kostela a patron.¹⁹⁾ Bezprávné scizení přináší s sebou kromě toho vinníkům tresty: obě smlouvající se strany propadnou klatbě větší, latae sententiae;²⁰⁾ biskupa stihne interdikt ab ingressu ecclesiae a nenahradí-li škodu během šesti měsíců, suspense,²¹⁾ kteréžto tresty však nyní²²⁾ nenastupují již ipso jure, nýbrž závisí jako censurae ferendae sententiae na výroku soudním; jiní klerikové ztrácí za trest beneficium.²³⁾

Nejčastěji závisí alienace statků církevních též na schválení vládním; v Rakousku ustanovoval v té příčině konkordát (čl. 30), že statky církevní ani prodávány, ani značnými dluhy stěžovány býti nemají, leč se svolením jak papeže tak i císaře, nebo těch, jež tito k tomu zmocní. Z obou stran byly o tomto předmětu později vydány bližší předpisy; obsahuje je breve „De majori“ ze dne 3. dubna 1860²⁴⁾ a min. nař. ze dne 20. června 1860 č. 162 ř. z. První ustanovuje na dobu pěti roků:

a) Biskupové a paretati nullius jsou zmocněni svolovati ku prodeji statků až do ceny šesti tisíců zl. r. č.; arcibiskupové až do výše 8000 zl.;

b) rovněž mohou svoliti k učinění dluhů na statky církevní a sice první do výše dvanácti, druhí patnácti tisíc zlatých. Kdyby nebylo lze na potřebné opravy a meliorace dosíci půjčky, mohou

¹⁸⁾ C. 35. C. 12. qu. 2., c. 3. X. de pignor. III. 21.

¹⁹⁾ C. 46. X. h. t. c. 2. X. de donat. III. 24.

²⁰⁾ Dle staršího práva (c. 13. C. 12. qu. 2., c. 6. X. h. t., c. un. h. t. in Extr. comm.) byla klatba tato vyhrazena papeži; dle konstituce „Apostolicae Sedis“ z 12. října 1869 (viz výše str. 97) stihá klatba latae sententiae nemini reservatae „Alienantes bona ecclesiastica absque beneplacito Apostolico, ad formam Extravagantis Ambitionis de rebus ecclesiae non alienandis“ (t. j. c. un. h. t. in Extr. comm.)

²¹⁾ C. un. h. t. in Extr. comm.

²²⁾ Totiž dle konstituce z 12. října 1869.

²³⁾ C. un. h. t. in Extr. comm.

²⁴⁾ Text ve Veringově Archiv. t. VI. 164. a u Heyzmanna str. 264. Zvláštní breve „Per alias“ z 16. dubna 1861. (Archiv. VII. 143) týká se statků řádových.

přivolití, by k tomu účelu z majetku církevního tolik bylo prodáno, kolik je potřeba. Při tom podotýká breve, že již moci práva obecného²⁵⁾ dovoleno je biskupům prodávati věci menší ceny a rozšiřuje právo toto též na činění dluhů 1000 zl. nepřevyšujících. Jde-li však o prodej nebo zavazení statků stolu biskupského, má biskup sufragán vymoci sobě svolení metropolitě, arcibiskup však a biskup, jenž metropolitovi nepodléhá, jakož i praelatus nullius svolení nuncia při dvoře Vídeňském.

c) Právo uzavírati smlouvy nájemné a pachtovní na tři roky příslušející biskupům již moci práva obecného bylo rozšířeno na patnácte roků s tím však obmezením, že nájemné a pachtovné při nemovitostech městských nejdéle na půl roku, při venkovských nejdéle na rok napřed platiti se může.

d) V případech nenadálých, když průtahem nenabraditelná škoda způsobena by byla, mohou biskupové a arcibiskupové překročiti hranici výše naznačenou, mají však ihned o tom nunciovi nebo stolici apoštolské podati zprávy. Ohledně statků nástolních biskup i ve případě takovém má vymoci sobě konsensu metropolitova, arcibiskup nunciova.

e) V ostatních případech, když vytčené kvoty překročeny býti mají, dlužno rovněž udati se k nunciovi nebo přímo ke stolici papežské. Ostatné dlužno při každé alieuaci šetřiti předpisů práva církevního a odvolávati se při udílení svolení k alienaci na zmocnění papežské. Roku 1870 obnovil papež ustanovení výše uvedená na dalších deset let.²⁶⁾

Ministerské nařízení ze dne 20. června 1860 ustanovuje toto:

a) Prodej věcí cenných pod sto zl., zavazení statků církevních nepřevyšující tisíc zl., konečně smlouva nájemná a pachtovní uzavřená ne na déle nežli na tři léta a neobsahující podmínku, že činže více nežli rok napřed platiti se má, podléhají pouze předpisům platícím o spravování církevního majetku; zvláštního svolení vlády v těch případech třeba není.

²⁵⁾ Zejména dovolává se c. Terculas (c. 53. C. qu. 2) „Terrulas aut vineolas exiguas et ecclesiae minus utiles aut longe positas et parvas, episcopus sine consilio fratrum (si necessitas fuerit) distrahendí habeat facultatem.“

²⁶⁾ Breve „Apostolicis Nostris“ ze dne 6. května 1870. Archiv t. 24. str. 314.

b) V jiných případech náleží opatřiti si toto svolení a za tím účelem vznést žádost na biskupa, který ji spolu se svým jakož i patronovým dobrozdáním politickému úřadu zemskému předloží. Jestliže cena majetku, jenž prodán býti má, nepřevyšuje osm, zavazeni pak patnácte tisíc zl., a dále jestliže smlouva o nájem nebo pacht nebyla uzavřena na déle než na patnácte roků, a jestliže konečně biskup žádost podporuje, může mocí císařského zmocnění zemský úřad zeměpanský (místodržitelství) přivoliti k alienaci.²⁷⁾

c) Pakli biskup žádost nepodporuje, nebo překročuje-li alienace meze vyznačené, nepřevyšujíc ale přes to při prodeji částku dvaceti a při zavazeni částku čtyřiceti tisíc zlatých, při smlouvě nájemné a pachtovní třiceti let, rozhoduje ministerstvo osvěty; jinak třeba svolení císařova.

d) Jde-li o nástolní statky biskupovy, má biskup připojiti dobrozdání kapitoly, biskup sufragán též dobrozdání metropolitů a skrze místodržitelství podati žádost k ministerstvu.

Vklad práv statky církevní obtěžujících do knih pozemkových státi se může jenom na základě výslovného prohlášení místodržitelství, že učiněno bylo zadost všem předpisům o scizení a zavazeni majetku církevního.²⁸⁾ Min. nař. ze dne 20. června 1860 stanovilo, že dříve, nežli místodržitelství vydá prohlášení toto, má se přesvědčiti, že bylo docíleno též svolení stolice papežské nebo jejího delegáta. Předpis tento neplatí nyní více, poněvadž zákon ze dne 7. května 1874. ponechává jinak min. nař. z r. 1860 v platnosti, ustanovuje (v §. 51), že vláda se své strany nevyžaduje svolení papežského. Jestli zřejmo, že to biskupy ani uesproštuje povinnosti, ani neubírá jim právo postarati se o schválení papežovo ve případech, jež sáhají za hranice delegace jim udělené.²⁹⁾

²⁷⁾ Za alienaci dlužno také pokládati odepsání čili devinkulaci obligace, min. nař. ze dne 10. srpna 1860 č. 11421.

²⁸⁾ Nař. min. spravedluosti z 13. července 1860 č. 175 ř. z.

²⁹⁾ Min. nař. cit. v předchozí pozn. jedná pouze o reální exekuci na nemovité statky beneficciátovy vedené; totéž platí však také o každém nuceném prodeji, srov. Schulte Lebrbuch §. 194., pozn. 27.

Ostatně nemají předpisy platící o prodeji a zavazení jmění církevního ničím býti na újmu právům věřitelův, ani býti na překážku vyvlastnění, zakládá-li se takové na zákonech všeobecných.⁸⁰⁾

⁸⁰⁾ Srovn. list arcib. Rauschera „Quum majestati“ z 18. srpna 1855 odst. 5. (Archiv. XIV. 96) jakož i min. nař. ze dne 19. června 1858 č. 309.

Oddíl IV.

Církevní vláda na venek.

A) *Poměr církve ke státu.*)*

a) Historický rozhled.

§. 133.

Mezi různými formami, v nichž jeví se život lidský, hlavně dvě vynikají nad ostatní svou všestranností a důležitostí: společnost náboženská a politická. Ve světě předkřesťanském vyvíjely se ony v téměř společném organismu. Náboženství bylo náboženstvím určitého národa nebo státu, již od svého založení pro ně jedině určeným a všechny cizince vylučujícím a tudíž právě proto úzce souvisícím s celým životem politickým a jeho institucemi. Svazek

*) Literatura. Není druhé otázky, jež by se mohla vykázati literaturou tak bohatou: historikové, statistikové, právníci a teologové zaměstnávali se jí. Zvláště nejnovější doby přinesly následkem církevních sporů v Německu veliký počet spisů ceny velmi různé. Není možno ani přibližně vylíčiti zde příslušnou literaturu; vyjmenujeme pouze novější spisy, jež ex professo předmětem našim se zanášejí, z těch pak zase jen spisy cenější nebo proslavenější: Lamennais *De la religion considérée dans ses rapport avec. l'ordre publique et civile* 1826. — Riffel *Geachtliche Darstellung des Verhältnisses zwischen Kirche und Staat, d. I.* 1836. — Ketteler *Das Recht und der Rechtsschutz der kathol. Kirche* 1854. — Ketteler *Freiheit, Autorität und Kirche* 1862. — Laurent *L'église et l'état. Le moyen age* 1858. — A. de Broglie *L'église et l'empire Romain au IV. siècle* 1858. — Phillips II. §. 103. nsl. III. §. 117. nsl. — Döllinger *Kirche und Kirchen, Papstthum und Kirchenstaat* 1861. —

státní tvořil zároveň též svazek náboženský. Teprve učení Kristovo jakožto první náboženství všeobecné obrátilo se k celému lidstvu a spojiv všechny své vyznavače v jedno těleso, první utvořilo náboženskou společnost sáhající za hranice národnosti a státu. (Od toho času mají společnost náboženská a státní každá zvláštní formy existence, zvláštní ústrojí zevnější: církev a stát stojí vedle sebe jako dvě největší mocnosti společenské. Zároveň pak se vznikem samostatnosti sféry náboženské čili, co totéž značí, se vznikem církve, vzniká také jeden z nejdůležitějších problémů dějinných, zřídlo staletých bojův a zápasů: kde jest hranice mezi církví a státem a jaký jich poměr vzájemný? Zastavujeme se nad touto otázkou, musíme nejprve historický její průběh vyliciti, přičemž ovšem, ježto předmětem našim nejsou ani dějiny obecné ani církevní, obmeziti se musíme na uvedení jen udávnův a úvah nejhlavnějších.

I. Přetrvávši doby pronásledování a útiskův dosáhla církev za Konstantina Vel. svobody vyznání,¹⁾ záhy pak na to i významu

Friedberg *De finium inter ecclesiam et civitatem regundorum quid medii aevi doctores et leges statuerint* 1861. — Týž *Die mittelalterlichen Lehren über das Verhältniss von Staat und Kirche*, v *Doveho časopise* VIII. (1868). — Niehues *Gesch. des Verh. zwischen Kaiserthum und Papstthum*, B. I., II 1868 (1871), 1886. — Walter *Naturrecht und Politik im Lichte der Gegenwart* 1863. 2. vyd. 1871. — Moy. *Der moderne Staat und die kathol. Kirche*, Arch. XII. (1864). — Neoceněná sbírka materiálu: *Roskovany Monumenta catholica pro independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili*. 12. vol. 1847—76. — Z literatury po sněmu Vatikánském a odnásějící se k němu ery „kulturního boje“ obracíme pozornost obzvláště na tato díla: *Liberatore La chiesa e lo stato* 1871. — Schulte *Die Macht der röm. Päpste über Fürsten-, Länder-, Völker-Individuen* 1871. — Mejer O. *Zur Geschichte der römisch-deutschen Frage* 1871—74. — Hergenröther *Kathol. Kirche und christlicher Staat* 1872. (2. vyd. 1876). — Sohm *Das Verhältniss von Staat und Kirche* v *Doveho časop.* XI. a o solé 1872. (srov. téhož předmluva k *Recht der Eheschliessung* 1875.) — Zeller *Staat und Kirche* 1873. — Geffcken *Staat und Kirche in ihrem Verhältniss geschichtlich entwickelt* 1875. — Maassen *Neun Capitel über freie Kirche und Gewissensfreiheit* 1876. — Reichensperger *Culturkampf oder Friede in Staat und Kirche* 1876. — Martons *Die Beziehungen Der Ueberordnung, Nebenordnung und Unterordnung zwischen Kirche und Staat* 1877.

¹⁾ Edikt Milánský cís. Konstantina a Licinia z r. 313 prohlásil rovnoprávnost křesťanů s pohany.

náboženství výhradného a výsadného.²⁾ Avšak ačkoli vznešenost křesťanství uznali, nevzdali se přece císařové římské starých názorův o poměru náboženství ke státu, nýbrž přijavše víru křesťanskou, zavlékali vše, co se jí týkalo, v obor své moci imperatorské. Císařské konstituce vymezovaly nejen poměry církevní na venek, ale dotýkaly se všech směrů života církevního, nevylíká ani obor víry.³⁾ Církev nemohla tomu brániti; ⁴⁾ jsouc v počátcích své organisace a nucena válčiti s četnými nepřáteli křesťanství, musila za cenu své nezávislosti vykoupiti sobě silnou pomoc moci státní, což tím spíše učiniti mohla, ježto císařové křesťanství byt i formálně třímali otěže vlády církevní v rukou svých, uznávali vážnost církve a neodchylovali se ve svých zákonech od zásad církvi přijatých. Přes to však byl onen poměr, byt i časem církvi byl s výhodou, přece na újmu základní ideje její, neboť tím, že vládu církevní na moc státní přenesl a tudíž to, co nyní státní církvi nazýváme, vytvořil, byl tím též negací její všeobecnosti na hranicích státních nezávislé, negací jejího „katolicismu“. Anormální tento stav věci nemohl se udržeti; k vymanění se z něho pak vedly jen dvě cesty: buď musila církev se vymaniti z nadvlády státní, nebo podrobíc se jí úplna, pozbyti rázu katolického. V těchto dvou směrech vyvíjely se též dějiny církve, tvořice nesmířitelný kontrast mezi církvi východní a západní. První zachovávajíc ráz církve státní, ztrácí čím dále tím více svou nezávislost, až konečně dospěla k nejzazším mezím závislosti, kterou naznačují výrazy byzantinismu a císařopapismu. Ale touž měrou, jakou vzrůstá tato závislost, povoluje uzel církevní spolnosti, aby co nevidět popustil místa úplnému rozdělení, schismatu. Za to zdolala církev západní, třímajíc pevně korouhev katolicismu, vydobýti

²⁾ Od Teodosia Vel. počíná zejména systematické vyhubování pohanství, Cod. Theod. de paganis 16. 10.

³⁾ Jmenovitě kodex Justin. lib. 1. de somma trinitate, tit. 2. de sacros. eccles., tit. 3. de episcopis et clericis, tit. 5. de haereticis. et manichaeis, tit. 6. ne sanctum baptisma iteretur a četné novely, jako 3. 5. 6. 7. 42. 131. Srov. též slavný edikt Valentiniána III. z r. 445 (vydání Hacnelovo tit. 16) potvrzující usnesení synody sardické o apelacích k papeži.

⁴⁾ Že sobě však vědoma byla své samostatnosti, srov. list papeže Gelasia k císaři Anastasiovi (c. 10. D. 96) a usnesení synody Římské z r. 505. (c. 23. C. 16. qu. 7).

sobě a upevniti byt samostatný a vystupuje již v několika stolecích na jeviště světové jako samostatná mocnost se zásobou sil mravních a intelektuálních nepoměrně větší, nežli měl tehdejší stát.

II. Obrat tento dokonat se uprostřed zmatků, které na počátku středověku hýbaly Evropou. Úpadek západního císařství učinil přítrž moci ohrožující svou mohutností svobodu církve; u národů pak, již zaujali země dříve římské, moc státní sotva v zárodku vznikající, spatřovala poslání své jediné v zabezpečení existence státní. Tím širší pole působnosti otevíralo se církvi: bylať těm národům nejen hlasatelem nového náboženství, nýbrž spolu i mocí civilisační, kteráž zjemňujíc surovost mravů, šíříc osvětu a urovnávajíc cestu podmínkám blahobytu, blahodárně působila na rozvoj života národního a společenského. V této působnosti rovněž jako v oboru čistě církevním nenalézala samostatná činnost církve nižádný odpor, neboť stát necítil se ani dosti silným, ani povoláním zasahovati za hranice nejbližších svých úkolů.

III. Toto rozdělení sféry církevní a státní však netrvalo dlouho; s jedné strany totiž moc státní upevnivši veřejný pořádek a zmohutněvši v silách svých, počala vstupovati v obor církve, s druhé strany pak vývoj dějinný zvrátil působnost církve na pole politické. Stalo se to nejprve následkem skutečnosti, že biskupové a to jmenovitě z titule svých držebností zaujali v ústrojí státním stanovisko důležité, účastníci se života politického na rovní s pány světskými. Avšak nepoměrně větší, vůbec dějinný rozsah měla politická činnost papežství. Prvním značnějším projevem jejím je spolek s říší franckou, vzniklý ze společenství zájmův. Papež hledal ochránce proti nástrahám nepřátel Říma, jmenovitě Longobardů; králům pak opatrovala moc papežů podporu duchovenstva tehdy již zámožného a co ještě více měla nahraditi dynastií Karlovců nedostatek titulu právního k oprávnění samovlády, již upravili sobě cestu k trůnu. Papež Štěpán III. (II.) uznal (r. 754) slavným úkonem pomazání královskou důstojností Pipinovu, v náhradu za to pak odstoupil Pipin stolicí papežské území na Longobardech vydobyté („dar Pipinův“) a položil takto základ světské moci papežské. Tato úzká spojitost interesů církevních se státními s jedné, vzrůstající pak moc říše francké s druhé strany splodily pak ideu všeobecné monarchie křesťanské, jejímž výrazem bylo vzkříšení císařství římského, to jest vložení koruny císařské na hlavu

Karla Vel. papežem Lvem III. (r. 800).⁵⁾ Po boku všeobecné církve stanouti měl stát s tendencí rovněž universální, sjednotiti někdy veškeré nároky v jedinou společnost křesťanskou. Vladař tohoto všeobecného státu křesťanského, císař římský, jest již svým povoláním strážcem a ochráncem církve a právě proto přijímá hodnost svou z rukou papežových. Ačkoliv ale tak úzce spolu spojeny jsou, tož přece jsou církev a stát mocnostmi úplně nezávislými a rovného řádu, jež na vzájem doplňují se: církev podporuje stát vážností mravní, bře na se posílání kulturní, stát pak odstraňuje překážky její působnosti v cestu se stavící, podporuje ji v jejích záměrech a poskytuje jí své pomoci. Duchem tímto prochnuto je panování Karla Vel., ač snadno lze pochopiti, že monarch tak mocný byl připraven ochranu, k níž byl povolán, proměnit v panství bezprostřední. Svolával synody, pořádal poměry hierarchické, zřizoval, čeho vyžadovalo dobro církve, aniž by ale ohrožoval základní myšlenku spolku s papežstvím totiž: spolčení církve se státem na základě nezávislosti a rovnoprávnosti.

IV. Avšak trvání poměru toho záleželo na trvání podmínek, z nichž spolek onen vyplynul: mocného císařství a silného ve smyslu mravním papežství. Podmínek těch nedostávalo se v následujících stoletích: říše Karlovců rozpadala se, ti pak, již zavládli jejími částemi, nebyli s to dostáti poslání s císařskou korunou přijatému. Ale i stolice papežská podlehla velikému ponížení; hanebné intriky volební uvrhly ji do rukou lidí zženštilých a ničemných (d. I. 241) právě tenkrát, když všeobecná zkáza mravův, úplný úpadek náboženského života a kázně církevní způsobily zmatek ve všech poměrech církevních. O pravidelném poměru církve ke státu za takových okolností nemohlo ani býti řeči: rovnováha mizela, moc pak připadala onomu činiteli, který na tu chvíli měl převahu hmotnou nebo morální.

V. Nová éra dějin církevních počíná se pontifikátem Řehoře VII. (r. 1073), na nových úplně základech také utváří se nyní poměr církve ke státu. Systém Řehořem zahájený obdržel název systém teokratický a stanoví ve svých důsledcích jednu z nejjasnějších známek příštích věků. Podstata jeho vysvitne z násle-

⁵⁾ Srovn. (kromě známých děl historických) Braun Steph. Carolo M. regnante quae inter ecclesiam et Imperium ratio intercesserit 1863.

dující úvahy. Náboženství křesťanské spojuje všechny lidi v jednu velkou rodinu, v jednu společnost křesťanskou; jedna též v ní býti musí nejvyšší autorita. Jest jí hlava církve, papež; ovšem že králové a knížata v ní drží moc světskou, ale jako vůbec to, co je pozemské a dočasné, ustoupiti musí tomu, co je nebeské a věčné, tak musí též moc světská ustoupiti duchovní. Jí podléhá každý směr života lidského, veškeré záležitosti a poměry pozemské. Moc světská vládne jen z vůle církve, v jejím zájmu a v mezích církví určených. Papež tedy má moc zrušiti zákon světský, jestliže se přičí právům církve, má moc sesaditi panovníka s trůnu a sprostiti podané povinnosti věrnosti a oddanosti. „Oba meče“ — praví Bonifác VIII. ve slavné bulle „Unam Sanctam“ — „oba meče jsou v moci církve, duchovní i světský. Toliko že tento jest nošen za církev (pro ecclesia), onen církví (ab ecclesia); oním vládne ruka kněžská, tímto ruka králův a válečníkův, avšak na pokyn a z dopuštění kněze. Slušno pak, aby meč podán byl meči, aby moc světská podřízena byla moci duchovní.“ Kdo jedná proti církvi a její nauce, propadá nejen trestům církevním, ale zároveň i spravedlnosti světské; kacíř je zločincem státním. Vyloučen ze společnosti církevní, nemůže náležeti ke státní, neboť tyto nelze rozlučovati od sebe: exkomunikace sama sebou přináší též vyhnání. Trest soustavy teokratické tudíž soustřeďuje se v zásadě, že stát podroben je svrchovanosti církve a viditelné jeho hlavy, papeže.⁶⁾

Je samozřejmo, že uskutečnění této zásady a jejích důsledků naraziti musilo na nejsilnější odpor panovníků světských. Připomínáme pouze boje papežů s císaři: Řehoře VII. s Jindřichem IV., Paskala II. a Kalixta II. s Jindřichem V., Hadriána IV. a Alexandra III. s Bedřichem I., Řehoře IX. a Innocence IV. s Bedřichem II. Každý jakýkoliv výsledek boje vytyčoval hranice praktic-

⁶⁾ Kromě bully „Unam Sanctam“ (c. 1. de majoritate et obedientia in Extrav. comm. I. S) jmenujeme z důležitějších výnosů papežských onoho období: list Innocence III. k řeckému císaři Alexiovi z r. 1200 (Baluze epist. I. 29., c. 6. X. de majoritate et obedientia I. 33.), téhož konstit. následkem boje mezi Filipem a Ottou IV. o korunu císařskou z r. 1202 (Baluze I. 715, c. 34. X. de elect. I. 6.) a z r. 1204 v záležitosti mezi Filipem II., králem francouzským a Janem, králem anglickým (c. 13. X. de judiciis II. 1.). dále konstituci Innocence IV. „Ad Apostolicam“ z r. 1245 proti císaři Bedřichovi II. (c. 2. de sentent. et re iudicata in Vito II. 14).

kému přizpůsobení ideí teokratických. Do konce století XIII. však je rozhodná převaha na straně církve; moc papežská dosáhnuvši nejvyššího vrcholu, diktuje zákony celému světu; monarchové skutečně, jak tomu chce uvedená bulla, vládnou svým mečem „ad nutum et patientiam Sacerdotis“. Papež udíl v léno celé říši, rozhoduje spory mezinárodní, udíl důstojenství královská a volá vladaře před svou soudnou stolicí. Nebylo vůbec důležitější záležitosti politické, která by se byla směla vyřiditi bez účastenství papežova. Nejmhutnějším představitelem tohoto směru jest Innocenc III (1198—1216).

Avšak již na samém počátku XIV. století míška vítězství kloní se na stranu moci světské; bodem obratu je pontifikát Bonifáce VIII. (1294—1303), právě onoho papeže, který v bulle „Unam Sanctam“ (r. 1303) systém teokratický sformuloval a za učení církve prohlásil. Bezprostřední příčinou vydání této bully byl spor papeže s králem francouzským Filipem IV., spor to, který skončil úplnou porážkou papeže. Nástupcové Bonifácovi koří se před králem; Klement V. (1305—1314) ve zvláštním breve zmírňuje ohledně Francie důsledky bully „Unam Sanctam“⁷⁾ a přeloživ svou residenci do Avignonu, rozpocíná éru „zajetí babylonského“. Rovněž nešťastný ve svých úcíncích byl boj Jana XXII. (1316 až 1334) s císařem Ludvíkem Bavorským; usnesení elektorů v Rense (1338), zvláště pak zlatá bulla Karla IV. (1356) přičkly knížatům volencům výlučné právo voliti císaře a zrušily dávný význam potvrzování papežského. Konečně veliký rozkol západní, který po smrti Řehoře XI. (1378) po několik desetiletí panoval v církvi, oslabil vážnost papežství úplně.

VI. Přirozeným následkem této změny bylo zvrácení systému teokratického.⁸⁾ Avšak v této reakci proti nárokům církve nespo-

⁷⁾ Je to breve „Meruit“ z r. 1306 (c. 2. de privil. in Extrav. commun. V. 7.) O poměru tohoto breve k bulle „Unam Sanctam“ srov. obzvláště cit. dílo Martensovo str. 49.

⁸⁾ Již za boje s Ludvíkem bavorským vyskytuje se řada spisů na obranu císaře proti směšování se papeže v záležitosti světské. Zvláště proslaveno bylo dílo Marsilia z Padne (kolem r. 1324) Defensor pacis (tisk. v Basileji 1522 a v Goldastově Monarchia S. Rom. Imperii II. 154). O tomto a jiných spisech s toutéž tendencí srov. Riezler Die literarischen Widersacher der Päpste zur Zeit Ludwig des Baiers 1874.

kojila se moc světská s nabytím samostatnosti: na místě svrchovanosti církve postavila svrchovanost (supremaci) státu. Stát a církev jsou i na dále ve svazku, ale církev je podřízena státu. Svrchovanost tato jevila se různě v jednotlivých zemích a epochách, poněvadž to záviselo na síle moci státní a na jejích tendencích více nebo méně absolutních; vyličíme znamenitější směry tohoto systému.

a) V úplnou soustavu vyvinula se svrchovanost státu nad církví nejprve ve Francii, objevivši se ve formě tak zvaných „práv a svobod církve gallikánské“. Výrazem gallicanismus⁹⁾ označujeme onu teorii, jež přiznávajíc církvi francouzské výjimečné postavení obmezuje moc papežskou v dvojím směru: předně v poměru k církvi samé, za druhé v poměru k moci světské. O prvním směru, tvořícím systém episkopální, pojednali jsme na místě jiném (d. I. §. 33); zbývá nám vyličití též onen druhý směr gallicanismu, poměr k moci světské. V tom ohledu prozrazuje moc státní od počátku století XIV. rozhodnou tendenci nepřipustiti vměšování se papeže v záležitosti světské a ustáliti převahu státu nad církví. Následek toho byl obmezení soudnictví církevního (srov. str. 34), rozšíření práv patronátních a rozmanitá obmezení v oboru práva majetkového. Zvláště pak zračí se svrchovanost tato ve dvou institucích, kteréžto již církev vlivu a kontrole státu přímo podřizovaly, totiž tak zv. placetum regium a appellatio tamquam ab abusu (appel comme d'abus).¹⁰⁾ Placetum byla zásada, že prohlášení zákonů církevních, obzvláště také papežských vyžaduje svolení vlády. Na základě apelace tamquam ab abusu pak bylo dovoleno odvolati se proti opatřením moci církevní k moci státní a tím dostati před její forum každou, třeba i čistě duchovní záležitost.

Touto cestou dobyli sobě během XIV. a XV. století král a parlamenty jakožto nejvyšší tribunály v zemi znamenitého vlivu na veškeré poměry církevní. Pro duchovenstvo měla tato převaha státu význam dvojitý. Jednak byla na újmu jeho samostatnosti, jinak

⁹⁾ Literaturu viz v d. I. str. 131. p. 17.

¹⁰⁾ Srov. obzvláště Papius Zur Geschichte des Placet, Archiv d. 18. (187) 161. (Affre) De l'appel comme d'abus 1845. — Friedberg Der Missbrauch der geistlichen Gewalt und der Recurs an den Staat, v Doveho časopise III. 68. VI. 184. VIII. 280. 393. IX. 95. 397. X. 38.

ale chránila je proti moci papežské, přála tudíž ideám, které právě tou dobou tak zjevně manifestovaly se na sněmích Kostnickém a Basilejském. Okolnost tato vysvětluje nám onen sám sebou podivný úkaz, že obmezení svobody církevní, jež výše jsme vylíčili, bylo počítáno mezi „práva a svobody“ církve francouzské a že převalná část duchovenstva až do dob nejnovějších hlásila se k zásadám gallikánským.

Formálně položila základ gallikanismu nejprve pragmatická sankce Karla VII. z r. 1438 (d. I. 129),¹¹⁾ později pak hlavně praxe parlamentů, které ještě větší nežli králové jevily horlivost, kde šlo o zmenšení vlivu církve. Zásady právní touto cestou vytvořené složil v 83 artikulích Petr Pithou a ačkoliv jeho spis (*Les libertés de l'église gallicane* 1594) má pouze cenu práce literární, požíval přece vážnosti kodexu.¹²⁾ Teprve za Ludvíka XIV. stalo se úřední potvrzení zásad a svobod gallikánských. Chtěje ve sporu svém s papežem Innocentem XI. o rozsáhlost práva regaliae králům francouzským příslušícího (srov. výše str. 215) nabýti pevné opory, svolal Ludvík XIV. r. 1681 shromáždění duchovenstva, by se prohlásilo, jak daleko sáhají atribuce papežské. Na tomto sjezdu, jemuž předsedal Bossuet (srov. d. I. 130) byla sformulována v památné deklaraci ze dne 19. března 1682¹³⁾ hlavní práva církve francouzské ve čtyřech artikulích, z nichž první prohlašoval, že ve věcech světských králové nižádné moci církevní nepodléhají, třetí pak zachovával v platnosti pravidla, obyčeje a zařízení státem a církví gallikánskou přijatá; druhý a čtvrtý určovaly objem moci papežské ve věcech duchovních. Ediktem z března 1682 udělil král deklaraci této sankci právní, nařídív její zápis v akta parlamentu, současně pak ustanovil, že ve smyslu zásad v ní obsažených dlužno vyučovati v seminářích a na fa-

¹¹⁾ Text její: *Münch Concord.* I. 207. Ludv. XI. odvolal sice r. 1461 pragmatickou sankci Karla VII., ale parlament neregistroval odvolání to.

¹²⁾ Jaksi doplňkem spisu toho jest dílo Petra Dupuy *Traité des droits et libertés de l'église gallicane avec les épreuves* 1639 a téhož *Preuves des libertés etc.* 1651.

¹³⁾ Text mezi jinými v *Collectio Lacensis* I. 831, Walter *Fontes* p. 127.

kultách teologických.¹⁴⁾ Papež Alexandr VIII. sice zavrhl (r. 1690) a za neplatnou prohlásil deklaraci z r. 1682;¹⁵⁾ později (1692) i část duchovenstva ji odvolala zase,¹⁶⁾ ba i Ludvík XIV. sám, když Innocenc XII. v záležitosti o regalia učinil mu ústupky, odvolal (r. 1693) uvedený výše edikt.¹⁷⁾ Přes to ale zůstaly zásady gallikánské v praxi nedotknuty, Ludvík XV. pak restituoval (roku 1766) výslovně edikt z r. 1682.¹⁸⁾ Revoluce vyvrátivši z kořene organisaci církevní a přerušivši veškeré spojení státu s náboženstvím, zničila tím i význam gallikanismu. Když pak konkordát mezi Piem VII. a prvním konsulem Bonapartem r. 1801 uzavřený zjednal zase v církvi pořádek,¹⁹⁾ neděla se v něm o deklaraci z r. 1682 ani zmínka. Sotva za rok ale objevily se tak zv. organické artikule, zákon to upravující poměry církevní²⁰⁾ v zásadním odporu s konkordátem. Neboť nejen že obnovuje dávná obmezení, jež byla výsledkem soustavy gallikánské, nýbrž přikázal přímo, že učitelé v seminářích deklaraci z r. 1682 podepsati a podle ní učití mají (art. 24) a dále, že nájezd na volnost svobody a obyčeje církve gallikánské je zneužitím moci duchovní a zakládá apelaci k státní radě (art. 6). Ještě dále šel Napoleon v dekretu ze dne 25. února 1810, prohlásiv deklaraci z r. 1682 za zákon (loi générale de l'empire).²¹⁾ Artikule z r. 1802 jsou ještě po dnes hlavním základem zřízení církevního; kdežto však dříve systém gallikánský nacházel mezi duchovenstvem horlivé zastance, převládá v dobách novějších směr opačný, který i v praxi za následek měl nejednu výhodnou modifikaci ve „svobodách a právech“ církve francouzské.

¹⁴⁾ Osnovu ediktu podává *Collectio Lacensis* I. 833, Walter Fontes p. 130.

¹⁵⁾ Konstituce „*Inter multiplices*“ ze 4. srpna 1690. *Coll. Lac.* I. 89.

¹⁶⁾ *Collectio Lacensis* I. 835. Walter p. 133.

¹⁷⁾ Srov. list Ludvíka XIV. k Innocentu XII. *Coll. Lac.* I. 835. Walter p. 134.

¹⁸⁾ *Arrêt du conseil du Roi* ze dne 24. května 1766.

¹⁹⁾ Text konkordátu Walter Fontes p. 187., Münch Concordate II. 11.

²⁰⁾ *Loi du 18. germinal an X.* (8. dubna 1802), Münch II 13., Walter p. 190.

²¹⁾ *André Legislation* II. 413.

b) Zásady gallikánské, ačkoly se bezprostředně jen církve francouzské týkaly, nezůstaly bez účinku na církevní poměry též států jiných. Tak zejména placetum regium a appellatio ab abusu, instituce původem gallikánské, tak se rozšířily, že se jich užívalo i v územích knížat duchovních. Z katolických států snad jenom v Polsce občanské svobody a nedostatek silné moci státní zavíraly cestu politickým konsekvencím soustavy gallikánské. Za to nenalézal systém tento nikde půdy tak dobře pro své učení připravené jako v Německu a v Rakousku, nikde též nezmohutněla svrchovanost státu nad církví tak mocně jako tam. Pracovali v tom směru spolu dva činitelé: náboženský a politický.

Prvním byla reformace. Velmi rozšířen je názor, jakoby protestantismem počínala se nová éra náboženské svobody. Dějiny německé a rakouské spíše k opačnému vedou důsledku. Pravda, že náboženský mír Aukšpurský (z r. 1555) uznal svobodu náboženského vyznání, avšak uznal ji jenom na prospěch knížat a stavů, zůstaviv jim právo určovati náboženství jich podaných, tudíž právo největšího náboženského útisku.²²⁾ Nazývalo se *jus reformandi* a bylo obsaženo v zásadě *cujus regio, illius religio*. Mír Westfálský (r. 1648) obmezil libovůli stavů — vyjímaje země rakouské — potud, že podání jiného vyznání měli v každém případě zůstatí při právech náboženských, jež drželi r. 1624, tak zv. roku normálního; jinak zůstalo *jus reformandi* nedotknuto.²³⁾ Z toho odvozovalo se dále: bylo-li knížeti dovoleno vypuditi z území svého cizí vyznání, bylo mu též dovoleno připustiti je podmienečně, totiž obmeziti je dle vůle své.

Byli tedy katolíci v územích stavů protestantských, protestanti v územích stavů katolických i ve věcech církevních podrobeni moci vladařově. Z toho pošlo rozšíření této moci též vůči církvi samé. Vyznání protestantská nevytvořivše samostatnou hierarchii a vůbec již sama sebou oproti státu mnohem méně jsouce samostatná složila sama vládu církevní v ruce knížat. Navnadění

²²⁾ Neue und vollständige Sammlung der Reichsabschiede (1747) str. 14. Náboženská svoboda týkala se ostatně jen vyznání aukšpurského a teprve mír Vestfálský rozšířil ji též na vyznání kalvínské.

²³⁾ Instrum. Pacis Osnabr. Meyern Acta pacis Westphalicae 1734. Proti ustanovením míru Vestfálského protestoval papež Innocenc X. v bulle „Zelo Domus Dei“ z 26. listopadu 1648. Bull. VI pars, III. p. 173.

jich příkladem počali též katoličtí knížata osvojovati sobě oproti církvi stále větší a větší práva.

Vytčené právě snahy tím snáze získaly sobě uznání, any v každém směru shodovaly se s politickým proudem, který v XVII., zvláště pak v XVIII. století bezmála celou zavládl Evropou. Týž jevil se ve dvou zvláště směrech: s jedné strany směřoval k povznesení moci monarchické, k absolutismu, s druhé strany pak rozšiřoval způsobem přehnaným obor působnosti státní. Vyvinula se z toho doktrína státu policejního, která bez ohledu na svobodu individuální a korporační veškeré poměry života lidského svrchovanosti státní podrobovala. S téhož stanoviska pohlíželo se též na církev jakožto na instituci, která svým vlastním způsobem, to jest náboženským a mravním vzděláváním lidu podporuje účely státu a pročež i jeho ochrany požívá, ale též jeho kontrole a vedení podléhá.

S tímto stavem věci srazily se v Německu zásady gallikánské, když prostřednictvím nizozemského kanonisty Van Espena²⁴⁾ objevily se v podobě teorie Febronianské (d. l. 130). Viděli jsme, že Febronius provedl systém episkopální do nejzazších konsekvencí; rovněž radikálním objevil se ve svých úsudcích o poměru státu k církvi. Svrchovanost papežova, učil Febronius,²⁵⁾ musí ustoupiti oprávněné moci biskupů; ve smyslu této zásady dlužno upravit poměry církevní a tím odstraniti spolu zlo, jež vyplynulo z převahy Říma. Církev sama o sobě není s to, aby provedla tuto reformu; jsou tedy světští panovníci po jeho náhledu povinni pořádati záležitosti církevní tak, jak toho vyžaduje dobro církve a prospěch státu. Jestliže tedy z teorií protestantských a absolutistických vyplývalo, že svrchovanost státu ve věcech církevních je dovolena, dovozovala nauka Febroniova, že svrchovanost ta je přímo potřebná.

Tito činitelé tedy sloučily se k vytvoření teorie o vrchním právu monarchové ve věcech duchovních, *jus majestaticum*

²⁴⁾ Op. t. I. 74. n. 34.

²⁵⁾ Náhledy zde uvedené obsaženy jsou ve hlavním jeho díle Justini Febronii *Icti de statu ecclesiae et legitima potestate Romani pontificis liber singularis ad reuiniendos dissidentes in religione Christianos compositus* 1763, 2. vydání 1765., jakož i v dodatečných třech částech vydaných v letech 1770—74.

circa sacra. Zahrnovalo se v tomto povšechném výrazu kromě práva reformace, o němž výše jsme mluvili, tak *zv. jus advocatiae* a *jus cavendi et inspiciendi*. Rozumováno takto: Stát běře na se obranu církve, poskytuje jí své pomoci při vykonávání jurisdikce (*brachium saeculare*), zabezpečuje majetek a zaručuje svobodu náboženskou, avšak vykonává tuto ochranu může také nazíratí v příslušné záležitosti církevní. S druhé strany musí též stát býti toho dbalým, aby církev nezasahovala v jeho sféru a proto koná důkladnou kontrolu nad hierarchií a její činností. Obzvláště pak zapovídá tudíž prohlašovati církevní nařízení, jímž nedostalo se schválení vládního (*placetum*), připouští apelaci proti nálezům duchovním (*appellatio tamquam ab abusu*), zachovává sobě vliv při obsazování úřadů církevních (zeměpanský patronát d. I. str. 299), podřizuje dozoru svému správu majetkovou. Lze pochopiti snadno, že s tohoto teoretického stanoviska dalo se odůvodniti každé zakročení státu ve věci církevní, poněvadž věci tyto bylo vždy možno zahrnouti pod pojem „ochrany“ a kontroly.

c) Vyvíjejíc se směrem výše vylíčeným dosahuje supremace státu kulminačního bodu v Rakousku za panování císaře Josefa II. (1780—1790).²⁶⁾ Reformatorská jeho činnost objevující se bez mála ve všech směrech života politického a společenského nejostřeji ale manifestovala se na poli církevním. Prodchnut filosofickými a politickými doktrínami svého věku, přesvědčen o svrchovanosti státu, neznaje meze své moci monarchické, považoval Josef církev za instituci státní, již vůle zeměpána jest nejvyšším zákonem. Aby se myšlénka tato v praxi přivedla k platnosti, bylo především třeba položití hráz moci papežské. Josef tedy zostříl předpisy o *placetu* ustanoviv, že biskupům není dovoleno přijímati a prohlašovati jakákoliv nařízení papežská, jež nejsou opatřena aprobačí úřadů císařských;²⁷⁾ zapověděl dále ucházeti se v Římě o indulty nebo *dispense* a nařídil, aby biskupové bez

²⁶⁾ Literatura jest podána v d. I. str. 131. pozn. 17. Nařízení císaře Josefa pak níže citovaná nalézti lze ve sbírce (Kropatschkově) *Handbuch aller unter der Regierung des Kaiser Josef II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze* 18. díl 1785—1790.

²⁷⁾ Dv. dek. ze dne 26. března 1781. Již starší zákony rak. jako Ferdinanda III. z r. 1641 u Marie Teresie ze dne 8. března 1746 zavedly *placet*.

ohledu na facultates papežské, aniž se na ně odvolávajíce, z práva vlastního dispensovali od překážek manželských, jež se nezakládají na právu božském nebo přirozeném.²⁸⁾ Bez císařského přivolení nebylo dovoleno ucházeti se v Římě o nějakou duchovní hodnost, ani přijímati titul papežského preláta, protonotáře, nebo biskupa in partibus.²⁹⁾ Reserváty papežské byly zrušeny (d. l. str. 337) a příslušná beneficia podrobena nominaci císařské.³⁰⁾ Přerušiv takto přímé spojení rakouské hierarchie s Římem, započal současně dílo vnitřní reformy, pořádaje a přetvořuje s energií a rázností sobě vlastními církevní poměry v celém státě. Nebylo dědiny života církevního, kterou by reformy Josefovy do základů nebyly přeměnily; nesčetná jeho nařízení týkala se rovněž nejdůležitějších institucí církevních jako nepatrných podrobností správy nebo bohoslužby. Vedle reform důležitosti tak nezměrné, jako zrušení řádů (srov. níže), utvoření fondu náboženského (str. 200), regulace farností (str. 204), reforma seminářů (str. 165), zrušení zákonodárství a soudnictví církevního ve věcech manželských (srov. níže) — nebyla nouze o císařské dekréty předpisující, jak se má kázati,³¹⁾ konati procesí a bohoslužba,³²⁾ kolik se má rozsvěcovati svíce,³³⁾ jakých svícňů se má užívat,³⁴⁾ jaké růžence a litanie se modliti,³⁵⁾ jak čest ostatkům vzdávati³⁶⁾ a mnoho jiných obsahu podobného. Slovem: absolutismus státní hublící všeobou samostatnost církve — toť charakteristická známka systému, který dle tvůrce svého obdržel název josefinismus.

VII. Ne dlouho zůstala církev v tomto stavu úplné malomoci. Revoluce francouzská vzbudila v panovnících nedůvěru ve vše novotářství a kázala hledati oporu v živlech konservativních. Odtud počalo se i s církví nakládati příznivěji; najednou ovšem

²⁸⁾ Dv. dek. ze dne 4. září 1781 a 30. září 1782.

²⁹⁾ Dv. dekr. ze dne 21. srpna 1781, 23. května 1782.

³⁰⁾ Dekr. ze dne 7. října 1782.

³¹⁾ Dekr. ze dne 4. února 1783.

³²⁾ Jmenovitě „Gottesdienst und Andachtsordnung“ pro Vídeň, dv. dekr. 21. dubna 1783, dekr. 21. března, 6. července, 3. října 1785

³³⁾ Dv. dekr. ze dne 14. května 1782.

³⁴⁾ Dv. dekr. ze dne 12. prosince 1787.

³⁵⁾ Dv. dekr. ze dne 3. října 1785, 21. srpna 1786.

³⁶⁾ Dekr. ze dne 28. dubna 1784.

nebyly opuštěny zakořeněné idee o svrchovanosti státu nad církví, avšak v praktickém jich užívání byla jim odejmuta dřívější krutost a bezohlednost. Tak tomu bylo jmenovitě v Rakousku až do roku 1848: v zásadě panoval starý systém Josefinský, v praxi ale vyhledáváno dorozumění se s úřady církevními a dovedlo se takto předejíti kolisím. Avšak současně počíná též reakce proti samé základní ideji josefinismu a soustav s ní příbuzných; jakož pak soustavy tyto vyrostly z činitelů náboženských a politických zároveň, tak přičinily se i k jich zvrácení proudy jak církevní tak politické.

Uprostřed vzrůstající od XIV. st. supremace státní vytknula církev své stanovisko ve dvojím směru: zavrhuje aspirace teokratické,³⁷⁾ ale popírá též se vši rozhodností svrchovanost státu.³⁸⁾ Na tomto základě povstala proti systému supremace státní tak zv. teorie koordinační nejčastěji ve spojení s ideou státu křesťanského.

Podle této teorie stojí církev i stát vedle sebe jako moci rovného řádu a rovnoprávné, církví tudíž nepřisluší žádná moc ve věcech světských, ale nepřisluší ani státu ve věcech duchovních. *Placetum regium, appellatio ab abusu*, vůbec celá soustava prav *circa sacra*, nemají žádný právní podklad, jsou pouhou usurpací. To však, že církev a stát mají existenci navzájem nezávislou, ne-

³⁷⁾ Přes to není ani v pozdějších časech nouze o projevy pojmů teokratických: tak ještě bulla Pavla IV. „*Cum ex apostolatus officio*“ z 15. února 1559 (*Liber sept. c. 9. de haereticis V. 3.*) vyvozuje, že panovník, jenž doplní se schismatu, pozbývá koruny a zasloužil by trest smrti; Pavel III. sesadil s trůnu anglického krále Jindřicha VIII. (bullu „*Cum redemptor*“ ze dne 30. srpna 1535, publ. 17. prosince 1538, *Bull. Luxemb. I. 707. 711*). Pius V. královnu Alžbětu (bullu „*Regnans in excelsis*“ ze dne 25. února 1570. *Bull. t. IV. p. III. p. 98*), Řehoř XIV. krále francouzského Jindřicha IV. r. 1590. Je to poslední příklad takového výroku. Za to prohlásil papež Řehoř XVI. v bulle „*Sollicitudo ecclesiarum*“ ze dne 7. srpna 1831 (*Bull. Cont. XIX. p. 38*) následkem sporu o trůn portugalský: že mu nepřisluší rozhodovati o pravosti dynastie. Srovn. též proslavení Pia IX. z 20. července 1871. k deputaci katol. náboženské akademie (*Archiv d. 26. str. LXXX.*)

³⁸⁾ Při každé příležitosti protestoval stolec papežský proti supremaci státu, srovn. na příklad protesty proti *placetum regium* Roscovány *Mon. I. 117. 203. 205. 227. 300. II. 406.*

značí, že jsou rozděleny: pojídlem, které je slučuje, jsou křesťanské zásady. Stát má na těchto zásadách býti založen, veškeré jeho instituce, veškerá jeho činnost má býti prodchnuta duchem křesťanským a tudíž podporovati účely, jichž představitelkou je církev. Mezi působností státu a církve nenedostává se tudíž bodů, kdež se stýkají; avšak právě proto dlužno také obě sféry přesně vymeziti a vytknouti každé vlastní její obor. Toto vymezení pak nemůže se opírat o jednostranné ustanovení státu nebo církve, neboť tyto jsou mocnosti samostatné a sobě rovné; lze je provésti jenom shodnou jich vůlí na základě obapólné úmluvy.³⁹⁾

Kdežto teorie tato jediné poměr státu k církvi měla na zřeteli, přijato bylo s jiné strany za politickou maximu boj proti absolutismu. Nemůže býti úkolem naším vyličovati bytí jen ve hlavních rysech nesčetné teorie tímto politickým proudem vyvolané; poslední jeho výplod jeví se v podobě „novověkého státu“, jemuž se zhusta též dává jméno státu „právního“ (Rechtsstaat).⁴⁰⁾ Ze známek jemu vlastních vytkneme jen ty, jež bezprostředně dotýkají se naší otázky. Především neuznává moderní stát ve svých mezích nižádnou jinou samostatnou vrchnost: všichni jsou podrobeni jeho moci, osoby fysické i hromadné a tudíž také společnosti náboženské. Avšak tato závislost má jisté meze. Účel státu ovšem je všestranný a k jeho úkolům náleží veškeré směry lidského života, nevyjímajíc ani sféru náboženskou; avšak působnost státu je obmezena; jestiž obmezena předně formálně, ježto moc státní jedná toliko způsobem a v mezích zákonem z předu vytčených, jest ale kromě toho též obmezena hmotně, ježto zákon sám, upravuje působnost státu, musí říditi se určitými pravidly

³⁹⁾ Základní myšlénka této teorie jest rovnoprávnost státu i církve; ostatně ale jak co do odůvodnění tak co do provedení jejího náhledy velice se různí. K nejznamenitějším zastancům idee státu křesťanského náleží: Goerres *Deutschland und die Revolution 1819*. Stahl *Ueber den christl. Staat 1847* (2. vyd. 1858). Walter a Ketteler v cit. spisích. Thiersch *Ueber den christl. Staat 1875* — přece však jak různé jich názory o praktickém uspořádání poměru státu k církvi. Teorii koordinační bylo lze jmenovitě před zněmem Vatikánským pokládati za panující mezi kanonisty. Na stanovisku teorie koordinační stojí ze znamenitějších spisovatelů Schulte ve starších spisech, Walter, Vering, Reichensperger cit. a vice jiných.

⁴⁰⁾ O různém významu, v němž možno výraz ten pojímati, viz Kasparek *Prawo polityczne* (d. l. 1877) §. 50.

etickými. Nejhlavnějším z těchto pravidel je šetření individuální svobody. Přiváděje pravidlo toto v soulad se všestranností svého úkolu, je stát povinen zůstaviti činnosti osob fysických a hromadných svobodu co největší a teprve tenkrát vystoupiti činné, když buď třeba jest jeho podpory, anebo když ona individuální činnost porušuje právní pořádek. Podle těchto zásad určuje se též poměr státu k církvi. Stát máje všechněm náboženským společenstvem, jež uznal, zabezpečiti podmínky existence, není se žádnou z nich ve vlastním styku náboženském, je v tomto smyslu bez vyznání. Z toho neplyne, že všechna vyznání ve státě také mají zajímati totéž postavení právní. Avšak podle faktického významu, jehož vyznání v společenstvu nabylo, nadá je též stát většími či menšími právy, uzná je buď za korporaci soukromou, nebo přizná mu charakter korporace veřejné. Na tomto základě může církev nabýti obsáhlých práv, avšak drží je jedině proto, že jí je stát udělil a jedině z moci zákonů státních. Církev pak není mocností se státem rovného řádu a nemůže se vymaniti z jeho zákonů. Stát sám vymezuje tudíž sféru církevní od státní, má ale hranice stanoviti tak, aby ve věcech víry a svědomí církev byla naprosto nezávislou a by mimo tento obor zůstavena jí byla autonomie co největší.⁴¹⁾

Vylíčený právě systém je se systémem koordinačním v zásadním odporu: tento uznává naprostou samostatnost církve, onen podrobuje ji státu, nebo určuje této závislosti meze etické a právní; tento určuje vzájemný poměr státu a církve na zásadě dohodnutí se, onen jednostrannou vůlí státu. Avšak nehledíc k tomu ubíraly se do jisté míry souměrně: stýkaly se v opozici proti nárokům státu policejního. Vyproštění církve bylo v programu obou systémův, ačkoliv jednomu bylo účelem hlavním a výlučným, druhému pak jen následkem tendencí namířených ve stranu politickou. Pročež oba proudy stejně přičinily k tomu, že poměr státu k církvi počal v našem století se měniti v duchu svobody a církevní autonomie. Již v první polovici našeho století jeví se zhusta tato proměna: nasvědčuje jí zejména ta okolnost, že ve

⁴¹⁾ Na tomto stanovisku stojí vůbec — ač opět mezi sebou velice se různí — ze znamenitějších politických spisovatelů: Bluntschli, Ahrens, Mohl, Zöpfl, Zacbariae, Rönne, Gneist, srov. Martens, cit. dílo str. 396. nsl.

mnoha státech na místě jednostranných nařízení státních upravuje poměry církevní smlouva se stolicí papežskou. Tak byly uzavřeny konkordáty s Bavorskem r. 1817, s Neapolskem r. 1818, s některými kantony švýcarskými r. 1828 a 1845 a s Nizozemím roku 1827.⁴²⁾ V protestantských státech německých neuskutečnily se sice formální konkordáty; avšak papež uspořádal hierarchické poměry na základě předchozích narovnání s dotýčenými vládami, jako v Prusku r. 1821,^{43a)} v Hanoversku r. 1824,⁴³⁾ ve Vřtembersku, Bádensku, v obojím Hesensku, Nasavsku a Meklembursku r. 1821 a 1827.⁴⁴⁾ V Belgii uznal zákon z r. 1831 autonomii církve v nejširším objemu. Přes to vše byl však politický systém v Evropě panující, tlumě všeliký projev svobodnějšího života, též na překážku vývoji samostatnosti církevní. Teprve r. 1848 uprostřed všeobecného dovolávání se svobody mohla i církev s výsledkem hlásiti se o svá práva;⁴⁵⁾ strana liberální, která tehdy dostala se k veslu, hlásajíc svobodu za základ státu a společnosti, již k vůli důslednosti neodpírala jí církvi. Zákony vydané pod vlivem událostí r. 1848, nebo později dle jejich vzorů sdělané poskytovaly církvi právo řídit vlastní záležitosti a odstranivše placetum a jiná toho druhu obmezení, přiznaly tovaryštvům náboženským tytéž svobody jako jiným korporacím právním.⁴⁶⁾ Svobody takto nabyté

⁴²⁾ Text těchto konkordátů mimo jiné: *Nussi Conventiones de rebns ecclesiasticis inter S. Sedem et civilem potestatem initae* (1870) p. 146. (bavorský), p. 178. (neapolský), p. 242. 269. (švýcarský), p. 232. (nizozemský).

^{42a)} Bulla Pia VII. „De salute animarum“ ze dne 16. července 1821. *Walter Fontes* 239. *Münch II.* 250.

⁴³⁾ Bulla Lva XII. „Impensa Romanorum“ ze dne 26. března 1824. *Walter Fontes* 265. *Münch II.* 297.

⁴⁴⁾ Bulla Pia VII. „Provida sollersque“ ze dne 16. srpna 1821 a Lva XII. „Ad Dominici gregis custodiam“ z 11. dubna 1827. — *Walter Fontes* 322. 335. *Münch II.* 309. 410.

⁴⁵⁾ Srov. obzvláště *Verhandlungen der deutschen Erzbischöfe und Bischöfe zu Würzburg im October und November 1848* ve Veringově Archiv d. 21. 22.; memorandum těchže biskupů ze dne 14. listopadu 1848, arcibiskupa hnězdenského ze dne 3. června 1848 a jiné v Ginzlově Archiv für Kirchengeschichte und Kirchenr. II. 48.; dále *Aktenstücke, die bischöfliche Versammlung in Wien betreffend*, Brühl *Acta ecclesiastica* 1851—1853.

⁴⁶⁾ Srov. mimo jiné základní práva přijatá národním shromážděním ve Frankfurtě 11. září 1848 a pruské zákony z r. 1848 a 31. ledna 1850 čl. 15—18.

nepozbyla církev ani za reakce, jež krátce na to ve mnohých státech nabyla vrchu; spíše právě tam, kde onen reakční proud zavládl nejsilněji, pečováno o příměří s církví proti snahám liberálním, v nichž shledáváno nebezpečí pro pořádek společenský a státní. Účinného přispění pak bylo se lze nadíti jen od církve silné a samostatné; proto také vlády nejen že nezkracovaly svobody církevní nabyté za převratu r. 1848, leč v duchu systému koordinačního uznaly církev za mocnost státu rovnou, která svou vlastní bytností je svobodná a samostatná. Tyto fáse rozvoje okazuje jmenovitě poměr státu k církvi v Rakousku. Do roku 1848 panoval, jak jsme se již zmínili, v zásadě systém josefinský; cís. patent ze dne 4. března 1849 čís. 151 ř. z. o politických právech konstituční formou vlády zabezpečených ustanovuje (v §. 2.), že „každá zákonem uznaná církev a každé náboženské tovaryšstvo jsou oprávněny konati veřejnou společnou bohoslužbu, řídití samostatně své záležitosti, držeti a užívati fundací, ústavů a fondů věnovaných účelům obřadovým, osvětovým a dobročinným. že však podléhají tak jako každé tovaryšstvo vůbec zákonům státním“. Ve smyslu tohoto všeobecného ustanovení vytknulo cís. nařízení ze dne 18. dubna r. 1850 č. 156 ř. z. poměr církve katolické ke státu. Rušíc obzvláště placetum regium, dovoluje biskupům a všem věřícím uchylovati se ve věcech duchovních k papeži bez předchozího svolení vlády (§. 1.); rovněž přiznává biskupům právo beze svolení vládního vydávati nařízení v mezích svého úřadu (§. 2), ruší starší nařízení obmezující moc duchovních u vyměťování církevních censur a trestů disciplinárních (§. 3. 4.) a ukládá úřadům státním za povinnost provádění nálezů duchovních zákonitě vydaných (§. 6.). Jiným nařízením (ze dne 23. dubna 1850 č. 157 ř. z.) byl církvi přiznán vliv na veřejné vyučování. Zrušiv patentem ze dne 31. prosince 1851 čís. 3 ř. z. pro rok 1852 zákon ze dne 4. března 1849, prohlásil v něm císař výslovně, že „zachová a podporovati bude každou církev a každou zákonem uznanou společnost náboženskou jak ohledně společného veřejného konání bohoslužby, tak ohledně samostatného spravování jejích záležitostí“.

Současně počala vláda vyjednávat se stolicí apoštolskou o uzavření konkordátu,⁴⁷⁾ který dne 18. srpna 1855 uskutečnil

⁴⁷⁾ Uzavření rakouského konkordátu vyvolalo množství spisů pro i contra; mezi těmito zasluhují zvláštní zmínky: (Fessler)

se a patentem ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř. z. za zákon státní byl prohlášen.⁴⁸⁾ Ducha konkordátu prozrazuje nejlépe první jeho článek: „Náboženství katolické zachováno bude na vždy v celé říši rakouské při těch právech a výsadách, jež mu řízením Božím a dle ustanovení církevních zákonů náležejí.“

Ustanovení následující — jež obzvláště neuvádíme, ježto jsme je seznali nebo ještě seznáme na příslušných místech⁴⁹⁾ —

Studien über das österr. Concordat 2. vyd. 1856. — Jacobsoba Ueber das österr. Concordat 1856. — Kard. Wisemanu Vier Vorträge über Concordate, insbes. das österr. Concordat. Aus dem Englischen. 1858. — (Haulik, arcib. Záhřebský) Oesterreich der Concordatenstaat 1859 — (Ginzcl) Kirchl. Zustände Oesterreichs unter der Herrschaft des Concordats, 1859. — Schulte I. str. 495.

⁴⁸⁾ Papež se své strany prohlásil uzavření konkordátu brevem „Optime noscitis“ a 25. listop. 1855 (Heyzmann Najn. pr. 46). Vedle hlavní smluvy (Conventio) tvoří harmonickou část konkordátu dodatečná prohlášení a ujednání dílem současně s konkordátem prohlášená, dílem tajná a teprve později publikovaná. K prvnímu náleží: 1) List arcibiskupa Rauschera, plnomocníka císařského, ke kardinálu Viale Prelà, plnomocníku papežskému, počínající slovy „Ecclesia catholica“ ze dne 19. srpna 1855; týká se objasnění jednotlivých článků konkordátu (Heyzmann Najn. práva str. 37. Archiv d. I. str. XX). 2) Kardinálova odpověď „Accepi“ téhož data (Heyzmann str. 44. Archiv d. I. str. XXIV). 3) Odpověď Rauscherova „Honoratissimae“ ze dne 19. srpna 1855 (Heyzmann str. 45. Archiv p. XXV.) Tajné dodatky: 1) List Rauscherův ke kardinálu Viale Prelà („Quum Majestati“) ze dne 10. srpna 1855 týkající se zrušení desátek v Ubersku, císařova práva jmenovati biskupy uherské, právního stanoviska klášterů, kapitoly Olomúcké, prodeje a zavazení statků církevních a soudní instrukce ve věcech manželských (publ. v Archiv d. XIV. 93). 2) Odpověď kardinálovu „Gravissimi quidem“ téhož data (tamtéž). 3) List Rauscherův ke kardinálovi („Literis quibus“) ze dne 26. srpna 1855 o změně vyznání, o smíšených manželstvích, o pohřbívání nekatolíkův a stanovisku východní církve (Archiv XVIII. 449). 4) List Rauscherův z téhož dne („Respectu eorum“) o následcích odsouzení beneficiáta (tamtéž str. 452). 5) List Rauscherův ze dne 17. srpna 1855 („Eminentia Vestra“) a 6) Odpověď kardinálova z 18. srpna 1855 („Redditae mihi“) obsahující dodatky ke článkům III. IV. VII. VIII. XVII. XXIV. XXVI. XXVIII. konkordátu (Archiv XVIII. 453. 454). 7) Smlouva o tom, jak naložiti s biskupy, kteří dopustili se velezrády. srov. výše str. 40. pozn. 7.

⁴⁹⁾ Viz díl I. 224. p. 1. 256. p. 22. 266. 276. 301. II. 19. p. 4. 39. 202. p. 8. 216. p. 10. 234. — O významu konkordátu budeme ještě zvláště jednati při právu manželském.

jsou uskutečněním této úvodní zásady; ba i tam, kde se vládě přiznává vliv na záležitosti církevní, pojímá jej konkordát nikoli se stanoviska práva, leč jako ústupek a výsadu. Církvi byla zabezpečena úplná a neobmezená svoboda v každém oboru její působnosti.

VIII. Když takto církev tu na základě konkordátů, onde mocí základních zákonů státních dobývala sobě samostatnější existence, počaly současně množiti a vzrůstat i idee, kteréž uvykli jsme naznačovati jménem liberalismu. Tyto, nebudující budovu státu a společnosti na zásadách výlučné křesťanských, musily ovšem vyvolati odpor církve, zvláště též proto, že se pojily mnohonásobně k protináboženským názorům filosofickým. Jakož ale v táboře liberálním odstíny mírnější a radikálnější se jevily, tak i z tábora církevního jedni sympatisující do jisté míry se zásadami liberalismu, chtěli je uspůsobiti a v soulad uvést s učením církve, kdežto druzí zavrhuje bezohledně tyto zásady k žádnému ústupku nechtěli se nakloniti. Strana jdoucí v této negaci nejdale, ultramontanská zvaná, dosáhla uznání kurie a započala ve jménu katolické církve s liberalismem zarytý boj. Tento směr manifestoval se velmi ostře za pontifikátu Pia IX. (1846 až 1878), který v mnohých listech a osloveních, především pak v encyklice „*Quanta cura*“ ze dne 8. prosince 1864 odsoudil filosofické, společenské a politické idee našeho století. V dodatku k této encyklice byla sestavena mínění, jež Pius IX. při různých příležitostech zavrhl a prohlášena pod názvem *Syllabus complectens praecipuos nostrae aetatis errores.*⁶⁰⁾ Tou dobou právě zásady a snahy církví tak rozhodně zavržené v moderních státech čím dále tím více nabývaly půdy a v druhé polovici našeho století dobyl si liberalismus — až na malé výjimky — významu panujícího systému politického. A toutéž měrou, jak přeměňoval se stát ve směru tomto, přistřeňoval se též jeho poměr k církvi. Vlády liberální spatřující v církvi, jmenovitě pak ve směru ultramontánském, zosobnění zásad sobě nepřátelských, velmi citlivě střežou nedotknutelnost své sféry, popílující si za to sůzovati objem pů-

⁶⁰⁾ Řečená encyklika a syllabus zároveň s výňatky starších výroků Pia IX. byly mimo jiné uveřejněny ve Veringově Archiv d. XIII. 298. 314. 318. a v Acta Pii IX. t. 3 O významu syllabu a jednotlivých jeho ustanovení srovn. obzvláště Hergenröther cit. 129. — Martens 182.

sobnosti církevní. Tato snaha charakterisuje nyníjší poměr státu k církvi, ačkoliv ne všude v těchže vystupuje rozměrech. Jmenovitě tam, kde v živlech konservativních, tradicích národních, aneb dynastických nalezla účinnou protiváhu, chovala se v určitých mezích umírněnosti; kde však nebylo této opory, vybuchla v zuřivý boj s církví. Unesení sněmu vatikánského, ačkoliv nedotýkala se bezprostředně těchto společenských a politických otázek.⁵¹⁾ poskytla nových zbraní proti církvi. Dokazováno,⁵²⁾ že papež nadaný neobmezenou mocí v církvi, může teokratickým zásadám udělití povahu dogmatu, že výrok takový jsa neomylným zavazoval by všechny katolíky, že tudíž dogma vatikánské brozí novověkému státu záhubou, nebude-li dostatečně hájiti svá práva. Vizme, jak uprostřed proudů výše vylíčených utvářil se poměr k církvi v Rakousku.

Rakouský konkordát z r. 1855 vyvolal od samého počátku i se strany mírných liberálů velmi silnou oposici. Významu více praktického dosáhla tato oposice, když se změnou systému politického (r. 1860) liberální strana nabyla prostředního nebo bezprostředního účastenství ve věcech veřejných. Zrušení konkordátu pokládalo se v prvních letech konstituční éry za nejdůležitější bezmála bod programu liberální většiny říšské rady. Opírajíc se zprva radikálnějším návrhům, chtěla vláda cestou dohodnutí se s kurii dosíci změny oněch ustanovení konkordátu, jež nejvíce nechuť budila hlavně se zřetelem na poměry interkonfesionelní.⁵³⁾

⁵¹⁾ Návrhy o tomto předmětu připravené: *schema constitutionis de ecclesia Christi*, jmenovitě cap. 13. *de concordia inter ecclesias ac societatem civilem*, c. 14. *de jure et usu potestatis civilis secundum eccl. cath. doctrinam*, c. 15. *de specialibus quibusdam ecclesiae iuribus in relatione ad societatem civilem*, viz v *Martinově Collectio* p. 49. a k tomu *Hergenröther* str. 122.

⁵²⁾ V tomto duchu obzvláště: *Janus Der Papst und das Concil. 1860.* — *Schulte Die Macht der röm. Päpste über Fürsten, Länder, Völker, Individuen nach ihren Lehren und Handlungen zur Würdigung ihrer Unfehlbarkeit 1871.* — *Týž Denkschrift über das Verhältniss des Staates in den Sätzen der päpstlichen Constitution vom 18. Juli 1870.* — *Týž Die Stellung der Concilien, Päpste und Bischöfe vom historischen und canonist. Standpunkte 1871.* — *Berchtold Die Unvereinbarkeit der neuen papstlichen Glaubensdecrete mit der bairischen Staatsverfassung 1871.*

⁵³⁾ K říši vyjednávání byl do Říma vyslán biskup Fessler, srov. *Die jüngsten Verhandlungen zwischen der österr. Regierung und dem*

Když vyjednávání k tomu cíli zahájena nevedla k žádoucímu konci, strana liberální pak touže dobou uchopila se vesla vlády, vybočilo se z cesty smíru a bez ohledu na konkordát *de jure* ještě platný započato zákony státními poměr státu k církvi vymezovati. První trhlinu v konkordátě učinily již státní základní zákony dne 21. prosince 1867, jmenovitě zákon o všeobecných právech občanských (čís. 142 ř. z.): na místě stanoviska výsadného, jež z konkordátu vyplývalo, obdržela sice církev katolická tak jako jiná vyznání náboženská práva spravovati své vnitřní záležitosti, avšak měla „jako každé jiné tovaryšstvo podřízena býti zákonům státním“ („čl. 15 cit. zák.). Kromě toho nedaly se jednotlivé zásady zákony těmi přijaté srovnati s tehdejšími na konkordátě se zakládajícím poměrem státu k církvi katolické, jakož jsme již jednou měli příležitost poznamenati. (Srov. d. II. 41. p. 12. 140. 148. 154. 162. 174). Ještě větší důležitost praktickou měly tři zákony uveřejněné pod datem 15. května 1868; jeden z nich (čís. 47. ř. z.) vrátil státu zákonodárství a soudnictví ve věcech manželských, jež konkordát ohledně katolíkův úřadům duchovním přikazoval (srov. níže §. 138); druhý (čís. 48 ř. z.) obsahuje „základní ustanovení o poměru školy k církvi“, jež výše jsme poznali (§. 118); třetí (čís. 49 ř. z.) vymezuje poměry mezi jednotlivými vyznáními, o čemž ještě v §. 135. pojednáme. Tak tedy pozbyl konkordát fakticky ve velmi důležitých bodech platnosti ještě dříve, nežli formálně byl zrušen. Nastalo to teprve po prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské; vláda prohlásila, že vůči změněným poměrům, jež nastaly následkem usnesení vatikánského, stát nemůže se pokládati za zavázana smlouvou, kterou uzavřel na základě stavu dřívějšího, že strana, s kterou konkordát uzavřen byl, vlastně existovati přestala, neboť jest vlastně papež v ohledu právním nyní zcela jinou osobou, nežli papež před sněmem vatikánským. Vlastnoručním listem ze dne 30. července 1870 kázal tudíž císař konkordát v Římě vypověděti a spolu i připraviti návrhy zákonů, jež na místě konkordátu a císařského patentu ze dne 5. listopadu 1855 (viz výše str. 258) vymeziti měly poměr státu k církvi.⁵⁴⁾ Na tomto základě vznikl zákon ze dne

beil. Stuble. Geprüft und beleuchtet von einem deutschen Staatsmanne 1863. O jednáních r. 1867 viz Vering Lebrb. str. 243.

⁵⁴⁾ Příslušné doklady totiž cíś. list, dále výňatek z raportu ministerstva osvěty ze dne 25. července 1870 a depeši min. zahrani.

7. května 1874 č. 50. ř. z. „o zevnitřních poměrech církve katolické,* jenžto zrušiv úplně cis. pat. z 5. listopadu 1855 označil vliv státu u věcech církevních. V 8 oddílech (v 60 §§.) obsahuje předpisy o těchto předmětech:

1) Co se týče církevních úřadův a prebend; obsah příslušných předpisů seznali jsme v nauce o udílení úřadů (d. I. 259. 266. 270. 276. 301. 303. p. 3. 305. 306. 323. 341. 350. 353. d. II. 218).

2) Co se týče vykonávání církevní úřední moci a správy duchovní (§§. 14—29). V oddíle tomto jsou zásadní ustanovení o poměru státu k církvi; mezi jiným předepsáno, že biskupové spravují vnitřní záležitosti svých diecézí dle předpisů církevních, pokud tyto předpisy nepřičí se zákonům státním (§. 14), že moc církevní vztahuje se pouze na příslušníky církve a že se jí nemůže užívat k tomu konci, aby se někomu překáželo zachovávatí zákony a nařízení úřadů státních nebo užívatí volně práv občanských (§. 18); že při vykonávání církevní moci úřední není dovoleno užívatí prostředků donucovacích (§. 19). Vláda poskytuje v některých případech své pomoci (brachium saeculare) ku provedení nařízení a výroků úřadů církevních, a sice jde-li o dobývání lávek nebo konání jiných povinností k účelům církevním se svolením vlády uložených (§. 23). má-li duchovní úřadu neb obročí donucením zbaven býti, nebo jestliže proti duchovnímu vyšetřování bylo zavedeno (§. 27). Porušila-li vrchnost církevní opatřením svým nějaký zákon státní, může ten, jemuž se tím újma děje, žádati za přispění úřadů státních (§. 28). Ostatně mluvilo se již vícekrát o jednotlivých předpisech toho oddílu (d. I. 103. 224. 226. d. II. 19. 41. 42. 105. 117. 191. 197. 205.)

3) Upravení studií teologických (§. 30. srov. výše str. 164. p. 29); jakož i

4) stanovení právních poměrů společenstev klášterních (§. 31) bylo zůstaveno zvláštním zákonům, jež ale dosud se neuskutečnily.⁵³⁾

ležitostí Beusta k rakouskému vyslanci v Římě ze dne 30. čerence 1870 uveřejnila úřední Wiener Zeitung ze dne 2. a 10. srpna 1870 (též Archiv d. 24. str. 271).

⁵³⁾ Současně s projektem zákona, o nějž se jedná, učiněn se strany vlády návrh zákona o společenstvech klášterních; návrh ten ale propadl v panské sněmovně.

5) Rovněž co se týče patronátu (§§. 32—34), jest nový zákon připověděn, doposud ale jen některé předpisy byly vydány (d. II. str. 41. 224. p. 21. 231).

6) Dále vyslovuje zákon ten v zásadě zřízení obcí farních (§§. 35—37), jež provedeno býti má zákonem zvláštním (srov. II. str. 176 p. 5.)

7) Předpisy zákona z oboru práva majetkového (§§. 38—59) probrali jsme již výše (d. II. str. 180. 182. 211. 216. 228. 229. : 31. 242.).

8) V posledním oddíle konečně (§. 60) vyhrazuje se vládě právo dohledu k tomu cíli, aby orgánové církevní nevybočovali z mezí své působnosti a proti zákonům státním a nařízením vládním nejednali.

Doplňn jest zákon výše dotčený zákonem téhož data (čís. 51 ř. z.), jímž byly zavedeny nové příspěvky k náhoženskému fondu (srov. výše str. 201).

Srovnáme-li stav věci, jenž nastal následkem zákonův období konstitučního, s oním, který byl za platnosti konkordátu, shledáme nejenom podstatný rozdíl v zásadním pojmání poměru státu k církvi, ale i v jednotlivých právních poměrech mnoho důležitých změn. Není tedy divu, že představitelé církve a to jak papež, tak i rakouští biskupové neopomenuli žádné příležitosti, aby dovolávajíce se slavné úmluvy z r. 1855 neprotestovali proti reformám na poli církevním zavedeným.⁵⁶⁾ Jestliže však bez ohledu na dřívější poměr kontraktní jediné k obsahu zákona přihlížeti budeme a pomíjejíce otázku zásadní jediné na praktický resultát ptáti se budeme, musíme po právu a spravedlnosti přiznati, že, ačkoliv zákony tyto církev poněkud o dávné výsady připravily, přece její svobodu a autonomii nezničily, že dovedly vystříhati se přehnaného

⁵⁶⁾ Uvádíme zejména tato akta kurie a episkopátu: a) proti zákonům základním adresa biskupů k císaři ze dne 28. září 1867 (Archiv XVIII. 456) a list biskupů k ministrovi ze dne 27. list. 1867 (Archiv XIX. 457); b) proti zákonům ze dne 25. května 1868 alokuce papežská ze dne 22. června 1868 (Archiv XX. 170) a list biskupů k ministrovi ze dne 2. května 1872 (Archiv XXXII. 164); c) proti zákonům z května 1874 list papeže k biskupům ze dne 7. března 1874 (Archiv XXXI. 472), memorandum biskupů ze dne 20. března 1874 (Archiv XXXII. 175).

novotářství a že vytknuvše vliv státu ve věcech církevních, dovedly zachovati ne-li právní, tož alespoň faktickou spojitost s dřívějším stavem věci. K tomuto charakteru konfesijního zákonodárství družilo se opatrné a umírněné provádění zákonů, to vše pak mělo za následek, že mimo dosah zavedených reform nevystupovala kolise mezi státem a církví z mezi zásad a teorie a že přes tendence v zásadě si odporující přece zachován byl přátelský modus vivendi.

O něco dále — v Německu, obzvláště pak v Prusku — vedly tytéž co do podstaty tendence, však převahou živlů anti-katolických a pýchou národní rozbujnělé k úplnému povalení vši církevní svobody a k bezohledné válce proti církvi, již bez váhání přezděno bylo „kulturní boj“. Nezbyvá nám místo vyličiti tu dopodrobna onen zápas,⁵⁷⁾ uvedeme pouze hlavní obsah příslušných zákonů pruských.

Formální překážku tendencím protikatolickým tvořil poněkud pruský zákon ze dne 31. ledna 1850, jenž přiznával církvi katolické rovněž tak jako každé jiné společnosti náboženské úplnou svobodu ve správě věcí církevních. Šlo tedy především o odstranění této překážky. Zákon z 5. května 1873 změnil tedy zásadu l. 15. a 17. řečeného zákona, podřídív v nich výslovně církev katolickou zákonům státním a dozoru státnímu, vyhradiv dále státu právo rozhodovati o vzdělání duchovních a služebníků církevních, jich přijímání a odstraňování jakož i o mezích duchovní moci disciplinární. Praktické uskutečnění zásad těchto nedalo na sebe dlouho čekat. Již 11. května 1875 dostalo se sankce zákonu, jímž určeny byly podmínky dosažení úřadu církevního; on předpisoval nejen řád studií teologických, ale podrobil též kandidáty stavu duchovního zkoušce státní, vrchnosti duchovní pak uložil za povinnost oznamovati kandidáty úřadu církevního vládě, která mohla vysloviti své veto proti udělení úřadu. Ještě citelněji porušil svobodu církve zákon ze dne 12. května 1873, týkající se disciplinární moci církve; k jejímu poznání postačí, povíme-li, že §. 1. tohoto zákona dovoluje vykonávání disciplinární moci jediné církevním úřadům německým, ruše tím zároveň zákonitou moc papeže a jeho orgánů; že podle §. 10. bylo možno z výroků du-

⁵⁷⁾ Poukazujeme v tom ohledu ke spisům citovaným v úvodě tohoto §. obzvláště Reichenspergera, Maassena a Martensa.

chovního úřadu odvolati se k úřadu státnímu, že nálezem světského soudu duchovní úřadu církevního zbavení býti mohou a že jim též vykonávání funkcí duchovních zakázáno býti může. Jiný zákon ze dne 13. května 1873 obmezuje duchovní moc ohledně vyměřování trestů a censur církevních. Dotčené zákony („květnové“) musily nezbytně zničití veškerou samočinnost života církevního, bezohledné pak, zhusta i libovolné provádění zákonů těchto a příliš kruté tresty, jež jimi byli stanoveny, hrozily úplnou zkázou církvi katolické. V boji, který se z toho vyvinul, chápala se vláda pruská stále nových a nových prostředků; rok 1874 a 1875 vykazují celou řadu zákonů proti církvi katolické namířených. Tak zákon ze dne 21. května 1874 na pohled „deklaruje“, ve věci samé přirostřuje zákon z 11. května 1873, zapovídaje hlavně přísné vykonávati veškeré funkce duchovní bez oprávnění vládního, dává mimo to vládě (vrchnímu presidentovi) právo sekvestrovati majetek uprázdněného benefícia, které nebylo uděleno se svolením vlády. Zákon ze dne 20. května 1874 nařizuje, že stolec biskupský, jestliže biskupství biskupovi tribunálem světským bylo odejmuto, pokládati se má za uprázdněný a rozhoduje o správě diecése v případě takovém, staví se v křiklavý odpor se zásadami práva církevního. Záhy byly zákonem ze dne 22. května 1875 zastaveny veškeré příspěvky na prospěch církve, jež byly učiněny závislými na osvědčení biskupově, že se podrobuje úplně zákonům státním. Zákonem ze dne 31. května 1875 byly zrušeny všechny řády a řeholní kongregace vyjímaje ty, jež zanášejí se ošetřováním nemocných. S tímto stavem věci nebylo lze předpis zákona zabezpečujícího církvi katolické svobodnou existenci nižádnou měrou srovnati a to ani ne v oné přistřižené formě, kterou jí uštědřil zákon ze dne 5. května 1873; pročež také beze všech ostychů byly zákonem ze dne 18. června 1875 zrušeny články 15. 16. a 18. zákona z r. 1850. Odtud pošlo též zkrácení autonomie církevní v oboru práva majetkového: zákony ze dne 20. června 1875 a 7. června 1876 vymezily způsob správy majetku církevního jakož i práva dozoru, jež v té příčině vládě bylo přiznáno.

I v jiných státech německého spolku vydány byly tou dobou zákony dle pruského vzoru sdělané; ba co ještě důležitější, i zákonodárství spolkové dalo se svěsti na tuto dráhu. Nejpatrnějším výrazem tohoto směru církvi nepřátelského jest jmenovitě zákon ze dne 4. května 1874, unicum v dějinách novověkého zákonodárství.

dárství. Duchovnímu, jenž zbaven byl úřadu soudem světským, anebo přijal úřad, který mu byl udělen proti zákonům státním a jenž vykonává funkce s úřadem tím spojené, může policejní úřad zakázati nebo naříditi pobyt v určitých okresích nebo místech. Pak-li však netoliko jednotlivé funkce vykonává, nýbrž dle slov zákona výslovně úřad ten si osvojuje, nebo opatřením úřadu policejního se protiví, může mu vrchní úřad policejní odejmouti právo občanské a vypověděti jej z celého území německého spolku.

Toť jsou výsledky, jimiž honosí se dosud „boj kulturní“, výsledky, jež v podivné zaslepenosti i mnoho jinak velmi znamenitých mužů prohlašovali chce za vrchol pokroku a liberalismu, kdežto každý nepředpojatý, ať přítel či nepřítel církve katolické, spatřuje v nich jen výraz neobmezené svrchovanosti státu a negaci idee svobody a samosprávy. Je to vybočení, jež ve zdravém organismu státním nežádnou měrou dlouho trvati nemůže a neklame-li nás pozorování naše. připravuje se již obrat v mínění všeobecném, který bohdá záhy i v zákonodárství upraví cestu spravedlivějším názorům. [Srov. nyní zákony pruské ze dne 14. července 1880, 21. května 1886 a 29. dubna 1887.]

b) Povšechné úvahy.

§. 134.

K vyličenému právě vývoji historickému dlužno připojiti ještě některá objasnění se stanoviska zásadního. Přes to, že mezi názory o pojímání poměru státu k církvi veliký rozdíl se zračí, jeví tyto přece určité společné východiště. V tom totiž souhlasí dnes všichni, že církev a stát mají své oddělené sféry, v nichž jednají jako mocnosti svrchované, na sobě nezávislé a na vzájem se vylučující. Toto teoretické seznání nerozhoduje však otázku: kde jsou hranice obou těchto sfér? kdo je určuje? a jakým způsobem?

Odpověď na otázky tyto zdá se býti prostá; jsou-li obmocnosti rovného řádu, rozhoduje o jich vzájemném poměru obapolná vůle, jinými slovy, hranice státu a církve mají se určovati smlouvou, jež obyčejně ve směru tomto nazývá se konkordátem.

Není pochyby, že zásada tato sama o sobě je slušná; přihlídneme-li ale k ní blíže, přesvědčíme se, že jako pravidlo prak-

tické okáže se býti nedostatečnou, neboť je vlastně zásadou pouze formální, jež pomíjí hlavní otázku. jaký je poměr státu k církvi. Neboť nikoliv ta okolnost, že právní poměr úmluvou byl vytčen, leč teprve obsah úmluvy té podává obraz onoho poměru. Tak tedy existence konkordátu sama sebou nedokazuje ještě, že se poměr státu k církvi zakládá na slušných a spravedlivých základech. Jestliže na př. církev vůči zmohutnělé moci státní vidí se k zachránění existence své nucenou obětovati v úmluvě svá práva, zdaž nezveme poměr tento spravedlivým proto, že jej formálně konkordát schválil? Konkordát jako každá smlouva vůbec obsahuje obapolné závazky a ústupky, stejné nebo nestejně na obou stranách a může proto výsledkem jeho býti rovnováha obou, ale též převaha té či oné strany. Srovnáme na př. konkordát francouzský z r. 1801 s rakouským z r. 1855; formální základ je týž, přece však je značný rozdíl co do objemu práv v tom a onom konkordátě církvi přiznaných. Neuvádíme to jakožto důvod proti uzavírání konkordátů; naopak my přiznáváme, že je to způsob upravování vzájemných poměrů, který poskytuje nejvíce záruky spravedlnosti, avšak také nic jiného než způsob, který o podstatě věci ještě nic nestanoví. Pročez tvrdíme, že konkordát není jediným, výlučným způsobem vymezování sféry státní a církevní. Užijeme přirovnání: má-li pozemek můj býti ohraničen od sousedního, mohu vytýčiti meze v dorozumění se sousedem, nebo sám, nebo může tak učiniti soused. První cestou lze nejsnáze zabrániti příštím sporům, ale budeme-li při určování mezí já i můj soused šetřiti přísně svého práva, bude rozdělení, ačkoliv bylo vykonáno jednostranně, neméně spravedливо. Tak také není nezbytné třeba, aby vymezení sféry státní od církevní, má-li býti spravedlivé, uskutečnilo se cestou úmluvy, neboť ani stát, ani církev, rozhodující jednostranně o svém oboru, neporušují tím ještě práv druhého, tak jako neporušují práv souseda zarážejí mezník. Ale na tom přestává též přirovnání toto. Ve věcech soukromých přivolá jedna strana, nešetří-li druhá meze zákonem stanovené, pomoc soudu; nad svrchovanými mocnostmi však, jako jsou církev a stát, není takový vyšší úřad. Vymezení to bude tudíž jen tehdy míti praktický význam, předsevezme-li je ten, kdo má též dostatečné prostředky k uskutečnění své vůle, tudíž ten, na čí straně je převaha síly a moci. Kdysi byla tímto silnějším činitelem církev, ona také, jak jsme viděli, za panování systému teokratického sama

určovala obor své působnosti; dnes jest převaha na straně státu a na něm tudíž závisí vymezení sfér obapolných.

Tu však může se nám namítnouti, zdali stát proto, že je silnějším, rozhoduje o svém poměru k církvi či-li, zdali přiznávajíc toto faktum, neschvaluje tím zásadu přemoci a síly? Tomu bylo by skutečně tak, kdybychom přiznávali státu právo libovolného uspořádání poměru toho. Žádáme-li však oproti tomu, aby stát podroboval se pravidlům slušnosti a spravedlnosti, aby chránil svou vlastní šetřil též sféru církevní, pak stavíme oproti moci postuláty právní a mravní. Pravda, že tím neučiní se přítrž zneužívání; avšak zdali též konkordát zdolá zlomiti tuto faktickou převahu státu? Zdaž právě v něm netkví vada všech úmluv mezinárodních, že vystačují v čas míru, avšak nedostačují, jakmile vznikne rozpor? Zdaliž vzdor konkordátu nerozhoduje přece skutečné přesila a moc?

Opakujeme tudíž: ačkoli mezi způsoby upravování vzájemných poměrů státu k církvi první místo dáme konkordátu, uznáváme přece, že v tom ještě neleží porušení samostatnosti církve, jestliže moc státní jednostranně určí hranice obou sfér.

Vše závisí na tom, jaký jest obsah zákonů, poměr státu k církvi upravujících. Prohlašují-li ve směru tom za nejvyšší zásadu, že zákony státními nemá býti porušena sféra církevní, neupře jí zajisté nikdo slušnost, avšak zásada tato nemá praktický význam, dokud nebyla rozhodnuta otázka, co je sféra církevní? V odpověď na to setkáváme se velmi zhusta s následující argumentací: účelem církve je spasení lidstva, prostředky k tomu pak jsou hlásání nauky Kristovy, kult zevnější, mše a svátosti; to tedy prý je ona sféra, v níž církvi úplná volnost ponechána býti má, za tímto obvodem pak že rozprostírá se pole působnosti státní. To však je mylné pojmání věci, kteréžto je s to zmásti skutečnou hranici mezi církví a státem; vyplývá pak z nesprávného identifikování pojmu náboženství a církve. Sféra náboženská jest obsažena v církevní, však nevyčerpává ji, neboť církev podle pojmu svého je společností zevnější, již rovněž tak jako každé jiné společnosti třeba je organisace a správy. Církve tedy nejen při vykonávání funkcí náboženských, ale i vedouc správu společnosti věřících jedná ve sféře vlastní a stát v tom i onom ohledu jest povinen uznávati její samostatnost. Avšak nehledíc ani k tomu, jest přece jakýsi rozdíl mezi sborem církve čistě náboženským a

jurisdikčním; náboženský musí nezbytně zůstatí prost všelikého cizího vlivu; v druhém ale může církev, aniž by tím obětovala svou samostatnost, podrobiti se do jisté míry vůli státu. Zdali a jak daleko půjde ve směru tom, závisí na zachování se moci státní. Uznávaje samostatnost církve, může totiž stát býti s ní v užším či volnějším svazku: tu dopřává církvi pomoci své a výměnou za to nabývá práva ve sféře, která dle povahy své náleží církvi, jako vliv na obsazování úřadů církevních, na správu majetkovou a pod., onde opět staví církev na roveň s jinými korporacemi církevními, nebo též strje na stanovisku bezkonfesionelním, způsobí úplnou roztržku mezi státem a církví (systém americký). Tak tedy sama vůdčí zásada, uznání samostatnosti církve, může poměr státu k církvi utvářiti způsobem velmi rozmanitým. Která cesta pak v mezích této hlavní zásady je nejvhodnější, všeobecně říci nelze, neboť to závisí na skutečných poměrech v určitém čase a státě: na počtu obyvatelstva katolického, tradicích historických, formě vládní, směru osvěty, okamžitých proudech politických a jiných toho druhu činitelích. Jedním slovem, poměr státu k církvi jest nejen otázkou zásad, ale zároveň i otázkou politiky zákonodárné a administrací.

Obracíme se ještě jednou ke konkordátům, abychom blíže určili jich právní povahu.¹⁾ Jsou v tom ohledu tři teorie: jedna spatřuje v konkordátu papežský privilej, jenž způsoben byl určitými ústupky se strany státu a tedy též hájí, že papež každou dobu konkordát jednostranně odvolati může²⁾ (Privilegientheorie).

¹⁾ Viz (Anonym) Ueber den Charakter und die wesentlichen Eigenschaften der Concordate, přeložil z vlašského Brühl 1853. — Balve Das Concordat nach den Grundsätzen des Kirchenrechts, Staatsr. und Völkerrechts 1863. — Hermann v Bluntschliho Staatswörterbuch, d. V. 701, nsl. — Sarwey Ueber die rechtliche Natur der Concordate, v Doveho časopise II. 437. III. 267. — Hübler Zur Revision der Lehre von der rechtlichen Natur der Concordate tamže III. 404. IV. 105. — Tarquini Institutiones jur. eccles. (ed. 2) 1868. p. 80. — (Týž v Acta S. Sedis VI. 538), — Bonald Deux questions sur le concordat 1801., Genève 1871. — Schulte I. §. 31. nsl. — Phillips III. §. 158. — Encyklopedya kościelna il. Konkordaty d. II. 28. — Słotwiński o początku i przedmiocie konkordatów, v Roczniki towarzystwa nauk. krak. 1858. (Ogóln. Zbiór t. 25).

²⁾ Tak jmenovitě Tarquini (jesuita, zemřel jako kardinál v Římě r. 1874) a Bonald v cit. spisech.

Druhá teorie právě naopak tvrdí, že prameniskem veškerého práva býti může jediné moc státní, že konkordát pouze dotvrzuje shodu názorů představitelů státu a církve v jistých směrech a že má moc závaznou jen jako zákon státní (*Legaltheorie*).³⁾ Obě tyto teorie nutno rozhodně zavrhnouti, neboť obě popírají rovnoprávnost sféry církevní a státní a sice první ve směru systému teokratického, druhá pak ve směru systému supremace státní. Odůvodněna jest jediné teorie třetí, pokládající konkordát za smlouvu (*Contractstheorie*); jestli konkordát volným projevem shodné vůle dvou stran snižujícím k vymezení poměrů právních a chová tudíž v sobě veškeré podstatné známky smlouvy.⁴⁾ Již sama forma konkordátu nasvědčuje nejčastěji tomu, že strany uzavřely jej v přesvědčení, že obě jím stejně jsou zavázány,⁵⁾ pročez nazývají jej také *conventio* a obyčejně bývá též připojena klausule, že může změněn býti pouze obapolným dorozuměním.⁶⁾ Co se týče dále povahy této smlouvy, jest nade vše patrné, že nelze ji vřaditi mezi smlouvy soukromoprávné, poněvadž ji zavírají strany nikoliv jako osoby soukromé, nýbrž jako představitelé moci církevní a státní. Mezinárodním traktátům podobají se konkordáty potud, že uzavírají se mezi představiteli dvou nezávislých, svrchovaných mocností, liší pak se od nich tím, že pouze jedna strana jedná jménem státu, papež pak že uzavírá smlouvu tu ne jako panovník, nýbrž jako hlava církve. Náleží tudíž pokládati konkordáty za zvláštní druh smluv veřejných.⁷⁾

³⁾ Z novějších Sarwey cit. Hinschius *Stellung der deutschen Staatsregierungen gegentiber den Beschlüssen des vatic. Concils 1871.*, částečně též Hübler cit.

⁴⁾ Že i kurie konkordáty za smlouvy oboustranné závazné pokládá a že nepřijala, jak se často tvrdí, teorii výsadní, srovn. obzvláště Hergenröth'er *Kathol. Kirche* str. 124. — Vering §. 50.

⁵⁾ Srov. úvod konkordátu rakouského z r. 1855 „*Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius IX. et Majestas Sua Caes. Regina Apost. Franciscus Josephus I. Austriae Imperator... de ecclesiae catholicae statu in eodem imperio solomnem conventionem inire decreverunt.*“ Následuje jmenuování plnomocníků: „*qui post plenipotentiae ipsis collatae instrumenta mutuo sibi tradita atque recognita, de sequentibus convenerunt.*“

⁶⁾ Rak. konkordát čl. 35.

⁷⁾ V užším smyslu nazývají konkordátem smlouvu vymezující zásadně poměr státu k církvi, v širším též smlouvy upravující jednotlivé

Bezprostředně vyplývá z konkordátu pouze závazek pro strany smlouvající se; aby však ustanovení konkordátu nabyla i ohledně osob třetích platnosti, musí nabyti jak významu zákona církevního, tak i významu zákona státního. Papež tedy publikuje konkordát zvláštní bullou, zákonodárná moc státní pak se své strany udělí konkordátu buď v celé jeho osnově, nebo pouze jednotlivým jeho ustanovením moc předpisů státních. Zda-li a pokud je k tomu třeba svolení těles zákonodárných, dlužno posuzovati dle ústavy příslušného státu.

Jménem církve uzavírá konkordát z pravidla papež; biskup jest k tomu jen tehdaž oprávněn, jsou-li předmětem úmluvy pouze záležitosti jeho diecése se týkající a přijímá-li pouze závazky takové, jež nepřekračují meze jeho působnosti.

B) *Poměr církve k jiným vyznáním.*)*

§. 135.

Poměr církve k jiným vyznáním vyplývá přímo ze zásady katolické, že jako jest jen jedna víra, jest i jen jedna církev a že mimo tuto církev není spasení ¹⁾ Církev tedy se svého stanoviska neuznává a uznati nemůže žádnou jinou společnost náboženskou a nemůže tudíž ani se žádnou z nich býti ve svazku právním. Poměr církve však k jednotlivým osobám, jež nenáleží do církve katolické, řídí se dle toho, jestliže přijaly křest (fideles), nebo nepřijaly (infideles). V případě prvním staly se tím účastníky společnosti církevní (II. str. 138); neuznávají-li přes to církev,

právní poměry. Do kategorie konkordátu dlužno též počítati tak zv. bullae circumscriptiois, totiž bully obsahující ustanovení o rozdělení a uspořádání diecése na základě předcházejícího dohodnutí se se státem.

*) Kromě spisů cit. při §. 133. Linde Staatskirche, Gewissensfreiheit und religiöse Vereine 1845. — Pfaff Ueber das Wesen und den Umfang der Toleranz im Allgemeinen und der christl. Toleranz im Besonderen 1864. — Maassen Neun Capitel über freie Kirche und Gewissensfreiheit 1876. — Schulte Lehrb. §§. 31.—33. Walter §. 49—56.

¹⁾ Conc. Trid. sess. III. symb fidei.

nepokládá je církev za jinovérce, nýbrž za kacíře neb odpadlíky (srov. §. 111). Zákony církevní platí tudíž pro ně na dále, a to i tehdy, když zorganizují se ve zvláštní tovaryšstva náboženská.²⁾ Církev ovšem pozbývá v případě takovém skutečné pravomoci nad nimi; avšak zásada sama o sobě neruší se tím a užije se jí ihned. Jakmile úřadům církevním se naskytne příležitost rozhodovati o právním poměru, jehož předmětem byl nebo jest nekatolík křesťanského vyznání (srov. výše str. 139).

Jiné stanovisko zaujímá církev vůči nekřesťanům; tito jsou nejen fakticky, alebrž i právně mimo společenstvo církevní, nemohou ani podléhati pozitivnímu právu církevnímu,³⁾ církev žádá po nich pouze, aby šetřili zákonů jurisdikce, totiž práv jaksi přirozených, kteréžto vízí všechny lidi, poněvadž jsou ustanovení božského. Pravidlo toto, jak ještě uhlídáme, má praktický význam ve právu manželském.

Určujíc pak takto poměr svůj k nekatolíkům a nekřesťanům, plní církev vůči těm i oněm poslání své tím, že pečuje, aby obrácení byli na víru katolickou. Tato snaha jest jednou z podstatných známek církve, jež právě proto též všeobecnou čili katolickou se nazývá; však církev nesmí nikdy užívati k tomu prostředků jiných nežli moci slova a nauky.⁴⁾ Na tom zakládá se opravdová náboženská snášlivost (tolerance), jež stejně daleka jest fanatismu jako náboženskému indiferentismu; onen nejen stihá bludy, ale i pronásleduje bludaře; tento pak i vůči zásadám náboženským chová se lhostejně. Náboženské vyznání, jež nezná snášlivosti, přičí se duchovní lásce křesťanské; vyznání pak, jež by se hlásilo k indiferentismu, pozbývá tím práva existence.⁵⁾ Avšak faktický poměr církve k jiným vyznáním nezávisí ani tak na samé církvi jako spíše na zachování se moci státní. Dříve, když stát byl s církví v úzkém náboženském svazku, pokládal se nájezd na jednotu církevní za přečin proti existenci státní; viděli jsme, jaké důsledky z toho byly činěny ohledně nakládání s kacíři (II. str.

²⁾ Srov. Martin Bischöfliches Wort an die Protestanten Deutschlands, zunächst an diejenigen meiner Diöcese 1864.

³⁾ C. 8. X. de divortijs IV. 19.

⁴⁾ C. 3. 5. D. 45., c. 33. C. 23. qu. 5., c. 9. X. de judaeis V. 6.

⁵⁾ Srov. též syllabus §. 3. (Indifferentismus, latitudinarismus) Nr. 15—18.

Část třetí.

Právní poměry mimo hierarchii.

Všeobecné.

§. 136.

Právní zřízení každé samostatné společnosti obsahuje dva druhy pravidel; z poměrů totiž, které vymezují, má v jedněch převahu zájem celku, v druhých obzvláštní účelové jednotlivců. Tak i v oboru práva církevního jsou především pravidla, jež se odnášejí k celé církevní společnosti, vymezující její organizaci, zákonný obor zřízených v ní úřadův a poměr věřících k představitelům moci církevní. Tento oddíl práva církevního seznali jsme v části první a druhé, to jest v nauce o hierarchii a vykonávání vlády v církvi. Zbývá nám ještě onen druhý druh pravidel, která upravují poměry jednotlivých osob, nejsouce s celkem, se zřízením a vládou církve ve svazku bezprostředním. Obor těchto poměrů je mnohem menší nežli příbuzný mu v právě státním oddíl práva soukromého. Rozdíl vyplývá z podstaty obou sfér: udržení právního pořádku jest právě jedním z nejhlavnějších účelů státu, pročež veškeré poměry lidského života, jakmile vůbec na sobě mají známku práva, spadají v obor zákonodárství státního. Stát dle své podstaty jest institucí právní. Účelem církve však nejvlastnějším jest náboženská dokonalost věřících; ovšem církev jako každá jiná společnost beze zákona obejít se nemůže, avšak spatřuje v něm pouze prostředek své vlastní existence. Pročež poměry, jež se zřízení církevního bezprostředně nedotýkají, činí církev předmětem svého zákonodárství jen tehdy, jestliže souvisí těsně s její

naukou, nebo jestliže jim připisuje obzvláštní důležitost pro rozvoj církevního života. K takovým poměrům náleží manželství a život řeholní.

Oddíl I.

Právo manželské.*)

Titul I.

O manželství vůbec.

a) Podstata manželství.**)

§. 137.

Podle vzoru právníků římských definuje se manželství jako svazek muže a ženy k cíli úplného společenství života. ¹⁾ Zároveň jest manželství jediným svazkem právním, určeným k rozmnožování pokolení lidského a odtud stýkají se v jeho povaze různé prvky.

*) Literatura. Z děl nejednájících o manželství vůbec jmenujeme jen důležitější. (Citují je níže pouze jménem autorovým): Sanchez Disputationum de s. matrimonii sacramento libri III. Lugdun. 1590. a později — Gibert Histoire ou tradition de l'église sur le sacrement de mariage 1725. — Moy Von der Ehe und der Stellung der kath. Kirche in Deutschland rücksichtlich dieses Punktes 1830 a po druhé ve Veringově Archiv I. II (1857). Týž Geschichte des Eherechts B. I. Das Eherecht der Christen in der morgenl. und abendl. Kirche bis zur Zeit Karl d. Gr. 1833. — Stapf Vollständiger Pastoralunterricht über die Ehe 1820. 7. vyd. od Riffa 1847. (Po polsku: Nauka pasterska o administrowaniu sakramentu małženstwa. přel. Woliński, ve Vilně 1832). — Knopp Vollst. kath. Eherecht 1850. (4. vyd. 1870). — Ubrig System des Eherechts 1854. — Schulte Handbuch des kath. Eherechts nach dem gem. kath. Kirchenrecht und dem österr., preuss., franz. Partikularr. 1835. — Týž Erläuterung des Gesetzes über die Ehen der Katholiken in Oesterr. 2. vyd. 1857. — Kutschker Das Eherecht der kath. Kirche nach seiner Theorie und Praxis, 5 dílů. 1856 1857. — Perrone De matrimonio christiano I. III. 1858. 3. t. — Bangen Instructio practica de sponsalibus et matrimonio 4. fasc. 1858—1860. — Zbismann Das Eherecht der orientalischen Kirche 1864. — Rosko-

Hledíc jediné k faktickému poměru, shledáváme v manželství spojení muže a ženy způsobené růzností pohlaví. Jestli to fysická, přirozená stránka manželství, jímž se toto nijak neliší od pohlavního poměru zvířat; plyneť ze snahy lidem i zvířatům společné ukojovati pud pohlavní a udržovati svůj druh. Tato zvířecí a přirozená známka poměrů pohlavních převládala snad v prvních dobách člověčenstva, nyní nalezneme ji leda u některých národů mimoevropských. Takový svazek prostý vsí důstojnosti mravní manželstvím ani nenazveme, neboť jest buď okamžitým výsledkem pudů smyslných, kdežto manželství je poměrem trvalým, nebo trvání jeho zakládá se jen na libovůli a síle, kdežto manželství jest společenstvím a vzájemností práv. Obyčejné muž, má převahu síly, jest pánem toho poměru, žena pak klesá jaksi na stupeň nevolnice: toliko muž, nikoliv žena má práva. Není tu tedy výlučný svazek manželský, nýbrž mnohoženství, nebo také poměr opačný, totiž mnohomužství, jež ale o tutéž zásadu, totiž o zásadu síly, se opírá.

vány *Matrimonium in ecclesia cath. potestati eccles. subjectum cum amplissima collectione monumentorum et literatura* 1870. sq. — Szamotulski Řehoř (viz d. I. 81.) *Enchiridion impedimentorum quae juxta canonicas constitutiones in matrimoniis contingunt*. Crac. p. Unglerium 1529. — Tyllowski Vojtěch (Soc. J.) *S. canones et decisiones apert. de s. sacram matrimonio*, Vars. 1692. — Miřušski *Explanationes juris eccles. canonico moralis in librum IV. decretalium de sponsalibus et matrimoniis*, Vilnae 1702. — Heyzmann *Wyklad prawa o małżeństwie katol. w Austrii*, otisk z *Czasu* 1857. — Kasperek Frant. *Zasady główne ustaw małżeńskich kościoła katolickiego ze stanowiska filozofii prawa* 1872. (v *Przegląd Polski* 1872. p. t. *Małżeństwo kościoła katolickiego*.) — Schulte'go *zasady prawa kanonicznego o małżeństwie*, přeložil Gustav Roszkowski, 1878; (je to překlad příslušného oddílu Schulteho *Lehrb.*)

**) Schulte *Handb. §. 1—4.* — Kutschker t. I. str. I. nsl., Schneemann *Die Irrthümer über die Ehe* 1865.

¹⁾ *Modestinus libro primo regularum* (l. I. D. de ritu nuptiarum 23. 2). *Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio*. §. 1. *Inst. de patr. potest.* l. 9. *Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio, individuum vitae consuetudinem continens*. *Srov. c. 3. C. 27. qu. 2.* (S. Aug.), c. 11. *X de praesumptionibus* II. 23. — O různých definicích manželství se stanoviska práva soukromého: Rittner *Oesterr. Eherecht* (1876) §. 1.

Takovým bylo by manželství, kdyby bylo zůstaveno výhradněmu vlivu přirozených pudů. Tomu však není tak: zároveň s prvním svazkem společného života počíná manželství ztrácet onen charakter zvířecí, až se povznese k hodnotě poměru etického. To pak je výsledkem dvou společně působících činitelů: náboženství a zákona.

Není nesnadno vyloučiti, proč i náboženství i zákon dotýkají se pravidly svými práva manželského.

Manželství jsouc poměrem člověka ke člověku, tím již po své přirozené stránce prozrazuje prvek mravní, neboť kdekoli člověk s jinými lidmi počíná se stýkati, spadá činnost jeho pod určité zákony, jež diktuje etika. Manželství však více než každý jiný poměr zasáhá v obor mravnosti: již sám vznik jeho vyplývá z příčin etických, neboť účelem jeho je zůslechtění pudů smyslných, jež, kdyby manželství nebylo, nepovznely by se nad povrch zvířecosti. Dále nejsou jen svazkem nahodilým pro jednotlivé jakési účely, nýbrž úplným společenstvím života, consortium omnis vitae, vytváří manželství mezi samými manžely různé poměry, jež vymeziti mohou jediné zásady etické. A konečně jest manželství zřídlem vzniku jiného u vysokém stupni etického poměru, poměru rodičů k dětem, tak že ani v tom ohledu není poměrem eticky lhostejným. Tím právě také, že manželství v tak různorodých směrech v obor mravnosti zasahuje a že v etickém ohledu je poměrem velmi důležitým, vysvětluje se, proč manželství přibralo na se ráz náboženský. Plyne to z úzkého svazku mravnosti s náboženstvím. Náboženství řídí celé duchovní žití člověka, především pak mravní života toho stránku, udílejíc pravidlům etickým charakter předpisů náboženských. Proto také manželství, jsouc poměrem tak výlučně mravním, stalo se zároveň poměrem náboženským. Od nejdávnějších dob u všech národů nalézáme určitý svazek představ náboženských s vymezením poměrů manželských.

Avšak nejenom náboženství, nýbrž i právo obrací se s požadavky svými k poměru manželskému, příčinu toho pak hlásá nám účel a podstata práva. Právo má pořádati poměry společné, jimž hlavně charakter manželství dává podobu a směr. Z manželství vyvíjí se rodina, rodina pak opět je základem společnosti a státu. Zakonodárce chtěje uspořádati právní a společenské poměry, musí tudíž počítati od manželství, neboť každý organismus společenský musí se sřítiti jako budova bez základů, nespočívá-li

na základech poměru manželského právem vymezeného. Předpisy etické a náboženské nepostačují v té příčině, ony toliko prostředně na vůli lidskou působí, vízí toliko ve svědomí, poněvadž donucovací moci nemají. Tu pak právě vyžaduje dobro společnosti, aby provedení určitých zásad manželství se týkajících nebylo ponecháno libovůli jednotlivců. Jest tedy zde spolupůsobení práva potřebno, jež hledíc pouze k zevnitřní stránce bezohledně provádí svá ustanovení.

Veškeré známky manželství tu vyjmenované uznala též nauka křesťanská, avšak nade všechny ostatní povznesla stránku náboženskou. Církev učí: manželství od počátku Bohem ustanovené jakožto svazek nerozlučný a monogamický bylo Kristem k prvotné čistotě přivedeno a k významu svátosti povzneseno.³⁾ Formou této svátosti je projev obapolné vůle, úmluva, consensus,³⁾ jeho přísluhovateli (ministři) sami snoubenci.⁴⁾ Smlouva manželská neexistuje odděleně od svátosti manželství; avšak svátosti není bez platné smlouvy a naopak, jakmile smlouva platně se uzavře, stává se tím svátostí. Materií sakramentu není smlouva, nýbrž vzájemné oddání se osob ve stav manželský vstupujících. Pojmajíc takto náboženskou povahu manželství projevila tím církev též svůj názor o právní stránce poměru manželského. Lze obsáhnouti jej větou: manželství je svátost a pročež také církvi přísluší vymezení právních poměrů s ním spojených, a to jak ve směru zá-

³⁾ Trid. sess. 24. doctrina de sacramento matrimonii, Catechismus Rom P. II. c. 8. — Srovn. Syllabus Nr. 65—74.

³⁾ Otázku, je-li manželství smlouvou, není právník nyní ani povinen sobě klásti, věda, že smlouva není poměrem právním, nýbrž jen způsobem vzniku práv. Možno tudíž pouze říci: manželství vzniká ze smlouvy. Rozumíme-li ale, jak činila starší teorie, smlouvou poměr závazný (obligatio), patrně, že manželství ve smyslu tom smlouvou není.

⁴⁾ Že přísluhovatelem svátosti stavu manželského není kněz, vyplývá beze vši pochyby z fakta, že manželství přede sněmem Tridentským solo consensu přicházelo ke skutku a že i dosud věc tak se má tam, kde příslušný zákon tridentský (sess. 24. c. 1. de ref. matr.) nebyl publikován, že konečně dle toho zákona stačí k platnosti manželství přítomnost faráře i kdyby neměl ještě kněžského svěcení, což dle práva obecného státi se nemůže (viz d. I. 255). Opačný názor bájili právníci franconzští ve spojení s teorií o smlouvě manželské o čemž ještě v příštím §.

konodárném tak soudním. Zásady této přidržovala se církev od nejstarších dob a potvrdila ji dogmaticky na sněmu Tridentském.⁵⁾

b) Manželské právo církevní a státní.⁶⁾

§. 138.

Ve smyslu zásad právě dotčených považovalo se až do polovice XVI. století zákonodárství a soudnictví ve věcech manželských za výhradné pole církevní. Zejména rozhodovala církev o právních podmínkách uzavření manželství, o vzájemném poměru manželův a rozvázání manželství, ponechávajíc státu na nejvyšší vymezení poměrů majetkových. Teprve s reformací počíná se měnití stav věci; předkem reformatoři sami, nepojímajíce manželství v sakramentálním významu církve katolické, neodpírali ani státu kompetenci ve věcech manželských.⁷⁾ Záhy a sice ještě během XVI. století prokmitá tatáž tendence již i z katolického tábora nejprve ve Francii a pak i v jiných státech. Počátek zákonodárství světského ve věcech manželských stanoví edikty králů francouzských Jindřicha II. (r. 1556) a Jindřicha III. (r. 1579 ordonnance de Blois). Ustanovení tato⁸⁾ jsou důležitá ne proto, že by byla způsobila vážné změny práva dosud platného, vždyť byla

⁵⁾ Trid. sess. 24. doctrina de sacram. matrim. can. 4. Si quis dixerit, ecclesiis non potuisse constituere impedimenta matrimonii dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit. Can. 12. Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit. Srov. též bullu Pia VI. „Auctorem fidei“ 28. srpna 1794. Bull. Cont. IX. 395. syllabus č. 68. 70. 74.

⁶⁾ Theiner J. A. *Variae doctorum cathol. opiniones de iure statuendi impedimenta* 1824. — München *De iure ecclesiae statuendi impedimenta matrimonii dirimentia* 1827. Heuser *De potestate statuendi impedimenta dirimentia pro fidelium matrimoniis soli ecclesiae propria* 1853. — Friedberg *Recht Der Eheabschlusung* 1865. — Schulte *Handb.* str. 17. nsl. — Richter §. 267. — Rittner *Oesterr. Eber.* §. 2. 3.

⁷⁾ O doktrínách evangelických srov. obzvláště Strampff *Luther über die Ehe* 1857. — Scheuerl *Luthers Eherechtsweisheit* (Abhandl. 1873., str. 437. nsl.).

⁸⁾ Týkaly se hlavně formálností slibů manželských; jmenovitě edikt z r. 1579 předpisoval formu Tridentskou, čítal ale též ohlášky k podmínkám platnosti.

vydána v duchu zákonů církevních, ale že učinila první výlom v zásadě, že o poměrech manželských jediné církev rozhoduje. Ba i zvláštní teorie povstala, jež zákonodárství státní měla opodstatniti, teorie to, které velmi úzce souvisí s doktrinami gallikánskými. Uznávající svátostnou povahu manželství snažili se teologové a kanonisté gallikánští srovnati je s kompetencí státní. Podle jejich učení dlužno v manželství přesně rozeznávati smlouvu čistě civilní (*contractus naturalis*) s jedné a svátost se strany druhé. Smlouva o sobě není ještě svátostí, nýbrž právním úkonem občanským a podléhá tudíž zákonodárství světskému. Stát proto ustanovuje, pod jakými podmínkami smlouva tato je platna, či jinými slovy, které jsou překážky manželské. Teprve když byla smlouva taková platně uzavřena, povznese ji kněz k hodnotě svátosti. Smlouva jest nejen formou, leč i materií svátosti. Pravda, že manželství jakožto svátost náleží do kompetence církve; ale smlouva, z které manželství povstává, není ještě svátostí a pročež nerozhoduje o její platnosti církev, nýbrž stát.³⁾ Mezi spisovateli směru episkopálního a josefinského nalezla teorie tato mnoho přívrženců. Pod jejím vlivem dokonala se na sklonku XVIII. a počátku XIX. století v největší části Evropy radikální změna v zákonodárství manželském. Počátek učinil v tom ohledu císař Josef II. vydav pro dědičné země rak. patentem ze dne 16. ledna 1783 zákon manželský.⁴⁾ V předu vyslovuje v něm výslovně zásadu, že o manželství jakožto smlouvě občanské rozhodovati má stát a podle toho též vymezuje buď v souhlasu s právem církevním nebo též úchylně od něho veškeré právní poměry manželství se týkající. Zásady Josefské jsou odtud hlavním základem manželského práva rakouského; přijal je též občanský zákoník z r. 1811 dosud platný. Týž setrvává sice z části ještě na stanovisku konfesijním, neboť jsou v něm předpisy zvláštní pro katolíky, zvláštní pro jiné křesťany a zvláštní pro židy; ale i prvymenované nevíží jako předpisy církevní, nýbrž jako předpisy státní. Radikálněji počínalo si zákonodárství francouzské, jež prohlásivši jednou zá-

³⁾ Hlavním představitelem směru toho jest *Launoy Regia in matrimonium potestas vel Tractatus de jure saecularium principum Christianorum in sanciendo impedimentis matrimonium dirimentibus* 1674.

⁴⁾ Sbírka zákonů soudních č. 117. Podrobné dějiny rak. práva manželského podává mé dílo *Oesterr. Eher.* str. 15. násl.

sadu, že manželství jakožto smlouva podléhá zákonodárství státnímu, při upravení práva manželského k rozdílům vyznání žádný zřetel nemá. Francouzské právo manželské tvořící část kodexu civilního (*code civil des Français*, *Code Napoléon*)⁵⁾ platilo též v mnohých částech Polsky. Zavedeno bylo nejdříve zároveň s celým kodexem Napoleonovým ve velkokn. Varšavském⁶⁾ (1808), r. 1815 pak též v republice Krakovské jakož i ve království Polském. V republice Krakovské bylo v platnosti až do jejího úpadku a do prvních let vlády rakouské, teprv od 20. dubna 1852 počalo platiti právo rakouské.⁷⁾ V království Polském přestala platnost práva francouzského r. 1825, když byla prohlášena první kniha občanského zákoníka (o osobách);⁸⁾ r. 1836 byl vydán o sobě zákon manželský dosud platný, jenž ohledně katolíků vrátil se k zásadám práva kanonického.⁹⁾ V Německu byl vývoj práva manželského různý v různých zemích; nyní jest v celé říši německé zákonodárství a soudnictví v rukách státu a platí v tom ohledu v celém Německu zákon ze dne 6. února 1875.

Církev jak vůči teorii gallikánské, tak vůči faktickému rozvoji zákonodárství a soudnictví státního hájila vytrvale svou kompetenci. Vyvracela jmenovitě námitky výše uvedené dovozujíc, že každé manželství je svátost, že smlouva není něco od svátosti odděleného, že vůle stran a nikoliv spolupůsobení kněze tvoří svátost a že tudíž nepřisluší státu, anobrž církvi rozhodovati o věcech manželských.¹⁰⁾ Ještě jedenkrát nabyly tyto požadavky církevní praktického v Rakousku významu; konkordát z r. 1855 ustanovoval (čl. 10), že „soudce církevní rozhodovati bude ve věcech manželských dle předpisů kanonických, jmenovitě zákonů

⁵⁾ Příslušný oddíl kodexu totiž tit. 2. knihy I. prohlášen byl dekretem ze dne 11. března 1803 (20. ventóse XI).

⁶⁾ Zákon pro kn. Varšavské ze dne 22. července 1807 čl. 69. a dekrét ze dne 27. ledna 1808. Zákoník kn. Varš. I. str. 46.

⁷⁾ Cís. pat. ze dne 23. března 1852 č. 77. ř. z.

⁸⁾ Zák. ze dne 1. (13.) června 1825 z. d. X.

⁹⁾ Zákon ze dne 16. (28.) března 1836. z. d. XVIII. str. 46.

¹⁰⁾ Z novějších výnosů o tom předmětu jmenujeme cit. již v předchozím §. (p. 5) bullu „*Auctorem fidei*“, papežské breve ze dne 10. června 1851 a 22. srpna 1854 zavrhuující spisy Františka Vigila a Jana Nuytze (*Roskovány Mon.* I. 175. 176.) Syllabus č. 73.

Tridentských¹¹⁾. Ve smyslu tohoto ustanovení zrušil císařský patent z 8. října 1856 č. 185 ř. z. ohledně katolíků platnost práva manželského obsaženého v zákonníku občanském a publikoval současně „instrukci pro soudy duchovní mocnářství rakouského ve věcech manželských,“ papežem aprobovanou.¹²⁾ Od 1. ledna 1857 platilo tedy ohledně manželství katolíků právo kanonické. Tento stav věci trval do r. 1868; zákon ze dne 25. května 1868 č. 47 ř. z. zrušil právo z r. 1856, uznáv zase platnost občanského zákona z r. 1811 a přikázav záležitosti manželské soudům civilním. Patrně, že tím nepominula působnost duchovních soudů manželských, leč že toliko nálezy jejich nemají platnost pro foro civili.

Dva hlavní názory tedy, jak vidíme, křížily se v teorii i praxi o oboru církevním a státním ve věcech manželských: jeden odpírá kompetenci státu proto, že manželství je svátost, druhý odpírá ji církvi proto, že uzavírání manželství je smlouvou. Zápas těchto odporujících sobě zásad počíná ve století XVI. a tvoří ještě dnes jednu z nejhlavnějších sporných otázek o poměru státu k církvi. Posuzující spor tento, musíme především zamítnouti argumentaci, kterou jsme výše slyšeli na obranu kompetence státní. Neboť otázku, jak pojímati dlužno svátostnou povahu manželství, rozhodnouti může jen církev a nikdo jiný nežli církev, a nestranné prozkoumání příslušných výroků církevních přesvědčí každého, že podle učení církve katolické rozdělování manželství na smlouvu a svátost nižídnou měrou odůvodniti nelze. Musíme tudíž bez jakéhokoliv obmezení a výhrady přijmouti náhled, že manželství jakožto svátost v každém směru spadá v kompetenci církve.

Zdaž ale, uznávajíce tuto zásadu, máme vůbec záležitosti manželské odstraniti ze sféry státní? Jest přece manželství též poměrem právním, a to poměrem v ohledu společenském a státním nad míru důležitým. Pouěvadž však pořádek právní a společenský

¹¹⁾ Instrukce tato (latinský a polský text u Heyzmanna Najn. pr.) sepsaná Vídeňským arcib. (pozdějším kardinálem) Ranscherem a komisí teologů a kanonistů římských aprobovaná obsahuje hmotné i formálně právo manželské po způsobu zákonníku složené. Formálně platnosti nabyla ve větších částech rakouských diecézí jako zákon diecézní; mimo Rakousko nemá sice formální váhy zákona, ale může přece platiť za věrný nástin práva manželského dle nynější praxe kuriální.

jest hlavním účelem státu, proč stát upravuje poměry manželské, nepřekračuje tím obor své působnosti. Právě tak tedy, jako jsme v celém rozsahu uznali kompetenci církve, uznáváme též v celém rozsahu kompetenci státu. Stát právě tak jako církev má nepopíratelné právo rozhodovati o poměrech manželských, avšak oba jen ve své zvláštní sféře. To znamená: právo církevní platí *in foro ecclesiastico*, právo světské *in foro civili*. Položíme-li pak spornou otázku takto: zda-li státu či církvi přísluší právo upravovati poměry manželské, odpovíme na obě otázky kladně. Zní-li však otázka, zdali církev či stát v té příčině mají výhradnou kompetenci, zodpovíme obě otázky záporně. Církev tedy upravuje poměry manželské pro obvod církevní, stát pro obvod státní. Z toho nejde, že by právo církevní a státní různiti se musila; materiálně ovšem, totiž co do obsahu svého, může se právo státní přizpůsobiti úplně církevnímu a takový stav věci, jímž předejdou se již z předu veškeré kolise, nade všechno je žádoucí. Avšak moderní náboženské poměry jsou jednotností obou práv na překážku téměř nepřekonatelnou. Kdyby se stát při vymezování poměrů manželských přidržeti chtěl stanoviska náboženského, měl by dvojí cestu volnou: právo jednoho vyznání pro všechna uznati za platné, což ale nedalo by se srovnati s rovnoprávností vyznání; nebo zůstaviti každému vyznání jeho zvláštní právo manželské, což opět jen tehdy bylo by lze provésti, kdyby stát nedovoloval manželství mezi různověrci a rovněž nedovoloval změnu vyznání. Tak tedy jest různost státního práva manželského nezbytným výsledkem poměru, v jakém novověký stát jest k náboženským vyznáním. Ale i tam, kde jest zvláštní státní právo manželské, nepozbývá právo církevní významu; stát prohlásí jedině, že před svým forem uzná manželství za těch či oněch podmínek. O tom pak, je-li manželství slátem uznané přede tváří církve pravým svazkem, či naopak, zda-li svazek, kterému stát uznání odpírá, přes to před církví manželstvím jest, rozhoduje jedině církev a jedině na základě svých vlastních zákonů. Její výrok nemá význam pro forum světské, ale má závaznou moc pro ty, již vůbec vážnost církve uznávají.¹⁸⁾

¹⁸⁾ Předmětem našeho výkladu je patrně právo výhradně církevní; ke státnímu přiblížení budeme jen potud, pokud církev za své je přijala. Co pak se týče rakouského práva manželského, poukazuji ku své monografii: *Oesterreichisches Eherecht* 1876.

Titul II.

Uzavírání manželství.

A) *O předávkách vůle.*

§. 139.

Manželství stane se skutkem souhlasným osvědčením muže a ženy, že chtějí spolu uzavřítí sňatek manželský. Uzavření manželství je tedy právním jednáním (negotium, Rechtsgeschäft), neboť je projevem vůle, jenž má za účel vznik právního poměru. Z toho poznáváme též všeobecné náležitosti uzavírání manželství: jsou totiž tytéž, jako při každém jiném úkonu právním a tudíž předkem spůsobilost k právním činům a za druhé náležitý projev vůle. Kde se těchto podmínek nedostává, kde tedy někomu chybí spůsobilost k právním činům, anebo kde projev vůle jest již dle všeobecných právních pravidel neplatný, tam ani uzavření manželství rovněž jako ani žádné právní jednání platně nemůže se státi skutkem.

Kromě těchto povšechných nedostatků, jež každé právní jednání činí neplatným, platí ohledně manželství ještě zvláštní příčiny neplatnosti, kteréžto však se vždycky odnášejí k uvedeným dvěma hlavním náležitostem. I ten tedy, kdo obecně k právním jednáním spůsobilý jest, nemusí býti též spůsobilým k uzavírání manželství a projev vůle opět, který jinak vyhovuje požadavkům právních jednání, může v tom ohledu přece býti ještě nedostačným. Avšak i co se týče oněch všeobecných náležitostí, přináší zvláštnost poměru manželského, sebou jisté modifikace zásad v obvodu práva soukromého platných.

V nauce o uzavírání manželství máme tedy zodpověděti otázku: kdo má právní spůsobilost k uzavírání manželství, když projev vůle k uťmu směřující je platný? Poněvadž pak spůsobilost k právním jednáním je pravidlem, uespůsobilost ale výjimkou, a poněvadž rovněž i projev vůle z pravidla je platný, pročez dlužno otázku tuto spíše položití záporně a tedy tázati se, kdo není spůsobilým uzavíratí manželství a kdy projev vůle je neplatný?

Okolnosti, z nichž vyplývají negativní účinky právě vylíčené a které tudíž uzavření manželství po právu nemožným činí, nazývají kanonisté obyčejně překážkami manželství rozlučujícími (vylučujícími) č. prostě překážkami, *impedimenta dirimentia* oproti překážkám manželství zakazujícím č. záповědím, *impedimenta prohibentia*, totiž okolnostem takovým, jež uzavření manželství nedovolují. nečiní je ale neplatným. Terminologie tato, ač věcně i jazykové nesprávná, ustálila se přece v науce práva kanonického a měly by se správněji rozlučující překážky nazývati důvody neplatnosti, překážky zakazující pak záповědemi.

Překážky manželství rozlučující či vylučující dělíme:

a) Na překážky *juris divini* a *juris humani* s. *ecclesiastici* podle toho, pokládá-li je církev za takové, jež zakládají se na právu božském a tudíž vížou-li všechny lidi (srov. výše str. 272), nebo pouze na právu pozitivním, jež platí pouze ohledně křesťanů.

b) Na překážky *naproste* č. *absolutní*, *imp. absoluta* není-li osoba, již se týkají, vůbec manželství schopna, nebo *relativní*, *imp. relativa*, překážejí-li uzavření manželství jenom s osobou určitou

c) Jsou dále překážky *soukromé*, *imp. juris privati*, *privata*, nebo *veřejné*, *imp. juris publici*, *publica*. První jsou ustanoveny jedině z ohledu na prospěch smlouvajících se stran, tak že na nich závisí, budou-li žádati za neplatnost či nebudou; při druhých ale převládají ohledy veřejné a proto soudce nevyčkaje ani podání žaloby, ba i proti vůli stran manželství za neplatné prohlásiti musí.

Žádné z uvedených právě rozdělení nelze přijati za základ výkladu; dlužno spíše vzhledem k tomu, co jsme právě pověděli o právních podmínkách uzavření manželství, vyložiti důvody neplatnosti týkající se osobní způsobilosti a přejíti pak k oném, jež týkají se prohlášení vůle a jeho formy.

B) Jednotlivé důvody neplatnosti.

I. Se zřetelem na spůsobilost osobní.

a) Obecná nespůsobilost ku právním jednáním.

§. 140.

Kdo nemaje žádnou vůli jest úplně nespůsobilým k právním činům, takový ani platné manželství uzavřítí nemůže. Do této kategorie náležejí nejprve děti, při nichž je důvodem neplatnosti nejen nespůsobilost duševní, ale i nedospělost fysická, o čemž vyprávěti budeme v příštím §.; dále osoby na mysli choré, tedy šílení, pomatenci, blbci jakož i ti, kdož jenom přechodně ve stavu nepřičetném se nalézají, jako osoby úplně spilé, spící a t. p.¹⁾ Dokáže-li se, že manželství uzavřeno bylo v době, kdy choroba přestala, že tedy chorý byl při smyslech, čili, jak se říká, měl lucidum intervallum, manželství bylo by platné.²⁾ Slepí, němí a hluchoněmí, nejsou-li na mysli chorými, mají úplnou spůsobilost uzavíratí manželství.³⁾

Ve případech, kde nespůsobilost k právním činům neplyne z nedostatku rozumu a vůle, leč z jiných příčin právem pozitivním jest obmezena, právo církevní důvod neplatnosti neuznává. To platí obzvláště o osobách, jež nejsou svéprávní, jež ale překročily věk dospělosti; podle práva již ve století XIII. ustáleného⁴⁾ a ustanovením sněmu Tridentského potvrzeného⁵⁾ mohou osoby tyto uzavíratí platné manželství, byť i byly ještě pod mocí otcovskou nebo poručenskou a k jiným jednáním právním svolení otcova nebo poručníkovy potřebovaly. Pokud může nedostatek svolení toho býti příčinou odepření oddavek, povíme později (§. 158.).

¹⁾ C. 26. C. 32. qu. 7., c. 24. X. de sponsalibus et matrimoniis IV. 1. c. 7. §. 1. C. 15. qu. 1. instrukce rak. §. 13.

²⁾ Srov. Schulte Handb. str. 321. Kutschker IV. 105.

³⁾ C. 23. X. de spona. IV. 1.

⁴⁾ Starší právo žádalo za příkladem práva římského (srov. Inst. de nupt. I. 10 a I. 25. C. de ritu nupt. 5. 4.) a Německého (Moy Gesch. str. 316. Richter) k platnosti manželství svolení otcova, srov. Schulte Handb. 320. Richter 913.

⁵⁾ Sess. 24. c. 1. de reform.; k dějinám tohoto usnesení srov. Friedberg Recht der Eheschliessung str. 122.

b) Zvláštní nespůsobilost uzavírati manželství.

1) *Nedospělost fysická.*)*

§. 141.

Poněvadž k podstatným úkolům manželství náleží, tělesné obcování, nemohou uzavírati manželství ti, jimž chybí fysická spůsobilost souložení. Tato nespůsobilost je buď následek nezralého věku nebo choroby.

I. Pročez tvoří překážku manželství předkem nezralý věk (*impedimentum aetatis*). V té příčině právo církevní potud jde za právem římským,¹⁾ že z pravidla za dospělost (*pubertas*) pokládá u mužských ukončený čtrnáctý a u ženských dvanáctý rok života.²⁾ Kdežto však ve právu římském ono stáří bylo nezbytnou podmínkou manželství, pokládá je církevní právo pouze za pravidelnou a normální hranici a nevylučuje tudíž možnost uzavřít manželství časněji, prokáže-li se jen, že dospělost fysická časněji nastoupila. Kdyby tudíž manželství uzavřené před čtrnáctým, pokud se týče ženských, před dvanáctým rokem bylo fysicky dokonáno, nedostatečnost stáří platnost manželství by nerušila. Rovněž mohlo by uskutečniti se platné manželství, kdyby biskup opíraje se o dobrozdání lékařské potvrdil, že ve případě daném i přes nedospělost stáří existuje spůsobilost tělesného obcování. Leč i v těchto výjimečných případech závisí možnost uzavírati manželství ještě též na dospělosti duševní, jež připouští náležitě ocenění významu svazku manželského.³⁾

*) München Ueber Unvermögen als Ehehinderniss, Bonner Zeitschrift f. Philos. und kath. Theologie 1840. — Schulte Handb. §. 17. 18. Kutschker III. §. 111—128.

¹⁾ Srov. Inst. de nuptiis I. 10. 1. 4. D. de ritu nupt. 23. 2., 1. 3. C. quando corat. vel tut. 5. 60.

²⁾ Tit X. de desponsatione impuberum IV. 2.

³⁾ Srov. c. 2. 3. 8. X. de desp. impub. IV. 2., konstituci Benedikta XIV. „Magnae nobis“ ze dne 29. června 1748 k biskupům polským, Bull. Ben. II. p. 413. (Též v Richtrově Trid. p. 558), rak. instrukce §. 17.

II. Nedostatek fysický (*impedimentum impotentiae*, to jest nemožnost obcovati tělesně,⁴⁾ vyplývající buď z choroby nebo vady organické, tvoří rovněž překážku manželství.⁵⁾ Tato je buď naprostá, absoluta, a tudíž vůbec neschopným činí k uzavírání manželství, nebo relativní, relativa, jež jeví se pouze jako nemožnost obcovati tělesně s určitou osobou. Jedna i druhá činí však manželství neplatným jen pod dvěma podmínkami:

1) jestliže byla již v době uzavření manželství (*impotentia antecedens*), což plyne ze všeobecné správné zásady, že platnost nějakého činu právního posuzuje se podle doby jeho vzniku; a

2) jestliže jest ustavičnou a nevyhojitelnou (*impotentia perpetua, insanabilis*). Choroba jen časová neb taková, jež uměním lékařským odstraněna býti může, nemá na platnost manželství žádný vliv. Za nezhojitelnou pak pokládati dlužno nemoc takovou, je-li k vyléčení jejímu nezbytna operace, spojená s nebezpečenstvím života.⁶⁾ K cíli průkazu podmínek výše dotčených ustanovuje zákon zvláštní soudní řízení, o němž se jednati bude v §. 164.

2) Svazek manželský.*)

§. 142.

K nejpodstatnějším známkám manželství počítá nauka křesťanská monogamický jeho charakter: muž jen s jednou ženou a

⁴⁾ Tato *impotentia coeundi* jest něco jiného nežli nemožnost ploditi či roditi (*impotentia generandi, sterilitas*), jež na platnost manželství nemá vliv.

⁵⁾ C. 29. C. 27. qu. 2. tit. X. de frigidis et maleficiatis IV. 15 Rak. instr. §. 16. Starší právo uznávalo pouze manželství kastrátů za neplatné, c. 2. X. de frigidis et malefic. IV. 15.

⁶⁾ C. 3. 6. X. de frig. et malef. IV. 15.; srov. o této otázce Schulte Handb. 89.

^{*)} Frenzel de indissolubilitate matrimonii commentarius 1863. — Wanner Das Ehehindernis des Ehebandes im römischen u. kirchl. Recht bis auf Justinian. Archiv. d. 31. (1874) str. 396. — Schulte. Handb. §. 27. — Kutschker III. §. 129.

žena jen s jedním mužem ve svazku manželském trvati může.¹⁾ Vše, co se přičítá této zásadě, tvoří absolutní, totiž z *jus divinum* vyplývající překážku manželství: *impedimentum ligaminis*. Pročež kdo již jednou sňatek manželský uzavřel, jest nespůsobilý uzavřítí manželství jiné, pokud první manželství platně není rozvázáno. Jakmile se tudíž objeví, že v době uzavření druhého manželství první ještě po právu existovalo, musí pozdější za neplatné býti prohlášeno. Ve příčině této dlužno se držeti předmětné podstaty činu: druhé manželství je tudíž neplatno, i kdyby byli manželé jednali *bona fide*, na př. v přesvědčení, že první manželství bylo smrtí rozvázáno; a naopak manželství je platné, kdyby i při jeho uzavírání ta či ona strana se domnívala, že manželství dřívejší ještě po právu trvá a kdyby tudíž i jednala v domněnce, že se dopouští bigamie. Vše to uznává církev za platné ohledně manželství katolíků i nekatolíků, křesťanů i nekřesťanů; v každém případě tudíž posuzuje platnost manželství dle toho, zda v době jeho uzavření jedna či druhá strana trvala ve svazku, jenž přede tváří církve platí za platné manželství. Rozdíl co do užívání zásady této jeví se jen v tom, že otázka, je-li manželství platné či neplatné, ohledně křesťanů jinými a ohledně nekřesťanů taktéž jinými pravidly se řídí (srov. str. 272., 286.).

Rozhodujíc ve smyslu zásad výše dotčených o platnosti druhého manželství, nepřiznává církev žádný význam okolnosti, že manželé na základě zákona občanského nebo podle zásad svého náboženského vyznání docílili rozvodu, poněvadž nerozlučnost manželství tak jako i jeho monogamický charakter z práva božského vyvozuje. Bylo-li tudíž manželství rozvázáno soudem světským, aneb jestliže rozvod manželství připuštěn byl nekatolickým úřadem duchovním, jest manželství s osobou rozvedenou, jejíž manžel ještě žije, přes to vůči církvi katolické neplatné. Jediná výjimka je v tomto případě, jestliže ze dvou manželů nekřesťanských jeden přijme křest, druhý pak zdráhá se žiti s ním ve společnosti manželské, nebo zůstává sice ve společnosti, činí to, jak se říká, „*non absque contumelia creatoris*“, totiž snaží se manžela druhého pohnouti k činům nemravným, anebo mu překází u vykoná-

¹⁾ Trid. sess. 24 c. 2. de sacr. matr. Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum: anathema sit. Srovn. instr. rak. §. 20. 22.

vání povinností náboženských, může manžel, který přijal víru křesťanskou, uzavřítí ještě za živobytí druhého manžela platné manželství a takto rozvázati dřívější svazek. Dříve však, nežli to nastane, má manžel na víru obrácený buď sám anebo skrze soud duchovní způsobem formálním vyzvatí druhého manžela, by se prohlásil, chce-li s ním žíti sine contumelia creatoris. Od této interpellatio conjugis sprostuje pouze dispens papežská.^{*)}

Po rozvázání manželství a tudíž z pravidla teprve po smrti manžela (srov. níže §. 162.) smí manžel zbylý vejíti v nový svazek manželský; zákon v ohledu tom předpisuje pouze určité podmínky a opatrnosti, jež seznáme jednajíce o manželstvích platných, avšak zapovězených.

3) Příbuzenství a švakrovství.

aa) Přirozené.^{*)}

§. 143.

Záповěď svazků manželských mezi příbuznými a sešvakřenými blízkého stupně zakládá se takoruka na vrozeném člověku citu etickém. Pročež uznala ji zákonodárství všech i těch nejméně civilisovaných národů, ba zhusta. aniž by si vědoma byla příčin, jež vyžadují, aby taková manželství se nepřipouštěla. Z části jsou

^{*)} C. 2. C. 28. qu. 2., c. 7. 8. X. de divortii IV. 19. Konstituce Benedikta XIV. „In suprema“ z r. 1745 (Bull. Ben. I. p. 483) a „Apostolici ministerii munus“ 1747 (ibid. I. 329), dále nálezy kongregace v Richtrově Trident. p. 235 n. 151—152 a pak instruk. rak. §. 23. — Srov. Binterim De libertate conjugis infidelis facti fidelis 1834. — Laemmer Die interpellatio conjugis infidelis u. die päpstl. Dispens von derselben, Archiv XI. (1864) 245.

^{*)} Schlegel Kritische und systematische Darstellung der verbotenen Grade der Verwandtschaft und Schwägerschaft 1802. — Laspeyres Dissert. canonicae computationis et nuptiarum propter sanguinis propinquitatem ab ecclesia christiana prohibitarum sistens historiam 1824. — Spöndlin Ueber das Eheverbot wegen Verwandtschaft 1844. — Moufang Das Verbot der Eben zwischen nahen Verwandten, v časopise Katolik IX. a o sobě 1863. — Thiersch Das Verbot der Ehe innerhalb der nahen Verwandtschaft 1869. — Schulte Handb. §. 23. 24. Kutschker III. §. 139. nsl. Richter §. 275. 276.

to ohledy přirozené, fyziologické; zkušenost učí, že častá manželství v rodině mívají v zápětí degeneraci potomstva v ohledu fyzickém a intelektuálním.¹⁾ Uvádí se též nikoli [neprávem, že ohledy závislosti nebo rodinné náklonnosti svedly by často manželství taková, jimž by jinak nedostávalo se podstatných podmínek šťastného života manželského. Církev důvody tyto vůbec uznávajíc,²⁾ odůvodňuje záповěď manželství mezi pokrevenci hlavně se stanoviska křesťanské etiky.³⁾ Lidé stvořeni jsou pro sebe, na vzájem mají se doplňovati a tedy sprádati vespolek co nejvíce poměrů na trvalých základech zbudovaných. Manželství právě nejlépe se k tomu hodí; ono nejen že slučuje dvě osoby v úplné společenství života, ale ono tvoří též tím, že rodinu zakládá, nové, a to velmi pevné svazky. Je tudíž pro lidstvo žádoucí, aby vzniklo nových svazků rodinných co možno nejvíce. Pročez uzavře-li se manželství mezi osobami, které již spojuje svazek rodinný, nemá ono pro lidstvo onen význam nového svazku, jenž má sloučiti dva lidi sobě doposud cizí. Na místě aby v nové poměry vstoupil, sprádá člověk pouze újeji svazky již existující; tím oddaluje se též od ostatních lidí a zůstává stále v těsných mezích téhož kroužku rodinného, snadno nakloňuje se egoismu.

Jak ale se strany jedné panuje shoda o tom, že manželství mezi blízkými pokrevenci a sešvakřenci má býti zakázáno, tak různí se jednotlivá zákonodárství ohledně otázky, jak daleko překážka tato sáháti má. Církev nepřidržovala se v ohledu tom stále těchže pravidel.

I. Překážka z pokrevenství (*impedimentum consanguinitatis*). Pokrevenství naskytá se mezi osobami, z nichž jedna pochází od druhé, nebo které pocházejí od společného rodného původce. Vzhledem k společným rodičům nazývají se ti, již od nich pocházejí, sestupníky (*descendentes*), společní rodičové pak v poměru k těm, již od nich pocházejí, vstupníky (*ascendentes*) a jsou jedni i druzí příbuzni vespolek v pří-

¹⁾ Srovn. o té otázce cit. článek Monfangův, který uvádí lékařské authority; srovn. ještě G. H. Darwin *Ehen zwischen Geschwisterkindern*, ein Vortrag in der statistischen Gesellschaft in London, deutsch v. Otto Zachariae 1876.

²⁾ Náhledy znamenitějších spisovatelů církevních uvádí Kutschker III. §. 141.

³⁾ Srov. obzvláště sv. Augustina *de civitate Dei* lib. XV. 16.

mém pokolení (*linea directa*). Ti pak, již pocházejí od společného rodného původce, jsou vespolek příbuzní v pokolení pobočném (*linea transversa, collaterales*). Vzdálenost pokrevnosti mezi příbuznými nazývá se *kole no čili stu pe ň* (*gradus*).

Co se týče pokrevnosti jako překážky manželství, přijalo kanonické právo, jako v mnohých jiných směrech, předpisy práva římského. Podle práva římského pak byla zapovězena manželství se vstupníky nebo sestupníky, s bratrem a sestrou a konečně s oněmi pokrevenci, při nichž byl *respectus parentelae*, tudíž s bratrem nebo sestrou otce a matky, děda a báby.⁴⁾ Těchto zá-povědí přidrželo se právo církevní do V. století; tou dobou byla zapověděna manželství mezi bratranci a sestřenicemi a záhy též mezi jejich dětmi.⁵⁾ Tito pak (*sobrini*) byli podle práva římského, které určovalo stupeň příbuzenství dle počtu zplození (*tot gradus, quot generationes*), příbuzní spolu v šestém stupni; rozšířivši tudíž na ně záповěď manželství, vyslovilo ji právo církevní v ten způsob, že neplatná jsou manželství mezi pokrevenci až do šestého stupně. Pravidlo toto nabylo však významu zcela jiného, když místo římského přijat byl německý způsob počítání stupňů. Řídíc se totiž právem německým, bralo právo kanonické za základ počítání ne počet zplození, nýbrž počet generací čili *parentel*.⁶⁾ Osoby zrozené z těchže rodičů tvoří první generaci, jich potomci v poměru k dědovi druhou generaci atd. V přímém pokolení neliší se oba způsoby počítání; jinak je tomu v linii pobočné. Kdežto totiž podle práva římského při určování stupně příbuzenství čítají se zplození po jedné i druhé straně, počítají se tato dle práva kanonického pouze po straně jedné. Tak na př. jsou bratři mezi sebou dle římského počítání (*computatio civilis*) v druhém, dle kanonického však (*computatio canonica*) v prvním

⁴⁾ L. 14. 17. 39. 53. 54. 57 D. de ritu nupt. 23. 2., 1. 17. 19. C. de nuptiis 5. 4. §§. 2—5. Inst. I. 10. Císař Theodosius zapověděl též manželství mezi bratranci a sestřenicemi (Cod. Theod. I. 1. 3. de incest. nupt. 5. 4)), později ale učiněn návrat ke starému právu, 1. 19. C. de nuptiis 5. 4. Glück. Pand. I. XXIII. 316.

⁵⁾ Schulte Handb. str. 159.

⁶⁾ Nejstarší stopu tohoto způsobu počítání obsahuje list Řehoře Vel. (c. 20. C. 35. qu. 2. c. 2. §. 5. C. 35. qu. 5), jehož autentičnost ale je pochybná, srov. Mejer Ueber die sogen. Gregorianische Computation, Zeitschrift für deutsches Recht VII. 173.

stupni přibuzenství; bratřenci v právu římském ve čtvrtém, v právu kanonickém ve druhém stupni. V pokolení nepřímém stanoví se stupeň jediné podle vzdálenější, na př. strýca neteř jsou kanonicky spřízněni ve stupni druhém (v právu římském ve třetím). Starší záповěď tudíž vztahovala se vlastně ve smyslu nové komputace jen na pokrevence třetí generace a v některých zemích německých šetřilo se nějakou dobu zásady té.⁷⁾ V Římě pak byl sice přijat nový způsob počítání stupňů, aniž by však bylo zanecháno staré pravidlo, že manželství zakázána jsou do šestého stupně, ačkoliv nyní tento šestý stupeň sáhal mnohem dále nežli šestý stupeň římský. Ponenáhlu dosáhlo pravidlo toto v církvi všeobecného uznání, ba dokonce i na sedmou generaci bylo rozšířeno, totiž až do těch krajních mezí, v nichž nejdále jdoucí práva vůbec pokrevnosti uznávala.⁸⁾ Ve století X. byl v právu církevním již ustálen předpis, že neplatna jsou manželství mezi příbuznými do sedmého stupně kanonické komputace. V tomto rozsahu uznávají překážku manželství zákony obsažené v dekrétu Graciánovu.⁹⁾ Leč v praxi nebylo lze záповědi této šetřiti; neboť příbuzenství sáhlo tak daleko, že nejčastěji osoby v manželství vstupující o něm ani nevěděly. Pročež ustanovil papež Innocenc III. na 4. sněmě Lateránském r. 1215¹⁰⁾, že odtud v pokolení pobočném překážka manželství sáhati má toliko do čtvrtého stupně pokrevnosti. Ustanovení toto udrželo se v právu církevním již beze změny.

Podle nynějšího práva tvoří tedy pokrevnosti překážku manželství v pokolení přímém, totiž mezi vstupníky a sestupníky bez omezení, v pokolení nepřímém do čtvrtého stupně kanonické komputace.¹⁰⁾ Nerozhodno jest, je-li původ manželský či nemanželský.

⁷⁾ Srov. capit. Vermer. 753. c. 1. Mon. Germ. III. p. 22. capit. Compend. (757) c. 1. ib. p. 27.

⁸⁾ K rozšíření tomu přispěla beze vší pochyby i ta okolnost, že právo římské povolávalo k sukcesi dle práva pretorského i děti sobrinorum a tudíž příbuzné sedmého stupně římské komputace, srov. o tom Richter 928, pozn. 14.

⁹⁾ C. 17. C. 35. qu. 2. (conc. Rom. 1059), c. 2. C. 35. qu. 5. (z r. 1065).

¹⁰⁾ C. 8. X. de consanguinitate et affinitate IV. 14.

¹⁰⁾ Není překážky, je-li jedna osoba se společným rodičem v dalším nežli čtvrtém stupni spřízněna, byť i druhá spřízněna byla ve čtvrtém ano i bližším stupni, c. 9. X. de consangu et affinit. IV. 14.

Jak vidno, sáhá překážka manželství i dle nynějšího práva velmi daleko — až k praprapravnukům. V praxi byla příkrost předpisů těchto zmírněna tím, že bez obtíží udílí se dispens ve vzdálenějších stupních pokrevnosti. Jedině pokrevnost v pokolení přímém jakož i v prvním stupni v pokolení nepřímém (mezi bratry a sestrami) pokládá církev za překážku juris divini¹¹⁾ a tady bezohledně dispens odpírá. V druhém stupni však jest dispens již možna, ve třetím a čtvrtém pak téměř nikdy se neodepře. Pročež vším právem ozývají se hlasy po reformě příslušných předpisů práva církevního, ana praxe úřadů církevních dostatečně nasvědčuje, že ani církev sama nepřikládá jich zachovávání velkou váhu.¹²⁾

II. Překážka ze švakrovství (*impedimentum affinitatis*). Švakrovstvím zove se dle občanského práva poměr mezi jedním manželem a pokrevenci druhého manžela. Při určování stupně švakrovství dlužno užiti zásady, že pokrevenci jednoho manžela jsou s druhým manželem sešvakření v témže stupni, v jakém s prvním jsou příbuzní. Zákonodárství vyvíjelo se stran švakrovství obdobným způsobem jako stran pokrevnosti. Prvotný podklad tvořilo právo římské, které zapovídalo manželství mezi otčímem (*vitricus*) a nevlastní dcerou (*privigna*), macechou (*noverca*) a nevlastním synem (*privignus*), tchánem (*socer*) a nevěstou (*nurus*), tchyní (*socrus*) a zetěm (*gener*), později pak, a to již pode vlivem církve též manželství se ženou bratrovou a mužem sestřiným.¹³⁾

¹¹⁾ Bezpodmínečně bylo to uznáno jenom ohledně přímého pokolení; ohledně příbuzenství sourozenců (bratří a sester) uznávají někteří toliko *impedimen. juris ecclesiastici* (srovn. na př. Vering str. 732.), přiznávají ale, že dispens nelze připustiti. Praktický význam měl by tudíž tento rozdíl názorů jen co do ocenění platnosti manželstev uzavřených mezi nekřesťany.

¹²⁾ O reformu toto bylo jmenovitě usilováno od sněmu Vatikánského. Srovn. Walter §. 316. Phillips Lehrb. §. 260. Rauscher *Die Ehe und das zweite Hauptstück des bürgerl. Gesetzbuches* 1868. Gerlach *De rebus quibusdam ad concil. generale pertinentibus*, v Archiv d. 23. str. 169. a tamtéž str. 317.: *Das allgemeine Concil und das kath. Eherecht*. Příslušné návrhy biskupů podává Martin Collect. p. 162. sq. 183. sq.

¹³⁾ L. 14. 34 40. D. de ritu nuptiarum 23. 2., l. 17. C. de nuptiis 5. 4., l. 5. 8. C. de incest. nupt. 5. 5. §. 6—9. Inst. l. 10. Kromě toho bylo zapovězeno ještě manželství mezi otčímem a ženou

Tyto předpisy římského práva změnilo právo kanonické ve trojím směru :

1) Nejprve ohledně pojmu švakrovství samého. Dle římského práva totiž je zřídlem švakrovství manželství, dle práva církevního však tělesné obcování, *copula carnalis*.¹⁴⁾ Není tedy pravého švakrovství tam, kde manželství nebylo též fysicky vykonáno (srov. str. 301) a naopak může být švakrovství i bez manželství. Ve smyslu práva církevního tedy jest švakrovství poměr mezi jednou z osob souložících a příbuznými druhé z nich. Na tomto základě rozeznává tedy právo kanonické *affinitas legitima* a *illegitima*, dle toho, povstalo-li švakrovství z manželství, nebo z poměru nemanželského. Jestliže skutečnost zakládající nemanželské švakrovství nastala před sňatkem, nazývalo se švakrovství *affinitas illegitima antecedens*, nastala-li po sňatku, jestliže totiž muž tělesné obcoval s příbuznou své ženy neb žena s příbuzným svého muže, *affinitas illegitima supervenies* vel *subsequens*; švakrovství to mělo *ex post* učiniti manželství neplatným.¹⁵⁾

2) Švakrovství takto pojaté bylo rozšířeno k týmž mezím, jako pokrevenství, a tedy až do sedmého stupně kanonické komputace.

3) Právě i neprávě švakrovství nabylo později širšího významu tím, že přijato bylo švakrovství nejen mezi jedním manželem (nebo souložníkem) a příbuznými druhého, ale též mezi jedním manželem a sešvakřenými druhého (na př. mezi mužem a ženou švakrovou), jakož i mezi příbuznými muže a dětmi ženy z jiného manželství.¹⁶⁾ Poměr tento nazýval se *affinitas secundi generis* oproti *affinitas primi generis*, znamenající švakrovství v pravém slova toho smyslu. Konečně platili za švakry dokonce i manžel a osoby sešvakřené *secundi generis* druhého manžela — švakrovství *tertii generis*.¹⁷⁾

Tím způsobem nabyla překážka ze švakrovství rozměrů tak velikých, že nejen všeho důvodu postrádala, ale v praxi ve mnohém

zemřelého pastorka (l. 15. D. de rita nupt. 23. 2.) jakož i manželství a dcerou rozvedené manželky (l. 12. cit.), ačkolí v případech těch švakrovství není.

¹⁴⁾ C. 14. 15. C. 35. qu. 2. et 3., c. 3. C. 35. qu. 5.

¹⁵⁾ C. 5. 8. C. 35. qu. 2. et 3., c. 2. 5. 7. 8. 9. X. de eo qui cognovit consanguineam uxoris IV. 13.

¹⁶⁾ C. 12. C. 35. qu. 2. et 3.

¹⁷⁾ C. 22. C. 35. qu. 2. et 3.

ohledu škodlivou se stávala. Teprve Innocenc III. položil tomu jakousi mez na čtvrtém sněmu Lateránském, řídě se přesně pojmem švakrovství jakožto poměru mezi jedním konkumbentem a pokrevenci druhého, zrušil dále *affinitas secundi et ulterioris generis* jakož i *affinitas illegitima subsequens*, která odtud jediné poskytuje nevinné straně práva odepřítí konání povinnosti manželské. Konečně Innocenc III., následuje ustanovení o stupních pokrevenství, obmezil švakrovství v pobočném pokolení na čtvrtý stupeň.¹⁸⁾ Sněm Tridentský změnil ustanovení ta potud, že obmezil *affinitatem illegitimam* na druhý stupeň.¹⁹⁾

Podle nynějšího práva dlužno se přidržovati vždycky toho, že švakrovství jest jen tam, kde jednou stranou jest manžel (konkumbent), druhou stranou pak osoba s druhým manželem (konkumbentem) spřízněná. Žádný jiný poměr, byť i na pohled velmi blízký, není švakrovstvím a nečiní překážku manželství. Tudiž jest platno na př. manželství mezi bratrem manželovým a sestrou manželčinou. mezi otčímem a vdovou po nevlastním synovi,²⁰⁾ mezi synem manželovým a dcerou manželčinou z různých manželství. — Co ostatně výše bylo povéděno o přehnané rozsáhlosti překážky z pokrevenství, to u větší ještě míře platí o švakrovství; ono ani v pokolení přímém nezakládá se na *jus divinum*, ač praxe církevní dispens nepřipouští.²¹⁾

bb) Poměry obdobné.

§. 144.

Překážky manželství vyplývají také z poměrů, v nichž právo církevní spatřuje jistou analogii s vlastním příbuzenstvím a švakrovstvím. Jsou to jmenovitě tyto překážky:

I. Překážka z příbuzenství civilního čili z adopce (*impedimentum cognationis legalis*).¹⁾ Právo církevní vyvíjelo se

¹⁸⁾ C. 8. X. de consanguin. IV. 14., c. 6. 10. 11. X. de eo qui cogn. consang. IV. 13.

¹⁹⁾ Trid. sess. 24. c. 3. 4. de ref. matr.

²⁰⁾ Srovn. nález kongr. Trid. v Richtově Trid. p. 261. Nr. 100.

²¹⁾ Srovn. Schulte str. 318, Kutschker V. 77.

¹⁾ Lang Das Ehehinderniss der sog. bürgerlichen oder gesetzlichen Verwandtschaft, Archiv für civil. Praxis d. 21. str. 288. —

co do této překážky jiným směrem než u jiných překážek manželských: kdežto totiž posléze dotčené vzhledem k římskému právu doznaly znamenitého rozšíření, směřovala tendence praxe církevní obmeziti překážku, vyplývající dle práva římského z poměru adoptního. Ve právu římském bylo neplatno manželství:

a) adoptujícího s adoptovanou dcerou nebo vnučkou, dále adoptujícího s ženou adoptovaného syna nebo vnuka, pak adoptovaného s ženou adoptujícího otce, byť i ve všech těchto případech manželství uzavřeno bylo již po rozvázání poměru adoptního.³⁾

b) Dále nemohou uzavíratí manželství, ovšem jen potud, pokud poměr adoptní trvá: 1) děti adoptované s přirozenými a děti adoptované mezi sebou, jestliže ty i ony jsou pod otcovskou mocí adoptujícího;⁴⁾ 2) osoby, mezi nimiž adopce utvořila respectum parentelae, jež tedy následkem adopce jsou k sobě v témž poměru jako ujec nebo strýc k dceři sestřině nebo bratrově, teta k synovi bratrovu nebo sestřinu, však jen pod tou podmínkou, že jsou agnáty;⁵⁾ 3) syn adoptovaný s matkou adoptujícího, nebo se sestrou jeho matky.⁶⁾ V pozdějším právu římském nastal, jak známo, co do právních účinků rozdíl mezi arrogatio (když adoptovaný byl homo sui juris) a adoptii plena (když adoptujícím byl pokrevný vstupník adoptovaného) s jedné a adoptio minus plena (když někdo jiný jako vstupník adoptoval syna familias) s druhé strany. Posléze dotčená jevíc účinek jenom ohledně práva dědického, nečinila překážku manželství.⁷⁾

Právo kanonické uznávalo zprva překážku z adopce v rozsahu práva římského,⁷⁾ avšak nynější praxe, jejíž počátky sahají

Laurin Das Ehehinderniss der bürgerlichen oder gesetzl. Verw. ve Veringově Archivu XIX. (1868) 193. — Schulte Handb. §. 25. — Kutschker III. §. 145.

³⁾ §. 1. Inst. de nuptiis l. 10. l. 14. §. 1. 4., l. 55. D. de ritu nupt. 23. 2.

⁴⁾ §. 2. Inst. I. 10., l. 17. §. 1. D. de ritu nupt. 23. 2.; co do adoptovaných srov. Lang str. 301.

⁵⁾ §. 5. Inst. I. 10., l. 17. §. 2. D. de ritu nupt. 23. 2.

⁶⁾ L. 23. D. de adopt. I. 7.

⁷⁾ Jestli to ostatně otázka sporná. S náhledem v textu uvedeným souhlasí mimo jiné: Glück Pand. XXIII. 397. Kutschker III. 355. Laurin cit. 210.; opačného mínění: Lang str. 288, — Schulte Handb. 185. — Richter str. 940.

⁷⁾ C. l. 5. 6. C. 30. qu. 3. c. uu. X. de cognatione legali IV. 12.

až do XII. století, obmezila předpisy práva římského, uznávající překážku jedině v těchto případech:⁸⁾

a) Po dobu trvání poměru adoptního i po jeho rozvázání: 1) mezi adoptujícím a adoptovaným, jakož i sestupníky adoptovaného, kteří po dobu adopce byli pod jeho mocí otcovskou; 2) mezi adoptujícím a ženou adoptovaného; 3) mezi adoptovaným a ženou adoptujícího.

b) Jedině po dobu trvání poměru adoptního mezi adoptovaným a manželskými dětmi adoptujícího, jež jsou pod jeho mocí otcovskou.

c) V těchto právě naznačených mezích tvoří však adopce dítěte jenom tenkrát překážku manželství, jestliže adoptovaný přestoupil pod otcovskou moc adoptujícího nebo jestliže jej adoptující přijal do svého domu jako vlastní dítě.

II. Překážka z příbuzenství duchovního (*impedimentum cognationis spiritualis*).⁹⁾ Tento důvod neplatnosti vzniká ze křtu a biřmování. Církev považuje svátost křtu za znovuzrození člověka, tudíž pokládá též osoby při křtu účastněné za sloučené úzkým svazkem duchovního jaksi příbuzenství. Z toho vyvinulo se již v prvních stoletích křesťanství mínění, že řečené osoby nemají mezi sebou uzavíratí manželství. Sankci zákona nároku tomu udělil císař Justinian, zapovědáv manželství mezi kmotry a křtěncem,¹⁰⁾ což také synoda Trullánská (r. 692) potvrdila.¹¹⁾ V církvi západní pokládána byla za duchovně spřízněnou též osoba, jež křest udělila,¹²⁾ tak že křest ve dvojím směru tvořil obdobný poměr s přirozeným poměrem rodičů k dětem: jednak mezi kmotry a pokřtěným, pak mezi posláze jmenovaným a křtitelem. Poněvadž ale na tomto dvojím příbuzenství nepřestalo se, nýbrž další analogie z něho se vyvozovaly, nabyla překážka manželství odtud

⁸⁾ Srovn. rak. instrukci §§. 28. 29. a cit. pojednání Laurinovo.

⁹⁾ Velmi důkladně a podrobně Laurin *Die geistliche Verwandtschaft in ihrer gesch. Entwicklung bis zum Rechte der Gegenwart*, v Archiv XV. (1866) 216. — Schulte §. 26.

¹⁰⁾ L. 26. C. de nuptiis 5. 4.

¹¹⁾ Syn. Trull. c. 53. Hardoin III. col. 1681. — O dalším rozvoji této překážky v církvi východní, srov. Zbismau Eher. der orient. Kirche, str. 265 nsl.

¹²⁾ Východní církev toho nečiní, ježto nepokládá křtitele za ministra svátosti, srovu. Laurin str. 224.

vyplývající ve středověku nad míru velikých rozměrů. V dekrétu Graciánovu a dekretálech Řehořových jsou pod trestem neplatnosti zapovězena manželství mezi: křtitelem a křtěncem, mezi křtitelem a rodiči pokřtěného, rovněž mezi kmotry a pokřtěným a jeho rodiči; dále mezi kmotry mezi sebou, mezi pokřtěným a dětmi kmotrů, konečně mezi pokřtěným neb jeho rodiči a ovdovělým manželem kmotra.¹³⁾ V těchto mezích vznikla a vyvinula se též překážka manželství ze svátosti biřmování.¹⁴⁾ Uvážíme-li, že často několik párů kmotrů se přibíralo, že tedy každá z těchto dvojic o sobě celou řadu duchovních příbuzenství vyvolala, nelze se diviti, že bylo v té příčině slyšeti hlasné stesky.¹⁵⁾ Sném Tridentský viděl se tudíž nucen provést reformu dosavadního práva.¹⁶⁾ Ve smyslu usnesení jeho nastupuje nyní překážka manželství jediné mezi: 1) křtitelem a křtěncem a jeho rodiči, 2) mezi kmotry a pokřtěnými a jeho rodiči. Kromě toho ustanovil sném, že jedna jen, na nejvýše pak dvě osoby a v případě posléze dotčeném vždy muž a žena mohou býti kmotry. Farář křest udílející má se výslovně zeptati, kdo má pokládán býti za kmotra a má zapsati jej do matriky křestní. Kdyby kromě jmenovaných kmotrů ke křtu ještě více osob přizváno bylo, nevzniká ohledně nich žádná překážka. Totéž platí o svátosti biřmování. Křest z potřeby působí rovněž v mezích vytčených překážku manželství,¹⁷⁾ nastane-li však po něm křest slavný, nevzniká z něho překážka ani ohledně kněze konajícího obřad, ani ohledně těch, již ditko při křtu drží. Kdo jenom v zastoupení někoho při křtu je přítomen, nepokládá se za spřízněného.¹⁸⁾

¹³⁾ Srovn. obzvláště Decr. C. 30. qu. 2. 3., tit. X. de cognitione spirituali IV. 11. in Vito IV. 3.

¹⁴⁾ Starší církevní zákony nezmiňují se o ni, pouévadž teprve v VIII. století počalo se udíleti biřmování odděleně ode křtu, srovn. *L a n d* 225.

¹⁵⁾ Srovn. mezi jinými gravamina stavů německých na sněmu Norimberském r. 1522, *M ü n c h* Concord. I. 344.

¹⁶⁾ Trid. sess. 24. c. 2. de ref. matr. Srovn. též konstit. Pia V. „Cum illius vicem“ ze dne 1. května 1566. Bull. IV. p. II. 182. a v Richtrově Trid. p. 557.

¹⁷⁾ Nález kongr. Trident. z r. 1678. *A c a l e c t a* juris Pontif. 1865 col. 1707.

¹⁸⁾ Srov. nález kongregace Tridentské v Richtrově Trid. p. 266. Nr. 105.

III. *Impedimentum publicae honestatis*. V některých případech právo církevní, ačkoliv vlastní švakrovství neuznává, má přece za to, že z ohledů veřejné mravopoctnosti, *publica honestas*, nelze připustiti manželství. Obzvláště vyplývá taková překážka *publicae honestatis* čili *quasi affinitatis*:

a) z nesplněného manželství, *ex matrimonio rato sed non consumato*. Pověděli jsme již výše, že dle kanonického práva základem švakrovství není uzavření sňatku, nýbrž úkon tělesného obcování, *copula carnalis*. Není tudíž švakrovství tam, kde manželství sice platně bylo uzavřeno, avšak ještě před fyzickým splněním zase rozvázáno. Avšak ve případě takovém uepřipouští právo církevní propter *publicam honestatem* manželství mezi jedním manželem a pokrevenci druhého, a to v téměř rozsahu jako při švakrovství vlastním, totiž až do čtvrtého stupně.¹⁹⁾

b) Z manželství nesplněného a za neplatné prohlášeného nevzniká žádná překážka, je-li důvodem neplatnosti nedostatek souhlasu. Ve případě opačném existuje překážka *publicae honestatis* tak jako ve případě pod a).²⁰⁾ Bylo-li ale za neplatné prohlášeno manželství již splněné, vzniká ze svazku toho v každém případě překážka *affinitatis illegitimae*.

c) Ze zasnoubení, totiž mezi jedním ze snoubenců a pokrevenci druhého. Předpis práva římského, zakazující manželství mezi otcem a snoubenkou syna, synem a snoubenkou otce, matkou a snoubencem dcery,²¹⁾ rozšířilo právo kanonické na všechny pokrevence zapovězených stupňů, tudíž dle zákona Innocence III. do čtvrtého stupně.²²⁾ Sněm Tridentský obmezil překážku tuto na pokrevence prvního stupně.²³⁾

¹⁹⁾ Srovn. nález kongregace Trident. in causa Valentina r. 1607. Richtrovo Trid. p. 262. Nr. 101, jakož i rak. instrukci §. 33. Konstitue Pia V. „Ad Romanorum Pontificem“ ze dne 28. listopadu 1556 (Bull. IV. Pars 3. p. 18. Trid. p. 557) ustanovuje výslovně, že v tom případě sáhá překážka do 4., nikoliv jako v případě výše vytkéném do 1. stupně.

²⁰⁾ Rak. instrukce §. 34.; srovn. Schulte Handb. str. 181.

²¹⁾ L. 12. §. 1. 2. de ritu nupt. 23. 2., l. 14. §. 4. eod. §. 9. Inst. de nuptiis I. 10.

²²⁾ C. 12. 31. 32. C. 27. qu. 2. c. 3. 4. 8. X. de sponsalibus et matrim. IV. 1., c. 4. 5. 12. X. de desponsatione impuberum IV. 2. c. 11. de sponsal. in VIto IV. 1., c. 8. X. de consang. IV. 14.

²³⁾ Trid. sess. 23. c. 3. 4. de ref. matr.

4) *Vyšší svěcení a slavné sliby řeholní.*

§. 145.

I. *Impedimentum ordinis.* Kdo přijal vyšší svěcení, nemůže uzavřítí platné manželství. O historickém vývoji této přikázky mluvili jsme zvláště v pojednání o celibátě (d. I. §. 31.). Tu jest nám ještě dodati, že povinnost celibátu a spojená s ním neplatnost manželství nevyplyvá z podstaty svěcení samé — čemuž již nasvědčují dějiny celibátu a neméně i ta okolnost, že dispens zásadně vyloučena není (d. I. str. 124); že však s druhé strany nespůsobilost k uzavírání manželství není, jak se časem tvrdívá, následkem zvláštního závazku, zvláštního slibu učiněného při přijímání svěcení, že nevzniká mediante voto, nýbrž že plyne ipso jure ze samého faktu svěcení.¹⁾ To znamená, že ten, kdo přijal svěcení, tím již i na se vzal závazek celibátu, ač výslovně jej nepřislíboval, ač o něm nevěděl, anebo konečně ač mu snad ani nechtěl. Jakmile tudíž svěcení jest platným, vysvěcený nemůže uzavřítí platné manželství. Jediná výjimka nastává tehdy, jestliže někdo svěcení nabyt ve věku dětském, aneb jestliže k přijetí svěcení byl donucen. Ačkoliv svěcení ve případech těchto jest platné (srov. d. I. 111. 112.), sprostuje přece zákon vysvěcení závazku celibátu, pak-li jen nevykonával ještě žádné funkce duchovní.²⁾

II. *Impedimentum voti solennis.*³⁾ Platného manželství nemohou uzavíratí ti, kdož složili slavný slib čistoty. Zá-

¹⁾ Srov. o té otázce *Devoti Instit.* II. §. 126. p. 212. — *Scholte Hand.* 211. *Hinschius Kirchenr.* I. 159. Obzvláště psal jsem o ní v *Oester. Eherecht* str. 92 nsl.

²⁾ Náhledy uvedené v textu jsou ve dvojím směru sporné: 1) Totéž, co jsme děli o nedospělém věku a donucení odnášejí, někteří na všechny případy, kde bylo přijato svěcení bez vědomosti následků (tak na př. *Koopp Eber.* 126., *Schulte Handb.* 211). 2) Tvrdí, že v těchto výjimečných případech třeba je papežské dispense. Oba náhledy pokládám za mylné, o čemž podrobněji v *Oesterr. Eber.* str. 96. 97.

³⁾ Srov. obzvláště *Thomassin Vetns et nova ecclesiae disciplin.* P. I. lib. 3. c. 42—48. *Moy Gesch. des Eber.* str. 61. 167. 331. *Scholte Handb.* §. 29. *Kutschker III.* str. 228. nsl.

sadu tuto uznávají zákony církevní z prvních století křesťanství;⁴⁾ pouze co do pojmu slavného slibu nebylo ustáleného pravidla, když život řeholní přibíráje různé formy, neposkytoval již v té míře úplně pevného kritéria. Pochybnosti odtud vyplývající odstranil papež Bonifác VIII. ustanoviv (r. 1298), že slavným slibem, *votum solenne*, jest jediné opravdivé vstoupení do řádu papežem uznaného, tudíž vlastní složení řeholní profese.⁵⁾ Totéž potvrdil i sněm Tridentský.⁶⁾

Dle nynějšího práva tedy slib čistoty jediné pod tou výminkou činí manželství neplatným čili platí za slib slavný, jestliže je spojen s profesí řeholní, vykonanou v takovém mužském či ženském tovaryšstvu, které stolicí papežskou za pravou řeholi, *vera religio*, bylo aprobováno.⁷⁾ Každý jiný slib, jinak ve formě sebe slavnostnější vykonaný, lze pokládati jediné za slib prostý, *votum simplex*, který, jak uslyšíme, uzavření manželství jest sice na překážku, avšak neporušuje jeho platnost. Od pravidel výše vytyčených jest výjimka jenom potud, že v řádě jesuitském již prostý slib, po dvouletém noviciátu vykonaný uzavření platného manželství činí nemožným; překážka tato pomíjí však, když někdo po složení voti *simplicis* z řádu byl vyloučen.⁸⁾

Na jakých podmínkách platnost řeholní profese závisí a tudíž i platnost překážky *ex voto solenni*, povíme ve právu řeholním.

⁴⁾ Srovň. c. 1. 2. 9. 10. 12. 22. 23. C. 27. qu. 1. Že náhled, jakoby manželství proti těmto zákazům uzavřené pokládáno bylo za platné, jest mylný, srovň. Richter str. 919 pozn. 5. Na prvním a druhém sněmu Lateránském uznána ostatně výslovně manželství řeholníkův a řeholnic za neplatná, c. 8. D. 27. c. 40. C. 27. qu. 1.

⁵⁾ C. un. de voto et voti redemptione in Vito III. 15.

⁶⁾ Trid. sess. 24. can. 9. de sacram. matrimonii.

⁷⁾ O rozdílu mezi vlastními řády a jinými tovaryšstvy náboženskými viz níže §. 165.

⁸⁾ Konstituce Řehoře XIII. „*Quanto fructuosius*“ ze dne 1. února 1583. Bull. IV. l. 23. a „*Ascendente domino*“ ze dne 25. května 1584. Bull. ib. 55.

Neplatna jsou dále manželství mezi křesťany a nekřesťany. Překážka tato nazývá se *impedimentum disparitatis cultus* a nezakládá se na právu psaném, nýbrž vyvinula se cestou práva obyčejového. Také již v prvních stoletích křesťanství zavrhovala církev manželství křesťanů s nekřesťany¹⁾ vzhledem k tomu, že manželství má být výrazem úplné životní společnosti a harmonie nejen ve smyslu hmotném, ale i obyčejovém a náboženském a že toho není tam, kde mezi manžely jest zásadní rozdíl co do názorů náboženských. Přes to však byla manželství taková — ač církev je zavrhovala — platnými; jen římské právo prohlásilo za neplatné manželství mezi židy a křesťany (nikoliv ale mezi křesťany a pohany).²⁾ Zatím opěťována od IV. století na velmi četných synodách zápovědi manželstev s nekřesťany, jež často za neplatná byla prohlašována. Gracián nadal tyto partikulární zákony větší vážností, přijav je ve svůj dekrét.³⁾ Na ten způsob ustálila se cestou obyčejové poněkud zásada, že manželství mezi křesťany a nekřesťany jsou naprosto zapovězena, manželství pak vzdor zápo- vědi uzavřená neplatna. Existenci tohoto práva obyčejového jakožto práva obecného potvrdil Benedikt XIV. v breve z roku 1749.⁴⁾

Poněvadž pak charakteru křesťana pouze křtem nabyti možno a poněvadž dále křest vedle nauky církevní vtiskuje nezrušitelné znamení, pročez nastává překážka z náboženské různosti mezi osobou pokřtěnou a nepokřtěnou. Jakmile křest byl platně udělen, přestává tato překážka, třebaž by pokřtěný ve společenství náboženském nezůstával a tudíž i kdyby na jinou víru přestoupil; a

*) Wicsebaun *De impedimento disparitatis cultus* 1865. — Schulte §. 31.

¹⁾ 2. Cor. VI. 14. c. 9. 15. 17. C. 28. qu. 1.

²⁾ C. 2. C. Th. de nuptiis III. 7.

³⁾ C. 28. qu. 1.

⁴⁾ Breve „*Singulari nobis*“ ze dne 9. února 1749. Bull. Bened. III. p. 4. v Richtrově Trid. p. 550.

naopak překážka se naskytá, jestliže někdo na oko sice k církvi náleží, avšak křtu ještě nepřijal. Podle této zásady posuzovati dlužno pochybnost, zdali jisté sekty ke křesťanům lze počítati; závisí to na tom, zdali lze křest dle církevních předpisů za platný pokládati. ⁵⁾

Překážka ex dispar. cultus nezakládá se na jus divinum, a může tedy papež dispensovati. Dispens může býti někdy generální, což se obyčejně stává v zemích, jež teprve nedávno na víru byly obráceny. Tak udělil papež Řehoř XIII. dispens pro obrácené křesťany v Japonsku. ⁶⁾

6) Zločin. *)

§. 147.

Jsou trestní skutky, jež právo za důvod neplatnosti manželství pokládá. a to proto. ježto zneuctívají jiný již dříve stávající svazek manželský. Překážka odtud vyplývající nazývá se impedimentum criminis; zločinem pak, který ji způsobuje, jest buď cizoložství nebo zavraždění manžela.

I. Cizoložství, adulterium. Staré právo církevní obsahovalo ohledně cizoložství předpisy velmi kruté: cizoložníci podléhali těžkým trestům, často i doživotnímu pokání a nad to nesměli nejen mezi sebou, ale ani vůbec uzavíratí manželství. ¹⁾ Později byla ostrost těchto předpisů zmírněna tím, že nejprve obmezena byla záповěď na manželství cizoložníků mezi sebou, a že kromě

⁵⁾ Srovn. breve Bened. XIV. v předchozí poznámce citované.

⁶⁾ Cit. breve §. 19.

* Uihlein Ueber das Verbrechen des Ehebruchs in Beziehung auf die Eingehung einer Ehe, ve Weissově Archivu f. Kirchenrechtswissenschaft V. (1835) 249. — Müneben Ueber Verbrechen als Ehehinderniss, Zeitschrift f. Philos. und katb. Theologie 1842. str. 91. 301. — Schultz De adulterio matrimonii impedimento 1857. — Hermann Ueber den Ehebruch als Ehehinderniss, besonders nach evangel. Kirchenr., v Jahrb. f. deutsche Theologie V. (1860) str. 254. — Sieye Traité sur l'adultère 1875. — Schulte Handb. §. 35. — Kutschker III §. 153. nsl. Encyklopedya kościelna čl. cudzolostwo III. 536.

¹⁾ C. 4. 22. C. 32. qu. 4., c. 8. C. 33. qu. 2.

toho biskupové obdrželi zmocnění, aby v případech lehčího provinění manželství dovolovali ²⁾ Odtud vytvořila se poněkud zásada, že cizoložství samo o sobě nemá ještě neplatnost manželství za následek, nýbrž jenom tenkrát, druží-li se k němu přitěžující okolnost (*adulterium qualificatum*). Tak pojímá překážku tuto již Gracián ve svém dekrétu, ³⁾ pravidla pak, která uvádí, zachovala podnes svou platnost. ⁴⁾

Dle práva nyní platného stanoví cizoložství překážku platnosti manželství jenom v těchto případech:

1) jestliže cizoložníci za živá druhého manžela se vzíti vzájemně si přislíbili;

2) jestliže opravdu manželství před rozvázáním prvního uzavřeli;

3) jestliže třeba i jen jedna z osob, jež cizoložství se dopustily, manžela cizoložstvím oklamaného života zbavila (*machinatio in mortem*). ⁵⁾

Vylučující podrobněji tyto podmínky, musíme ještě toto připojit. Poněvadž cizoložství jakožto trestní skutek stanoví překážku manželství, trestní skutek však beze zlého úmyslu není, nenastane neplatnost manželství, nebylo-li cizoložství jakožto takové zaviněno. Jestliže tudíž někdo obcoval s jinou osobou v tom mylném domnění, že jeho žena již nežije, nestává se vinným cizoložství, a pročež po smrti své ženy může s osobou tou uzavřítí platné manželství.

Přislíbení manželství (v případě pod 1) musí učiněno a přijato býti po čas trvání manželství a nenastává tudíž překážka, jestliže někdo dříve některé osobě manželství přislíbil, později pak zasnoubiv se s jinou, s první spáchá cizoložství. Rovněž když

²⁾ Tak již synody z IX. století, jako synoda v Meaux (r. 845), c. 5. C. 31. qu. 1., v Tribuře (895) c. 4. C. 31. qu. 1.

³⁾ *Dictum Gratiani* ad c. 3. C. 31. qu. 1.

⁴⁾ Srov. tit. X. de eo qui duxit in matrimonium, quam pollicit per adulterium IV. 7., c. 1. X. de conversione infidelium III. 33. Instrukce rak. §. 36.

⁵⁾ Že *machinatio in mortem* neznamená pouhé oslovování o bezživosti manželovo, nýbrž i útinek v zápětí mti má, srov. Schulte Handb. 313. a instr. rak. §. 36. („in mortem conjugis... machinata fuerit effectus secuto.)

k cizoložství druží se *machinatio in mortem*, mají obě tyto činnosti spadat v dobu trvání manželství. Lhostejno však jest 1) zdali o bezživotí nevinného manžela stál druhý manžel nebo osoba, s níž cizoložství bylo vykonáno, a dále 2), zdali se to stalo s vědomím strany druhé nebo snad i dokonce proti její vůli.

Vražedný úklad o život má předsevzat býti právě v tom úmyslu, aby s osobou, s níž se cizoložilo, uzavřen byl sňatek manželský. Není tudíž překážky manželství, jestliže někdo dopustil se cizoložství, později pak nikoliv v tom úmyslu, aby s osobou onou manželství uzavřel, nýbrž z nějaké jiné pohnutky manžela svého zavraždí.

II. Z a v r a ž d ě n í m a n ž e l a, *conjugicidium*. Zavraždění manžela samo bez ohledu na cizoložství stanoví překážku manželství mezi vinným manželem a osobou, která jakýmkoliv způsobem při zločinu tom účastněna byla, pakliže alespoň jedna z osob těch jednala v tom úmyslu, aby se tím uzavření manželství s druhou umožnilo.⁶⁾ *Machinatio in mortem* musí tudíž v případě tom býti výsledkem vzájemného dohodnutí, ačkoliv úmysl vražedný nastati může z různých pohnutek.

7) Únos. *)

§. 148.

Zároveň manželství mezi nevěstou unesenou a tím, kdo ji unesl, vyvinula se z různých obledů zákonodárných. Unesená osoba, pokavád je v moci uchvátitelově, nemá úplnou svobodu jednání, a nebývá tudíž svolení její vždy projevem opravdové vůle. Kromě toho porušuje únos obyčejně též práva jiných osob, v každém případě pak ruší veřejný řád, který nesnese žádné libovůle. Zákon ničí již z předu záměr únosce, zabráňuje mu pojmouti osobu od něho unesenou. Podle toho pak, kterým z obledů výše

⁶⁾ C. I. X. de conversione infidelium III. 33. iustr. rak. §. 37.

^{*)} München Ueber Entführung als Ehehinderniss, Zeitschrift f. Phil. und kath. Theol. 1841. — Kaiser Ueber das imped. raptus nach can. Recht, Veringa Archiv III. (1858) 170. — Fessler Beiträge zum richtigen Verständniss des Ehehindernisses der Entführung tamtéž VII. 109. — Kolberg Ueber das Ehehinderniss der Entführung 1869. — Schulte Handb. §. 34.

uvedených zákonodárce hlavně se řídil, zdali totiž ohledem na osobu unesenou, či na práva třetích osob anebo konečně na řád právní, brala i překážka z únosu, *impedimentum raptus*, na se různou tvářnost právní.

Ani právo církevní nepřidržovalo se v té příčině stále stejných pravidel. Již sněm Chalcedonský (r. 451) uvaluje klatbu jak na samého únosce, tak na všechny, kdož mu při tom nápomocní byli. připouštíje však manželství po zdvižení klatby.¹⁾ Císař Justinian ztříštil tresty únosu, ustanoviv zároveň, že manželství mezi unesenou a únoscem jejím naprosto jest zapovězeno, i kdyby ona sama nebo její rodičové před nebo po únosu k manželství svolili.²⁾ Církev neosvojila si však těchto předpisů, nýbrž přidržovala se na východě i na západě ustanovení Chalcedonského.³⁾ Teprve nevázanost mravů v IX. století stala se příčinou, že vydány byly ostřejší předpisy, v čemž světské i duchovní vrchnosti svorně postupovaly. Byla tedy vyslovena záповěď manželství mezi unesenou a únoscem, ba někdy bylo tomuto i vůbec zapovězeno sňatek manželský uzavřít.⁴⁾ Později učiněn návrat k mírnějším zásadám; ježto jmenovitě v únose spatřováno bylo porušení práv otcovských nebo poručenských (*mundium*), považovala se překážka za odstraněnou, jakmile ten, komu příslušelo *mundium* nad osobou unesenou, dal své svolení.⁵⁾ Od té doby však, co ve právu církevním přijata byla zásada, že nedostatek svolení rodičů nečiní manželství neplatným, musil se opět změnit názor o podstatě únosu. Ohled na práva rodičů ustoupil do pozadí, a na prvním místě stanul ohled na práva osoby unesené. Z toho musila nutně vyplynouti zásada, že manželství je platné, když osoba unesená, nařvši svobody, k manželství přivolí. Již za Innocence III. přijalo právo církevní zásadu tuto;⁶⁾ sněm Tridentský pak stoje na tomtéž stanovisku takto překážku z únosu vymezil.⁷⁾ Mezi unesenou dívkou a tím, kdo ji unesl (*inter raptorem et raptam*), nemůže nastati platné manželství, dokud unesená nalézá se v jeho moci.

¹⁾ Conc. Chalced. c. 27.

²⁾ L. un. §. 1. C. de raptu virginum 9. 13. Nov. 143. 150.

³⁾ Conc. Trull. (692) c. 92., c. 2. 5. 6. C. 36. qu. 2.

⁴⁾ Srovn. Kolberg cit. str. 15. vsl.

⁵⁾ Tak Gracián v dictum ad c. 7. 11. C. 36. qu. 2.

⁶⁾ C. 7. X. de raptoribus V. 17.

⁷⁾ Trid. sess. 24. c. 6. de ref. matr.

Pakli však, vyprostíc se z moci únosce, navrátí se na místo bezpečné, a prosta jsouc všeho nátlaku prohlásí své svolení, jest manželství platným. V každém případě propadá únosce, jakož i všichni, kdož mu při tom byli nápomocni, klatbě a ztrátě cti, pozbývá spůsobilosti dosíci důstojenství duchovních, a jsou-li to duchovní, mají zbaveni býti svého úřadu. Kromě toho jest únosce povinen osobě unesené dáti dostatečnou výbavu bez ohledu na to, zdali se ožení nebo ne.

Jenom únos ženštiny má za následek překážku manželství; osobní volnost mužovu zabezpečují s dostatek právní zásady o donucení, jež níže seznáme. Poněvadž dle novějšího práva vlastní příčinou neplatnosti jest obmezení osobní svobody, pročez není překážky, jestliže žena sama k únosu svolila. Praxe kuriální činí však v té příčině výjimku a uznává tedy neplatnost manželství, byla-li ženšina, jsouc ještě nezletilou, pod mocí otcovskou nebo poručenskou, nebyla-li však s únoscem zasnoubena.⁹⁾

Namauje se též otázka, zdali únos musí spojen býti s donucením anebo zdali postačí též lest (*raptus seductionis*)? V pojmu únosu ovšem tkví známka násilného jednání; avšak násilí to neodnáší se nezbytně k samému faktu únosu, nýbrž manifestuje se v nuceném zdržování. Dlužno tudíž za unesenou pokládati ženštinu, která přinucena byla setrvati na místě, kamž lsti byla přivábena. Lest sama však nemůže nikdy opodstatniti únos.⁹⁾ Dle ustáleného názoru kanonistů nezakládá únos překážku manželství, když únos spáchán byl za jiným účelem nežli za účelem manželství; avšak jest na únosci, aby tento jiný účel dokázal.¹⁰⁾

⁹⁾ Se stanoviska práva církevního nelze praxi tu právnícky odůvodniti, a to tím méně, že k platnosti manželství svolení otcova nebo poručnickova třeba není; srovn. Schulte Handb. str. 300. 303. Knopp I. 424. Pachmanu II. 273. Že však praxe taká existovala, o tom nemůže býti pochybnosti; srovn. nálezy, které uvádí Kutschker III. 467. a §. 19. rak. instrukce.

⁹⁾ Srovn. Schulte Handb. 305. — Kaiser cit. 209. Instr. rak. §. 19.

¹⁰⁾ Schulte Handb. 305. a instrukce rak. §. 39. Srov. o tom Rittner Oest. Eher. str. 135. nota 19.

II. Co do projevu vůle.

1) *Nedostatek opravdového svolení a omyl.*)*

§. 149.

Každé právní jednání — a akovým jest též uzavření manželství — závisí na dvou činitelích: na vůli směřující k dosažení určitých právních účinků a na projevu této vůle. Vůle sama o sobě, pokud neprojevila se na venek, nemá významu v oboru práva, rovněž ale nemá ho pouhé mechanické osvědčení, jež jenom zdánlivě jest výrazem vůle. Takové zdánlivé osvědčení může býti buď úmyslné nebo bezděčné: v případě prvním jest jednání jen tehdy neplatno, jest-li obě strany o zdánlivosti aktu věděly (*simulatio*) anebo jestliže okolnosti prohlášení provázející zanechávají pochybnosti, že prohlášení to nebylo opravdovým projevem vůle, na př. když prohlásím něco žertem nebo příkladně a p. V takových případech bylo by i manželství neplatno.¹⁾ Rozumí se však samo sebou, že okolnosti nedostatku opravdového svolení zakládající nade všechnu pochybnost prokázány býti musí, a že v ohledu tom ani souhlasné doznání obou stran netvoří žádného důkazu.

Avšak může se též přihoditi, že někdo nikoliv zúmyslně, nýbrž nedopatřením neb omylem nesprávně vůli svou prohlásí, že prohlásí něco jiného, než co prohlásiti obmyslel.²⁾ Takový vadný projev vůle je sám o sobě prost závaznosti, však ne vždycky mívá za následek neplatnost celého právního jednání. Při každém právním jednání totiž musí vůle ve dvojím směru býti prohlášena:

*) ~~München~~ Ueber Irrthum als Ehehinderniss, Zeitschrift für Philos. und kath. Theol. 1839. — Stahl De matrimonio ob errore rescindendo 1841. — Daller Der Irrthum als trennendes Ehehinderniss im kathol. Kirchenr. 1862. — Zimmermann Ueber den Einfluss des Irrthums und des Betruges auf die Giltigkeit der Ehe, v Doveho Zeitschrift f. Kirchenr. VIII. 37. — Rittner Oesterr. Eber. §. 24—26.

1) Srovn. Kutschker IV. §. 224.

2) Obzvláště může se to státi buď tak, že zapomenuv se užil jsem výrazů nebo znamení, jichž užiti jsem nechtěl, anebo tak, že

předně vyslovuji svou vůli, že chci právě tomu a nikoliv jinému právnímu jednání. chci prodati, darovati a p. Jestliže v tomto směru jsem chybil, jestliže tedy chtěje věc prodati, nedopatřením nebo omylem pravil jsem „daruji,“ jest celé právní jednání neplatno. Pročež není ani manželství, jestliže někdo zdánlivě vyslovil záměr manželství uzavřít, ve skutečnosti ale něco jiného na mysli měl, když na př. někdo jednal v domněnce, že uzavírá zasnoubení.*) Od té doby, co zákonem slavná forma uzavírání manželství (srovn. §. 153.) předepsána jest, nemůže se omyl toho druhu přihoditi tak snadno. Za druhé týká se projev vůle obsahu předsevzatého jednání: předmětu, osoby, času a jiných okolností. Je-li prohlášení v tomto ohledu vadné, závisí otázka, zda-li následkem toho celý úkon jest neplatný, již na podstatě jednotlivých právních jednání. Každé jednání totiž má určitý nezbytný obsah, který již z podstaty jeho vyplývá, essentialia negotii, jako na př. při smlouvě tržové určení předmětu a ceny. Jestliže tedy uzavíraje právní jednání právě ohledně tohoto podstatného obsahu vůli svou mylně prohlásím, bude obmyšlené jednání neplatno, v jiném případě platno. Vzhledem k manželství jest podstatným obsahem právního aktu individuální označení osoby; je-li tedy projev vůle ve směru tomto mylný, to jest, jestliže někdo uzavře manželství s určitou osobou v domnění, že je to osoba jiná, jest jednání jím předsevzaté neplatné. manželství neuskutečnilo se po právu. Již ze všeobecných zásad právních vyplývá tedy, že omyl co do osoby, error personae, činí manželství neplatným, což také právo církevní úplně uznává.

Od omylu, který ruší právní jednání proto, že vylučuje uvědomělost projevu vůle, přesně líšiti dlužno omyl ohledně pohnutky, error in motivis. Jednaje pode vlivem takového omylu, jsem sobě úplně vědom, co činím. Pročež jest právní čin platný vzdor omylu, neboť právo pokládá za věc lhostejnou, co mne k právnímu jednání pohnulo. Někdy ustupuje právo pozitivní z ohledů mravnosti nebo slušnosti od této zásady a připouští neplatnost aktu, který z podstaty věci sám o sobě byl by

sice projevil jsem vůli způsobem obmyšleným, ale na př. z neznalosti jazyka nedobře jsem se vyjádřil, nebo na místě na Petra na Pavla jsem ukázal. V prvním případě mluvíme o mýlce (Irrung), ve druhém o omylu v užším slova smyslu; Rittner str. 166.

*) Srovn. c. 26. V. de sponsal et matr. IV. 1.

platný. Kde však takového výslovného předpisu není, důžno držeti se pravidla, že omyl v pohoutce, byť i jinak velice důležité, nemá za následek neplatnost jednání právního. Se zřetelem k uzavírání manželství nazývají kanonisté omyl ten *error qualitatis*,⁴⁾ poněvadž se nejčastěji týká vlastností osoby, jež ve svazek manželský vstupuje.⁵⁾ V právu církevním nalézáme ohledně manželství jen jedinou pozitivně uznanou výjimku z pravidla výše uvedeného: manželství jest neplatno, jestliže osoba svobodná pojme osobu, která jest v otroctví, v tom bludném domnění, že osoba ta je svobodná, *error conditionis*.⁶⁾ To platí však jen o pravém nevolnictví a nemůže se to vztahovati na jiné poměry závislosti osobní; proto také nemá předpis tento v nynějších poměrech prakticky velkého významu. V nížádném jiném případě nemá omyl ve vlastnostech nebo poměrech osoby, jež zasnoubiti se má, na platnost manželství žádného vlivu,⁷⁾ ba to ani tehdy, když omyl onen způsoben byl cizí lstí (*dolus*),⁸⁾ v kterémžto případě jiná jednání právní z pravidla neplatnými učiněna býti mohou.

Z pravidla, že důvodem neplatnosti manželství může býti jediné *error personae*, nikoliv ale *error in motivis*, aneb jak jej zde obyčejně nazývají, *error qualitatis*, přirozenou toliko výjimku stanoví omyl, který kanonisté nazývají *error qualitatis in personam redundantis*.⁹⁾ Věc má se takto: při uzavírání manželství jde o individuálně označení osoby. Znám-li

⁴⁾ Srovn. obzvláště dictum Graciánovo in C. 29. qu. I.

⁵⁾ Že toto rozdělení na *error personae* a *qualitatis* jest neúplné rovněž jako rozdělení Graciánovo na *error personae*, *fortuna*, *conditionis* a *qualitatis*, pokusil jsem se dokázati v Oesterr. Eher. str. 177.

⁶⁾ C. 4. C. 29. qu. 2., c. 4. X. de conjugio serv. IV. 9. Iustr. rak. §. 15.

⁷⁾ Starší kanonisté uchylovali se často od této zásady, přijímající bez všeliké opory v pramenech neplatnost manželství následkem určitých omylů jako na př. ohledně panenství nevěsty (*error virginittatis*), ohledně dnševní nemoci a t. p. O mylnosti těchto teorií srov. Oesterr. Eher. str. 179.

⁸⁾ Opačného názoru Permaneder Kirchenr. str. 640; proti němu: Schulte Handb. 154. Daller cit. 39. Knop 37. a mnoho jiných.

⁹⁾ Rozdíl tento učinil nejprve sv. Tomáš Akvinský v Appendix ad sammam sacrae theol. (Lyon 1588) qu. 51. art. 1. 2. s. III. pag. 518.

ji osobně, tož právě celá její osobnost vyslovuje mi její individuálnost bez ohledu na její vlastnosti a poměry. Pakliže ale ji osobně neznám, může se přihoditi, že jakási vlastnost jest mi jedinou známkou její individuálnosti. Víím na př. o někom pouze to, že je starším synem mého přítele, toto jediné znamení naznačuje mi jej jako individuum. Kdybych tedy, chtěje označiti tuto osobu omylem naznačil jinou, zmýlil bych se jen zdánlivě ve vlastnosti, ve skutečnosti však v samé osobě: jakmile ten, koho jsem naznačil, není starším synem mého přítele, jest pro mne úplně jinou osobou. Tu se říká: nastává zde error qualitatis, který však dotýká se osobnosti samé, redundat in personam. Není to tedy sice zvláštní nějaký druh omylu, nýbrž spíše jen jiná forma omylu v osobě, a proto právě přiznávají mu moc manželství neplatným činící. V praxi však zhusta nesnadno lze říci, týká-li se omyl vlastnosti či osoby.¹⁰⁾ Vlastní otázku formulovati dlužno vždy tak, je-li osoba snoubená toutéž, s kterou druhá strana zasnoubiti se obmyslela? V případě kladném jest manželství platné, v opačném neplatné.¹¹⁾

2) Donucení čili prímus.*)

§. 160.

Donucení je buď fysické. vis absoluta, jestliže někdo fysickou přesilou přinucen byl něco učiniti nebo zanechati, nebo morální, vis compulsiva, vis ac metus, jestliže někdo prostředekně působil

¹⁰⁾ Zajímavá rozhodnutí o tomto předmětu uvádí Kutschker IV. 172. násl.

¹¹⁾ Na př. Petr má dvě dcery; Pavel neznaje osobně žádné z nich, chce se oženiti se starší, při oddavkách ale podstrčena mu mladší: manželství bude neplatno, an omyl osoby se týkal. Kdyby ale byl znal obě dcery a uzavřel sňatek manželský s mladší jen v té domněnce, že to je starší, bude manželství přes to platné, poněvadž nastal pouze error qualitatis.

*) München Ueber Gewalt und Furcht als Ehehinderniss, Zeitschrift für Phil. und kath. Theol. 1839 str. 34. — Ploch de matrimonio vi ac metu contracto 1853. — Schulze Handb. §. 20. — Kutschker IV. §. 235. násl.

na vůli jiného, nutě ho hrozbami ku projevení vůle jeho v určitém, směru.

Donucení fyzické vylučuje vůli úplně: z jednání takto vynuceného nemůže nížádnou měrou povstati akt právní. Při uzavírání manželství donucení fyzické jenom velice zřídka může nastati, ježto právní forma tohoto aktu z pravidla bývá taková, že není možno, aby k ní někdo bezprostředně donucen byl.¹⁾ Za to může jako při každém jiném úkonu právním tak i při manželství projev vůle býti způsoben přímusem morálním čili výhrůžkou. Přímus mravní nevylučuje vůli tak jako násilí fyzické, neboť to, co někdo pode vlivem výhrůžky vykonal jest výsledkem jeho vůle: *quamquam coactus voluit, tamen voluit.*²⁾ Ačkoliv ale přímus mravní neruší vůli jednajícího, tož přece působí na ni způsobem nedovoleným; jest tedy sám sebou něčím nemravným. Právo nesmí dopustiti, aby někdo ze svého mravně nedovoleného skutku měl prospěch, pročež musí tomu, komu vyhrožováno bylo, poskytnouti prostředku k vyvrácení následků onoho činu, tudíž uděliti mu právo žádati za zrušení jednání pode vlivem výhrůžky předsevzatého. Jednání vynucené není samo o sobě neplatné, ale pozitivní právo dopouští obyčejně neplatným je učiniti.³⁾ To platí obzvláště o manželství, jež jsouc poměrem doživotným, spíše než každý jiný úkon právní má býti výsledkem svobodné vůle jednajícího. Proto uznává právo církevní donucení za důvod neplatnosti.⁴⁾

V pojmu donucení slučují se dva činitelé: se strany jedné hrozba, s druhé bázeň, *vis ac metus*. Hrozba vyvolá bázeň, bázeň pak jest pohnutkou jednání. Kde není onoho příčinného styku mezi hrozbou, bázní a jednáním, tam není ani donucení. Jestliže tedy někdo uzavřel manželství pode vlivem bázně, avšak bázeň tato nebyla vyvolána hrozbou (*metus intrinsecus*),⁵⁾ anebo na-

¹⁾ Nanejvýš tam, kde žádná formálnost není předepsána a smlouva manželská písemně uzavřena býti může, srovn. §. 154.

²⁾ L. 21. §. 5. D. quod metus causa 4. 2.

³⁾ Přidrží se v textě panující teorie, o které ale v poslednějším čase vyslovují se pochybnosti, o čemž v Oesterr. Eher. str. 192. pozn. 2.

⁴⁾ C. 14. 15. 28. X. de sponsal. et matrim. IV. 1., c. 2. X. de eo qui duxit in matr. IV. 7.

⁵⁾ Na př. odsouzený k smrti se žení, ježto jen pod tou podmínkou nadíti se může milosti; jiné příklady uvádí Schulte str. 127. p. 9.

opak byla-li hrozba, která ale nevyvolala v ohroženém bázeň, anebo konečně bylo-li učiněno násilí za jiným účelem, nikoliv ale za účelem vynucení manželství, jest manželství platné. Aby však donucení čili přímus na platnost manželství měly vliv, musí ještě stran bázně a hrozby nastati tyto podmínky:

1. Bázeň hrozbou vyvolaná musí býti: náležitě odůvodněna (metus justus, gravis). Podmínku tuto naznačují tím způsobem, že bázeň má býti taková, že by pohnouti mohla i mužem odhodlaným, metus cadens in constantem virum.⁶⁾ Rčení toto je příliš všeobecné a ne vždycky stejně pravdivé. Dlužno spíše posuzovati bázeň jak objektivně, tak vzhledem k jednající osobě. V prvním směru jest bázeň důvodnou, jestliže to, čeho se někdo obává, jest samo sebou skutečné zlo, tak že vedle něho zlo spojené s vynucenou činností⁷⁾ jeví se býti zlem menším. Za důvodnou pokládá se jmenovitě bázeň před smrtí, zmrzačením, vězením, zhanobením, ztrátou jmění celého nebo větší části jeho a pod. Ale i v ohledu subjektivním má býti bázeň důvodnou, t. j. vzhledem ke stáří, fysické síle a jiným vlastnostem osoby, jíž se vyhrožuje. Jinak musí se oceňovati bázeň mladé dívčiny a jinak dospělého muže. Otázku, zdali hrozba vůbec byla taková, že mohla vyvolati důvodnou bázeň, může rozhodovati jedině soudce v každém jednotlivém případě a se zřetelem na veškeré okolnosti.⁸⁾ Jedinou objektivní měrou jest podmínka, by zlo, jímž se vyhrožuje, samo o sobě bylo zlem větším. Avšak zlo toto nemusí nezbytně týkati se osoby ohrožené samé, nýbrž také osob s ní úzkými svazky rodinnými spojených.⁹⁾ — Za odůvodněnou uznati lze bázeň dále jen tenkrát, jestliže osoba, jíž bylo vyhrožováno, vzhledem k okolnostem měla dostatečný důvod domnívati se, že osoba násilí vykonávající hrozbu vykonati chce i může. Při tom dlužno náležitě

⁶⁾ L. 6. D. quod metus causa 4. 2. „Metum autem non vanu bominis, sed qui merito et in homine constantissimo cadat,“ srov. c. 15. 28. X. de aponsal. et matr. IV. 1.

⁷⁾ C. 1. 2. 4. 6. X. de his quae vi metusve causa fiunt l. 40. srov. Schulte 122. pozn. 5.

⁸⁾ Srov. l. 3. D. ex quibus causis majores 4. 6. Sed non sufficit quolibet terrore abductum fuisse, sed bijus rei disquisitio judicis est.

⁹⁾ Opačného náhledu je Schulte Handb. str. 128. tvrdé, že v případě takovém nastává metus intrinsecus; tomu ale není tak, neboť bázeň smlouvající se strany je vyvolána hrozbou na ni namířenou, jenom že ona nebojí se o sebe, nýbrž o někoho jiného.

zřetel míti na poměr osoby ohrožené k osobě vyhrožující, nebo právě vzhledem k tomuto poměru na př. nepoměrnému rozdílu sil fyzických provedení brozby stává se více nebo méně pravděpodobnějším. Kde tedy již předem předvídati lze, že brozba je planá, nebo kde bázeň vznikla pouze z přílišné bojácnosti, nemůže na platnost právního aktu míti vliv nížádný. — Přímusu mravního není též tam, kde ohrožený měl v moci své odvrátiti zlo, jímž mu bylo vyhrožováno, neboť i v tomto případě není bázeň odůvodněna.

2) Co se týče brozby, není překážky manželství, je-li brozba oprávněna. Ustálilo se v té příčině mínění, že brozba jest oprávněnou tenkrát, má-li vyhrožující právo ji uskutečniti.¹⁰⁾ Mínění toto jest mylné.¹¹⁾ Hrozbu možno teprve tehdy nazvati oprávněnou, jestliže vyhrožující má právo vykonati brozbu svou právě za tím účelem, aby žádaná činnost byla vynucena. Ne vždycky jest brozba oprávněnou, jestliže vyhrožující má právo uvésti ji ve skutek; třeba nad to, aby chtěl brozbou touto docíliti, co mu po právu náleží. Tak na př. vyhrožují-li dlužníkovi žalobou, nezaplatí-li dluh, jest brozba oprávněna, brozím-li mu ale toutéž žalobou, abych na něm vynutil darování nebo přiměl ho k manželství, jest brozba bezprávná. Ohledně manželství možno tedy brozbu jen tenkrát uznati za oprávněnou, kdyby vyhrožující měl právo k manželství nutiti. Právo takové může poněkud vyplývati ze zasnoubení, na kolik nesplnění jeho za následek má určité tresty (srovn. níže §. 159.) Kdo tedy tím, že oněmi tresty brozí, snoubence k zavření manželství přinutiti chce, nejedná bezprávně a proto také není brozba taková důvodem neplatnosti.¹²⁾ V každém jiném případě jest brozba bezprávná.

Ostatně i v tom ohledu rozhoduje dobrozdání soudcovo; srovn. Knopp I. 77. Rittner Oesterr. Eher. str. 95.

¹⁰⁾ Srovn. mimo jiné Schulte Handb. 128. Kutschker IV. 199. Knopp I. 81., rovněž rak. instrukce §. 18. kloní se k náhledu tomu „Consensus, ad quem exprimendum quis a quocunque per malum magnum et inevitabile, injuste ipsi vel illatum vel intentatum compellitur, ad matrimonii vinculumnectendum baud sufficit.“

¹¹⁾ Srov. Unger System des oest. Privatr II. §. 80. — Schliemann Lehre vom Zwange (1861) str. 24. Windseheid Pand. §. 20. N 6.

¹²⁾ Srovn. nález kongregace Tridentské, uvedený ve vydání Richtrově str. 239. Nr. 73. 75. 77.

Někteří uvádějí jakožto zvláštní druh donucení tak zvaný *metus reverentialis*, t. j. bázeň před osobami, k nimž nalézáme se ve zvláštním poměru závislém, jimž jmenovitě zvláštní úctou jsme povinni, jako rodičům, starším příbuzným a poručníkům. O tomto případě platí však úplně zásady výše vylíčené; *metus reverentialis* stanoví překážku manželství jen pod týmiž podmínkami, jako každé jiné donucení. Nastanou-li podmínky tyto, jest manželství neplatno; pakliže jich ale nebylo, nýbrž pak-li někdo pouze z podajnosti a poslušnosti ke starším svolil, neruší se tím platnost manželství.¹³⁾ — Bylo-li násilí vykonáno samou stranou kootrahující, nebo někým jiným, nemění na podstatě donucení a jeho vlivu na platnost manželství ničeho.¹⁴⁾

3) *Nesplněná podmínka.*)*

§. 151.

Právo církevní připouští též podmíněné uzavírání manželství.¹⁾ Nicméně může to býti pouze podmínka odkládací (*conditio suspensiva*); stanovení podmínky rozvazovací (*conditio resolutive*) nelze totiž srovnati s nerozlučností manželství.²⁾ Připojujíce podmínku odkládací, činí strany existenci manželství závislou na jakési neurčité okolnosti. Je-li tato neurčitost pouze subjektivní, zejména

¹³⁾ Srovn. Schulte Handb. str. 128. Unger cit. §. 80. pozn. 18, jakož i nálezy kongregace, jež podává Kutschker IV 227.

¹⁴⁾ Instr. rak. §. 18. (cit. v pozn. 10) „*a quocunque*“.

*) Phillips Jiří Jak. (nikoliv známý kanonista Jiří Phillips) *Quid jus catbol. et protestantium statuerint de impedimento quod vocant deficientis conditionis appositae* 1864. — Týž *Das Ebehinderniss der beigefügten Bedingung* v Doveho časopise d. V. a VI. Schulte Handb. §. 21.

¹⁾ Tit. X. de conditionibus apposis IV. 5., instrukce rak. §. 51. a nálezy kongregace tridentské ve vydání Richtrově p. 245 sq. a u Kutschkera IV. 303. Žádného podkladu nemá náhled některých starších kanonistů (tak ještě Stahl *De matrimonio ob errore rescindendo* 1841), že podmíněné uzavření manželství pokládá se má za zasnoubení, proti tomu srovn. Schulte Handb. 135. a Phillips cit. V. 372.

²⁾ Viz Walter §. 305. pozn. 6., Phillips cit. str. 394; opačného náhledu Schulte Handb. 139.

jestliže podmínka odnáší se k minulosti nebo k přítomnosti, *conditio in praesens* vel *praeteritum collata*, jest platnost či neplatnost manželství jista již ve chvíli jeho uzavření.³⁾ Podmínky takové nazýváme proto nepravými. Totéž souditi dlužno o podmínce, která sice k budoucnosti se odnáší, avšak jest jistá, ježto buď splniti se musí, nebo splniti se nedá, tudíž o podmínkách nutných a nemožných. V případě prvním jest jednání od počátku platné, v druhém neplatné. Této posléze dotčené konsekvence právo církevní, jak hnedle uzmíme, ohledně manželství neuznává, stanovíc, že podmínku nemožnou pokládáti dlužno, jako by ani připojena nebyla (*pro non adjecta*), že tedy manželství od počátku jest platné. Podmíněným ve vlastním slova smyslu jest uzavření manželství tehdy, když strany činí jeho povstání závislým na okolnosti příští, objektivně neurčité. Tehdy existence manželství zůstává nerozhodnuta až do té doby, kdy podmínka se splní nebo se objeví, že splniti se nemůže. V případě prvním bude manželství platné, ve druhém neplatné. Týž účinek jako splnění se podmínky, má prohlášení obou stran, že se onoho splnění vzdávají, jakož i obcování manželů *pendente conditione*. V obou případech stává se manželství podmíněné nepodmíněným.⁴⁾ Stejný účinek pak také jako nesplnění podmínky má okolnost, že *pendente conditione* jedna z obou stran uzavřela manželství: první tím je neplatné, byť i později podmínka se splnila.⁵⁾

Jsou podmínky, jež s manželstvím spojití nelze tak sice, že 1) buď akt uzavření manželství připojením takové podmínky stane se neplatný, 2) buď že se za to má, jako by podmínka ani připojena nebyla, že tedy manželství za nepodmíněné se pokládá. K prvním počítáti dlužno podmínky, které se přičí podstatě a účelu manželství, *conditiones contra substantiam*, *contra bona matrimonii*, na př. manželství s podmínkou, že manželé nemají spolu tělesně obcovati, nebo že budou moci libovolně manželství rozvázati.⁶⁾ Za to pokládá se manželství i přes připojenou podmínku jako by

³⁾ Srovn. instrukce rak. §. 52.

⁴⁾ C. 3. 5. 6. X. de *condit. appos.* IV. 5. instrukce rak. §. 54.

⁵⁾ Srov. Schulte str. 141., Phillips cit. V. 408.

⁶⁾ Srovn. c. 7. X. de *condit. appos.* IV. 5., nálezy kongregace trid. ve vydání Ricbtrové ad s. ss. 24. de *ref. matr.* Nr. 85. 89. pag. 245., instrukce rak. §. 53. Jakožto *bona matrimonii* vypočítává

uzavřeno bylo bez podmínky (*conditio pro non scripta habetur*), když podmínku, jež nepřičí se podstatě manželství, nelze připustiti z ohledů právních nebo mravních, dále je-li, jak již bylo podotčeno, nemožnou.⁷⁾ Kdyby však podmínka v době uzavření manželství bývala možnou a teprve později nemožnou se stala, dlužno to pokládati za nesplnění podmínky, protože manželství bylo by neplatné.⁸⁾ — Podmínka, má-li míti důležitost právní, musí vyslovena býti buď při samém uzavření manželství, nebo bezprostředně před tím vůči faráři a svědkům.⁹⁾ Farář ostatně smí podmíněné prohlášení připustiti pouze s výslovným svolením biskupa.¹⁰⁾

III. Z ohledu na formu.*)

a) Právo předtridentské.

§. 152.

Až do sněmu Tridentského přidržuje se právo církevní zásady, že manželství může státi se skutkem bez všelikých formál-

c. 10. C. 27. qu. 2. (*August de nuptiis et concupiscentia l. I. c. 11.*): *proles* (plození dětí), *fides* (manželská věrnost), *sacramentum* (nerozlučnost manželská). Srovn. příklady v c. 7. cit. „*Contraho tecum, si generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam . . . aut si pro quaestu adulterandam te tradas.*“

⁷⁾ C. 7. X. cit., nálezy v předchozí poznámce citované jakož i §. 53. instrukce. Věc má se tu právě tak, jako dle práva římského při posledním pořizování.

⁸⁾ Vyplývá to ze všeobecných zásad právních, srovn. Windscheid Pand. I. §. 94. Schulte Handb. str. 148.

⁹⁾ Instrukce rak. §. 55. V posledním případě nemůže mezi tímto vyjádřením a slibem co do času nastati veliký rozdíl, jinak musilo by se za to míti, že strany podmínky se zlekly.

¹⁰⁾ Cit. instrukce §. 55.

*) Meier Jus quod de forma matrimonii ineundi valet 1856. — Stälin Die Lehre von der Form der Ebeschliessung nach dem kirchl. Rechte vor der Abfassung des Gratian. Decrets 1869. — Friedberg: Das Recht der Ebeschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung 1865. — Sohm Das Recht der Ebeschliessung aus dem deutschen und canonischen Recht entwickelt 1875. — Friedberg Verlobung und Trauung 1876. a Sohm Trauung und Verlobung 1876.

ností, že jest platné, jakmile strany jakýmkoli způsobem prohlásily vůli svou vstoupiti ve svazek manželský.¹⁾ S touto právní zásadou shodoval se předpis, že manželství jakožto čin pro celý život velice důležitý a též jakožto úkon rázu náboženského má se uzavíratí za spolupůsobení církve. Nejstarší zákonové příkazy všem křesťanům, aby přistupující k manželství obdrželi požehnání biskupa nebo jiného kněze.²⁾ tím pak se stalo, že též úkon uzavření manželství sám, prohlášení konsensu totiž, nejčastěji v kostele se předsebrával. Leč opomenutí tohoto předpisu nemělo na platnost manželství žádný vliv.³⁾ Hledělo se jediné k tomu, zda-li úmysl jíti za sebe stranami prohlášený odnášel se ku přítomnosti nebo budoucnosti: v prvním případě uzavíraly strany sponsalia de praesenti, to je skutečné manželství, ve druhém sponsalia de futuro, to jest zasnoubení.⁴⁾ Toto posléze jmenované přeměnilo se v manželství opět jen vůlí stran jakýmkoli způsobem prohlášenou; obzvláště pak pokládalo se za takový projev vůle tělesné obcování zasnoubených, tak že se manželství mezi snoubenci uskutečnilo per consequentem copulam carnalem.⁴⁾

Avšak okolnost, že k uzavření manželství žádná forma předepsána nebyla, okázala se býti pořádku právnímu velmi na újmu. Jmenovitě stala se příčinou, že vyskytovala se často manželství neplatná, jimž by existence právních formálností a spojená s tím veřejnost snadno byla bývala s to učiniti přítrž, a naopak že zlo vůle té či oné strany s to byla platné manželství jediné proto

¹⁾ Srovn. Ignat. epistol. ad Polycarp. c. 5. Tertull. ad uxorem. l. II. ad fin., de pudic. c. 4. August. epist. 237., c. 5. C. 30. qu. 5.

²⁾ Thomas. Aquin. Dist. 26. qu. 1. art. 1. c. 7. 9. 25. X. de spons. et matr. IV. 1. c. 1. 2. X. de clandestina desponsatione IV. 3.

³⁾ Schulte Handb. str. 39. — Sohm v cit. díle snaží se dokázati, že sponsalia de futuro nebyla zasnoubením, nýbrž tak jako sponsalia de praesenti vlastním uzavřením manželství, jež ale, pokavád nenastoupila copula carnalis, rozvázáno býti mohlo (str. 115. 134. 137). Vývody Sohmovy setkaly se s tuhým odporem, srovn. obzvláště Friedberga Verlobung und Trauung, recensi Mayerovu v Jenaer Literaturzeitung 1876 čís. 2. a 32., Grossovu v Grunhutově Zeitschrift für Privat- und öffentl. Recht 1876 seš. 3., a Thanerovu tamtéž seš. 4.

⁴⁾ C. 15. 25. 30. 31. X. de spons. et matrim. IV. 1, c. 2. X. de clandest. despons. IV. 3., c. 1. 2. 3. 5. de sponsa duorum IV. 4.

rozvázati, že při nedostatku vši formálnosti, nesnadno dalo se dokázati. Tento nedostatek formálnosti ještě více počal býti pociťován, když ustálila se zásada, že ku platnosti manželství třeba není svolení rodičů (srov. výše str. 287): tajné oddavky zbavily rodiče možnosti překaziti lehkomyšlné sňatky nezletilých dětí. Aby tomuto zlu aspoň částečně učiněna byla přítrž, zavedly zákony světské a partikulární církevní tak zvané ohlášky, totiž nařizovaly, aby k cíli odhalení překážek manželství, jež mělo se uzavřítí, v kostele při veřejné bohoslužbě ohlašováno bylo.⁵⁾ Čtvrtý sněm Lateránský (r. 1215) pozdvihl tento předpis k významu zákona obecného a přistříl jej tresty.⁶⁾ Kromě toho přikazováno ustavičně, aby svazek manželský nebyl uzavírán bez církevního požehnání, v mnoha diecésích pak bylo pod pokutou zakázáno uzavírati manželství jinak nežli před duchovním a svědky.⁷⁾ Leč veškerá tato nařízení světská i církevní okázala se býti nedostatečnými, poněvadž pominutí jich na platnost manželství žádného nemělo vlivu. Když tedy sněm Tridentský reformou práva manželského se obíral, počalo se odevšad, obzvláště pak se strany vlád světských naléhati na něho, aby uznal neplatnými manželství tajná (*matrimonia clandestina*) a předepsal stálou a veřejnou formu uzavírání manželství.⁸⁾ Sněm Tridentský nakloniv se návrhům těm, vydal ustanovení, která dosud ještě stanoví pravidelnou formu uzavírání manželství.⁹⁾

⁵⁾ Srov. capitul. Car. M. r. 802. c. 35., c. 1. 2. C. 30. qu. 5. Friedberg cit. 13. 59. 71.

⁶⁾ C. 3. X. de clandestina despousatione IV. 3.

⁷⁾ V Polsce nařídila synoda Vroclavská r. 1248, že zasnoubení má se předsevzítí před farářem a dvěma svědky, potom ohlášky a konečně benedikce sňatku (Helcel Pomn. I. 354. §. 16. 17.). Totéž synoda Lenčická z r. 1285. (Helcel I. p. 387. §. 31.) Srov. Hube Prawo polskie w w. XIII. (1874) str. 55.

⁸⁾ Srov. Friedberg Recht der Eheschl. str. 107. nsl.

⁹⁾ Trident. sess. 24. c. 1. de ref.

b) Platné právo.

1) *Pravidelná forma.*

§. 153.

Mezi formálnostmi, jež sněm Tridentský ustanovil, jsou jedny nařízeny pode trestem nebo jiným rigorem, avšak neruší platnost manželství, jiné však jsou tak podstatny, že nedostatek jich manželství neplatným činí. K oněm náleží ohlášky (*denuntiationes matrimoniales, bannae*), k těmto prohlášení slibu (*declaratio consensus*), totiž prohlášení vůle před farářem a nejméně dvěma svědky.

1) Ohlášky. 1) Farář aneb jeho zástupce má ohlásiti manželství před jeho uzavřením po tři po sobě jdoucí²⁾ neděle nebo svátky v čas hlavních služeb Božích, udávaje přesně jména křestní i rodová, rodiště i bydliště, věk i stav snoubencův a vyzýváje každého, by vyjevil překážku, která by mu známa byla. Místo ohlášek řídí se bydlištěm snoubenců. Bydlištěm pak, *domicilium*,³⁾ nazýváme ono místo, jež někdo za stálé sídlo své si obral, za středisko svých poměrův a své činnosti.⁴⁾ Právo církevní nazývá toto místo řádným čili stálým bydlištěm, *domicilium verum*, a uznává kromě toho ještě i bydliště nestálé, *quasi domicilium*, totiž ono místo, kdež někdo delší část roku⁵⁾ prodává zamýšlí, aniž by si tam stálé sídlo zřizoval jako na př. místo, kdež se někdo k vůli studiím, nebo v poměru slu-

¹⁾ Srovn. kromě spisů citov. v §. 152 v poznámce*) ještě *Moy Von dem kirchl. Aufgebot der Ehe*, Archiv I. (1857) 129.

²⁾ Tak sněm Tridentský cit. „*tribus continuis diebus festivis*“; rak. instrukce nežádá, by neděle a svátky bezprostředně po sobě následovaly: „*tribus diebus dominicis vel festivis*“; patrně ale, že delší přerava (srovn. níže pozn. 15) ruší účinek vykonané ohlášky.

³⁾ Velmi důkladně: Laurin *Wesen und Bedeutung des Domicils*, Arch. d. 26. (1871) 165.

⁴⁾ „*unde cum profectus est, peregrinari videtur, quo si rediit, peregrinari jam destitit.*“ l. 7. C. de incolis 10. 39 (40).

⁵⁾ Srovn. Laurin cit. 196. Existenci úmyslu takového dlužno předpokládati v nedostatku jiných důvodů, trvá-li pobyt takový nejméně

žebném zdržuje.⁶⁾ Okolnost, že někdo vedle svého stálého bydliště má v jiné farní osadě dům k obývání zřízený, nezakládá pro něho v oné druhé farnosti quasi domicilium, nevyplyvá-li toto z jiných okolností.⁷⁾ Některým osobám určuje sám zákon bydliště, domicilium necessarium; tak má manželka verum domicilium tam, kde manžel, nezletilé děti tam, kde rodiče, úředníci v sídle úřadu, ku kterému náležejí. Odeběře-li se některá z těchto osob na delší pobyt na místo jiné, má zároveň bydliště stálé i nestálé na př. přijme-li manželka službu mimo bydliště manželovo.⁸⁾ Vůbec možno míti dvě či více bydlišť řádných nebo mimořádných, anebo také nemíti ani řádného ani mimořádného bydliště (vagi, vagabundi).

Ohlášky tedy mají býti vykonány:

a) především ve farní osadě, v níž snoubenec, jakož i snoubenka mají své řádné bydliště;⁹⁾

b) mimo to také v oné farní osadě, kdež ta či ona strana má quasi domicilium; kdyby však někdo měl kromě bydliště řádného též quasi domicilia ještě v několika farnostech, postačí ohlášky v jedné z těchto farností;¹⁰⁾

c) bydlí-li snoubenci teprve nedávno ve farní osadě, v níž dle zásad právě vytčených ohlášky konány býti mají, mají tyto vykonány býti též v onom místě, kde bezprostředně před tím delší

jeden měsíc, srov. konstit. Benedikta XIV. „Paucis abhinc hebdomadis“ ze dne 19. března 1758 (Bull. Congr. de Prop. Fido Append. II. 212).

⁶⁾ Sluha nabývá quasi domicilium, vstoupil-li do služby na čas delší nebo neurčitý a má-li zároveň služební pán v místě tom domicilium nebo quasi domicilium, instr. rak. §. 43. Laurin 208.

⁷⁾ Dle rakouské instrukce (§. 44) dlužno zejména předpokládati quasidom., jestliže někdo uvykl každý rok přebývatí určitý čas v takovém domě, nebo jestliže tam v době, kdy otázka ta nastala, již bydlel nejméně 6 neděl.

⁸⁾ Quasidom. nabývá taktéž úředník v místě, kamž byl vyslán za úředním povoláním vyžadujícím delšího pobytu, rak. instr. §. 42.

⁹⁾ Ohledné osob podřízených jurisdikci vojenské, má oznamovati ohlášky farář vojenský příslušného doplňovacího obyvodu nebo duchovní správce dotyčného ústavu (srov. d. I. 222). Podrobnosti uvádí: Symersky Die Verehelichung der Stellungspflichtigen und der Militärpersonen 1874.

¹⁰⁾ Rak. instr. §. 61.

čas přebývali. Co se týče určení tohoto času, různí se praxe: v diecésích rakouských je předepsána lhůta nejméně šesti neděl.¹¹⁾

d) V nedostatku řádného bydliště postací prohlášení ohlášek ve farní osadě mimořádného bydliště jenom tenkrát, když pobyt trval nejméně rok. V opačném případě dlužno vykonati ohlášky též tam, kde snoubenec nebo snoubenka mají právo domovské a nemají-li je, kde se narodili.¹²⁾

e) Nemá-li však někdo ani řádné, ani mimořádné bydliště, dlužno vykonati ohlášky ve farní osadě, kde právě přebývá a kromě toho též ve farní osadě, kde má právo domovské nebo v nedostatku jeho, kde se narodil.¹³⁾

f) Jsou-li snoubenci různých ritů, má vykonati ohlášky farář každé z obou stran. Obzvláště jest nařízeno ohledně manželství mezi osobami ritu latinského a ruského, že před prohlášením ohlášek mají oba faráři se přesvědčiti, že snoubenci dostáli podmínkám zákonem předepsaným. K tomu cíli má nejprve farář snoubencův vydati příslušné prohlášení a farář snoubenky obdržev je, má se své strany potvrditi, že není žádné překážky.¹⁴⁾

Ohlášky pozbývají své platnosti a musí býti opětovány, jestliže manželství v určité době po jich prohlášení — v rakouských diecésích během šesti měsíců¹⁵⁾ — nebylo uzavřeno. Ostatně může biskup naříditi opakování ohlášek i po kratší době, zdá-li se mu to z příčin důležitých býti potřebno.¹⁶⁾ Bez ohlášek lze uzavřít manželství jen na základě zvláštního svolení uděleného od příslušného biskupa (dispens, indult). Náleží-li snoubenci k různým diecésím (neb jsou různého ritu), dlužno opatřiti si dispens obou biskupů.¹⁷⁾ Ode všech tří ohlášek sprostuje biskup jenom

¹¹⁾ Rak. instr. §. 62. srovn. nález kongregace u Richtra Trident. p. 222. Nr. 28.

¹²⁾ Instr. §. 64.

¹³⁾ Instr. §. 64.

¹⁴⁾ Viz tak zvaný konkordát mezi ritem lat. a ruským v Haliči, o čemž v §. 171.

¹⁵⁾ Ostatně nejčastěji dva nebo čtyry měsíce, srovn. Krasiński str. 240.

¹⁶⁾ Instr. §§. 64. 65.

¹⁷⁾ Ve mnoha diecésích existují v té příčině zvláštní ujednání mezi biskupy, tak že postací dispens biskupa, v jehož diecési manželství uzavřeno býti má, srovn. Kutschker IV. 49. Moy cit. 261. Krasiński 241.

v případech velmi naléhavých a rovněž i od druhé a třetí překážky jen z příčin důležitých.¹⁸⁾ Z pravidla neodpírá se dispens ode všech tří ohlášek osobám, které všeobecně za manžele byly pokládány, jež ale manželství neuzavřely, nebo jejichž manželství jest neplatné.¹⁹⁾ Není-li lze manželství pro patrné a blízké nebezpečení smrti odložit (in extremis, in articulo mortis), může farář, pokud ve příčině této neexistuje pro diecési zvláštní nařízení, oddávat bez ohlášek a bez dispense.²⁰⁾ Instrukce pro diecése rakouské (§. 83) upírá faráři toto právo: avšak biskupové splnomocňují v každém obvodu jednoho nebo více kněží, aby v dotčených případech v jich jménu dispensovali ode všech tří překážek. V případě úplné dispense mají snoubenci vykonati přísahu, že pokud jim známo, žádná zákonná překážka jich manželství není na překážku, juramentum integritatis, sive de statu libero.²¹⁾

Bezprávné opomenutí ohlášek nemá sice na platnost manželství žádný vliv, má však za následek tresty pro faráře, který oddavky vykonal, jakož i pro manžele. Onoho stihne tříletá suspence, manžela censury závislé na usouzení biskupovu. Kdyby pak okazala se nějaká překážka manželství, dispensa z pravidla se neudělí.²²⁾

K nabytí přesvědčení, není-li mezi osobami, jež snoubiti se chtějí, překážky manželské, slouží mimo ohlášky též zkouška snoubenců; jesti to protokolární výslech snoubenců farářem neb jeho zástupcem často u přítomnosti svědků předsevzatý. Rovněž není farář povinen vykonati ohlášky nepřesvědčiv se, že snoubenci jsou náležitě obeznámeni s hlavními zásadami náboženství křesťanského.²³⁾

¹⁸⁾ Srovn. o těch dispensích konstituci Benedikta XIV. „Nimiam licentiam“ ze dne 18. května 1743 (Bull. I. 278) určenou pro biskupy polské; jakož i konstit. „Satis vobis“ ze dne 17. listopadu 1741 §. 5. (Bull. I. 89).

¹⁹⁾ Instr. rak. §. 84.

²⁰⁾ O té otázce dilem sporné a v praxi rozmanitě rozhodované srovn. Kutschker IV. 59.

²¹⁾ Instrukce rak. §. 85. a cit. v pozn. 8. konstit. „Satis vobis“ §. 7.

²²⁾ C. 3. X. de clandest. despons. IV. 3., Trid. sess. 24. c. 5. de ref.

²³⁾ Rit. Rom. tit. de sacr. matr. Bened. XIV. De synodo dioeclesana lib. 8. c. 14. instr. rak. §. 74.

2) Prohlášení slibu. Dle ustanovení sněmu Tridentského jest podstatnou formou uzavření manželství prohlášení vůle před příslušným farářem a nejméně dvěma svědky. Nejsou-li splněny tyto podmínky, jest manželství neplatné, překážka manželství pak z toho vyplývající zove se překážkou z tajnosti, *impedimentum clandestinitatis*. Rozebíráme-li nařízení sněmu Tridentského, musíme vytknouti toto:

Jenom ono prohlášení vůle jest platné, jež stalo se vůči faráři příslušnému (*parochus proprius*). Příslušným pak jest onen farář, v jehož farnosti mají snoubenci své řádné nebo mimořádné bydliště, *domicilium seu quasidomicilium*, dle výše výtčeného pojmání právního. Okamžitý pobyt, s nímž není spojen záměr řádného neb alespoň mimořádného bydlíště, nezakládá kompetenci farářovu.²⁴⁾ Jestliže snoubenci nebydlí v téže farní osadě, může platně vykonati oddavky farář té či oné strany,²⁵⁾ má si však vyžádati úřední vysvědčení o tom, že ohlášky řádně byly vykonány. Ve mnoha diecésích jest sice ustanoveno, že oddavky vykonávati má farář nevěsty; leč předpis tento nemá na platnost manželství vliv nižádný a má pouze význam ohledně *jura stolae*. Obzvláště mají též manželství mezi osobami ritu latinského a ruského býti uzavírána před farářem nevěsty, leda že by se obě strany shodly na faráři druhého ritu.²⁶⁾ Při osobách, jež ani řádné ani mimořádné manželství nemají (*vagi*), jest příslušným farářem farář onoho místa, kde se právě nalézají;²⁷⁾ v Rakousku však nesmí býti oddáni, pokud biskup neudělí svolení.²⁸⁾ Příslušný farář má právo delegovati k vykonání oddavek jiného kněze²⁹⁾ a to buď

²⁴⁾ Srovn. konstit. Benedikta XIV. „*Paucis abbin*“ cit. v poznámce 5.

²⁵⁾ Známý svého času byl proces Konstance Sobieskébo (syna krále Jana III.) o prohlášení neplatnosti manželství s Marií Josefínou Wesslovou *propter imped. clandestinitatis*. Rota Romana a kongregace trident. uznaly manželství to za platné, poněvadž uzavřeno bylo ve Gdansk, kdež Weeslová 10 měsíců před sňatkem bydlela a tudíž před příslušným jejím farářem; srovn. příslušné nálezy (ze dne 9. června 1725 *causa Leopold.*) v Richterově Trident. p. 227. Nr. 42.

²⁶⁾ Srovn. smlouvu cit. v pozn. 14.

²⁷⁾ Trid. sess. 24. c. 7. de ref. matr., instrukce §. 45.

²⁸⁾ Instrukce rak. §. 73.

²⁹⁾ Musí tudíž delegát vždy býti knězem (Trid. sess. 24. c. 1. de ref. „*vel alio sacerdote*“, srovn. §. 38. instrukce), ačkoliv ale

plnomocenstvím zvláštním, nebo všeobecným; zmocnění to má býti uděleno výslovně, ačkoliv ani zmocnění mlčky udělené neruší platnost manželství.³⁰⁾ Jsou-li dva faráři příslušní, má každý z nich právo delegovati. Generální delegát může snb-delegovati.³¹⁾ Kromé faráře jest příslušný též biskup pro celou diecési (srovn. d. I. 215) a v jeho zastoupení též generální nebo kapitolní vikář. Tito mají též právo delegovati. Že papež v celé církvi oddavky konati nebo k tomu jiného kněze delegovati může, rozumí se samo sebou. Může to rovněž učiniti legát a latere v obvodu své legace, kardinál pak jako takový jenom ohledně kostela, který mu in titulum jest dán, ježto tam vykonává jurisdictionem quasi episcopalem. Metropolitovi přísluší právo vykonati oddavky mimo jeho diecési jen tehdy, když cestou apelace zrušil výrok biskupa, oddavky zapovídající.³²⁾

Ceremonii oddavek předpisuje církevní rituál;³³⁾ platnost manželství však na ní není závislou, ježto podstatnou formou je prohlášení vůle manželství uzavřítí vůči faráři a dvěma svědkům učiněné. Ani farář tedy nejedná v tom ohledu jako kněz, nýbrž jest pouze slavnostním svědkem. Pročež není k platnosti oddavek nic více třeba, nežli aby farář měl vědomost o významu aktu, který se děje, třebas i při něm pouze trpně se účastnil (*assistentia passiva*), ba třebas i se strany své oddavkám odporoval. Manželství rovněž jest platné, když farář podskokem nebo násilím k vyslechnutí konsensu byl přinucen. Rozhodnou jest jenom ta okolnost, zdali farář slyšel a porozuměl prohlášení osob, jež snoubiti se chtějí, byť i to viděti a slyseti nechtěl. Přítomnost farářova nepostačí teprve tehdy, je-li farář ve stavu nepřičetném, nemá-li tudíž vědomost o tom, co se vůkol něho dělo.³⁴⁾ Poněvadž pak farář nejedná při oddavkách jakožto duchovní, nýbrž jako

farář (jak o tom níže) platně oddávati může, byť i neměl kněžské svěcení.

³⁰⁾ Srovn. Nález kongr. trid. p. 229. Nr. 54. 55. instrukce rak. §. 47.

³¹⁾ Nález kongr. trid. p. 229. Nr. 52. instr. 48.

³²⁾ Srovn. Kutschker IV. §. 256.

³³⁾ *Rituale Romanum de sacram. matrim.*

³⁴⁾ Podrobný rozbor otázky té viz u Benedikta XIV. De synodo dioecessana l. 13. c. 23. sq. jakož i poučné nálezy kongregace trident. ve vydání Richtrově p. 234. Nr. 63—65.

testis solemnis, nepotřebuje míti svěcení kněžské.³⁵⁾ Již z toho vyplývá, že ani benedikce manželství nestanoví podstatnou podmínku jeho platnosti.

Kromě faráře má při oddavkách býti přítomno ještě dvě svědků, jinak jest manželství neplatno. Takový svědek nemá zapotřebí žádných jiných vlastností právních nežli obecnou spůsobilost pozorovací, mohou tudíž býti svědky jak mužové tak ženy, blízcí příbuzní, kacíři jakož i jiné osoby, jež od svědectví při jiných aktech právních či sporech vyloučeny jsou.³⁶⁾ Přítomnost faráře a dvou svědků musí býti současná. Kromě přítomnosti faráře a svědků nedostatek všelikých jiných formálností neruší platnost manželství, ač zákon Tridentský vyžaduje, aby se oddavky konaly v kostele se zachováním předepsaných v tom ohledu obřadů. Platné jest tedy též tak zv. *matrimonium conscientiae s. occultum*, t. j. manželství uzavřené bez předchozího oznámení ohlášek před farářem a dvěma svědky a nezapsané do matricy oddávací. Farář nesmí beze zvláštního zmocnění biskupova vykonati takové oddavky.³⁷⁾

Manželství může i skrze plnomocníka platně býti uzavřeno.³⁸⁾ Forma oddavek je tatáž jako při obyčejném manželství. Plnomocník má se však vykázati zvláštním plnomocenstvím, v němž přesně a jmenovitě jest naznačena osoba, s níž svazek manželský uzavřen býti má. Odvolání plnomocenství před uzavřením manželství činí je neplatným bez ohledu na to, zdali a kdy strany o odvolání tom se dověděly.³⁹⁾ Rozumí se samo sebou, že odvolání plnomocenství po oddavkách v ohledu právním nemůže již míti žádný význam.

Sněm Tridentský vydav zákon o formě manželství, předepsal zároveň i způsob jeho publikace. Příslušný zákon tridentský (totiž caput 1. sessionis 24. de reformatione matrimonii) musí býti pro-

³⁵⁾ V tom se novější kanonisté všeobecně shodují, srov. Schulte Handb. 68. Kutscher IV. 383. cit. Vering Lehrb. 713.

³⁶⁾ Srov. Schulte Handb. str. 69.

³⁷⁾ Obzvláštní nařízení o předmětu tomto obsahuje konstit. Benedikta XIV. „Satis vobis“ ze dne 17. listop. 1741. Bull. Ben. I. 89.

³⁸⁾ C. 9. de procurat. in Vito. I. 19., instruk. rak. §. 50.

³⁹⁾ Srov. nález kongregace ve vydání Richterové p. 238. Nr. 69. 70., instr. §. 50.

hlášen v každé farnosti zvláště a nabývá závazné moci 30 dnů po prohlášení.⁴⁰⁾ Kde tedy ustanovení sněmu Tridentského sice všeobecně byla publikována, kde však nebyl tento zákon publikován obzvláště, a sice v každé farní osadě zvláště, tam zákon ten nemá moci závazné. Rovněž neplatí tam, kde sice byl publikován, ale nikoliv jako zákon práva obecného, nýbrž jako zákon partikulární, neboť stanovení překážek platnosti manželství uleží v obvodu práva partikulárního.⁴¹⁾ Pravidelnou publikaci nahraditi může jen ta okolnost, že vždy a stále jen formy tridentské bylo šetřeno v tom přesvědčení, že tato práveu obecným jest předepsána.

2) *Formy mimořádné.*

§. 154.

V následujících případech jest manželství platné i když při uzavření jeho forma tridentská zachována nebyla:

a) Jak již z předchozího §. plyne, zůstalo právo předtridentské v platnosti své tam, kde zákon tridentský způsobem předepsaným nebyl publikován: tudíž i manželství v místech takových uskutečňuje se pouhým prohlášením vůle beze všech formálností, Takto může uzavřiti manželství každý, kdo v místě tom má své řádné bydliště, i kdyby bydliště to si hyl zvolil právě jen k tomu

⁴⁰⁾ Trid. cit. „Decernit insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos“.

⁴¹⁾ Tak měla se věc ohledně Rusínů. Zákon tridentský nebyl v ruských farnostech publikován v předepsané formě a bylo tudíž možno uzavíratí manželství beze všelikých formálností. Aby se nepořádkům z toho vyplývajícím učinila přítrž, předepsala diecéšní synoda Kijovská z r. 1619 a provinciální z r. 1626 formu tridentskou, aniž by se ale k příslušnému zákonu odvolávala. Kongregace tridentská deklarovala tato ustanovení partikulární za neplatná (dekr. ze dne 2. prosince 1628) a uznala tudíž za platné manželství, jež beze zachování formy tridentské uzavřeno bylo. Zároveň nařídil papež Urban VIII. publikovati zákon tridentský náležitě. Srovn. o té záležitosti Benedictus XIV. De synodo dioeclesana l. 12. c. 5. Synoda Zamojská (1720) uznává formu tridentskou jako takovou tit. 3. §. 8. de matrimonio.

čli, aby se formě tridentské vyhnul. Pobyt jen okamžitý, beze změny domicilia, nemá však ten účinek.¹⁾

b) Poněvadž předpisy církevní vízí všechny křesťany (srovn. str. 272), pročez přesně vzato musí i manželství mezi nekatolíky ve farnostech, kde zákon tridentský publikován byl. vůči církvi za neplatná býti považována, neděla-li se ve formě tridentské. tedy před farářem katolickým. Tím více platí to o tak zv. manželstvích smíšených. *matrimonia mixta*, totiž o manželstvích mezi katolíky a nekatolíky (srovn. níže §. 158). Pravidlem tedy jest. že manželství tato tak jako manželství mezi katolíky jen tehdy jsou platná, když projev vůle stal se vůči příslušnému faráři (katolickému) a dvěma svědkům. Avšak v zemích, které mají mnoho obyvatelstva nekatolického, bylo velice nesnadno udržeti v praxi zásadu tuto zvláště vůči směru, jež zákonodárství světská v dobách posledních ohledně dotčených otázek nastoupila. Kromě toho nedala se v mnoha zemích nekatolických náležitá publikace zákona tridentského ani zjistiti a tím zároveň bylo možno platnost jeho uváděti v pochybnost. Se zřetelem k této okolnosti uznávají zvláštní konstituce papežské v jednotlivých zemích nebo diecésích za platná manželství smíšená. jež ve formě tridentské uzavřena nebyla. Konstituce tyto mají buď význam deklarace. že v dotyčné zemi zákon tridentský náležitě publikován nebyl, buď mají význam formální *dispense*;²⁾ jedny i druhé týkají se toliko manželstev mezi nekatolíky a manželstev smíšených. poněvadž katolíky víže forma tridentská již z toho důvodu, že fakticky na ni přistoupili (srov. výše str. 329).³⁾ První výjimku toho druhu ustanovil Benedikt XIV. deklarací z r. 1741 pro Belgii a Holland;⁴⁾ pozdější papežové rozšířili ji potom na jiné

¹⁾ Srov. konst. Urbana VIII. „*Exponi nobis*“ ze dne 14. srpna 1627 (Append. ad Bull. Pontificium S. Congr. de Propag. fide d. II. 222) a Benedikta XIV. „*Paucis abbin*“ 19. března 1758 (tamtéž 212) a o těch konst. Laemmer Urbanus VIII. breve *Exponi* nnd Bened. XIV. *Constitution Paucis* v Archivu XII. (1864) 23.

²⁾ Mezi deklarací a *dispensí* jest rozdíl v ohledu právním: deklarace týká se dle povahy věci též manželstev před jejím vydáním uzavřených, *dispense* manželstev příštích.

³⁾ Srov. Benedikta XIV. de synodo dioec. lib. 6. c. 16. Nr. 14. Kntschker I. 515.

⁴⁾ *Declaratio* („*Matrimonioe quae*“) cum instructione super duobus respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio contracta et con-

země nebo diecése.⁶⁾ Mezi jinými učinil tak Pius VI. r. 1780 pro diecése polské pod vládou ruskou,⁷⁾ Řehoř XVI. r. 1841 pro arcidiecési Hnězdensko-Poznaňskou,⁸⁾ a téhož roku pro země koruny uherské.⁹⁾ Ve všech těchto diecésích může tedy manželství uzavřeno býti v jakékoli formě, tudíž i před nekatolickými duchovními, nebo před úřadem civilním. Dlužno však stále míti na mysli, že to platí jen ohledně oněch míst, ohledně jichž papež výslovnou deklarací nebo dispensí formu tridentskou za nezávaznou prohlásil.¹⁰⁾

c) Výjimečná forma může někdy nastati při tak zv. konvalidaci, o čemž v §. 157.

Z toho, co jsme pověděli o formě uzavírání manželství, vyplývá zároveň též odpověď na otázku, jak pohlížeti dlužno na tak zv. sňatky civilní.¹⁰⁾ V tom ohledu přidržujeme se těchže

trahenda, ze dne 4. listopadu 1751. (Bull. Ben. I. 87. a spolu s příslušnými pojednáními v Richtrově Trid. p. 298. sq.)

⁶⁾ Kromě zemí v textě uvedených byla deklarace Benediktova rozšířena zvláště také: na Kanadu a Quebec r. 1764, diecési Vroclavskou 1765, Bombay 1767, diecési Chelmiňskou 1774, na Irsko 1785, Kleve 1793, Nový Orleán 1824 (Srovn. Richtra Trid. p. 326. Nr. 177) Roskovány de matrim. mixtis inter catbol. et protestantes (1842—54). Kromě toho vyšly dispense v r. 1830 pro diecése Kolínskou, Trevířskou, Múnsterskou a Paderborskou (breve Pia VIII. ze dne 25. března 1830 a instrukce kardinála Albani ze dne 27. března 1830. Schulte Handb. 256. Roskovány II. 234. sq.).

⁷⁾ Konstit. ze dne 2. března 1780 v Trident. ed. Richtra p. 326. Nr. 177.

⁸⁾ Konstit. „Perlatae haudita pridem“ ze dne 22. května 1841. Na tomto základě rozhodla kongregace inkvisiční dekr. ze dne 6. září 1875, že platná sic, ačkoliv zakázaná jsou manželství smíšená, jež uzavřena byla v arcidiecési Hnězdenské před úřadem civilním, srovn. list Lvovský Pastor bonus 1878 čís. 2.

⁹⁾ Breve „Quas vestra“ ze dne 30. dubna 1841 a příslušnou instrukci kardinála Lambruschini téhož datum, uvádí v celém znění Schulte Handb. 471. Roskovány cit. II. 817. Heyzmann najn. pr. str. 279. Srovn. instr. rak. §. 38.

¹⁰⁾ Srovn. list Pia VII. ke generálnímu vikáři v Ehrenbreitsteiu ze dne 23. dubna 1817. Roskovány II. 165. Na sněm Vatikánský připravovali francouzští biskupové návrh, aby imped. clandestinitatis ohledně nekatolíků vůbec bylo odstraněno. Martin Coll. p. 263.

¹¹⁾ Z velmi četné literatury o tomto předmětu jmenujeme pouze: Friedberg Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtl. Entwicklung 1865. — Týž Geschichte der Civilehe 1870. — Hergen-

zásad, jež jsme vytknuli mluvíce o poměru církve ke státu v oboru zákonodárství manželského (§. 138). Naznačíme především stanovisko práva občanského. Jako vůbec nelze upřítí státu právo upravovati poměry manželské, tak zvláště přísluší mu též právo určovati formu uzavírání manželství. Stát vykonává toto právo tím způsobem, že přijme formu církevní, že tedy i ve svém obvodu platnost manželství činí závislou na prohlášení vůle před farářem a dvěma svědky. Tak bylo tomu skutečně dříve po celá století: forma církevní zůstala v platnosti i tehdy, když právo manželské stalo se předmětem zákonů státních. Podržel ji dokonce i zákon Josefinský a zákon občanský z r. 1811. Ale ani v tom ohledu nebylo lze vůči novověkým poměrům udržeti jednotu zákonodárství církevního a státního. Stát připouští zhusta manželství, jež vůči církvi jsou svazky zapovězenými nebo ueplatnými; při uzavírání těchto ovšem nemůže církev býti prostřednicí. Odtud pošlo, že již od konce XVI. století, obzvláště pak ale ve století našem¹¹⁾ ustanovila zákonodárství státní zvláštní od církevní formy nezávislou formu uzavírání manželství před úřadem občanským, a to opětně na trojí způsob: buď jako formu povinnou, tak sice, že pouze sňatek civilní pro obvod státní jest platný (obligatorische Civilehe), nebo jako formu fakultativní, tak že stranám jest volno zvoliti sňatek církevní nebo civilní (facultative Civilehe), nebo konečně jako formu podmíněnou tak, že pravidlem je sňatek církevní, civilní pak tehdy má místo, když úřad duchovní odepře sňatek z důvodů zákonodárstvím státním neuznaných (podpůrný sňatek občanský, bedingte. Nothcivilehe). V Rakousku zavedl zákon ze dne 25. května 1868 č. 47. ř. z. tento posléze dotčený druh sňatkův občanských.¹²⁾

röthel Die Civilehe 1870. — Lingg Die Civilehe vom Standpunkte des Rechts 1870. — Martin (biskup) Die christliche Ehe und die Civilehe 1874. — Vering Geschichte u. Wesen der Civilehe, Archiv d. 29. (1873) 148 nsl. — Schulte Die Statthaftigkeit der Civilehe, v Doveho časopise d. XI. (1875) str. 18. nsl. Celou literaturu pro i contra uvádí až po konec roku 1875 velmi důkladně Roskovány Matrimonium in ecclesia catholica d. II. a III.

¹¹⁾ Nejprve v Nizozemí pro provincii Holandskou a západo-frizskou r. 1580; historický rozvoj nejdůkladněji Friedberg v cit. spisech.

¹²⁾ Pojednání o civilních sňatcích jako instituci čistě světské, zasáhá pouze potud v obor práva církevního, pokud toho vyžaduje vy-

Se stanoviska církevního jeví se otázka občanských sňatků způsobem velmi jednoduchým. Církev posuzuje platnost manželství jedině dle vlastních zákonův a k podstatným podmínkám platnosti náleží též forma právního aktu. Formu tu stanovil sněm tridentský, právo státní pak nemůže ji změnit. Kde tedy platí zákon tridentský, tam sňatek před úřadem civilním uzavřený vůči církvi není manželstvím. Církev tudíž žádá po katolicích, aby neuzavírali sňatky občanské, není-li to nezbytnou podmínkou civilní platnosti manželství; aby pak tam, kde forma tato z ohledu na zákony státní je nutnou, zachovali nadto formu církevní a teprve po splnění této za manžele se považovali.¹³⁾ Ku platnosti manželství přede tváří církve stačí sňatek občanský pouze v těch případech, v nichž výjimečné, jak jsme výše o tom jednali, forma tridentská předepsána není.¹⁴⁾

C) *Žaloba o neplatnost.*)*

§. 155.

Jak jsme se již jednou zmínili (str. 286), jsou důvody neplatnosti manželství ustanoveny buď v interesu stran kontrahujících, impedimenta juris privati, nebo z ohledu na interes veřejný a etický charakter manželství, imped. juris publici. K překážkám soukromým náleží dle práva církevního: nedostatek svolení, omyl, donucení, nesplnění podmínky a nemoc fysická, není-li

mezení stanoviska církevního vůči této instituci. Pročež nepouštíme se v bližší její rozbor ani v ohledu historickém, ani ohledně práva pozitivního. O rakouském právu srovn. Rittner Oesterr. Eher §. 30. 32.

¹³⁾ Srovn. mimo jiné konst. Benedikta XIV. „Redditae nobis“ ze dne 17. září 1746, list Pia IX. ke králi Sardinskému ze dne 9. září 1852. (Roskovány Matr. I. 222), Syllabus Nr. 73, obzvláště pak Instructio S. Poenitentiariae Apostolicae circa contractum, quem matrimonium civile appellat ze dne 15. ledna 1866. Archiv. XVI. 473.

¹⁴⁾ Srovn. dekr. kongreg. inkvisiční pro arcid. Hnězdensko-Poznaňskou v pozn. 7. uvedený.

*) Srovn. Kutschker V. §. 405. nsl. — Schulte Darstellung des Processes vor den kath. geistl. Ehegerichten Oesterreichs 1858. Otázku, kdo má právo žalovati na neplatnost, jest otázkou práva hmotného, nikoliv formálního; pročež dlužno jednati o ni na jiném místě, nikoliv ale tam, kde se jedná o proces.

notorickou; ¹⁾ všeliké jiné důvody neplatnosti jsou překážkami veřejnými. Pročež mohou z příčiny soukromé překážky pouze manželé sami o neplatnost manželství žalovati; z příčiny překážek veřejných může je soudce prohlásiti za neplatné na číkoli žádost, anebo též z povinnosti úřední. V tom i ocom ohledu však podrobeno je právo manželství neplatným učiniti určitým obmezením.

I. Žaloba o neplatnost pro překážky soukromé přísluší manželům dle těchto pravidel:

a) Pro nedostatek svolení. omyl a donucení může platnost manželství popírati jen onen manžel, na jehož straně byl nedostatek konsensu, který tedy manželství z omylu nebo z donucení uzavřel. Ztrácí však právo odporovati, když po pominutí překážky, tedy seznav omyl nebo prost jsa donucení, setrvává dobrovolně ve společenství manželském po 6 měsících, nebo dobrovolně koná povinnost manželskou, nebo výslovně se zřekne práva manželství odporovati. ²⁾

b) Pro nesplněnou podmínku právo žalovati o neplatnost přísluší oběma manželům, ač jest-li nejednali podskočně; obzvláště nemůže popírati platnost, kdo lživě tvrdil, že okolnosti podmínkou učiněné existují, nebo kdo zámyslně zamlčel, že neexistují, kdo vlastní vinou splnění podmínky zmařil, anebo kdo podmínky se vzdal. ³⁾

c) Z důvodu fysické nemoci mohou za zrušení manželství žádati obě strany, a to bez ohledu na to, zdali při uzavírání sňatku o překážce této věděly či nevěděly. ⁴⁾

II. Pro překážky veřejné lze neplatnost prohlásiti jednak z povinnosti úřední, pak k žádosti manželův a konečně na žá-

¹⁾ Tak rak. instr. §. 118. Dle konstituce Sixta V. „Cum frequenter“ ze dne 22. června 1587 (Bull. IV. pas. 4. p. 319. srov. Richter Trid. 555.) dlužno z povinnosti úřední uznati neplatným manželství kastrátů (eunuchos et spadones utroque teste carentes¹⁾). srov. c. 2. X. de frigidis et muleficiatis IV. 15.

²⁾ C. 21. 28. X. de sponsalib. et matrim. IV. 1., c. 4. X. qui matrim. accus. possunt. IV. 18. Instrukce rak. §§. 93. 116. Srov. Kutschker IV. §§. 226. 232. 234. — Schulte Process. str. 80.

³⁾ Rak. instr. §. 117.

⁴⁾ V nynější teorii a praxi převládá náhled tento; srov. Schulte Handb. 93. Kutschker II. 36., novější vydání Richtrovo (§. 274) a Waltrova (§. 305), jakož i rak. instr. §. 118.

lobu každého katolika k jednání soudnímu spôsobilého (str. 55), vyjímaje když podal žalobu z účelu sobeckého, nebo jestliže před uzavřením manželství o překážce věděl a tuto bez důležité příčiny zamlčel, a to i když ohlášky náležitě se staly.⁶⁾

Pravidlo toto podrobeno je těmto obmezením:

a) Imped. aetatis (§. 141) pozbývá rázu překážky veřejné, jakmile nezletilí nabyli let. Odtud může manželství odporovati pouze manžel, který v čas uzavření manželství byl nezletilý.⁶⁾

b) Pro únos (§. 148) nemá únosce právo žádati za prohlášení neplatnosti manželství; pozbývá ho rovněž unesená, jestliže k únosu svolila a nabyvši volnosti ihned o neplatnost nežalovala.⁷⁾

c) Je-li manželství neplatné pro stávající svazek manželský (§. 142), překážka tato pak rozvázáním prvního manželství fakticky pominula, nemůže se neplatnosti manželství dovolávati manžel, který druhého v omyl uvedl. Přísluší mu tedy právo žaloby jen pod tou podmínkou, že při uzavření manželství o překážce nevěděl, anebo že o ní věděl i manžel druhý.⁸⁾

D) *Odstranění neplatnosti.*

a) *Dispense.*)*

§. 156.

Jak v obvodu práva vůbec, tak i v obvodu práva manželského může zákonodárce, aniž by zákon zrušil, osvoboditi přece od něho ve zvláštním případě, to jest uděliti dispens (srov. výše §. 89.) Rozumí se však, že dispens nemůže nikdy býti na újmu podstatě a účelu manželství, pročež vyloučena je dispens tam,

⁶⁾ C. 5. 6. X. qui matrimonium accusare posunt IV. 18. instr. rak. §. 115.

⁶⁾ C. 7. X. de desponsatione impuberum IV. 2. instr. §. 119.

⁷⁾ Instr. rak. §. 120.

⁸⁾ C. 1. X. de eo qui duxit IV. 7. instr. §. 121.

^{*)} Pyrrhus Corradus Praxis dispensationum apostolicarum 1678. — Vering De principiis dispensationum, Archiv I (1857) 597. — Schulte Handb. str. 347 nsl. — Kutschker V. i—294.

kde manželství je neplatné následkem nedostatku opravdové vůle, donucení, nesplnění podmínky a nespůsobilosti fyzické. Rovněž nemožná je dispens od předpisů, jež církev za výron práva božského pokládá, tudíž ve případech existujícího již sňatku manželského (srov. str. 290), příbuzenství v pokolení přímém a v prvním stupni pokolení pobočného (str. 295). Neudílí se dále dispens, přes to že překážka jest jen *juris positivi*, ve příčině švakovství *ex copula licita* v pokolení přímém (str. 297) a je-li cizoložství spojeno se zavražděním manžela druhého (§. 147), překážka pak není tajná.¹⁾ Ve všech ostatních případech dispens může býti udělena, a to jak ohledně manželství, jež teprv uzavřeno býti má (*in contrahendis*), tak ohledně svazku již uzavřeného (*in contractis*). Pomíjejíce mlčením všeobecná pravidla o dispensi, o nichž na jiném místě již se mluvilo (§. 89), máme o dispensích manželských obzvláště ještě toto podotknouti:

I. Poněvadž překážky manželské zakládají se na právu obecném, pročez může právo dispensy pouze papeži příslušeti, biskupům pak jedině na základě zmocnění papežského, nebo mocí výslovného zákona. Nuže, co se týče důvodů neplatnosti — o zápočtech budeme mluvit níže — pokládá praxe biskupy jako jednou pro vždy beze zvláštního plnomocenství, *tacita Sedis Apostolicae licentia*, za oprávněné k dispensování pouze pro *foro interno*, tedy když překážka je tajná. Kromě toho má se dispens týkati manželství již uzavřeného a vykonaného, a sice uzavřeného *in facie ecclesiae* a *bona fide* a kromě toho má býti s obtíží spojeno dosažení dispensy od stolice papežské buď pro velikou vzdálenost, nebo pro chudobu stran, nebo z příčin jiných. Výminečně může biskup dispensovati, vždycky ale jen pro *foro interno*, též *in contrahendis*, když dosažení dispensy papežské právě jest nemožné, manželství pak beze značného nebezpečí nelze odložit.²⁾

Kompetenci biskupskou rozšiřují poněkud *facultates* (srov. str. 25). Biskupové rakouští (a němečtí) mají na tomto základě právo dispensy v těchto případech:³⁾

¹⁾ Kutschker V. §. 315.

²⁾ Srovn. obzvláště *Benedictus XIV. De synodo dioecessana* lib. 9. c. 2. a nálezy kongregace ze dne 13 března 1660 a 19. dubna 1692, Riechtra *Trid.* p. 271. Nr. 120. 122.

³⁾ Pro *foro externo* udílí se nyní *facultates* na dobu neurčitou, pro *foro interno* na pět let; srov. dekr. kongr. de propag. fide ze

a) Pro foro externo:

1) ve třetím a čtvrtém stupni příbuzenství, švakrovství a publicae honestatis ex matrimonio non consumato a to jak in contractis, tak in contrahendis; ⁴⁾

2) při manželství s obráceným heretikem i ve stupni druhém, pakli jen nedotýká se prvního (ua př. strýc s dcerou bratrovou) a pouze in contractis;

3) in contractis et contrahendis od překážky publicae honestatis ex sponsalibus; jakož i

4) od překážky příbuzenství duchovního, vyjma inter levantem et levatum;

5) od překážky z činu trestního, pakliže žádná strana neusilovala o bezživotí druhého manžela.

Veškeré tyto dispense udílí biskup, odvolává se na facultates a má pod následkem neplatnosti dispense připojiti klausuli „dummodo mulier rapta non fuerit, et si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat.“

b) Pro foro interno: od tajné překážky v prvním a druhém stupni affinitatis ex copula illicita, in contrahendis však jen tehdy, jestliže vše ke sňatku již přichystáno jest a manželství bez velikého pohoršení nelze odložit; in contractis od tajné překážky z činu trestního, jenž není spojen s usilováním o bezživotí manžela; ve třetím a čtvrtém stupni příbuzenství a švakrovství, jestliže dataria již dispens udělila, dispens tato však neplatná jest proto, že v žádosti za dispens zamlčeno bylo, že mezi potenty nastoupila již copula carnalis. — Mnohdy udílejí zvláštní facultates biskupům ještě dále sáhající právo dispensační, buď neobmezené, neb obmezené na určitý počet případů. ⁵⁾

dne 1. dubna 1860 pro Lvovského arcibiskupa lat. (okružník metrop. ze dne 27. května 1862 čís. 33).

⁴⁾ Kongregace inkvisiční rozhodla dekretem ze dne 15. června 1875, jež papež schválil (Archiv d. 36. str. 185), že platí to též o příbuzenství vícenásobném

⁵⁾ Tak obdržel Lvovský arcibiskup lat. dekretem penitenciárie ze dne 28. listopadu 1860 (okružník v pozn. 3. cit.) právo dispensovati od překážky příbuzenství a švakrovství in tertio gradu mixto cum secundo ve 20 případech, in secundo gradu puro ve 12 případech, ale jen in pauperibus.

Dispense papežské bývají udíleny prostřednictvím datarie nebo penitenciarie podle oboru těchto úřadů (d. I. 180); pakliže však překážka manželství skutkem trestním byla způsobena, rozhoduje na místě penitenciarie kongregace inkvisiční.⁶⁾

II. Dispens má se vždycky opírat o důležité příčiny, jež ospravedlňují odchylku od všeobecných zásad právních v přítomném případě. Kuriální praxe uznává zvláště následující okolnosti za dostatečné příčiny dosažení dispense:⁷⁾

1) *Angustia loci*, t. j. jestliže v bydlíšti snoubenky a vůkolí příbuzenstvo její tak jest četné, že by jí nesnadno bylo uzavřítí manželství stavu jejímu přiměřené s někým jiným, nežli s příbuzným nebo sešvakřeným;

2) *aetas feminae*, totiž skončený 24. rok života, což ale při vdovách neplatí;

3) *deficientia aut incompetentia dotis*;

4) *lites super successione bonorum*, totiž vyrovnání vzniklých sporův o sukcesi „*interest enim reipublicae, ut lites extinguantur*“;

5) *bonum pacis*, totiž jestliže lze se nadíti, že sňatek manželský přispěje k usmíření nepřátelství mocných rodin;

6) *paupertas viduae, numerosa prole oneratae*;⁸⁾

7) *nimia et periculosa familiaritas*, totiž stará známost, kterou okolnosti nejsou sto oddělit;

8) *copula praehabita, praegnantia, legitimatio prolis*, pokud jen poměr ten způsoben nebyl za tím účelem, aby dispensa snadněji bylo dosaženo;

9) *infamia mulieris*, když ženština upadla v podezření, že má nedovolený poměr s mužem, s nímž právě manželství uzavřeno býti má;

10) *vulgaris remotio gravium scandalorum*;

11) zamezení neb odstranění konkubinátu;

⁶⁾ Kntschker V. str. 70.

⁷⁾ Uvádím je dle instrukce kongregace de propaganda fide ze dne 9. května 1877 „*super dispensationibus matrimonialibus*“, Archiv d. 39. str. 43.

⁸⁾ Cit. instrukce dodává: „*Sed quandoque remedio dispensationis succurrit viduae ea tantum de causa, quod junior sit, atquo in periculo incontinentiae versetur*“.

12) oprávněná obava, že snoubenci ve případě odeření dispense na jinou víru přestoupí, nebo sňatek občanský uzavrou;

13) *revalidatio matrimonii bona fide contracti*;

14) *excellencia meritorum*, když někdo sobě o církev nebo náboženství katolické značných zásluh získal.

Ostatné papež někdy udílí dispens, nejmenuje příčinu, nýbrž jen všeobecně se vyjadřuje *ex certis rationabilibus causis*.

Vyjmenované příčiny odůvodňují sice prosbu za dispens, ale neposkytují práva k ní, ježto dispens dle pojmu svého jest úkonem milosti. Rakouská instrukce nařizuje však biskupům (v §. 80), aby neodpírali dispens, kde jsou dostatečné zákonné příčiny: ve třetím a čtvrtém stupni příbuzenství a švakrovství *ex copula licita*; od příbuzenství duchovního, švakrovství *ex copula illicita*, není-li obava, že snoubenci jsou příbuzní ve přímé linii;⁹⁾ ve třetím a čtvrtém stupni *imp. publicae honestatis ex matrimonio rato non consumato* a od téže překážky, když povstala z manželství neplatného a nevykoupeného (srov. str. 30!) nebo ze zasnoubení.

III. V žádosti za dispens mají udány býti jak překážka, tak příčiny dispens odůvodňující.¹⁰⁾ Obzvláště dlužno udati přesně stupeň příbuzenství nebo švakrovství nejenom ohledně stupně vzdálenějšího ale i co do stupně bližšího, dále pak je-li příbuzenství jednostranné, či dvoustranné po otci a matce; zdali nastává se překážka jedna či více. Při každé překážce dlužno též podotknouti, bylo-li manželství již uzavřeno, nebo máli teprve býti uzavřeno, v prvním případě pak, zdali bylo uzavřeno *bona fide* s ohláškami a ve formě tridentské a bylo-li vykonáno; konečně též, zdali mezi snoubenci nastoupila *copula carnalis* a zdali tato okolnost známa jest veřejně, či zůstala tajnou. Kdyby okolnosti výše dotčené nesprávně byly vyličený, nebo úmyslně zamlčeny, byla by dispens neplatna.¹¹⁾ Máli se dispens týkati pře-

⁹⁾ Což nastává zejména tehdy (srov. *facultates pro foro interno* Nr. 10), když *copula illicita* vykonána byla s matkou zasnoubené před jejím narozením.

¹⁰⁾ V tom ohledu řídím se instrukcí v poznámce 7. citovanou.

¹¹⁾ Stala-li se dispens z toho či onoho důvodu neplatnou, musí strany prositi, aby papež novým reskriptem dispens v platnosti zachoval (tak zv. *rescriptum perinde valere*). Někdy jsou zmocnění k tomu biskupové.

kázky tajné, mohou suoubenci za ni žádati se zamlčením svého jména, nebo pode jménem smyšleným prostřednictvím osoby jiné, obyčejně zpovědníka. Dispense tato platí však jenom pro foro interno.¹²⁾ Pakli však překážka je známa, nebo pakliže vůbec jde o dispens pro foro externo, mají petenti vznést žádost skrze biskupa, udávající přesně jméno i příjmení obou stran a své bydliště, farní osadu a diecési, do které přísluší. — Dispense papežské hývají z pravidla udíleny ve formě komisorní (srov. II. 26) a sice pro foro externo skrze biskupa. Tyž má vyšetřiti okolnosti petenty uvedené (informatio), pakliže tak neučinil již dříve, nežli žádost kurii předložil.¹³⁾ Dispens pokládá se za udělenou teprve, když exekutor o ní petenty vyrozumí.

b) Konvalidace.*)

§. 157.

Platnost právního jednání posuzuje se podle doby jeho vzniku: jestliže tehdy splněny byly náležitosti právní, jest jednání platné, v případě opačném neplatné, byť i později důvod neplatnosti byl odstraněn: *quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere.*¹⁾ Jen výjimečně stanoví pozitivní právo, že neplatné právní jednání odstraněním překážky má pokládáno býti za platné od počátku a tuto přeměnu neplatného aktu na platný nazýváme *k o n v a l i d a c í* v pravém slova smyslu. Co se týče manželství, není v právu církevním zákona, který by již mocí obecného práva vůbec uznával konvalidaci ve smyslu právě vytkném; pominutí překážky ať faktické (na př. když imp. ligaminis pominulo smrtí prvního manžela), ať na základě dis-

¹²⁾ Instrukce rak. §. 87.

¹³⁾ Datárie nařídí buď *informationem simplicem*, nebo *sollemnem*; v prvním případě má se exekutor na jakýkoli způsob přesvědčení o pravdivosti prosby; v druhém má zavést formální řízení; srov. Schmitz Zur Berichtigung etc.; Archiv. XX. (1868) str. 251.

*) Srov. obzvláště Benedictus XIV. De synode dioec. I. 13. c. 21. — Tyž Institutiones, inst. 87. — Schulte Handb. §. 40. 41. Kutschker V. §. 344.

¹⁾ L. 29. D. de reg. jur. 50. 17.

pense, nezdvihá tedy neplatnost manželství, nýbrž má jediné ten účinek, že lze manželství odtud již platné uzavřít. Toto opětne uzavření manželství prvotně neplatného nazývají také konvalidací, název se stanoviska teoretického nesprávný,³⁾ který však v oboru práva manželského ode dávna již jest ustálen. Od obvyklého uzavření manželství různí se konvalidace co do formy. Dlužno v té příčině rozlišiti dva případy.

a) Je-li překážka tajná, to jest, je-li známa jen manželům samým, nebo nepatrnému počtu nejbližších jich příbuzných a přátel⁴⁾ (*imped. occultum*), a není-li obavy, že by později na jevo vyšla, tu může ve případě faktického pomnutí jejího, nebo dosažení dispense pro foro interno manželství opětne býti uzavřeno se zanecháním všelikých forem a tedy pouhým obnovením konsensu mezi manžely.⁵⁾

b) Pakliže ale překážka je známa, či vůbec bylo-li dosaženo dispense pro foro externo, musí slib manželský znova dle formy tridentské býti vykonán, tudíž před příslušným farářem a dvěma svědky;⁶⁾ možno jen zanechatí ohlášek a vykonati slib v tichosti (*privatim*) vůči důvěrným svědkům.⁶⁾ V tom i onom případě však se předpokládá, že původní (neplatné) manželství vykonalo se ve formě tridentské.⁷⁾ Neboť kdyby manželství bylo neplatné právě z důvodu neformálnosti, slib musil by býti vykonán ve formě předepsané; leč ani v takovém případě neodpírá se osobám, které všeobecně za manžely platily, dispens ode všech ohlášek (srovn. výše str. 325). Rozumí se ostatně, že předpisy výše dotčené ne-

³⁾ Srovn. Unger *System des oest. Privatr.* II. str. 155. p. 64. Schulte *Lehrb.* §. 156. p. 1.

⁴⁾ Otázka, dlužno-li překážku pokládati za tajnou, je vůbec *quaestio facti*, srovn. vývody Benedikta XIV. *Inst.* 87. §. 39. sq.

⁵⁾ Srovn. nálezkongregace trid. ze dne 10. dubna 1723, Richter *Trid.* p. 243. Nr. 81. *Instr.* §. 89. 92. — Jestliže druhý manžel o překážce vědomost neměl, má být o ní zpraven; proto je také v dispensích penitenciarie obvyčejně klausule „*dicta muliere de nullitate consensus certiorata*.“ Srovn. o tom, pak o opatrnostech, jichž činiti třeba, by se neučinilo ničehož proti platnosti manželství Bened. XIV. *Instit.* 87. §. 59. sq.

⁶⁾ Nález kongr. trid. ze dne 20. června 1609, ze dne 2. a 16. prosince 1634, v Richterově vydání p. 243. Nr. 80., instrukce §§. 90. 92.

⁶⁾ *Instr.* §. 91.

⁷⁾ *Instr.* §. 88.

platí ohledně míst, kde neplatí forma tridentská, kde tedy manželství hned původně beze vší formálnosti mohlo se uskutečniti.

Co jsme tu pověděli o konvalidaci manželství, nemělo by se vlastně vztahovati na případ, kde překážka manželství byla odstraněna tím, že ten, kdo oprávněn byl o neplatnost žalovati, práva toho pozbyl (§. 155), jako zejména při překážce z omylu, donucení a nesplnění podmínky. Neboť v případě takovém manželství ani nebylo neplatno; neplatnost jeho byla jen podmíněnou, závislou na okolnosti, že oprávněný platnosti bude odporovati. Podmínka tato se nestala, pročez i manželství tím od počátku jest platné a není tedy třeba obnovení konsensu, tím méně pak zachování formálnosti.⁶⁾ V praxi však byla i ohledně překážek takovýchto přijata pravidla výše uvedená, tak že, když překážka není tajná, žádá se obnovení slibu před farářem a dvěma svědky.⁷⁾ — Konvalidace má ten účinek, že manželství pokládá se tak, jako by již prvotně platně bylo uzavřeno.

Od obyčejné konvalidace liší se tak zv. *dispensatio s. sanatio in radice matrimonii*.¹⁰⁾ Tu skutečně manželství platným se stává mocí mimořádné papežské dispense, tak že pokládá se jako by manželství hned z počátku platně bylo uzavřeno a proto není více třeba, by uzavřeno bylo opětne. Právě v tomto posléze vytknutém ohledu různí se *dispensatio in radice* od obyčejné dispense; neboť tato umožňuje pouze uzavření manželství, kdežto tato prvotní úkon uzavření uznává za platný. Toliko z důvodů velmi důležitých užívá papež dispense této,

⁶⁾ Srovn. Rittner Oest. Eher. str. 277. Opačný náhled hájí Schulte Lehrb. §. 156.

⁷⁾ Instrukce rak. (§. 93) zanjala v té příčině střední stanovisko: pokládá (po mém soudu vším právem) překážku za odstraněnou a tudíž manželství za platné, když ten, kdo neučinil bezvadné prohlášení manželské, později slovem či skutkem k manželství skutečně přivolel. Pouze k vůli jistotě vyžaduje obnovení formálního konsensu: „Nihilominus ad omne de consensu praestito dubium sequstrandum, his quoque in casibus consultum est, ut conjuges consensum coram parcho et duobus testibus renovent; igitur hoc ut fiat, agendum erit, nisi observetur prudens scandalorum vel matrimonii in discrimen adducendi metus“.

¹⁰⁾ Srovn. Benedictus XIV. Inst. 87. — Týž de synodo dioecessana l. 13. c. 21. n. 7.

tenkráte obzvláště, když je obava, že obě strany nebo některá z nich, kdyby o neplatnosti svého manželství zvěděly, po druhé k němu by nesvolily a takto rozvázání manželství by způsobily.¹¹⁾ Někdy udílí papež všeobecnou dispens in radice, když v dobách neobyčejných, nebo za vlády zákonů státních církvi nepřátelských, nebo konečně vinou samé vrchnosti církevní veliký počet neplatných manželství byl uzavřen. Tak na př. zmocnil Pius VII. biskupy francouzské, aby za platná in radice uznali civilní manželství uzavřená za revoluce; ¹²⁾ Pius IX. pak udělil po uzavření rakouského konkordátu dispens in radice všem manželstvím, která uzavřena byla na základě občanského zákona z roku 1811 i vzdor nastalé překážce církevní.¹³⁾

E) Zapověsená manželství.

§. 159.

Dosud jednali jsme o důvodech neplatnosti manželství. Právo stanoví však nadto též překážky, jímž sice nepřiznává moc manželství činiti neplatným, pro kteréž ale manželství za nedovolené se považuje. Překážky tyto, jak jsme se již jednou zmínili, obdržely u kanonistů název: *impedimenta impediencia* čili *zápovědi* a vyplývají zvláště z následujících okolností.

1) Překážka ze *zasnoubení*; o tom pojednáme ve příštím §.

2) Překážka z rozdílného vyznání, *imped. mixtae religionis*.¹⁾

¹¹⁾ Dekrét Benedikta XIV. „*Quum super matrimonis*“ ze dne 27. září 1755 in causa Lisbonensi, Richtera Trid. p. 272. Nr. 1-2.

¹²⁾ Kutschher V. §. 355., kdež uvedeny jsou ještě jiné příklady.

¹³⁾ Breve „*Quisque vestrum*“ ze dne 17. března 1856, Roskovany Matrim. II. mon. 272.

¹⁾ Literatura je velmi bohatá; srovn. obzvláště Doellinger Ueber gemischte Ehen 5. vyd. 1859. — Reinerding Die Principien des kirchl. Rechts in Ansehung der Mischehen 1853. — Aich Ueber gemischte Ehen, Archiv XIV. (1861) 321. — Fessler Zur Orientierung über die gemischten Ehen in Oesterreich 1861. — Schulte Ueber gemischte Ehen vom Standpunkte der Parität 1862. —

Manželství mezi křesťany a nekřesťany jsou, jakož víme, neplatná (§. 146); za to však pokládá církev manželství mezi katoly a jinými křesťany za platná, ale vždycky za nedovolená. Avšak ve směru tomto jeví se rozdíl mezi zásadou a praxí, kterýžto i' sami papežové vzhledem k faktickému rozvoji poměrů trpí. V zásadě církev manželství katolíků s nekatolíky vždycky zavrhovala a jedině papeži právo dispense přiznávala; dosvědčují to četná prohlášení papežská, mezi jinými bulla Benedikta XIV. „Magnae Nobis“ ze dne 29. června 1748 svědčící biskupům polským.²⁾ Tato bezohledná záповěď ustoupila však později mírnější praxi, která ve mnoha zemích dosáhla papežské sankce. Seřadíme tu ustanovení, která na tomto základě dlužno pokládati za platnou disciplinu církevní:

a) Aby smíšené manželství vůči církvi bylo dovoleným, k tomu třeba je dispense papežské;³⁾ papež ale z pravidla zmocňuje k tomu biskupy.⁴⁾

b) Dispens závisí na splnění určitých podmínek.⁵⁾ Zejména mají se obě strany písemně zavázati, že budou dítky v náboženství katolickém vychovávat i a kromě toho má katolická strana slavně příslibiti, že se přičiní druhého manžela na víru katolickou obrátiti.⁶⁾

Kutschker IV. §§. 293—307. O małżeństwach mieszanych (o smíšených manželstvích), Przyjacieł chrześc. prawdy VIII. (1843). — Úplnou literaturu do r. 1854, jakož i veškeré příslušné doklady podává Roskovány De matrimoniis mixtis inter catholicos et protestantes d. 3. 1842—54.

²⁾ Bull. Bened. II. 413. (Richtra Trid. p. 588). Totéž bulla tébož papeže k biskupům polským „Ad tuas manus“ ze dne 8. srpna 1748. Bull. II. 491. Srovn. též veškeré níže uvedené papežské deklarace

³⁾ Srov. bullu v předchozí pozn. citovanou, list Pia VII. k arcib. Mohučskému ze dne 8. října 1803 a k biskupům francouzským ze dne 17. února 1809. Roskovány II. 86. 119. Instr. rak. §. 79.

⁴⁾ Srov. dekret Congr. Oficii ze dne 21. listopadu 1860 udílející arcibiskupovi Lvovskému lat. facultates triennales pod podmínkou, že nenastala jiná překážka (metrop. kurrenda ze dne 14. ledna 1861 čís. 3375).

⁵⁾ Dříve žádalo se odpřisáhnutí herese, srov. cit. bullu „Magna Nobis.“

⁶⁾ Srov. facultates cit. v pozn. 3. a listy papežské cit. níže v pozn. 8. 9.

c) Bylo-li po splnění vytčených podmínek dosaženo dispense, může katolický farář kopulovati a sice dle přísnější praxe mimo kostel a beze svatebních obřadností, podle mírnější nyní jmenovitě v Německu a v Rakousku přijaté praxe pak ve formě obvyklé.⁷⁾

d) Na základě zvláštních nařízení papežských jest v jednotlivých zemích dovoleno, aby farář i v nedostatku předepsaných podmínek a závislé na nich dispense, přítomen byl při sňatku mimo kostel, nikoliv sice jako duchovní, leč jako svědek, testis qualificatus seu auctorisabilis, což jak známo, stačí ku platnosti manželství. Takové pasivní účastenství, *assistentia passiva*, připouští se jmenovitě v Rakousku⁸⁾ mocí papežských nařízení vydaných r. 1841 pro země uherské⁹⁾ a provincie tehdy k německému spolku patřící¹⁰⁾ a r. 1842 pro Itálii.¹¹⁾

e) Že někdy ku platnosti smíšeného manželství přítomnosti faráře vůbec ani není potřebí, zmínili jsme se již na jiném místě (str. 300). Dlužno však připojiti, že i v tom případě otázka, je-li manželství dovolené či není, podle okolností výše vytčených se posuzuje.

3) Překážka z prostého slibu. Slibem prostým, *votum simplex*, dlužno rozuměti předkem sliby poslušnosti, chudoby a

⁷⁾ Srovn. Benedictus XIV. De synodo dioecessana l. 6. c. 5., Kutschker IV. §. 301. 302. — Instrukce Pia IX. o tomto předmětu ze dne 15. listopadu 1858 (Archiv XIV. 331) pokládá za pravidlo, že oddávky konati se mají mimo kostel, bez benedikce a obřadů církevních; připouští ale, pakli by se z praxe té bylo obávati škodlivých následků, benedikci dle obvyklého rituálu, vždycky ale bez missa pro sponsis.

⁸⁾ Taktéž: Pius VIII. pro arcidiecési Kolínskou (breve „*Litteris altero*“ ze dne 25. března 1830 a instrukce kardinála Albani ze dne 27. března 1830, Roskovány II. 234. 239.), Řehoř XVI. pro Bavorsko (breve „*Summo iugiter*“ ze dne 27. května 1832, instr. kardinála Bernettiho ze dne 12. září 1834, Roskovány II. 212. 291).

⁹⁾ Breve Řehoře XVI. „*Quas vestra*“ k biskupům uherským ze dne 30. dubna 1841 a instrukce kardinála Lambruschiniho téhož data (srovn. §. 154. pozn. 8.)

¹⁰⁾ Instrukce kardinála Lambruschiniho „*Cum Romanus Pontifex*“ ze dne 27. května 1841, Roskovány II. 820. Heyzmann Najn. pr. 289.

¹¹⁾ Instrukce v předchozí poznámce citovaná, prohlášena v Itálii kundredou z r. 1842 čís. 1860.

čistoty vykonané v některé řeholní kongregaci, nemají-li známky slibů slavných, které již výše jsme vytknuli (str. 303); pak sliby mimo řeholi složené totiž slib ustavičné čistoty (votum perpetuae castitatis), slib vstoupiti do řádu (votum religionis), slib přijmouti vyšší svěcení (v. sacri ordinis) a slib bezženství (coelibatus). Kdo slibem takovým jest vázán, tomu jest manželství zapovězeno.¹²⁾

4) *Tempus clausum s. sacratum*. Již ode dávna nařizovaly církevní předpisy, aby svatební veselí konána nebyla v určitých dobách, které v životě církevním obzvláštní význam mají.¹³⁾ Sněm Tridentský nařídil v té příčině, že za čas zapovězený, *tempus clausum*, považovati dlužno dobu od první neděle adventní do Tří králů, jakož i od popeleční středy do první neděle po velkonocích.¹⁴⁾ Zákaz sněmovní týká se vlastně jen svatebních veselí, zákonodárství partikulární však zapovědělo nejčastěji odbývání sňatků vůbec.¹⁵⁾

5) Pověděli jsme na jiném místě, že dle platného práva nedostatek svolení rodičů nemá na platnost manželství žádný vliv (str. 287). Leč právo prohlašuje nedovolenými ta manželství, jimž rodičové z příčin slušných odepřeli svého svolení.¹⁶⁾ Zdali důvody odepření v daném případě jsou slušné či nejsou, posoudí biskup.

6) Církevní překážka manželství může dále také vyplývat z zákonů státních. Zdali manželství je platné či není, to ovšem církev vždy jen podle svého práva posuzuje a nepřiznává tudíž nikdy zákonodárství světskému moc učiniti neplatným manželství, které dle zásad práva církevního jest platné. Této zásadě není na odpor, že církev současně také nařizuje členům svým, aby řídíce se zákony státními neuzavírali sňatků zákony těmito zapovězených. Majíc tedy na mysli závazek poslušnosti k moci státní, uznává církev překážky manželství zákony státními ustanovené za překážky církevní, tak že farář nesmí beze svolení příslušného úřadu oddávky vykonati.¹⁷⁾ Tyto překážky státní jsou

¹²⁾ C. 4. 4. qui clerici vel voventes matrimonio contrahere possunt IV. G. Instr. rak. §. 58.

¹³⁾ C. 8. 9. 10. 11. C. 33. qu. 4. c. 4. X. de feriis II. 9.

¹⁴⁾ Trid. sess. 24. c. 10. de ref. matr.

¹⁵⁾ Instr. §. 59.

¹⁶⁾ Trid. sess. 24. c. 1. de ref. matr. Instr. §. 68.

¹⁷⁾ Srovn. instr. rak. §. 69. „Quamvis potestas civilis, quin va-

velmi rozmanité a nelze je seřaditi soustavně; některé z nich působí v obvodu zákonů státních neplatnost manželství, jiné činí je pouze nedovoleným; vůči církvi však ovšem ty i ony mají pouze význam záповědi, imped. impedientia.¹⁸⁾

7) *Vetitum ecclesiae* e. Stanovení překážek manželských náleží v obor zákonodárství všeobecného, biskup nemá tudíž právo vydávati v té příčině všeobecné předpisy. Oproti tomu však smí zapověděti sňatek v jednotlivém případě z příčin důležitých, obzvláště když namanuje se podezření, že jest nějaká překážka, nebo když proti manželství učiněny byly odůvodněné námitky, nebo lze-li se obávati všeobecného pohoršení či jiného zla.¹⁹⁾ Pokavád biskup zákaz nezruší, nesmí sňatek býti uzavřen; leč přestoupení tohoto zákazu neruší platnost manželství, není-li jiné překážky právní. Rozumí se, že takový zákaz též od papeže pocházeti může, který po své zákonodárné moci může dokonce i pod následkem neplatnosti manželství zapovídati.

8) Zapovězeno jest dále uzavírati manželství, pokud snoubenci neprokážou, že ohlášky náležitě byly vykonány (srovn. §. 153). Ilovněž nevykoná farář oddavky, pokavád se z listin mu předložených nepřesvědčí, že není žádné překážky. K listinám těmito náleží jmenovitě vysvědčení o svobodném stavu (*liberi status*) a křestní list, leda že by se farář ze vlastních svých knih farních o stáří a původu snoubenců mohl přesvědčiti. V každém jiném případě může pouze biskup osvoboditi od předložení křestního listu.²⁰⁾ Ostatně platí v té příčině zvláštní zákony státní, jichž farář přísně šetřiti jest povinen.

9) Kdo již byl ženat, nemůže býti připuštěn k novému manželství, pokud neprokáže, že první manželství jest rozloučeno.

*ludum inter Christianos matrimonium contrahatur, sanctionibus suis impedire minime possit, civi tamen austriaco haudlicet, negligero praescriptiones, quas lex Austriaca de civilibus matrimoniis effectibus statuit.*⁴

¹⁸⁾ Podrobný rozbor těchto překážek státních nenáleží do výkladu o všeobecném právu církevním a může o nich pojednáváno býti pouze ve spojení s celým občanským právem manželským. Ohleduě práva rakouského srovn. Rittner Oesterr. Eherecht §§. 30. 40.

¹⁹⁾ Srovn. nálezy kongregace tridentské ve vydání Richtrově p. 260. *Benedictus XIV.* Do synodo dioec. l. 12. c. 5. n. 2. l. 13. c. 23. n. 3. instr. §. 67.

²⁰⁾ Instr. §. 70.

Z pravidla prokáže to tím, že předloží úmrtní list druhého manžela, nebo jinou zcela věrohodnou listinu. Není-li smrt bezpečně prokázána, je-li ale velice pravděpodobno, že druhý manžel není více na živu, může výrok biskupa prohlásiti ho za mrtvého a povoliti opětne manželství. Právo církevní nečiní tento výrok závislým na podmínkách přesně vyčtených, nýbrž předpisuje pouze povšechně, že musí býti prokázány okolnosti takové, které nepřipouštějí o smrti druhého manžela žádnou pochybnost.²¹⁾ Avšak i pravomocný výrok, jímž někdo za mrtvého byl prohlášen, má pouze význam právní domněnky; okáže-li se tedy později, že ten, kdo za mrtvého byl prohlášen, byl na živu, jest druhé manželství neplatné, což již z toho plyne, co jsme pověděli o překážce ligaminis (§. 142).

Záповěď manželství lze uchýliti dispensí; co do kompetence přijalo právo opačnou zásadu nežli při překážkách platnosti. Právo dispense přísluší totiž biskupovi vyjma: a) jestliže záповěď manželství vyšla od papeže; b) v případech výslovně papežské dispensi vyhrazených, totiž obzvláště ohledně manželství smíšených a ohledně doživotního slibu čistoty nebo vstoupení do řádu.²²⁾

F) Zasnoubení. *)

§. 159.

Sňatek předchází někdy zasnoubení, sponsalia, sponsalia de futuro t. j. smlouva, kterou muž a žena zavazují se budoucně pospolu manželství uzavřítí. Zasnoubení liší se tudíž od slibu manželského tím, že tu vůle čelí k přítomnému uzavření manželství, tam ale strany prohlašují vůli, manželství v budoucnosti uzavřítí.¹⁾ Se stanoviska právního dlužno tedy zasnoubení počítati

²¹⁾ C. 19. X. de sponsal. et matr. IV. 1., c. 2. X. de secundis nuptiis IV. 21.; řízení soudní upravuje instrukce rak. §. 246—250.

²²⁾ Srov. Kutschker V. §. 309. Instr. rak. 79.

*) Schulte Handbuch des Eber. §. 33. Kutschker d. II. Bangen Instr. practica de sponsalibus et matrimonio fasc. 1. 1-58.

¹⁾ L. 1. D. de sponsalibus 23. 1. (Florentinus libro tertio institut.): Sponsalia sunt mentio et repromissio futurarum nuptiarum. Srov. c. 3. C. 30. qu. 5, c. 51. C. 27. qu. 2., c. 1. X. de sponsa duorum IV. 4.

ke smlouvám přípravným, *pacta de contrahendo*, jichž předměttem jest. uzavření smlouvy jiné. Právě proto, že zasnoubení jest pouze přípravným činem k uzavření manželství, osvojuje si církev též ohledně zasnoubení kompetenci v tomtéž rozsahu, jako ohledně manželství.³⁾

Zasnoubení není nevyhnutelnou podmínkou uzavření sňatku; leč starší právo partikulární předpisovalo je často, aby se v nedostatku jiných formálností takto předešlo neplatným manželstvím.⁴⁾ Co do zasnoubení platí v církevním právu tyto předpisy:

I. Nespůsobilými se zasnubovati jsou ti, kdož nemají vůli ve smyslu právním; tudíž choří na mysli a děti do sedmi let. Za to mohou platně se zasnubovati nezletilí,⁵⁾ ano i rodičové sami mohou zasnoubení uzavřítí jejich jménem;⁶⁾ v tom i onom případě jsou zasnoubením vázáni až do dosažení let, načež jednostranně ustoupiti mohou.⁷⁾ Svolení rodičů sice k platnosti manželství potřebí není, avšak rodičové mohou z podstatných důvodů žádati rozvázání zasnoubení dětí, jež jsou pod jejich mocí.⁸⁾

Neplatné jest zasnoubení, je-li mezi oběma stranami překážka manželství (vyjma nedospělosti), a to i tehdy, když zasnoubení bylo uzavřeno pod podmínkou nabytí dispense.⁹⁾

II. Ani starší právo kanonické, ani ustanovení sněmu Tridentského nepředepisují žádné formálnosti pro zasnoubení, postačuje tudíž v tom ohledu prohlášení vůle samo.¹⁰⁾ Pouze partikulárně bylo obyčejně dříve žádáno, aby zasnoubení se konalo přede

³⁾ Srovn. bullu Pia VI. „*Auctorem fidei*“ ze dne 28. srpna 1794 čís. 58. (Bull. Const. IX. 395) Syllabus n. 74.

⁴⁾ Tak synoda Vroclavská z r. 1248. Helcel I. 354. §. 17.

⁵⁾ C. 4. 5. 13. X. de desponsatione impuberum IV. 2., c. 1. h. t. in VIto IV. 2.

⁶⁾ C. 1. X. de desponsatione impuberum IV. 2. c. 1. h. t. in VI.

⁷⁾ C. 7. 8. X. de despons. impub. IV. 2. c. un. b. t. in VI. Instr. rak. §. 3.

⁸⁾ Tak rozhoduje tuto částečně spornou otázku (srov. Schulte Handb. str. 284, Richter str. 1008 pozn. 5) rak. instr. §. 5.

⁹⁾ Srovn. nálezy kongregace tridentské ze dne 26. ledna 1709 a 12. prosince 1733 ve vydání Richtrově p. 220. čís. 1. 2; rakouská instr. §. 3.

¹⁰⁾ Jak již v právu římském: „*Sufficit nudus consensus ad constituenda sponsalia* (l. 4. D. de sponsal. 23. 1.); srov. nález kongre-

knězem, anebo byly předepsány formálnosti jiné, což ale na platnost zasnoubení nemělo žádný vliv.¹⁰⁾ Tato závisela jediné na prohlášení, které opětne dlužno posuzovati nikoli dle pravidel týkajících se manželství, nýbrž dle povšechných zásad platících o oba-
polných právních jednáních. Rozdíl jeví se jmenovitě ohledně připojování polmínek. Podmínka, rozvazující při zasnoubení není vyloučena, připojení pak podmínky nemožné nebo nemravné má za následek neplatnost zasnoubení.

III. Hlavním účinkem platného zasnoubení jest povinnost uzavřítí manželství. Povinnost tato jest sice povahy privuí, avšak podléhá určitým obmezením, neboť nemůže býti na újmu zásadě, že uzavření manželství má býti výsledkem svobodné vůle. Právo římské, kladouc zásadu tuto na prvé místo, neuznávalo žalobu ze zasnoubení a připouštělo pouze *actio arrhae sponsalitiæ* totiž toho, co na znamení, že zasnoubení se stalo, dáno bylo.¹¹⁾ Kanonické právo připouští sice podání formální žaloby na splnění zasnoubení,¹²⁾ tudíž na uzavření manželství, ba mnohdy i donucovalo ve středověku prostředky donucovacími, jako věznicím a pokutami peněžitými, k manželství,¹³⁾ všeobecně však byla přijata zásada, že lze jediné církevními censurami vystupovati proti těm, kdož slova zasnoubením daného dodržeti nechtějí,¹⁴⁾ jakož i uložiti jim náhradu škody.¹⁵⁾ Pozdější praxe zavrhuje i toto donucení; při-

gaco tridentské ze dne 19. prosince 1596, vo vydání Richtrovo p. 221. čís. 5. O náhledu, že dle práva předtridentského nepodmíněné zasnoubení jest již skutečným manželstvím, sňatek církevní pak poazo jeho dotvrzením, srovn. Friedberg *Recht der Eheschliessung* str. 206. Sohm str. 115. 134. (srovn. výše str. 320 pozn. 3).

¹⁰⁾ C. 50. C. 27. qu. 2. c. 3. 7. C. 30. qu. 5. srov. Friedberg cit. str. 46. Synoda Vroclavská z r. 1248 ustanovuje: „... presbyter invocetur, qui inter ipsos celebret sponsalia do futuro praesentibus bonis viris et instruat mulierem, ut manum suam ponat in manu viri. Et dicat primo vir: ego do tibi fidem meam, quod ego ducam te matrimonialiter in uxorem meam, si sancta ecclesia consentit“.

¹¹⁾ 1. 5. C. de sponsalibus et arrhis sponsalitiis 5. 1. 1. 71. §. 1. D. de condicionibus et remonstrat. 32. 1. 1. 134. D. do verborum oblig. 45. 1.

¹²⁾ C. 10. 17. 22. X. de spons. et matr. IV. 1.

¹³⁾ Schulte Handb. 292.

¹⁴⁾ C. 10. X. b. t. srovn. nálezy kongregace tridentské, Richter p. 222. čís. 12. 14.

¹⁵⁾ Nález kongr. ze dne 17. list. 1731, Richter p. 222. č. 13.

pouští sice jako dříve žalobu ze zasnoubení, avšak soudce uznáv zasnoubení platným, hledí především, aby se strany smířily a když toho docílití nelze, ukládá vinníkovi pouze náhradu škody, neb odkazuje jej s nárokem tímto na soud civilní. Praxi tuto potvrzuje též instrukce vydaná pro rakouské soudy. ¹⁶⁾ Konvenční pokuta (poena conventionalis) jako již dle práva římského, tak i dle práva církevního jest při zasnoubení neplatna. ¹⁷⁾

Dokud zasnoubení trvá, jsou snoubenci povinni zachovávat sobě věrnost; pročez jest neplatné jiné v té době uzavřené zasnoubení, jež kromě toho uvaliti může na vinníka tresty církevní. ¹⁸⁾ Z toho plyne dále, že zasnoubení činí nedovoleným manželství s osobou jinou. Činí-li se z té příčiny námitka, faráři pak se nepodaří odstraniti ji cestou smírnou, má se vykonání sňatku zdržeti, pokud soud duchovní o platnosti zasnoubení nerozhodne. Ale i kdyby soud zasnoubení za platné uznal, pomíjí překážka, jakmile strana, již křivda učiněna byla, přijme náhradu škody, nebo s nárokem tímto na soud civilní byla odkázána. ¹⁹⁾ O jiném právním účinku zasnoubení, totiž o překážce manželství mezi jedním snoubencem a příbuznými druhého, imp. publicae honestatis, bylo již jednáno v §. 144

IV. Zasnoubení může býti zrušeno:

a) obapolným svolením (mutuo consensu), a to i kdyby zasnoubení přísahou bylo dotvrzeno; ²⁰⁾ jestliže však strana v čas zasnoubení byla nezletilá, jejím jednostranným prohlášením učiněným po nabytí zletilosti (srovn. čís. 1.);

b) na žádost rodičů ve případech výše naznačeném;

c) uzavřením manželství s osobou jinou; ²¹⁾

d) vstoupením do řádu nebo přijetím vyšších svěcení; ²²⁾

¹⁶⁾ Instr. §§. 107—111.

¹⁷⁾ I. 71. §. 1. D. de condit. et remonstr. 35. l. c. 29. X. h. t.

¹⁸⁾ C. 1. 22. 31. X. h. t. právo římské trestalo infamií l. 1. 13. D. de his qui notantur infamia 3. 2.

¹⁹⁾ Instr. rak. §. 57. 107. 111. 112. Posléze jmenovaný §. nařizuje uzavření manželství v případech takých pokládati za menší zlo, „celebrationem admittere pro minori deberet reputari malo.“

²⁰⁾ C. 2. X. de spons. IV. 1. instr. §. 4.

²¹⁾ C. 31. X. h. t. instr. §. 8.

²²⁾ C. 16. X. h. t. c. 6. X. qui clerici vel voventes matrim. contrahere possunt IV. 6. Instr. §. 7.

e) jednostranně jest dovoleno odstoupiti od zasnoubení (repudium), když strana druhá porušila povinnou věrnost, anebo se splněním zasnoubení bez vážné příčiny otálí.²³⁾

f) K žádosti strany může též duchovní soud zrušení zasnoubení prohlásiti, jestliže se po zasnoubení vyskytly, nebo známými staly okolnosti takové, které podle dobrozdání soudcova by byly stranu od vykonání zasnoubení odvrátily.²⁴⁾ Ano i tehdy může soudce zasnoubení za nezávazné prohlásiti, když v uvážení veškerých okolností lze se obávat, že by manželství mezi snoubenci bylo nešťastné.²⁵⁾ Nastalo-li zrušení zasnoubení vinou strany, ukládá povinnost k náhradě škody.

Titul III.

Právní účinky manželství.

a) Poměr pravidelný.^{*)}

§. 160.

Manželství tvoří právní poměry a to ve dvojím směru: jedny týkají se manželů samých, druhé postavení dětí.

I. Vzájemný poměr manželů vysmyká se z velké části přísnému právu a zasáhá na pole etiky. Neboť poměr tento zakládá povinnosti, které často zákonem vymeziti se ani nedají a jež se též ani — což právě je z pravidla známkou právních závazků — nedají vynutiti. Kromě toho vznikají z manželství poměry sice právní, ale povahy čistě světské, tak že vymezení jich spadá úplně pod zákon státní. Platí to především o majetkové stránce manželského poměru, však neméně i těch účincích manželství, jež

²³⁾ C. 5. X. h. t. nález kongreg. trid. ze dne 2. října 1723. Richter p. 223. č. 20. instr. §. 6.

²⁴⁾ Instr. §. 6. Uvádějí zejména nakažlivé nemoci, špatné mravy, velké ziráty majetkové a p.; nálezy kongregace ve vydání Richtrově p. 222. p. 19 - 26.

²⁵⁾ Instr. §. 10.

^{*)} Slov. Schulte Handb. §§. 48. 49. — Kutschker I. 200. nsl. V. 373. 568.

bezprostředně souvisí s nařízením státními. Tak přísluší zákonodárství světskému otázky, zda-li žena přijímá jméno a stav muže, ¹⁾ jaký vliv má manželství na její občanství, příslušnost a spůsobilost k právním činům a kam až sáhá moc mužova. Církevní právo upravuje svými předpisy toliko čistě osobní poměry manželů. Ve směru tomto počítá k právům a povinnostem manželským:

1) Právo výlučného tělesného obcování; vyplývající odtud závazek jeví se ve směru kladném jako závazek povinnosti manželské, *debitum conjugale*, ²⁾ od něhož nesprošťuje ani jednostranný slib čistoty, nebo přijetí svěcení (srov. d. I. 95); ³⁾ negativně pak jako závazek zdržovati se tělesného obcování s každou jinou osobou. Přestoupení tohoto závazku stanoví trestní čin cizoložství, *adulterium*, na něž právem trest jest vyměřen ⁴⁾ a který kromě toho dává poškozenému právo odepřít povinnost manželskou, ⁵⁾ ano i právo rozvedení manželského společenství (srov. §. následující).

2) Právo na společné žití a společné obydlí. Bydliště určuje muž; ono je zároveň zákonným bydlištěm ženy. Pročež manžel na ženě své domáhati se může, aby s ním bydliště sdílela, rovněž jako i žena na muži, aby ji ve své bydliště přijal.

II. Taktéž i poměr dětí k rodičům náleží buď v obor etiky, nebo ohledně poměrů soukromoprávních do oboru zákonodárství státního. Právo církevní zajímá se pouze otázkou, kdy dlužno dítky za manželské a kdy za nemanželské považovati. ⁶⁾

¹⁾ Civilní zákony dovolávají někdy uzavření manželství pod podmínkou, že žena nemá přijati název mužův a práva jeho stavu (tak zv. manželství *morganatické*, na levou ruku). Okolnost tato nemění před zraky církve nijak podstatu manželství; toto je platné, jako každé jiné.

²⁾ C. 3. C. 32. qu. 2. c. 12. 14. C. 32. qu. 4. c. 1—5 C. 33. qu. 5. Srov. obzvláště Sanchez De matr. l. 2. disp. 9. sq.

³⁾ C. 33. qu. 5. c. 1. 2. 9. 11. 12. X. de *conversione conjugatorum* III. 32. (srov. následující §.)

⁴⁾ C. 4. C. 32. qu. 4. c. 1—10. 15. 16. C. 32. qu. 5.

⁵⁾ C. 15. 16. 19. X. de *conversione conjugatorum* III. 32.

⁶⁾ Schulte §. 49. Kutschker V. §. 357—364. Obzvláště Heyzmann Uag kilka nad uprawnieniem dzieci nieślubnych przez następnę małżeństwo. Zprávy histor. filos. odboru Krak. Akademia věd. d. VI. (1877) str. 296.

I v tomto ohledu rozhodují sice co do účinků soukromoprávných zákony světské; ježto však okolnost, je-li kdo původu manželského i v mezích práva církevního v právním ohledu jest důležitá (srov. d. I. 91. 257.), pročez obsahuje i právo církevní o tomto předmětu samostatná ustanovení.

Manželskými, *liberi legitimi*, jsou děti splozené v manželství. Právo církevní, jdouc v té příčině za právem římským, uznává domněnku, že dítě splozeno bylo od manželů, jestliže se nenarodilo dříve než 182 dní po uzavření sňatku, ani později nežli v 10. měsících po jeho rozloučení.⁷⁾ Presumpce tato nevyklučuje však odvod.⁸⁾ Rozumí se, že mají-li děti býti manželskými, musí manželství býti platným. Výjimku z toho tvoří manželství domnělé, *matrimonium putativum*, totiž manželství, které sice následkem nastalé překážky jest neplatné, jež ale bylo uzavřeno v neznalosti této překážky. Děti z takého manželství pokládají se za manželské, byť i jen jediná strana jednala *bona fide*, pro niž ostatně svědčí právní domněnka.⁹⁾ Účinek tento však putativní manželství nemá, pakli nebylo uzavřeno ve formě tridentské,¹⁰⁾ nebo jestliže, tam kde forma tato není závaznou, bezprávně ohlášky byly opomenuty.¹¹⁾ Veškeré jiné děti, tedy děti, jež nebyly splozeny v manželství platném nebo putativním, jsou nemanželské, *liberi illegitimi*.

Církevní právo rozeznává tyto kategorie nemanželských dětí: *naturales* nazývá děti, jež splozeny byly osobami, mezi nimiž v době početí děcka nebylo žádné překážky platnosti manželství. Byla-li taková překážka, zovou se *spurii*.¹²⁾ *Spurii* jsou opět: *adulterini*, jestliže rodičové, nebo jen otec anebo matka

⁷⁾ I. 12. D. de statu hominum I. 5. I. 3. §. 11. 12. D. de suis et legitimis haeredibus 38. 16.

⁸⁾ I. 6. D. de his qui sui vel alieni juris sunt I. 6.

⁹⁾ C. 2. 8. 10. 14. X. qui filii sint legitimi IV. 17.

¹⁰⁾ Trid. sess. 24. c. 5. de ref. matr.

¹¹⁾ C. 3. X. de clandestina desponsatione IV. 3. c. 1. de consanguinitate et affin. in Clem. IV. 1.

¹²⁾ Výrazy *liberi naturales* a *spurii* změnily tudíž ve právu církevním svůj význam: v římském právu jsou *naturales* děti splozené v konkubinátu, ostatní jsou *spurii*, *ulgo quaesiti* I. 5. 6. 7. 11. C. de naturalibus liberis 5. 27. §. 12. J. de nuptiis I. 10. I. 25. D. de statu hominum I. 5.

v době početí děcka trvali v jiném manželství; incestuosi, jestliže rodiče byli spříznění nebo sešvakřeni, z těchto pak opět nefarii dítky splozené příbuznými pokolení přímého, konečně sacrilegi, jestliže otec byl mnichem nebo klerikem vyššího stupně, nebo matka řeholnicí.¹³⁾

Následky nemanželského zrození mohou býti odstraněny legitimací, *legitimatio*.¹⁴⁾ Legitimace nemanželských dětí nastává ipso jure, jakmile manželství mezi rodiči se uzavře, *legitimatio per subsequens matrimonium*.¹⁵⁾ Výjimku činí jen děti cizoložné (adulterini), tyto totiž nemohou býti legitimovány, ani kdyby rodičové po odstranění překážky, totiž po smrti manžela cizoložstvím zhaněného, platné manželství uzavřeli.¹⁶⁾ Církevní právo připouští totiž legitimaci *per subsequens matrimonium* na tom základě, že rodičové již v době početí, byť i teprve mocí dispense, platné manželství uzavřeli s to byli,¹⁷⁾ kterážto podmínka při dětech cizoložných nenastává, poněvadž imped. ligaminis jest překážkou *juris divini*.¹⁸⁾ Účinek tento má však cizoložství jen v tom případě, může-li oběma stranám za takové býti přičítáno. Legitimace tudíž vyloučena není, jakmile jen jedna strana nevěděla, že se cizoložství dopouští.¹⁹⁾ — Týž účinek jako

¹³⁾ Glossa ad c. 20. X. de electione l. 6.

¹⁴⁾ Srovn. obzvláště cit. článek Heyzmannův.

¹⁵⁾ C. l. 6. X. qni filii sint legitimi IV. 17.

¹⁶⁾ Konstituce Alexandra III. „Tanta“ z r. 1172. c. 6. X. qni filii sint legitimi IV. 17.

¹⁷⁾ Náhled v textě uvedený nepodléhá žádné pochybnosti, když dítě narodilo se ještě za živobytí manžela cizoložstvím zneuctěného; pakli ale přišlo na svět po jeho smrti, anebo již po uzavření manželství druhého, tvrdí mnozí, že legitimace není vyloučena, jinými slovy, že otázka, zdali manželství mezi rodiči možné bylo, posuzována býti musí nikoliv pouze se zřetelem na dobu početí, nýbrž i na dobu narození. Srovn. ve příčině té vývodu Heyzmannovy cit.

¹⁸⁾ Proto neplatí dotčená výjimka o dětech z krvesmilství, incestuosi, ovšem jen potud, pokud možno překážku z pokrevnosti dispensi uchýliti. Váči názoru v textě vytčenému je pak lhostejno, tvoří-li cizoložství překážku manželství či netvoří, to jest nastane-li adulterium qualificatum nebo simplex (§. 147); o tom Benedikt XIV. v listě „Redditae nobis“ ze dne 5. prosince 1744. Bull. Ben. I. 452. Heyzmann cit. 315.

¹⁹⁾ Schulte Lehrb. §. 160. p. 5. (kdež popravuje příslušný odstavec z Handb. str. 402); jiného náhledu je Kutschker V. 417.

uzavření manželství platného má co do legitimace též uzavření manželství putativního.²⁰⁾ — Právní účinek legitimace v oboru práva církevního je ten, že dítě legitimované nabývá všech práv, jež dětem manželským jsou vyhrazena. Výjimku činí hodnost kardinálská (srov. d. I. 257).

Legitimace nastupuje též papežským reskriptem, *per rescriptum papale*; papež může totiž z moci své zákonodárné zrušiti právní následky nemanželského původu.²¹⁾

b) Rozvod od stolu a lože.*)

§. 161.

Církevní právo vylučujíc, jak ve příštím §. povíme, možnost rozloučení svazku manželského, připouští přece pod určitými podmínkami zrušení společenství manželského.¹⁾ Toto rozvedení manželů *separatio quoad thorum et mensam* může však nastati jen na základě výroku soudního a z příčin zákonem stanovených a není tedy ponecháno libovůli manželů samých.²⁾ Jestli pak rozvod buď doživotný, *separatio perpetua*, nebo jen dočasný, *separatio temporaria*.

I. Doživotná separace může opět býti buď dobrovolná, nebo nutná. První jest jen tehdy, jestliže manželé, nebo některý z nich vstupuje do řádu, nebo přijímá-li muž vyšší svěcení,³⁾

tvrdě, že nelze připustiti legitimaci, možno-li jedné straně cizoložství za vinu přičítati. Srov. Heyzmann cit. 315.

²⁰⁾ C. 14. X. h. t. Phillips Lehrb. str. 709. Heyzmann cit. 322.

²¹⁾ C. 13. X. qui filii sint legitimi IV. 17.

*) Vermehren Ueber die zeitige Sonderung von Tisch und Bett, ve Weissové Archivu d. V. (1835); Weber Ueber beständige Sonderung der Ehegatten von Tisch und Bett nach can. Rechte, Zeitschrift für Rechtspflege und Verw. d. II. (1838). Schulte Handb. §. 53. 54. Kutschker V. §. 396. 404.

¹⁾ Trid. sess. 24. can. 8. de sacr. matrim.

²⁾ C. 8. 10. X. de restitutione spoliatorum II. 13. c. 3. X. de divortijs IV. 19.

³⁾ Tit. X. de conversione conjugatorum III. 32. instr. rak. §. 206.

což ale na dvou podmínkách závisí; a) na svolení obou manželů;⁶⁾ kdyby jeden z manželů beze svolení druhého složil sliby řeholní, může jej druhý přinutiti k návratu do společenství manželského. Avšak slib nebo svěcení nepozbývá v takém případě svého významu, ježto po smrti manželové stanoví zákonnou překážku k uzavření manželství jiného.⁶⁾ Není třeba svolení manžela, který se dopustil cizoložství. b) Oba manželé mají vstoupiti do řádu, nebo muž přijati vyšší svěcení kněžské, žena pak vstoupiti do řádu. Jenom tenkrát, jestliže jeden z manželů vstupuje do řádu, druhý pak je tak dospělého věku, že není třeba obávati se nevázaného života, postačí s jeho strany prostý slib čistoty (srov. d. I. 95).

Doživotnou separaci bez obapolného souhlasu manželů lze připustiti pouze v jediném případě, totiž pro cizoložství.⁷⁾ Žádati separaci z tohoto důvodů může žena i muž.⁷⁾ Manžel pozbývá práva žádati separace: a) jestliže se sám cizoložství dopustil,⁸⁾ nebo na cizoložství svého manžela jest spoluvinen;⁹⁾ b) jestliže nevinný manžel vinnému odpustil buď výslovně nebo mlčky zejména tím, že s ním na dále dobrovolně ve společenství manželském setrvává.¹⁰⁾

Rozvedení manželé mohou v obapolném souhlasu vrátiti se

⁶⁾ C. 15. 16. 17. X. de conv. conj. III. 32.

⁶⁾ C. 3. 12 X. eod.

⁷⁾ C. 2. C. 32. qu. 1. c. 22. C. 32. qu. 5. c. 4. 5. X. de divortii IV. 19. instr. rak. §. 209. Na rovni s cizoložstvím je sodomský hřích a jiné podobné zločiny pohlavní, c. 11. C. 32. qu. 4., c. 7. 11. 13. C. 32. qu. 7. Starší právo připouštělo kromě toho doživotní separaci v případě hereze (fornicatio spiritualis) c. 5. C. 28 qu. 1. srov. Kutschner str. 679.

⁷⁾ církevní právo neobmezuje totiž pojem adulterium na cizoložství ženino, jako to činilo právo římské (I. 6. §. 1. D. ad legem Juliam de adulteriis 48. 5.) viz c. 5. C. 32. qu. 6. (s. August.) „Non moechaberis, id est non ibis ad aliquam aliam praeter uxorem tuam. Tu autem exis hoc ab uxore, et non vis reddere hoc uxori? . . .“

⁸⁾ C. 4. X. de divortii VI. 19. c. 5. 6. 7. X. de adulteriis V. 16. instr. rak. §. 207.

⁹⁾ C. 6. X. de eo qui cognovit consang. uxoris IV. 13. instr. rak. §. 207.

¹⁰⁾ Instr. ibid. c. 25. X. de jurejurando II. 25.

opět ve společenství manželské; ten, kdož dopustil se cizoložství musí tak učiniti, jakmile druhý manžel to žádá.¹¹⁾

II. Z příčin vážných připouští právo separaci dočasnou, jmenovitě tehdy, jestliže společné žití manželské oběma nebo jednomu manželu v ohledu náboženském, mravním, fysickém, či hmotném státi se může nebezpečným. Obzvláště považuje duchovní soud za dostatečný důvod dočasné separace: odpadnutí od víry křesťanské, svádění druhého manžela k rozkolu nebo k zločinům, uškodení na těle neb úklady o zdraví a život, trvalá nemoc nakažlivá, zlomyslné opuštění, jakož i takové jednání manželovo, které majetkovým právům druhého, nebo dobré pověsti může přinést škodu.¹²⁾ Doba separace může býti buď neurčitá, nebo nálezem soudním vymezena.

Titul IV.

Rozloučení manželství.*)

§. 162.

Manželství jest dle svého pojmu poměrem stálým, jehož trvání není závislé na vůli stran. Zásadu tuto uznávají zákonodárství všech civilisovaných národů, různí se však v tom, že některá zákonodárství doživotnost a nerozlučnost manželství pokládají za bezohlednou a bezpodmíněnou, tak že manželství platně uzavřené jenom smrtí může býti rozvázáno, jiná pak připouštějí rozloučení manželství, ačkoliv jenom z důvodů zákonem výslovně vytknutých.

¹¹⁾ C. 21. C. 27. qu. 2.; ztrácí právo to, kdo po separaci sám cizoložství se dopustil, c. 5. X. de divortii IV. 19.

¹²⁾ C. 4. 5. 6. C. 28. qu. 1. c. 2. 6. X. de divortii IV. 19. instr. §§. 208—210.

*) Binterim Collectio dissertationum de matrimonio vinculo 1807. — Týž Ueber Ehe und Ehescheidung 1819. — Hug De conjugii christiani vinculo indissolubili 1816. Schleyer Ueber die neustestam. Lehre von der Unauflöslichkeit der Ehe 1845. — Frenzel De indissolubilitate matrimonii 1863. — Wanner Das Ehehinderniss des Ehebandes, Archiv. d. 31. (1874) 396. — Schulte Handb. §. 50. Kutschker I. §. 33. nsl. Richter §. 286. Phillips Lebrb. §. 284—286.

I. Církevní právo řídí se ohledně manželství fysicky vykonaného prvním názorem: dle učení církevního nemůže manželství platně uzavřené a fysicky splněné, *matrimonium ratum et consummatum*, jinak býti rozloučeno nežli smrtí; *rozvod*, *divortium*, *dissolutio matrimonii quoad vinculum*, t. j. rozvázání svazku manželského s tím účinkem, aby manželé nové manželství uzavřítí mohli, jest nemožné.¹⁾ Pře jest o tom, zdali nauka církevní o nerozlučnosti manželství hned prvotně v církvi byla uznávána, či byla-li teprve v pozdějších dobách přijata; někteří tvrdí, že v původním právu rozloučení manželství se připouštělo z důvodu cizoložství ženy, jak tomu bylo v právu židovském.²⁾ Však nepopíratelným a pro právníka rozhodným je faktum, že nerozlučnost manželství dogmaticky stvrzena jest zákonem sněmu Tridentského;³⁾ rovněž jest jisto, že již v prvních stoletích křesťanství vyskytují se četné nálezy církve o nerozlučnosti manželství, že praxe sice častokráte od zásady této ustupovala, že však od století IX. církev i v praxi s to byla zachovati doživotní charakter manželství.⁴⁾

Poněvadž nerozlučnost manželství dle učení církve na jns *divinum* se zakládá, platí nejen ohledně manželství mezi křesťany,

¹⁾ Netřeba podotýkati, že není rozloučením — byl se i časem tak nazývalo — prohlášení neplatnosti manželství, totiž nález, že manželství od prvopočátku nebylo, že v ohledu právním existovalo pouze zdánlivě.

²⁾ Spor točí se hlavně kolem exegese výroku u Matouše XIX. 9. uvedeného „*Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem et aliam duxerit, moechatur et qui dimissam duxerit moechatur*“. Srovn. Benedikt XIV. De syn. dioec. l. 13. c. 22. Doellinger Christenthum und Kirche Anhang. Kutschker I. §. 35.

³⁾ Trid. sess. 24. can. 7. de sacram. matrim. „*Si quis dixerit, ecclesiam errare, quum docuit et docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi . . . anathema sit.*“ Původní návrh zněl pozitivně: *Si quis dixerit, matrimonia consummata ob adulterium posse dissolvi, anathema sit.*“ Přijata byla forma mírnější, ježto neměla býti uražena církev východní, která rozvod z důvodu cizoložství připouští; srovn. Pallavicini Hist. Conc. Trid. l. 22. c. 4. n. 27.

⁴⁾ V ohledu historickém srovn. Moy Gesch. I. 10. 134. 273. Hinschius Das Ehescheidungsrecht nach den angelsächsischen und fränkischen Bussordnungen, Zeitschrift f. deut. Recht d. XX. 66. Richter §. 286.

nýbrž vůbec ohledně každého manželství, které vůči církvi jest platné. O této zásadě a jejích důsledcích, jakož o jediné výjimce, jež v té příčině se připouští, jednali jsme v §. 142.

II. Zásada, že manželství jiným způsobem nežli smrtí nemůže býti rozloučeno, platí však jen, jak jsme se již zmínili, o manželství fysicky splněném. Jestliže manželství sice platné bylo uzavřeno, avšak manželé spolu ještě neobcovali, *matrimonium consummatum*, pokládá církev svazek manželský za rozlučitelný. Ale i tehdy rozloučení nastati může pouze ve dvou případech: buď následkem složení slavného slibu řeholního (*per professionem religiosam*), nebo následkem papežské dispensy.

1. Nesplnění manželství rozlučuje se složením slavných slibů řeholních.⁵⁾ Kdy lze považovati slib za slavný, *votum sollemne*, pověděli jsme v §. 155. Dlužno jen dodati, že v tom ohledu řád jezuitů nečiní výjimku, že tudíž i v tomto řádě teprve vykonání vlastní profese neplatnost manželství za následek má.⁶⁾ Jestliže některý z manželů, chtěje z práva tohoto kořistiti, odpírá plnění povinnosti manželské, vyměří mu soud k žádosti druhého manžela lhůtu z pravidla dvouměsíční, v níž buďto manželství má splniti, nebo do řádu vstoupiti.⁷⁾ Do uplynutí této lhůty a později po celý čas noviciátu zůstává otázka rozloučení manželství ve své míře. Po vykonání profese pak je zbylému manželu dovoleno nové manželství uzavřiti.⁸⁾ Nálezem manželského soudu se stvrzuje, že splněny jsou zákonné podmínky rozloučení manželství *per professionem religiosam*.⁹⁾ Přijetí svěcení kněžských nemůže za následek míti rozloučení manželství.¹⁰⁾

2) Rovněž může i papež ze své zákonodárné moci rozloučiti manželství, jež není ještě splněno. Činí tak jenom ve případech výjimečných,¹¹⁾ zejména pak tehdy, jestliže manželství se vši

⁵⁾ Trid. sess. 24. can. 6. de sacr. matrím.

⁶⁾ Konstit. Řehoře XIII. „*Ascendente Domino*“ ze dne 25. května 1584. Bull. IV. pars. I. p. 55.

⁷⁾ C. 2. 7. X. de conversione conjug. III. 32. Instr. rak. §. 201.

⁸⁾ C. 2. X. de conversione conjug. III. 32. instr. §. 202.

⁹⁾ Instr. rak. §§. 201—204.

¹⁰⁾ C. un. de voto et voti redemption. in Extrav. Joann. XXII. tit. 6.

¹¹⁾ Historické stopy takových dispensí nesáhlají dále nežli do Martina V.

pravděpodobností jest neplatné, avšak důvod této neplatnosti chybí. Zvláště je-li nemoc tělesná patrna, však není pro to důvodu právního, s druhé pak strany jest potvrzeno, že copula carnalis jestě nenastala, prohlásí dispense papežská rozloučení manželství.¹²⁾

Titul V.

Řízení soudní ve věcech manželských.)

§. 163.

Záležitosti manželské lišice se co do podstaty od jiných právních poměrů, řídí se též v mnohém ohledu změněnými pravidly procesualními. Dotčený rozdíl zakládá se pak hlavně na tom, že práva vyplývající z poměru manželského nemají ráz práv výlučně soukromých, jimiž oprávněný libovolně může nakládati, obzvláště pak proto, že poměr manželský nemůže tak jako jiné poměry soukromoprávné libovolně rozvázán býti. Kdežto tedy v civilních procesech strany z pravidla mají úplnou volnost jak ohledně zahájení sporu, tak i co do užívání důkazních prostředků a vzdávání se svých práv, platí v procesu manželském obmezení, která právě za účel mají uchovati doživotný a nerozlučný charakter svazku manželského. Pročež převládá v procesu manželském zásada vyšetřovací na místě projednací (srov. §. 95); týká se to především sporu o neplatnost manželství.¹⁾ Vytkneme hlavní rozdíly,

¹²⁾ Příklady v rozhodnutích kongregace tridentské, Richtrovo vydání p. 208, Nr. 139—150. — Kutschker I. §. 46.

*) Schulte Darstellung des Processes vor den katbol. geistl. Ebeurichten Oesterreichs 1858. — Loberochiner Praktische Anleitung zum gesetzmässigen Verfahren in Eheangelegenheiten 1859. — Dworzak Aus den Erfahrungen eines Untersuchungsrichters in Ehestreitsachen 1867. — Kutschker V. §§. 405—457. — Ginz el Handb. des Kirchenr. II. (1862) str. 747. nst.

¹⁾ Srov. bullu Benedikta XIV. „Dei miscratione“ ze dne 3. listopadu 1741. Bull. Ben. I. 81. (Richter Trident. p. 565), jakož i list téhož papeže k biskupům polským „Matrimonii perpetuum“ ze dne 21. dubna 1741 a „Nimiam licentiam“ ze dne 18. května 1743. Bull. Ben. I. 45. 278. Instr. rak. §. 114. násl.

jež ohledně řízení odtud vyplývají, při každém stadiu procesuálním.

a) Spor o neplatnost manželství může být zahájen nejenom na základě žaloby, ale i z moci úřední. Kdy a za jakých podmínek to státi se může, pověděli jsme v §. 156. Ale i v těch případech, kde soud nejedná z moci úřední, nefidí se spor zásadou projednávací, nýbrž soud z moci úřední vyhledává pravdu.²⁾

b) Podání žaloby neukládá ještě soudci za povinnost započítí vlastní proces. V případech, kde zrušení manželství pouze na vůli stran je závislé, nebo kde překážka pouze vzájemným dohodnutím se odstraněna býti může, jest soudce především povinen pečovati o to, aby stranu buď k upuštění od žaloby nebok získání dispense přiměl.³⁾ Spor o rozvod mají předcházeti napomenutí příslušného faráře směřující k usmíření manželů; pakli však toto napomenutí třikráte předsevzaté nemělo žádný účinek, započne soud proces.⁴⁾

c) Podle bully Benedikta XIV, „*Dei miseratione*“ z r. 1741⁵⁾ má se sporu o neplatnost manželství účastniti též tak zvaný *defensor matrimonii*, t. j. obhájce biskupem ustanovený, jehož úkolem jest hájiti všemi právními prostředky platnost manželství. Soudce má pod následkem zmatku obeslati jej ke každému aktu procesuálnímu a *defensor* může v každém stadiu procesu ústně či písemně navrhnouti, co se mu zdá k obraně manželství sloužiti. Tímto způsobem snaží se právo jednak odstraniti libovůli soudcovu, jednak též zameziti, aby strany, dohodnuvše se mezi sebou, pomíjením průvodních prostředků nebo špatným vedením sporu úmyslně nezpůsobily neplatnost manželství.

d) Ze zvláštnosti poměru manželského plynou dále též určité modifikace co do průvodních prostředků. To týká se především doznání a přísahy. Tak nedokazuje ve sporu o neplatnost manželství doznání učiněné teprve po uzavření manželství nikdy okolnosti, jimiž neplatnost manželství dokázána býti má; důkaz o platnosti pak podává jen tehdy, jestliže ten, kdo doznání učinil,

²⁾ Proto také bývá ve sporech o neplatnost a separaci ustanovován vyšetřující soudce, inatr. §. 140. 214.

³⁾ Instr. §§. 133. 139.

⁴⁾ Instr. §§. 211—213.

⁵⁾ Srovn. citát v pozn. 1.

výhradně má právo na neplatnost žalovati.⁶⁾ Rovněž není ani přísaha manželů nikdy důkazem ani neplatnosti ani platnosti, je-li překážka juris publici; soudce připustí ji pouze, když strana chce prokázati okolnosti, jež nasvědčují tomu, že nestává překážky soukromé.⁷⁾ Zdali přísaze přísluší průvodní moc ve sporech separačních, záleží na posouzení soudcovu.⁸⁾ — Jakožto svědci mohou ve věcech nemanželských slyšení býti též blízcí příbuzní, zvláště o takových okolnostech, jež jim nejlépe známy býti mohou; jak v tomto, tak i v každém jiném případě má ale soudce zkoumati důkladně svědomí svědka a opíráti se jen o svědectví osob věrohodných.⁹⁾ — Zvláštní řízení je předepsáno ve sporu o prohlášení neplatnosti manželství pro nemoc fysickou. Výrok soudní pronáší se ve případě takovém na základě dobrozdání znalců sběhlých ve vědě lékařské. Jestliže dva k soudu předvolaní lékaři prohlásí souhlasně, že nemoc jest úplná, naprostá a nevléčitelná a že existovala již před uzavřením manželství (srov. výše str. 289), možno vydati nález manželství za neplatné prohlašující, leda že by strana žádala za slyšení třetího znalce. Z povinnosti úřední pak dlužno povolati třetího znalce, když první dva znalci uznali nemoc za relativní. Jestliže znaki okolností dotčené sice rozhodně nepotvrdí, avšak alespoň dva z nich nemoc za velmi pravděpodobnou uznají a jestliže oba manželé potvrdí též její existenci, žaloba na neplatnost manželství pak podána byla před uplynutím tří let od uzavření manželství, nebo též pakli jest dokázáno, že manželství nebylo splněno, může soud vydati nález zavazující manžely setrvati ve společenství manželském nějaký určitě vyznačený čas, tak aby v každém případě tři léta pospolu žili. Pakliže po uplynutí této lhůty obnoví žádost za zrušení manželství, soud pak se přesvědčí, že stále ještě veliká pravděpodobnost nemoci nasvědčuje, mají ještě dotvrditi existenci její přísahou, načež teprve vydá se nález manželství zrušující.¹⁰⁾

⁶⁾ Instr. §§. 148—149.

⁷⁾ Instr. §. 169. Na posouzení soudcovu závisí, dlužno-li připustiti přísahu o okolnosti, o níž se opírá právo žaloby na neplatnost, Instrukce §. 170.

⁸⁾ Instr. §. 233.

⁹⁾ C. 1—3 C. 35. qu. 6., c. 3. X. qui matrim. accusare possunt. IV. 18. Instr. §. 155.

¹⁰⁾ C. 4. 14. X. de probat. II. 19. c. 3. 5. 6. 7. X. de frigidis et malef. IV. 15. Instr. rak. §§. 174. 175. Nález kongregace tříd.

e) Při vynesení nálezu má se soudce přidržovati zásady, že domněnka právní nasvědčuje platnosti manželství, že tudíž na neplatnost manželství teprve tehdy uznáno býti může, když překážka manželství nař. všelikou pochybnost byla prokázána.

f) Rovněž i co do apelace liší se řízení ve věcech manželských od řádného (srov. §. 104), a to obzvláště ve sporech o neplatnost manželství.¹¹⁾ V těchto záležitostech totiž rozhodují někdy čtyry instance, apelace pak může býti podána, dokud nerozhodly dvě instance pro platnost, nebo tři pro neplatnost manželství; strany neztrácí právo apelovati, i kdyby se ho výslovně zřekly.¹²⁾ Kromě toho musí rozhodnutí na neplatnost manželství projíti nejmeně dvěma instancemi. Věc má se takto:

1) Rozhodnutí první instance (rozhoduje spor) konečně pouze tehdy, jestliže uznalo platnost manželství a žádná strana neapelovala.

2) Rovněž je spor rozhodnut konečně, když první instance platnost manželství uzná, druhá pak, zamítuvši apelaci stran, rozsudek potvrdí.

3) Dá-li však druhá instance apelaci místo, tudíž manželství za neplatné uzná, jest defensor matrimonii povinen bez ohledu na to, zdali některá strana apeluje nebo neapeluje, odvolati se k instanci třetí.

4) Potvrdí-li ve případě dotčeném třetí instance rozsudek první instance, je spor skončen (manželství je platné); pakliže však zamítla apelaci a tedy potvrdila výrok druhé instance, má defensor prositi papeže o ustanovení čtvrté instance, jež spor definitivně rozhodne.

5) Jestliže již první instance rozhodla pro neplatnost, má defensor v každém případě podati apelaci. Jestliže byl rozsudek potvrzen, může apelaci zanechat, anebo záležitost před instanci třetí uvést, jejíž rozhodnutí, potvrdí-li předchozí dva rozsudky, nepřipouští žádnou další apelaci.

u Richtra p. 258. Nr. 96. 97. Dříve vykonávali manželé přísahu se sedmi svědky, c. 2. C. 33. qu. 1. c. 5. 7. X. de frig. et malef. IV. 15.

¹¹⁾ Srov. bullu Benedikta XIV. „Dei miseratione“ v pozn. 1. cit. a instr. rak. §. 179 násl.

¹²⁾ Srov. list Benedikta XIV. „Nimiam lieentiam“ ze dne 18. května 1743 (Bull. Ben. I. 278) zaslaný biskupům polským.

6) Kdyby však v případě právě dotčeném třetí instance přidavši se k návrhu defensorovu uznala platnost manželství, může strana o ustanovení čtvrté instance prositi a před ní záležitost projednati.

7) Jestliže konečně již druhá instance následkem apelace defensora zrušila rozsudek první instance neplatnost manželství prohláující, jest volno straně odvolati se ke třetí. Rozhodnutí této instance jest konečné, jestliže souhlasně s instancí druhou rozhodne pro platnost manželství; nakloní-li se však k apelaci a tudíž manželství za neplatné prohlásí, jest věcí defensora přednésti záležitost před instituci čtvrtou, zvláště k tomu delegovanou.

Defensor nepozbývá práva apelovati opomenutím lbůty; kdyby i přes vyzvání soudu apelaci nepodal, musil by biskup jiného defensora matrimonii ustanoviti.

Zvláštnosti procesu manželského je též zásada, že rozsudek vyslovující platnost či neplatnost manželství, nenabývá nikdy úplné moci právní.¹³⁾ Kdyby tedy po konečném rozhodnutí sporu na jevo vyšly okolnosti svědčící o nesprávnosti nálezu, musí řízení obnoveno býti, nový rozsudek pak působí nazpět. Kdyby tedy osoby, jichž manželství za neplatné bylo prohlášeno, uzavřely manželství jiné, později pak nález manželství zrušující byl zdvižen, stane se první manželství jejich platným a tím i pozdější neplatným.

Ve sporech o separaci jsou vždycky jen tři instance, proti dvěma stejně znějícím rozhodnutím pak nepřipouští se apelace.¹⁴⁾

¹³⁾ C. 7. X. de sententia et re judicata II. 27., c. 5. 6 X. de frigidis et maleficiatis IV. 15., konstituce „Dei miseratione“, §. 11. instr. rak. §. 196.

¹⁴⁾ Iustr. §. 239. Rovněž není připuštěna apelace, když dvě instance zamítly námitku nepřislušnosti soudu, instr. §. 104.

Oddíl II.

Náboženská tovaryšstva.

A) Řády.*)

I. Vývoj historický.

§. 164.

V lůně církevního společenstva vytvořila se během dějin četná tovaryšstva osob světských i duchovních za tím účelem, aby vedouce společné žití dle pravidel církví schválených, obzvláště pak zachovávající evangelické rady čistoty, chudoby a poslušnosti, dosáhla vyšší dokonalosti křesťanské. Taková náboženská tovaryšstva nazýváme řády, ordines v širším slova smyslu.

Řády mají svůj počátek v poustevnickém životě anachoretů čili eremitů, totiž oněch křesťanů, již uchýlovali se do odlehlých pustin, aby v úplné odloučenosti od světa život na modlitbách a v náboženském rozjímání trávili. Ve IV. století shromáždil kolem sebe Pachomius († 348) anachorety egyptské, spojiv je k společnému životu dle předepsaného řádu. Tak povstalo první tova-

*) Především musím podotknouti, že úkolem práva církevního jest pouze vylíčiti hlavní formy, ve kterých život řeholní se rozvíjel, jakož i poměry právní z něho vyplývající. Podrobné dějiny řádů a jich působnosti nespádají v obor naší nauky; pročež vypisuje tento §. rozvoj řádů jen v nejhlavnějších obrysech. Z příslušné literatury jmenujeme: Thomassin *Vetus et nova eccl. discipl.* P. 1. l. 3. Helyot *Histoire des ordres monastiques religieux et militaires* 1714. 2. vyd. 1721 (8. sv.). — Moehler *Geschichte des Mönchthums in der Zeit seiner Entstehung und ersten Ausbildung*, ve vydání Döllingera II 165. — Henrion *Histoire des ordres religieux* 1835. — Biedenfeld

ryášstvo náboženské, za nímž velmi brzo dostavila se jiná; domy určené ku společnému bydlu zvány coenobia, monasteria, claustra. Ještě v tomtéž století složil sv. Basil Veliký († 379) klášterní řeholi, kterou přijaly veškeré řády na Východě, zvané odtud řády Basilijskými. Mnohem rozmanitější tvářnost vzaly na se řády v církvi západní, kde již od IV. století péčí sv. Anastasia, arcibiskupa Alexandrijského a několika řeholníkův egyptských povstaly četné kláštery zejména v Italii a v Gallii. Neočekávaného vzrostu dostalo se životu klášternímu, když sv. Benedikt z Nursie (v Umbrii) založil r. 529 klášter na hoře Monte-Casino, předepsav pro něj novou řeholi. Řád tento, podle zakladatele svého benediktinským zvaný, zavázán byl řeholí svou nejenom ku cvičením náboženským a rozjímáním, nýbrž i ku práci fysické a duševní. Pročež i Benediktini řeholi této věrní dobyli sobě zvláště v prvních dobách jejího trvání neocenitelných zásluh o osvětu a civilisaci. Ale již v VIII., obzvláště pak v IX. a X. století za všeobecné spustlosti a úpadku církevního života, uvolnila se též kázeň řeholní. Nemálo přispěla k tomu ta okolnost, že každý klášter pro sebe zvláštní celek tvořil a s ostatními v žádném nebyl svazku. Aby tedy kláštery před úpadkem byly zachráněny, počato spojovati více klášterů v jeden svazek čili kongregaci, jež podřízena byla vrchnímu dozoru opata většího kláštera. Některé řehole přijaly zároveň zosťžení řehole Benediktinské, tak že vlastně tvořily

Ursprung, Aufleben, Grösse, Herrschaft und jetzige Zustände sämtlicher Mönchs- und Klosterfrauenorden im Orient und Occident, 2 sv. 1837. — Fehr Allg. Geschichte der Mönchsorden 1845. — Verhoeven De regularium et saecularium clericorum juriibus et officiis 1846. Schels Die neueren relig. Frauengenossenschaften nach ihren rechtl. Verhältnissen 1857. — Bouix Tractatus de jure regularium 1857 (v německém výtahu Mittermüller Canon. Recht der Regularien 1861). — Montalembert Les moines de l'Occident depuis s. Benoit jusqu'à s. Bernard t. 5. 1860 nsl. (německy přeložil Brandis). — Schuppe Das Wesen und die Rechtsverh. der neueren relig. Frauengenossenschaften 1868. — Týž Studien über die neueren religiösen Frauengenoss., Archiv XII. 205. XIV. 167. — Schulte Die neueren kath. Orden und Congregationen 1872. — Małeckie Klasytory i zakony w Polsce, w obrębie wieków średnich. v Przewodnik naukowy i literacki 1875. str. 489. 885. Pro dějiny řádů důležitý jsou hlavně monografie jednotlivých řádů, které tu nemůžeme vypočítati. — Řeholní regule podává: Holstenius Codex regularum monasticarum et canonicarum 1661, 2. vyd. 1751 (6. sv.)

řád nový. Tím způsobem vznikly řády Benediktinů Klužackých (založil sv. Odo, opat kláštera Glugny 927—941), Kamaldulů (sv. Romuald v Camaldoli v Toskánsku kolem r. 1018), Kartusiánů (sv. Bruno v Chartreuse pod Grenoblem 1084), Cisterciáků (sv. Robert v Citeaux 1098) a mnoho jiných. Zároveň dokonala se ještě jiná reforma, že totiž část kanovníků vrátila se ku společnému žití a k dávné řeholi sv. Augustina (d. l. 187, 188), utvořivši takto řád kanovníků řeholních (canonici regulares), který opětně rozvětvil se v jednotlivé kongregace: kanovníky lateránské, strážce sv. hrobu jerusalémského, Norbertány čili Premonstráty a jiné.

Novou tvářnost přibralo žití řeholní, když v době válek křižáckých utvořily se řády rytířské za účelem války s nevěřícími a ošetřování chudých a nemocných poutníků. Odtud vzali počátek (r. 1118) Templáři (fratres militiae templi), (r. 1120) Johanité (milites hospitalis s. Joannis Hierosolymitani) od XVI. století též rytíři maltézskými zvaní a (r. 1191) německý rytířský řád čili řád křižácký (Deutschbberren, deutscher Orden, ordo equitum teutonicorum, fratres teutonici S. Mariae Hierosolymitanae), který usadiv se ve XIII. století v Prusích tak nešťastnou úlohu hrál v dějinách Polsky.

Nová epocha v dějinách řádů počíná vznikem řádů žebavých (mendicantes), proto tak zvaných, že u nich platil slib chudoby nejen ohledně jednotlivých mnichů, nýbrž o celém řádu; členové jich měli žítí pouze z almužny. Prvním řádem žebavým byl řád Františkánů čili Bratří Menších (fratres Minores, ordo Seraphicus) založený sv. Františkem z Assizi a potvrzený papežem Honoriem III. r. 1223. Záhy přijaly řeholi žebavou též jiné řády, tak mezi jinými (r. 1220) řád Dominikánů čili kazatelský (Ordo S. Dominici Praedicatorum) který založil sv. Dominik r. 1216 za účelem hlásání slova božího jmenovitě proti šířícím se tou dobou sektám Valdenských a Albigenkých; řád karmelitánů (Ordo Beatae Mariae de Monte Carmelo), který ve XII. století v Palestýně byv založen na počátku XIII. st. přenesl se do Evropy a mnoho jiných. Původní přísnost řádů žebavých ustoupila však ještě během XIII. století mírnější řeholi; pouze část vrátila se k dávné řeholi přísnější. Tak bylo jmenovitě v řáde františkánském; odtud obdrželi minorité přidržující se řehole volnější jméno conventuales (u nás obyčejně nazývají se Františkány),

ti pak již přijali řeholi přísnější, observantes. V Polsku nazývají se observanty Bernardýni, což pošlo z toho, že první jich klášter v Krakově vystavěn byl následkem vyzvání sv. Bernardýna ze Sieny.¹⁾ Později vyvinuly se opět mezi observanty zvláštní kongregace, přijavše určité změny řehole, jako Rekolekti čili Reformáti, Kapucíni a jiní.

Vylíčili jsme pouze hlavní směry řeholního života; neboť kromě jmenovaných povstalo již před XVI. stoletím mnoho jiných tovaryštev náboženských. Avšak všechny tyto předstihl dokonalostí organisace a všestranností své činnosti řád Jesuitů (Tovaryšstvo Ježíšovo. Societas Jesu) založený Ignáciem z Loyoly (nar. 1491. zemř. 1556) a schválený papežem Pavlem III. r. 1540. Založen v první řadě proti reformaci, pokládal za svou úlohu vůbec šíření víry katolické a upevňování vlivu církevního ve všech směrech společenského života. Jesuité náleží do kategorie regulárních kleriků, to jest řádů, v nichž jenom duchovní mají úplná práva členů. Od století XVI. až na naše časy povstalo více takových tovaryštev náboženských, většinou za účelem vyučování a konání misí. Jinak ale organisací a tendencí více či méně Jesuitům příbuzných: tak kongregace Teatýnů, Barnabitů (congreg. S. Pauli), Piaristů (Scholarum Piarum), Misionářů čili Lazaristů (congregatio Missiouis), Redemptoristů čili Liguriánů (congr. sacerdotum sub titulo sanctissimi Redemptoris) a Zmrtvýchvstanců; zvláště za účelem ošetřování nemocných založil sv. Jan zvaný Boží († 1550) řád Milosrdných bratří (fratres misericordiae beati Johannis de Deo, v Italii fatte bene fratelli) schválený r. 1572.

Souběžně s řády mužskými vyvíjela se též náboženská tovaryšstva ženská, tak že bezmála každý z hlavnějších řádů mužských vyvolal analogický řád ženský (Benediktýnky, Kanoničky,²⁾ Dominikánky, Františkánky čili Klarisky atd.). Kromě toho povstalo samostatně mnoho kongregací ženských, věnujících se jmenovitě ošetřování nemocných a chudých, vyučování a jiným skutkům milosrdným (srov. následující §.).

¹⁾ Ve Francii i v Italii nazývali se Bernardýni Cisterciáci, podle sv. Bernarda, opata z Clairveau.

²⁾ Jak řeholníci tak i řeholnice dělí se na regulární (regulares) a světské; první náleží k pravým řádům, druzí skládají pouze prosté sliby (viz následující §.). Zhusta jmenovitě v Německu bývaly zřizovány fundace řeholnic světských jakožto ústavy pro žeňstiny šlechtického původu.

Kdežto takto život klášterní čím dále tím více se šířil a stále nové přibíral formy, doznal v dobách novějších značného ztenčení se strany moci státní. Jmenovitě od druhé polovice minulého století nastalo ve mnoha zemích buď úplné zrušení řádů, neb alespoň značná redukce klášterů. Nejčastěji padl za obět tomuto směru řád Jesuitský, který i r. 1773 formálně papežem Klementem XIV. zrušen byl,³⁾ ale již r. 1801 pro Rusko a roku 1814 v celé církvi Piem VII. byl restituován.⁴⁾ Ve Francii v době revoluce zrušeny byly všechny kláštery vůbec; značná jich redukce spojená s úplným zrušením mnoha řádů nastala v Rakousku za císaře Josefa II. (srov. výše str. 252). Za příznivějších církvi poměrů zlepšil se též los řádů: z větší části nabyly dávnějších práv, aneb alespoň možnost existence. V poslední však době týž proud, který vůbec církevní poměry různorodým obmezením se strany státu podrobil, obrátil se též proti řádům: tak objevily se zákony rušící řády úplné nebo ve značném množství v Itálii (1866 až 1873)⁵⁾ v Německu, obzvláště pak v Prusku (1872)⁶⁾ a ve Švýcarsku;⁷⁾ již před tím dosáhlo velikého stupně rušení klášterů

³⁾ Konont. IV. 607.

⁴⁾ Konstit. „Dominus ac Redemptor Noster“ ze dne 21. června 1773 Bull. Cst. „Sollicitudo omnium ecclesiarum“ ze dne 7. srpna 1814.

⁵⁾ Srovn. obzvláště zákon ze dne 19. června 1873 týkající se zrušení klášterů římských, Archiv XXX. 230.

⁶⁾ Německý zákon ze dne 4. července 1872 (Archiv d. 28. str. LXXII. zrušil v celém Německu „tovaryšstvo Ježíšovo, jakož i řády a kongregace mu příbuzné,“ totiž dle nařízení ze dne 20. května 1873 (Archiv d. 30. str. 259) kromě Jesuitů též kongregace Redemptoristů, Misionářů, sv. Ducha a tovaryšstvo srdce Ježíšova (société du sacré coeur de Jésus). Pruský zákon ze dne 31. května 1875 (Archiv d. 34. str. 165) a nař. min. ze dne 26. června 1875 (tamtéž d. 35. str. 344) zrušily pro Prusko všechny řády a kongregace vyjma ty, které výlučně ošetřováním nemocných se zabývají; tovaryšstvům řeholním obírajícím se vyučováním mohla vláda ihned ještě na 4 leta prodloužiti. [Srovn. ale nyní zákony ze dne 14. července 1880, 21. května 1886 a 29. dubna 1887.]

⁷⁾ Spolkový zákon z r. 1874 zapovídá zřizování nových klášterův a řádů; kromě toho byly jednotlivé kláštery úplně zrušeny, srov. Vering Lehrb. 378.

pod panstvím ruským.⁸⁾ Rakousku v tom směru dosud žádná od částí konkordátu se nestala změna.⁹⁾

II. Řády dle platného práva.

a) Zřízení řádův a klášterův.

§. 165.

Náboženské tovaryšstvo náleží do kategorie řádův, *ordo* (v širším smyslu) pode dvěma podmínkami: za prvé skládají-li jeho členové slib čistoty, chudoby a poslušnosti, za druhé dosáhly-li stanovy jeho schválení církevního. V prvním směru dělí se řády na dvě kategorie: tovaryšstvo, jehož členové aneb alespoň část jich vázána je slibem slavným, tedy slibem pro celý život závazným, *votum solemne, perpetuum*, nazývá se řádem v užším slova smyslu, *religio* a jeho členové *regulares* (*religiosi*); tovaryšstvo pak, jehož členové pouze sliby prosté na čas určitý nebo neurčitý skládají, nazývá se kongregací (v užším smyslu) a její členové *quasiregulares*. Do třídy kongregací náleží jmenovitě mnoho řádů ženských, jako na př. kongregace Milosrdných sester (založená 1634 sv. Vincencem a Paulo), Andělských pannen a Sester neposkvrněného početí Nejsv. Panny Marie.¹⁾ Je-li tovaryšstvo řádem nebo kongregací, dlužno posuzovati podle znění papežské aprobace.

Nezbytnou podmínkou povstání nového řeholního tovaryšstva č. řádu jest, aby papež jeho stanovy čili řeholi schválil s výslovným ustanovením, že tovaryšstvo za pravý řád, *ordo religiosus*, považováno býti má.²⁾ Jestliže řád již existující zakládá nový konvent čili klášter, má především vymoci sobě svolení biskupa

⁸⁾ Úkaz ze dne 27. října (8. list.) 1864 o klášterích římskokatolických a dodatečné předpisy k úkazu tomu říšs. zák. díl 62. str. 407, d. 63. str. 5. 13, d. 65 str. 179. d. 67. str. 353.

⁹⁾ Návrh klášterního zákona z r. 1874 nenabyl moci práva, srovn. výše str. 262. p. 55.

¹⁾ Seznam kongregace *votorum simplicium* schválených či potvrzených v novějších dobách kongregací *episcoporum et regularium* podává Veringův Archiv XV. (1866) str. 441.

²⁾ C. 9. X. de religiosis domibus III. 36.

příslušné diecése; biskup pak neudělí svolení, nepřesvědčiv se dříve, že nový klášter bude s to vydržovati se bez poškození jiných již existujících řádů a beze zbytečného obtížení členů.³⁾ Svolení biskupovo na základě tom udělené musí být papežem schváleno.⁴⁾

Ke vzniku kongregace dostačí svolení biskupa, který potvrdí její stanovy (constitutiones). Obvykle vymohou si kongregace po nějakém čase též aprobaci papežskou, zvláště, když nejsou obmezeny jen na jednu diecési. Aprobace papežská může též na čas obmezený býti udělena.⁵⁾

Řád nebo klášter s aprobací papežskou zřízený může toliko papežem býti zrušen.⁶⁾

Obvykle třeba ku zřízení nových řádů a klášterů též svolení vládního. V Rakousku platí v té příčině min. nař. ze dne 13. června 1858 č. 95 ř. z. vydané na základě konkordátu (čl. 28). Dle tohoto nařízení je biskup povinen, dříve nežli zavede nový, to jest v Rakousku ještě neexistující řád nebo kongregaci, prostřednictvím zemské vlády a ministerstva osvěty vymoci svolení císařské a za tím účelem zpravití důkladně vládu o účelu, zřízení a hmotných prostředcích nového řádu a předložiti zároveň stanovy příslušnou vrchností církevní schválené. Též zřízení nového kláštera řádu již existujícího vyžaduje svolení vládního; uděluje

³⁾ Trid. sess. 25. c. 3. de regularibus et monialibus.

⁴⁾ Výslovně bylo to ustanoveno jen ohledně těch řádů žebrařských, jimž není dovoleno nabývatí nemovitého majetku: c. I. de religiosis domibus in VIto III. 17. c. I. de excessibus praelatorum in VIto V. 6. Praxe ale vyžaduje v každém případě aprobace papežské; srovn. Benedikta XIV. De synodo dioec. I. 9. c. I. n. 9.

⁵⁾ Aprobace papežská — jež udílí se prostřednictvím kongregace episcoporum et regularium — probíhá obvykle několika stupni. Nejprve papež jen všeobecně schválí a odporučí účel fundace (laudat et commendat) a teprve po nějakém čase schválí „aprobat atque confirmat uti congregationem votorum simplicium,“ nepouštěje se ještě v posuzování statutu. Teprve když tovaryšstvo okáže se býti prospěšným, stane se též schválení stanov (constitutiones) a sice obvykle na několik let „ad triennium, quinquennium per modum experimentii“, potom stále. Srovn. úvahy kardinála Bizzarri: Methodus quae a S. Congr. Episc. et Regul. servatur in approbandis novis institutis votorum simplicium. v Archiv XV. (1866) 412.

⁶⁾ Srovn. Ferraris Prompta bibl. v. conventus art. 2.

je politická vláda zemská se schválením ministerstva kultu.⁷⁾ Tovaryšstva a kláštery, jež povstaly po r. 1855, schválení vlády pak nenabýly, neuznávají se za právnické osoby.

b) Kterak se příslušnost řeholní nabývá.

§. 166.

I. V pravých řádech dlužno rozeznávati tři stupně příslušnosti: a) Noviciát čili doba zkoušky, novitatus, tempus probationis; b) složení slibů prostých; c) složení slibů slavných čili řeholní profese, professio religiosa. První dva jsou pouze rázu přechodního: stanoví podmínku k dosažení úplné příslušnosti, jež jest teprv účinkem profese. Professi, kteří již mají vyšší svěcení, slovou professi ad chorum, jiní laici et conversi; tito posléz jmenovaní (bratři laikové) vykonávají obyčejně nižší služby v kostele a v klášteře. Analogicky rozeznávají též v řádech ženských professae ad chorum a conversae.

Na jakých podmínkách závisí přijetí do řádu, ustanovují především příslušné stanovy; jsou však též požadavky, jež právem obecným pro všechny řády jsou předepsány. Nynější právo zakládá se jmenovitě na ustanoveních sněmu Tridentského¹⁾ a důležitých ve věci této předpisech, které vydal papež Pius IX. buď pro celou církev, nebo speciálně pro stát rakouský.²⁾ Hlavní ustanovení jsou:

1) Nezbytnou podmínkou řeholní profese jest alespoň jednoletý noviciát, pokud ale stanovy řádu nevyžadují delšího.³⁾

⁷⁾ Min. nař. ze dne 28. listopadu 1866 č. 68.

¹⁾ Trident. sess. 25. de regularibus et monialibus.

²⁾ Citovány jsou v následujících poznámkách. Dobré střední seřazení novějších předpisův o řádech vyšlo r. 1862 pod názvem Acta S. Congregationis super statu Regularium ab A. Archiepiscopo Philippensi Secretario (Kard. Bizzarri), publik. v Archivu d. XVI. 332. Výjimky pro Rakousko připustil papež, maje ve smyslu čl. 28. koncordátu zřetel na dlouholetou praxi, jež se tam vytvořila na základě státních nařízení. Srovn. min. okružník ze dne 25. ledna 1856 č. 1371 Nr. 8. (Heymann Najn. pr. 55) a ze dne 27. června 1859 č. 297 (Archiv XI. 440).

³⁾ Trid. cit. c. 15.; zřící se noviciátu (jako ve starším právu c. 16. X. de regularibus et transeuntibus ad relig. III. 31) není dovoleno.

Není dovoleno přijímati do noviciátu lidi špatné pověsti nebo pohoršlivých mravů, lidi zadlužené, dítky beze svolení rodičů, dále kandidáty, jimž se nedostává podmínek stanovami předepsaných. Žadatel (postulans) má předložit vysvědčení svého biskupa, jímž se dotvrzují náležitosti zákonní. O přijetí rozhoduje v klášterech mužských obyčejně představený kláštera (provinciál), v ženských biskup. ⁴⁾

Noviciát jsa dobou zkušební nezavazuje kandidáta, by v řádu setrval: jest mu volno každého času vystoupiti a může též každého času od představeného býti vyloučen. ⁵⁾ Aby mu ohledné vystoupení úplná svoboda byla zůstavena, odpírá mu zákon spůsobilost nakládati jméním: jenom převod majetku učiněný v posledních dvou měsících noviciátu jest platný, ale teprve ode dne složení profese. Ani rodičové a příbuzní noviciátovi nemohou z jeho jmění nic klášteru darovati; a vystoupí-li někdo před profesí, musí mu klášter vrátiti vše, co mu před vstoupením do noviciátu náleželo. ⁶⁾

Za jakých podmínek mohou ženatí býti připuštěni ke složení slibů řeholních, mluvili jsme na str. 357. Chce-li biskup vstoupiti do řádu, musí dosíci svolení papeže. ⁷⁾

2) Po odbytí noviciátu jest dle práva tridentského dovoleno přistoupiti ke složení řeholní profese. Pius IX. pak ustanovil, že v řádech mužských musí nejprve vykonány býti vota simplicia a teprve tři léta po jich složení možno vykonati profesi, jinak je tato neplatna. Jenerál nebo provinciál mohou lhůtu profese ještě na delší čas odročiti, jenom ne za 25. rok kandidátův; ⁸⁾ v Rakousku musí v každém případě profese býti

⁴⁾ Podmínky přijetí do noviciátu vypočítává důkladně instrukce Klementa VIII. „Cum ad regularem“ ze dne 19. března 1603 (Archiv XVI. 381), jakož i dekrét kongregace super statu regularium „Romani Pontificis“ ze dne 25. ledna 1848, (Archiv VIII. 143) a z téhož data dekrét pro Itálii „Regulari disciplina“ (XVI. 353).

⁵⁾ C. 23. X. de regul. III. 31., c. 2. h. t. in VIto III. 14.

⁶⁾ Trid. cit. c. 16. a nález kongreg. trid. ve vydání Richtrově p. 417.

⁷⁾ C. 18. X. de regul. III. 31.

⁸⁾ Výše uvedené předpisy jsou obzaženy v dekrétu kongregace super statu regularium „Neminem decet“ ze dne 19. března 1857 (Archiv IX. 437), opakuje je breve „Ad universalis regimem“ ze dne

odročena, dokud kandidát neukončí 21. rok.⁹⁾ Současně zmocnil papež rakouské biskupy, aby i v ženských řeholích nařídili skládati před profesí vota simplicia a by profesí odročili až do 25. roku života.¹⁰⁾

Vota simplicia vykonaná za účelem pozdějšího vykonání profese zavazují již slibujícího v řádu setrvati; řád pak (jenerál) může sliby tyto rozvázati bez formálního procesu, okáže-li se, že kandidát necítí povolání k životu řeholnímu, neb i z jiných příčin důležitých. Ostatně jest dispense z těchto slibů vyhrazena papeži.¹¹⁾ Poněvadž těm, již složili prosté sliby, návrat do života ještě není uzavřen, neztrácejí ani vlastnictví svého jmění, leč mají jen jeho správu někomu jinému svěstiti; mohou však disponovati majetkem pouze s tím obmezením jako v noviciátě.¹²⁾ Profesi votorum simplicium mají v řádu tatáž práva a tytéž povinnosti jako professi votorum solemniū; mohou však připuštění býti pouze k tonsuře a k nižším svěcením.¹³⁾

7. února 1862 (Archiv VIII. 144), prohláshuje výslovně profesi proti předpisům těm vykonanou za neplatnou.

⁹⁾ Instrukce připojená pro Rakousko k dekrétu „Neminem latet.“ Archiv IX. 438.

¹⁰⁾ Dekr. kongr. episcop. et regul. „Inter multiplices“ ze dne 19. března 1857 (Archiv I. 384) Schulte (Lebrb. 516 p. 12) tvrdí, že na tom základě v Rakousku též profese řeholnic bez vota simplicia jest neplatna; text dekrétu však nepřipouští této konkluse a breve z r. 1862 (pozn. 8) nezmiňuje se o řádech ženských.

¹¹⁾ Výše dotčené předpisy uvádí deklarace kongregace regul. ze dne 12. června 1858 k dekrétu „Neminem latet“ (Archiv XVI. 373). Nemohu ale určitě říci, vztahují-li se k Rakousku. Min. nař. ze dne 27. června 1859 č. 297 (Arch. XI. 440) dovozuje, že v Rakousku ti, kdož vykonali vota simplicia před 24. dotýčně 21. rokem (srovn. níže), mohou i bez dispense řád opustiti, že tedy uvedené deklarace v Rakousku neplatí, připojujíc výslovně, že náhled ten schválen je stolicí papežskou. Zatím v novější době nařízení metropol. konsistoře Pražské ze dne 15. listopadu 1876 (Arch. d. 39. str. 366) nařizuje postupovati dle deklarace ze dne 12. června 1858, toto nařízení schválila pak kongregace episc. et reg. dekrétem ze dne 4. července 1877 (tamtéž 368).

¹²⁾ Deklarace a dekrét téže kongregace ze dne 1. srpna 1862 v pozn. 11. cit. v Archiv XVI. 381.

¹³⁾ Cit. deklarace a dekrét ze dne 20. ledna 1860, Archiv. XVI. 376.

3) Sněm Tridentský předepsal ke platnosti profese ukončený šestnáctý, pro ženy výjimečně se svolením biskupovým i dvanáctý rok života.¹⁴⁾ Nyní třeba je v řádech mužských již ke složení prostých slibů ukončených 16 let,¹⁵⁾ ku složení profese 19 let, pokud ovšem stanovami stáří vyšší není předepsáno. Kdo chce zůstat v řádu jen jako laik (*laicus et conversus*), má mít nejméně 25 let.¹⁶⁾ Ohledně ženských řádů platí dosud právo tridentské. Nejčastěji posunulo však zákonodárství světské hranici stáří poněkud dále:¹⁷⁾ dle rakouského práva mohou ženy skládati profesi teprve po dokonaném 24., mužové z pravidla rovněž po 24., po 21. pak jen tehdy, jestliže po odbytém noviciátě tři léta v klášteře setrvali.¹⁸⁾ Tyto předpisy platí nyní v Rakousku i v obvodu církevním.¹⁹⁾

4) Profese má být, jako každý slib vůbec, výsledkem svobodné vůle²⁰⁾ a jest tedy ueplatna, byla-li vykonána ve stavu úplné nepřítetnosti, v podstatném omylu, nebo následkem hrozby. Formu předpisuje statut řeholní; obsah pak závisí na řeholi, leč v každém případě obsahuje tři sliby řeholní: čistoty, chudoby a poslušensství. O následcích profese simonistické bylo již jednáno (II. 121).

Dodati dlužno ještě, že v Rakousku řádové mající stabilitatem loci, mohou přijímati profesi jen od občanů rakouských a že cizozemci, kteří za hranicemi profesi složili, do takového řádu teprve po nabytí občanství rakouského mohou vstoupiti. V řádech pak, jimž se dostává podpory z fondů veřejných, má se provinciál při přijímání nových členů dorozuměti dříve s politickou vládou zemskou.²¹⁾

¹⁴⁾ Trid. cit. c. 15. 17.

¹⁵⁾ Srovn. zákony v pozn. 8. cit.

¹⁶⁾ Tak konst. Klementa VIII. „*In suprema*“ ze dne 2. dubna 1602, jakož i zákony v pozn. 8. cit.

¹⁷⁾ Konstituce sněmu Varšavského 1768 tit. Obieranie stanu (Vol. VII. 744) zapověděla přijímati do řádu (vyjma řád Jesuitův a Piaristů) muže nemající 24 let a ženské nemající ještě 16 let.

¹⁸⁾ Dv. dekrét ze dne 2. dubna 1802, I. září 1814.

¹⁹⁾ Na základě instrukce v pozn. 9. cit.

²⁰⁾ Dávňý zvyk, že rodičové nezletilé dívky do kláštera dávali (c. 3. 4. 6. C. 20. qu. 1) jest již odstraněn v c. 14. X. de regular. III. 31. (Celest. III. 1195). — Srov. Seidl Die Gottverlobung von Kindern in Mönchs- und Nonnen-Klöstern oder de pueris oblatis 1871.

²¹⁾ Min. nař. ze dne 11. října 1859 č. 1351. Archiv VII. 282.

Nemá-li profese podstatných podmínek, zákonem obecným nebo stanovami řádu předepsaných, může buď řeholník sám nebo jeho rodiče aneb i klášter žádati, aby byla za neplatnou uznána, to však nejdéle do pěti let po složení profese.²²⁾ Žalobu tu dlužno podati biskupovi a představenému řádu, ti to pronesou pak rozsudek po provedení formálního procesu, který dle Benedikta XIV. lze provést analogickým způsobem, jako proces o neplatnost manželství; obzvláště tedy třeba, by ustanoven byl obhájce profese, *defensor professionis*.²³⁾

Vyjma případ prohlášení profese za neplatnou lze vystoupiti z řádu jen v následujících případech:

a) Mocí papežské *dispense*, která zrušuje všechny účinky profese.²⁴⁾

b) Následkem *sekularisace*, totiž papežského nálezu, jímž řád vůbec nebo částečně se zrušuje, nebo dle něhož jednotliví členové do stavu světského vrátiti se mají. Neustanoví-li papež jinak, zůstanou řeholníci i na dále vázáni slibem čistoty.

c) Vstoupením do řádu přísnější řehole; ostatně možno řád změnití jenom s *dispensí* papežskou.²⁵⁾

d) Vyloučením v případech těžšího provinění, jež zákonem jsou stanovena; slib čistoty v takovém případě zůstává ve své moci.²⁶⁾ Samovolné opuštění kláštera nebo řádu neruší sliby a má býti přísně potrestáno (srov. výše str. 122).

II. Co se týče kongregací řeholních, v nichž slavné sliby se neskládají, rozhodují o příslušnosti kongregační, totiž o vstoupení a vystoupení, stanovy. *Vota simplicia* skládají se pak buď pro celý život, nebo na čas určité vyznačený; v prvním případě přísluší *dispense* papeži, v druhém t. j. kdyby člen před uplynutím času vystoupiti chtěl, biskupovi.

²²⁾ Srov. Trid. cit. cap. 19. a příslušné nálezy kongregace ve vydání Richtrově p. 423, dále bullu Benedikta XIV. „*Si datam hominibus*“ ze dne 4. března 1878, Bull. Ben. II. 393. (Trid. p. 600). Při promeškané lháté může papež povolití restituci.

²³⁾ Srov. konstituci Bened. XIV. cit. v předcházející pozn.

²⁴⁾ C. 5. de poenitentis et remiss. in Extrav. comm. V. 9.

²⁵⁾ C. 10. 18. X. de regular. III. 31. c. 1. b. t. in Clem. III. 6. c. 1. b. t. in Extr. comm. III. 8. Trid. cit. c. 19.

²⁶⁾ C. 10. X. de majoritate et obed. I. 33. c. 6. X. de statu monach. III. 35.

c) Organizace řádův.

§. 167.

O organizaci řádů rozhodují předkem stanovy. V ohledu tom vzaly na se řády dvojí tvářnost: buď jest celý řád jediným zorganizovaným tělem, nebo se dělí na více samostatných od sebe nezávislých částí. V původních řádecb tvořil každý klášter zvláštní řeholní rodinu, řeholník pak přináležel k ní navždy, stabilitas loci; představený nazýval se opatem, abbas. Organizaci tuto podržely staré řády, zejména řehole benediktinské a regulárních kanovníků; jenom když později více klášterů v jeden celek se sloučilo (srovn. str. 367), stanul v čele kongregace opat generální (abbas generalis, pater abbas), kromě toho pak obdržely jednotlivé kláštery své představené (abbates, priores conventuales). — Opaty volí z pravidla konvent; z toho však jsou četné výjimky. Dříve totiž bývalo najmě ustanovování opatů vyhrazeno papeži;¹⁾ zhusta také dosáhla panující knížata právo nominace nebo presentace.²⁾ Tak jmenuje dosud císař rakouský opaty uherské ze tří kandidátů volbou určených.³⁾ Opati klášterů, jež jsou vyjmuty z jurisdikce biskupské, musejí nabýti papežské konfirmace; u jiných postačuje potvrzení biskupa, který jim též uděluje benedikci. Hodnost opata je doživotní. O opatstvích udílených v komendu viz str. 213.

¹⁾ Regule kancelářské (reg. 2) vyhradily papežské nominaci všechna opatství vynášející více než 200 zl. řím. ročního důchodu.

²⁾ V Polsku až do posledních časů republiky trval spor o opatství. Konstituce Zikmunda Augusta z r. 1550 ustanovila, že opata volí klášter, král pak jej presentuje biskupovi (Votum. leg. II. 599. §. 49.) Zákon ten často byl opětován; viz konstit. sněmu korunního r. 1588 tit. O opactwach (Vol. II. 1221); sněmu Varšavského 1607 tit. O dyguitarstwach i beneficjach (II. 1603); sněmu grodenského z r. 1726 tit. Poselstwo do Ojca św. (VI. 407) a sněmu 1736 tit. Modyfikacye konstitucyi Grodzienskiej (VI. 658). V r. 1738 stala se úmluva, dle které bylo královské nominaci vyhrazeno 12 opatství.

³⁾ V jiných provinciích může vláda položiti veto proti volbě personae minus gratae; srovn. čís. nař. ze dne 3. srpna 1857 ve Veringově Archivu II. 379.

Jinaké zřízení mají řády pozdější, jmenovitě pak žebravé a kleriků regulárních, jakož i kongregace. Celý řád má společného představeného, jenerála řádu (superior magister, praepositus generalis), který obyčejně v Římě sídlí. Řád jest rozdělen na okresy čili provincie, objímající větší počet klášterů pod vrchním vedením provinciála (superior, praepositus provincialis), každý klášter pak má opět svého představeného (superior, prior, rector, quardianus). Členové nejsou trvale připoutáni ke klášteru jedinému, nýbrž tvoří jeden celek buď v každé provincii (na př. Františkáni a Dominikáni), aneb i v celém řádu (na př. jesuité). Místní představené volí buď konvent nebo kapitola provinciální, totiž shromáždění převorův a delegátů všech konventů v provincii; provinciála volí provinciální kapitola a delegáti provincie. Představení jsou voleni na dobu stanovami určenou. V řádu jesuitském jmenuje představené sám jenerál volený doživotně generální kapitolou. Způsob volby a podmínky volitelnosti stanoví stanovy jednotlivých řádů; právo obecné předpisuje, že představený má býti knězem a míti nejméně 25 let.⁴⁾

I ženské řády a kongregace přijaly buď stabilitatem loci, tak že jeden nebo více klášterů tvoří samostatný celek pod správou abatyše, abbatissa, nebo že celý řád stojí pod generální představenou a jest rozdělen na okresy a jednotlivé konventy. Abatyši a představenou (převorku, velebnou matku) volí řeholnice, které již složily profesi; volenou pak může býti řeholnice, která ukončila čtyřicátý rok života a jest nejméně osm let profeskou; výjimečně může biskup řídící volbu povolit, aby zvolena byla řeholnice, která teprve před pěti lety profesi složila, nebo teprve 30 roků čítá.⁵⁾ Volba koná se tajně u přítomnosti biskupa nebo protektora řádu způsobem stanovami podrobně určeným. Generální představenou volí generální kapitola nejprve provisorně; jestliže po uplynutí určitého času volba na ni opětně připadne, podrží hodnotu svou doživotně. Provinciální představenou volí v uěkterých řádech shromáždění příslušného okresu, v jiných jmenuje ji generální představená. Představenou konventu jmenuje obyčejně představená provinciální.

⁴⁾ C. 1. X. de aetate et qualitate I. 14. c. 1. de statu monachorum in Clem. III. 10.

⁵⁾ Trident. sess. 25. 7. de regul. et monialibus.

V důležitějších případech, jež stanovami podrobně jsou vyčteny, má představený vyžádati si mínění, ano i svolení konventu, který k němu jest v analogickém poměru jako kapitola k biskupovi.⁶⁾ Kromě toho účastní se správy tak zv. kapitoly řádu, totiž sborovážení starších řádu, jež rozhodují o společných záležitostech řádu a discipliny. Tyto byly nejdříve zavedeny v řádu Cisterciáků, napotom pak byly ustanoveními čtvrtého sněmu Lateránského a Tridentského,⁷⁾ jakož i stanovami řádu vůbec předepsány. V řádech cum stabilitate loci odbývají se kapitoly generální; obor jich působnosti ustanovují stanovy řádu. — Představeným bývají zhusta přidáni na radu a na výpomoc ještě jiní řeholníci (consultores, definitores, assistentes, consilium generale).

d) Právní poměry v řádech.

1) *V oboru práva majetkového.*)*

§. 168.

I. **Řády.** Co do způsobilosti k držbě a způsobilosti nabývati jmění platí o řádech a klášterech vše, co jsme pověděli o majetku církevním a jeho podmětu vůbec (§§. 119. 120.). Řády a kláštery, jež povstaly způsobem zákonným, jsou právníckými osobami a jsou tudíž způsobilé zakládati právní poměry majetkové. Z pravidla toho byly dle staršího práva vyňaty veškeré řády žebravé potud, že jim nebylo dovoleno nabývatí majetku nemovitého; sněm Tridentský však obmezil záповěď tuto na Františkány přísnější řehole (Minores de observantia, v Polsku Bernardýny jakož i na kapucíny; ostatně nespůsobilost nabývatí majetku může se zakládati na statutě papežem již po Tridentském sněmu schvá-

⁶⁾ Srovn. tit. X. de his quae fiunt a praelato sine consensu capituli III. 10.

⁷⁾ C. 7. 8. X. de statu monach. III. 35. c. un. h. t. in Clement. III. 10. Trid. sess. 25. c. 8. de regul. et monial.

^{*)} Srovn. obzvláště Dolliner Recht der geistlichen Personen — Unger Oesterr. Erbrecht 1864. 2. vyd. 1871 §. 5. 9. — Hellmann Das gemeine Erbrecht der Religiosen 1874. — Pfaff—Hofmann Commentar zum oest. allg. bürg. Gesetzbuch II. (1877) str. 22. 12. —

leném.¹⁾ V oboru práva světského podléhaly řády ohledně nabývání majetku téměř obmezením jako jiné církevní ústavy (sr. str. 173); nejčastěji čelily právě v první řadě proti řádům. V Rakousku platí v tom ohledu nyní (srov. str. 174) nař. min. ze dne 13. června 1858 čís. 95 f. z.; řády a kongregace zákonem uznané mohou všelikým způsobem nabývatí majetku, pokud ovšem stanovy jejich tomu neodporují. V jednáních právních zastupují je jejich představení místní; v řádech pak, jež rozděleny jsou ve provincie, jest ke všem úkonům přesahujícím obvod obvyklé správy; též svolení provinciála nutným. Obsahují-li stanovy jiná ještě obmezení, platí tato ohledně osob třetích jenom tehdy, pakli byla (prostřednictvím ministerstva kultu) u všeobecnou známost uvedena. Správu majetku ustanovují stanovy; v každém případě musí šetřeno býti předpisů platících o scizování majetku církevního (§. 132). V Rakousku zmocňují facultates decennales²⁾ biskupy povolovati prodej statků řeholních do ceny 8000 zl., zadlužení do 12.000 zl. a uzavírání smluv nájemních a pachtovních do 15 roků, jinak platí předpisy, které jsme podali na str. 233. 234.

II. Řeholníci. Kdežto řády jakožto takové vůbec jsou spôsobilé držeti a nabývatí majetku, plynou z příslušnosti řeholní, obzvláště pak ze slavného slibu chudoby pro jednotlivé členy obmezení v ohledu tom velice důležitá. Uvedeme tu nejprve zásady práva obecného, jež se vyvinulo na základě práva římského a kanonického, pak teprve zvláštní předpisy práva rakouského.

a) Podle práva obecného připadá celý majetek toho, jenž sliby skládá okamžikem složení profese klášteru,³⁾ toliko otci je dovoleno, a sice i po složení profese rozdělití majetek mezi své děti, v každém případě pak jest povinen zanechatí při vstoupení do řádu dětem svým alespoň díl povinný, jež by jim připadl ja-

Schiffner Lehrb. des österr. Civilr. (1878) §. 56. [Singer: Die Behebung der für Ordenspersonen bestehenden Beschränkungen im commerc. mortis causa f. d. can. u. österr. Recbt. Innsbruck 1880.]

¹⁾ Trid. sess. 25. c. 3. de regul.; již před tím nabyly jednotlivé řády na základě zvláštních privilegií spôsobilost držeti nemovitosti.

²⁾ Breve „Per alias“ ze dne 16. dubna 1861. Archiv VII. 143.

³⁾ Novella 5. c. 5. nov. 76. nov. 123. c. 38. (authent. ad l. 13. C. de ss. eccles. I. 2. ad l. 20. C. de episc. et cler. I. 3.), c. 7. 9. C. 19. qu. 3.

kožto dědicům nepominutelným.⁴⁾ Ostatně poslední pořízení nemají nižádný význam, ano i taková, jež před vstoupením do řádu sdělána byla, pozbývají moci právní.⁵⁾ Ten kdo složí profesi, neztrácí sice způsobilost nabývatí majetku; lýž nenabývá však pro sebe, nýbrž pro klášter, tak že sám žádné jmění míti nemůže.⁶⁾ To platí obzvláště též ohledně práva dědičného: řeholník dědí z testamentu i ze zákona, může býti povolán k sukcesi intestátní a protitestamentární; leč vše, čeho takto nabude, připadá klášteru.⁷⁾ Jen tehdy nemá řeholník způsobilosti nabývání (*incapax*), nemá-li ji též výjimečně řád, ku kterému náleží. Jmění, které má v době profese, připadá v takovém případě v nedostatku testamentu dědicům zákonným.⁸⁾ Členové řádů rytířských dosáhli obyčejně v základě zvláštních výsad, nebo práva obyčejového právo míti jmění a jím pořizovati.⁹⁾

b) Jiné předpisy platí v právu rakouském. Majetek, o němž řeholník před složením profese nepořídil, nepřipadne řádu, ani se nepokládá za pozůstalost intestátní, nýbrž postaven jest až do smrti řeholníkovy pod správu kuratora soudně zřízeného, načež nastupuje pravidelná sukcese testamentární, intestátní, nebo protitestamentární.¹⁰⁾

Již z toho, co jsme právě pověděli, plyne, že podle práva rakouského řeholníci způsobilosti právní neztrácejí, ježto setrvávají v právních poměrech před profesí povstalých. Pozbývají však práva spravovati jmění své a o něm pořizovati, jakož i způsobi-

⁴⁾ Nov. 5. c. 5. nov. 123. c. 38., c. 9. C. 19. qu. 1. c. 7. C. 19. qu. 3.

⁵⁾ Poslední bod je sporný; srov. Hellmann cit. 36. 73. Pfaff—Hoffmann 121. p. 4.

⁶⁾ C. 11. 13. C. 12. qu. 1. c. 1. C. 18. qu. 1. c. 6. X. de statu monach. III. 31. Trident. cit. cap. 2. V řádě jezuitském již *coadjutores formati*, ačkoliv ještě profesi nesložili, jsou nespůsobilí nabývatí majetku, konstit. Řehoře XIII. „*Ascendente Domino*“ ze dne 25. května 1584. Bull. IV. pars. I. 55.

⁷⁾ Nov. 123. c. 37. c. 11. C. 12. qu. 1. c. 6. X. de statu monach. III. 35.

⁸⁾ Hellmann str. 109.

⁹⁾ Hellmann str. 22.

¹⁰⁾ Patent ze dne 9. srpna 1854 č. 208 ř. z. (o řízení ve věcech nesporných) §. 182.

losti nabývati nových práv majetkových, ¹¹⁾ obzvláště pak nejsou spůsobilí testamentárně pořizovati ¹²⁾ (§§. 538. a 573. obč. zák.). Obmezení tato platí rovněž jako dle obecného práva jen ohledně řeholníků, již v pravém řádu slavné sliby složili, tudíž složili profesi řeholní. ¹³⁾ Avšak i ohledně těchto posléze dotčených jsou určité výjimky, obzvláště :

1) V rytířském řádu německém zůstanou i ti členové, kteří po složení slavných slibů za religiosi v pravém smyslu se pokládají, v držení a užívání jmění a mohou i na dále nabývati práv majetkových jak z jednání mezi živými, tak z posledních pořízení. Se svolením velmistra (on sám se svolením Vel. kapitoly) mohou činiti poslední vůli; není-li testamentu, dědí řád, leč beze zkrácení povinného dílu dědiců nepominutelných. ¹⁴⁾ Toliko kněží tohoto řádu, pro něž v novější době konventy byly zřízeny, jsou podrobeni téměř obmezením jako jiní řeholníci. ¹⁵⁾ Rovněž jsou i rytíři maltézští, nikoliv ale kněží toho řádu, spůsobilí testovati. ¹⁶⁾

2) Řeholníci, kteří ze slibů řeholních propuštění obdrželi, nebo následkem sekularisace ze řádu nebo kláštera vystoupili, dosahují zase spůsobilosti nabývati majetku a činiti poslední pořízení. ¹⁷⁾

3) Totéž platí o řeholnicích, kteří povoláni jsou ke stálým funkcím mimo klášter. ¹⁸⁾

¹¹⁾ Srovn. jmenovitě patent ze dne 26. srpna 1771, dv. dekr. ze dne 28. října 1772, ze dne 1. května 1774, 30. května 1780, 9. listopadu 1781 sb. z. s. č. 30., 30. srpna 1782 č. 72., 23. března 1809 č. 887, 27. dubna 1816 č. 1235, 7. června 1833 č. 2618.

¹²⁾ Z toho jde, že nemohou také změnití poslední vůli sdělanou před vykonáním profese.

¹³⁾ Zvláštní nařízení vyslovují to ohledně redemptoristův a redemptoristek (dv. dekrét ze dne 9. ledna 1843 č. 670. sb. z. s., 23. prosince 1830 č. 2498), Andělských Panen (dekr. ze dne 17. května 1805 č. 728), Milosrdných Sester (dv. dekr. ze dne 6. května 1831 č. 2514, 13. ledna 1832 č. 2545, 27. února 1843 č. 685, 13. srpna 1841 č. 901). Dlužno ale tak za to míti ohledně všech kongregací.

¹⁴⁾ Patent ze dne 28. června 1840 č. 451 sb. z. s.

¹⁵⁾ Min. nař. ze dne 31. prosince 1866 pro r. 1867 ř. z. č. 4.

¹⁶⁾ Dekr. ze dne 18. března 1785 č. 400 sb. z. s. a ze dne 22. ledna 1818 č. 1408.

¹⁷⁾ §. 573 obč. zák., pat. ze dne 9. listop. 1781 č. 30 sb. z. s., dv. dekr. ze dne 26. ledna 1810 č. 898, 17. srpna 1835 č. 76, 28. prosince 1838 č. 111.

¹⁸⁾ Toto ustanovení občanského zákona (§. 573) platilo hlavně o řeholnicích, jimž za císaře Josefa svěřena byla světská benedicia;

Práva a povinnosti řeholníků stanoví v první řadě řeholní stanovy; všem společnými jsou povinnosti vyplývající z trojího slibu čistoty, chudoby a poslušnosti. S prvním souvisí jmenovitě důležité následky v oboru práva manželského (srov. §. 145., 148., 162.); o vlivu slibu chudoby na poměry majetkové mluvíli jsme v §. předchozím; slib poslušnosti zavazuje slibujícího podrobovati se rozkazům představených a přísně šetřiti stanovy řeholní.

V mezích této zásady berte na se kázeň řádu velmi různou tvářnost a stupně; obzvláště pak objevují se ve společném žití, které v každém směru do nejmenších podrobností určují stanovy jednotlivých řádů, v prvotních rádech *regulae*, v pozdějších a v kongregacích *constitutiones* zvané. S životem klášterním spojena jest *klausura*, předpis to, že řeholník beze svolení představeného kláštera opustiti nesmí a že nemají z pravidla do klášterů mužských ženštiny a do ženských mužští přístup.¹⁾ Obzvláště mají přísně zachovávat *klausuru* jeptišky, které slavné sliby vykonaly tak, že jim pouze v případech nenadálého nebezpečení dovoleno jest klášter opustiti;²⁾ ostatně obsahuje řehole řádu i v tom ohledu bližší ustanovení.

to pominulo od dvor. dekrétu ze dne 2. dubna 1802. Srov. *Pfaff-Hoffmann* II. 125. Nyní jest spůsobilost přiznána obzvláště též vojenským kněžím ze stavu řeholního; vojenské *reglement* pro pěchotu 1860. I. §. 26. [Srov. ale dodatek ze dne 13. prosince 1861 č. 2142, min. voj.]

¹⁾ Srov. obzvláště konst. Benedikta XIV. „*Regularis disciplinae*“ ze dne 3. ledna 1742; o předmětu tom byl pro Vatikánský sněm přichystán návrh, *const. de clausura*, srov. *Martin Coll.* p. 235.

²⁾ *C. nn. de statu regul. in VIto III. 16., Trid. sess. 25. c. 5. de regul. et monial.* Konstituce Pia V. „*Circa pastoralis*“ ze dne 29. května 1566 a „*Decori*“ ze dne 1. února 1570 dovolují řeholnicím opustiti klášter jen v případě požáru nebo nakažlivých nemocí. Konstituce Pia IX. „*Apostolicae Sedis*“ (srov. str. 97) ukládá na násilné porušení *klausury* klatbu *latae sententiae pontifici reservatae*.

Správa uvnitř kláštera náleží představenému; jemu přísluší jmenovitě disciplinární moc v mezích stanovami řádu určených; nyní nastala v té příčině na základě světských zákonů ohrazení, o kterých již bylo jednáno (str. 42).

Ačkoliv řád samostatnou církevní korporaci tvoří a svou vlastní správu má, jest přece jako každá jiná osoba fysická i hromadná podřízen pravomoci biskupově. Ve středověku vymanily se však kláštery z moci biskupské, jak o tom již na jiném místě bylo jednáno (d. I. 146), až teprve sněm Tridentský pravidelnější poměr zavedl.³⁾ Biskup jest oprávněn souditi provinění řeholníků spáchaná mimo klášter;⁴⁾ má právo jakožto delegát papežský visitovati kláštery a bdí nad zachováváním kázně.⁵⁾ Ženské řády, není-li v čelo jejich postaven představený příbuzného řádu mužského, jsou podrobeny úplně vedení biskupovu.⁶⁾ Exemce zůstala pouze mužským klášterům⁷⁾ ohledně svazku farního (d. I. 214). Ostatně není dovoleno klášterům mísi se ve správu diecése, aniž řeholníkům vykonávati beze zvláštního biskupova svolení nebo papežského privileje funkce duchovní mimo klášter. Je-li klášteru inkorporována fara, podléhá ohledně správy duchovní biskupovi na-prosto.⁸⁾

³⁾ Trid. de reform. sess. 5. c. 2. sess. 6. c. 3., sess. 7. c. 14., sess. 24. c. 11.; Benedictus XIV. De synodo dioecesis. 1. 9. c. 15.

⁴⁾ Trid. sess. 6. c. 3. de ref. sess. 25. c. 14. de reg. et mon.

⁵⁾ Trid. sess. 25. de regul. et mon. c. 8 11. 12. 13.

⁶⁾ Trid. cit. c. 5. 7. 9. 10. 11.

⁷⁾ V ženských klášterích může zpovídati jenom duchovní biskupem zvláště k tomu oprávněný, Trid. cit. 10.

⁸⁾ Trid. de ref. sess. 5 c. 2., sess. 7. c. 7., sess. 21. c. 8. 9. 12., sess. 25. c. 12. 13. de regul. et monial.

B) *Bratrstva.*)*

§. 170.

Bratrstva (*fraternitates, confraternitates, sodalitates*) jsou církevní vrchností schválená tovaryšstva osob světských či duchovních k účelům čistě náboženským nebo dobročinným. Od řádův a kongregací liší se tím, že členové nevedou život společný, že neskládají sliby, že mohou každý čas vystupovati a že vůbec příslušnost ke bratrstvu nemá žádný vliv na právní poměry členů mimo tovaryšstvo. Počátek takových tovaryštev sáhá do časů velmi dalekých; ve středověku pak jeví se již v různých formách. Věnovala se nejen náboženským cvičením, leč vyvíjela též častokrát velmi výdatnou a blahodárnou činnost humanitní pro společnost: ošetřují nemocné, pohřbívají mrtvé, podporují pcectné a chudé, vychovávají chudou mládež, někdy i staví silnice a p. Když později počet bratrstev nad míru vzrostl a různé nešvary do nich se vplížily, byla podrobena přísnějšímu dozoru církevních úřadů.¹⁾ Jmenovitě vyžaduje založení nového bratrstva vždycky schválení biskupského a má-li se mu dostati výjimečných výsad, neb má-li se činnost jeho rozprostírat na více diecézí, apropace papežské. Jinak jest bratrstvo v každém ohledu podrobno pravomoci biskupové.²⁾ Často vznikají bratrstva při farním kostele, v takovém případě pak může jim státi v čele farář.³⁾ Bratrstva mohou býti i s některými kláštery sloučena,⁴⁾ jako zejména tak zvané řady třetí řehole čili terciáři a terciárky (*ordo tertiariorum fratrum et*

*) *Ferraris Prompta bibliotheca v. Confraternitates* — *Lambertini Institut.* 105. — *Gierke Das deutsche Genossenschaftsrecht t. I.* (1868) 238. 434. — *Encyklopedya kościelna art. Bractwo.* II. 551.

¹⁾ Srovn. obzvláště *Trid. sess. 22. c. 8. de ref., konstituce Klementa VIII. „Quaecunque“* ze dne 7. prosince 1604.

²⁾ *Trid. cit.*

³⁾ Poměr farářů vůči náboženským tovaryšstvům vymezuje decretum *urbis et orbis kongregace Odpustků „Cum plures“* ze dne 8. ledna 1861. *Arch. VII.* 277.

⁴⁾ Bližší ustanovení v té příčině obsahuje dekrét kongregace Odpustků *„Ad religionis“* ze dne 8. ledna 1861. *Archiv VI.* 337.

sororum de poenitentia), zavedené nejprve v řádu františkánském; anebo také bratrstvo již existující tvoří bratrstva vedlejší jako tovaryšstva filiální, v tom případě pak nazývá se první bratrstvo *ar cib r a t r s t v e m* (archifraternitas).

V Rakousku zrušil císař Josef II. všechna bratrstva a dovolil při každé faře zříditi jen jedno bratrstvo „lásky k bližnímu.“⁵⁾ Konkordátem pominulo toto obmezení; min. nař. ze dne 28. června 1856 č. 122. ř. z. prohlásilo, že tovaryšstva katolíků, spojující se pod vedením duchovenstva za účely náboženskými a dobročinnými, aniž by na se brala závazek právní, podléhají potvrzení a vedení biskupovu. Nyní platí o těchto bratrstvech zákon spolkový ze dne 5. listopadu 1867 č. 134. ř. z.⁶⁾

⁵⁾ Dvorní dek. ze dne 9. srpna 1783, 3. března 1784, 17. července 1795.

⁶⁾ Srovn. min. nař. ze dne 13. dubna 1868 č. 1307. (Mayerhofer II. 41).

Dodatek.

Různost ritu.

§. 171.

Jednali jsme na počátku (d. I. §. 2.) o tom, že v lůně katolické církve vytvořily se průběhem dějin užší kroužky, zvláštní společnosti zvané *rity*, jedny co do víry, leč přece různé co do některých směrů církevního života. Tamtéž jednalo se též o organisaci ritů těch; nyní zbývá nám ještě v krátkosti vyložití, jaký jest vzájemný jich poměr a — což pro nás hlavně má význam — jaký je poměr ritu ruského k latinskému.

Každý ritus tvoří samostatnou církevní společnost. Naskytá se otázka, kdo do ní náleží, jak lze do ní vstoupiti a z ní vystoupiti. V tom ohledu neplatí ve všech ritech tytéž předpisy, nýbrž třeba lišiti: a) ritus ruský, b) vlasko-řecký, c) jiné rity východní.

O Rusínech ihned pojednáme.

Italo-Řeků týká se důležitá konstituce Benedikta XIV. „*Etsi pastoralis*“ ze dne 26. května 1742.¹⁾ Ta ustanovuje, že o příslušnosti k ritu rozhoduje křest, vyjma křest z potřeby; rodičům ritu latinského jest dovoleno křtíti děti jen v latinském, rodičům pak řeckého ritu s obapolným dohodnutím se a se svolením biskupovým též v latinském ritu. V manželstvích smíšených, jeli otec latiníkem, jdou všechny dívky za jeho ritem; je-li ritu řeckého, může otec všechny dívky dáti křtíti buď v latinském, anebo v řeckém, ano dívky pokřtěné v řeckém mohou k žádosti matky za

¹⁾ Bullarium Bened. XIV. t. I. 167, Collectio Lacensis II. 507.

souhlasu otce a biskupa vychováány býti v ritu latinském. Přechod z ritu latinského na řecký není dovolen, za to však dovolena je změna ritu řeckého na latinský a sice i celých obcí jakož i duchovních se svolením papeže, u jednotlivých osob se svolením biskupa; dovoleno je také změnití ritus řecký na latinský, je-li manžel příslušníkem tohoto ritu.²⁾ V jiných ritech zapovězena je změna ritu beze svolení papežova; děti následují ritus otců.³⁾

Co se týče Rusínů byla změna ritu a vůbec poměr k církvi latinské od počátků unie předmětem ustavičných sporů, kdežto duchovenstvo latinské změnu ritu za dovolenou uznávalo, tvrdilo duchovenstvo ruské, že přestoupení k ritu latinskému jest na újmu právům církve ruské. Ani akta unie Belzské, ani konstituce Klementa VIII. „Magnus Dominus“ ze dne 23. prosince 1595 a „Benedictus“ ze dne 7. února 1596, unii potvrzující, neobsahovaly v tom ohledu výslovné ustanovení: zaručovaly pouze rovněž jako i pozdější konstituce papežské ritu ruskému nedotknutelnost liturgie a zvláštních jeho práv a zapovídaly nutiti Rusíny přijímati ritus latinský.⁴⁾ Teprve za Urbana VIII. ustanovil na úsilovné prosby Rusínů dekrét kongregace de propaganda fide ze dne 7. února 1624, že beze zvláštního svolení Stolicе Apoštolské není Rusínům dovoleno přestupovati k ritu latinskému.⁵⁾ Král Zikmund III. opřel se ale publikací dekrétu toho a vymohl ještě v témže roku

²⁾ Výsadné jaksi stanovisko latinského ritu odůvodňuje konstituce „Etsi pastoralis“ (v §. 2. čís. 13): „ritus enim latinus propter suam praestantiam eo quod sit ritus Sanctae Romanae Ecclesiae, omnium ecclesiarum matris et magistrae, sic supra graecum praevalet, maxime in Italicis regionibus, ubi latinis Episcopis Graeci subiecti sunt“. Podobné konstituce „Allatae“ níže citovaná.

³⁾ Srovn. konst. Benedikta XIV. „Allatae sunt“ ze dne 26. července 1755 (Bull. Ben. IV. p. 286, Coll. Lac. II. 534) vydauá „ad missionarios per Orientem dispersos“. konstit. „Demandatam“ ze dne 24. prosince 1745 (Bull. Ben. I. 290, Coll. Lac. 322) pro Řeko-Melchity. konst. Řehoře XVI. „Inter gravissimas“ ze dne 3. února 1832 (Coll. Lac. II. 553) pro Armény.

⁴⁾ Cit. listiny mezi jinými v Tbeinerově Monum. Polon. III. 232. Harasiewicz Annales ecclesiae ruth. (1862) p. 161. 39. 202. 214. Srovn. Notae de transitu Ruthenorum ad ritum latinum. Coll. Lac. II. 601.

⁵⁾ Text dekrétu v Malinowského Die Kirchen- und Staats-satzungen bezüglich des griech. kath. Ritus der Ruthenen in Galizien (1861) str. 34. Collectio Lac. II. 603.

změnu jeho tak, že toliko duchovní změna ritu zůstala zapovězena. Dekrét takto změněný uese datum 7. července 1624.⁶⁾ To však neučinilo přítrž sporům; se strany ruské dovolávalo se prvotního dekrétu ze dne 7. února 1624, se strany polské zmodifikovaného dekrétu ze 7. července t. r. Když v polovici XVIII. století neshody ty s novou vypukly silou, projevil Benedikt XIV. úmysl zapovědět i osobám světským přestoupení k ritu latinskému bez dispense papeže nebo oprávněného k tomu nuncia.⁷⁾ Ježto ale záměr ten setkal se s prudkou oposicí, ani zejména polští biskupové, shromaždivše se v Grodně (r. 1752), rozhodně proti němu vystoupili⁸⁾, král pak horlivě je podporoval,⁹⁾ upustil papež od svého úmyslu ustanovit pouze, že Rusín přijímaje ritus latinský, má učiniti před biskupem výslovné a formální prohlášení, že ritus dobrovolně mění; rovněž zapověděl změnu ritu těm, proti nimž právě zavedeno jest řízení na soudě duchovním.¹⁰⁾ Teprve po rozdělení Polska ustanovil nejprve Kliment XIV. (dekrétem ze dne 16. dubna 1774) ohledně Rusínů pod vládou rakouskou, že onen prvotný dekrét Urbana VIII. ze dne 7. února 1624 zachovává se v moci a platnosti, že tudíž ani duchovním, ani osobám světským není dovoleno beze svolení papežova přestupovati k ritu latinskému.¹¹⁾ V Haliči však toto nařízení papežské provedeno nebylo, obzvláště proto, že nařízení vládní z r. 1818 dovolovalo změnu ritu bez papežské dispense.¹²⁾ Z toho, jakož i z mnohých jiných ohledů nebyl tedy obapolný poměr obou ritů ustálen a vyvolával jako dříve různé roztržky. Aby poměr ten konečně byl upraven, počali biskupové haličští obou ritů z návodu stolice papežské ještě r. 1853

⁶⁾ Text: Malinowski 35. Coll. Lac. II. 603.

⁷⁾ Srovn. breve k biskupům ruským „Vestrae ad nos“ ze dne 18. září 1751 (Malinowski 65. Coll. Lac. II. 606) a list nunciův k podkancleři Wodzickému ze dne 28. března 1752 (Malinowski 66).

⁸⁾ Memorandum biskupů ze dne 20. října 1752 u Malinowského str. 74, tamtéž (str. 102) memorandum biskupů ruských ze dne 17. února 1753.

⁹⁾ List Augusta III. ke kardinálu protektorovi ze dne 11. prosince 1752, Malinowski 94.

¹⁰⁾ List sekretáře Propagandy k nunciovi ze dne 6. dubna 1754. Malinowski 156. Coll. Lac. II. 606.

¹¹⁾ Coll. Lac. II. 607.

¹²⁾ Dekrét dvorní kanceláře ze dne 25. ledna 1818 guber. dne 20. února 1818 č. 7897.

mezi sebou rokování, které konečně r. 1863 vedlo k žádoucímu cíli. Byla uzavřena smlouva — obyčejně *concordia* zvaná — jež byla schválena dekretem kongregace de propaganda fide ze dne 6. října 1863.¹³⁾ Co do změny ritu ustanovuje se jím:

a) Každý má zůstatí ve svém ritu; přestoupení z jednoho ritu na druhý vyžaduje speciálního svolení stolice papežské. Kdo z vážných příčin ho dosáti chce, musí žádost podati do rukou svého biskupa; týž odešle ji spolu se svým dobrozdáním biskupovi onoho ritu, ku kterému žadatel přistoupiti hodlá a ten připojiv své dobrozdání, předkládá záležitost k rozhodnutí stoličce papežské. V případech náhlých, jež netrpí odkladu, může biskup přijímati prozatím ve svůj ritus, vyslechnuv ale vždycky dříve příslušného biskupa petentova.

b) Těm, kdož samovolně změnili ritus, byla ustanovena šesti-měsíční lhůta, ve které jim bylo volno vrátiti se ke starému ritu; pakliže tak neučinili, měly a sice osoby světské zůstatí již v ritu, jež si obraly, duchovní pak musili žádati za papežskou dispens. Duchovní, zvláště faráři, kteří by bezprávně někoho do svého ritu přijali, podléhají přísným trestům.

c) Děti z manželství smíšeného ritu pocházející mají býti vychovány podle pohlaví: synové v ritu otcově, dcery v ritu matčině; jenom dívky ruských duchovních následují vesměs ritu otce. Děti nemanželské sdílejí ritus matčin.

K vytčeným předpisům církevním dlužno ještě dodati, že dle nynějšího stavu rakouského zákonodárství vystoupení z ritu podléhá těmže zákonům státním, jako změna vyznání, že tudíž podle státních zákonů může každý vystoupiti z ritu, splní-li jen formálnosti předepsané zákonem z 25. května 1868¹⁴⁾ Se strany druhé však nemůže vláda nutiti vrchnost církevní, aby někoho do své společnosti přijala; toho tedy, kdo opustil svůj ritus, aniž by sobě vymohl přijetí do druhého, nutno vůči vládě pokládati tak, jako by nepřislušel k žádnému vyznání.

Samostatnost ritů jeví se též v tom směru, že faráři a biskupové nemají žádnou pravomoc nade členy ritu druhého, ač-li jim

¹³⁾ Text v Archiv XIV. p. 1. Coll. Lac. II. 561.

¹⁴⁾ Nař. min. kultu a osvěty ze dne 7. února 1870 č. 184, Archiv XXIV. 15.

papežem obzvláště nebyla přikázána.¹⁵⁾ To platí z pravidla o příslibování svátostmi a konání jiných funkcí duchovních; jenom v případě nutnosti může duchovní cizího ritu křtíti (dle svého rituálu, avšak nikoliv biřmovati dítky lat. ritu), zaopatřovati a udíleti poslední pomazání. Zpovídati možno bez ohledu na ritus, svátost oltářní však má býti přijímána dle vlastního ritu, tudíž mají latini přijímati pod jednou (*in azymo*), Rusíni pod oboji (*in pane fermentato*). Rovněž jest dovoleno v kostele jiného ritu, ale ovšem jenom se svolením představeného téhož kostela, konati mši neb jiné bohoslužby dle vlastního ritu a k vyzvání příslušného faráře účastniti se pohřbu.¹⁶⁾ O ohláškách a odavkách bylo již jednáno (str. 324. 326.). Každý ritus má přísně zachovávat liturgii a obřady pro něj stanovené; každá změna v ohledu tom vyžaduje schválení stolice papežské.¹⁷⁾

¹⁵⁾ Srovn. obzvláště cit. konstit. Benedikta XIV. „*Demandatam*“ §. 14. a bal. konkordát z r. 1863.

¹⁶⁾ Kromě balič. konkordátu srovn. cit. konstituce „*Allatae*“ jakož i konstit. Pia IX. „*In suprema*“ ze dne 6. ledna 1848.

¹⁷⁾ O tom četné konstituce papežské; jako cit. konstituce Benedikta XIV. „*Allatae*“ §. 27., Řehoře XVI. „*Inter gravissimas*“ ze dne 3. února 1832, breve Pia IX. k biskupům ruským „*Omnem sollicitudinem*“ ze dne 13. května 1874, coll. Lac. II. 483.

INDEX

k oběma dílům.

Římská čísllice udává díl, arabská stránku, menší poznámku

<p>Abbas commendatarius II. 213.
 abbatissa II. 379.
 abessinský ritus I. 11.
 absoluce II. 26. 98—100. 118.
 viz dispense.
 abusus baptismi, ordinationis, ordinis I. 98. sacramenti I. 169.
 appellatio ab abusu II. 246. 251.
 accessus I. 251.
 accusatio II. 126.
 acepbali I. 101.
 actio confessoria II. 22⁴. in rem I. 331. iudicati II. 81. spolii II. 91. 92. 93. viz žaloba.
 actus fidei II. 134.
 adbaesio II. 84.
 administrace církevní II. 137.
 násl. viz majetek.
 administrator I. 207. 213. 218. II. 216. 217. 219. 229.
 admissio I. 327.
 adopce II. 297.
 adoratio I. 142.
 adulterini II. 354. 355.
 advocacia I. 281. II. 251.
 advocatus I. 97. 167. II. 55.
 advocati consistoriales I. 167.
 diaboli I. 174²³. participantes I. 168. supranumerarii I. 167².</p> | <p>aeditus viz ostiariát.
 Aegidius de Fuscariis I. 73.
 aetas canonica I. 117.
 Agostino I. 75.
 d'Ailly I. 129.
 akolytát I. 88.
 Akvílejský patriarchát I. 150.
 Algerus I. 35.
 alienace II. 232—238. 281.
 alimentace I. 309. II. 219.
 alokuce I. 165.
 altare I. 284.
 alternativa mensium I. 136.
 alumnaticum II. 196.
 amortizační zákony II. 173.
 anagnosta I. 89.
 anathema II. 101⁵. 107. viz klatba.
 anathematismi II. 12.
 Angilramni capitula I. 80.
 annatae II. 198. 199.
 annus carentiae, deservitu gratiae II. 215. 216.
 Ansegisus, sbírka I. 21.
 Anselm Milánský I. 33.
 Anselm z Luccy I. 34.
 Antonín de Butrio I. 71.
 apelace II. 83. 132. farouk konkursu I. 317. ab abusu II.</p> |
|---|--|

246. 251. v řízení ve věcech man-
želských II. 364.
apocrisarii I. 184.
apostasias I. 97. II. 118. 139.
ab ordine I. 97. II. 122. a reli-
gione I. 97. II. 122.
apostoli II. 84.
apparatus I. 71.
appel comme d'abus II. 246. 251.
appendix concilii Lateranensis I.
40.
arcibiskup I. 155. in partibus
infidelium I. 172. 186. viz me-
tropolita.
arcibratrstva II. 387.
arcijáhnové I. 190. 196.
archipresbyter I. 190. 211.
215. 218.
arménský rítus I. 8 Lvovské arci-
bisk. I. 266.
arrha sponsalitia II. 350.
articuli probandi v. články
právodní.
artikule organické II. 248.
assistentia passiva II. 327. 345.
asylijus II. 146.
auditor II. 8. camerae I. 177.
rotae I. 168. 177.
autodafé II. 134.
autonomie II. 19.

Baldus de Ubaldis I. 74²².
Ballerini I. 15. 75²³.
Balsamon, komentář I. 25²².
Baluze I. 24³¹. 34⁴. 75.
baptismalis ecclesia I. 210.
Barberi (bullarium) I. 63.
Barbosa I. 76.
Barnabité II. 369.
Basiliáni č. řády Basilijské II.
367.
bázeň v. donucení.
Bazianus I. 72⁷.
Beda Venerabilis I. 23.
Benátský patriarchát I. 150.
benedictiones II. 198.
benedikce II. 144. 181.

Benedikt XIV. (jako autor) I.
73. bullarium I. 63.
Benedikt Levita I. 24. 28.
Benediktýni II. 161. 367.
Benediktýnky II. 369.
beneficia, pojem, rozdělení I. 138.
II. 182. erekce I. 223. změna I.
224. II. 212. přenesení, zrušení
I. 228. ztráta II. 115. ben. re-
servata I. 333 (srovn. majetek,
dřády).
beneficiát, zaopatření II. 203.
majetková práva II. 206. poslední
pořízení II. 207. poslušnost ab-
intestato II. 210. povinnost fa-
bričná II. 221. 224. suspense II.
111. sesazení s řádu II. 115.
Bernard Pavijský I. 41. 72¹⁰.
de Botone I. 75¹⁴.
Bernardýni II. 369.
bezkonfesionelní II. 140.
bible čtení I. :
bigamie I. 94 99. II. 290.
Binus (sbírka) I. 61.
bířmování (duchovní přibuzenství)
II. 299.
biskupové, moc I. 88. 125. 144.
poměr k papeži I. 126. násil. in
partibus I. 145. 202. 220. 231.
268. osazování biskupství: kvali-
fikace I. 255—259. označení
osoby I. 260. instituce I. 326.
nastolení I. 339 residence I. 313.
přeložení I. 352.
Blastares (sbírka) I. 25³².
Blondell I. 28.
Boehmerové I. 39. 44. 76.
Bolognská universita I. 71.
bona ecclesiastica viz majetek, b.
matrimonii II. 318⁶.
Bonifác VIII. sbírka I. 45. bulla
„Unam sanctam“ II. 244.
Bossuet I. 130. II. 247.
brady nošení I. 117³.
brachium saeculare II. 28. 42.
251. 262.
Bratři milosrdní II. 369.

bratrstva II. 386.
 breve II. 15.
 breviarium extravagantium I. 41.
 breviář I. 118.
 breviatio canonum I. 22.
 Bulhafi I. 7.
 Bulínski I. 84.
 bulla II. 14. bullae consistoriales,
 communes, camerales, curiales, se-
 cretae, dimidae II. 15. circum-
 scriptionis II. 271⁷. bulla „Unam
 sanctam“ II. 244. Coenne II.
 39³. 97⁸.
 bullaria I. 62.
 Burchardova sbírka I. 34.
 bydliště I. 106. II. 322. 323.
 326. 353.
 Camera Apostolica I. 178.
 camerarius I. 164. 167. 178.
 cammerlengo I. 164. 178.
 cancellaria Apostolica I. 181.
 cancellarius I. 182.
 canones I. 3⁴. 58⁴. II. 13. c.
 Apostolorum I. 18.
 capellani I. 216. viz kaplani.
 capita I. 36. 134. c. ordinum I.
 248.
 capitula episcoporum I. 17. An-
 gilarum (Hadriani) I. 30. c. Mar-
 tini Bragarensis I. 21. (viz kapi-
 tola).
 capituli II. 72.
 caesus reservati I. 191. 213.
 II. 98.
 cathedra II. 195.
 Cavallari I. 83.
 celibát I. 119—124. II. 122. 302.
 346.
 census II. 213.
 centuriatoři Magdeburští I. 27.
 censury II. 96. latae, ferendae
 sententiae II. 97. jednotlivé cen-
 susy II. 100. (srovn. absolute).
 cessatio a divinis II. 111.
 circuitio II. 196.

církev I. 2¹. východní I. 5. (viz
 rity).
 Cisterciáci II. 368.
 citace II. 59.
 citovní zákon I. 40. 44. 46.
 48. 59.
 cizoložství I. 94. 95. II. 305.
 353. 355. 357.
 clandestinitas II. 326.
 Clementinae I. 46.
 clericus nationalis I. 164¹⁸. cu-
 camerae I. 179.
 clerus I. 89³. (viz duchovenstvo).
 clinici I. 93.
 Cocquelines (bullarium) I. 62.
 codex canonum, Jnstelův I. 18.
 Quesnelův I. 21.
 Coenae bulla II. 39³. 97⁸.
 Coleti (sbírka) I. 61.
 collatio I. 237. 320. libera, non
 libera I. 321. c. cumulativa I. 334.
 collectio: Dionysii Ex. I. 19.
 Dionysio-Hadriani I. 20. Hispana
 Isidoriana I. 21. Pseudoisidoriana
 I. 25. Anselmo dedicata, Regi-
 nonis, Burchardi, Anselma, Luccy,
 Deusdedit, Ivona I. 34. Algera
 I. 35. Lacensis I. 65¹.
 collegium Anglicanum I. 104. Ur-
 banum de propaganda fide I. 175.
 sacrum coll. I. 164.
 Collivacinus I. 41.
 commestio II. 196.
 compilationes antiquae I. 41.
 prima, secunda, tertial. 41. quarta,
 quinta I. 42.
 compositio inter status II. 36.
 187.
 compositiones II. 200.
 computatio canonica II. 293.
 concilietto I. 172.
 concilium I. 229. (viz synoda).
 concordia canonum I. 22.
 conjugicidium II. 307.
 Consulta I. 176³⁴.
 consultores I. 169. 170.
 le Conte I. 27. 39. 44. 50. 75.

conventuales II. 368.
 conversi II. 373.
 cooperatores v. vikáři.
 copia fidemata II. 74.
 corpus juris canonici I. 35 až 51.
 correctores Romani I. 39. 44. 46. 49.
 correpticii I. 92.
 Coustant (sbírka) I. 63. 75.
 Crabbe (sbírka) I. 52.
 Cresconius I. 22.
 crimen, překážka manž. II. 305.
 Crossart (sbírka) I. 61.
 cura animarum I. 256. 330. c. actualis, uabitualis I. 215.
 curés desservants I. 212³.
 curiales I. 160.
 Cusanus Mikuláš I. 27.

Články průvodní II. 69. 72.

Daně v. poplatky.
 dar Pipinův II. 242.
 darování II. 173. 190.
 dataria Apostolica I. 180.
 dávky v. poplatky.
 debitum conjugale II. 353.
 decanica II. 114².
 decisiones I. 172. 178.
 declarationes I. 60. 172.
 decreta I. 58⁴. II. 13. 79². de de reformatione I. 58⁵. 60. 172. II. 13.
 decretales Gregorii IX. I. 42 d. reservatae I. 46. (viz listy papežské).
 defectus (irregularitas) actatis I. 92. 99. 100. d. animi. I. 92. d. corporis I. 91. 99. d. fidei. I. 93. d. libertatis I. 95. d. natalium I. 91. 99. 100. d. perfectae lenitatis I. 92¹². 94. d. sacramenti I. 93. d. scientiae I. 92¹². 92. 99.
 defensor I. 281¹³. II. 31¹⁷. 55.

matrimonii II. 362. d. professionum II. 377. d. pacis II. 245⁸.
 deficienti v. emeritování.
 degradace II. 115.
 děkan kardinál I. 164. kapitoly I. 190. venkovský I. 211. 218.
 dekret Gracianův I. 36—40.
 delegace II. 3. 44—46. jurisd. delegata, mandata II. 4. ad unam causam, ad universitatem caus. II. 8. subdelegace II. 7. k oddávkám II. 327.
 delictum irregul. I. 96. delicta mixti fori II. 33. 117. mere eccles. II. 117. (viz zločin).
 demeritováni II. 116. 218.
 deminutio beneficii II. 212.
 Demochares I. 39. 50. 75.
 denunciace II. 128.
 deportus II. 195. 198. 215.
 depozice II. 115.
 desátek II. 32. 36. 88. 93. 183. 221. snopový, maldratový II. 187. 188²⁵. decimae novales II. 188²⁵. svobodný, honební II. 188²⁵. směna II. 187. compositio inter status II. 187.
 děti nemanželské I. 91. 100⁶⁴. 257. II. 353. vychování II. 344. 392.
 Densdedit (sbírka) I. 34.
 devoluce I. 331.
 diakonát I. 88. 89.
 diakonky I. 90³.
 dicta Graciani I. 37. 71.
 diecése I. 145¹. 210.
 diffamace II. 128. 129.
 dignitates I. 140. 190. 325.
 dimissorie I. 107. II. 9. 84.
 Dinus I. 45.
 Dionysius Exiguus I. 19.
 disciplinární skutky trestní II. 39. 42. 117. 121. 122.
 dismembrace I. 225. 226. II. 212.
 disparitas cultus II. 304.

- dispense II. 24. kompetence II. 25. 336. I. 180. 181. disp. de irregul. I. 99. od ohlášek II. 324. od překážek manželství II. 324. 335. 348. in radice II. 26. 342. (srovn. absoluce).
 distinctiones I. 36.
 distributiones quotidianae I. 345.
 divortium II. 358.
 dogma II. 12.
 dolus II. 312.
 domicellí I. 189.
 domicilium I. 106. II. 322. 325.
 Dominikáni II. 159. 368.
 domněnka právní II. 65. 66.
 domus emeritorum II. 218. corrigendorum, demeritcrum II. 116. 218.
 dona gratuita II. 170.
 donucení při svěcení I. 111. II. 302. při manželství II. 313. 334.
 dotace I. 224. 290. 290¹. II. 202. 203.
 doznání II. 66. 67. 127. v procesu manželském II. 362.
 držení beneficíí I. 339. ochrana I. 341. 342. II. 88. 89. držení práv II. 93.
 duchovenstvo I. 85. 88. práva I. 112. povinnosti I. 116. vzdělání I. 92. II. 164. zaopatření II. 217. (srovn. immunitas, privilegia).
 důkaz II. 61. průvodní prostředky II. 69 a násl.
 Dumoulin I. 27. 37. 39. 50. 75.
 duplika II. 61.
 Durantis I. 73.
 dvojitý manželství v. bigamie.
 Ebon I. 28.
 Egbert poenitentiale I. 23.
 ekvivalent II. 173.
 eleemosynae missarum II. 192.
 Elgot I. 81.
 emeritování II. 218.
 emphanistica II. 198.
 Emžské punktace I. 131. 132²¹.
 enurgemini I. 92.
 episkopální systém I. 126. násl. (srovn. biskupové).
 erekce I. 223.
 error personae II. 311. in motivis 311. qualitatis, conditionis 312. in personam redundans 312. (srovn. omyl).
 van Espen I. 75. 76. 130. II. 250.
 examinadores synodales, prosynodales I. 315. 316.
 exarchové I. 152.
 exceptio II. 60. řízení per exceptionem II. 129. exceptio spolií viz spolií.
 excessus II. 122.
 excommunicatio v. klatba.
 execratio II. 144.
 exekuce II. 81.
 exekutor II. 8. I. 179.
 exemce I. 145. II. 385.
 exklusiva při volbě papeže I. 253. ustanovování biskupů I. 270. jiných beneficiátů I. 274. představených řádů II. 378³.
 exorcistát I. 83.
 expektativy I. 189. 321.
 expropriace II. 179¹⁵. 233.
 exteri II. 223.
 extravagantes I. 35. 40. 41. 47. 48.
 Fabisz I. 83.
 fabrica, jmění fabričné II. 182. povinnost fabriky II. 220. ohledně kostelů farních II. 221. katedrál II. 223. kněžských budov 221. v Haliči II. 224.
 facultates quinquennales I. 100. 111. 119. 175. II. 25. 99. 336. triennales I. 100. II. 25²¹. 46¹⁴. 99.
 Fagnani I. 76³⁷.
 fakulty teologické II. 166.
 falci dijská čtvrt II. 168.

familia pontificia I. 168.
 fara I. 145. 210. gentilitia I. 214.
 farní přímus I. 214. fary při ka-
 tedralách I. 215.
 farář I. 210. 211. 216. 344. II.
 219.
 Febronius I. 130. 132. II. 16. 250.
 ferdo II. 209
 filiální kostel I. 226. 228²⁵.
 292. II. 225.
 firma I. 298.²²)
 fiscalis II. 130.
 fond emeritální, fabriční, interka-
 lární II. 215. f. náboženský II.
 200. vykonávání patronátu na
 statech fondových I. 301. 302.
 forenses II. 223.
 formuláři, sbírky I. 23.
 forum externum, internum II. 2.
 forum competens II. 56. forum
 speciale II. 57. prorogatum II.
 57. (viz privilegium fori).
 Francie, poměry církevní II. 245.
 246.
 Františkáni II. 133. 368.
 fructus medii temporis II.
 214.
 Fulgentius Ferrandus I. 22.
 fundace I. 290. II. 190. 228.
 fundace mešní II. 193.
 furtiva ordinatio I. 98.

 Gallemart I. 58¹².
 gallikanismus I. 130. II. 246
 až 249, 281—282.
 Gandulphus I. 72.
 garanční zákon I. 143.
 Gerson I. 129.
 glosatofi I. 71.
 Gonzalez Tellez I. 76.
 Gracian I. 36. 71.
 Gravina I. 83.
 Quidotti I. 83.

 Hadriani capitula I. 30.
 haeresis I. 97. 97⁴⁵. II. 117.

139. soudy proti heretikům II.
 132.
 Halit gara poenitentiale I. 23.
 Hardouinova sbírka I. 61.
 Hesse Benedikt I. 81.
 Heyzmann I. 55. 84.
 hierarchie I. 85 násl.
 Hnězdenské arcib. I. 153. 154.
 159. 191¹⁰. 228. II. 199³².
 331⁷. 333¹⁴.
 hodinky kanonické I. 118.
 Hontheim v. Febronius.
 Hrabanus Maurus I. 23.
 brozba v. donucení.
 hřbitov II. 154.
 Hugo (Huguccio) I. 72⁸

 Chaldejský ritus I. 10. 89. 268.
 Chapuis Jan I. 47. 48.
 Chelmská diecése I. 6.
 Cherubini (bullarium) I. 62.
 chirographa II. 15.
 chorepiscopi I. 201.
 chori officium I. 118. 194.
 choroby duševní I. 92. 203. II.
 287.

 Immunitas I. 113. II. 145. 170.
 impotentia v. nemoc.
 incapacitas I. 90.
 incestnosi II. 357.
 „In coena domini“, bulla II.
 39³. 97⁸.
 incompatibilia I. 324.
 index librorum prohibitorum I.
 169.
 Indií západních patriarchát I. 151.
 indigenát v. občanství.
 indult v. dispense.
 infidcles II. 271.
 informata conscientia I. 110.
 II. 113. 131.
 informatio II. 340¹³.
 infulovani I. 190.
 ingressus I. 349⁶. interdictum
 ingr. in ecclesiam II. 110.

inkorporace I. 215. 285.
inkvisice I. 169. II. 124. 127.
130. haereticarum pravitas II. 132.
španělská II. 134. v Poľace II.
135.

inscriptiones I. 38.

insinuativa II. 198.

instalace I. 340.

instance v. sondy.

institute kanonická I. 320. bi-
skupů I. 326. jiných beneficiátů
329. následky I. 331. insti. col-
lativa I. 320. autorisabilis I. 330.
corporalis I. 339.

institutiones juris can. I. 51

interdikt (censura) II. 107. až
111. latae sententiae II. 109.
ingressus in eccles. II. 110.

interdikt (ochrana držby) II. 88
až 92.

interessentia I. 345¹⁹.

interkaláry II. 200. 214.

interlocutiones merae II.
79².

interlocutum II. 72. 79.

internuntii I. 186.

interpellatio conjugis II.
291.

interstitium I. 110.

intervence ve sporu II. 54.

intronisace I. 340. II. 84.

introdukce I. 340. II. 84.

intronisace I. 339.

intrusus I. 342.

inventář II. 231.

investitura I. 262. 263. 339.

irregularitas I. 90. násl. ex
defectu I. 91. (viz defectus), ex
delicto I. 96. dispens I. 99.

Isidorova sbírka I. 21. 25. (viz
Pseudoisidor).

Itálie v. garanční zákon.

Ivonova sbírka I. 34.

Jabczyński I. 84.

Jakub z Paradisu I. 81.

Jan Andreac I. 73. a s. Vladislav

I. 83. de Lignano I. 74²¹. Elgot
I. 81. Faventinský I. 72⁶. Tonto-
nicus I. 72. Galensis I. 42. z Tor-
quemady (Joannes de Torrecre-
mata) I. 27. 74²⁵.

Jan XXII. viz Extravagantes.

janitor v. ostiariát.

Janidłowski I. 82.

Jaroslava Bogoryje sbírka I.
53.

jenerálové řádů I. 231. II.
379.

jesuité II. 303. 360. 369. 370.
379. 382⁶.

Jindřich z Ostie (de Segusia)
I. 73¹⁵.

jmění církevní v. majetek.

Johanité II. 368.

josefinismus I. 131. II. 252. 281.

judex II. 2. ordinarius, delegatus
II. 6⁷. 7. judices synodales, pro-
synodales, in partibus I. 236. II.
45. 46.

judicium in jurante II. 77. j.
sanguinis II. 114.

jura stolae II. 19¹.

juramentum v. přísaha.

jurati II. 226.

jurisdikce I. 86. II. I. 27. ju-
risd. ordinaria, delegata, mandata,
quasi-ordinaria II. 3—8. externa,
interna II. 2. voluntuaria, conten-
tiosa II. 50². quasi-episcopalis I.
139. 140.

jus ad rem, in re I. 270. 271.
331. i. asyli II. 146. j. cavendi
II. 251. j. deportum II. 195.
198. 215. j. divinum I. 14. II.
272. 297. j. episcopale I. 145.
j. exclusivae I. 253. j. exnviarum
II. 208. j. intercessionum I. 309.
j. listrae I. 309. j. luctus I. 309.
j. majestaticum circa sacra II.
250. 251. j. novissimum I. 57.
j. optandi I. 274. j. processionis
I. 309. j. reformandi II. 249. j.
regaliae II. 214. 247. j. spoliis

II. 198. 208. 210. j. supremi domini II. 178. j. variandi I. 307. (srovn. právo).
Justel I. 18. 75.

Kacířství II. 117^a. (v. haeresis).

Karaldulové II. 368.

kancelář papežská I. 181.

kancleř I. 182.

kanon I. 3⁴. v. canones.

kanonické právo I. 3.

kanovníci I. 187. regulares, saeculares I. 189. 368. čestní I. 189. sídelní I. 191. lateránští II. 371. teolog. penitenciář I. 191. kvalifikace I. 254—260. ustanovení I. 274—276. povinnost sídelní I. 345. (srovn. kapitola).

kanoničky II. 269^a.

kantor I. 89. 190.

kapitola rozvoj historický I. 187. zřízení I. 189. právní stanovisko I. 192. sede vacante I. 206. sede impedita I. 203. volba biskupa I. 263. 269. kap. v řádech II. 380.

kapitulárie I. 24.

kaplani I. 216. expositi I. 217. cnrati, locales I. 217. vojenští I. 222.

kaple II. 144. 223.

Kapucíni II. 369.

kardinálové I. 105. 160—167. 203. nominace I. 272. cardinal protector I. 254⁴⁶. coronae I. 273. card. Nepos I. 182. kard. vikář I. 177⁶.

Karmelitáni II. 368.

Karňkovského sbírka I. 66.

Kartusiáni II. 368.

katecheti II. 162.

katechisace II. 158.

katechismy II. 159.

kázání II. 158.

Klarisky II. 369.

kláštery II. 367. zakládání II. 372.

klatba II. 100—107. excommunicati vitandi, tolerati II. 102. kom-

petence II. 105. (srovn. censury).
klausule, clausulae dispensationum II. 26. ad sedis Apostolicae beneplacitum II. 23¹². si ita est, si preces veritate nitantur II. 23⁸. donec revocavero II. 23. motu proprio II. 23. klaasole publikační II. 15¹⁵.

klausura II. 384.

Klementa V. sbírka I. 45.

klerikové regulární II. 369.

klerus v. duhovenstvo.

klouňacký řád II. 368.

kmotři II. 299. 300.

kněžství I. 88.

knihy kajicné I. 22. rituálové I. 23. formulářů I. 23. knihy farní I. 213. II. 141.

koadjutor I. 204. 316. 218. cum jure succedendi I. 322.

kolegiální kapitola I. 188. kolegiální kostely II. 223.

kolegium kardinálů I. 163.

komenda I. 139⁴. II. 213.

komitáty kostelní II. 228. konkurenční II. 225.

kompetence, priv. competentiae I. 115. v soudních záležitostech II. 27. 56. (srovn. příslušnost, kongrua).

komposice, taxy II. 200. úmluvy II. 36. 187.

kompromis při volbě I. 249. 270.

konference kapitolské, vikariální I. 219.

konfirmace biskupa I. 327.

konfiskace jmění I. 163. 295. II. 118.

kongregace kardinálské I. 165. 168. congr. cooperatorialis I. 166. examinis episcop., negotiorum ecclesiae extraord. I. 166. inquisitionis (officii) I. 169. indicis 169. concilii Tridentini interpretum I. 60. 64. 172.; super statu ecclesiarum (visitationis liminum), revisione synod. provinc., resi-

- dentia I. 173., super negotiis
 episcop. et regularium, disciplina
 regulari I. 173., de statu regul.
 I. 174., jurisdictionis et immu-
 nitatis I. 174. 65²⁴., rituum
 I. 174., indulgentiarum et reli-
 quiarum I. 174. de propaganda
 fide I. 174. pro negotiis ritus
 orientalis I. 175. caeremonialis
 I. 176³⁴., super consultatione
 negotiorum status (consulta) I.
 176³⁶. kongregace dekanátní I.
 219. řeholní II. 367. 371.
 kongrua II. 203—205.
 konklave I. 244.
 konkordáty I. 32. 61. 68. II.
 266. teorie o konkordátech II.
 269. konkordát rakouský II. 257.
 jeho zrušení II. 260. 261. fran-
 couzský 1801. II. 248. mezi rity
 Haličskými II. 392.
 konkubínát II. 122.
 konkurence v. fabrica.
 konkurs I. 305. 313. v Rakousku
 I. 322.
 konsekrace biskupa I. 328. ko-
 stela II. 144. věci církevních II.
 180.
 konstituce Apoštolské I. 18.
 konstituce papežské I. 17. 31.
 62. II. 13. (srovn. listy, bullaria).
 konst. řeholní II. 372. 384.
 konsistoř kardinálů I. 165. k.
 biskupská I. 201. II. 19. 44.
 konvalidace II. 340.
 konvent II. 378. 379.
 kooperátor II. 218.
 koordinační teorie II. 253.
 kopie II. 74.
 koptický ritus I. II.
 kostel filiální I. 226. 228²³. 292.
 eccles. baptismalis I. 210. bu-
 dova II. 143. útraty udržování
 v. fabrica.
 Kotwicz Mik. I. 55⁶. II. 105.
 Krainški Vinc. I. 84.
 Krasinski A. S. I. 84.
 křest II. 138. 393. příbuzenství
 ze křtu II. 299. abusus baptismi
 I. 98.
 křestní list, předložení jeho před
 oddavkami II. 347.
 křižáci II. 368.
 kult veřejný II. 143. 147.
 kumulace beneficí I. 323.
 kurie I. 159. k. spravedlnosti I.
 177. milosti I. 180.
 kurialisté I. 160. 167.
 kustos I. 190.
 kvardiáni II. 379.
 Labbé, sbírka I. 61.
 laikové II. 373.
 Lambertini (Bened. XIV.) I. 76.
 Lancellotti I. 51.
 Łaski Jan, sbírka I. 55.
 latinský ritus I. 5. II. 392.
 Laurentius de Polonia I. 80.
 Lazaristé II. 369.
 legáti I. 152. 183. legati a latere
 163. 185. leg. nati I. 152. 184.
 legitimace dětí II. 355. 356.
 lektorát I. 88. 111.
 lex dioecesana I. 145⁴. lex juris-
 dictionis I. 145⁴. I. metropolitana
 I. 156. I. Romana canonice compta
 I. 24.
 libelli de ordine v. knihy rituá-
 lové.
 libellus II. 58. 126.
 liber diurnus I. 23. I. Sextus I.
 45. I. septimus I. 48.
 liberalismus II. 259.
 libri poenitentiales I. 22. I. paro-
 chiales, matriculae II. 141.
 ligamen II. 289. 335. 347.
 Liguriáni II. 369.
 linea directa, transversa II. 293.
 Lissabonský patriarchát I.
 151.
 listiny II. 73. důkaz autentičnosti
 II. 75.
 listy papežské I. 17. 64. II. 14. 15.
 literae apostolicae II. 15. I. com-

mendalitia I. 107. 214. I. compulsores II. 84. I. decretales I. 17. I. dimissoriae I. 107. II. 84. I. encycliae II. 19. I. executoriae I. 334. I. inhibitoriales II. 85. I. monitoriae I. 334. I. pastorales II. 19. I. patentes I. 330. I. praeceptoriae I. 334. I. reverendae I. 107. I. snb plumbo II. 14. synodicae I. 17. I. testimoniales I. 107.
 literatura práva církevního I. 70. polská I. 79.
 litis consortes II. 54.
 litis contestatio II. 59. I. denuntiatio II. 54.
 lucida intervalla II. 287.
 Lvov metrop. ruská I. 6⁹. 327. arcib. arménské I. 266. kapitola lat. a ruská I. 191.¹⁰. pořad instancí II. 46. 47.

Magistri fabricae II. 226.
machinatio in mortem II. 306.
majetek církevní II. 167. podmět 175. části 180. správa 226. scizení 232.
majoritas I. 346.
mala fama II. 128.
małdraty II. 188⁹⁶.
Maltézští rytíři II. 368. 383.
mandata de providendo I. 334.
Mandogoto I. 45. 73.
Mansi, sbírka I. 61. 62.
mansus II. 170.
manus mortua II. 173.
manželství II. 276. svátostná povaha 279. zákonodárství a soudnictví 280. 346. překážky 285. násl. forma 319. zápovědi 343. právní účinky 352. separace 356. rozloučení 358. řízení soudní 361. manželství nesplněné II. 301. 360.
matrimonia clandestina II. 326.
conscientiae, occulta II. 328. manžel. putativní II. 354. 356. mor-

ganatické na levou ruku 353¹. manžel. smíšené II. 330. 344. v Haliči 344⁴. 345.
maranatha II. 101⁵.
margarita decreti I. 80.
marguilliers II. 227.
Markulf, sbírka I. 23.
maronitský rítus I. 11. 89. 268.
Martinus Bracarensis I. 21. Polský I. 80.
matriky I. 214. II. 141.
medium tempus II. 214.
melchitský rítus I. 7. 268.
menses papales I. 336.
Merlin, sbírka I. 52.
mešné II. 188⁹⁶. 189.
metropolité I. 30. 155—159. II. 106. 236.
metus reverentialis II. 317. (v. donucení).
Mikuláš z Błonia I. 81.
Mikuláš Polonua I. 80.
Mikuláš Trąba I. 54.
Milosrdné sestry II. 371.
ministři I. 88.
Minocki I. 83.
Minorité v. Františkáni.
misie I. 174. 175. 220.
misionáři, řád II. 369.
missi I. 185.
missio II. 158. m. legitima I. 87.
moc církevní I. 85. 125. svátostná, jurisdikční I. 86. II. 12. zákonodárná II. 12. soudní II. 27. správní II. 137.
monarchia Sicula I. 184².
monitio caritativa II. 129.
Mościcki Melchior II. 136.
mše pro populo I. 213. II. 193.
missa conventualis I. 194. slyšení mše II. 147. poplatky II. 192.
mundium I. 281.

Náboženství, změna II. 138 až 140. vyučování II. 158. různost náboženství II. 304. 343.
nadužívání v. abusus, excessus.

nález v. rozsudek.
 nastolení v. intronisace.
 naturales liberi II 354.
 neděle II 151.
 nefarii II. 355.
 nekatolici I 288. II. 139. 272.
 330. 344.
 nekřesťané I. 288. II. 138. 272.
 290. 304.
 nemanželské zrození v. děti.
 Němci, poměry církevní II. 244.
 245. 249. 256. 264.
 německý řád II. 368. 383.
 nemoc fysická II. 288. 333. 334.
 363. nemoci duševní v. choroby.
 neofyté I 93.
 neomylnost, dogma I. 133. II.
 260.
 neplatnost manželství II. 362.
 nevolníci I. 65. II. 312.
 nezletilí, pr. presentační I. 302.
 restituce II. 87. uzavření man-
 želství II. 288. 346. únos nezle-
 tilé II. 309.
 nominace biskupů I. 263. v Ra-
 kousku I. 265. 296. kardinálů I.
 272. 273.
 nomocanon I. 19. 24⁸².
 Norbertáni II. 368.
 notarii I. 167.
 notoričnost II. 65. řízení in no-
 toriis II. 129.
 noviciát II. 373. 374.
 nummus vicesimus II. 209.
 nunciové I. 183. 185.

Obce farní II. 176^b. 263.
 občanství I. 258. II. 376.
 obedientia I. 329. 346.
 obhájce II. 55.
 oblationes II. 183. 198.
 obrana ve sporu II. 60.
 obreptio privilegii II. 23.
 obročí v. prebenda.
 observantes II. 369.
 observauťia I. 13.
 obyčejové právo I. 12.

obžalovací řízení II. 124. 126.
 oculus canonicus I. 91^b.
 odkazy II. 168. 169. 190.
 odpadlictví I 97. v. apostasia.
 odámrť II. 180.
 odvolání v. apelace.
 oeconomus I. 207. II. 226.
 officia I. 190.
 officialis I. 198. foraneus I.
 198. (srovn. vikář generální).
 oficialát I. 201. II. 44.
 ohlášky II. 321. 322. násl.
 ohledání soudní II. 69.
 omyl jako překážka manželství II.
 310. 333. 334 při svěcení I. 111.
 opat I 105. 147. 231. II. 378.
 opověď sporu II. 54.
 optio I. 274.
 ordalia II. 125. 126.
 ordinaria jurisdictio II. 3.
 ordinariát I. 201.
 ordinarius I. 145.
 ordines, rituály I. 23.
 ordines, ordinatio v. svěcení.
 osadníci farní, závazek fabričný
 II. 222. 223. 224.
 osazování úřadů I. 254.
 ostiariát I. 88.
 Ostřihomský primas I. 153. 155.
 otroci v. nevolníci.

Pacta conventa I. 249.
 Pachomins II. 366.
 paleae I. 37.
 pallium I. 142. 157. II. 200.
 panormia (pannomia) v. Ivonova
 sbírka.
 papální systém I. 126. násl.
 papež, moc vůbec I. 17. 29. 31.
 56. 125. 141. poměr k biskupům
 I. 126. násl. neomylnost I. 133.
 volba I. 238.
 parentela II. 293.
 partes decisae I. 44.
 partikulární právo I. 4. 53. 61.
 65. II. 18.
 patrimonium II. 207. 210.

patriarchové I. 148. melchitský I. 7. syrský I. 10. maronitský I. 11. arménský I. 8. na východě vůbec I. 149. Akvilejský I. 150. 151. Západních Indií I. 151. Lisabonský I. 151. volba I. 268.
 patronát, dějiny I. 277. násl. rozdělení I. 287. nabytí 288 až 299. presentace I. 302. jiná práva a povinnosti patronovy I. 309. II. 221. 224. 225. 227. zánik I. 310. patronát zeměpanský I. 299. soudnictví ve věcech patronátních II. 39. 41.
 Pancapalea I. 37. 71.
 peculium II. 207. 210.
 peněžitě pokuty II. 113. 116.
 pensio II. 212. reservatio pensionis I. 349. II. 121.
 personatus I. 140. 190.
 Petr Collivacinus I. 41.
 Petr Matouš I. 51.
 Photius I. 5^a. 24³².
 pia Causae II. 229.
 Piasecki Pavel I. 82.
 Piaristé II. 369.
 Pichler Vít I. 83.
 Pistojská synoda I. 131. 132²².
 Pithou I. 75. 130. II. 247.
 placetum II. 19. 246. 251. 256.
 plebanus I. 210. v. farář.
 plnomocník při manželství II. 349.
 pluralitas benef. I. 323.
 podmět majetku církv. II. 175.
 podmínky při resignaci I. 348. 349. při uzavírání manželství II. 317. 334. 336. zasnoubení II. 349.
 poena talionis II. 127.
 poenitentiale I. 22. 23.
 poenitentiaria Apostolica I. 181.
 poenitentarius papežský I. 181. kapitolský I. 191.
 pohřeb II. 154. 155.
 pokání II. 100².

pokrevenství v. příbuzenství.
 Polska, synody I. 53. 65. 232⁴.
 přijetí zákonů tridentských I. 58.
 konkordáty I. 33. 61. literatura kanonická I. 79. diecése I. 156⁴.
 úřad primasovský I. 153. nunciové I. 185⁹. osazování biskupství I. 264. 267²⁷. opatství II. 378⁴.
 rezerváty I. 337. residence I. 346. soudnictví duchovní II. 34—37. inkvisice II. 135. 136. immunitates II. 171. svátky II. 153. smíšená manželství II. 331. 344.
 Polycarpus I. 35. 10.
 poplatky štolní II. 190. pro faráře II. 192. pro biskupa II. 194. pro papeže II. 197. pro fond náboženský II. 200. posmrtné II. 209.
 portio canonica II. 192.
 posessorní spory II. 88. 89. posses. ordinarium II. 90. summarissimum II. 90.
 positiones II. 68.
 postulace 271.
 povinnost manželská II. 353. povinnosti stavu duchovního I. 116.
 pozůstalost po duchovních II. 207. 210. po řeholnících II. 381. 382.
 praecedentia I. 347.
 praeconisatio I. 328.
 praeemineutia I. 347.
 prameny práva I. 14⁴. 15. (v. sbírky).
 právo církevní I. 1. násl. rozdělení I. 4. právo partikulární I. 4. p. kanonické I. 3. 32. právo obyčejové, p. přirozené I. 13. dějiny I. 15. násl.
 právoplatnost rozsudku II. 81. 364.
 praxe soudní I. 13.
 prebenda I. 139 (srovn. beneficium).
 precaria II. 182.

- prefekt apoštolský I. 221.
 preláti I. 140. 167. 190. prae-
 lati nullius I. 147.
 Premonstráti II. 368.
 presbyteriát I. 88.
 presentace I. 302. (srov. pa-
 tronát).
 primasové I. 148. 152.
 primát I. 125. 126. násl. 141.
 (srov. papež).
 primicerius I. 190.
 privatio beneficii II. 115.
 privilegia cleri I. 112. priv. can-
 onis I. 112. competentiae I. 115.
 immunitatis I. 113. (srov. im-
 munitas), pr. fori I. 113. II. 29.
 38. 40. 42.
 privileje II. 21.
 probošt kapitoly I. 100.
 proces kanonický II. 48. řádný
 II. 51. hlavní zásady II. 51.
 proc. sumární II. 58. possessori
 II. 88. 89. vyzývaci II. 93. ve
 věcech manželských II. 361. ve
 věcech trestních II. 123. per
 accusationem, per denuntiationem,
 per expectionem, in notoriis II.
 126—129. inkvisiční II. 127.
 132.
 processus informativus, defini-
 tivus I. 328.
 procuratio canonica II. 196.
 procuratores I. 167. 231. II.
 55. (viz fiscalis).
 prodatarius I. 180.
 profanace II. 144.
 profese řeholní I. 100. 353. II.
 II. 121. 351. 356. 360. 373.
 násl.
 professio fidei I. 347.
 prohlášení za mrtvého II. 348.
 promlčení patronátu I. 312. od
 nepamětných dob I. 294. výsady
 církve II. 168.
 promotor fidei I. 174²³. p.
 fiscalis II. 130.
 pronuntius I. 186.
 Propaganda I. 174.
 prorogace soudu II. 57.
 proskurne II. 188.²⁶)
 prostředky právní II. 82.
 protonotarii I. 168.
 protoseriniarius I. 181.
 provisio I. 237. 320. mimořádná
 I. 331. účinky I. 342. (srov.
 beneficium)
 provincie I. 156. práv. sedis
 Apostolicae I. 220.
 provinciál II. 379.
 provisor I. 218. II. 226.
 provocatio II. 93. ex lege dif-
 famari, si contendat. II. 93. 94.
 přečiny církevní v. zločin
 překážky manželství II. 285.
 násl.
 překážky svěcení srov. irregu-
 laritas.
 přeložení biskupů I. 352. nižších
 beneficiátů I. 353. za trest II.
 115.
 přenesení beneficií I. 228.
 převor II. 379.
 příbuzenství II. 291. určení
 stupně II. 293. civilní II. 297.
 duchovní II. 299.
 přímus farní I. 214. (ostatně viz
 donucení).
 přísaha slibná II. 75. 149. stvr-
 zovací II. 75. rozhodovací II. 76.
 doplňovací II. 78. očištná II. 78.
 125. 128. oceňovací II. 79. vyje-
 vovací II. 79. jur. calumniae II.
 61. diffessionis II. 75. v procesu
 manželském I. 363. přísaha svědků
 II. 71. přísaha s pomocníky II.
 125. 128. jur. integritatis, de
 statu liberos-II. 325. přísaha věr-
 nosti II. 330.
 příslušnost biskupa I. 106. fa-
 ráře I. 215. ohledně obřádek II.
 323. 324. oddávek II. 326. pří-
 slušnost soudu II. 56.
 Pseudoisidorova sbírka I. 25
 až 30.

Pstrokoński I. 82.
 pubertas II. 288.
 publicae bonestatis impedimentum II. 301.
 publikace zákonů II. 13. 15.
 punktace Emžské I. 131.
 purgatio canonica II. 126. 128.

Quarta decimarum II. 187. 194.
 funeraria II. 192. legatorum mortuorum II. 194. quarta falcidia II. 168.
 quasidomicilium II. 322. 326.
 quasiordinaria jurisdictio II. 5⁴.
 quasi possessio I. 294. 296. II. 92.
 quasi regulares II. 371.
 querela nullitatis II. 85.
 Quesnelova sbírka I. 21.
 Quido de Baysio I. 73¹⁹)
 quindecia II. 199.

Raimund z Pennaforte I. 42.
 Rakousko poměry církevní II. 251. 253. 257. 260.
 raptus II. 307. raptus seductionis II. 309.
 reconciliatio II. 144.
 recusatio iudicis II. 59.
 Redemptoristé II. 369.
 redotatio I. 292.
 reductio ad communionem laicam II. 115.
 redukce fundací mešních II. 193. svátků II. 151. 152.
 reaedicatio I. 292. 222.
 referendarii Apostolici I. 179.
 reformace II. 249.
 reformování II. 369.
 regalia II. 214.
 regesta I. 64.
 Regino, sbírka I. 34.
 regressus I. 349. II. 121.
 regula de annali, triennali pos-

sessore I. 342. de idiomate I. 258²⁵. de infirmis et de viginti 350. regula v řádu II. 371. 384.
 regulae Cancellariae I. 52. II. 17. r. juris I. 45.
 regales II. 371.
 Reiffenstuel I. 76.
 rejstříky stavu občanského II. 142.
 rekollaxe II. 116.
 religio (řád) II. 371.
 replika II. 61.
 reprobatio II. 63⁴.
 res iudicata srovn. právoplatnost.
 rezerváty I. 335. v Polsce I. 337. reser. mentales I. 338. casus reservati I. 213. II. 98.
 reskript papežský II. 14. 22. resc. perinde valere II. 339¹¹.
 resolutiones I. 172.
 respectus parentelae II. 293.
 responsiones II. 68.
 residenční povinnost I. 343. II. 195.
 resignace v. vzdání se.
 restituce II. 86. 230².
 Richard Petronus I. 45.
 rituály I. 23.
 rity I. 5—11. 89. 92. 94⁴². 96. 174. 268. II. 381.
 rodiče, výchování dětí II. 138. 140. 344. svolení k uzavření manželství II. 287. 346. zasnoubení II. 349. složení slavných slibů II. 374. 376²⁰.
 rok interkalární II. 215.
 Rolandus Bandinellus I. 71.
 rozkol I. 98.
 rozloučení manželství II. 290. 356.
 rozsudek II. 79. ex informata conscientia II. 131. in contumacia II. 53. meztimný II. 72. 79. smrti I. 95.
 Rota Romana I. 177.
 rozvod II. 358.

rubricae I. 38.
 Rudziński I. 83.
 Rufinus I. 72³.
 Rumuni hierarchie I. 7.
 Rusini ritus I. 5. 6. II. 390. hi-
 erarchie I. 6. synody I. 66³. no-
 minace biskupů I. 268. konfir-
 mace I. 327. pořad instanci II.
 46. 47. poměr k ritu latinskému
 II. 324. 326. 329⁴¹. 392. suk-
 cese po duchovních II. 211. kon-
 grua II. 204⁷. 217¹³. 218⁴.
 rytířské řády II. 368. 382. 383.

Řády, dějiny II. 366—371. zří-
 zení II. 371. vstoupení 373. vy-
 stoupení 377. organisace II. 378.
 nabývání majetku II. 380. disci-
 plina II. 384.
 řecký ritus I. 5. (srovn. Rusini.)
 řehole v. řády.
 Řehoře IX. sbírka I. 42.

Sacerdotium I. 88.
 sacrilegi II. 355.
 sankce pragmatická I. 129. II.
 247.
 sbírky I. 17. násl. sněmů obec-
 ných I. 51. 61. synod polských
 I. 53. 65. církve východní I. 24³².
 konstitucí papežských I. 62. kan-
 celářských regulí I. 52. nálezů
 vyšších řádů papežských č. kon-
 gregací I. 64. předpisů rakou-
 ských I. 68. (srovn. bullaria,
 compilatio, collectio).
 sbor v. synoda.
 scizování majetku církevního II.
 232. v řádech II. 381.
 scrutinium I. 109. hlasování I.
 250.
 secretaria brevium I. 182. s.
 status I. 182.
 sedes impedita I. 203.
 sekretář státní I. 182.
 sekularisace I. 300. II. 179.
 řádu II. 377. 383.

sekvistor I. 299.
 seminaristicum II. 196.
 semináře II. 164. 165.
 sententia v. rozsudek.
 separace II. 356.
 servitia communia II. 198. s.
 minuta II. 199.
 servitium II. 196.
 schisma I. 98. II. 118. s. vý-
 chodní I. 5. západní II. 245.
 Schmalzgrueber I. 76.
 Scholasticus Jan I. 19.
 scholastik I. 190.
 sídelní povinnost v. residenční.
 sigillum confessionis I. 115.
 II. 123. 148.
 signatura justitiae I. 179. s.
 gratiae I. 180.
 simulatio II. 310.
 simonie II. 119. jako důvod
 irregul. I. 98. II. 121. obledně
 patronátu I. 296. 311. obledně
 beneficií II. 323. obledně profese
 II. 121.
 Sinibaldus Fliscus I. 72¹².
 Sirmond, sbírka I. 61.
 skopczyzna II. 188²⁶.
 slib II. 150. slavný II. 302. 373.
 prostý II. 345. 357. 375. (srovn.
 profese), s. b. manželský II. 326.
 Słotwiński I. 93.
 slovanský ritus I. 5. 6.
 směna patronátu I. 296. beneficii
 I. 351.
 smíšená manželství II. 330. 344.
 co do ritu II. 324. 326. 392.
 smlouva manželská II. 279.
 smrti důvod I. 348. II. 348.
 Snarski I. 83.
 sňatek občanský II. 331. (ostatně
 v. slib a manželství).
 sněmy v. synody.
 sollicitatio ad turpia II. 122.
 soudnictví církevní II. 27. 38.
 ve věcech sporných II. 48. man-
 želských II. 261. trestních II. 94.

soadu v Polsce II. 34. v Rakousku II. 39. 40. (sr. proces).
 soudy boží II. 125.
 soudy duchovní II. 43. 47. pro Halič II. 46. 47.
 Speculator I. 73¹⁷.
 spolií aotio, exceptio I. 29. II. 91. 92. jus sp. II. 208.
 sponsalia de futuro viz zasnoubení, de praesenti II. 320. 348.
 správa majetku církevního II. 226. 230.
 spurii II. 354.
 stabilitas loci II. 378.
 stallum in choro I. 340.
 Stanislav ze Skarbimierze I. 81.
 starokatolíci I. 137. II. 109⁷.
 Starowolski I. 82.
 stáří ku svěcením I. 92. k úřadům I. 256. k uzavření manželství II. 288. 335. zasnoubení II. 3. 9. do řádu II. 374. 375. 376.
 Staszewski I. 83.
 stát v poměru k církvi II. 239 až 271.
 statky církevní viz majetek.
 status causae et controversiae II. 58.
 statuta II. 13. 19. statuta provinc. I. 53. 234. synodorum dioecesis. I. 235. II. 18. korporací II. 65. řebolní II. 371. 384.
 Stephanus Polonus I. 80.
 stilus curiae I. 13.
 stipendia missarum II. 192.
 strany sporné II. 54.
 stupně přibuzenství II. 293. svěcení I. 88.
 subdelegace II. 7. 9.
 subdiakonát I. 89.
 subreptio II. 23.
 subrogatio tituli I. 102.
 subsidium cbaritativum II. 170. 171. 172. 196.
 sufragán I. 145. 202.
 sumární řízení II. 88.

summae I. 71.
 suspense II. 111. násl. 123. latae sententiae II. 113. ex informata conscientia II. 113. 131. biskupa I. 206.
 synodální soudy II. 125.
 svátky II. 151. redukce II. 152. svatokupectví v. simonie.
 svatopetrský haléf II. 197.
 svěcení pojem a stupně. I. 8². náležitosti I. 90. násl. spůsobilost, kompetence I. 04. úkon svěcení I. 109. jako překážka manželství II. 302. jako důvod rozvodu II. 357.
 svědkové II. 69. 363 při od-
 davkách II. 326. 345.
 syllabus II. 259.
 symboly II. 160.
 syndicus II. 55.
 synodaticum II. 195.
 synody všeobecné I. 16. 31. 51. 61. 127. 229. 246. partikulární I. 53. 65. 232. provinciální I. 232. diecéšní I. 234. (srovn. sbírky).
 syrský ritus I. 10. 89. 268.
 Szamotulski I. 82.
 Szczerowski I. 83.
 Školy II. 161—166.
 šlechtá I. 259. 260.
 Štěpán z Tournay I. 27. 72⁴.
 švagrůvství II. 295. affinitas legitima, illeg. II. 296. primi, secundi generis II. 296. quasi affinitas II. 301.
 Tajemství zpovědní I. 115. II. 123. 148.
 tajné manželství II. 326. 328.
 Tankred I. 72¹¹.
 taxy kancelářské II. 196. 200. za pallium II. 200. (srovn. annatae, poplatky).
 Teatýni II. 369.

- Templáři II. 368.
 tempus statutum I. 111. clau-
 sum II. 346.
 teokratický systém II. 243.
 teologická studia II. 164.
 terciáři II. 386.
 terna I. 301. 305.
 terrae missionis I. 221.
 testamenty duchovních II. 207.
 Theodor, Poenitentiale I. 22.
 theologalis canonicus I. 191.
 Thiel, sbírka I. 63.
 tiara I. 142.
 titul svěcení I. 101. t. beneficii
 patrimonii, pensionis I. 102. pau-
 pertatis I. 102. mensae I. 103.
 II. 218. missionis I. 103. tit. kar-
 dinálský I. 163. 273.
 titulatury papeže I. 141. 142.
 biskupů I. 147. metropolitů I.
 155^a. 159. kardinálů I. 162. pre-
 látů I. 167.
 tituli majores, minores I. 211.
 tolerance II. 272.
 tolerati II. 162.
 Tomáš ze Strzempina I. 81.
 Tomášovi křesťané I. 10.
 tonsura I. 88¹. 92¹⁰. 109.
 Torres I. 27.
 tortura II. 128. 133.
 tovaryšstva náboženská II. 366.
 násl.
 Trąba Mikuláš, sbírka I. 54.
 tresty II. 100. medicinales viz
 censury, vindicativae II. 114. vy-
 konání II. 42. 116.
 Tridentský sněm I. 57. zákony
 trident. v Polsce I. 58.
 Ultramontanismus II. 259.
 unam sanctam II. 244.
 unie I. 6. (viz rity).
 unio beneficii I. 226.
 university II. 161. 166.
 únos II. 307.
 uprázdnění stolice papežské I.
 166. biskupské I. 206. II. 229.
 fary I. 218. (srovn. admini-
 strator); uprázdnění beneficií
 I. 348.
 úřady církevní, pojem a rozdělení
 I. 138. jednotlivé úřady I. 140
 až 223. osazování úřadů círk. I.
 237. násl. složení s úřadu II. 115.
 123. (srovn. beneficia).
 usmrčení (irregularitas) I. 96.
 útlaku právo II. 146.
 Vagi I. 101. II. 323. 326.
 valašský ritus I. 5.
 Vatikánský sněm I. 50⁵. 59.
 133. II. 260.
 věci církevní II. 180. (por. ma-
 jetek).
 věk v. stáří.
 versio Isidoriana, prisca I. 16.
 vetitum ecclesiae II. 347.
 veto viz exklusiva.
 vězení II. 42. 114. 116.
 vicaria iurisdictionis II. 8.
 vicecamerarius I. 178.
 vicecancellarius I. 182.
 vicedominus I. 97.
 vikář apoštolský I. 152. 206. 221.
 generální I. 198. 257. II. 9.
 diecése římské (kardinál) I. 177⁶.
 200¹⁸. kapitolská I. 207. 257.
 II. 217. polní I. 145. farní I.
 216. II. 218.
 vis absoluta, viz ac metus srovn.
 donucení.
 visitace I. 157. II. 196.
 vita communis I. 188.
 vitandi II. 102.
 vitrici II. 226.
 vlasko-řecký ritus I. 8.
 vojsko, branná povinnost I. 114.
 organizace duchovenstva I. 222.
 Wojtěch Jastrzębiec I. 81.
 volba papeže I. 238.—254. bi-
 skupů I. 263. 269.
 votum viz slib.
 vražda I. 96.
 vulgata II. 159.

vydržení patronátu I. 294. 296.
bereficií I. 542. výsady církve
II. 168.

výměna v. směna.

vypovězení II. 114.

vychovávání náboženství II. 158.
vliv církve na vychování veřejné
II. 161.

vyzývací spory II. 93.

vyznání náboženské II. 138. 271.
343. vyznání víry I. 328. 347.

vzdání se patronátu I. 311. be-
neficia I. 348. cum reservatione
pensionis I. 349. II. 121. 219.
regressus, ingressus, in favorem
tertii I. 349. 350. II. 121.

vzdělávání se duchovenstva I.
92. 257. II. 164.

Węzyk, sbírka I. 66.

Wormský konkordát I. 262.

Wujków překlad II. 160.

de Zabarellis I. 74²⁴.

zádušní jmění v. fabrica.

zákon I. 12. II. 12.

zákonodárství církevní obecné
II. 12. partikulární II. 18. auto-
nomní II. 19.

zasnoubení II. 320. 343. 348.

imped. publicae bonestatis II.
301.

zavraždění manžela II. 307.

zkouška konkursní v. konkurs,
zkouška snoubenců II. 325.

zlatá bulla I. 14⁷. Bedřicha II.
I. 263. Karla IV. II. 245.

zločin II. 95. 117. překážka man-
želství II. 305.

změna náboženství II. 140. 271.
násl., změna ritu II. 389. násl.

zmateční stížnost II. 85.

zmražení člověka I. 96.

znalci II. 72.

znesvěcení v. execratio.

znovavystavení kostela I. 292.
II. 222.

Zonares, komentář I. 24²².

zpověď II. 147. tajemství zpo-
vědní I. 115. II. 123. 148.

Žaloba II. 58. vyzývací II. 93.
na vzájem II. 60. o neplatnost
manželství II. 333. 361.

žebavé řády II. 368.

ženatých svěcení I. 96.

ženské řády II. 369. 371. 379.
385.

ženy I. 90. 117. II. 70. 328. (viz
ženské řády).

Żorawski, sbírka I. 67.

Dodatky a důležitější chyby tiskové.

Díl I.

- Str. 18. řádek 7. shora čti Justel místo Justell.
 „ 45. „ 7. „ „ Mandogoto místo Mandagoto.
 „ 46. „ 8. „ „ dodej: [Nejnovejší vydání je Friedbergovo v cit. již corp. jur. can. II. 1881].
 „ 55. řádek 15. shora čti Heyzmann místo Hezmann.
 „ 63. „ 14. „ „ Coustanta „ Constanta.
 „ 67. „ 4. „ „ Żórawski „ Żorawski.
 „ 73. „ 12. „ „ Mandogoto „ Mandagoto.
 „ 73. „ 14. „ „ Joannes „ Jeannes.
 „ 79. pozn. 44. řádek 6. dodej: [4 vydání 1886].
 „ 79. „ 44. „ 15. „ [Pavel Hioschius (nyní profesor v Berlíně) System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, I. 1869; II. 1878; III. 1878; IV. 1888 (dosud nedokončeno)].
 „ 86. řádek 4. shora čti duchovní místo kněžská.
 „ 86. pozn. 2. řádek 8. shora čti potestas místo petestas.
 „ 87. řádek 6. zdola čti *Αδς, Αἰξος* místo *Αδς, Αἰξος*.
 „ 94. „ 11. shora „ dvojženství místo dvojževství.
 „ 118. pozn. 13. řádek 2. čti Brevier místo Brevier.
 „ 126. v záhlaví čti episkopátu místo episkonátu.
 „ 128. řádek 14. shora čti politického místo politického
 „ 130. pozn. 11. řádek 3. čti kanonistů místo kanonistů.
 „ 188. „ 1. „ 1. „ Hardouina místo Hardonina.
 „ 198. řádek 6. a 7. shora čti officialis místo officialis.
 „ 203. pozn. 7. řádek 1. čti nástupci místo nástupce.
 „ 213. „ 3. „ 4. „ Pricotte místo Pricote
 „ 242. řádek 6. zdola čti volby místo volby.
 „ 277. „ 3. textu zdola čti kostelu místo církvi.
 „ 306. pod III. má státí správně: „obecné právo vyhrazuje světskému patronovi lhátu čtyřměsíční, patronu duchovnímu šestiměsíční etc.“
 „ 318. pozn. 35. čti Redditae místo Radditae.
 „ 321. „ 4. „ dignitatibus místo dignatibus.
 „ 321. řádek 7. textu čti exspektativy místo expetktativy.
 „ 328. pozn. 7. řádek 1. čti electione místo electione.
 „ 340. „ 4. „ 4. „ recepti místo resepci.
 „ 342. řádek 11. shora čti intrusus „ intrusus
 „ 349. „ 11. „ „ pensionis místo pensionis.
 „ 352. „ 6. textu zdola čti přibázejí místo přibázejí.

Díl II.

- Str. 7. řádek 18. shora čti „pro delegáty papežské, ostatně“ místo „pro dele-
gáty papežské ostatně.“
- „ 29. pozn. 3. čti conc. Neocs. místo conc. Noesc.
- „ 31. „ 12. řádek 3. čti statuimus místo statuisimus.
- „ 32. řádek 2. shora čti ve vzdáleném místo se vzdáleném.
- „ 37. pozn. 41. řádek 1. shora čti tit. místo lit.
- „ 42. řádek 19. shora čti případech místo přidadech.
- „ 46. „ 16. „ „ Hnězdenský místo Hvězdenský.
- „ 51. v záhlaví má býti: A) *Hlavní zásady*“, nikoliv a).
- „ 53. řádek 4. textu zdola čti nastávala místo nestávala.
- „ 57. „ 6. shora čti causarum místo sausarum.
- „ 60. „ 10. „ „ exceptio místo exeptio.
- „ 60. „ 16. „ „ dilatoria „ diletoria
- „ 60. „ 17. „ „ v odpovědi místo v odpověď.
- „ 119. „ 18. „ „ zákona místo řádu.
- „ 132. „ 11. „ „ zruší místo vzruší.
- „ 195. „ 8. „ „ §. 127. místo §. 126.
- „ 359. „ 4. „ „ rozloučení místo rozvod.
- „ 368. „ 10. zdola „ Ordo místo 'Ordro.

(Ostatní chyby nechať sobě čtenář laskavě sám opraví.)